







es de la Universidad de Burgos
costo quatro reales

Este libro es de Jose
Antonio de El ¹⁴/₄ rana natural
de la acade distinguida celebre y real
silla de Excoitia provincia de
Cuzpurcoa despado de Pamplona
y y para Mencia que conste y se
finalize ¹⁴/₄ firmo D^{no} Veronimo de
Sanchez

costo quatro reales vellon

non non

mentis

men

costo quatro reales vellon

costo quatro reales vellon
Esto se per brevis, cum
aliquid sit dicēdu
Nescio quo teneam illis mutantem fide sua podu
magna petis Phatyn etque non uiribus ho
muenim concuniant ne tam puerilibus am
Et timor et pauca tropidal suformicū iectur
ipsa vetustate arboris Et abscunt
amancixis ne amixis et integratis Estar
Prius Et videndum quod Et dicendū
quā in praeſentor loquendum G
Valpauladoncanor Lepem atate
Vedius at illius motu Vertere neq
videbit - Tarap de muda Elpeloy
no las y flum breo f

costo
una p
seta



Elle Julian



*L de José Antonio
Arana*

43,2
LAURENTII
VALLAE DE LIN-
GVAE LATINAE
ELEGANTIA
LIBRI
SEX.



Eiusdem de Reciprocatione Sui, & Suus, libellus adprime utilis.

Dialogos eiusdem, Antidotos, Recriminationes, & alia quedam ad linguam Latinam spectantia, seorsum excudimus.

*Machain
Machain*

VIRTYE DVCE,



COMITE FORTVNA.

*Mod. del 1669
año de 1654.*

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
1538.

LAVRENTIVS VAL

LA IOANNI TORTELLIO

Aretino, cubiculario Apostolico, Theo-
logorum facundissimo S.



LIBROS de linguae Latinae elegantia (mi
Ioannes unicum amicitiae specimen, & omnis
scientiae decus) olim iam tibi debitos, totiesq;
abs te efflagitatos, & tamquam creditore repe-
titos, tandem exhibeo: nominiq; tuo dedico,
ac uelut res alienum persoluo, & (ut longioris morae dem pœ-
nas) etiam cum scœnore, eoq; tanto, ut sorti par sit. Nam quum
sex essent libri quos tibi (cui omnia debeo) repromiseram, nunc
totidem ad illos accedunt, eiusdem germanaeq; materiae, & qua-
si semissi semis additus, explet assēm lucri. Fecisti itaque tu lon-
gam quidem expectationem: uerum ipsius expectationis non
negligentia mea, sed consilium extitit causa. Nolo enim frau-
dare beneficium meum gratia sua. Siquidem nullam aliam ini-
re rationem poteram, qua libros iniussu meo (ut scis) editos,
& in plurima exemplaria transcriptos tibi dicarem, nisi &
repurgarem diligentius, & (quod maius est) aliorum ueluti
reliqui corporis accessione perfectos me emittere testarer, ut
nemo nisi ab hoc fonte & eius riuus nostrarum elegantiarum
aquas sibi hauriendas existimaret: non solum uberiore gurgi-
te, sed etiam nitidiore. Quo magis & spero, & opto libros
hos abs te in summi pontificis bibliotheca repositum iri, teq;
curaturum, ut ille, cuius conturbernalis es, & studiorum in-
timus comes, nonnunquam eos euoluat, & quemadmodum
de parte iam fecit, totum opus laudet: eximium profectò, ac
maximum laboris mei fructum, ac premium. Nam quis ube-
rior fructus, aut quod magis opimum premium generoso ani-
mo contingere potest, quam laudari à laudato uiro? ut ille apud
Accium

Accium inquit: Gaudeo abs te laudari pater, laudato uiro.
Etenim quisnam multis iam seculis laudatior extitit, qui ue sit
magis iure laudandus, quam nostrum omnium pater summus
pontifex Nicolaus Quintus? Qui nō magis prudētissimorū ho-
minū iudicio electus esse, quam natus ad illam dignitatem uide-
tur: quem Deus nobis praebeō singulari quadam hoc seculum est
beneficentia prosecutus: & quo sospite (ut est hominū opinio)
res humanae futurae felices sunt. Adcō nescias, an uirtus eius, an
dignatio inter homines magis emineat: et inter ipsius uirtutes,
quae cui praestet, si qua modo praestat, & non unaquaeq; omnes
in se numeros habet, nisi ut quod quisq; maximē uirtutē aliquā
colit, ita maximē adesse huic illam existimat: ueluti tu nonnun-
quam atq; ego prudētiam, cum ceterarū rerum, tum uerō lite-
rarum. Quid enim tam arduum, tam difficile, tam profundum,
quod non consilij altitudine expediatur, conficiatur, transigatur? Tot
summi pontificatus, quem prope lacerum ac naufragum accepe-
rat, negocia, quibus dstringitur, quorum pars quemlibet alium
deprimeret, unus omnia curat, omnia suis humeris sustinet,
unus omnia obit, & (quod magis nostram admirationē auget)
non fortiter modo, sed etiam libenter. Diuina nimirum est in eo
ingenij celeritas, ac uis. Tam uerō de literis quoties nobiscum,
alio ue quo erudito, post fluctus occupationum loquitur? Ta-
ceo qua pronuntiandi maiestate & gratia, quanta memoria,
quanta rerum copia, quāta doctrinarū omnium peritia eluceat,
uel humanarum, ut historicae, ut oratoriae, ut grammaticae, ut
philosophicae, ut poëticae, etiam metricae, uel diuinarū, ut theo-
logiae, ut omnis iuris, ut eius quam Graeci *παιδεία* uocant.
Nihil ita arduum, itaq; abditū, quod eum fallat: nihil ita tenue in
literis exiguumq; (unde haud secus miror) quod eum fugiat,
eoq; nunquam minus loqui, magis attendere mihi libet, quam
quum ipsum audio. Pace tamen eius dictum sit, non minus or-
nat illam dignitatem, quam ab illa ornetur. Nec ego minus ue-

neror eius uirtutes apud me, quàm datas à Deo Apostolicas
clauas, quum præsertim scientia sacrarum literarum clauis uo=
cetur, ab eodem Deo tributa, quæ aperit, & nemo claudit: clau=
dit, & nemo aperit. Itaq; utraq; manu clauas gestat, sapientiæ
altera, altera potestatis. Quare (ut liberè quod sentio dicam)
uel magis mihi letandum atque gloriandum erit, si à tam inte=
gro, tam sancto, tam sapienti uiro, quàm si à summo pontifice
laudabor. Summi enim pontifices multi fuerunt, sed qualis hic,
uix unus aut alter: quem absit ut emerendi fauoris gratia im=
pensius laudauerim: quippe qui sciam & me improbaturus ho=
mines, si mentiar: & illum talem esse, qui nec seipsum ignoret,
& testimonia suarum laudum malit in pectoribus esse, quàm
in linguis. Neque uelim te hanc ei epistolam ostendere. In qua
etsi laudatur, id tamen non ideo fit, ut has laudes ipse, sed ut cæ=
teri legant: & (quod ad nos attinet) magna sane honori tuo
ac meo fiet accessio ex hac Nicolai pontificis commemoratio=
ne. Etenim si in arcubus triumphalibus, & columnis, cæterisq;
id genus operibus in honorem aliquorum extructis, quò sint
augustiora, cernimus interdum alicuius dei, aut deo similis ima=
ginem superposità, cur ipse non putem mihi faciundum, ut huic
meæ columnæ (non ausim dicere arcui) duodecim passus
altæ, quam ego opifex tibi ob singularem eruditio=
nem, summam beneuolentiam, maximam in me me=
rita dicaui, imaginem Nicolai summi pon=
tificis mea manu sculptam in culmine
collocè, ut operis decori quædā
etiā ex ipso præside maie=
stas accedat: Ita & no=
stra in illum reue=
rentia ac re=
ligio, & illius in nos fa=
uor splendorq; constabit. Vale.

LAVRENTII

VALLÆ PATRITII ROMANI,

& de lingua Latina bene meriti, in sex Elegan=
tiarum libros elegans & docta
admodum præfatio.



V V M sepe mecum nostrorum maio=
rum res gestas, alicorumq; uel regum, uel
populorum considero: uidentur mihi nō
modò ditionis nostri honores, uerum
etiā linguae propagatione cæteris omni=
bus antecelluisse. Nam Persas quidem,
Medos, Assyrios, Græcos, aliosq; per=
multos longe, lateq; rerum potitos esse: quosdam etiam, ut ali=
quantò inferius quàm Romanorū fuit, ita multò diuturnius
imperium tenuisse constat: nullos tamen ita linguam suam am=
pliassè, ut nostri fecerunt: qui (ut oram illam Italiæ, quæ magna
olim Græcia dicebatur, ut Siciliam, quæ Græca etiam fuit, ut
omnem Italian taceam) per totum penè Occidentem, per Se=
ptentrionis, per Africā non exiguā partem, breui spatio lin=
guam Romanam (quæ eadem Latina à Latio, ubi Roma est,
dicitur) celebrem, & quasi reginam effecerunt, & (quòd ad
ipsas prouincias attinet) uelut optimam quandam frugè mor=
talibus ad faciendam sementem præbuerunt: opus nimirum mul=
tò præclarior, multoq; speciosius, quàm ipsum imperium pro=
pagasse. Qui enim imperium augent, magno illi quidem hono=
re affici solent, atq; imperatores nominantur: qui autem benefi=
cia aliqua in homines contulerunt, ij nō humanæ, sed diuinæ po=
tius laude celebrantur. Quippe qui non suæ tantum urbis am=
plitudini, ac gloriæ cōsulant, sed publicæ quoq; hominum uti=
litati, ac salutis. Itaque nostri maiores rebus bellicis, pluribusq;
laudibus

LAVRENTII VALLAE

laudibus ceteros homines superarunt, linguae uero suae ampliatione seipsis superiores fuerunt, tanquam relicto in terris imperio, consortium deorum in caelo consecuti. An uero Ceres quod frumenti, Liber quod uini, Minerva quod olei inuentrix putatur, multiq; alij ob aliquam huiusmodi beneficentiam in deos repositi sunt: linguam Latinam nationibus distribuisse minus erit, optimam frugem, et uere diuinam, nec corporis, sed animi cibum? Haec enim gentes illas populosq; omnes omnibus artibus, quae liberales uocantur, instituit: haec optimas leges edocuit: haec uiam ad omnem sapientiam muniuit, haec denique praestitit, ne barbari amplius dici possent. Quare quis aequus rerum aestimator non eos praeferat, qui sacra literarum colentes, ijs, qui bella horrida gerentes clari fuerunt? Illos enim regios homines, hos uero diuinos iustissime dixeris, quibus non (quemadmodum ab hominibus fit) aucta respublica est, maiestasq; populi Romani solum, sed (quemadmodum a dijs) salus quoq; orbis terrarum: eo quidem magis, quod qui imperium nostrum accipiebant, suum amittere, et (quod acerbius est) libertate spoliari se existimabant, nec fortasse iniuria. Ex sermone autem Latino non suum imminui, sed condiri quodammodo intelligebant: ut uinum posterius inuentum, aquae usum non excussit, nec sericum, lanam linumq;: nec aurum, cetera metalla de possessione eiecit, sed reliquis bonis possessionem adiunxit. Et sicut gemma aureo inclusa anulo, non de ornamento est, sed ornamento: ita noster sermo accedens, aliorum sermoni uernaculo contulit splendorem, non sustulit. Neque enim armis, aut cruore, aut bellis dominatum adeptus est: sed beneficijs, amore, concordia. Cuius rei (quantum coniectura suspicari licet) hoc, ut ita loquar, seminarium fuit: primum quod ipsi maiores incredibiliter se in omni studiorum genere excolebant, ita, ut ne in re quidem militari aliquis, nisi idem in literis, praestans esset uideretur, quod erat ceteris ad emulationem non exiguum incitamentum

PRAEFATIO.

incitamentum: deinde, quod ipsis literarum professoribus praemia egregia sane proponebant: postremo, quod hortabantur prouinciales omnes, ut quum Romae, tum in prouincia Romanae loqui consuescerent. Ac (ne pluribus agam) de compendiosa ratione imperij, sermonisq; Romani, hoc satis est dixisse. Illud pridem, tanquam ingratum onus, gentes, nationesq; abiecerunt: hunc omni nectare suauiore, omni serico splendidiorem, omni auro, gemmaq; preciosiorem putauerunt, et quasi Deum quandam ex caelo demissum, apud se retinuerunt. Magnum ergo Latini sermonis sacramentum est, magnum profecto numen, quod apud peregrinos, apud barbaros, apud hostes, sancte ac religiose per tot secula custoditur, ut non tam dolendum nobis Romanis, quam gaudendum sit, atque ipso etiam orbe terrarum exaudiente glorandum. Amisimus Romanam, amisimus regnum, amisimus dominatum, tamen non nostra, sed temporum culpa: ueruntamen per hunc splendidiorem dominatum in magna adhuc orbis parte regnauit. Nostra est Italia, nostra Gallia, nostra Hispania, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyricum, multaeq; aliae nationes. Ibi nanque Romanum imperium est, ubicunque Romana lingua dominatur. Eant igitur nunc Graeci, et linguarum copia se iacent. Plus nostra una efficit, et quidem inops (ut ipsi uolunt) quam illorum quinque (si eis credimus) locupletissima: et multarum gentium uelut una lex, una est lingua Romana: unius Graeciae (quod pudendum est) non una, sed multae sunt tanquam in Republica factiones. Atque exteri nobiscum in loquendo consentiunt, Graeci inter se consentire non possunt, nedum alios ad sermonem suum se perducuros sperent. Varie apud eos loquuntur autores, Attice, Aeolice, Ionice, Dorice, et cetera: apud nos, id est, apud multas nationes, nemo nisi Romanus, in qua lingua discipline cunctae libero homine dignae continentur, sicut in sua multiplici apud Graecos: quae uis

gente quis ignorat studia omnia, disciplinasq; uigere, occiden-
te occidere? Qui enim summi philosophi fuerunt, summi ora-
tores, summi iureconsulti, summi denique scriptores? nempe ij,
qui bene loquendi studiosissimi. Sed me plura dicere uolentem,
impedit dolor, & exulcerat, lachrymarq; cogit intuentem quo
ex statu, & in quem facultas ista reciderit. Nam quis litera-
rum, quis publici boni amator à lachrymis temperet, cum ui-
deat hanc in eo statu esse, quo olim Roma capta à Gallis? o-
mnia euerfa, incensa, diruta, ut uix Capitolina supersit arx. Si-
quidem multis iam seculis non modo Latine nemo locutus est,
sed ne Latina quidem legens intellexit: non philosophia stu-
diosi philosophos, non causidici oratores, non legulei iurecon-
sultos, non ceteri lectores ueterum libros perceptos habue-
runt, aut habent: quasi amisso Romano imperio, non deceat
Romanè aut loqui, aut sapere, fulgorem illum Latinitatis situ,
ac rubigine passi obsolescere. Et multae quidem sunt pruden-
tium hominum, uariaeq; sententiae, unde hoc rei acciderit, qua-
rum ipse nullam nec improbo, nec probo, nihil sanè pronun-
ciare ausus: non magis quam cur illae artes, quae proximè ad li-
berales accedunt, pingendi, scalpendi, fingendi, architectan-
di, aut tandiu tantoq; opere degenerauerint, ac penè cum li-
teris ipsis demortuae fuerint, aut hoc tempore excitentur, ac re-
uiuiscant: tantusq; tum bonorum opificum, tum bene literato-
rum prouentus efflorescat. Verumeninuenro quò magis supe-
riora tempora infelicia fuisse, quibus homo nemo inuentus est
eruditus, eò plus his nostris gratulandum est, in quibus (si
paulò amplius adnitamur) confido propediem linguam Roma-
nam uiuere plus, quam urbem, & cum ea disciplinas omnes iri
restitutum. Quare pro mea in patriam pietate, imò adeò in o-
mnibus homines, & pro rei magnitudine cunctos facundiae stu-
diosos, uelut ex superiore loco libet adhortari, euocareq; &
illis (ut aiunt) bellicum canere. Quousque tandem Quirites
(litera

(literatos appello, & Romanae linguae cultores, qui & uere,
& soli Quirites sunt, ceteri enim potius inquilini) quousq; in-
quam Quirites urbem uestram, non dico domicilium imperij,
sed parentem literarum à Gallis esse captam patiemini, id est,
Latinitatem à barbaris oppressam? Quousque prophanata o-
mnia duris, & penè impijs oculis aspicietis? An dum funda-
mentorum reliquiae uix appareant? Alius uestrum scribit histo-
rias, istud est Veios habitare. Alius Graeca transfert, istud est
Ardae confidere. Alius orationes, alias poemata cōponit, istud
est Capitolium, arcemq; defendere. Praeclara quidem res, &
non mediocri laude digna: sed non hoc hostes expellit, non pa-
triam liberat. Camillus nobis, Camillus imitandus est, qui signa
(ut inquit Vergilius) in patriam referat, eamq; restituat: cuius
uirtus adeò ceteris praestantior fuit, ut illi qui uel in Capitolio,
uel Ardae, uel Veijs erant, sine hoc salui esse non possent.
Quod hoc quoque tempore continget, & ceteri scriptores ab
eo, qui de lingua Latina aliquid composuerit, non parum
adiuuabuntur. Equidem (quod ad me attinet) hunc imitabor,
hoc mihi proponam exemplum, comparabo (quantulumcunq;
uires meae ferent) exercitum, quem in hostes quam primum edu-
cam, ibo in aciem, ibo primus, ut uobis animum faciam. Certe-
mus, quæso, honestissimum hoc pulcherrimumq; certamen: non
modo ut patriam ab hostibus recipiamus, uerumetiam ut in
ea recipienda qui maxime Camillum imitabitur, quis appareat.
Difficilimum quidem praestare, quod ille praestitit, omnium im-
peratorum mea sententia maximus, riteq; secundus à Romu-
lo conditor urbis appellatus. Ideoq; plures pro se quisque, in
hanc rem elaboremus, ut saltem multi faciamus, quod unus effe-
cit. Is tamen iure, uereq; Camillus dici, existimariq; debet,
qui optimam in hac re operam nauauerit. De me tantum affir-
mare possum, non quòd sperarem tantæ me rei satisfacturum,
difficilimam sumpsisse laboris partem, durissimamq; provin-
ciam

10
ciam, sed ut redderem alios ad cetera prosequenda alacriores.
Hi enim libri nihil ferè quod ab alijs autoribus (ijs duntaxat
qui extant) traditum est, continebunt. Atque hinc principium
nostrum auspicemur.

De nominibus quorum ablativi plurales exeunt
in abus.

CAP. I.



DEVS dea deabus dicimus, diuus diua diuabus
non dicimus. Item in quibusdam alijs: ut, filius
filia filiabus, non priuignus priuigna priui-
gnabus: natus nata natibus, non genitus ge-
nita genitibus: equus equa equabus, mulus
mula mulabus, non asinus asina asinabus, nec iuuenus iuuen-
ca iuuenabus, nec cetera similia, non ceruus cerua ceruabus,
non lupus lupa lupabus. Item, ut dicimus libertus liberta libe-
tus, ita non dicimus libertinus libertina libertinabus, non patro-
nus patronabus, non concubinus concubina concubi-
nabus, non pedissequus pedissequa pedissequabus, non seruus
serua seruabus, non famulus famula famulabus, non dominus
domina dominabus, non animus anima animabus. Tanetsi qui-
dam his posterioribus utuntur. Cicero tamen ad uxorem & fa-
liam scribens, duabus animis suis dixit, non animabus. Et Cur-
tius de matre, & uxore Darij, dominis non dominabus dixit.
Quod si qui per licentiam aliter loquuntur, non est mirandum,
cum quidam ueteres dixerint dextrabus, pro dextris, & eabus
pro eis. Sed ego de usu loquendi disputo, non de abusu.

De uerbalibus exeuntibus in Atio. CAP. II.

Nomina quae ueniunt à uerbis primae coniugationis, po-
sitionem supini habentibus in itum, uel in itum, prater
ceterorum uerborum legem exeunt in atio, & non in itio, uel
in itio: ut, Veto uetui uetitum, inde uetatio, non uetitio, Praesto
praestiti praestitum praestatio, non praestitio, Cubo cubui cubi-
tum cubatio, non cubitio, Domo domutur domatio, non do-
mitio

mitio, Sono sonitum sonatio, non sonitio, Crepo crepitum cre-
patio, non crepitio, Tono tonitum tonatio, non tonitio, licet
dicamus sonitus, crepitus, tonitus, non sonatus, crepatus, tona-
tus. Frico frictum fricatio, non frictio, & ita in ceteris. Sectio
tamen crebrius reperitur quam secatio. Horum participia dissi-
milia sunt. Nam ea quae sunt praeteriti temporis, exeunt in itus,
quae uero futuri, in aturus: uetitus uetaturus, praestitus praesta-
turus. Vnde Lucanus: Constatura fides superum. Domitus doma-
turus, & ita in ceteris. Lauo & Poto non habent supina, neq;
in atum, neq; in itum, neq; in itum, sed in otum: Ideoq; format
nomina sua lotio, & potio: inde sunt lotor, & potor uerbalia
nomina, & lotium pro urina, prima tamen breui, non longa.
Aliquando reperitur lauatum & potatum, inde sunt lauatio,
& potatio, lauatorq; & potator. Iuuu, iuuui, iutum, nec in huc,
nec in alium modum format suum deriuatiuum. Ceterum ex
alio supino iuuatum facit iuuatio, ab illo fit iutor, seu potius
adiutor. Ex ceteris autem pauca sunt nomina uerbalia in or, ut
domitor non domator, & Sector, qui significat cum accusato= Sector.
rem, qui ex damnatione accusati dimidium bonorum expectat
illius, aut certe aliquam partem.

De hoc nomine Ludicrum. CAP. III.

Ludicra (inquit Priscianus) & non ludicria, ab hoc ludicri
dicimus. Vergil. in xii. -Neque enim leuia, aut ludicra
petuntur Praemia. Per quod uult ludicra tertiae declinationis,
cum contra notum sit secundae esse, ut in lege illa frequenter
repetita: Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim or-
dinibus primis ne sedeat. Ars ludicra, est ars histrionica & sce-
nica, & (ut sentio) quicquid nomine ludicri intelligitur. Nam
ludicrum, quod est substantiuum, non modo ludus histrionicus
est, & scenicus, sed quodcumq; lusorium opus ac ioculare, etiam
ludi publici.

De hoc nomine Ficus. CAP. IIII.

Ficus

Ficus (idem inquit) etiam uitium corporis quartæ est.

Martialis primo epigrammatum:

Cum dixi ficus, rides quasi barbara uerba,

Et dici ficos Cæciliane iubes.

Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci:

Dicemus ficus Cæciliane tuos.

Ex quo ostendit et uitium, et fructum quartæ esse declinationis, genere autem differre. Ego uero reperio ancipitem apud Martia-

lem scripturam, et frequentius sic, ut et ipse puto scribendum:

Cum dixi ficos, rides quasi barbara uerba,

Et dici ficos Cæciliane iubes.

Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,

Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Ante omnia, cur ille risisset Martialem, quod diceret ficus? An non reperitur ficus, saltem pro arbore, atque etiam pro fructu in numero singulari? Non hoc ergo ille ridebat. Quid ergo? quod genere abuteretur ne hoc quidem. Quippe cum dico ficus, quo genere utar, nemo intelligit. Certe ridebat, quod alia declinatione uteretur, quæ ea qua debebat, ut ex secundo uersu, in quo mutata est declinatio, apparet. Quod si igitur Cæcilianus de declinatione agebat, non de genere, debuerat Martialis ad declinationem, non ad genus respondere, ut est putandum: atque adeo necesse est eum respondisse. Siquidem (ut ostendi) ille reprehenderat, quod hic ficos diceret, non ficus. Quæ reprehensio si uera est, ut Prisciano uidetur, qui uult ficus magis esse quartæ, quæ tandem modestia poetæ fuisset, eum qui recte admoneat, tam execrabili, etiam uero crimine incesse: ergo coniunxit accusationem imperitiæ cum accusatione flagitij per iocum, et dicacitatem, ut moris sui est, quod ille adeo stolidus non solum nequæ esset, ut negaret ficos reperiri, quos secum semper, et quidem cum dolore gestaret: quod minime mirum est reperiri, quum pro fructu, ad cuius similitudinem morbus appellatus est, in secunda declinatione

et (ut

et (ut opinor) in genere masculino non modo apud poetas, sed apud oratores quoque probatissimos reperiatur, ut Horatius: Pinguibus et ficiis pastum iecur anseris albi.

Et Plinius ad Octauium Rufum, Quæ nunc cum ficiis et botulis certamen nondum habent. Et Cicero de Senectute: Ex tantulo grano fici. Quidam grammaticorum recentium, id est, imperitorum, aiunt, pro fructu quartæ, pro arbore secundæ esse declinationis, quum pro arbore sit sepius quartæ, ut idem de oratore: Vxorem suam suspendisse se de ficu. Secundæ autem apud Iuuenalem: Ad quæ

Satyra. 10.

Discutienda ualent sterilis mala robora fici.

Macrobius et ipse in secunda declinatione semper ferè utitur, et plurimos ueterum ostendit usos. Priscianus uero uult pro fructu, et morbo quartæ esse, et hoc autoritate Martialis. Neque ego inficior ultimum illum uersum posse sic legi, ut recitat Priscianus. Sed id ioco magis, quam serio à poeta accipimus esse dictum, neque enim seipsum, quod ficos dixisset, sed illius et nequitiam, et imperitiā reprehendere uoluit: non ignorans ficos et Latine, et uitate dici. Nec uero Prisciano faciendum fuit, ut unum Martialem sequeretur et Cæcilianum nescio quæ, ut flagitiosum hominem, sic ineruditum in eo præsertim loco, ubi iocabatur poeta, nec suam sententiam aperiebat, et tacite negabat, quod affirmare uidebatur. Nam nequaquam dixisset ficus quartæ esse declinationis, et generis masculini, quod inauditum est: nec differentiam posuisset generis inter morbum et fructum, quum hoc ab illo dicatur. Quidam ecclesiastici aiunt pro arbore ficulnea, ut ibi: Respice ficulneam, et ceteras arbores: quod nusquam alibi (si memoria non excidit) mihi reperiuntur. Sed adiectiuum ficulnus, a, um, pro materiato ex illa arbore, ut à populus populnus, et à corylus colurnus, et ab abies abiegnus, ab ilice ilignus dicitur.

De nominibus diminutiuis. CAP. V.

Nomina

Nomina diminutiva exeuntia in talem uocē, qualis est pisciculus, si rite formentur, uera sunt diminutiva, ut Pisciculus, Vermiculus, Passerculus, Fraterculus, Securicula, Lucubraticula, Virguncula, Sororcula, Munusculum, Corpusculum, Mendaciunculum, Plusculum: Sin minus rite formentur, diminutiva non sunt, Auunculus, Cuniculus, Musculus, quando non est parvus mus, Pediculus, uel (ut alij uolunt) pedunculus: & penultima longa Cuculus. Cicercula nomen leguminis, Nonacula. Nouacula culter rasorius. Lenticula uasculi genus: alia masculina, aut feminina non occurrunt. Seruius tamen super Doctum ait acus acicula. Acus enim dicitur, qua uestes sarcinatur: Acicula qua mulieres utuntur ad ornamentum capitis. Adieciua tria, Anniculus, Ridiculus, Vernaculus: anniculus puer, annicula puella, anniculum iumentum, hoc est, unius anni: sicut Bimus, a, um, id est, duorum annorum. Trimus trima trimum. Trimus. id est, trium annorum. Quadrimus quadrima quadrimum, id est, quatuor annorum, & non amplius: nec de animalibus modo, sed de inanimatis: ut, anniculum uinum, bimum oleum. De pueris tamen magis loquimur per diminutionem, bimulus, trimulus, quadrimulus, quia intra hos annos adhuc parui sunt. Similiter de his, in quibus hæc ratio habet locum: ut, anniculus equus, bimus aries, trimus porcus, quadrimum uinum, bimulus puer, trimula puella. Dissimiliter in quibus hæc ratio locum non habet. Ridiculus homo, ridicula res, ridiculum caput, id est, deridendum. Est etiam sepe neutrum, significatque plerunque sermonem risus potius, quam derisus excitantem. Vernaculus. Vernaculus, uernacula, uernaculum, quod est domi nostræ, uel in nostra patria natum, ut lingua uernacula, quod uulgo dicunt lingua materna: dictum est à Verna, qui est seruus domi nostræ natus, id est, ex nostra ancilla. Præterea neutra multa sunt: ut, Umbraculum, Tabernaculum, Spectaculum, Habitaculum, Coenaculum, Crepusculum, Germiculum pro germine

germine, Crepitaculum, Vinculum, Amiculum pro amictus genere Amiculum. nere quodam ferè pallio: Curriculum pro cursu, & pro loco, in Curriculum. quo certamen currendi exercetur, nonnunquam etiam pro cursu, ut Curtius libro octauo: Aliorum turbati equi non in uoragines modo, lacunasque, sed etiam in annem præcipitauere curricula. Cubiculum, quod certe à cubili non uenit, quum intra cubiculum cubile sit, & eius diminutiuum foret cubilicium. Puluis & significatione, & formatione legitima diminutiuum facit, sed genus mutat apud Hieronymum, ut uile puluisculum: masculinè tamē posuit Apuleius in quodam suo carmine, de quo meminit in apologia de magia: Misi (ut petisti) munditias dentium, Nitelas oris, ex Arabicis frugibus Tenuem, candificū, nobilem puluisculū, Complatanorem tumidulæ gingiuulæ, Cōueritorem pridianæ reliquiæ. Ne qua uisatur tetra labes sordium Restrictis si fortè labellis riseris. Conuentus quoque facit conuenticulum. Cicero pro Sextio: Tamen cōuenticula hominum, quæ ciuitates nonnunarunt. Baculus non terminat diminutiuum in hac uoce, quia sua talis est, tamen neutrum habet Bacillum. Cicero secundo de Finibus: Bacillum aliud inflexum, aliud ita natum. Reperitur tamen primitiuum & in neutro: ut apud Ouidium libro x v. Esse solet, baculumque tenens agreste sinistra. Ne Terebra quidem huius uocis est, tamen gignit diminutiuum terebellum, non terebella. Auricula uero rite formatur, sed significatione dissentit: nanque cartilago illa est circum aurium concauitatem, non autem parua auris. Mentula quoque, quæ non paruam mentē significat, sed uirilīa. Fidicula pro instrumento torquedi, quod an rite formentur, nunc uideamus. Nam fides, inquit Priscianus, facit fidicula. Nam si esset fides in hac significatione, quomodo Seruio placet, non fidicula fecisset, sed fidecula. Auidius Seruium Priscianus carpsit, utpote unam rem non uno in loco reprehendens. Caterum ipse fallitur, non Seruius. Nam nec fides (quemadmodum ueterum autoritas tradit) sed fides dicitur: &



tur: & si fides dicatur, fidiculam potius quam fideculam analogia exigit. De autoritate satisfecerit Festus Pōpeius, ita scribēs: Fides genus citharæ, dicta quòd tantum inter se chordæ eius, quantum inter homines fides, concordent: analogiæ quoq; ratio fidicula exigit à fides: sicut ædicula ab ædes, sedicula à sedes, cædicula à cædes, non ædecula, sedecula, cædecula: sicut apes (de quo solo nomine facit ille mentionē) apicula facit non ape-cula. Et si quando apis in nominatiuo reperiatur, ut ille ait, ueluti apud Ouidium in xiii. Non apis inde tulit collectos sedu-la flores. Hoc perquam rarū est, & analogia apes potius quam apis defendit, quia à pede compositum ac deriuatum putatur. Deniq; fides in nominatiuo inauditum est: ergo fides dicendum est, cuius diminutiuum fidicula, id est, parua cithara uel chordula in plurali tortorum (ut dixi) instrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, uel ab extorquenda fide ac ueritate, uel à nerueis funibus uinculisq; quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.

AD hunc locum pertinet, quod nunc subiiciemus: Nomina tertie declinationis exeuntia in er siue masculina, siue fœminina, siue communia, huiusmodi uocem diminutiuorum sorti-ri: ut, pater paterculus, frater fraterculus, mater matercula, cuius quasi similis soror facit sororcula, cicercula à cicer tanquam à fœminino, pauper pauperculus, paupercula. Quæ sunt secundæ declinationis tam adiectiua quam substantiua, faciunt diminutiua in ellus masculina, in ella fœminina, in ellum neutra. Culter cultellus. Liber libellus. Puer puellus. Tener tenera tenerum, tenellus tenella tenellum, miser misera miserum, misellus misella misellum. Sacer sacra sacrum, sacellus sacella sacellum: unde hoc sacellum pro templo modico. Hinc factum est, ut fœminina quoq; substantiuorum eodem modo quo adiectiuorum facerent diminutiua. Caper, capra, capella. Puer, puera, puella. Liber, libra, libella, licet multo aliud libra, quam liber significet. Hæc dimi-

nutiua

nutiua in ellus & ella exeunt. Sunt quædam in illus, illa. Inter **IN ILLVS.** ea autem priora Priscianus ponit Ala, uultq; facere diminutiuum ascella. Cicero tamen inter posteriora: duo enim masculina, totidemq; fœminina donat hoc genere terminationis. Palus, paxillus. Talus, taxillus. Mala maxilla. Ala, axilla. Sunt tamen alia in hanc uocem exeuntia.

Illa quoq; diminutiua, quæ finiūt in aster, imitationem po-**IN ASTER.** tius, quam diminutionem significant: neq; enim ea ratione dicitur Oleaster, Pinafter, Apiastrum, Mentastrum, Siliquastrum, quòd sit parua olea, parua pinus, paruum apium, parua menta, parua siliqua, sed quòd syluestria, oleam, pinum, apium, mentam, siliquam imitantia: & quo quidam utuntur filiafter Filiafter. pro priuigno, non paruus filius est, sed imitans filium: & parasitaster non paruus parasitus. Aliter enim non diceretur a Parasitaster. comuco, parasitaster paruulus, sed imitator parasitorū: ut apud M. Tullium pro Varenio: Erucius hic noster Antoniafter est. Et ad Atticū lib. xii. Omnino solet esse Fuluiafter, id est, Antonij, Fuluiq; imitator. Et hunc Augustinus appellat philosophastrum, non (ut puto) paruum philosophum, sed imitatore philosophorum, nisi dicas imitationem esse diminutionem quandam perfectionis. Tamen aliud est esse diminutiua, aliud imitatiua. Nec quispiam dixerit oleastrum esse minutā oleam, & pinastrum esse minutam pinum, quam Plinius ait esse miræ altitudinis: & ut quidam nunc solent pusillos homines appellare, Antoniafter, Luciafter, Paulafter, secuti Priscianum, qui præter superiora, hæc addit, esse eiusmodi diminutiua adulationis & maxime puerorum, ut Catulafter, Antoniafter, Patritiolus, Sergiolus. Sed hæc posteriora sunt uerè diminutiua, illa (ut ostendi) non uera, ideoq; nec adulationis, quanquam omnia diminutiua (non minus quam hæc in olus) sunt apta adulationi, & sepe etiam contemptui, ut homunculus, homulus, argutulus: sed ad rem reuertamur. Pullastra apud Varronem, quæ est Pullastra,

b

parua

LAVRENTII VALLAE

parua, adolescensq; gallina, quod nec ipsum diminutionem significat. Nam maiuscula potius pulla, quam minuscula est, etiā si minor gallina est, non gallinastra dicitur, sed pullastra. Duo **Surdaster.** tamen nomina sunt, quae diminutionis regulam seruant, **surdaster** & **recaluafter**: quorum alterum significat diminutionem surditatis. Non est planē surdus **surdaster**, sed (ut sic dicam) **surdaster**. **Recaluafter.** dulus: & **Recaluafter**, qui fronte caluus est, non toto capite, quasi **recaluaculus**, quod est diminutiuum, in quem modum nequeunt resolui nomina illa, de quibus supra disputauimus. Ex his autem quae retuli exemplis, liquet non modō in **aster** finiri haec nomina, sed etiam in **astrā** foeminini generis, ut **pulastra**, **siliastra** apud quosdam pro **pruigna**: **siliquastra** pro **piperte**, quod non uideo quid ex **siliqua** imitetur: & in **astrum** neutri, ut **apiastrum**, **siliquastrum** a **siliqua** arbore ferente fructum sui nominis, quod Graeci **σπῆλαιον** uocant: significat etiam **siliqua** folliculum, ubi grana leguminum includuntur, & si quid leguminibus est simile, **serēq;** haec nomina arborum, **herbarumq;** diuersum genus habent in **primitiuis**, a **diminutiuis**, uel **deriuatiuis**.

De nominibus exeuntibus in **rius** uel **rium**.

C A P. VI.

Tabularium locus ubi **tabulae**, id est, instrumenta, & **literae** reponuntur. **Sacrarium** repositorium sacrorum. **Aerarium** repositorium **eris**, id est, nummorum **simuliumq;** rerum pretiosarum, atq; opum. **Armarium** ubi reponuntur libri, **ceteraq;** huiusmodi. **Armamentarium** ubi reponuntur **armamēta** & arma. **Calamariū.** **Atramentarium** uasculum quod continet **atramentum**. **Calamarium** quidam usurpant pro **theca calamaria**, ubi **calami** reconduntur: sed quia hoc tempore pleriq; **penna** scribunt, potest etiam dici **pennarium**, nisi malumus appellare **thecam pennariam**, **thecam calamariā**, & **thecam graphiariam**. **Penarium** ubi reponitur **penus**, hoc est, **edulia** & ad **uictū** pertinetia. **Viuarium** ubi

ELEGANTIARVM LIB I.

ubi continentur uel **aues**, uel **pisces**, uel **ferae**, quae **duntaxat** ad **uictum** spectant. **Pomarium**, locus **pomorum** reponendorū, uel **Pomarium**. locus **consitus pomis**, ut **Ouidius**: **Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas** **Moenibus**. **Quidam** hoc **pomariū** uocāt. **Titus Pomarium**. autem **Liuius pomariū** ait esse locū ad **muros** intrā & extrā, ubi **edificare** nō licet, quasi post **moenia**, ut dicimus **pomeridia** = **Pomeridia** = **num**, pro eo quod est **postmeridianū**, unde **Lucanus**: **Longa per num. extremos pomeria iungere fines**. **Pomariū** igitur aut locus **freuens arboribus pomis**, siue **fructuū pomi repositoriū**, aut **copia ipsa arborum pomiferarum**. Nam horum nominum natura est, **significare** uel locum ubi illa sunt, uel **ipsarum rerum quae in loco sunt copiam**, ut **aluarium**, tametsi potest dici locus, ubi sunt **aluci apum**: tamen potius accipitur pro **copia alueorum** eodem in loco collocatorum, uel **apum mellificantium**. Et **rosarium** magis **copiam fruticum** uno loco **rosas gignentū**, quam ipsum locum ubi hi **frutices** sunt, **significat**: quem locū ne **Rosetum** quidem appellare posis, cum idem significet quod **rosarium**, nisi per **contentum** significetur **continens**. **Plantarium**, **Plantarium**. non locus **plantarum**, sed **ipse plantae**, etiam si **euulse**, aut non **consitae** fuerint. Nec me fallit **Seruium** **separare plātaria a plantis**, dicentem: **Plantae sunt raptae de arboribus**, **plantaria** uero quae ex **seminibus** nata cum **radicibus** de terra propria **transferuntur**: ad quod **sentiendū** uidetur **allexisse eū Vergiliū** uersus: **Et uiua sua plantaria terra**. **Seminarium** non locus, sed **semen** **Seminariū**. ipsum, id est, **plantula**. **Pampinariū** non terra, ubi nascuntur **Pāpinariū**. **pampini**, sed **congeries pampinorum**, id est, **uirentium ramusculorum uitis**, uel (ut ait **Plinius**) **palmes qui è duro exit**, **maceriamq;** in proximum annum **promittit**, **pampinariū** uocatur, certe in hoc **palmitē** multi sunt **pampini**. **Calcearium**, **Vestiariumq;** pro **calceis** & **uestibus**, ut **cibaria** pro **cibis**. **Fusuarium** pro **fusigatione**. **Carnarium** non locus, ubi **caro salsa** **suspensa** = **Carnarium**. dicitur, sed **caro ipsa**, nisi **contentum** pro **continente** accipiatur.

b z Donaria

Donaria. Donaria non locus repositorius donorum, sed ipsa dona: licet Servius dicat, ubi dona oblata sunt, sicut lectisternia dicuntur ubi homines sedere in templo consueverunt. Ita in ceteris adhibenda est in similiū nominum significatione accuratio: & hæc de neutris. Nam masculina, foeminina, & communia, officia

IN ARIVS. hominum qualitatēq; significant. Caprarius, saltuarius, camparius, horrearius, clasiarius: custos, exercitor ue caprarum, saltus, campi, horrei, clasis. Sagarius, lintearius, uestiarius: uenditor sagorum, linteorum, uestium. Proprietarius, Fructuarius, Vsuaris: cuius est proprietas prædij, cuius fructus, cuius usus: quæ omnia significant actionem, possessionemq; numero quidem incomprehensibilia. Pauca autem quæ passim accipiuntur. Legatarius, Commodatarius, Depositarius, Beneficiarius, Fideicommissarius: qui legatum, commodatum, depositum, beneficium, fideicommissum accepit: & si qua sunt alia. Ex huiusmodi nominibus sunt etiam nomina quædam rerum, calcæria, sulphuraria, ubi calx coquitur: & sulphur fit. Atque hæc à nominibus sepe proficiuntur, illa uero magis à uerbis, uel à uerbali-

IN ORIVS. bus in or. Et sunt adiectiua in orius, oria, orium, actionem significantia, accusatorius, petitorius, defensorius, fideiussorius, institutorius, exercitorius, tributorius. Nam Tributarius uenit à tributum, Tributorius à tributor, sicut Depositarius à depositum, Depositorius à depositor. significat itaque Tributarius, qui soluendo tributo obnoxius est, ut stipendiarius qui soluendo stipendio, & depositarius qui reddendo deposito, ut Munerarius, qui dat munera populo gladiatoribus in arena exhibendis. Ideoq; uas escarium dicimus, & uas potorium, quia hoc à nomine uerbali uenit, illud non uenit. Prætor, senator, holitor, lictor, non opinor descendere à uerbis, sed quia uocē uerbalem obtinent, sicut censor & quaestor, sic formauerunt sua denominatiua, prætorius, senatorius, holitorius, lictorius, censorius, & Holitor, quaestorius. Holitor autem, est qui hortum holerum exerceat, quem

quem nonnulli hortulanum uocant. Est & holus unaquæq; her Holus, ba, qua uestimur. Nam sunt & horti non holerum, sed arboribus confecti, & uoluptatis gratia comparati, ut horti Sallustiani, Pompeiani, Luculliani, Claudiani. Lictor minister consulis, pro= Lictor. consulis, præsidis, prætoris, qui fascem uirgarum alligatum cum securi portat: suntq; lictores consulis duodeni, aliorum seni. His addere possumus aleator, quod uidetur descendere à uerbo, quod Aleator. nusquam reperitur. Non enim aleare dicimus, sed alea ludere.

Neutra autem in orium, locum plerumq; significant, ubi alii **IN ORIUM.** quid sit, ut deambulatorium, locus ubi deambulamus: Dormitorium, locus ubi dormimus: Repositorium, ubi reponitur alii **Dormitorium.** quid: Tentorium, locus ubi tendimus uela, aut si quid instar Repositorium uelorum habet, uel potius ipsa uela, siue uelamenta contra iniuriam cæli: Auditorium, locus ubi audimus præceptorem aut Tentorium. orantem non in uera causa, aut opus nouum recitantem, aut si Auditorium. quid simile est, uel ipsa turba, atq; ipse coetus auditorum. Te= Tentorium. ctorium illinimentum est, & quasi pauimentum parietis, atque incrustatio. Amatorium genus ueneni amorem uel insaniam ingerentis. Portorium uestigal portus, uel fluminis, uel lacuum, uel Portorium. stagnorum. Nam & Portitor ille dicitur, qui traducit homines, Portitor. ac uehit nauigio, uel ad nauem de littore, uel de nauis ad littus, uel ad ulteriorem fluminis, lacus, stagni ue, seu ripam, seu littus, licet frequentius dicatur littus. Potest etiam accipi pro eo, qui portorium cōduxit, id est, qui fructus pecuniarios ex portu cōduxit, & à uenientibus illos exigit: quæ ratio in ceteris huiusmodi discernenda est. Hoc etiam loco addam, quod quum dicamus dumetum, spinetum, nepretum, similiq;: tamen dicimus senticetum, non sentetum.

De euentu, iussu, permissu, iugero. **CAP. VII.**
Euentus in singulari generis masculini, & declinationis quartæ est, cuius plurali M. Tullius sæpissime in neutro genere, & declinatione secunda utitur, ut de Oratore: Ex alio-

rum factis, aut dictis, aut euentis. Idem de Diuinatione: Si euentus
querimus, quæ exquiruntur auiibus. Et ad Luceium: Fabulæ re-
rum euentorumq; meorum. Et ad Atticum: Semper enim cau-
se euentorum magis mouent, quam ipsa euenta. Quidam planè
imperiti euentum aiunt significare principium, ut apud Oui-
dium: Exitus acta probat, careat successibus opto, Quisquis ab
euentu facta notanda putat. Illud enim, exitus acta probat, uox
est accusanti Phyllidem argumento, quod dicitur à casu, eosq;
Phyllis ipsa execratur, dicens: Careat successibus opto, quisquis
à casu, & non à causis alium laudat, aut uituperat. Similia sunt
huic iussu, & permissu tuo, quorum pluralia sunt potius secun-
dæ declinationis, in singulari ferè nunquam. Neq; enim dicere
solemus iussu tuo, sed iussu: non permissu tuo, sed permissu. Ho-
ratius tamen, utar permissu, id est, re permissa, non autem per-
missione, nec dixisset permissu tuo, nec iussibus, permissibusq;
tuis, sed iussibus permissibusq; tuis: nec iussus, permissusq; tuos, sed
iussa permissaq; tua. Verg. Accipe iussis Carmina cœpta tuis. Et
iterum: Ille patris iussa exequitur. Et alibi: Haud mollia iussa.

Iugerum.

Ediuerso iugerum in singulari secundæ, & in plurali tertiæ
declinationis. Non autè (ut ait Priscianus) iuger iugeris, cum
omnes dicant in singulari iugerum, & in plurali iugeribus: si-
gnificat autem mensuram ducentorum xl. pedum in longitudi-
nem, dimidij in latitudinem, uel (ut aliqui uolunt) quantum
par bouum una die arat: quæ duæ significationes in idem reci-
dunt: tantum ferè solet una die par bouum arare, quantum dixi.

De nominibus adiectiuis in tilis, filis, & xilis.

CAP.

VIII.

Nomina quæ exeunt in tilis, uel in filis, uel in xilis simili-
mam suis participijs unde nascuntur, significationem ha-
bent. Vas fictile quod fictum est à figulo, non quod fingi po-
test. Coctiles lateres qui cocti sunt, & non crudi. Rasiles cala-
thi, quasi rasi: nihil extatis, aut redundatis plenitudinis. Vergi-
lius

lius tamen, Et torno rasile buxū, quasi rasibile. Pēsilis uua, pen-
silis lectus, pensiles lychni, pensiles balneæ, pensiles horti, quod
suspensi sunt, & in aëre pēdentes. Flexilis ranus, flexiles uites,
quod flexæ sunt & lapsu erratico torquentur. Tortilis ansa,
quod retorta, & replicata est. Tornatile poculum, quod torna-
tum est, & torno factum. Textilis uestis, quæ detexta est. Sutilis
balthæus, sutilis cymba, quod cōsuta est. Sculptile simulachrum,
quod sculptum est. Altilis auis, altilis quadrupes, altilis piscis,
qui sagina altus siue alitus est, atq; saginatus. Struclilis basis,
strucliles colūnæ, quæ nō sunt ex uno lapide sed multis. Aper-
tile latus, quod apertum est, ut Ouidius de Tristibus:

Aspicias à dextra latus hoc adapertile tauri.

Tinctile uirus, quod tinctum est, aut intinctum spiculo sagittæ,
ut apud eundem & in eodem opere: Et tinctile uirus. Tonsile
buxetum, & tonsiles oleas legimus, quod tonse sunt, & in or-
bem ac comam putatæ. Et hæc nomina in participium passiuum
resoluntur, quæ passiuum habent, quæ uerò passiuo carent, in
presentis participium, qualia sunt neutra, ut anima uolatilis,
quasi uolans: & quidam uolatilia uolucres uocāt, quia uolant,
ut altilia animalia, quæ aluntur. Sēsiles lactucæ, quasi sedentes,
quod licet à participio non ueniat, tamen eiusdem naturæ est,
cum in significatione consentiat, & à supino nascatur. Um-
bratilis uidetur conuenire cum cæteris, quasi umbratus, ut uita
umbratilis, & res umbratiles, id est, uita umbra & opaco mar-
cescens, & res per inuolucra & inanitatem, qualis umbra est,
ductæ, umbratiles appellantur. Versatilis quoque scena uidetur
significare, quod uersatur huc & illuc, non quod uersata est:
& axis uersatilis, & gladius angeli uersatilis, quod uersatur.
Quidam autem uersilis scena & ductilis, uersilis quidem, quod
quum tota machinis quibusdam conuertebatur, aliam picturæ
faciem ostenderet. Ductilis uerò quum tractis tabulatis hæc, atq;
illæ species picturæ nudabatur interior. Plicatilis crista upupa,

b 4 quod

quod plicatur, non quod plicata est: & naus plicatilis, quae plicatur, quum facta est ex corijs. Fissilis arbor, fissile lignum, fissile robur, tum quasi fissum cuneis, tum quia finditur, quasi fissibile, ut Plinius lib. 16. Hec maxime fissilia, alia frangi celeriora quam findi. Idem paulo post: Nullisq; fissile rimis hoc lignum, id est, fissum. Solutis etiam naus dicitur (qualis naus in qua Agrippina a Nerone filio per insidias posita, naufragium fecit) quasi solubilis, quae facile solui posset. Ego vero malim solutile dicere solutam, et non fideliter consutam. Et sectile porum legimus, non tam sectibile (quid enim non est sectibile?) quam sectum, et sua sponte concisum. Futilis, uanus uel inutilis, uel a futo futis, unde effutio effutis, uel a suo futum, uel per apocopen ab alio supino, quod ab alijs diuinari malo, quam a me proferri. Aquatilis a nomine uel a uerbo, animal in aqua de gens. Saxatilis incola saxorum. Piscis fluuiatilis incola fluuij, non maris aliarum ue aquarum piscis. Pluiatilis aqua a pluo, uel magis a pluuia.

De adiectiuis in bundus.

CAP. IX.

Priscianus libro quarto inquit, In bundus desinentia similitudinem habere significant, ut Vitabundus similis uitanti, Praedabundus similis praedanti, Moribundus similis morienti, Errabundus similis erranti, Furibundus similis furenti. Et paulo post, Excipitur alternitatis causa rubicundus, quod in penultima syllaba pro b, c, habuit, ne sit absonum, si rubibundus dicamus. sed uideamus, an Priscianus recte sentiat: neq; a me primum haec questio mouetur, sed olim ab Aulo Gellio, atq; ante hunc a Terentio Scauro Adriani temporibus (ut idem Aul. Gellius ait) grammatico uel nobilissimo contra Cestellum in commentario lectionum antiquarum ita scribentem: Ludibundus, errabundus, ridibundus, idem est, quod ludens, errans, ridens. Quod Scaurus reprehendit, dicens Ludibundum esse, qui ludetem, errabundum, ridibundumq; qui errantem ridentemq; agit, ac simus

lat

lat, hoc Aul. Gellius confutat, atq; ita cum Cestellio sentit, ut non simulationem per haec nomina, sed e contrario uehementiam intelligi uelit, his quidem uerbis: Sed qua ratione Scaurus adductus sit, ut Cestellum in eo reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non est enim dubium, quin haec genere ipso duntaxat idem significent, quod ea demonstrant, a quibus producuntur. Quid esset autem ludetem agere, uel imitari? et paulo post: Cum reprehensionem autem illam Scauri notaremus, in memoriam nobis redijt, quod Sisenna in quarto historiarum eiusdem figura uerbo ita usus est: Populabundus, inquit, agros ad oppidum peruenit. Quod scilicet significat cum agros popularetur, non ut Scaurus in consimilibus uerbis ait, qui populantem ageret, uel cum imitaretur. Poterat tamen A. Gellius magis proprium producere exemplum, quale apud Sallustium in Iugurthino. Ipse quasi uitabundus per saltuosa loca et tramites exercitum ducere. Si huiusmodi nomina in bundus significaret similitudinem, quid ita adderet quasi, quod similitudinem imaginemq; significat? Pergit idem Aul. Gellius dicens: Sed inquirentibus nobis, quanam ratio, et origo esset huiusmodi figurae populabundus, et errabundus, multorumq; aliorum id genus uerborum, in quibus hercle Apollinaris noster sibi uideri ait, particulam istam postremam, in quam uerba talia exeunt, uim, et copiam, Epibolos, et quasi abundantiam rei, cuius id uerbum esset, demonstrare: pte, ingenium ut letabundus is dicatur, qui abunde letus sit, et errabundus, ose, qui longo, atq; abundanti errore sit. Ceteraq; omnia ex ea figura ita dici ostendit, ut productio haec et extremitas, largam et fluentem uim, et copiam declaret. haec Aul. Gellius: a quo miror, cur descuerit Priscianus, et uni Scauro potius, quam his duobus tribus ue astipuletur. An quia grammaticus Scaurus, et Prisciano similitudine professionis coniunctus, Cestellius uero iuriscōsultus, et Aul. Gellius orator, Apollinarisq; philosophus: puto potius Seruium secutum, quamquam ab eo libenter

b s

dissen

differtire solet. Ait enim ille tum alibi, tum decimo Aeneidos, moribunda morienti similis. Quod ita esse Sallustius ostendit, qui ait: Quasi uitabundus per tramites & saltuosa loca exercitum ductare. Nullum exemplum Seruius magis contra se proferre potuit, ut modo ostendi. Audi quam subiungit rationem. Nam Iugurtha non uitabat legatū, sed cum uitare simulabat. Ita exposit, quasi uoluerit uitabundum dici à simulatione, & non à similitudine: non simulabat uitationem legati, sed timorē. Prætereas si qua foret similitudo, ea similitudo atque simulatio intelligitur per illud quasi, non per illud uitabundus: addit huc rationem. Nam quia nomen est, ideo significat similitudinē, nō passionem, & alia deinceps, ubi nullum robur rationis est. Sed præter rationes illorum, ipse quoque Priscianus imprudens confessus est, quod negabat. Quæro enim nunquid homo rubicundus (quod ille simile facit cæteris in bundus) similis rubenti est, an uere rubens? profecto uere rubens: ergo idem erit rubicundus & rubens: quæ sententia Cællij est, quæ & breuior est, nec minus fortasse uera quàm illa, siue A. Gellij, siue Apollinaris, quum frequentissime sic accipiantur, populabundus populans, errabundus errans. Sed nonnunquam (ut Gellius ait) uehementiam significant, quæ ut breuiter & ipse complectar, idem significant quod participia frequentatiuorum, luscians, risitans, erratitans, lectitans, populitans, si reperiremus: quod quum non sit, ad hæc (ut reor) in bundus terminata decurrimus.

De nominibus in icus.

CAP. X.

Magnificus, honorificus, munificus non ex se gignunt comparatiuos, superlatiuosque, sed ex alijs quæ in usu non sunt, ac ne possunt quidem esse, magnificens, honorificens, munificens. Non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior: sed magnificentior, honorificentior, munificentior, & in superlatiuo magnificentissimus, honorificentissimus, munificentissimus. Mirificus tamen etiam mirificissimus facit, ut Terentius:

Atqui

Atqui mirificissimum: patruus tuus pater inuentus est. Et M. In Phormio. Cato, teste Prisciano, contra Thermum de Ptolemæo rege optimus act. 3. sc. 6. mo atque beneficissimus: & Accius in secundo Didascalicon: atque magnificissimus, excellentissimisque honore. Omnia ergo à facio sic composita & terminata, hanc regulam sequuntur: mirificus, maleficus, beneficus, ueneficus, uulnificus, tabificus, luctificus, pacificus, morbificus, sacrificus, & si qua sunt alia, quæ omnia ascititiū comparatiuum, superlatiuumque habet, aliquando etiā suum. Sunt ne alia nomina & eiusdem naturæ? certe sunt, ea, quæ formantur à dico & à loquor, ut maledicus, maledicentior, maledicentissimus. Benedicus autem non inueni, quia nec benedico inuenitur, licet eo Priscianus utatur, & hoc tempore utamur more Benedico. Græcorum, quorum autoritate dedimus huic uerbo accusatiuum præter naturam suam, quum postulet datiuum, sicut maledico, quod & ipsum nunc ad imitationem Græcorum habet etiā aliquando accusatiuum. De benedico inuis uocis loquor non durum, nam tunc & aliud significat, & aliter regit. Præterea fatidicus, ueridicus: iuridicus uero rarum est uerbum, causidicus magis substantiuum. A loquor fortasse sunt plura, à sequor fortasse nulla, nisi pedisequus, quod substantiuum est. Magniloquus, altiloquus, gradiloquus, uaniloquus, doctiloquus, uersutiloquus, fatiloquus, faciunt comparatiuum, magniloquentior, grandiloquentior, & item cætera. Superlatiuum, magniloquentissimus, grandiloquentissimus & reliqua, sed horum positiua possunt esse tum participia magniloquens, grandiloquens, tum nomina magniloquus, gradiloquus, præter unum suauiloquens, quod nescio an dici possit suauiloquus. Maledicens planè participium est, sed & maledicus dicimus, quod in fatidicus & ueridicus non fit: neque in illis superioribus, magnificens, honorificens, munificens, quæ participia esse non possunt, quum hæc fuerit futura uera uox, magnificiens, honorificiens, munificiens.

De nominibus in eus, in eis, & in itius.

CAP. XI.

Finis



LAVRENTII VALLAE

IN CEVS.

Finita in ceus pauca sunt, materiamq; significant, ut Hera-
baccus, Betaceus, Maluaceus: ex materia herbae, maluae, be-
tae. Arundinaceus, Ferulaceus, Rosaceus, Triticeus, Hordeaceus,
Testaceus, Tophaceus, Arenaceus, Cretaceus, Argillaceus: ex
materia arundinis, ferulae, tritici, hordei, rosae, testae, topi, are-
nae, cretae, argillae. Hoc tamen differunt (si quid differunt à ma-
terialibus) quòd illa magis totum significant, haec partem. Ager
enim cretaceus non idem est quod creteus, nec arundinaceus
surculus quod arundinea fistula: unum est natum & positum in
creta aut arundine: alterum ex corpore ac materia cretae, &
arundinis factum: & panis triticeus, hordeaceus uel non ex so-
lo tritico hordeo uel compositus est, sed ex aqua quoque, licet
triticeus utriusque harum, de quibus loquor, formarum uideri
possit, & magis illius, cuius sunt creteus, arundineus, & similia.
Nā triticeus facere deberet, nisi dicimus euphoniae causa ca-
syllabam esse sublatam: quod mihi ita uidetur esse, quia disiecta
est species eorum, quae exeunt in ceus, & eorum quae exeunt in

Anacreon poe-
ta, Plinio auto-
re, acino uuae
fuit suffocatus.

cus. Huius generis est uinaceus, quum est adiectiuum, ut uinaceo
grano legimus quendam suffocatum, pro acino uuae: & uinacea
substantiuum plurale pro granis uuae iam pressae. Dicimus tamē
mons terrenus potius quam terreus, aut terraceus. Sunt item
IN ITIUS. nomina finita in itius, descendencia ab habentibus t, in ultima
syllaba, & si à nominibus quidem, significant materiam: si à
supinis uerò, passionem quandam: ut Cratitius, Stramentiti-
tius, Lateritius, Cementitius, Pauimentitius. Item Fictitius,
Commentitius, Pigneratitius, Foeneratitius, Conductitius, Con-
uentitius, Adscriptitius, Dedititius. Ratio fictitia, ac commen-
titia, quae ficta & ad tempus commenta est, & excogitata. Res
pigneratitia aut foeneratitia, quae data est pignori, aut ad foenus
pertinet. Domus conductitia, quae conducta est. Homo adscripti-
tius, dedititiusq; qui ad aliquam rem descriptus est, & qui ex
numero eorum est, qui se in alterius imperium dediderunt.

De natura

ELEGANTIARVM LIB. I.

29

De natura comparatiui.

CAP. XII.

Comparatiuum pro minore ui accipi, quam ipsum positi-
uum habeat, ait Priscianus: ut Vergilius,
Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.
Tristior enim hic ex parte tristis accipitur. Sape per se positi-
um pro ipso positiuo, ut Comites senioris Acestae, pro senis. In quo-
rum utroq; est causa, cur aliquid nos addamus. Nam illud tri-
stior, planè pro tristis, non pro ex parte tristis accipitur, ut ait
Quintilianus: utimur uulgo comparatiuis pro absolutis, ut si
quis se appellans infirmiore, non dixit pro minus quam infir-
mus: & hic senior potius pro ualde senex, quam tantum senex: uerborum.
ut idem Quintilianus de Isocrate: Eoq; iam seniore (octauum
enim & nonagesimum impleuit annum) præcipere Aristoteles
pomeridianis scholis coepit. Et Ouidius de Tristibus,
Sospite sic te sit natus quoque sospes, & olim
Imperium regat hoc cum seniore senex.

Ideo cum Seruio non sentio dicente secundum Varronem, Se-
nior, & iunior comparatiua sunt per immunitionem. Est enim
senior non satis senex, iunior non satis iuuenis, intra iuuenem,
sicut pauperior intra pauperem: hoc autem dicit Varro in li-
bris suis ad Ciceronē: quam rem à Varrone tractatam cōfirmat
etiam Plinius. haec Seruius. Si uerò hoc Varro & Plinius ait,
quis non cernit sibi ipsi repugnare rationem hanc? Est enim na-
tura comparatiui superare in ea qualitate, quam obtinet posi-
tiuus: quae superatio quoties incolumis est, nō possis tunc dicere
factam esse immunitionē. Ponamus exemplū huic rei similitudinē.
Antiquior te ego sum, id est, maior te natus sum. Item, adolesce-
ntior te sum, id est, minor natus te sum: ita iunior te sum, id est,
minoris aetatis, quam tu, uidelicet supero te paruitate aetatis: quē
in modum accipitur illo in loco Seruij. Ergo non per immun-
tionem, sed proprie. Quare ut in iunior fallitur, ita & in senior
falli dicendus est: quae tamen omnia (ut sentio) pro positiuo ac-
cipi

Quintil. lib
9. de figuris

Natura com-
paratiui.

Minus. cipi solent. Quemadmodum etiam ocyus pro ocyter. Minus pro non, semper frè accipitur: frequentissime tamen iunctum cum sin, aut cum quo pro ut: sin minus, id est, si non. Quo minus, id est, ut non: sicut, Quo secius, etiam pro ut non. Quia de hoc comparatio minus feci mentionem, aliquid etiam de ipso dicam: placet autem mihi non modò à paruum uenire, sed etiam à parum: ut parum pecuniæ habeo, non autem paruum pecuniæ: ergo minus pecuniæ ad parum pecuniæ potius, quàm ad paruum pecuniæ uidetur referri. Addam aliquid e contrario de magis.

Magis. Ait idè Priscianus, omnia comparatiua mittere aduerbia similia neutro generi. Atqui magis, non in ius exit more aliorum, sed in is: quod comparatiuum esse & uis ipsa huius uocis indicat, & multò post (nescio quomodo) fatetur hic autor. Prætereo quòd à maius nullum aliud aduerbium est, & aliquod esse debet. Dicimus enim iustius queror, melius scribo, peius canto, plus gaudeo, minus doleo: maius gaudeo non dicimus, sed magis: quod à magnum positio comparatiuum esse uel hinc palam est, quòd omnes sic loquimur: magis poterat Pompeius, quàm Caesar, sed postea maxime omnium potuit Caesar. Ex quo apparet eiusdem positio, quod est magnum, comparatiuum esse magis, cuius superlatiuum est maxime, mutata u in g, & anteposita i: quod quum ita sit, cur per magis & positio resolui comparatiuum Priscianus uoluit, tacens de cæteris quæ eundè usum præstant? Fortior, plus fortis, uehementius fortis, ualidius fortis, & quæ sunt eiusmodi. Opinor, quòd non putabat hoc esse comparatiuum: ut quòd à uoce comparatiui recesserat: aut si putabat, absurdum uidebatur comparatiuum per comparatiuum resolui cum positio, quum præsertim ipsum magis, more aliorum comparatiuorum resoluendum sit, quòd fieri nequit. Quod si resolui nequit, ne aliud quidem poterit. Quale est si dicam, quòd est istorum magis edificium, aut quòd ualidius: absurdum (ut dixi) quibusdam uideri possit, si resoluatur magis magnū, & ualidius

& ualidius ualidum. Adde, quòd sicut resoluit comparatiuum per magis, ita debuit resoluerè superlatiuum per maxime, fortissimus Græcorum Achilles, maxime fortis Græcorum, non autem super omnes Græcos fortis. Nam hoc modo supra se fortis erit, quòd fieri nequit. Item sine appposito, fortissimus Hercules non dicitur commode, ualde fortis, sed ualidissime, id est, maxime fortis. Nam quid absurdius, quàm quum exponamus comparatiuum per comparatiuum, exponere superlatiuum per positium?

De differentia comparatiui à superlatiuo.

CAP.

XIII.

INter comparatiuum & superlatiuum, ea in primis quæ apud Græcos, differentia est, quòd comparatiuum refertur ad unum, superlatiuum ad plura: quòd reprehendit Priscianus, inquiens, Fit autem comparatio uel ad unum, uel ad plures tam sui generis quàm alieni: quamuis Græci honoris causa suæ gentis magis, quàm ratione ueritatis, dicant non posse ad multos sui generis fieri comparisonem. Alij autem dicunt hanc esse rationem, propter quam nō utuntur tali comparisonem, quòd quum ad plures sui generis fit comparatio, superlatiuo uti possumus, ut fortissimus Græcorum Achilles. Sed superlatiuus multos alios excellere significat. Comparatiuus uerò etiā potest paruo superantem demonstrare, unde etiam diminutionem iure accepit apud nos maiusculus, minusculus. hæc Priscianus. A quo tamen pro Græcis, quàm pro Latinis dissentio. Nam quero à Prisciano, quonam modo Græci disinguerent sensum comparatiui à sensu superlatiu, quum ipsi quoque comparatio genitiuum tribuat, nisi hac ratione, ut hoc ad unum, illud referatur ad plura? Loquor quoties comparatio fit ad eos, qui sunt eiusdem generis. Nam ad eos qui sunt alieni, necessario quoque utuntur genitiuo per comparatiuum, quum ablatiuo careant. Quum dico comparisonem, more Prisciani, tam comparatiui quàm superlatiu intelli

intelligi uolo. Atqui apud Latinos ista ambiguitas non est, quia comparatiuo ablatiuum tribuimus: de hoc paulò post respondebo. Tamen tanti momēti est illa Græcorum ratio, ut eam Latini ad formam Græcæ constructionis imitati sint, hoc est, ut cum genitiuo iungerent comparatiuum utiq; inter duo (nam superlatiuum dubium non est habere locum inter plura) ut, Aiaceum fuit fortior Telamoniū, & manuum melior est dextera. Si uerò tres Aiaces fuissent, diceremus non fortior, sed fortissimus, sicut digitorū longissimus est, non longior, medius. Horatius, O maior iuuenum, inquit: ad duos enim Pisones patrē filiumq; scribebat. Ouidius in persona Medæ, quæ duos filios habuit, Quum minor ex pueris iussus, studioq; uidendi

Constitit ad geminæ limina prima foris.

Et Caesar siue alius pro Cesare in commentario x. in testamento Ptolemæi patris, Heredes erant scripti ex duobus filiis maior, & ex duabus ea quæ ætate antecedeat. Ideo maior Ajax & minor, ille Telamoniū, hic Oilei filius. Maior & minor Atrides, ille Agamemnon, hic Menelaus. Maior Cato & minor. Maior & minor Scipio de duobus Aphricanis. Maior Cæsar & minor, siue superior & posterior, nam tempus significamus, non dignitatem maiorem minorem uel. De malis tamen non maior & minor dicimus, ut Dionysius superior, & Dionysius inferior. Qui numerus quum superat, non per comparatiuum, sed per positiuum aut per superlatiuum loquimur: ut Magnus Alexander, Magnus Pompeius, Fabius Maximus, Valerius Maximus. Et hæc est Græcorum ratio, in qua nobis cum illis conuenit: quòd ad unum sui generis utendum est comparatiuo, ad plures superlatiuo. Ideoq; curiosissimus in loquendo, & reconditissime scientiæ Macrobius in Saturnaliis mihi nō probatur, ubi dixit, Age Serui dum non solum adolescentium, qui tibi æqueui sunt, sed senum quoq; omnium doctissimus: non enim est eiusdem generis adolescens cū senibus, nō aliter quàm si dicam

si dicam, ego sum doctissimus Romanorum, & Carthaginien-
sum: si Romanus sum, tollendum est Carthaginien-
sum: si Carthaginien-
sum, tollendum est Romanorū: si neutrum, utrumq; male
iungitur. Et Priscianus in primo: Omnium est breuissimū eorū
quæ diuidi possunt, id quod diuidi nō potest. Non aliter quàm
si dicas, hæc est pulcherrima suarū sororum, cum sit dicendum,
hæc est pulcherrima sororum: nam sororū, ipsa una est, suarum
non est. Quid autem ad plures generis diuersi? Nempe nos qui
sextum casum habemus similitum genitiuo, hunc adhibemus,
ut Achilles Troianis fortior fuit, & ego sum doctior Cartha-
ginien-
sibus, qui non sum doctissimus Romanorum: & tu es do-
ctior senibus, iuuenū longe doctissimus. Græci eodem genitiuo
utuntur, ut sit hæc differētia. Superlatiuū ad plura sui generis,
comparatiuū ad plura diuersi generis cōparari: quod Priscia-
nus reprehēdit, nolens illam differentiam inter gradus hos esse,
sed hanc, quòd cōparatiuus parū, superlatiuus multū excellere
significet. Quæ ratio, præterquam quòd nō satis defendit opi-
nionem Græcorum, atq; adeo usum Latinorum, etiam falsa est.
Neq; enim (ut ipse uult) quia cōparatiuum diminutionem acci-
pit, ideo parum significat, & non potius multum, quia diminui
potest, præsertim quum dicat comparatiuū aliquando transcen-
dere superlatiuum: ut Achilles fortissimo Troianorum Hectore
fortior fuit. Sed ego hoc nō laboro, quòd comparatiuum modo
transcēdat, modo minuatur: quæ res non mutat naturā compa-
ratiui. Aliud animaduertendū est, quo solo ipsi gradus cōpara-
tionis ponderantur: quòd comparatio unū gradum obtinet siue
primum, superlatio uerò plures siue ultimum. Atq; (ut ego sen-
tio) nō ad singulas res, sed ad gradus quosdā illa referēda sunt.
Nam ubi fuerint multa eiusdē generis, nō tamē cadit superlatio
uno eminente cæteris paribus. Ut si inter plura uascula, aut plu-
ra nauigia ad unā magnitudinē facta, aliquod sit longe capa-
cius, & grādius, non recte dicas, hoc esse omnium maximum. Ne-
cesse

34
cesse enim est ubi superlatio est, ibi sit & cōparatio, & aliquod sit maius aliquo, & iterum alterum maius hoc, quod erit iam omnium maximum: ut in Troianis sunt aliqui fortes, & his alij fortiores, atq; alij adhuc his fortiores, qui uocantur fortissimi. Itaq; nunquam citra tertium numerum sit superlatio. At Prisciano uidetur, si cetera paria nauigia aliquod paululum antecederet, dicendum maius ceteris: si multo, maximum omnium. Quid ergo si inter ipsa paria unum utcumq; emineat, eiusdem tamen generis, non diuersi, quomodo dicendum erit? Comparatiuum non refertur ad ea quae plura sunt eiusdem generis, & superlatiuum non habet locum inter paria. Malim ergo dicere per comparatiuum, sed in ablatiuo, ut maius ceteris. Nam inter duo (ut dixi) damus genitiuum. Quidam dant genitiuum etiam ubi plura duobus sunt, sed tantummodo ecclesiastici, praesertim imitati Graecos autores, unde interpretatur. Nulla enim littera est Latina noui testamenti. Dicunt ergo maior discipulorum, minor fratrum, siue quia ceteri pares sunt, unus autem aut excellat, aut excellatur, siue quia non magni fecerint hanc differentiam comparatiui & superlatiui, altero pro altero, hoc est, comparatiuo pro superlatiuo utentes, ut ex loco illo datur intelligi: Qui uult inter uos maior esse, sit uestrum minimus. Cur non dixit maximus minimusq; aut maior minorq;? nisi quod pro maximus posuit maior, in quo Graecos secutum scimus. In illo autem (licet huc parum pertineat) Graecum non sequimur: Nunc manent fides, spes, charitas, tria haec, maior horum est charitas. Cur non aut maior harum aut maius horum? Graeci genitiuum hunc in omnibus generibus unum habent, qui est *ὁὐτ*. Veruntamen potuisset Latinius dici, maximum, nisi Graecos imitari maluissimus: Graecos inquam, unde traduxerunt, non autem ueteres illos, ex quibus grammatica confirmetur. Nam ut charitas est maior ceteris, ita ceterarum duarum (ut opinor) altera alteram superat: raroq; reperitur numerus trium, ubi non potius superlatio cadat, quae tres diuersas exigit quantitates,

quam

quam comparatio. Ideoq; Graeci contenti fuerunt dicere comparationem ad unum, superlationem ad plura, quasi omnia inter se aliud ab alio distantia. Quin ipse Priscianus, quanquam dissensit, tamen paulo post quasi imprudens quod negauerat, confessus est, prior refirri ad unum, primus ad plura. Quod ante Prior. te Diomedes, Donatus, & Seruius dixerant. Ideoq; illud iungi Primus. ablatiuo more comparatiuorum, hoc autem genitiuo more superlatiuorum. Quae non significant melior & optimus (quem admodum ipse uult) sicut nec potissimum optimum in Phormione apud Terentium: Vbi dubites, quid sumas potissimum: sed in his omnibus principalior, principalissimus & principalissimum. Quod quum ita sit (ut in summa colligam, & breuiter dicam, ut a principio institui) comparatiuum inter duo esse, superlatiuum inter plura, si modo tria sunt imparia, ueluti si in duas partibus ciuitas diuisa est, ut bello ciuili Pompeij, & Caesaris, recte dicas, maior pars Quiritium sequebatur Pompeium, minor Caesarem, non autem maxima, aut minima, nisi accipias pro ualde magna maximam, & pro ualde parua minimam. Sin in tres partes, ut tempore triumuirali, dicendum erit, maxima pars Quiritium sequebatur Octauium, pars maxima legionum erat cum Lepido, maxima pars nauium erat cum Antonio, non maior. In quorum utroq; (ne quis putet neminem hoc ignorare) peccauit Lactantius uir Latinus plane & facundus, qui in secundo libro Institutionum inquit: Ut possis dubitare, quos dicas potissimum stultiores, illos ne qui falsam religionem suscipiunt, an qui nullam: Et in septimo: Ut ea ipsa quae dicerem non nostris, sed aliorum potissimum literis confirmarem: potissimum dixit pro potius: duae enim partes erant, non multae, ut apud Quintilianum: Hoc loco quara necesse est, quae ratio fuerit, ut iuuenis ad paricidium suo potius gladio uteretur: tametsi non absurde hic potissimum dici posset, quasi suo ex omnibus potissimum. Et in illo Lactantij quoque, si tale foret, non aliorum, sed nostris potissimum,

tissimum, quasi ex omnibus potissimum. Eruntq; multae partes, & totidem quot sunt genera literarum, uel non aliorum, sed nostris potius. Eruntq; duae partes, hinc nostrae literae, illinc alienae. Idem Lactantius in primo: Omnes Sibyllae unum Deum praedicant, maxime tamen Erythraea, quae celebrior & nobilior inter ceteras habetur. Celeberrima, & nobilissima dicendum erat. Cicero autem quodam loco id quod dico, apertissime ostendit, quum ait in Pisonem: Me quum quaestorem in primis, edilem priorem, praetorem primum, cunctis suffragijs P. R. faciebat, Aedilem priorem dixit, quia tantum erant duo aediles, sicut duo censores, & duo consules. Ceteri autem sive omnes magistratus multi, ut praetor, quaestorq; inter quos se creatum dixit aut primum, aut inter primos. Cuius rei si quis fidem desiderat, bini semper aediles nominantur à Terentio. Ipse Cicero pro Milone inquit: Septem praetores, octo tribuni plebis, illius aduersarii, defensores mei. Nam quaestores penè singuli singulis prouincijs praeficiebantur. Et exemplo Lactantij admoner, Inter. Ex. ut dicam illas praepositiones inter & ex, tam comparatiuo quam superlatiuo posse dari, ut constat superioribus, quae retuli, exemplis, & Quintiliani in Gladiatore: Qui inter nos (ut apparet) fortior fuit. Et in Geminis languentibus: Dij prohibeant, ut ex duobus filiis utilior incipiat esse periturus. De superlatiuo ipse paulò ante protuli exemplum. Celeberrima inter omnes & nobilissima habetur, quae si pares praeter unam fuissent, ut edum putare comparatiuo, ut fecit Lactantius. Solemus quoq; interrogando, & dubitando dare utrum comparatiuo, quid autem superlatiuo, ut idem Quintilianus: Ita non tantum utrum idem sit melius, sed quid sit optimum queritur. Iterum: Ex duobus uter dignior, ex pluribus quis dignissimus. Et Cicero: Qui querere uideretur orator utrum potius, aut quid potissimum dicamus. Tamen aliquando damus quid etiam comparatiuo. Sed ego ad altiora ducente stylo transco, & ad ea quae oratorum magis sunt,

Vtrum.
Quid.
Vter.
Quis.

sunt, quam grammaticorum, & magis Latine eleganterq; loqui uolentium, quam eorum qui ad normam grammaticae periti esse contenti sunt. Quare separemus ea, quae de hac re dicenda sunt, & eis suum locum assignemus, quae etsi possent posterius tractari, tamen quia ad materiam graduū pertinent, in hoc potissimum loco exequemur rem dignam auribus studioforum, de exactissima antiquorum Latinitate & elegantia à Marco Cicerone, Marcoq; Fabio Quintiliano praecipue obseruata, duobus luminibus, atq; oculis quum omnis sapientia, tum uerò eloquentiae Latinae.

Denatura superlatiui. CAP. XIII.

Itur superlatiuus adsciscit sibi quisq; relinquit autem omnis uel cunctus positiuo: ut optimus quisq; sapientissimus quisq; pro eo quod est unusquisq; qui est bonus, ac sapiens, uel omnes boni, & omnes sapientes. Non enim liceret dicere boni quicq; & sapientes quicq; nec omnes optimi, & cuncti sapientissimi. Idem intelligo si superlatiuus in alio casu ponatur quam illud quisq;. Sic maximo quisq; animo diuitias despicit. Valentissimi quisq; corporis longe abest à sapientia. At uerò comparatiuo non quisq; conuenit, sed omnis. Vegetius tamen non perpolitus sane scriptor inquit, honestiores quicq; milites, pro honestissimi quicq;. Et Lactantius de Opificio: Nam & si ita esset, placidiora quaeq; animalia uel nihil fellis omnino, uel minus haberet, quam ferae. Maluissim ego dicere, placidiora omnia animalia: ut Quintil. in Aegro redempto: Rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parenti addixit. Ex positiuis autem illa excipimus, quae carent superlatiuo, qualia sunt, quae habent i uel u ante us, ut pius & strenuus, quae nonnunquam patiuntur superlatiuum, ideoq; utranq; ratione sequuntur, omnis quisq; aut occiderat in praelio, aut grauer uulneratus discesserat. Ipse mallem dicere strenuissimus quisq;, piissimus quisque.

LAVRENTII VALLAE

Numeralia. Quidam tamen Sallustiani codices scriptum habent strenuissimus. Carent etiam superlatiu illa numeralia, secundus, tertius, quartus, quintus, & deinceps. Nam primus etiam quum numerus quodq; ablatum significat, superlatiuum est, & ultimus. Dicimus itaq; primo quodq; tempore, primo quodq; die, quod imperitiores putant esse coniunctione quodq;, quae habet primam breuem, quam hic sit longa. Cicero in Philippicis: Primo quodq; die consules ad senatum referant. Quamquam hic non tam omnis, quam unus omnium primus dies significatur. Idem pro Rabirio: Tertio quodq; uerbo excutabatur. Et pro eodem Rabirio: Quinto quodq; anno de moribus nostris iudicaretur. Caesar commentario quinto: Legione producta cognoscit non decimum quoniam; multum reliquum esse sine uulnere. Suetonius in uita Caesaris. Et intercalario mense sublato, unus dies quarto quodq; anno intercalaretur. Quod inruditi sic pronunciare solent: omni quarto anno est bissextum, omni quinto anno fit lustrum apud Romanos, Grecosq;: omni quinquagesimo anno Iudei agunt iubileum, quum sit dicendum, quinquagesimo quodq; anno. Vlpianus apud Iustinianum lib. x. x. v. i. i. ait, militem quasi millesimum quoniam; dictum, id est, omnem qui ex millenario numero ultimus: tamen accipiendus est non ultimus, sed quisque ex eo numero. Nam quum dico, dabo tibi ex ouibus decimam quoniam; non tam intelligo, quae decima in numerando eueniet, sed unam de decem quacumq; sit, uel (ut absolutius loquar) singulas ex denis siue ex decem, quas tu elegeris. Itaq; unaquaeque potest esse decima. Et exemplo Caesaris constat decimum quoniam; esse unum ex numero denario. Ita dicamus millesimum quoniam; esse unum ex numero millenario. Iurisperiti nostri, elegantiae Latinae ignari, intelligunt militem ex nullo maxime strenuum. Vnde puto errorem ortum de uocitandis militibus hoc tempore insignis quoddam dignationis ferentibus. Sed ad rem. Hinc etiam factum est, ut dicamus unusquisque, & singularis quisque, non singularissimus quisque, quod non reperitur, sicut nec unicus habet unicior,

ELEGANTIARVM LIB. I.

39

unicior, & unicissimus. Quotus etiam iungitur cum quisque, sed Quotus, tamen diuersa ratione a superioribus. Nunquam enim fere utimur hac dictione, nisi interrogatiue, & in significatione, quae est quot. Quotus enim frequenter significat quot, ut Martialis: Dic quotus & quanti cupias cenare, nec unum

Addideris uerbum, coena parata tibi.

Id est, quot es, & quot tecum habes. Cicero pro Ligario: Quotus enim istud quisque fecisset id est, nullus uel rarus. Ouidius de Arte: Forma Dei munus, forma quota quaeque superbit. Id est, nulla, uel rara. Non uenit in mentem, an cum alijs nominibus iungatur quisque. Hoc tamen scio, non habere quisque; genitiuum pluralem duntaxat cum adiectiuo iunctum. Ideoque genitiuo utimur singulari pro genitiuo plurali: idem enim est optimi cuiusque animus, quod omnium bonorum animus. Unusquisque autem ideo non facile patitur superlatiuum, quia illud unus uim quandam, ac naturam (ut paulo ante ostendi) superlatiuum obtinet: Potiusque dicimus, unusquisque bonus, quam unusquisque optimus. atque haec haec hactenus de quisque.

De Ut & Ita cum superlatiuo: de Quo & Eo cum comparatiuo.

CAP. XV.

Adamus de ut & ita, similibusque. Duplicatur superlatiuum, uel altera ex parte nomen, uel altera ex parte aduerbiu, uel utrinque nomen, uel utrinque aduerbiu cum his indeclinabilibus, quae nominaui. Cicero de Oratore: Ut quisque optime Graece sciret, ita esse nequissimum. Idem in eodem: Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, uariosque euentus orationis, expectationemque hominum pertimescit. Idem de officijs: Ut quisque animi magnitudine maxime excellit, ita & maxime uult princeps omnium uel potius solus esse. Quintilianus: Quod ut longe optimum, ita difficilimum. Et iterum: Non ut quidque primum dicendum, ita primum occurrit. In quo caueamus, ne pro quidque dicamus quodque. Multum enim refert inter

c 4 haec

LAVRENTII VALLAE

hæc duo. In Catone maiore utrunq; superlativum sustulit Cicerone. Ut quisq; ætate antecedit, ita sententiæ principatum obtinet. Quod facere alibi solemus, ut in illo: Homo in primis doctus, non in primis doctissimus, ne duas res superlatione habentes coniungamus. Iusta igitur causa quare Cicero superlativos prætermisit. Quæ causa Donato in Eunuchum Terentij non fuit, qui ait: Ut quisque miser est, ita senior uidetur. Nam præter id, quod non adhibuit superlativum, etiam confusione quantam fecit ex positiuo, & comparatiuo, quod ita emendamus, tum per aduerbium, sic, ut quisque maxime miser est, ita maxime senex uidetur: tum per nomen, sic, ut quisq; miserrimus est, ita annosissimus uidetur, tum per alterum aduerbium, alterum nomen, ita ut quisque maxime miser est, ita annosissimus uidetur: uel, ut quisque miserrimus est, ita & maxime senex uidetur. Tum per comparativum, nam & hoc idem efficit quod superlativum, hoc modo: Quod quisque miserior, uel quod quisq; magis miser est, eò senior, uel eò magis senex uidetur. Quod ita licere fieri, exemplo probandum est. Quintilianus secundo Institutionum: Quod quisq; ingenio minus ualeat, hoc se magis attollere, ac dilatare conatur. Et paulo post: Erit eò etiam obscurior, quod quisque deterior. Iustinus autem siue Trogus superlativum cum comparatiuo miscuit, inquiens lib. xvi. Locupletissimus ut quisq; est, ita plures equites in bello suo regi præbet. Ego dicerem ita plurimos, quin & ita ab illo scriptum fuisse suspicari libet. Dicebam paulo antè, non licere dicere, in primis doctissimus, idem sentio de inter primos, & cum primis: licet Sallustius (si modo codex non sit mendosus) aliter dixerit. Ac sanè, quod difficilimum in primis est, & prælio strenuissimus erat, & bonus cõsilio. Similia his sunt in paucis, cum paucis, inter paucos: item super omnes, ante alios, præter ceteros. Sed hæc etsi positiuo frequentius gaudeant, tamen nonnunquam patiuntur superlativum: ut Plin. lib. xvi. de usu

absynt

ELEGANTIARVM LIB. I.

45

absynthij: Conuenit dicere herbæ facilimæ, atq; inter paucas utilissimæ. Vergilius in xii.

-Petit ante alios puerissimus omnes

Turnus auis, pro auisq; potens-

Et in eiusdem operis primo:

Pygmalion scelere ante alios immanior omnis.

De hoc magis, & eò magis, Tantum & Tanto, similibusq; quomodo iungantur gradibus.

CAP. XVI.

HOc magis, & eò magis, idem est, quod tantò magis. Item quò magis, idem est, quod quanto magis. Quare admoneor, ut aliquid de horum omnium natura præcipiam: Positiuos magis decere tantum, & quantum: comparatiuos tantò & quanto. Cicero: Quanto es maior, tantò te geras summissius. Non autem, quantum es maior, tantum te geras summissius. Contrà, quantum potes, tantum elabora: non autem quanto potes, tantò elabora. Lactantius tamen præter morem oratorum inquit: Quanto frequenter impellitur, tantò firmiter roboratur. Et Boethius in dialecticis dixit, Paulò æquales, hic pro paulum, dicens paulò: ille pro frequentius firmitusq; frequenter firmitusq;. Tolerabilius, quod fecit poeta Catullus, Tantò pessimus omnium poeta, Quanto tu optimus omnium patronus. In superiore Lactantij exemplo, bis peccatū est in utroq; membro. Quidam peccant in altero, ut si dicatur: Quanto frequentius impellitur, tantò firmiter roboratur: uel quanto frequenter impellitur, tantò firmitus roboratur. Nisi ita uenuste dicas, ut Vergilius in duodecimo:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est Consulere.
Et Quintilianus in primo: Quid autè aliud in nostris legionibus cornua, ac tubæ faciunt? quorū cõcentus quanto est uehementior, tantò Romana in bellis gloria ceteris præstat: quod nõ licuisset

c 5 cuiisset

LAVRENTII VALLAE

cuiſſet aliter dicere. Proxime autem ad uim comparatiuorum accedūt illa aduerbia ante & poſt, ſiue praeſpositiones, ut tantū ante ego ueni, quantū tu poſt ueniſti. Et illud nomen aliud, & eius aduerbiū aliter: & huic ſimile ſecus, ut Quintil. At quantū alius fuit ille infeliçiſſimi iuuenis affectus. Et Terentius: Verū aliter euenire multū intelligit. Et Cicero: Multū ſecus euenit. Nam quod dico de tantū & quantū, idem intelligo de aliquantū, de multū, de paulū, cæterisq; ſimilibus. Rurſus quod de tantum, & quantum, idem de aliquantum, de multum, de paulum, & reliquis. Sed quia hæc tranſeūt in aduerbia, ideo nonnunquam (de his quæ exeunt in um loquor) abutimur pro ijs quæ exeunt in o, præſertim quando non eſt illa contrapositione duorum, ut ſuperioribus exemplis oſtendimus. Iuuenalis: Deſpiciam, quid ſit, quantum ſublimior Atlas. Terentius: Eius frater aliquantulum eſt ad rem audior. Quintil. At quidam ſi forte ſuſceperint negotia paulū ad dicendum tenuiora, ea cōitijs implent. Ita in aduerbijs praeſpositionibusq; multum ante, uel multū ante: paulum poſt, uel paulū poſt. Verbis autem ſemper ſerē conuenit per um potius, quā per o, exceptis ab ante, à præ, à poſt compositis, more eorum unde componuntur, ut multū præſtat, & multū præſtat. Salluſt. Multū præſtat maleficijs quā beneficijs immemorem eſſe. Ita multum, uel multū antecellit, paulum uel paulū poſthabui tua negotia meis. Tam & quā ſimilia atque eadem uidentur, tantum, & quantum, ideoq; rarō cum comparatiuo iunguntur, ut Vergilius: Tam magis illa fremens, & triſtibus eſſera flammis, Quā magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnae. Cum ſuperlatiuo frequentius: ut, tam hic eſt omnium optimus, quā nobiliſſimus. Salluſt. Quā quiſq; peſſime fecit, tam maxime tutus eſt. Quod idem ualeat, ac ſi diceret, ut quiſq; peſſime fecit, ita maxime tutus eſt. Terentius: Nanq; adoleſcens quā minima in ſpe ſitus erit,

Tant

ELEGANTIARVM LIB. I. 43

Tam maxime patris pacem in leges conficiet ſuas. Solent poni tam & quā ſeparatim, & alterum ſine altero, utruq; in ſignificatione uehementiæ, ut Cicero: In tam optima cauſa non deſeo timere, id eſt, in tam ualde, ac perquā ualde bona cauſa. Et iterum: Nondum erat ueſtris tam grauiſſimus, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; tantopere grauib; concuſus. De quā, hoc ſit exemplum, Tu eſ homo quā iucūdiſſimus, id eſt, ualde, uehementerq; iucundus. Sed de hoc diſſerendū eſt latius, ideoq; non in eundem locum includam.

De per & quā cum gradibus. CAP. XVII.

Idem nanq; ponderis in compoſitione habent per & quā, ſed alterum poſitiui proprium eſt, alterum ſuperlatiui, ut perpulchre, perbelle, perdiligēter, quampulcherrime, quāoptime, quā diligentiffime, quorū exemplorum reſerta ſunt omnia. Hoc intelligitur quoties accipitur quā pro ualde, ſiue uehementer. At contra quā pro quantum nunquam cum ſuperlatiuo, ſed ſemper cum poſitiuo, ut Cicero: Quā moroſi ſint, qui amant, ex hoc poteſt intelligere. Vides ut quā pro quantum non poteſt adiungi uerbo principali, dūtaxat in recto modo loquendi, hoc eſt, quando non figuratē loquimur, ut exprobrandi, deridendi ue cauſa, hoc modo. Quā citō ueniſti, quā ſuauiſ homo eſ. Loquor autem quoties duo uerba in eadē oratione inſeruntur, ſemper cum uerbo non principali iungi quā pro quantum: pro ualde frequenter uno uerbo contentum eſſe, & in duobus principali potius gaudere, nonnunquam altero: ut, ubi eſt lucrum, eō quamprimum aduolas: & ibi eſt lucrum, quō tu quamprimum aduolas. At in hac diſſerentia poſitiui, & ſuperlatiui aliqui ſe obijcient, aſſerētes Terentium in Andria: Reiecit ſe in eam ſlens quā familiariter, & in Eunuchō: Poſt illa tempora tute ſcis, quā intimum te habuerim. In quorum exemplorū priore eſt quā pro ualde cū poſitiuo, in poſteriore quā pro quantum cum ſuperlatiuo. Ego uerō accipio illud quā ſa

quàm familiariter, pro quantum familiariter, figurate, quasi & quantum familiariter: & hoc intimum accipi uolo pro positiuo, sicut proximum. Dicimus nanq; hic est mihi magis proximus, ita, hic est mihi magis intimus. Neq; in hoc toto meo opere tam licentiam poetarum confector, quàm usum oratorum. Neq; si quid aliter penes autores reperiatur, mihi obesse debet qui non legem scribo: quasi nunquam aliter factum sit, sed quod frequentissime factum est, praesertim à Marco Tul. Marcoq; Fabio, apud quos si quando reperiatur quàm cum positiuo pro ualde, aut cum superlatiuo pro quantum, ausim affirmare mendose scriptum, ut in proœmio de Oratore: Quàm boni per diu nulli, quasi de ualde bonis, & non potius de bonis loquatur. Vera scriptura erat, boni per quàm diu nulli, aut potius, cum boni per diu nulli: aliter enim uidetur non congrue dici. Quod uitium scribendi utinam in paucioribus esset. Quod Cicero ipse illo suo eruditissimo seculo (quod uix credibile uidetur) queritur, ita ut apud Latinos mendosiores sint codices Latini, quàm Graeci. Quanquàm apud Græcos longe difficilior sit scribendi, quàm apud Latinos ratio. Nā cur nō saepius, quàm pro ualde cū positiuo in illis reperiremus, si probassent potius quàm respuissent? Qua in re nō uerebor reprehendere Boëthiū, Priscianum, & elegantiores utroq; Lactantium. Primus super Ciceronis Topica ita ait: Nosti oblatrantis morsus inuidiæ, nō sit quàm facillime in difficilimis causis liuor iudicium ferat. Malem dixisse quàm facile. Secundus lib. x v i i i. ita: Ideo ex uno libro Ciceronis tot usus proponere statui, ut docerem quàm frequentissime hac constructione usi sint autores eloquentiæ Latine. Latinius erat, quàm frequenter usi sint, uel quàm frequentissime usus. Tertius ita libro primo Institutionū: Et quàm multa alia de deo nostris hominibus locutus est similia. Permulta ego dixissem. Idem lib. v i. Hoc autem duplex sacrificij genus quàm sit uerissimum, Trimegistus Hermes idoneus testis est.

Et in

Et in principio statim libri de Opificio inquit: Quàm minime sim quietus summus etiam necessitatibus, ex hoc libello poteris aestimare. Puto Ciceronem quàm sit uerum, & quam parum sim quietus, potius fuisse dicturum, qui scribens ad Trebatium in proœmio ita ait: Sed dum fuimus una, tu optimus es testis, quàm fuerim occupatus: non dixit, quàm summe occupatus, aut quàm maxime occupatus, aut quàm occupatissimus fuerim. Quod antequam dixi de quàm, nō debere illud iungi cum superlatiuo, quoties significat quantum, unum uerbum excipitur possum, & quæ idem significant, queo, ualeo, licet, & si qua sunt alia: ut scribas quam optime potes. Nec recte dicas, scio quam optime scribas, quod præter auctoritatem summorum autorum, etiam ratione nititur. Quia ubi est uerbum potes, ibi quàm non iungitur cū superlatiuo, sed cum uerbo, sic: Scribas optime quàm potes. In alijs autem nequit iungi cum uerbo, sic: Scio optime quàm scribas, nisi alter sit sensus. Ergo illud non planè Latinum est, quāprimum mare intraui, exorta tempestas est, sed quum primum, & quàm primum potero, mare intrabo, uel quum primum potero, uel ut primum potero, uel ubi primum mare intraui, aut ut primum, uel ubi primum potero, mare intrabo, Latinum erit. Ex his quæ dixi, colligitur, ubi est quàm pro quantum, ibi quoq; poni posse ipsum quantum: ut Cicero de Amicitia: Nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest, morū, studiorumq; distantia. Quintilianus in secundo: Quū aliquid adhibita quanta maxima potest cura, diligenter eliminuerit. Ut quoque in locum quàm, uel quantum succedit, nunc sine ita, nunc cum ita. Primo modo sic, ut apud eundem in x i i. Non omittenda pars hæc orationis, sed exigenda, ut optime possumus. & Cicero in Philippicis: Quas ut honorificentissimus uerbis ipse consequi potero, complectar mea sententia. Altero modo sic, ut apud eundem de Oratore: Hæc ut breuissime dici potuere, ita à me dicta sunt. De positiuo autem nemini dubium erit quàm & ut, conuenire cum possum, ut idem

ut idem in Philippicis: Sed reliquum cursum uitæ quàm quidē possum breuiter perstringam, & ut potui, breuiter perstrinxī. Recte ergo pones, quàm pro quantum cum positiuo, & superlatiuo intercedente uerbo possum. Male autem cum comparatiuo, siue sine possum, ut quamplura uolumina ille composuit, dicendum est complura, non quamplura, ut quidam male scribunt. In aduerbio quoq; superlatiuo nonnunquam legimus complurimum, pro plerumq;: siue per possum: ut narraui rem gestam quàm breuius potui, aut quàm potui breuius. Cuius hic quidem sensus, sed tamen barbare prolatus est, narraui quàm breuissime potui: quanquàm hoc secundum potest accipi in eum sensum, qui est: quàm breuius potui, siue (ut apertius loquar) breuius quàm potuissē. Primus modus sic accipi non potest. Nec hoc quidem barbarie caret, licet huius loci non sit: Iste est nimis iuuenis ad dandum sibi tale negotiū: quod sic Latine diceretur: Iste est nimis iuuenis, aut iunior, quàm ut ipsi detur tale negotium: uel, est iunior quàm cui tale negotium datur. Cuius rei plurima ubique exempla sunt. Vt Quintil. Sed hoc apertius est, quàm ut probandum sit. Et ita opus inchoatur Valerij Maximi: Urbis Romæ, exterarumq; gentium facta, summi ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffusa sunt, quàm ut breuiter colligi possint. Id est, latius sunt dispersa, ita ut nō breuiter cognosci possint. Item Quintilianus in x. Ideoq; ne suscipiendæ quidam sunt causæ plures, quàm quibus se sussecturum sciat. In eandem rationē cadit ille modus, qualis est, maiorem geris uestem, quàm pro habitu corporis. Vt Curtius: Maiorem quàm pro magnitudine, syluæ reddebāt sonum. Illud hoc loco iocosum inferere non pudebit. Si quis interrogatus, huiusmodi positiui perpulcher, qui comparatiuus sit, & qui superlatiuus: nō aliter bene respondebit, nisi ita, multò pulchrior, & quàm pulcherrimus. Ex his autem duobus, de quibus perquam. bus diu differuimus, per, & quàm, cōstat utri perquam, quod

utri dandum erit, positiuo, an superlatiuo? (utrumq; enim in eo partem sibi uendicat) certe positiuo, uel quia per antierius est: uel quia indecēs uideretur duo aduerbia uehementiā significātia superlatiuo anteponi. Dicimus itaq; perquā doctus, perquā eruditus, perquam pulcher. Et sicut uerbo solet apponi per, ita perquam, ut peruelim, perplacet: perquam uelim, perquam placeat. Plinius iunior in epistolis: Perquā uelim scire. Nisi interpositum sit, quàm, inter præpositionem & uerbum, cum quo illud copulatur. Quale apud Terent. Per pol quàm paucos repetas meretricibus fideles euenire amatores. Quod sic resoluitur, Pol perquam paucos. Boethius tamen in cōmentarijs logicæ breuioribus superlatiuo dedit, dicēs: Apud scriptores quidē Græcos perquam rarissimos. Et Pomponius de Origine iuris, Digestorum Iustiniani libro primo: Nam ante cū Seruius duos libros ad Brutum perquam breuissimos ad edictū scriptos reliquit. Et facundus scriptor Curtius libro quarto: Bessum quoq; Bactrianorum ducem perquam maximo posset exercitu coactō descendere ad se iubet. Sed huiusmodi exempla tam rara sunt, ut dubitem, an liberariorū sit culpa. Certe ipse sic loqui nō ausim. Aulus quidem Gellius hoc quod præcipimus, semper custodiuit. Caterum, ut est in loquēdo curiosior, pro perquā ita loquitur: Sanè quàm utile: uoce admodū quàm suauī, oppidō quàm libēs, nimis quàm ineptum, quæ aduerbia idem pollent quod per, pro ualde. Vt ita tamen est perquam, ut perquam utile, uoce perquam suauī, perquam libēs, perquam ineptum. Tametsi Caesar cōmentario xlii. Quibus rebus oppidō quàm pauci sub pellibus acquiescebant. Et Seruius Sulpitius ad Ciceronē scribēs ita incipit: Posteaquàm renunciatū est mihi de obitu filia tuæ, sanè q̄ pro eo ac debui grauitē, molestēq; tuli. Et ad eundem Calius etiam ita incipit: Sanè quàm literis Caesaris sumus cōmoti. Nam Cassius cis Euphratem Parthorum copias esse scripsit. Et Brutus quoq; Decius ad eundem: Nam suos ualde quàm paucos habet

bet. Et iterum in eadem epistola: Sanè quàm gauisus sum. Quid plura? Ipse quoq; Cicero ad fratrem: Nam quod de Pompeio Caninius ait, sanè quàm refrixit. Non succurrit mihi, si quod aliud exemplum apud Cicer. reperir. Et Titus Liuius nescio an alibi quàm lib. x. lviij. Quum haud facîle esset, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduersus ea dicenda erant, memoria complecti. Nec enim multa solum, sed etiam pleraq; oppidò quàm parua erāt. Hæc igitur dantur positiuo, illa uerò magis superlatiuo multò, & longe, in eo frè significato, quo solet, quàm cū superlatiuo. Sed cum hac tamē differentia, quod huic quàm non tribuimus genitiuum illum superlatiui proprium, aut ablatiuū, accusatiuum ue cum præpositione, ut sit sine ipso quàm. Marcus Tullius: Acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus, esse sensum uidendi. Et iterum: Quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum. Non dixit quàm acerrimū, aut quàm plurimum ex omnibus, siue inter omnes.

De Longe, Multò, Facile, Valde. CAP. xviii.

ID quoq; fit in multò, atque in longe pro ualde, & in facîle pro non dubie, ut Quintilianus libro secundo: Declamandi ratio ut est ex omnibus nouissime inuenta, ita & multò est utilissima. Idem: Longe omnium, quos quidem mihi audire contigit præstantissimus Domitius Apher. Et Marcus Tullius: Sed ego neq; illis assentiebar, neq; harum disputationum inuentori, & principi longe omnium in dicendo grauissimo, & eloquentissimo Platoni. Idem pro Rabirio: Virum unum totius Græciæ facîle doctissimum Platonē. Amat etiam longe (ut multò) secum iungi comparatiuum. Vt Vergil. in i. x. At pedibus longe melior Lycus. & ea de quibus antea disputauimus, alius, aliter, secus, antè, post: ut lōge alius, longe aliter, longe secus, lōge antè, longe post. Et composita à præ, ut longe præstans, longe præstat. Quintilianus: Sed cum longe præcedunt ingenia uiuentium: & cetera quæ superlationem quandam habent, & pro-

xime

xime ad comparatiua accedunt, ut longe superat, longe uincit: & ea, quæ diuersitatem, more illorum alius, aliter, secus, qualia sunt diuersus, dissimilis, alienus: ut longe diuersus, longe dissimilis, longe alienus. Princeps ne adiectiuum quidem est more positiuorum, tamen quia superlationem significat, adsciscit sibi longè: ut idem: Nouem uerò lyricorum longe Pindarus princeps: & facîle pro eo, quod est haud dubie. Marcus Tullius pro Roscio: Non solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius et uicinitatis uirtute, existimatione, nobilitate facîle princeps. Præterea cum præcipuus, cum primus, cum secundus, & si qua alia sunt. Quintil. de Euripide loquens: In affectibus cum in omnibus, tum in his, qui miseratione constant, facîle præcipuus, & admirandus maxime est. Sic facîle primus, uel facîle summus. Facile uerò secundus dicimus, non ad ordinem respicientes, sed ad dignitatem: quale est, Tu es facîle secundus à rege, hoc est, facîle post regem primus. Longe igitur pro ualde, proprium est (exceptis paucis) comparatiui & superlatiui. Ipsum autem ualde positiui, & uerbi: ut, ualde diues, ualde pauper, ualde laudat, ualde uituperat. Nec ausim dicere, longe diues, longe laudat, nec ualde ditior, ualde ditissimus. Hæc autem, quæ à me de aduerbijs traduntur, non fuerunt intentata, ueteribus grammaticis. Nam nuper, quum iam ista composuissim, inueni in bibliotheca Beneuentana Sergium super Donatum ita dicentem: Donatus dicit quinque tantum aduerbia positiui esse iungenda: tam, magis, maxime, minus, & minime: ea scilicet ratione, quoniam uim in se habent comparandi, atque ideo non debent comparatiuis casibus iungi, ne uideatur comparatio generalis. Qui enim dicit, tam doctior, penè hoc dicit, doctius doctior, quod Latinitas non patitur. Probus autem dixit, omnia aduerbia, quæ uim augmentis, & minuentis in se habent, non debere coniungi nec comparatiuo, nec superlatiuo, ut sunt ista, ualde, multum, plurimum, per, & similia. Nam ista omnia tan-

d tum

LAVRENTII VALLAE

tum positivis casibus debemus adiungere. Idem Sergius longe post ita ait: Comparativus & superlativus quinq; hac comparationis adverbia non apponemus, ut tam, minus, minime, magis, maxime, quae tamen soli positivo adjiacentur. Haec quae tres auctores tradunt, & imperfecta sunt, nec omnino vera, ut ex eis datur intelligi, quae ipse praecepi. Dicimus enim multo fortissimus, & ego sum tam te fortior, quam nobilior: & tam omnium sum fortissimus, quam nobilissimus. Comparativa uero addi non oportere comparativis, ne praecipendum quidem est. Quod autem posuit minime & maxime, & similia Sergius, non recte posuit. Nam minimum, est proprium adverbium superlativum: minime uero pro negatione accipitur, quasi nequaquam, ut hic modo est minimum literatus, id est, pauxillum literatus. Ego sum minime literatus, id est, idiota, & nihil prorsus habens literaturae.

De proprietate quadam comparativi.

CAP. XIX.

ATque haec haecenus. Illud ad extremum adiciamus de comparativo, consuetiorem sermonem esse per accusativum, quam per nominativum in illis, quale est, tu maiorem laudem affectus es patre tuo, tuisq; maioribus: uix audeas dicere, tua laus est maior patre tuo. Tamen solemus aliquando sic uti, ut Vergilius in VIII.

Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo.

Et Quintil. de Apibus pauperis: Vnum rogo, ne cui minor uestra dignitate uideatur causa litis meae. Et in tertio Institutio: num: Non debes apud praetorem petere fideicommissum, sed apud consules, maior praetoria cognitione summa est. Fortasse uideatur mollius in obliquo casu: quod si ita non est, uolo tamen annotatum esse, quod in consuetudine uox auribus hac uidetur esse: maior summa pecuniaria est praetoria cognitione, pro eo, quod est, maior summa est, quam ut apud praetorem peti possit. Minor causa

ELEGANTIARVM LIB. I.

31

causa dignitate uestra: pro eo, quod est, minor, quam ut uideatur digna, quae apud dignitate uestra agatur. Ut Vulcanus non segnior ullo tempore, pro eo quod est, segniori tempore, quam illud fuit. A quo non dissimile illud est, Ego sum maior uiginti annis, pro eo quod est, ego sum maioris aetatis, quam ea quae est uiginti annorum, uel maioris aetatis uiginti annorum. Nam & hoc licet dicere, quale etiam est, ego sum maior uiginti annorum, id est, aetate tali, uel ego sum aetatis maioris aetate uiginti annorum. Frequentissime autem huiusmodi genere orationis utimur, ubi adest hoc nomen opinio, ut sum ditior opinione hominum, non quasi opinio hominum diues sit, cum sic accipi debet, magis quam opinio hominum sentit, uel quam homines opinantur. Cicero ad Brutum suum sic exorsus est: Cum e Cicerone decedens Rhodum uenisset, ibiq; de Quinti Hortensij morte esset allatum, maiorem opinione hominum cepi dolorem, pro eo quod est, maiorem, quam ille, quam in me homines opinantur. Nec illud ab hoc multum recedit, quum dicimus: Nihil isto homine peius, nihil tuo patre abiecius, nihil hoc uiro insuauius, pro eo quod est, nullus homine isto prior, nemo patre tuo abiecius, nullum uinum hoc insuauius. Rursus in Laetio: nihil isto homine melius, nihil patre tuo generosius, nihil matre tua sanctius, nihil uxore tua ueracius, nihil hoc uiro suauius. Dictum est de omnibus rebus, non tantum de singulis. Interdum etiam ubi nihil plus comprehenditur in uniuerso, quam in parte, ut nihil est te literatius, nihil est illo prudentius, nihil est isto inhumanius: nihil plus significatur hoc modo, quam si dicas: nemo te literatior, nemo illo prudentior, nemo isto inhumanior: quoniam literatura, prudentia, inhumanitasq; non nisi in homines cadit. Quid ergo in neutro genere, potius, quam masculino, & foeminino prolaturum est: nempe, quia nescio quid plenius, & suauius in neutro genere est. Ideoque tali sermone delectati auctores sunt, ut ipsorum crebra exempla documento

LAVRENTII VALLAE

esse possunt, quæ inquirentibus notiora erunt, quàm ut à me
huc afferri debeant.

De compositis à somnus. CAP. XX.

A somnus composita quædam sunt secundæ semper declina-
tionis, quædã tertiæ. Secundæ, Cicero in Verrem: Hic etiã
quum semisomnus superet. Et Cælius in Antonium: Ipsum nãque
offendit semisomno sopore profligatũ. Et Sallustius in Iugur.
Signo dato castra hostium inuadunt, semisomnos partim, alios
arma sumentes fugant. Insomnem, & exsomnem draconem sæ-
pe legimus, & ferè hanc differentiam seruata inuenimus. Hæc
admonui, ut in his nominibus, quæ ancipitem in compositione
declinationem sortita sunt, tamen sciamus usum frequentiorem
imitandum. Seneca autem de breuitate uitæ ait: Quàm multi
hesterna crapula semisomnes & graues.

De nominibus in osus. CAP. XXI.

Nomina quæ exeunt in osus, partim à nomine descendunt,
partim à uerbo, partim ab utroque. Et ea quidem quæ
descendunt à nomine, habitationem siue uehementiam, copiam uel
significant, & affectionem: ut Animosus, Ingeniosus, Lacerto-
sus, Nervosus, Saxosus, Aquosus. Hæc copiam, siue uehementiã,
habitationemq; significant, quòd habent in se uehementiam, ac
copiam aquæ, saxorum, neruorum, lacertorum, ingenij, animi.
Vinosus, Mulierosus, Libidinosus, Seditiosus, Factiosus, qui affe-
ctus est ad hæc, & amat uinum, mulières, libidinem, seditiones,
factiones. Rursus ea quæ à uerbo sunt, partim actionem signifi-
cant, partim passionem, partim utrũque. Studiosus, Fastidiosus,
Stomachosus, Iniuriosus, Contumeliosus, Curiosus, semper acti-
ue ab autoribus accipi solent. Otiosum est in re aperta incul-
care exempla, quæ uulgo sunt plurima. Hæc enim accipiuntur
pro his, qui operam dant studio, qui fastidiunt, qui stomachan-
tur, qui iniuriam contumeliãq; faciunt, qui nimis curant: nisi
uelimus hæc à nominibus uenire, non à uerbis, ut fraudulosus,
qui

ELEGANTIARVM LIB. I.

59

qui fraudem facit: quod à fraudula diminutiuo uidetur uenire,
potius quàm à fraude, quemadmodum Meticulosus, qui timi-
dus est, à meticulo magis quàm à metu, & Somniculosus magis
à somniculo quàm à somno, & Siticulosus magis à siticula quàm
à siti uenit. Tenebrosus quoque reperitur & tenebrosus, li-
cet quædã ab usu regulãq; recedant, ut montuosus potius quàm
montosus, saltuosus quàm saltosus, tortuosus quàm tortosus. Ve-
runtamè quæ sunt quartæ declinationis, assumunt u, ut uultuo-
sus, actuosus, fructuosus. Ideoq; illud in psalmo: Oues eorum sæ-
tosæ, legendum est foetus, sicut ediuerso plerique scri-
bunt monstruosum pro monstroso. Luca. Monstroq; hominũ
partus. Nec modò in osus faciunt nomina quartæ declinationis,
uerumetiam in arius, ut saltuarius, actuarius, fructuarius, quum
nomina secundæ declinationis careant u, ut asinarius, caprarius.
Odiosus & inuidiosus passiue. Ille enim significatur qui odio
habetur, & cui inuidetur, non is qui odit, & qui inuidet. Hæc
passionem significant, utiq; quum à uerbo ueniunt, secus quum
à nomine. Nam odium molestiã quoq; antiquitus significabat. Odium.
Teren. in Phor. Nunquã tuo odio me uinces. Et iterum: Si por-
rò esse odiosi pergitis, id est, molesti. Cicer. ad Att. Sed quũ ho-
ras treis ferè dixisset, odio & strepitu senatus coactus est ali-
quando perorare. Et sic in Catone maiore: In infirmo corpo-
re odiosa est omnis offensio. Et de Oratore: Verum si placet
(quoniam hæc satis spero uobis quidem certe maioribus mole-
sta, & putida uideri) ad reliqua aliquãto odiosiora pergamus.
Odiosiora dixit, quasi molestiora. Inuidia autem præter illam
significationem notam, est uel dicto, uel facto in alterum maleuo-
lentia cõciliatio: ut si quis referat, ostendat uel calamitates suas,
ut auctori calamitatum odium ceterorum concitet. Et hoc uoca-
tur inuidiam facere, uel uocare, uel adducere in inuidiam: inde
inuidiosa res quæ atrocitatem facti augens, inuisum illud uel il-
lius autorem facit. Et inuidia quasi atrocitas, uel detractio: in
d 3 quam

quam significationem accipio illum uersum:
Inuidiam nimio cultu uitare memento.
Nam latentem inuidiam, quia non deprehendo, uitare nequeo:
sed eam, quæ extrinsecus significatur uel uoce, uel gestu, cum po-
pulus indigne ferre se indicat in aliquo nimium, & insolentem
corporis cultum. Ideoq; subiungitur: Quæ si non ledit, tamen
hanc sufferre molestum est: hanc scilicet uel uoce, uel gestu, uel
utroque modo detractioem. Quale illud quoq; Terentianum:
Ita ut sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares. Et illud
Sallustij, licet è Demosthene sit sumptum: Inuidiam gloria sus-
perasti. Formidolosus, Laboriosus, Operosus, pariter actiue pas-
siueq; accipiuntur. Terent. Egon? formidolosus id est, ego ne,
qui timeam: Sallustius: Regibus boni, quam mali suspectiores
sunt, semperq; his aliena uirtus formidolosa est: id est, quæ for-
midatur. Cicer. Videtis ut senectus non modo languida non sit,
uerumetiam operosa: id est, quæ agit, & rebus agendis operam
dat. Idem pro Cælio: Vos laboriosos existimet, quibus otiosis
ne in communi quidem otio liceat esse. Ouidius: Moles opero-
sa laborat. Operosa, quæ ab aliquo operata est, non quæ aliquid
facit, uel uehementis operis, & multarum operarum. Ita res la-
boriosa, uel quod in ea laborem capiamus necesse est, uel quod
plena laboris est. Voluptuosus quoq; & religiosus licet à uer-
bis non ueniant, tamen istis similia sunt, ut affectionem signifi-
cent, & habitationem siue plenitudinem, simulq; actiue accipian-
tur, & passiue. Voluptuosus homo, qui perquam amat uolupta-
tem. Res uoluptuosa quæ in se habet uoluptatem, uel quæ ple-
na est uoluptatis, & qua homo delectatur. Ille recipit, hæc reci-
pitur. Religiosus homo, qui amat religionem. Sepulchra & mo-
numenta religiosa sunt, id est, habent in se religionem. Ille ado-
rat, hæc adorantur. Præterea, Gloriosus, Famusus, Imperiosus,
nonnihil & ipsa à cæteris differunt. Nam licet legamus glo-
riosam uictoriam, id est, plenam gloriæ: & apud Iuuenalem:
Famosos

Famosos equitum cum dictatore magistros:
Et imperiosos populos, hoc est, latum imperium possidentes:
tamen dicimus ita gloriosum hominem affectatorem gloriæ, ut
uinum cupidum uini, & mulierosum nimis appetentem mu-
lières: qualis miles gloriosus apud Plautum, & Terentium: Et
Famosum pro infami & turpi, ut famosa mulier, quæ noscitur Mulier fa-
impudica esse. Et imperiosus, ostentator imperij in exercenda mosa.
seuitia, qualis Torquatus apud Liuium, qui filium securi ob
imperium contemptum occidit, unde imperiosus appellatus est.
Verum imperiosus & gloriosus quando honestæ significantiæ
sunt, pro gloriâ, imperiumq; habente, habitationem, plenitudi-
nemq; significant: quando inhonestæ, affectionem, ut dixi: Si-
militer quæstuosus & sumptuosus ab affectione magis, quam ab
habitatione siue plenitudine ueniunt. Quæstuosus est homo au-
dior quæstus, & lucri, undique lucella queritans. Sumptuosus,
qui audior est sumptus, quam quæstus, & immoderatum sum-
ptum facit, id est, immoderatas impensas. Quæ duo magis pos-
sunt accipi actiue, quam passiue, magisq; ad homines pertinent:
ut homo quæstuosus, homo sumptuosus. Luctuosus uero magis
ad rem, ut res luctuosus, hoc est, plena luctu. Nescio an liceat de
homine misero, & afflicto dicere, homo luctuosus, sicut fortu-
na huius luctuosa. Ab industria autem non habemus indu-
strius, sed industrius. Nec à uirtute uirtuosus more Græcorum,
qui à uirtute non deriuant dperus, licet habeant dperus,
sed pro illo dicunt tum dperus, id est, bonus, tum auidus,
id est, studiosus, Aristotele quoque, & alijs quibusdam testanti-
bus. Quod Cicero ad Herennium imitatus est, dicens: Ideoq;
bonis uiris, id est, studiosis amicus erat. Morosus à more ue-
nit, non à mora. Primam enim habet longam ut mos moris, si-
gnificatq; eum, qui nimis exacte, nimisq; ad unguem fieri omnia
postulat, ut aliquando ob id indignetur, ac irascatur. Vt Sueton-
ius de Cæsare: Circa corporis curam morosior, ut non solum
d 4 tonder



tonderetur diligenter, sed etiam uelleretur. Idem de Tiberio: Sed affectatione, & morositate obscurabat stylum. Cicero de Senectute: At sunt morosi, & anxii, & iracundi, & difficiles senes. Et idem secundo de Oratore: Me quidem hercle illa ualde mouent stomachosa, & quasi submorosa ridicula: non cum a moroso dicuntur: tum enim non sal, sed natura ridetur. Suetonius accipit pro cupido nimis exacte, diligentia. Cicero uero adiungit impatientiam, & iracundiam. In significato tamen illo superiore posuit in Oratore: Usque adeo morosi sumus, ut nobis non satisficiat ipse Demosthenes. Denique sic dicitur Morosus a nimia

Curiosus. cura diligentia & seueritate, ut Curiosus a nimia cura, quoties plus diligentia, quam oporteat impendimus rebus uel nostris, uel alienis. Nostris, quum minutissima quaeque disquirimus, ut nullius frugis: Alienis, quum de rebus ceterorum occultioribus non satis cum pudore perscrutamur, aut interrogamus. Sed non tam a cura Curiosus uidetur descendere, quam a curia, cuius compositum est magis in usu incuria, id est, negligentia, tametsi curia a

Cerebrosus. cura dicatur. Atque ut Curiosus a peruersa cura uocatur, ita Cerebrosus a cerebro peruerso. Vnde Horatius: Donec cerebrosus profilit unus: id est, insanus, & cerebri peruersi. Pannosus & ipsum aliquid differentiae habet: is enim dicitur pannosus, qui crasso panno ac uili opertus est. Nec hoc nisi de paupere dicitur: quae exempla sunt plurima.

De uerbis inchoatiuis falso sic dictis. CAP. XXII.

Grammatici autores uno ore uniuersi, qui de hac re scriptum aliquid reliquerunt, aiunt illa uerba in sco, ut caleo, frigesco, significare inchoationem, ideoque inchoatiua: illa in so, ut uiso, desiderium, ideoque desideratiua: illa in rio, ut esurio, meditationem, ideoque meditatiua appellari solent: In quibus omnibus ab omnibus dissentio. Sed Prisciano eruditorum nuperimo potissimum respondebo, qui (ut ordinem sequar) inquit in illo Verg. uersu: Aegrescitque mededo, significari inchoationem.

Q34

Qualem medicum uoluit esse Priscianus, quo curate quis incipiat aegrotare? Quamquam quomodo curari quis ante possit, quam aegrotus sit? Necesse est ergo, ut ante aegrotare coeperit, & quid dicit aegrescere, ut intelligatur inter medendum aegriorem fieri. Et hoc de Turno Vergilius intelligit: cuius augebatur aegritudo ad Latini salubria consilia. Sicut de Didone prius dixerat: Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo.

Quid igitur attinet exempla repetere, quum nunquam in sensu inchoationis reperiantur? An illud apud Quintil. hoc significat? Tenuit consuetudo, quae quotidie magis inualefcit. Aut illud Cic. Quanto plura ille miscebat, tanto hic magis in dies conualefcebat. Et illud Ecclesiasticum: Qui sordet, sordescat adhuc. Quo modo potest quid quotidie incipere ualidum fieri, & quidem magis, quod dicitur respectu praecedentis? at inchoationem nihil praecedit: aut quo modo quod sordet, potest incipere sordere? & sordescere adhuc, id est, magis? quid magis? certe quam antea inceperat. Sed quid ibi disputamus, quum dicatur, qui iam sordet, sordescat adhuc? quasi sordidior fiat, non autem sordere incipiat, quia iam sordet. Ideoque Graece & hoc, & cetera huiusmodi uerba per uerba passiuia explicantur: & illud Graece sordescat, nihil aliud est, quam sordidetur. Plaut. in Captiui duo: Ego qui tuo moerore maceror, macesco, consenesco, & tabesco miser. Pro eodem penè accipit maceror & macesco, nisi quod maceror ad animum magis pertinet, quasi affligor: macesco magis ad corpus. Videtur autem ratio dici uelle potius macesco, ut nigresco, pigresco, aegresco. Sed etiam dici potest macesco ut acesco. Crebresco tamen potius dixerim, quam crebesco. Verum Crebresco ad rem. E diuerso Vergilius:

Maria incipiunt agitata tumescere. Et iterum: Fluctus ubi primo coepit cum albescere ponto. Et iterum: Sin in processu coepit crudefcere morbus. Vbi quid opus erat dicere, quod incipiant res tumescere, albescere

Quint. lib
2. ab initio.

d s scere

secre, crudefcere: quum satis, imò magis proprium fuisset dicere, quòd tumefcebant, albescebant, crudefciebant, id est, quòd incipiebant, siue inchoabant tumere, albere, siue crudere? Quid ergo significant uerba inchoatiua? Nempe (ut breuiter finiam) quod uerba composita à fio, calefio, frigesio, sordesio, inualefio, egresio, & ardesio: quæ ideo in usu non sunt, quia superuacuum esset, duas nos uoces habere idem significantes, nec nisi ubi alterum deficit, alterius praesidio utimur. Calefcens pro calefcens, patefcens pro patefcens, quum utrumque reperitur, patefco & patefio, quanquam ne in simplici quidem suo reperitur fiens, nec quod ab hoc formaretur fiendus. Dicemus itaque calefcens, & calefcendus. Nec defunt qui fiens utantur, sed in eo de quo loquor significato, ut in psalmo uicesimo primo: Et factum est cor meum, tanquam cera liquefcens in medio uentris mei. quum in alia translatione dicatur liquefcens. Ex quo liquet eiusdem utrumque esse significationis. Idiomate quoque Italico, atque Hispano (quod ex Italico oriundum est) adstipulante, apud quod penè Latina uoce hæc uerba pronunciantur, & certe in hunc, quem ego dico, sensum, quale est hoc, ogni di magrisco, hoc est, omni die macresco, per quod incrementum asiduuum, atque continuum declaratur, non inchoatio. Quòd si quid inter huiusmodi uerba in sco, & in fio, intererit, hoc esse arbitror, quòd hæc in sco passionem in se habent, illa uerò extrinsecus allatam. Vt in Aegypto Cæsar quum hostes fugeret, elata leua natabat, ne libelli, quos tenebat, madeficerent, melius, quam madescerent. Et quum fores aperiuntur, melius patefiunt dicitur, quam patefcunt. At quum quis in balneo sudore irrigatur, & fores sua sponte aperiuntur, magis ille madescit, quam madefit, & hæc magis patefcunt, quam patefiunt. Inchoatiuorum autem dicuntur præterita eadem esse, quæ primitiuorum: tamen paucissimis curæ est dignoscere, quando à primitiuis sunt, quando uero ab inchoatiuis, quorum multum differt significatio, licet crebrior

crebrior sit illa inchoatiuorum, ut pinguit, macruit, fixit, caluit, idem est quod pinguis factus est, non autem pinguis fuit: macer factus est, & frigidus, & calidus factus, non autem macer, frigidus & calidus fuit. Nam pinguit idem est quod pinguis est, macret, friget, calet, idem quod macer est, frigidus est, calidus est: quorum præterita sunt pinguit, macruit, fixit, caluit: uix unquam in hoc significato pinguis, macer, frigidus, calidus fuit, sed in illo pinguis, macer, frigidus, calidus factus est, ut etiam in hoc apertius patebit exemplo. Tam citò macruisti? tam serò pinguisisti? non id significo, quòd tam citò macer, aut tam serò pinguis fuisti, quasi nunc talis non sis, sed quòd pinguis aut macer factus es, atque etiam talis es, siue tunc eras, si de alio tempore loquimur. Quæ præterita quia à primitiuis non ueniunt (ut significatio indicat) necesse est ueniant à deriuatiuis in sco. Vnde probatur etiam inchoatiua non significare inchoationem. Quare Seruius uiderit, qui his uerbis præteritum non tribuit, quorum frequentius est, quam suorum primitiuorum. Nam quod ait, quia inchoatiua sunt, ideo carere præteritis, cassatio est, quum hoc uerbum inchoo etiam præteritum habeat. Verum hæc uerba nec inchoatiua sunt, & præteritum habet. Illud transco, quòd multa sunt, quæ pro suis primitiuis accipiuntur, conticesco, adhæresco, delitescio, concupiscio, labascio, obdormiscio, contremiscio, expauesco, & his similia.

De uerbis desideratiuis male sic uocatis.

CAP.

XXIII.

Nam quæ idem autor desideratiua appellauit, ipsius quoque exemplo ostenduntur, nequaquam esse desideratiue significantie. Hoc enim exemplum ille affert. Vergil. in VIII. Nam memini Hestione uiscentem regna sororis Laomedontiadem Priamum. Viscentem dixit pro cupientem uidere, quod Græci dicunt δέχομαι. Idem & in eodem exemplo Seruius dixerat, Simile est facio facesso, capio capeffo, lacero lacesso.

cesso, arceo arcesso, accio accerso? quæ possumus non incogne desideratiua nominare. Sed quæro à Prisciano, cur magis Priamus cupiebat uidere sororē, dum iter faciebat, quàm quum erat in Troia? aut cur magis Priamus quàm ceteri? aut cur solus? Postremò quis nouit uoluntatem eius: quid agat uideo: quid uelit, non uideo. Quid ergo significat uisere? Nimirum id quod agit Priamus, ire ad uidendam sororem, quod frequentatiuum ipsius declarat uisito. Itaq; actum corporis hæc significant uerba, non affectum mentis. Viso, uado ad uidendum, non autem cupio uidere. Cicero ad Atticum: Cupio equidem, & iam pridem cupio Alexandriam, reliquamq; Aegyptum uisere, id est (ut ego sentio) ire ad uidendum. Aliter dicendum erat, uiso equidem & iam pridem uiso. Quo certe modo ne Priscianus quidem ipse loqui auderet. Vsurpamus tamē hæc uerba (quemadmodum de superioribus testatus sum) pro eorum primitiuis, ut nisi sunt legati uisendi causa, id est, uidendi. Quod certe ita exponi non potest, causa uidere cupiendi. Tolerabiliorq; nostra sententia, expositio foret, causa ut eant ad uidendum. Similiter facefso, liter facefso, eo ad faciendum, uel facio. Vergilius: Haud mora continuò, matris præcepta facefso. Frequentius tamen accipitur pro eo ad recedendum, uel recedo. Ut Liuius libro primo: Facefso hinc Tarquinius, aut Corinthum. Capefso eo ad capiendum, uel capio: Lacefso eo ad lacrandum, uel lacero prouocando: Accerso, uel arcesso utrumque pro eo ad uocandum, uel uoco. Terentius in Andria: Obstetricem accerso. Quidam etiam in quarta coniugatione utuntur, ut ibi: Mitte in iopem, & accersi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus.

De uerbis meditatiuis non rite sic uocatis.

CAP.

XXIIII.

Commodius autem desideratiua, atque optatiua uocantur ea, quæ nominantur meditatiua in rio, parturio, esurio. Cicero

cero: Vtinam aliquando dolor populi Romani pariat, quod iandiu parturit. Et Liuius: Et quod diu parturit animus uester, aliquando pariat. affectum significauit, non cogitationem, aut actum corporis, qui per hoc uerbum indicatur. Vnde meditatio armorū, meditatio declamandi, meditatio gladiatorū, id est, exercitatio. Esurio cupio edere. Quintilianus: Pater filios esurit. Valerius Martialis octauo epigrammatum:

In omnibus Vacerra quòd conclauibus

Consumit horas, & die toto sedet:

Cœnaturit Vacerra, non cacaturit.

Id est, cœnare cupit, nō cacare. Vel dicamus hæc accipi pro primitiuis. Scaturio magis pro suo primitiuo scetet ponitur, quod est non solum aquarum, sed herbarum, ceterorumq; sua sponte ubertim nascentiū. Quòd si uolumus sua quibusq; apta tribuere uocabula, nec à consuetis recedere, ea quæ sunt in sco, appellamus meditatiua, id est, exercitatiua. Qui enim calefit, siue calefit, quasi meditatur: atque ut caleat, exercetur. Terent. Nunc uide utrum uis argentum accipere, an causam meditari tuam. Ea in so inchoatiua: hæc in rio desideratiua. Atq; hanc opinor fuisse ueram & germanam uerborum significationem, quam antiquitus impositam posteritas deprauauit.

Vbi infinitiuo, ubi gerundio potius utendum sit.

CAP. XXV.

Quædam orationes infinitiuum magis postulāt, quædam gerundium, quædam utrumq;. Adiectiua magis infinitiuum siue actiuum, siue passiuum. Substantiua gerundium genitiui duntaxat casus. Nam de accusatiuo mox dicā. Tu es dignus habere opes, tu es dignus honorari, tu es letus me bene ualere, tu es letus me honorari. Rursus, tempus est gaudendi, locus est exposulandi, commoditas est alloquendi. Participia autem, & multa adiectiua à uerbis deriuata utranque formam sibi uendicant. Sed participia iuncta infinitiuis, dicuntur seruare uim participiorum

LAVRENTII VALLAE

icipiorum, iuncta gerundio uim nominum. Timens nauigare, & nauigandi: cupiens discere & discedi: doctus, peritus, promptus, consuetus cantare & cantandi. Timidus, cupidus, audius nauigare & nauigandi. Nam illud admonitione non indiget, optima res est agricolare, recte dici: optima res est agricolandi, dici non recte: quia illud resoluitur, Agricolare est optima res: hoc resolui sic non potest, agricolandi est res optima: nisi forte dure & asperere sic: Ipsa enim res agricolandi est optima. Quare illum non probauerim, qui dixit: non est mihi opus respondendi: quum esset dicendum respondere, ut sit suppositum, me respondere, opus uero appositum. Item habeo à patre mandatum conueniendi te, Latine dicitur. Mandatum est mihi à patre conueniendi te, Latine non dicitur: quia mādātum hīc uerbum est, unde non potest regi huiusmodi gerundium: illic nomen substantiuum, unde regitur gerūdiū genitiuū, nisi in utraque oratione expositione utaris. In prima quidem, ut sic intelligas habeo à patre mandatum conuenire te, scilicet hoc ipsum conuenire te. In secunda uero, ut mandatum sit nomen, non uerbum aut participium, quasi mandatum adest mihi à patre. Ad quam tergiuersationem cōfugere non poterit quispiam in talibus exemplis: Habeo in tabulis publicis à patre mandatum conueniendi te. Hic non poteris dicere, conuenire te. Item, est mihi iniunctum, ac mandatum conuenire te, ubi dicere non poteris, conueniendi te. Cicero tamen ad uxorem nouo quodam modo locutus est: Quum in animo haberem nauigandi: pro eo, quod est nauigare, ut libro primo de Diuinatione: Haberetq; in animo nauem conscendere. Itaque subintelligitur propositum, siue uoluntas. Sicut in illo fit apud eundem: Quum illius diei mihi uenit in mentem. Et alibi: Non minus ei uenit in mētem potestatis, quam equitatis tuæ. Vbi quidam uolunt accipi genitiuum pro nominatiuo. Mihi potius placet subintelligi cōditio, status, qualitas illius diei, tuæ potestatis, tuæ equitatis, aut aliquid simile

ELEGANTIARVM LIB. I.

63

simile. Ita hic propositum siue uoluntatem, ut sit, quum haberem in animo propositum nauigandi. Venio nunc ad accusatiuum gerundij. Dicimus itaque, induxi te ad nauigandum, non autem nauigare: nisi more Græcorum, qui quum careant gerūdio, funguntur infinitiui cum articulo, raro sine eo: licet nunc quidam frequentissime utantur: ut, non ueni soluere legem, sed adimplere. Pleriq; eruditorum dixissent, non ueni ad soluendam legem, sed ad implendam, quos & ipse nunc imitor, imitandosq; omnibus arbitror. Quam enim causam habes, ut alienam linguam secleris, relinquo tuam? Quamquam ne illam quidem sequaris, quum careas articulis, quibus Græci utuntur. Et quod illi habent ὅτι, tu malis dicere, quia, aut quoniam, quam quodd, ut in eodem: Putatis, quia ueni soluere legem, quum esset dicendum, quodd. Sed ad rem: Vocauit te ad currendum, non currere: sto ad prædandum, non prædari: sedeo ad audiendum, non audire: uado ad uenandum, non uenari. Rursus, iussi te arare, non ad arandum: cogito insidiari, non ad insidiandum: timeo ædificare, non ad ædificandum. Quædam uerba cum utroq; conueniunt. Hortor te studere, & ad studendum, flagitor respondere, & ad respondendum: paratus sum scribere, & ad scribendum: ego aptus sum pugnare, & ad pugnandum: ille est idoneus militare, & ad militandum. Quæ omnia rara sunt: nam pleraq; huiusmodi accusatiuum postulant, ut bonus, utilis, commodus, malus, inutilis, incommodus ad militandum.

De differentia infinitiuorum esse & fore, & compositorum. CAP. XXVI.

FOre uocem quidem habet infinitiui ut esse, significationem uero participij, quod est futurum unā cum infinitiui esse. Idem est enim fore, quod futurum esse, non tantum esse: licet forem fores foret, idem sit, quod essem esses esset. Quare cum nomine iungi debet fore, non cum participio, ne duo participia simul confundamus. Spero te amatorem, uel amicū fore, non autem

LAVRENTII VALLAE

autem amaturum fore, sed tantum amaturum: ne uidearis hoc dicere, te futurum amaturum, quod ratio non patitur, quum futurum superuacuum sit. Item de participio passivi futuri: timeo te uerberandum fore: Satis erat uerberandum, uel adiuncto infinitiuo, uerberandum esse. Participia autem presentis temporis, & praeteriti uidentur minus communionis habere cum fore, quod ad futurum spectat, quam participia futuri temporis: tamen plus habent communionis. Ibi enim ideo non conuenit, quia superuacua significatio est, quod hic non fit. Eo quod saepe cum istis coniunctum illud fore reperimus, sed ita transeunt in nomen, alioquin non congruant diuersorum temporum eodem in loco participia, ut spero te sapientem fore, credo me amantem tui fore, non te. Seruant enim naturam nominis, non participij. Opinor te acceptum illis fore, non ab illis. Cic. Spero amicitiam nostram notam posteritati fore, non dixit a posteritate. Quod si quando reperitur retinere naturam uerbi, quid mirum: quum etiam nomen ne sit, an participium dubitari possit, & putari potius nomen: ut, ego sum dilectus ab omnibus, & ego ero dilectus ab omnibus. Non enim hoc est participium presentis temporis, aut futuri, nec tempus perfectum indicatiui, nec futurum subiunctiui, tamen cum presenti iungitur, & futuro. Propter quod debet potius nomen uideri, sicut & participium futuri passiuum in nomen reuertitur, tuncque recipit fore, ut spero hunc puerum admirandum uirum fore, id est, admirabilem. Composita autem a fore nullam controuersiam habet, quia sepe nuda ponuntur sine nomine & participio. Affore, ut Verg. Affore cernetis. Statius tamen libro primo Thebaidos uidetur accipere pro significatione presentis, - Sensit manifesto numine ductos Affore, quos nexis ambagibus augur Apollo, Portandi generos uultu fallente firarum, Ediderat. Defore, ut Marcus Tullius contra Rullum: Verum arbitrantur non defore, qui illam restituerent. Abfore, quod minus in
usa

ELEGANTIARVM LIB. I.

65

usu est, unde dicuntur absuturi. Confore & profore apud Comicos: Profore, ut Horatius:

Quae nocuere, sequar, fugiam, quae profore credam. id est, profutura esse.

De gerundijs.

CAP. XXVII.

Gerundia licet a participijs differant, tamen proprie inter participia numerari possunt (sicut supina inter uerba) meritoque participialia uocata sunt. Nam & casus, & genera in utroque numero habent, ex quo uerba non sunt, sed participia siue participialia. Regunt praeterea casum more uerborum participiorumque, ex quo nomina non sunt. Post se inquam regunt, non ante se. Nam eiusmodi locutio, qualis est: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati: inaudita est: Graeca figura decipiente (ut in alijs multis) interpretem. Graeci enim hoc loco infinitiuum habent, quod uult ante se accusatiuum. Quod multis modis transferri poterat, uel sic: Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Vel sic: Conuertente domino captiuitatem Sion: & alijs (ut dixi) multis modis. Quidam imperiti aiunt, casum pro casu poni, quasi Latine diceretur, si esset dominum, quale est illud: In deficiendo ex me spiritum meum. Et alibi: In conueniendo populos in unum, & reges, ut seruiant domino: quum (ut ostendi) gerundiū non habeat ante se casum. Sed ad propositum. Differunt gerundia a participijs, quod ipsa significat rei administrationem sine tempore: illa uero tempus sine rei administratione. Ut, tenet me occupatio iuris dicundi, gerundium est, nec tempus significo futurum, sed rei administrationem, hoc est, in iure dicundo. Rursus, tenet me cura dotis numerandae, id est, quae numeranda est: participium est futuri significatiuum sine administratione rei. Nescio an dicendum sit gerundium esse participium presentis temporis more Graecorum: cuius rei hoc argumentum est, quod idem est in legendo, & in ipso legere, quod Graeci melius in
e
ouayn

LAVRENTII VALLAE

ὁ δὲ γὰρ λέγειν : & in libris legendis, idem est, quod quum libri leguntur, penè eodem modo, quo de futuro in legendis libris, uidelicet qui legendi sunt. Nolunt autem gràmatici gerundium rectum habere casum, sed quatuor tantum obliquos : fortasse & casu recto non caret apud Lucretium atq; Vergiliū: Voluenda dies en attulit ultro. Voluenda, non tempus futurum intelligit, sed rei administrationem, dies uidelicet quæ uoluitur, non quæ uoluenda est, aut quæ uoluetur. Vnde indicatur gerundium esse participium præsens temporis. Iusiurandū enim potest uideri eiusdem casus, atque etiam uocatiui. Sed de quatuor nunc obliquis differamus, quo in loco breuissime stultorū quorundam opinionem reprehendamus, qui aiunt recte dici, causa essendi rex, essendi regis, essendi regem, quum nusquam essendi reperiatur: & si reperiretur, non regeret casum, sicut manendi, uiuendi, existiendi. Et de genitiuo iam exemplū subiecinus: occu-
patio iuris dicundi. De datiuo tale est: Da operā rebus agendis. De accusatiuo. Vt, ad accusandos homines duci præsens, proximum latrocinio est. De ablatiuo, Tu delectaris criminibus in-
ferendis. Cum accusatiuo frē semper iungimus præpositionem, præter quædam pauca, quæ sunt: Loco, Conduco, Mando, Cu-
ro, Habeo, pro deo, & si qua sunt alia: Vt faciendam sepul-
turam locarent, id est, alteri darent faciendam: uel, ipsi locarent se ad faciendam: utrumque enim significat: nec participium est, sed gerundium illud faciendum: quod exemplum sumptum est ex Sulpitio. Cicero de Diuinatione libro secundo: Magis numi-
ne deorum id factum est, quàm casu, ut arbitraris: & redempto-
rum, qui columnam illam de Cotta & Torquato conduxerant faciendam: quasi locarant, & conduxerant ad faciendū. Sueto-
nius autem in uita Caesaris: Gladiatores, inquit, notos, sicubi in-
festis spectatoribus dimicaret, ui rapiendos, reseruandosq; man-
dabat. Curauit iaciendos lapides, sepe legimus: sed ita frē, ut
alius curet, alius iaciat. Vt Cicero v. 11. Verrinariū: Receti ne-
gotio

ELEGANTIARVM LIB. I.

gotio ad te literas misit, mittendasq; curauit. Interdum idem qui curat, & qui agit: ut Plinius posterior: Petis ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos, emendandosq; cures. Et iterum: Contingendos cauea, nido ue curabis. Quintil. in Mathematico: Positus in ea conditione tristissima sortis, ut nec morte dignus sim, nisi me parricidam putetis: nec præsens, nisi innocentem: adeoq; ludibrijs misera sum diuersitatis impli-
citus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem. Plinius idem ad Saturninum: Præsens quum enitendum habere-
mus, quod parentibus eorum & orbis probaretur. Suetonius in uita Caesaris: Vt cōsolandos eos magis imperator, quàm puni-
endos habuerit. Hunc modum loquendi apud Ciceronem repperisse non memini me. In his exemplis, ubiq; gerundium est. Illa autem participia in nomen transeuntia, putauit ad te scribendum, existi-
maui hanc rem tractandam, censui tibi illud significandū, id est, dignum scribi, tractari, significari, quæ omnino idem ualent, quod scripsi, tractaui, significaui: sed non sine deliberatione ta-
men, nec inconsulto. Dicebant autem antiquiores, rogatum te uelim, oratos uos uelim, pro eo, quod est rogo, uel oro. Sicut po-
steriores (quorum est Quintil.) dicebant: uenio petiturus, ue-
nio oraturus: pro eo, quod est uenio petendum, & uenio oratum.
Sed hoc ad supini magis rationem pertinet. Illud autem, quod Seruius ait gerundium esse, participium est potius, aut nomen, quum inquit: Similiter etiam accusatiuo casu utimur, quum uo-
lumus absolutam facere elocutionem, & per gerundij modum aliquid dicere, ut petendum mihi est equum, codicem, uinum. Hinc Verg. Pacem ab rege petendum. Nam si dixeris, petendus est codex, iam non per gerundij modum, sed participialiter lo-
queris. Hoc non aliter participium est seu nomen, quàm illud, petendum est mihi iumentum, præsens quod gerundia nō re-
gunt passiuè, sed actiue, & nominatiuis carere creduntur, & accusatiuis præpositionem anteponi uolunt, sicut antè ostendi.
c 2 Vt ac

LAVRENTII VALLAE

Vt accusatiuus, ita & ablatiuus amat secum præpositionē. Vt, In defendendo maior labor est, quā in accusando. Indagemus (si possumus) cum quot præpositionibus accusatiuus gerundij iungitur, cū quot item ablatiuus. Accusatiuus iungitur frequenter cum ad, raro tamen cum in. Item frequenter cum ob, propter, & inter, raro cum ante: ut uado ad capiendum hostem, ego ueni ob te, uel propter te redimendum. Inter nauigandum, pro in nauigando saepe legimus. Vergilius;

-Et inter agendum

Occursare capro, cornu ferit ille, caueto.

Idem:

-Nanq; ante domandum Ingentes tollent animos.

Totidem ferè præpositiones ablatiuo gerundij seruiūt. In, frequenter, cetera rarius: de, ex, uel ē, à uel ab, & cum. In, ut in nauigando. De, ut de edendo, de migrando, de agendo. Quintil. Sed quia latius fusus est hic locus, mixtusq; cum elocutione, tractabitur, cum præcipere de apte dicēdo cœperimus. Etiam cum motu, ut Cic. ad Atticū lib. v. i. i. Tu quid cogites de trāseundo in Epirū, scire sanè uelim. Ex, uel ē, Vt ex defendendo, quā ex accusando uberior gloria comparatur. A, uel ab. Cic. Ex quo exardefcit siue amor, siue amicitia (utrūq; enim dictum est ab amādo). Alibi quoq; in quo etiam isti nos iuriconsulti impediunt, à dicendoq; deterrent. Et alibi: Non distinguit à non dolendo uoluptatē. Plinius posterior: Sermonibus dies transigebat, quum à scribendo uacaret. C. v. m. ut Quintil. Sed ratio recte scribendi iuncta cum eloquēdo est. Variantur porro gerundia per omnes quos enumerauimus casus, numerosq; & genera. Nam (ut ego sentio) hæc omnia habent in genitiuo, ut delectatio fruendi principatus, fruendæ provinciæ, fruendi imperij, molestia educādorū filiorū, locandarū filiarū, colendōrū prædiorū: regitq; hic genitiuus aliquando casum. Cicero: Equidem offeror studio patres uestros, quos colui & dilexi, uidendi. Nam durum fuerat futurū, studio uidendorū præ-

trum

ELEGANTIARVM LIB. I.

69

trum uestrorum. Et quoties oporteat loqui per relatiuum, necesse est loqui per hoc gerundium, ut hic dies attulit initium dicendi quæ uellem, non autem dicendorum eorum, quæ uellem. Illud Titi Liuij lib. x. x. i. nisi scriptura uitiosa est, certe uitio nō caret: Non enim uereor, ne quis hoc me uestri adhortandi causa magnifice loqui existimet, ipsum aliter animo affectū esse. Adhortandi enim singularis numeri est, uestri uerò pluralis. Item Cicero libro secūdo de Diuinatione: Dolebis tamen Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatē dedisse. Plautus in Captiui duo: Nomnandi tibi istorum erit magis quā edundi copia. In datiuo, Vaco agro colendo, uineæ pastinandæ, nemori succidendo. In plurali una uox est trium generum, ut uaco agris, uineis, nemoribus procurandis. Qui casus regimen non habet. Absurdum sit nanq; dicere, do operam colendo agrum, uel legendo librum. Soluendo non sum, nunquā patitur secum substantiuū. Ideo dubitari potest, an datiuus sit, an ablatiuus. Significat autē satisfacere, pro eo, quo obligatus sum, siue pecunia, siue remuneratione. Vt Quintil. Placeamus licet nobis fortuna nostra, pater, pauperi soluendo non sumus. Vult autem semper post se datiuum, licet non semper apponatur. Interdum etiam alium casum, ut apud eundem: Maximi tum uirorum, & quibus artis suæ soluēdo non sit humanitas. In accusatiuo, ut eo ad salutandum fratrem, ad salutandam sororem, ad salutandum fidus, ad salutandos fratres, ad salutandas sorores, ad salutanda sidera. Quod elegantius dicitur, quā cum regimine, ut eo ad salutandum fratres, ad salutandum sorores, ad salutandum sidera. Per alias quoque præpositiones similiter, sed inter, raro habet cum gerundio substantiuū, rarius regimen. Vt Liuius lib. i. i. Et ipse inter spoliandū corpus hostis ueruto percussus. Et iterum: Inter accipiendas de suis commodis rogationes. De ante, nullum tale impræsentiarum exemplum occurrit. In ablatiuo sine præpositione: ut, sit iniuria domino fundi, uel defringendo ramo, uel li-

c 3

gno

70
quo incidendo: res eunt ordine lite aestimanda, id est, quum de-
fringitur ramus, quum inciditur lignum, quum lis aestimatur:
uel defringendo ramum, incidendo lignum, aestimando litem. Sed
frequentius usi sunt ueteres ablatiuo plurali in tali genere ser-
monis, ut Cicero: Oratione autē Latinam profecto legendis no-
stris efficies pleniorē, id est, legendo nostra. Nam in singulari
solebant saepius apponere praepositionem: ut, in committendo
praelio. Regit autem hic ablatiuus sine praepositione casum, ut
hos accusando, illos occidendo totam ciuitatē labefactasti. Cum
praepositione IN, tum regit, ut in tribuendo suum cuique: tum
uariat genera, ut in colendo agro, in pascinanda uinea, in ne-
more excidendo. Per D E, simili modo etiam regit, ut Cicero in
Tusculanis: His praesertim cognitis, quae de nihil sentiendo pau-
lo ante dicta sunt. Nisi dicimus, nihil esse aduerbium, non no-
men. Et uariatur per genera, ut de accusatore constituendo, de
collocanda filia, de praedio emendo. Per E X, uel E, & A, uel
A B, nescio an liceat dare tali gerundio regimen: nullum enim
exemplum occurrit. Variari autem per genera certum est. Ca-
to: Ex cataplasmati bibendis, ex alio leuanda. & Abstinere ab
offendenda Repub. Sed cauendum, ne id uerbum significet mo-
tum, quale esset reuertor ab arando, uel ab arando aruo. Redeo
à spectando, uel à spectandis ludis: quum sit dicendum, reuertor
ab aratione, uel ab aratione arui, redeo à spectaculo, uel à spe-
taculis ludorum. Per C V M uix locum habet talis oratio, ut
non participium sit potius, quam gerundium: ut, sedeo cum ui-
ro coronando, id est, qui coronabitur, non autem qui corona-
tur. Posset habere regimen, sed nullum exemplum ad manum
est. Atque omnia gerundia cum sociata sunt substantiuis, passi-
ue accipiuntur. Disiuncta uero, actiue: nonnunquam passiuē,
utique sine genere & sine praepositione in casu ablatiuo, &
quasi absolute, ut apud Vergil. Alitur uitium, crescitq; teger-
do. Et alibi: Aegrescitq; medendo. Et iterum: Vritq; uidendo

Formi

Fœmina: hoc est, quum tegitur uitium, quum curatur ager,
quum uidetur fœmina. Neq; id modo apud poetas, uerum apud
oratores quoq; ut apud Mar. Fab. Sed memoria excolendo, si-
cut alia omnia, augetur: excolendo, dum excolitur, non autem
dum excolit. Nec regit casum, quale foret: uir fœmina uidē-
do à maribus. Sicut dicimus, uruntur uiri & equi uidēdo fœmi-
nas. Accusatiuus quoque cum praepositione non tantum actiue
accipi solet: ut tu es idoneus ad discendum, sed etiam passiuē, ut
hæc res est facilis ad discendum. Sallustius in Iugurthino: Pauca
suprà repetam, quò ad cognoscendum omnia illustria magis ma-
gisq; in aperto sint. Quidam uero indoctus hæc ætate scribere
ausus est: Iamiam urbs in periculo capiendi est, pro eo quod
est, urbs iam in periculo est, ne capiatur, siue hostis parū abest
à capiēda urbe. Quum semper sine substantiuo gerundium ac-
cipiatur actiue, aut si à neutro uenit, neutraliter: nisi aliquan-
do, ut ostendimus, in ablatiuo.

De supino in tum.

CAP. XXVIII.

DE supinis ita ait Priscianus in compediario quodam opu-
sculo: Sed hoc interest inter amandum quod est gerun-
dium, & amatum quod est supinum: quòd amandum necessita-
tem amoris significat, amatum autem imitationem ad amorem.
Dignum obseruatione præceptum elegantiae, si modo uerum:
quod minime est, tum autoritate, tum ratione. Nam autoritatis
loco exemplum nullum posuit: Et quodnam quæso ponere po-
terat? Quid interest uado uenatum, & uado ad uenandum? ua-
do piscatum, & uado ad piscandum? dormitum, & ad dormien-
dum? Sallustius: Legatos ad Iugurtham de iniurijs quesum mi-
sit. Et iterum: Non mea culpa ad uos sæpe oratum multo P. C.
sed necessariò, non imitatione. Præterea pro ratione hoc sit,
quòd Græci pro his duobus nostris transferences utuntur uno
suo infinitiuo cum articulo πρὸς τὸ πρᾶξαι, quod nos ui-
cissim transferences, nunc per gerundium, nunc per supinum

e 4

interpre

interpretatur. S. quid autem inter hæc duo interest, id crit, quod supinum nū quam ferè est sine uerbo significante motum ad locum, ut eo, ut uenio. Nam illa, do filiam nuptum, do ueniam, siue uenundo ades, spectatum admissi fuimus, latentem in se motum obtinent. Idem Priscianus in alio grandi opere & multi tum ingenij, tum laboris inquit: Frequenter tamen antiquissimi neutro participio futuri addebant esse, & infinitiuum futuri significabant, ut oraturum esse, pro oratum ire: facturum esse, pro factum ire: nupturum esse, pro nuptum ire, quod mihi minime uidetur. Nam ut concedam, quod meritò denegare possum, quòd Latine, aut certe usitate dicamus, pro eo quod est, cupio filiam meam nuptum ire, & nos factum ire: Cupio filiam meam nupturum esse, & nos facturum esse: quum dicendum sit, nupturam esse & facturos esse. Dico aliud esse oratum ire, & oraturum esse. Ego quidem coenaturus sum, non tamè eo coenatum, uel ad coenandū. Et scio te coenaturū esse, sed non protinus ire coenatum, uel ad coenandum. Nam participium futuri cum uerbo substantiuo non habet actionem illam, & motum, quem habet uerbū eo. Atqui in passiuo fuerat uerisimilius, si dixisset, quo etiam frequenter utuntur autores, idem esse, damnandū esse, & damnatum iri. Nam eodem loco dicere possumus, credo peccatum meū resciscendum esse, & rescitū iri. Item intelligo, scio, uideo, opinor, existimo peccatum meum patefaciendū esse, uel patefactum iri: & cetera uerba huiusmodi. Illa autē quæ ad futurū respiciūt, ut timeo, metuo, uereor, spero, cupio, non idem faciūt, quibus maior differentia est cum passiuo participio futuri: ut uereor peccatum meū patefactum iri, magis quàm patefaciendū esse. Cupio culpam meam celatum iri, potius quàm celandam esse. Item timeo peccatū meum patefactū iri. Et pro illo modo per passiuum participium futuri substituimus hūc: timeo peccatū meum ne patefiat: uel, ut patefiat: quod fieri nequit in alijs uerbis. Non enim licet dicere, scio peccatum, ut resciscatur, sed

tur, sed rescitum iri, uel resciscendum esse. Deniq; (ut eò reuertar, unde egressus sum, & semel Prisciano respondeam, nō idem esse oratum ire, & oraturum esse) alterum presentis temporis est: ut, uideo te accusatum ire me, id est, nunc: alterum futuri: ut, uideo te accusaturum esse me: & tamen accusatum iri me abs te uideo, accipitur pro eo quod est, uideo te uel accusatum ire me, uel accusaturum esse me, uel abs te accusandum esse me.

De supino in tu.

CAP. XXXIX.

Idem autor & in eodē quo supra dixi opusculo, ita ait: Hoc interest inter amando & amatu: quòd amando est in ipso amore, amatu uerò pro amatione, uel pro amore, id est, pro ipsa re accipitur. Et hoc manifestat ipsa etiam interpretatio Græca. Sed an hæc differentia uera sit, & hoc ex Græco argumentum quantum momenti habeat, Priscianus uiderit. Mea autem sententia tum ex superioribus quæ dixi in gerundio, tum ex sequentibus apparebit. Paulò post subiungit: Accipitur uenatum pro ad uenationem, quomodo uenatu pro uenatione: sicut miserabile uisu pro uisione. Et: Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli: pro uisione & dictione. Multis igitur modis sicut & in alijs docuimus locis, nomina sunt hæc accipienda magis, quàm uerba. In hoc ego à Prisciano liberè dissentio, uel ratione, quàm postea dicam, uel autoritate, & potissimum Mar. Fab. quem omnibus sine controuersia ingenijs antepono, qui ait, dictu factuq; aliud esse quàm dicto factoq; quæ Prisc. appellat dictione & factione, quæ alius in significato figuræ sunt, quàm uisione & uenatione. Præterea Quint. uocat uerba participialia, sicut à multis gerundia dicuntur nomina participialia. Et (quod ad rationem pertinet) supina hæc per uerbum potius à Græcis transferuntur, quàm per nomen: quòd si nomina forent casus ablatiui, certe alijs casus nō deessent. At nemo unquam auditum habet hic dictus, hic factus, sed tantum dictu & factu. Propter quod necesse est aliud esse quàm dicto & facto, siue dictione

et factione, id est, aliud quam nomen. At uisu, auditu, cognitū, inquires, omnes casus habet, et hi ablatiui sunt. Hæc parū priu-
dentis, aut certe parum perspicacis est ratio. De qua antè quam
dicam, libet castigare uulgus imperitum grammaticæ professō-
rum, qui uniuersum sanè orbem stulto errore peruertunt, sic
semper loquentes, eo lectum, uenio lectu, pergo auditum, reuer-
tor auditu. Qui error unde profectus, et quo ex fonte imperia-
tiæ emanauerit, nescio: summoq; opere hallucinationem publi-
cam admīror, q. tandiū à nemine animaduersus est. Nunc osten-
damus quæ differētia est inter uisu et auditu nomina, et inter
uisu et auditu uerba. Quando sunt nomina, significant sensus
corporis, coniunguntur cum adiectiuis, regunt casus, reguntur
etiam à uerbo et participio, subscriuente quoq; præpositione:
ut careo toto uisu oculorū, antea priuatus auditu aurium, non
nihil etiā ex odoratu. Hæc omnia absunt à supino: siquidē non
rem, non substantiam, non qualitatem, sed actionem, seu potius
passionem uerbi significant. Non iunguntur cum adiectiuo, non
regunt casum, non reguntur nec à uerbo, nec à participio, sed
à nomine tantum, eodemq; adiectiuo, nunquam interueniente
præpositione: ut miserabilis uisu, id est, quum uidetur, non autē
miserabilis sensu uidendi: facilis uisu, id est, ut uideatur, uel faci-
lis ad uidendum, non autem quod habeat uisum facilem: effabi-
lis dictu, id est, ut dicatur, non autem ut dicat. Optimum factu,
id est, ut fiat, non autem ut faciat: difficile factu, quia difficile
ad faciendum est: incredibile memoratu, quum memoratur, non
memoratione: dignum auditu, quod est audiri dignum, non ut
sensu audiendi potiatur: impossibile creditu, ut credatur, non ut
credat. Accipenser piscis rarus inuētu, ut inueniatur scilicet, nō
ut inueniat: res iucunda cognitu, ut uidelicet cognoscatur: ab-
surdum relatu, cum refertur: obscenum aspectu, quum aspici-
tur, et si quæ sunt alia. At homo superbus dicto et dictis, nō di-
ctu, sæuius factu et factis, non factu, id est, quum dicit, non quum
dicitur

dicitur: quum facit, non quum fit. Res uerò seu factu et dictu,
id est, quum fit aut dicitur, non quia facit, aut dicit. Scipio cla-
rus administratione bellorum dicitur, et administratu bellorū,
quando est ablatiuus, id est, administratione. Cato dignus admi-
nistratione Reipub. et administratu, eodem modo. At Respub.
digna est administratu, uerbum est, id est, ut administretur, nisi
addendo genitiuum facias nomen, administratu Catonis. Quare
in illo Vergiliano, quod Priscianus attulit:

Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli:
quandoquidem abest genitiuus, non est nomen, ut ille uult, pro
uisione, et ditione, sed uerbum, pro eo, quod est ad uidendum
uel audiendū. Nec ignoro à multis legi affabilis, non effabilis,
quod putatur sumptum ex illo uersu Accii in Philoetete: Quem
neq; tueri contra, neq; affari queas. Quod si ita est, nomen esse
confitebimur, sed tamen nequaquam supinum. Multi scripserūt
de cultu agrorum, nomē est, id est, de cultione et cultura agro-
rum. Locus autem saxosus non est dignus cultu, nempe ut cola-
tur, uel dignus coli. Homo dignus amatu, puer dignus doctu, li-
ber dignus lectu: id est, qui ametur, doceatur, legatur. Ideoq;
quum ex omnibus uerbis passiuis liceat uti talibus supinis, raro
tamē eiusdem uocibus utimur loco nominum. Quis enim dicat,
tu es priuatus amatu meo, exclusus à doctu meo, doctus sine le-
ctu meo: profectō nemo. Ex quo apparet, quum in usu uulga-
tissimo sint pro uerbis, ut ille liber est dignus lectu, nō posse in-
ter nomina numerari. Ea tamen quæ ambiguum usum habent
uerbi et nominis, animaduertendum est utram in partem acci-
pi debeant: ut tu es dignus gubernatu: si pro gubernatione, no-
men erit: si pro eo quod est, ut gubernaris, uel dignus governa-
ri, uerbum: sed nomini accommodare solemus, aut etiam debe-
mus genitiuum: uerbo nec debemus, nec solemus. Deniq; ex duo-
bus supinis alterum actiuo uerbo dare possis, alterum passiuo,
ut amatum sit ab amo, amatu ab amor.

De participio praeiteriti temporis significante actionem, & de praesenti, passionem.

C A P. X X X.

Participia quaedam in uoce passiuam actionem: quaedam in actiuam passionem significant. Circumspectus, Consideratus, Disertus, Cautus, Tutus, Ignotus, Argutus, Falsus, Contemptus, Tacitus, Profusus, Fluxus, Scitus, & quo nonnulli utuntur, Discretus. Circumspectus est non qui circumspicitur, quem soleamus appellare conspicuum, sed qui circumspicit, & in omnem partem more Iani spectat, hoc est, prudens & sagax. Consideratus, inconsideratusque, qui agenda considerat, aut secus, non qui consideratur, aut non consideratur. Disertus qui probe differit, non qui differitur. Cautus qui scit sibi cauere, non cui cauetur. Nonnunquam tamen res cui cauetur, ut pro Cecinna Cicero: Quod res mulieri esset cautior. Tutus portus, tuta urbs, quod tueatur alios, non quod ab alijs defendatur. Tamen saepe passiuue in hominibus, ut tutus sum ab hostibus, quod munitus, & sine periculo sum. Ignotus etiam saepe actiue, ut Quintilianus: Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater. ignotus dixit pro ignorans, & pro hospite & alieno, non pro ignorato. Argutus qui est acuta quadam, & accurata solertia, quasi acute arguens, & uestigans, non autem ab altero acute intellectus & uestigatus. Falsus qui fallit, ut Terentius: Censeo me aliquem causam fictam, falsam, ineptam saltem potuisse proloqui: Aliquando etiam passiuue, ut idem: Carine falsus es, id est, deceptus es. Et Sallustius: Nec ea res me falsum habuit. Contemptus qui continet, quod animo satisfacit, non qui continetur. Tacitus homo, taciturnus. Vergilius tamen posuit passiuue: Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat? Profusus & fluxus actiue apud Sallustium: Alieni appetens sui profusus, quasi profusor. Nam diuitiarum & formae gloriae fluxa & fragilis habetur. Scitus qui sciens est, & argutus, unde

scite Platonis interrogationes dicuntur, astuta, & uasra, ac cum magna arte composita. Ut apud Terentium quoque: Scitum hominem, hic prorsus ex stultis insanos facit. Nisi accipere uelimus passiuue, ut apud eundem: Scitus puer natus est Pamphilo est: quasi scite & docte natus. Discretus qui qualitates personarum, & rerum momenta discernit, non qui discernitur. Complacitus autem ab actiua uoce sicut fluxus uenit, habetque significationem nec actiuam plane, nec passiuam, sicut fluxus & inueteratus, quod & ipsum ab actiua uoce descendit inueterasco. Neutralis enim uerbi & actiui una uox est, sicut passiuus & deponentis, atque communis: cui simile est iuratus a iuro. Iuratos enim iudices dicimus, qui iurarunt: & excretos haedos apud Vergilium, ab exresco. Et exoletus ab exolesco, quod dum est substantiuum, significat scortum masculinum, & praecipue iam adultum: dum est adiectiuum, significat adultum, sed rara reperitur, ut apud Plautum: Reliqui domi exoletam uirginem. Adultus ab adolesco. Defectus quoque qui deficit. Ut Martialis:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua

Cantator cygnus funeris ipse sui.

Quintilianus, Defectaque labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, nisi diligentiam. Et haec quidem significatio actiue in uoce passiuam: pauciora sunt in actiua passiuam. Euidens negotium dicitur, quod uidetur aperte, & intelligitur, non quod uidet, & intelligit. Indulgentior facies apud Quintilianum pro pulchra, non quae alijs indulgeat, sed cui alij indulgeant. Idem in alio loco: Fili indulgentissime uidi te, nec sciamel uidi. Unde Statius:

Pulchrior haud ulli triste ad discrimen ituro

Vultus, & egregie tanta indulgentia formae.

Praeterea honorificentissimos, magnificentissimos, munificentissimos ludos quum dicimus, uidemur passionem significare in participio praesentis temporis: ab honorifices enim, magnificens, mun-

nisi

LAVRENTII VALLAE

nificens ueniunt, licet ficens pro faciens non dicatur, uel certe à magnificus, munificus, honorificus: quæ cum facio componuntur, quod est actiuum, et tamen ita accipiuntur quasi honorifice, munifice, magnifice, facti, non autem facientes. Sed causa est, quod hæc ipsa cum facio composita tam actiue, quam passiue significant. Si quidem uocamus hominem magnificum, et opus magnificum. Illum quidem magnanimitate facientem, hoc uero magnanimitate factum.

Participium præsentis temporis pro præterito poni.

CAP. XXXI.

Solent autores nonnunquam pro præterito participio substituere illud præsentis, nec solum Latini qui carent participio præteriti actiui, sed Græci quoque, qui non carent. Cicero in Bruto: Quum è Sicilia discedens Rhodum uenissem. Non enim quis discedens applicat. Multum inter principium uiae, et finem interest. Primum discedimus, postquam uero discessimus, nauigamus, uel iter facimus: postea quò tendimus, peruenimus. Quomodo ergo discedens è Sicilia uenit Rhodum? nempe utens præsentis participio loco præteriti, quod deest. Quod probatur per aliquod uerbum, cui non desit huiusmodi participium: quale est proficiscor. Neque enim dixisset, quum è Sicilia proficiscens, sed profectus. Ut idem de Officijs libro tertio: Si exempli causa uir bonus Alexandria profectus, magnum frumenti numerum Rhodum aduexerit. Nec tamen quis in omnibus uerbis permissum esse, quod in discedendo permittitur, putet: ueluti si dicas, quum amicos salutans, qui Alexandria erant, Rhodum uenissem: dicendum erat, amicis salutatis. Nam is qui recedit, tandiu recedere dicitur, quandiu tendit ire, dumque perueniat: quod non idem fit in salutando. Si quis tamen hoc sæpius uti uelit, faciat, sed temperate.

De compendio participij. CAP. XXXII.

Habet autem participium talem, tantumque, nonnunquam gratiam, ut sine eo non sit Latina planè oratio, ut est apud

ELEGANTIARVM LIB. I.

79

apud quendam persæpe hoc uitium admittentem. Circundemus castris fossam, et uallum, ne hostes uenire possint, et nos opprimere. Quasi fossa, et uallum ideo fiant, aut hoc præstare queat, ne hostes uenire possint. Sola ratio est ac cautio de oppressione. Itaque dicendum fuit, ne uenientes hostes, aut ne aggreffi hostes, nos opprimant.

De participijs in ens, in substantiuum transeuntibus.

CAP. XXXIII.

Præsentis temporis participia solent, quum substantiuantur, neutri generis esse, ut accidens, cõtingens, antecedens, consequens, decens, conueniens, præsens, continens, apud rhetores pro firmamento rationis. Quædam tamen alterius generis sunt, masculini, ut oriens, occidens, profluens, pro flumine, et confluens, quò duo flumina cõueniunt. Fœminini, continens pro terra quæ non est insula: ut à Sicilia ad continetem parum intercapedis est. Plinius maior libro sexto: Alynnum à proxima continente abest CLVII passuum. Animans quoque: ut Cicero: Requirit atque appetat, ad quas se applicet sui generis animantes. Nonnunquam tamen hoc nomen in neutro genere reperitur, sed magis in plurali. Cõsonans pro litera non uocali. Prægnans uero unde sit participium, nescio. Alia quoque quædam huc pertinentia, in nostris de philosophia libris commodius explicantur.

Profluens.
Confluens.
Continens.

Animans.

Consonans.
Prægnans.

Quòd participium futuri temporis in nomen transiit.

NE illud quidem transeundum est, quemadmodum participium passiuum futuri temporis transit in nomen: Amarus, dignus amari: colendus dignus coli, ita et actiuum, Seneca de naturalibus questionibus: Nullam autem mentionem fecit comætarum, non prætermisurus si quid explorati apud illos comperisset: prætermisurus dixit pro eo quod est, talis qui prætermitteret: nec tempus innuit, sed hominis qualitatem, atque animi uoluntatem. Quintilianus in undecimo: neque omnino huius

ius rei meminit usquam poëta ipse: profectò non taciturus de tanta sua gloria. Non alio modo dixit, non taciturus, quam per participium passiuum iam conuersum in nomen, ut modo dixi, tacendum dignum taceri. Neq; omnino significauit hoc usquam poëta ipse, profectò rem sibi non tacendam. Et adhuc Plinius Iunior: Itaq; partē oneris tui mihi uendico, & tanquam parens alter puellæ nostræ conféro quinquaginta milia nummum: plus collaturus, nisi à uerecūdia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse considerem, ne recusares.

De repetundis & repetundarū. CAP. XXXIII.

Repetundarum, & de pecunijs repetundis, non habet alios casus: & dubitari potest participium ne sit, siue nomen, an gerundium. Verres accusatus est repetundarum, uel de pecunijs repetundis. Quum dico repetundarum, subintelligo pecuniarū. Quo nomine, pecunie, & omnia quibus diuitiæ cōstant, cōtineri dicimus. Hæc accusatio proprie cadit in eos, qui quum forent magistratus, prouincialibus aut ui, aut dolo eripuerūt pecunias, aut uasa pretiosa, uestem, frumētum, nauigia, nummos. Mutatur autem e in u, repetendarum enim erat dicendum. Sed tertia coniugatio præter cæteras hoc iuris habet, ut literā hanc immutare possit, sicut accusatiuo plurali tertiæ declinationis licet mutare eandē uocalem in i, dūtaxat in his nominibus, quorum genitiuus pluralis exit in ium, ut Serui placet: nā Priscianus plura præcepta dat. Sallustius in initio Catilinarij: Omnes homines, qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne uitam silentio transeant. Ita hoc siue participium, siue nomē, siue gerundiū, à tertiā cōiugatione natū mutauit e in u, uel ob hoc saltem, ut differret ab illo, quod dicitur ad res repetendas: ut, sunt missi legati ad res repetēdas, quo significatur, aut principi, aut populo crepta esse uel pecorum, uel hominum, uel locorum, aut terrarum, agrorumq; corpora.

LIBRI PRIMI FINIS.



HACTENVS de nomine uerboq; & ex his duobus composito participio: nunc de alijs partibus orationis, quid singula proprietatis habeant, differamus: postea de earum dispositione complexu. De quo priusquam ego dicam, non puto mihi dissimulandum, non desore qui meos hos commentarios antequam legant, sumant uel in manus, putent respuendos, tanquam aut ea, quæ haudquaquam uetustas statuisset digna memoratu continentes, aut uetustatem ipsam partim negligentia, partim imperitiæ condemnantes, quod præterisset, quæ essent in primis (ut ego sentio) digna, quæ literis mandaretur, aut potius utrunque facientes, quod inepta quædam, minimeq; memoratu digna præcipiā, & ueteres illos perfectos sanè & consummatos, existimem munus commode præcepisse. Ego uero (ut ad illud primum respondeam) non uideo cur hanc, de qua loquor, materiam se indignam existimasset aut C. Caesar qui de analogia, aut Messala, qui etiam de singulis literis uolumina conscripsit, aut Varro qui de Etymologia minutissimas tractauit quæstiones, aut Marcellus, Pōpeiusq; linguae Latine indagatores, aut Aulus Gellius publicus penè literarum censor, qui ut magnum quiddam annotasse se præter ceteros apud Ciceronem existimat, explicauerunt pro explicuerunt, & esse in hostium potestatem, pro potestate, quæ ipse indigna ducerem opere meo: aut Macrobius Gellij æmulus, qui omnes libros uidetur excussisse, ut aliquid in Latina lingua, quod auribus hominum dignum esset, pro sua uirili parte confert

ferret in medium. Aut tres illi tanquam triumviri, de quorum principatu inter eruditos queritur, Donatus, Seruius, Priscianus: quibus ego tantum tribuo, ut post eos quicumque aliquid de Latinitate scripserunt, balbutire uideantur: quorum primus est Isidorus indoctorum arrogantissimus, qui quum nihil sciat, omnia præcipit. Post hunc Papias, alijq; indoctiores, Eberardus, Hugutio, Catholicon, Aymo, & ceteri indigni qui nominentur, magna mercede docentes nihil scire, aut stultiorem reddentes discipulum, quàm acceperunt. Multos transeo, quum indoctos, quos numero comprehendere non licet: tum doctos, inter quos sunt Pædianus & Victorinus: quorum alter ad orationes, alter ad rhetoricos Marci Tullij commentaria composuit: sed prior ut ætate, ita doctrina longe antecedit. Postremo non uideo, cur aliquis de grammatica ac lingua Latina componens, hæc suo officio minora existimet, quibus nihil sanè est in grammatica & Latinitate præstantius, ut proximus liber potuit esse documento. Quod quum ita sit, dicam ne aut eos imperitia hæc onusuisse, aut negligentia: minime. Sed C. Caesaris, ac Messale libri interciderunt temporum culpa. Varronis uerò de lingua Latina dimidiati reperiuntur, in quibus fortasse ea quæ ego præcipio, continebantur. Ceteri autè (fieri potest) ut quæ è superioribus tractata nouissent, sibi non attingenda existimarent. Deniq; multi scriptores ad nostram usque memoriam non perueniunt. Neque uerò aliquis hoc loco expectet, ut dicam non esse contumeliosum prioribus, si quid ad illorum inuenta posteriores adijciat. Nulli unquam ab antiquis ad eundem cursum conficiendum uiam fuisse præclusam. Nihil usquequaque perfectum, non omnia posse omnes. Non dicam id, quod Priscianus ait: artis grammaticæ uetustissimos quosq; autores maxime errasse, recentissimos uerò & ingenio, & diligentia longe præstitisse. Id dicam, quod uere possum dicere, me non tam mea uoluntate (quæ ardentissima erat) ad hoc opus descendisse, quam

quàm prudentissimorum, atq; amantissimorum consilio, quum Aurispa. aliorum, tum præcipue Aurispa, & Leonardi Aretini, quorū Leonardus alter Græcè legendo, alter Latine scribendo ingenium excitauit Aretinus. Ille præceptoris (uni enim mihi legebat) hic emendatoris, uterq; parētis apud me locum obtinens. Ad quos quum separatim de proposito animi mei retulissim, degustationem quæ quandam operis demonstrassim, uterque pro se, ut pergerem, hortatus est, & ut se autore edcrem, iussit: ut iam integrum mihi non esset, illorum auctoritati repugnare, si repugnare uoluissim. Sed currentem (ut dicitur) incitarunt. O uiros omni laude dignissimos. O de literis ac de literatis optime meritos, non ueremini, ne alij, eò quò peruenisus (licet perquam arduum sit) perueniant: sed hortamini, incenditis, & quasi de alto manum scandenti porrigitis. Quare querentibus, atque mirantibus audaciam meam, ita responsum uelim, me summis uiris suadentibus hoc opus & condidisse, & edidisse. Quancquàm (quod ad cupiditatem meam attinet) quæ tandem socordia atque ignauia mea extitisset, si commisissim, ut alius hanc laudem mihi qualemcumq; præriperet? Sunt enim qui nonnulla horum quæ à me præcipiuntur, uel de me, uel de auditoribus meis audita (nuncquàm enim ista suppressi) in opera sua retulerint, festinantq; edere, ut ipsi priores inuenisse uideantur. Sed res ipsa deprehendet, cuius domini uerè sit hæc possessio. Quorum unius libellos quosdam pro amicitia quum legendos eo præsentē cepissim, deprehēdi quædam mea, & quæ me amississe nesciebam, furto mihi sublata cognoui. Parco illius nomini. Erat autem locus de per, & quàm in compositione, de qua re proximo libro disputauim: & de quisque quum adiungitur superlatiuo. Negligenter ille quidem & inscitè tractatus, ut scires aliunde decerptum, non ex se prolatum: & auditum, non excogitatum esse. Conturbatus tamen sum, & inquam homini: hanc ego elegantiam agnosco, & mancipium meum assero, teq; plagiaria lege

LAURENTII VALLAE

conuenire possum. At ille erubescens, ioco tamen atque urbanitate elusit, quod diceret, uti rebus amicorum licere ut suis. At istud inquam abuti est, non uti. Nihil enim mihi reliqui sit, ubi tu huius rei, in qua ipse laboravi, palmam semel occupaueris. Tum ille etiam urbanus, quod malus parens essem, qui filios, quos genuissem, et educaissem, e cotubernio eicerem: ipse tum misericordia, tum amicitia nostra ad se domum suam colligeret, atque educaret pro suis. Desisti in illum stomachari intelligens multo magis mihi bona mea negligenti, quam illi bona ab alijs neglecta colligenti uitio dandum esse. Quare quis non uidet, non inhonestum esse, ea me mandare literis ex me inuenta, quae alij ne furto quidem sublata, turpe sibi ducunt scriptis suis inserere? Adductus sum igitur ad hoc opus componendum non modo magnorum hominum consilio, sed etiam necessitate. Nunc ad inceptum redeundum est.

De tribus pronominiibus, Mei, Tui, Sui.

CAP. I.



ULTIS in locis Priscianus testatur nihil interesse, an utamur primitiuo, an deriuatiuo in illis pronomunibus, mei, tui, et sui. Quid est, inquit, meus est filius, nisi mei filius? Et alibi, mei ager est, et mei agri instrumentum: et mei agro dedit, et mei agrum colo: similiter mei agri, et mei agrorum, et mei agros dicimus. Similiter tui agri, et tui agros: sui agrum, et sui agros: nostri agrum, et nostri agros: uestri agrum, et uestri agros. Et alibi, amat ille suum filium, et amat sui filium: benedicit suo filio, et benedicit sui filio. Petit a me ut prosim sui filio, et prosim suo filio: et in alijs adhuc locis, nisi hac ratione, ut ipsius utar uerbis: Si ipsa tamen possessio in possessorem faciat transitionem, non est congruum uti genitiuo primitiuo pro possessiuo, quia uim habet compositi Graeci: ut, Ciceroni redit suus filius: non satis commode pro hoc dicitur

Ciceroni

ELEGANTIARVM LIB. II.

85

Ciceroni redit sui filius, nec Ciceronem laudat sui filius pro suis filius, et similia. Quia nec apud Graecos bene dicitur, Κικίρω γὰρ φίλου ἵκωτο υἱός, nisi more Attico pro simplici accipiat. In quo Priscianum falli uel ex hoc argumentum est, quod nulla (ut fere solet) autorum exempla attulit, et de contrario illorum usu reticuit. Ego autem (quoniam de his trium pronominum genitiuis inter me, et Priscianum quaestio est) aliquantulo altius repetam de natura genitiui, et de usu doctissimorum autorum disputabo. Et licet non pauca in hanc rem mihi dicenda sint, non prosequar tamen paruula et minuta quaedam, et tot uerbis, quot ille fecit, sed quae eruditissimis euadere uolentibus, sint gratissima: quae quum ignota fuerint Prisciano, declarat eum non satis stylo oratorio fuisse exercitatum. Genitiuus omnis (ut taceam, si qui sint alij modi) aut actiue, aut passiuè accipitur: Adde etiam possessiue, quod penè pro actiue accipio. Actiue, ut prouidentia Dei, bonitas Dei. Passiue, ut timor Dei, cultus Dei: Ibi Deus prouidet, et benigne agit, non ipsi prouidetur, et benigne fit: Hic timetur et colitur, non timet, nec colit. Possessiue, ut sedes Dei, regnum Dei. Atque in huiusmodi oratione, ut intellectus apertus atque unus est, ita in illis ambiguus et anceps. Amor Dei, charitas patris, suspitio uxoris: dubium est de utro loquaris, an de amore, quæ Deus in nos habet, an de eo, quem nos in eum: de charitate patris in filios, an filiorum in patrem: de suspitione maritali, an de suspitione uxoria. Taceo quod aliquando hi genitiui eidem orationi adsunt, ut in Cato: ne maiore Cicero: Quid de Publij Licinij Crassi et pontificij, et iuris ciuilibus studio loquar: Crassus studet, quod est actiue: ius (ut sic dicam) studetur, quod est passiue. Iterum de Officijs libro primo: Quare L. Sylla et C. Caesaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Trianguli igitur pronomina, de quibus agimus, sola omnium binos genitiuos sortita sunt: unos mei, tui, sui: alteros, qui iam exoleuerunt, Mei, tui, sui.

f 3

mis, tis

LAVRENTII VALLAE

Mis, tis, sis : in quorum penè locum successerunt derivatiua, meus, tuus, suus. Horum binorum genitiuorum antiquitati placuit, alteros actiue significare, alteros passiue. Nam illa, *mis, tis, sis* (ut coniectura ducor) actiue, siue possessiue significabant: ut hæc ipsa, meus, tuus, suus, unde pronomina possessiua uocantur. Ennius libro secundo:

Ingens cura *mis* concordibus equiparare. Plautus in *Pœnulo*:
Do diem hunc sospitem rebus *mis* agundis.

Quamuis idem in *Milite*, & iterum in *Mercatore*, *tis* pro tui uideri possit accipere, tamè hic cum Ennio, *mis* posuit pro meis, non pro mei. Quod non licere fieri, auctoritatem ex autoribus repetamus, nec accipi unquam mei, tui, sui, nisi passiue. M. Fabius Quintil. Et (quod inter ista difficilimum fuit) amore mei uicit etiam matrem suam. Cicero: Quod desiderium tui ferre non posset, & me tui pudet. Vergilius in sexto:

Quiq; sui memores alios fecere merendo. Terentius:

In *Andria*. Vnum scio hoc, hanc meritam ut memor esses sui.

Non significatur hic amor meus, quem in alterum habeo, sed (ut sic dicam) quem de me alter habet, & quo amor. Item non desiderium tuum, sed alterius de te: & pudor non tuus, sed de te: & memoria non sua, sed de se. similiter in plurali duntaxat duorum. Nam sui non uariat uocem genitiui pluralis, ac ne singularis quidem, ut Prisciano placet: Sis enim non reperitur, ut *mis, tis*. Ideoq; opinor & hæc duo illius exemplo pariter intercidisse, quum præsertim in uicem eorum succedant derivatiua. Habent itaque hæc duo pronomina in plurali nostrum, & uestrum, quæ respondent ad illa *mis, & tis*: & item nostri, & uestri, quæ respōdent ad illa, mei, tui: ut, Nemo nostrum: nemo uestrum, non uestrum: nō autem nemo nostri, nemo uestri. Rursus habete curam nostri, sicut habemus curam uestri: non autē habete curam nostrum, sicut habemus curam uestrum. Si quis exempla desiderat, sibi facile reperire poterit. In diuersa opinione Seruius grā

maticus

ELEGANTIARVM LIB. II.

87

maticus est, qui ait: Nostri autē & uestri genitiuus pluralis est antiquus, & ex Greco descendens, sicut singularis est *mis* & *tis*: & hoc est unde dicimus, nostri causa fecit, hoc est, nostrū. Forstætan A. Gellium (ut postea apparebit) est secutus. Sed hos & Priscianum cū alijs in errorem, ut auguror, induxit, quod interdū inueniunt hæc non ad aliā refirri personā, sed reciproca esse: ut, Ego omnia facio amore mei, tui si tui gratia tui. Verg. Oblitus ue sui est Ithacus discrimine tanto.

Aeneid. 3.

Sed non fuit causa cur errarent. Nam ita in his passio est, ut in illis: nec alio modo, aliquid ego facio amore mei ipsius, quàm tu amore mei. Vt enim diligor abs te, ita diligor à me: ut est apud Ouidianum Narcisum: Vror amore mei: & tu, sicut ab altero, ita & à te ipso diligeris, & sibi quisque amicus est, ut alteri. Est alia præterea causa cur errarent, quod uiderent hæc (quæ nos distinximus per actiue & passiue) in multis in differenter poni: ut causa mea, & causa mei: fama mea, & mei: imago mea, & mei: potestas mea, & mei: usus, utilitasq; mea, & mei: memoria mea, & mei: interdum etiā ipsa derivatiua pronomina passiue accipi, ut apud Terent. Et lachrymis opplet os totum sibi: Vt appareat facile desiderio id fieri tuo: uidelicet quod tu desideraris, non quod desideras. Quale est, accusatio mea, & crimen meum, quum accusor criminis, quasi accusatio mei, & crimen mei. Sed non satis solertis fuit, tam facile falli. Nam ultimum, ubi passiue positum est hoc pronomē derivatiuum (quod quidem rarum est) non magis contra me facit, quàm contra ueteres omnes, qui hæc pronomina possessiua uocauerunt, id est, possessionem significantia, quod (ut dixi) rarum est. Ideoq; non passim hoc reperias. Non enim dicas pro eodem, dolorem tuum, & dolorem tui, ut dixit Terentius desiderium tuum, pro tui, quod scilicet ipse non dicerem. Verum quandoquidem non infinita sunt hæc nomina, quæ natura quadam ab usu aliorum recedunt, non grauabor de nonnullis sigillatim

f 4

dicere



LAVRENTII VALLAE

dicere, dum non grauentur audientes legentesq; hæc audire uel legere. Dicam tamen breuiter: & res digna scitu in primis, in qua uidemus maximos etiam esse hallucinatos. Primum *Causa mea, est, causa mea uenisti, & causa mei. Causa mea accipitur posita et causa mei. scilicet, eo modo, quo uia mea uenisti: pecunia mea fecisti sumptum, iter meo sumptu fecisti. Causa mei uero passiue, eo modo, quo beneuolentia mei. Modus tamen prior est usitator. Quid autem de hoc Scriuius idem sentiat, postea uidero. Fama mea & fama mei, eiusdem rationis est: & mea fama frequentius dicimus. Imago mea, scilicet quæ mea est, ut statura mea, & forma mea. Imago mei, nempe quæ de me est. Sed prior modus est usitator. Hæc quæ sequuntur, in utranque partem frequentiora, ut alterum tamen alterius sensus sit. Memoria mea actiue, quod ego recordor: memoria mei passiue, quod alij de me recordantur, uel mentionem habent: sæpe etiam possessiue eo modo, quo fama mea. Dolor meus, quem ipse patior: dolor mei, quem alius de me patitur: uel forsitan ego ipse, simq; dolens meam uicem, sicut dicimus misereor mei. Copia mea possessiue, quam ego possideo: copia mei passiue, qua ego possideo: ut, faciam omnibus copiam mei, non meam: meretrix facit omnibus copiam sui, non suam. Potestas mea, quam habeo: potestas mei, qua habeo. Nec pulchre dicas alterum pro altero: ut tu uides potestatem meam quanta est, non mei: habes potestatem mei, non meam: nisi aliud significet, pro eo quod est, habes eandem similem uel potestatem, ut apud Cicero. Bello Marfico Qu. Octauius omnibus faciebat sui conueniendi potestatem. Utilitas mea, aliud est quam utilitas mei. Ibi possideo, hic possideo. Quint. Sed ut aliquid præstaret patrie utilitas mei, id est, de me. Nam fieri potest ut in eadem re sit utilitas sua alicui cum utilitate sui. Quidam legunt utilitas mea. Idem: Quid nunc agam, aut quem ultra esse usum mei dijs repugnantibus credam? usus inquam est non meus, sed ex me aliorum.*

ELEGANTIARVM LIB. II.

39

rum. Adhuc idem: Præsens quidem illa protinus redditur merces, quod omnibus quibus infedere, odorem mellis inspirant, & breui contactu uim sui relinquunt: uim sui, non suam, sed ex se. Quomodo tu captus amore mulieris, malles habere copiam sui, quam suam. Fastidium mei, quo ego ab alijs fastidior: fastidium meum, quo ego alios fastidio. Ut idem: Seu mulier omnibus exposita mortalibus uanitatem fastidio mei, despectuq; captauit. Hæc sunt & his similia, non tamen plurima, quæ ancipitem naturam habent, cætera uero minime. Non enim sic dicimus, pulchritudo mei, fortitudo tui, longitudo sui, ut imago sui, non prudentia, non ingenium, non sapientia, non probitas, non uirtus non innumera alia. Quod si tam parua res eos mouit, debuit è diuerso illud magis mouere, quod quædam quæ & ipsa non multa sunt, habent ancipitem significationem, sed quam nemo nisi cæcus non discernat, ut pars, dimidium, medium, membrum, quid, aliquid, multum, & si qua alia. Quis enim non uideat, quum dico, hæc est pars mea, non de corporis mei parte intelligi, sed de hereditatis? Et iterum, hæc est pars mei, non de hereditate, sed de corpore? Manus pars mei est, non mea: fundus pars mea est, non mei. Dimidium tui maius est, quam dimidium sui, profecto de corpore intelligo. Dimidium tuum maius est, quam dimidium suum, de præda, aut de cibo, aut de successione, alijsq; simulibus intelligendum est. Medium tui tangam, non medium tuum. E' medio mei prodijt, non è medio meo. ut: Ausfram iniquitatem de medio tui Israël. Membrum quum pro parte accipitur, eadem rationem sequitur: ut, hic puer membrum mei est, quasi pars mei: sin pro membro aliquo, & in suo significato, ita accipitur, ut caput, ut manus, ut pes. Hic puer membrum meum est, quasi sit caput, & manus. Hic digitus membrum meum est, non mei. Item quid mei tetigisti? quid tui uidi? aliquid tui uirgo perdes, si uenatu cum adolescentulis prodibis: non aliquid tuum: nisi dicamus tui à neutrali genere, ut Cicero de Oratore libro

LAVRENTII VALLAE

tertio: Ex quo uereor, ne nihil sim tui, nisi suppletionem pedis imitatus: id est, de tuo, non de te. Vlyse, si quid tui Polyphemus prehendet, id omne deuorabit. Mei nihil attigit: quicquid enim attigisset mei, statim cōtriuisset. Multum mei ille auferre potest, sed plus tui: plus inquam de te, quā de me: non de tuo, & de meo. Item quicquid Melibœe diripuisti, aliquid meum fuit, non mei. Nunc redeo ad Seruium, qui ait: tui causa feci, & tua causa feci, discretionem hanc habent, ut tui causa tunc dicamus, si aliquid ipsi, ad quem loquimur, praeliterimus, ut puta tui causa te defendi. Vergilius in xii.

Victus amore tui, cognato sanguine uictus,
Coniugis & mœstæ lachrymis uincla omnia rupi.
Tua uero causa, cum alteri aliquid alterius cōtemplatione præstamus. Ut tua causa mæcipium tuum defendi. Si Seruius tantum de hoc uocabulo causa loquitur, & non in uniuersum de omnibus huiusmodi, non recte attulit exemplum alterius uocabuli, præsertim nonnihil natura differentis: sin uero de omnibus, non potest una lex dari diuersis, ut supra ostendimus. Si tamen lex est, & non potius contra legem omnium ueterum. Nam (ut ego dicebam) causa sæpius cum pronomine deriuatio copulatur: atq; hoc quidem indifferenter, siue aliena sit causa, siue tua: ucluti si quis dicat, Epicurus uult omnia cuiq; agēda esse causa sua, mihi mea, tibi tua, illi sua, nobis nostra, uobis uestra: non mihi tua, aut sua, nec tibi mea, nec illi uestra, nec nobis sua, nec uobis nostra. Hic nihil opus est adnoscere primitiuum. Sed ne sine exemplo loquar (quod ipse fecit) uno ero contentus sumpto ex Quintiliano: Mea depugnasti causa, tua peristi. Atque hoc, quod Seruius præcipit nobis, ipse constanter usus est, nec minem tamē secutus. Quale est illud in vii. Aencidos: Non spe salutis, sed mei causa. Et in viii. Hæc signa mei causa fiunt. Et in ix. Vult enim intelligi sui causa matrem secutam. Verū quid mirum de Seruio, cum Aulus Gellius, & quidem antiquior, non

modo

ELEGANTIARVM LIB. II.

91

modo nullum exitum in hac questione potest reperire, sed etiā non optime sentit. Ita enim inquit: Cur igitur Terentius: Pœnitet nostri, non nostrum? nihil hercle mihi uenit in mētem, nisi autoritas quædam uetustatis, non minus anxie, quā superstitiosè loquentis. Paulò post: Sed procul dubio qui rectissime loqui uolet, nostrū potius dixerit, quā nostri. Et idcirco importunissime fecerunt, qui in plerisque Sallustij exemplaribus scripturam istam syncerissimam corruerunt. Nam quum ita in Catinario scriptum esset: Sæpe maiores nostrum miserti plebis Romanæ, &c. nostrum aboleuerunt, & nostri scripserunt. Ex quo in plures libros mendæ istius soboles manauit. Tu Aule Gelli de genituo nostri loqueris, non de nominatio nostri pluralis numeri. Vtrum rectius sit ad exemplum Sallustij (ut mihi & ceteris placet) in nominatio casu, nihil ad rem facit, neque ad exemplum Terent. Et qui (ut tu uis) Sallustij scripturam corruerunt, non in genitiuum mutauerunt sonum illum, sed in nominatiuum, per quem casum nō audeas tu dicere, corrupte nos loqui, imò (quantum ego sentio) incorruptius. Est enim una, eademq; uox nostri, ab eo, quod est ego genitiui casus, & nominatiui, ab eo, quod est noster. Neq; uerò ego repugno Aulo Gellio dicenti mutatam scripturam esse à nostrum in nostri: nominatiuum tamen non genitiuum. Nam neq; aliquis recte in genitiuum mutasset, neq; ratione mutasset. Quin potius fateor, & hoc libētius, quod unicū illud exemplum, quod ipse ex Plauto protulit, fuisse mendosum est, dicente: Duorum labori hominum parissimè libens, mei te rogandi, & tui mihi respondendi. Ait autem Aulus Gellius: Mei enim hoc in loco Plautus non ab eo dixit, quod est meus, sed ab eo quod est ego. Itaq; si dicere uelis patrem mei, pro patrem meum (quod Græci modo τὸν πατέρα αὐτοῦ dicunt) inusitate quidem, sed recte profectò, eaq; ratioe dicas, qua Plautus dixit labori mei, pro labori meo. Nolo equidē tam confidenter (ut facit Gellius) scripturam mendosam

LAVRENTII VALLAE

dosam dicere, & affirmare quod inexploratum habetur. Taceo autem quod damnat fortassis immeritos, qui nec corruperunt scripturam, & melius sic dici putauerunt. Quero cur uerissimilius sit aliquos scripturam illam mutasse Sallustij, in qua nihil absurdi erat, quam hanc Plauti, qui contra grammaticorum leges, qualis est Sernius, & Priscianus, & Donatus, qui hunc poetam in schola lectitabant, facere uidebantur? si ita diceretur, Duorum labori hominum parvissem libens, meo te rogandi, & tuo mihi respondendi. Nulla namque grammaticae ratio uidetur posse hoc tueri. Quin potius per indiuidua exponimus sigillatim, quod dixeramus per uniuersum, eodem casu utamur, sic: Duobus hominibus laborem detraxi: necesse est, ut dicamus mihi scilicet & tibi, non autem meum & tuum. Tamen (ut ego sentio) in genitiuo permissum est: ut, affert hic accusationem duorum hominum, mei & tui, siue meam & tuam, quale hoc loco fit: sed dicendum potius per pronomina deriuatiua, quia possessio, siue actio significatur, non passio. Quod ego mutatum esse nolo dicere ab ipso Aulo Gellio, sed à grammaticae professoribus, quorum nihil est supercilio superbius, nihilque improbius, & ad emendandos libros, uel corrumpendos potius magis audax. Praeterea Plautus licetia uerborum potest dici usus, in qua fuit plane nequius liberior. Postremo quid habet momenti ex uno autore & eo poeta, afferre unum exemplum in tanto numero omnis generis autorum? qui adeo refugerunt dare actiuam significationem his tribus genitiuis primitiuorum, ut eos mutauerint in alteram uocem, genitiuis aliarum dictionum, cum quibus coniuncti erant natura repugnante, minime mutatis, ut Cicero in Gabiniū & Pisonem: Dico mea unius opera rempublicae esse liberata. Idem ad Atticum: Solius enim meum peccatum corrigi non potest. Idem pro Muræna: Ex tuo ipsius animo coniectura ceperis. Non dixit, ac ne dicere quidem potuisset, mei unius opera, mei solius peccatum, tui ipsius animus. Et in plurali Quintil.

ELEGANTIARVM LIB. II.

93

til. Deinde quum satis uires eorum explorauerint, suae ipsorum fiducia permittit: non dixit sui ipsorum fiducia. Quid multis? cum etiam apud recentiores (de Christianis loquor) hoc sit obseruatissimum, ut in Psal. c x l i. & l x i i i. secundum Hebraicam ueritatem, quorum alter ita incipit: Domine clamaui ad te, festina mihi, exaudi uocem meam clamantis ad te. Alter sic: Audi Deus uocem meam loquentis, à timore inimici serua uitam meam. Et in l x x. secundum aliam è Græco translationem: Domine memorabor iustitiae tuae solius. Est autem solius non sexumini generis, sed masculini, ut ex Græco apparet, referturque ad dominum, non ad iustitiam. Item in libro Regum tertio: Stultit filium meum de latere meo ancillae tuae dormientis. Et in Euangelio Lucae: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Nec desunt quidam imperite docti, qui conantur illud exponere, tuam ipsius animam, aliud esse quam tui: si tui dicere liceret, homines ignaros non solum Theologiae, sed etiam literarum. Interrogent Græcos, & reperient penes eos, unde nos sumpsimus, tui esse non tuam: quum illi non habeant in his tribus pronomibus, quam nos, elegantiam. Ideoque apud eos est, Pater nostrum uel nostri, qui es in caelis. Sanctificetur nomen tui. Adueniat regnum tui. Fiat uoluntas tui, sicut in caelo & in terra. Panem nostri, uel nostrum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostri, uel nostrum, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, uel nostrum: quae nos, ne barbarè loqueremur, mutauimus in pronomina deriuatiua. Ex quo apparet non modo illud Auli Gellij maiores nostri per genitiuum contra grammaticam, uerumetiam illud maiores nostrum contra usum esse, potiusque in tali genere utendum esse deriuatiuo nostri, quam primitiuo nostrum, licet hac ratione non uteretur. Nec usquam contrarium exemplum reperire contingit, nisi unum in epistola quadam Ciceronis ad Curionem sic dicentis: Eam autem unius tui studio me assequi posse confido: quod & sic defendi posset, studio

LAVRENTII VALLAE

studio pro gratia & fauore, uel amore aliorum erga te, ut apud Horatium ad Iunium: Ne studio nostri pecces: tamen malim dicere id factum esse uitio librariorum. Ac ne semper culpam rejiciam in librariorum fisco, dabo argumentum, cur & prius, & nunc merito in illos impetum faciam. In proxima statim epistola legitur bis, tyranno P. Lentulo, pro eo quod est, tribuno plebis. Et in precedente libro ad Lentulum, qui est illius operis primus, bis etiam idem uitium est in secunda, & x. i. epistola. Et quum omnia, ut reor (maximam enim partem uidi) exemplaria quae in Italia sunt, mendosa & deprauata hoc uitio essent, nullus tamen tantum flagitium animaduertat. Itaque si cut nunc illud emendauimus, ita hoc quoque emendare, & in pristinam sinceritatem restituere audeamus, sic: Eam rem tuo unius studio me assequi posse confido. Nec alia causa factum est, ut Terent. dixerit: Saluus sum meo praesidio, atque hospitis: non praesidio mei atque hospitis. Quem imitari Petrarcha si sciisset, non titulum operi suo indidisset de sui & aliorum ignorantia, sed de sua. Aliud nanque est ignorantia sui, aliud ignorantia sua. Si tamen sensit de ignorantia, quam de se habuit, recte dixit. Et uulgo dicimus, scio tuas diuitias, qui te pauperem quereris, non tui diuitias. Aspice liberos meos, qui dicor orbus, non mei liberos. Cernant sua praedia, qui mihi unum fundum inuadent: non sui praedia. Vbi non modo genus dissimile est antecedenti & relatiuo, sed etiam numerus. Quamquam (quod ualida dissimile est) ingens differentia significationis est inter primitiua pronomina, & deriuatiua. Sed ista omnia fieri cogit, quod non licet primitiuis genitiuis dare significationem actiuam. Cuius rei & illud maximum argumentum, & apertissimum est, quod subijciam, nulli adhuc grammaticorum intellectum: quod dicimus, mea, tua, sua, nostra, & uestra, interest & refert, non Mea, tua, autem mei, tui, sui, nostri, & uestri. Est autem illud mea, tua, non c. interest, ex parte ante (ut quidam uolunt) sed ex parte post, non aliter quam

ELEGANTIARVM LIB. II.

95

quam quum dicimus, hoc interest illius, quasi hoc est officium illius. Ita hoc interest mei, si liceret mei aliter accipere quam passiuè. Nunc dicimus mea in uoce possessiua, sed tamen ut sit primitiuum & substantiuum, & non adiectiuum. Denique ita ac si diceremus mis: regi autem a parte posteriore, atque ideo hoc uerbum habere ante se nominatiuum, sicut sum, es, est. Sed in neutro genere quis dubitet, quum omnia plena sint exemplorum? Cicero pro Plancio: Si quid mea minus interest, id te forte magis delectat. Et pro eodem: Non solum quid cuique debeam, sed quid cuiusque interest. Et pro Sylla: Vestra enim, qui cum summa diligentia & integritate uixistis, maxime interest. Et pro lege Manilia: Illud primum parui refert. Vbi etiam dicere possemus, illud mea parui refert. Sed hoc nihil ad praesens tempus. Haec omnia resoluuntur in uerbum substantiuum, hoc modo: Si quid minus meum est, quid cuiusque est, uestrum est hoc maxime. Illud parui momenti est, ut appareat non differre naturam uerbi substantiui & horum duorum impersonalium uerborum, nisi quod illud naturaliter post se nominatiuum postulat, haec genitiuum, sed actionis siue possessionis more uerbi substantiui. Sed hoc in ceteris nominibus ac pronominibus nihil dubitationis habet, quorum genitiui actiue, passiuè, possessiue, & si quis est alius modus, accipiuntur. Mei autem, tui, sui, diuersam naturam habent. Quid igitur faciendum erat: haec passiuè accipiuntur, non actiue nec possessiue. Illa uerba post se uolunt genitiuum actiuum, siue possessiuum. Danda ergo fuit uox possessiui pro significatione primitiui, non genitiui possessiui, qui idem erat, qui est primitiui: sed ablatiuus, qui natura est genitiuo similis, & in genere feminino, uel tanquam medio trium generum, uel suauitatis gratia: ne durum uideretur meo, tuo, suo, nostro, & uestro. Ideoque hi ablatiui iungi sibi patiuntur adiectiua illa, tanquam actionem possessionemque significantia in genitiuo, ut supra demonstrauimus, sic mea solius interest, tua unius refert

LAVRENTII VALLAE

refert, sua ipsius interest, non mei solius, tui unius, sui ipsius, nisi in alia loquendi figura, de qua mox subiiciam. Vnde maxime palam fit, nunquam hos genituios sumi nisi passivae, ut habeo curam mei solius, non meam solius: habeo curam tui unius, non tuam unius: unusquisque curam gerit sui ipsius, non suam ipsius. Cur ita? quia passio hic significatur, ubi superius vel actio, vel possessio. Cuius rei unum exemplum suffecerit ex Terentio: Hem tot mei solius solliciti sunt causa, ut me expleant. Et plerumque quidem iam fecimus, tres genituios mei, tui, sui, passivae semper poni: meus, tuus, suus, plerumque possessivae. Ideoque cum utendum est illis primitivorum genituiis, mutari sonum de i, in a. Nunc aliqua addenda sunt de his dictionibus, quae legitime coniunguntur cum huiusmodi pronominum genituiis: nec enim omnes possunt. Ante omnia nullum substantivum in consortio suo sustinent. Ut, fili noli domo recedere respectu mei patris. Quod non tam placuisse Prisciano reor, quam per imprudentiam esse lapsum, quum dicit, mei Prisciani eges, tui Prisciani egeo. Et alibi: Ego Vergilius, tu Vergilius, ille Vergilius: mei Vergilij, tui Vergilij, illius Vergilij. Haec enim oratio declarat meum Priscianum, Vergilium ve, aut tuum: non me Priscianum, Vergilium ve, aut te: non aliter quam si dicas, eges mei patris, egeo tui domini. Quod profecto non est primitivorum ab eo quod est ego et tu, sed derivativorum, ab eo quod est meus et tuus. Neque discrimen facit, quod hic appellativum nomen est, ibi proprium. Vergilius:

Si qua tui Corydonis habet te cura, venito. Et alibi:
Aeneae mihi cura tui. Et iterum:

Aeneaeque mei. Quae a meus, tuus, non ab ego, tu, veniunt. Itaque sic emendemus Priscianum, qui quum de lingua Latina componit, antiquitatem omnem corrigens, nomen suum Latine proloquitur qui nesciuit. Mei qui sum Priscianus eges: tui egeo, qui Priscianus es: vel me Prisciano eges: te Prisciano egeo, vel tui vel te Prisciano

ELEGANTIARVM LIB. II.

97

Prisciano egeo. Nam illud apostoli ad Corinthios: Salutatio mea manu Pauli, e Græco est sumptum: ὁ ἀπὸ τοῦ παύλου τῆς χερός. Tertium uero exemplum quod idem protulit, illius Prisciani eget, recte dicitur. Non habent enim cetera pronomina ancipitem naturam, ut illa tria, de quibus diximus. Adeoque uerum est, hos ipsos genituios respicere consortium substantiui, ut ne in possessiuorum quidem forma illud pati uelint. Vidimus licere dicere, meam unius opera, tuum solius studium. Non tamen dicemus, meum Laurentij studium, suum Prisciani praedium, sed meum studium, qui sum Laurentius, praedium suum, qui est Priscianus. Neque tamen ob id excludo, si genituios hos passivae accipiamus, eo modo quo exemplum ponemus. Nam (ut superius docui) aliquando duos genituios alterum activae, alterum passivae positum uidemus una iungi: ut, Quid de P. Licinij Crassi iuris et ciuilibus, et pontificij studio loquar? Ita fit in pronomine, ut idem autor ad Atticum: Mihi fuit et laudis nostrae gratulatio tua iucunda, et timoris consolatio grata. Et iterum: Vehementerque tua sui memoria delectatus. Quod si igitur haec pronomina, siue in genituiuo passivae, siue mutata in uocem possessiuorum activae non admittunt genituios substantiuorum, nunquid admittunt omnium adiectiuorum? Non opinor: sed proprie solorum participiorum, participialiumque gerundiorum, et frequentissime illorum trium (ut quidam uolunt) pronominum, unius, solius, ipsius. Et si qua alia, quae rara sunt, de quibus mox dicam, per genituum cum participio. Cicero ad Lentulum: Quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit. Per socerum sed cum gerundio. Ouidius Heroidum:

Copia placanda sit modo parua tui.
Per uocem mutatam in possessiuum, ut ad Ciceronem Cato: Libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrare gaudeam. Cicero de Oratore: L. Crassum quasi

LAVRENTII VALLAE

colligendi sui causa se in Tusculanum cōtulisse. Sed hoc gerundium est, & ea exempla quæ suprà attuli, quorum unum fuit, Sustulit de latere meo ancille tuæ dormientis: ad quod pronome malo referri illud dormientis, quod est adiectivum, quàm illud ancille, quod est substantivum: ita ut si absuisset participium, uix tolerabile fuerit futurum, quale Boethij: Solantur mœsti nūc mea fata senis. Quintilianus etiam solet omittere pronome: ut, Accēpi fateor illum, qui solus quoq; non sequebatur, quem non gerundium redemptionis, non latitia praelati, nō hortantis crexit patris amplexus. Et in eodem libro: Rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properati festinatione parētis addixi. Omisit sui, ut esset, non latitia sui praelati: & meus, ut esset, non meus hortantis amplexus. Et iterū mea, ut esset quoq; festinatione mea parentis. Poeta etiam frequenter. Ouidius Heroidum: Deniq; quisquis erat castris iugulatus Achivis,

Frigidius glacie pectus amantis erat.

Id est, meum amantis. Idem:

Illa meis oculis species abeuntis inhæret,

Quum premeret portus clasīs itura meos.

Ausus es amplecti, colloq; infusus amantis,

Oscula per longas iungere pressa moras.

Id est, tua abeuntis, & meo amantis.

Idem in eodem opere, sed inusitatus:

Et flesti, & nostros uidisti flentis ocellos.

Nostros dixit pro meos, & flentis pro flentium. Est enim illud flentis genitiuus singularis, nō accusatiuus pluralis: quod accensus probat, quum tales accusatiui habeāt ultimam longam, quæ hic non est. Hoc dixi, quia quidā hunc locum exponunt per accusatiuum. Illa diuersitas numerorum, meos siue nostros amantis, uix alij quàm poeta permissa est. Postremo hæc pronominā, siue in primitiuorum genitiuus, siue in possessiua uoce (ut dixi) maxime gaudent illis tribus, unius, solius, ipsius, quorum multa

exem

ELEGANTIARVM LIB. II.

99

exempla iam protuli. Nec ab re fuerit, sicut unius, ita duorum, trium, quatuor posse dici. Item omnium, cuiusque, plurium, & si qua sunt adhuc: ut uestram duorum, uel uestra trium, uel uestram omnium operam desidero, pro uestrum. Cicero de Oratore lib. III. Sed uoluntati uestre omnium parui. Cuiusq; aptius cum pronome sui, siue suus coniungitur, ut uellem nosse, quæ sit sua cuiusq; sententia, non sui cuiusq;. Brutus ad Ciceronem: Qui uestris paucorum respondeat laudibus, pro uestrum. Verum iam huic quæstioni finem imponamus.

De Meme, Tete, Tutu, Sese. CAP. II.

Adem ferè hæc tria pronomina geminari etiam solent: Epriora quidem per figuram meme, tete: tertium sine figura.

Vergilius in nono:

Meme adsum qui feci, in me conuertite ferrum

O Rutuli.

Et in undecimo:

Meme duce ferrum Corripite o Rutuli. Et in XII.

Verte omnes tete in facies.

Sed hoc uideri potest esse sine figura. Non enim est ita acre & ardēs, ut apud Quint. Tete hoc loco mulier interrogo. In nominatiuo planè semper figuratū est, ut Cic. in Antonium: Tutu facies illas incēdisti. Sese (ut dixi) nunquā figuratū est, ut idem: Hic uiri fortissimi sanguine aspersus sceleratam gratulantibus manum porrigens, in templum Iouis contulit sese, id est, se.

De Nostras, Vestrās, & Cuias. CAP. III.

Nostras, uestras, & cuias, non tantum patriā nationemq; innuunt, sed etiā partes, & quasi secta, ut uestrates philosophi, non sunt ita populares & fauorabiles, ut nostrates: qui ab Epicurei schola prodierunt. Et, cuiates philosophi uos estis? Stoici ne, an Acadēmici, an Peripatetici, an nostrates Epicurei? Cic. Putares ne unquā accidere posse, ut mihi uerba deessent, nō solum ista uestratia oratoria, sed hæc etiam leuia nostratia:

De Iste & Ille,

CAP. IIII.

82

Iste

Iste & ille (si audire Priscianum uolumus) hoc differunt, quod iste spatium propinquiore, ille autem longiore intelligitur: cuius autoritas plurimos in errorem induxit, qui pro istud dicunt illud, ueluti si ad hominem longe positum scribas, si quid noui in illa urbe est, mihi notum facias, pro eo quod est in ista urbe. Quod non mediocriter peccatum est. Nam de me loquens dicere debeo, hoc caput, hæc manus, hæc ciuitas. De te uero, istud caput, ista manus, ista ciuitas. De tertia autem persona, illud caput, illa manus, illa ciuitas. Cicero in Antonium: Remoue paulisper istos gladios. Et in eodem lib. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippie nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in conspectu populi Romano uenire postmodum. Hoc est, istis tuis faucibus, istis tuis lateribus, ista tua firmitate. Unde nascuntur aduerbia istic, istinc, istac, istuc, istorsum, isto. Ut idem ad Valerium iurisperitum: Qui istinc ueniunt, aiunt te superbiorum esse factum, id est, qui ab ista prouincia in qua agis, huc in Italiam, Romanque uenit. Aliquando tamen iste accipitur pro hic, ut idem & in eundem: Cum isto tempore stent cum gladijs armati. Et Quintilianus: Iuuenis iste, de quo summa in rebus humanis monstra gignuntur. Et iterum: Iuuenis iste patris sui heres solus inuentus est. Ille quoque nonnunquam per dignitatem, aut per eminentiam ponitur, indicans esse, quod omnes debeant nosse, ut Alexander ille Magnus, ille Censorius Cato, Architas ille Tarentinus.

De Hic, Is, Idem, & Ad hoc. CAP. V.

Hic & is habent potius illam (de qua modo memini) Prisciani differentiam, ut hic spatium propinquiore, is uero longiore intelligatur. Multis tamen in locis utrumque locum habet: ut, qui præfert uirtutem diuitijs, is sane fortis est, uel hic sane fortis est: uel per compositionem, ut quæcunque mulier adultera, eadem uenefica est. Et frater per hæc duo pronomina licet sic loqui, nec per illa alia, licet poeta utantur ille pro is, quia ambo-

rum

rum eadem penè significatio est. Ut Horat. de Arte poetica: Qui didicit, patriæ qui debeat, & quid amicis: Quo sit amore parens, quo frater amandus, & hospes: Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quæ Partes in bellum missi ducis: ille profecto Reddere personæ scit conuenientia cuique. Quare sanctis uiris è Græco transferentibus sic permittamus dicere: Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem deus commendat. Possunt autem hæc eadem duo, de quibus loquor, pronomina, & alio modo usurpari. Ut, Alexander paruus copijs fretus, superauit Darium cum infinito exercitu, & id in adolescentia, uel & hoc in adolescentia. Item & hoc modo: Paucæ uestis, & ea detrita & sordida: potius quam & hæc. Paucis nummis superbit, nec ijs suis, sed aliunde corrogatis: potius quam & his. Idem, quod est ab Is compositum, quasi pro etiam Idem. poni solet, ut Cicero: Et huic coniuncta est beneficentia, quam eandem uel benignitatem, uel liberalitatem appellari licet: id est, quam etiam. Quintilianus: Si causam ueneficam dicat adultera, non M. Catonis damnata iudicio uidetur, qui nullam adulteram non eandem esse ueneficam dicit. In hoc pronomine, Idem, annotauimus quiddam dissimile ab Is: Ibi potest addi copulatiua, hic non potest: Quod tamen affirmare non ausim: ut, Quamcumque in se dem migrat apud rex, in eam & apes ipsæ conuolantur. At si dicam, in eandem, tollam copulatiuam, sic: in eandem apes ipsæ conuolantur. Nam Idem habet in se uelut uim copulatiuæ. Hoc positum cum præpositione Ad, significat præterea, ut apud Sallustium: Cognoueram paruus copijs bella gesta cum opulentis regibus, ad hoc sepe fortunæ uolentiam tolerasse, facundia Ad hoc. Græcos, scientia belli Gallos ante Romanos fuisse.

De præpositione Cum. CAP. VI.

Cum præpositio, per appositionem non iungitur rei notanti instrumentum, sed comitem. Et hoc est quod Quintilianus

8 3

LAVRENTII VALLAE

tilianus ait: Ut queramus nunquid apud nos sit uis quedam septimi casus, & apud Græcos sexti. Nam, inquit, quum dico, hasta percussus, non utor ablatiui natura, nec si idem Græcè dicam, datiui. Propter quod Seruius & quidam alij planè affirmant esse septimum casum. Quòd autem non utamur ablatiui natura, hanc causam existimo, quòd ablatiuus aut ui nominis regitur, aut ui uerbi, aut aduerbij, aut prostremo intercedente præpositione, quorum nihil hic fit, nisi uolumus errorem quorundam sequi, qui subintelligunt præpositionem cum. Et quomodo subintelligi potest, quæ ne poni quidem potest? Nam percussus cum hasta, inauditum est: instrumentum enim percussionei hasta est. Peccauitq; non incelebris huius ætatis uir, qui scripsit: Gladiu qui cum se percusserat, eduxit. Percussit igitur gladio, non cum gladio. Impuli te pugno, non cum pugno. Video te oculis, non cum oculis. Tango te manu, non cum manu. Deleuit epistolam lachrymis. Absterfit sordes aqua. Siccauit cretam, liquefecitq; ceram igni: nò autem cum lachrymis, cum aqua, cum igni. Sed hoc fefellit, quòd aliquando illa præpositio uideri possit iuncta nomini instrumentum significanti: ut, Acceptus est à nobis cum honore, Magna cum beneuolentia scripsit, Cum mira affabilitate me allocutus est, cum dira truculètia me affexit. Veruntamen hi ablatiui instrumentu non significant, sed comitem. Siquidem acceperunt me homines instrumento corporis, nò honoris, sed honore comite. Scripsit ministerio manus, non beneuolètia, sed hac socia: allocutus est lingua operatrice, affabilitate præsentis: & affexit instrumento oculorum truculètia. Suffusorum, quæ nihil facit ad ipsam inspectionem, sed oculi. Sunt qui uelint Priscianum sensisse cum hasta percussus, dici posse, uel hanc præpositionem subintelligi. Ego uero affirmo neminè antiquorum neq; protulisse hanc, neq; subintellexisse.

De Circiter.

CAP. VII.

Circiter, Priscianus inquit, ad tēpus solum pertinet, ut circiter

ELEGANTIARVM LIB. II.

103

citer Calendas Ianuarias. Imò & quidem frequentius ad numeru, ut circiter duo millia militu, circiter decem nulliariorum. Sed aliquando etiam ad locu: ut Cassius Hemina, Lapidè fuisse quadratum circiter in media arce iunctum cædelis quoquo uersum.

De Versus & Vcrp.

CAP. VIII.

Versus cōtra naturam præpositionis semper postponitur: ut Italiam uersus, Megaram uersus. Liuius: Duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romæ uersus. Sallustius: Deinde Philenorum aræ, quem locum Aegyptum uersus, finem imperij habuere Carthaginenses. Cicero de Diuinatione: Qui cum exercitu lustrato Aretium uersus castra mouisset. Sursum, siue sursum uersus frequenter legimus. Nonnunquam dicitur uersum, sicut aduersum. Nam ita uersus, sicut aduersus, unde quoquo uersus, & utroq; uersus, id est, in unamquamque partem, & quocunq; & in utranque partem, & deorsum uersus. Atque nescio quomodo non reperio hanc inter præpositiones esse numeratam, an quia postponitur, & non præponitur? Ne tenus quidem præponi solet, de qua nunc dicam. Et tamen est præpositio: an quia uice præpositionis non fungitur, quoties alia adest præpositio: ut ad occidentem uersus: quo quidem modo aduerbium est, ut usque, quæ & ipsa sic aliquando in oratione collocatur, ut ad occidentem usque.

De Tenus.

CAP. IX.

Tenus (ut dixi) semper postponitur. Atque in singulari utiq; cum ablatiuo, ut hactenus, quatenus, uerbotenus, caputotenus. In plurali uerò cum genitiuo etiam, non solum cum ablatiuo. Sed, quantum ego sentio, cum genitiuo, tunc aut necessario, aut uenustius fit, præsertim more Græcoru, quum res est uel gemina, uel numero singulari carens. Neq; hoc apud poetis modo, sed etiam apud oratores.

Vergilius:

Crurum tenus hispida nanti.

Et iterum:

Et crurum tenus à mento palearia pendent.

8 4

Quin



Quintilianus in x 11. Sed ille uir bonus, qui hæc non uocibus tantum sibi nota atque nominibus, aurium tenus in usum lingua perceperit: sed qui uirtutes ipsas penitus mente complexus, ita sentiet. Cælius: Iam illi rumores de comitijs Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt. Curtius: Pauci hostium tenus exacti penetrauerunt ad portum. Est autem significatio usq; ad. Umbilico tenus, usq; ad umbilicum: Aethiopia tenus, Nilo tenus, usque ad Aethiopiam, & Nilum: Aliquando etiam pro non ultra: ut, gessit consulatum titulo tenus, id est, non ultra quam titulo: cuiusmodi nonnulla ex superioribus exemplis sunt.

De pridie & postridie aduerbijs.

CAP. X.

Pridie & postridie, quemadmodum tenus, genitiuo seruiunt, & nonnunquam etiam accusatiuo. Ut pridie illius diei, postridie Nonarum Decembrium. Cicero ad Atticum: Pridie comitalia memento. Titus Liuius lib. vii. Etiam postridie Idus rebus diuinis supersederi iussum. Inde ut postridie Calendas, ac Nonas eadem religio esset traditum putant. Idem libro quadragesimo octauo: Pridie Parilia medio ferme die atrox cum uento tempestas coorta. De quo uide plura in nudiustertius.

De Hei, Heu, Eheu, Væh, & Procul.

CAP. XI.

Hei quoque & heu simile quid obtinent, tamen alterum datiuo, alterum accusatiuo iungitur, ut:

Vergil. Aeneid. 2. Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore. Terentius: Heu me miserum. Et ferè cum huiusmodi pronominiibus. Nam cum alio nomine frequentius per exprobrationem, ut Vergilius: Heu stirpem inuisam. Et Plinius libro vii. Heu dementia ab his inijs existimantium ad superbiam se genitos. Aliquando etiam cum nominatiuo, ut idem Vergilius: Heu pietas, heu prisca fides. Terentius in Adelphis: Heu misera. Illud uerò in psalmo: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, nescio an uitio factum sit librariorum: quale illud in Euangelio: Ascendit in arborem sycomorum, quia inde transiit

transiturus erat: quod scribendum est illac. Et illud ad Romanos: Tu autem cum oleaster esses, insertus es, pro insitus. Et in Actis Apostolorum: Egressi sumus foras portam iuxta flumen. pro extra portam. Eheu nulli casui seruit. Vergil. in Bucolicis: Eheu. Eheu quid uolui misero mihi? Væh quoque datiuo. Martialis: Væh, Carpere causidicus fertur mea carmina, qui sit

Nescio: si sciero, uæh tibi causidice.

Hæc appelles licet sine aduerbia, siue interiectiones (nam hanc inter partes orationis non numero) siue etiam præpositiones. Procul, apud quosdam casui seruit, ut apud Curtium: Procul urbem. Procul.

Quod quædam comparatiua & superlatiua aduerbia, seruiunt accusatiuo.

CAP. XII.

Comparatiua aduerbia, & superlatiua præter suam constructionem ablatiui & genitiui, ut scribo melius te, & optime omnium: aliquando seruiunt accusatiuo, utiq; ea quæ à præpositionibus ueniunt, illarum naturam seruantia. Cicero ad Octavianum: Quum castra medio itinere longius aduersariorum castris, & propius urbem mouerentur. Idem ad Atticum: Tamen esse officium meum putavi, exercitum habere quam proximè hostem. Sallustius: Proxime Hispaniam Mauri sunt. Nec hæc regere possunt datiuum, ut Prisciano placet, quale uult esse. Quum propius stabulis armenta tenerent. Datiuus hic non regitur naturæ comparatiui, sed ipsius nominis, non aliter quam si dicam, nauigo te propinquius terræ. Et quoniam ipsa rei serie quædam de complexu orationis dicere incepimus, iam de hoc ipso differamus, simulq; de natura indeclinabilium dictionum, quarundamq; aliarum: ab eo potissimum incipientes, quod huic loco simile est.

De O uel prolata, uel omissa.

CAP. XIII.

O Fortunati, quorum iam moenia surgunt, Aeneas ait.

Et alibi:

O fortunatos nimium, bona si sua norint, Agricolas.

g 3

Hic

Hic accusatiuus est, ibi uel nominatiuus uel uocatiuus esse potest. His enim tribus casibus indifferenter autores utuntur. Cicero: O uariam uolucrumq; fortunam. Neq; hoc in tertia persona tantum, sed etiam in prima & secunda, ut idem: O me miserum, O te felicem. Etiam non appposito pronomine, ut idem: O miserum & detestabilem hominem, si haec ignoras. Idem: O te miserum, O te infelicem: quae exclamatio ad omnem affectum conuenit uel miserationis, uel indignationis. Simili modo in nominatiuo, & uocatiuo, ut idem: O fortunata mors quae naturae debita, pro patria est potissimum reddita. Et iterum: O magna uis ueritatis, quae contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, contraq; factas hominum insidias semper se ipsa defendit. Idem: O nox illa, quae penè eternas huic urbi tenebras attulisti. Et iterum: O Nonae illae Decembres, quae me consule fuistis. Aliquando ab illo supersedemus, utiq; in re leuiore, neq; ita magni calor. Ut indignum facinus, & hominem nequam, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, uel cum lege de alea condemnatis: Ciceronis uerba sunt in Antonium. Et Plinius Iunior ad Octauium: Hominem te patientem, uel potius durum, ac penè crudelem, qui tam insignes libros tandiu teneas. Quod si excandesceremus, dicendum esset, O hominem nequam, & O hominem patientem. Aut sine indignatione, ut apud Val. Max. lib. 11. Sed mihi uti ista cōditione uitae non est opus, sine ullis imaginibus, nobilem animum. Aliquantò hoc remissius est, quam si dixisset: O animum sine ullis imaginibus nobilem, id est, sine maiorum nobilitate nobilem.

Idemq; Terentius leuioris calor interiectione usus est:

Hui tam grauis rastro quæso.

Sed hoc simile eius speciei, cuius mentionem modo faciam.

De Me cum infinitiui uel accusatiui. CAP. XIII.

ME ne incepto desistere uictam,
Nec posse Italia Teucrorū auertere regem? Et iterum:
Me ne

- Me ne Iliacis occumbere campis

Non potuisset uaq; animam hanc effundere dextræ

Hæc Vergil. Ad Terentiam autem Cicero: Me ne miserum in tatas te calamitates mea culpa incidisse? Et iterum in Bruto: Tum Brutus admiratus, tantam ne fuisse obliuionem, inquit, in scripto præsertim, ut ne legens quidem senserit, quantum flagitij commississet? In his omnibus placet mihi subintelligi, uere ne ita est, me non posse auertere Italia regem Teucrorum? & cetera. Plinius Iunior ad Adrianum: Hominem ne Romanum tam Græcè loqui? id est, uere ne ita est? uel oportuit ne, siue oportet? Terentius in Andria: Seruon? fortunas me commisisse fuiti?

De En & Ecce, suisq; compositis. CAP. XV.

EN & ecce in eadem penè significatione amant nominatiuum & accusatiuum: apud Comicos uero hem pro en, affectui seruiens, quo oratores non utuntur: quemadmodum nec as pro at, quod est poetarum, syllabam illam breuem interiectione s, longam facientium. Adiungitur autem en nominatiui pariter & accusatiui, tum indicando, tum exprobrando. Indicando, Verg. En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi. Exprobrando: En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam, metire iacens. Seneca in Agamemnone: En Paridis hostem. Iuuenalis Satyra secunda:

En habitum, quo te leges, & iura ferentem

Montanum positus audiret uulgus aratris.

Oratores sæpius exprobrando, & sæpius per nominatiuum. Quintilianus: En improbitas. Cic. En crimen, en causa cur regem sugitiuus, dominum seruus accuset. Ecce, similiter cum utroq; casu iungitur, ut idem: Ecce tibi status noster. Cum accusatiui autem non memini me apud oratores legisse, sed ne apud poetas quidem. Nam illud apud Terent. in Eunuchis: Ecce autem alterum nescio quid de amore loquitur. Alter scribi debet, non alterum; Donato quoq; probante. Sed demus aliquando reperiri, ut scemel

mel apud Plaut. in Bacchidibus: Opus ne erit tibi aduocato tristi, iracundo? ecce me. *Eccum, eccam, eccos, eccas: ellum, ellam, ellos, ellas*, ab ecce composita sunt, & secum uidentur gerere casum, sed non gerunt, quæ Priscianus ita resoluit, Ecce cum, ecce cam, ecce eos, ecce eas: ecce illum, ecce illam, ecce illos, ecce illas. Sergius quoque commentans Donatum ait, nihil significat *ellum*, nisi ecce illum. Pauloque post: Quum ergo *ellum* sit ecce illum, & *ellam* ecce illam, nihil possumus dicere nisi magis demonstratiue. Sed pace Prisciani, Sergijque & aliorum, hoc nec uerum, nec conueniens significatum est. Nam inter ecce cum, & ecce illum, quid interest? Potius dicendum erat: *eccum, ecce hunc: eccos, ecce hos*, de quibus agimus. Talis erat conuenientior interpretatio, sed quæ nec uera foret. Resoluuntur enim hæc per aduerbia. non per pronomina: *eccum ecce hic*, subintellige uirum de quo agebamus: *eccam ecce hic*, subintellige feminam de qua mentio erat. *Ellum, ellam, ecce illic uirum* scemina nam ue, subintellige, de quo, de qua ue agebatur. Nam ut de homine, qui ante conspectum nostrum adest, recte dicas, ecce ille, uel ecce ego, siue ecce illum uel ecce me: ita male loquaris, *ellum hominem*, uel *ellum me*: & rursum de longè posito, *eccum*. Terren. *Eccum Parmenonem*, & *eccum me*. Nempe non ecce cum Parmenonem, quasi aliquis alius sit præter hunc Parmenonem: Et ecce cum me, quem me & quem eum quæris. Plaut. in *Menaech.* Atque, *eccam*. Et in Mercatore: Ecce illum uideto. *Eccum ergo Parmenonem*, id est, ecce hic Parmenonem & *eccum me*, id est, ecce hic me. Et *ellum Parmenonem* dicentes, non sic loquimur quasi de parum noto, ut solemus, quum dicimus, ecce ille Parmeno, quasi ille tibi incognitus, sed auditus. *Ellum* igitur Parmenonem significat, ecce illic Parmeno, siue Parmenonem. Sed an possit ecce habere accusatiuum, non antè indubitatum habebam, quam exemplum uidero, nisi illud tale sit apud Verg. -En quatuor aras.

Ecce

Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phæbo:
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis oliui.

Sed de prosa magis dubitare me dico.

De Age, Agite, & Agedum. CAP. XVI.

Age, singularem numerum desiderat, Agite pluralem. Agedum uero non singularem tantum, sed etiam pluralem. Neque id modo in carmine, ut Proper. Vos agedum: sed etiam in prosa, ut Quint. Agedum (si uidetur) extra portas prospice squalida arua, & spinis obsitas segetes, & semesos arborum truncos. Cicero: Agedum conferte nunc cum illis uitam P. Syllæ uobis populoque Romano notissimam.

De An, & Aut, Ne, Vel, Ve, & eorum compositis

CAP. XVII.

An & aut, coniunctiones sunt, Quintilianus inquit, male Verba Quæ tamen interrogas, hic aut ille sit. Nos quum talem tantumque autorem habeamus, tamen plerique multis iam seculis peccauerunt, ac peccant: quod grande flagitium est. Sed duæ causæ eos decipiunt. Ferè enim nunquam decipimur, nisi mendaci quadam specie ueritatis, & ut inquit Horatius: Decipimur specie recti. Una, quod interpretantes à Græco non reperimus hanc poeticam, apud illos differentiam. Quippe quum Græci unam tantum habeant utrique nostrarum respondentem, putant pro una uoce Græca, unam Latinam posse sufficere. Altera, quod reperiunt apud nos in interrogando, aut. Et primæ quidem opinioni hoc responsum sit, eos male mereri de lingua Latina, qui dimidium uerborum fastidiunt. Nam plerumque utuntur, aut, more Græcorum, & interrogando & sine interrogatione: an, omnino respondentes. Sequenti (quod tamen caput huius erroris est) ita respondemus: Si paulò diligentius aduertissent: non in aut, sed in an, interrogationem consistere deprehendissent, ut apud Ciceronem: An uero Romulus ille aut pastores, aut cœuenas congregasse,

gregasse, aut Sabinorum connubia cōiunxisse, aut finitimorum
uim repressisse eloquētia uidetur? Non est hic multiplex inter-
rogatio, quasi de horum singulis interrogaretur, sed duplex,
sic: Nunquid Romulus hæc omnia fecit eloquentia? Hæc una
pars est interrogationis: supple an non fecit? Et hæc erit altera
pars. Item: Es tu Stoicus, aut Epicureus, aut Peripateticus, aut
Academicus? Hæc interrogatio & bene dici potest & male.
Nam si nō cōstet interroganti te esse philosophum, bene inter-
rogauit, suppledaq; est duplex an, sic: Es ne tu Stoicus aut Epi-
cureus, & cætera, an non? Sin cōstet illi te esse philosophum ex
aliqua illarū sectarū, sed cuius sis ignorans, de ipsa interroget,
male quæsiuit: cum an, non aut dicendū fuerit: & ubi nos modo
posuimus duplex an, omittendū sit, sic: Es tu Stoicus, an Epicu-
reus, an Peripateticus, an Academicus? quæ interrogatio potest
tendi in infinitum. Illa uero semper est duplex, hic ad singulas
particulas binæ interrogationes sunt, ibi in uniuersum due.
Quam enim quero an Stoicus, subintelligitur altera interroga-
tio ediuerso, sic: an nō. Itē, es ne Epicureus an nō? es ne Peripa-
teticus an nō? es ne Academicus an non? Afferamus aliud aper-
tius exemplum. An est hic illo nobilior, an plus pro salute mea
laborauit? an cui homines magis cupiant? an formosior, & ma-
gis dignus cui filiam meam collocem? Hic octo interrogationes
sunt, quia octies interrogatio repetitur. Ibi semper due, quia
bis semper repetitur. Ex quo patet non esse interrogationē in
aut, sed in an. Interrogationem inquam contrariorum: qualis
est illa, quid dicam? aut quid non dicam? Inter hæc non ambigim-
us, sed ipsa ambo simul ambigimus. Secus in illo, abeam, an
maneam? De duobus ita quero: ut utrum mihi faciendum &
utrum non faciendū sit, dubitem: Ideoq; non solum interrogan-
do, sed citra interrogationem quoq; utimur an, ubicunque alia
quid contrarietatis inest. Vt dubito, an uiuat pater, an mortuus
sit: & in maiori numero, Nescio an pater Roma sit, an uia
leat

leat, an uiuat, an uenturus ad me sit. Muta uerbum dubitationis
& in sciētia in dissimile aliud uerbum, sic: Scio an pater uiuat,
an mortuus sit, malè locutus es: Bene autem, nescio an pater ui-
uat, an mortuus sit. Itaque uerbis huiusmodi dubitationis & in
sciētia, damus subiunctiuū cum an: uerbis uerò opinionis &
sciētia indicatiuū cū quod, & aut, sic: Opinor quod pater aut
mortuus est, aut grauitè agrotat. Quod præceptum est de an,
hoc quoq; sit de ne, quæ plerūq; una, solaq; & semper in parte Ne.
prima collocatur, ut bonus ne uir est, an malus? Aliquando cum
socio, sed id sapius apud poetas, ut Vergil. in primo lib. Aeneid.
Qui teneant (nam inculta uidet) homines ne fera ne,
Querere constituit, socijsq; exacta referre.
Sæpe hoc modo, Illuc eam, nec ne, ignoro, hoc est dubitatiue. Nec ne.
Interrogatiue quoq; ut pro Flacco Cicero: Vtrum uultis præ-
tori Flacco licuisse nec ne? id est, licuisse an non? Quidā super-
uacue addunt alterum an, sic: Nescio an bene faciam an nec ne.
Atq; ut ostendi quosdā errare in aut, non uidentes in quo diffe-
rat ab an, ita quidam faciūt in uel, putantes poni pro an, id est, Vcl.
interrogatiue uel dubitatiue, siue ignoratiue: ut, istud est aurum
uel orichalcum? nescio sit aurum, uel orichalcum: imò scis, quod
est aurum uel orichalcum. Et neuter uestrum dubitat, quod uel
hoc uel illud est: sed nescitis an hoc, an illud sit. Ideoq; & tu
interroga aurum ne sit, an orichalcum: & tu responde, quod
nescis an sit hoc, an illud. Illud autem quod est apud Quintilia-
num: Querendumq; arbitrantur iustum ne sit sacrilegium ap-
pellari, quod obijciatur, uel furtum, uel amentiam: potest qui-
busdam mouere dubitationem, quasi in re dubia loquamur per
uel, atque ideo ipsum misceamus cum ne, siue an. In quo minime
dubitandum nobis est. Talis enim ibi locutio est: querendumq;
arbitrantur, iustum ne sit appellari aliquid nomine sacrilegij,
an non: uel iustum sit aliquid appellari furtum an non: uel
aliquid sit iustum appellari amentiam an non. Ve magis ac-
cedit

cedit ad uel, quàm ad an, ut duobus tribus ue mensibus, id est, duobus uel tribus mensibus. Raroq; reperitur geminatum, nisi adiuncta si: ut siue hoc, siue illud: aut adiuncta ne, pro ut non: apud eundem. Cauendum etiam ne ue sit maior translatio, quàm oporteat, ne ue (quod sepe accidit) minor, ne ue dissimilis. Cicerone De Oratore. Ita iungitis, ut ne ue aspere concurrant, ne ue uasius diducantur. Lucanus sine compositione aliqua:
Nec quenquam iam ferre potest Caesar ue priorem,
Pompeius ue parem: id est, non potest iam aut Caesar superiore ferre, aut Pompeius parem. An et ne, coniungi solent pro an, quod magis poeticum est, ut apud æmulos Vergilij:
Dic mihi Damocles, cuium pecus an ne Latinum: illud Ciceronis multi ita legunt: Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum esse, Gabinius dicam, an ne Pompeio, an ne utrique, id quod est uerius: Sine interrogatione durum uidetur, ut Vergilius:
— Vrbes ne inuisere Caesar,
An deus immensi uenias maris, ac tua nautæ, &c.
An ne nouum tardis sydus te mensibus addas.
Ideo dixi durum, quia per interrogationem quiddam urgetius, et instantius est in hac geminatione an ne, quàm in illa simplicitate, an, quod hic non fit, ut ex alijs compositis elucebit:
Non ne fuit satius tristes Amarillidis iras,
Atq; superba pati fastidia? non ne Menalcam?
Non ego te uidi Damonis (pestime) caprum
Excipere insidijs?
In hac interrogatione non id agitur, ut respondere nescienti, sed cogaris assentiri scienti. Nec alia uis orationis est, quàm si diceres an non, quod magis urget, quàm solum nō. Licet et hoc solum pro illo composito accipi soleat. Alia composita (si modo composita sunt) hæc sunt: Ita ne, ergo ne: quæ interrogando res Ergo ne. sponsonem non poscunt, sed assensum extorquent.
De Nedum, & Non solum, Non modo,

et non

et Non tantum.

CAP. XVIII.

Nedum duobus modis periti uti solent. Vno modo cum utraq; sententiam eodem claudimus uerbo: altero, quum suum utriq; sententiæ uerbum danus. Primo modo sic: Funde rem pro te sanguinem, nedum pecuniam. Secundo sic: Funde rem pro te sanguinem, nedum pecuniam tibi crederem, et hoc affirmatiue. Negatiue sic: Nō perderem pro te obolum, nedum sanguinem. Item, Nō crederem tibi obolum, nedum pro te funderem sanguinem. Atque in affirmando, id quod plus est, maiorisq; momenti in prima parte est ponendum: in negando, id quod minoris. Plus est et magis momentosum, funderem sanguinem, quàm pecuniā: et minus est et leuius, perdere aut credere obolum, quàm perdere aut funderem sanguinē. Imperiti uero hæc dictionem accipiunt pro non solum, sic dicentes: Nedum laborem pro te susceperem, sed etiam mortem, quod sic dicendum erat: Mortem pro te susceperem, nedum laborem. Aut per nō solum: nam contrarius modus est per non solum et non modo, ei qui Non solum. est per nedum, sic, ne priora exempla cōmutemus: Non solum Non modo. pecuniam pro te funderem, sed etiam sanguinem. Item, non modo pecuniam tibi crederem, uerum etiam sanguinem pro te funderem, hoc affirmatiue. Rursus negatiue: Non modo pro te sanguinem nō perderem, sed nec pecuniam. Item, Non tantum pro te sanguinem non funderem, uerum ne obolum quidem tibi crederem. Hæc igitur differentia est inter nedum, et non solum, siue non modo, siue non tantum. Aliquando tamen reperimus hoc posterius penè pro nedum accipi. Cicero in Officiorū tertio: Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates nouerat, nullo modo uideri potest quicquam esse utile, quod non sit honestum. Possemus dicere hic pro non modo So: Non modo, crates nouerat, nedum Socrates: sed nedum auget præpolletq; pro nedum. alteri parti, cui adiungitur: non modo autē æquiparat. Ideoq; puto Ciceronem uoluisse æquare Fimbriam Romanum Socrati
h Græco.

Græco, dixisseq; illud non modo sicut in quibusdam alijs exemptis: ut in iisdem officijs: Ad quod est adhibenda actio quædam non solum mentis agitatio. Et pro Plancio: Plura ne dicam, tuæ me lachrymæ impediunt, uestraq; iudices, non solum mea. Hic non ausim pro non solum dicere nedum.

De Nisi.

CAP. XIX.

Nisi, quoties principium sententiæ est, indicativum desiderat, alias etiam subiunctivum. Cicero pro Milone: Nisi forte putamus dementem P. Scipionem Africanum fuisse, qui quum per seditionem a C. Carbone interrogaretur, quid de Tiberij Gracchi morte sentiret, respondit, iure sibi casum uideri. Et Quintilianus: Nisi fortem imperatorem quis idoneum credit, in prælijs quidem strenuum et fortem, et omnium quæ pugna poscit artificem, sed neq; delectus agere, nec copias contrahere atq; instruere, nec prospicere comæatus, nec locum capere casus Terent. in his scientem. Præter principia autem sententiarum, sic: Vapula Adelphi. labis, nisi caues, uel nisi caueas. In illo superiore, nisi, adest uerbum principale, hic non adest.

De coniunctione Quodd.

CAP. XX.

Quod scribas gaudeo, et quod scribis gaudeo, utroq; modo dicitur. Volo quod scribas, non autem quod scribis. Illius superioris hæc similia sunt, credo, opinor, puto, letor, uoluptatem capio, et reliqua. Huius posterioris hæc, mando, iubeo, impero, exigo, postulo, et reliqua. In illo tamen superiore cauendum est, ne diuersorum modorum uerba copulemus: quæle foret illud Terentij, quod nonnulli sic legunt: An quod uiam ignorant, an quod iter perferre nequeant? Cum sit dicendum aut sic: An quod uiam ignorent, an quod iter perferre nequeant? aut sic, An quod uiam ignorant, an quod iter perferre nequeant? Cui simile illud aliud est apud eundem: Nihil quum Eunuchus est, nihil desit tamen: quum sit potius legendum desit, non desit, ut bonis autoribus placet. Et in proœmio Ciceronis ad Herennium

rennium sic quidam legunt: Etsi negotijs familiaribus impediri, uix satis otium studio suppeditare possimus, et id ipsum quod datur otij, libentius in philosophia consumere consueuimus: quum sit potius legendum possimus, ut modi concordent, qui copula media coniunguntur: quæquam et sonus ipse utpote in cursu medio periodi conuenientior est in possimus, quam in possimus. Est etiam alia causa, cur hoc non liceat, quam modo subiungam.

De Etsi, Quanquam, Quamuis, & Licet.

CAP.

XXI.

Etsi, quanquam, quamuis, licet: eiusdem significationis sunt, aliquid in utendo discriminis habentia. Nam maior quædam dignitas data est primis duobus, quæ semper adsciscunt sibi indicativum duntaxat, in principio statim orationum, epistolarum, librorum. Alia duo in hoc loco, raro, in cæteris, omnia indifferenter. Cicero in oratione pro Milone: Etsi uereor iudices. Et in epistola ad Atticum: Etsi nihil noui afferebatur. Et in opere ad Herennium: Etsi negotijs familiaribus impediti uix satis otium studio suppeditare possimus, et id ipsum quod datur otij libentius in philosophia consumere consueuimus. Quintilianus in declamatione de corpore proiecto: Etsi iudices in hac asperissima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impune uiuit, hæc omnibus natura est, ut sua cuiq; calamitas præcipue misera, atq; intoleranda uideatur. Cicero pro lege Manilia: Quanquam frequens conspectus uester mihi multo iucundissimus, hic autem locus ad dicendum amplissimus, ad agendum ornatissimus est uisus Quirites. Idem de officijs: Quanquam te Marce fili annum iam audientem Crætippum, idq; Athenis, abundare oportet præceptis, institutisq; philosophiæ. Lactantius tamen secundum librum de institutione sic incipit: Quanquam libro primo religiones deorum falsas esse monstrauerim. Alia duo magis postulant subiunctivum,

h 2

nonnun

LAVRENTII VALLAE

nonnunquam tamen & indicatiuum, ut dixi. Vt apud Horatium sic quaedam epistola incipit:

Quamuis Scaeva satis per te tibi consulis, & scis.

Et apud Quintilianum Declamatio: Quamuis iudices in tanta malarum continuatione iam poterā nihil ex accidētium meorum nouitate mirari. In alijs partibus quā in principijs parē omnia hęc locum sortiuntur. Habent & hoc differentie duo priora a duobus posterioribus, quod illa aliquando eodem modo, quem de nisi ostendimus, a nullo dependent, Cicero pro Marcello: Quid enim est omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod quum uenit, omnis uoluptas preterita pro nihilo est, quia nulla est futura: quanquā iste tuus animus nunquā his angustijs, quas natura dedit nobis ad uiuendum, contentus fuit, semperq; immortalitatis amore flagrauit. Nec uerō hęc tua uita dicenda est, quę corpore & spiritu continetur. Hoc sit acius per interrogationem, ac sublimius, ut (ne si alia exempla asseram, longior sim) si dicamus hoc idem sic: Quanquā quis ignorat istum tuum animū nunquā his angustijs quas natura ad uiuendum nobis dedit, fuisse contentum,

Et si.
Tamen si.

semperq; immortalitatis amore flagrasse? De etsi, siue tamen si (idem enim sunt) & apud eundem, & apud alios reperienda relinquimus exempla huiusmodi, licet pauciora. Vnum ex Plinio satis sit, ad Cornelium Priscum: Dedit enim mihi, quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset: tamen si quid homini dari potest maius quā gloria, laus, & aternitas? Hic non possis ponere licet, & quamuis.

De Cum, & Tum.

CAP. XXII.

Cum & tum indicatiuum ferē postulant. Est autem in cum quiddam minus, in tum quiddam maius. Et hoc duobus modis, ut aut generale aliquid precedat, speciale sequatur: aut ambo sint specialia. Primo modo sic, ut apud Quintilianum: Quod cum omnibus confitendum est, tum nobis præcipue, qui rationem

ELEGANTIARVM LIB. II.

117

rationem dicendi a bono uiro non separamus: id est, omnibus multum, mihi uerō maxime. Altero modo apud eundem: Quod opus Marcelle Victori tibi dicamus: quę cum amicissimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, dignissimum hoc ne libri prius mutua inter nos charitatis pignore iudicabamus: id est, multum mihi. propter amorem tuum in nos, plus tamen propter amorem in literas. Vix aliter reperiās, quale est Ciceronis in Verrē actio: ne prima: Factum est, uti cum summum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Sed hoc loco adiectiua sunt, quę distinguant illud plus, & illud minus. In ceteris locis fere adiectiua non adhibentur, qualia nunc sunt summum, & nonnullum. Rarō autem alius modus quā indicatiuus conuenit, quale fuit proximum exemplum. Idem Quintilianus in secūdo: Quid autem est ex his, de quibus supra dixi, quod non cum in alia, quę sunt rhetorum propria, tum certe in istud iudiciale cause genus incidat? Cicero ad Curionem: Graui teste priuatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo clarissimo uiro, qui cum suis uirtutibus, tum uerō te filio si uidiſſet, superasset omnium fortunas, si ei contigisset, ut te ante uideret, quam uita decederet. Nunquā hoc fit nisi sub uno uerbo: quod si quando sub duobus fieret, nunquā tamen in diuersis uerborum modis, diuersis uel temporibus, ut fecit Boethius in principio tertij (ut reor) de dialectica libri: Cum in omnibus philosophiæ disciplinis ediscendis atq; tractandis, summum in uita positum solamen existimem, tum iucundius, & ueluti cum quodam fructu etiam laboris arripio, quę tecum communicanda compono. Nisi forte putamus hoc eodem modo pro Deiotaro incepisse Cicero: nem: Cum in omnibus causis grauioribus C. Caesar initio dicendi commoueri soleam uehementius, quā uel usus, uel ætas mea uidetur postulare, tum in hac ita me multa perturbant: tamen dicitur, non tum. Respondeat enim ad illud cum, pro quamuis: ut

uis: ut alio idem in loco: Satis ne constanter facere uideamur, qui cum præcipi nihil posse dicamus, tamen & alijs de rebus differere soleamus, & in hoc ipso tēpore præcepta officij prosequamur: cum scilicet pro quamuis: aut si scribitur tum, non tamen, scribendum etiam erit soleo, non soleam: quale est illud in proœmio quarti libri Tusculanarū Quæstionum: Cum multis locis nostrorum hominum ingenia uirtutesq; Brute soleo mirari, tum maxime in his studijs, quæ serò admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. Idem autor opus de Natura deorū sic inchoat, quod quidam deprauare solent, dicentes sint pro sunt: Cum multæ res in philosophia nequaquā satis adhuc explicatæ sunt, tum perdifficilis Brute (quod tu minime ignoras) quæstio est de natura deorum. Priscianus quoque uix grammaticè locutus est in proœmio magni operis, & quidem in prima dictione, atque adeò in prima syllaba, dicens: Cum omnis eloquentiæ doctrinam, & omne studiorum genus sapientiæ luce præfulgens à Græcorū fontibus deriuatum, Latinos proprio sermone inuenio celebrasse, & cetera, quæ tanta sunt præcedētia uerbū principale, ut non modò Demosthenes, qui contenta uoce, & uno spiritu complures uersus pronūciabat, aut Hercules, qui sine respiratione unum stadium decurrebat, sed ne nouellus quidem Torquatus Mediolanēsis, qui uno spiritu tres uini congios siccabat, posset illam sententiam, atq; periodū una uocis contentione pronūciare, tandē uerbum principale subiungit: Conatus sum pro uiribus rem arduam quidē, sed officio professionis nō indebitam supra nominatorum uiro- rum præcepta, quæ cōgrua sunt mihi uisa, in Latinum trāsferre sermonem. Cum inueniam, erat dicēdum, aut quoniam inuenio. Sed ad tum reuertamur, quod sæpe sine cum ponitur geminatum, triplicatum, & in quamuis longū multiplicatū. Sed quantum ego sentio, in rebus paribus, ut Quint. Nec indigne- tur Herodotus æquari sibi T. Linium, tum in narrando mira iucūdi- tatis,

tatis, clarissimiq; candoris, tum in cōcionibus, suprà quàm enar- rari potest, eloquentem, ita dicuntur omnia tum rebus, tum per- sonis accommodata. Taceo de eo modo, quādo accipitur pro ali- quando, ut tum hoc, tum illud dicas, id est, aliquando hoc, alia quando illud: Vel, modo hoc, modo illud.

De Quidem.

CAP. XXIII.

Quidem, duobus tribusue modis accipi solet. Vno modo ad distinguendas res, quod apud Græcos penè nimis fit sæpe, ut unus quidem sic, alius autem sic: Ego quidem Romæ sum, tu uero Athenis, frater autem Alexandria. Altero autem quasi per exceptionem illius quod affirmes, ut apud Marcum Fab. Torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Adeò ut apud hunc & M. Tullium nunquā coniungantur quidem & ille, quin huiusmodi sequatur exceptio: ut de Offic. lib. tertio: Ab optimis illis quidē uiris, sed non satis eruditis. & de Amici- tia: Qui autem in uirtute summum bonum ponūt, præclare illi quidem: sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit, & continet. Dicendum erat, præclare hi quidem, ut in pronomini- bus ostendimus, potius quàm illi: sed hoc fecit, ut ille coniungeretur cum quidem. In superiore modo tantū duabus comitibus quidem uti potest, quæ sunt uero & autem: in hoc secundo pluribus potest, præter has duas, uerum, ueruntamen, at, sed, ceterū, tamen, attamen, sed tamen. Atq; in hoc secundo modo ipsum quidem alter- natim poni potest, nunc in laudem, nunc in uituperationē: atq; id aut à uituperatione incipiendo, & finiēdo in laudem: aut incipiendo à laude, & finiēdo in uituperationem: ut, tu lentus quidem es & piger, sed tamen fidelis. Rursus, tu quidem fidelis es, sed tamen lentus & piger. Tertio modo quo plenus est etiā sermo uulgaris, nullo autem, aut uerò, aut sed, aliaue coniun- ctione simili sequente, sicut & hæc ipse nonnunquam sine quid- dem sunt. Cic. At enim nemo (quod quidem magis credo) aut si quisquam est, ille sapiens fuit.

LAVRENTII VALLAE

De Verò, Autem, Porro.

CAP. XXIII.

Vero & autem idem significant, & eodem in loco poni possunt, antecedente utiq; aliqua dictione. Nūquam enim ab his sententia incipit. Collocantur autem frequenter, ut nūquam referantur, sed tantum distinguant sententiam à sententia, ut mea ipsius uerba declarant, ubi sum usus modo autem. Habent tamen aliquando nescio quid differetiae in utendo. Cur Neq; uerò. nanq; non dicimus, neq; autē, sicut neq; uero, ut Quintil. Neq; uerò me Lacedaemonij, atq; Athenienses magis mouerunt, quam populus Romanus, apud quem summa semper oratoribus dignitas fuit. Item, tum propter hoc, tum uero propter illud: non autem tum propter hoc, tum autem propter illud. Contrā, non dicimus non uerò, sicut non autem, ut sum tibi amicus, non autem assentator: muta illud aduerbium, & habebit locum uero, sic: Sum tibi amicus, assentator uero non, uel assentator autem non: & in quibusdam similibus. Incipimus enim maiora quaedā capita per uero, potius quam per autem. Vergil. Iunonem cum Venere sic loqui incipientem fecit:

4. Aeneid. Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis

Tuq; puerq; tuus.

Et ad Seruium Sulpitium scribens Cicero ita epistolam incipit: Ego uerò Serui uellē (ut ais) in meo dolore affuisses. Praeterea non ita dicas, agē autem, sanē autem, iam autem, enim autem, at autem: ut agē uero, sanē uero, iam uero, enim uero, at uero. Atq; ut in quibusdam locis haec duo, & cetera similia à me prius enumerata habent gratiam, si ponantur, ita in quibusdam non habent: quale est, quum idem uerbum repetitur, hoc modo, Quintil. Pro patre mori possum, coram patre non possum: non recte dicas, coram patre autem non possum, nisi retineas uerbum, sic: coram patre autem non. Atque hic sequitur negatio, aliquando autem antecedit. Cicer. Tu cum principem senatorem auunculum domi habeas, ad eum non refers,

ad eos

ELEGANTIARVM LIB. II.

122

ad eos refers, qui suam domum non habent, tuam exhauriunt. Quare non de eo modo intelligitur, quoties uerbum sine contrarietate repetitur, ut idem: Tribues his temporibus quantum Cice. in peregrinis poteris, poteris autem quantum uoles. Neque quoties aliquid oratione os praelongum est, aut nonnihil immutatur, ut idem in Verrem: sciorum. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, quā uehementius contendam impetrare, ut reus absoluator non peto, sed ut potius ab hoc, quam ab illo accusetur, id peto. Et in Philipp. Ego autem ueteranos tueri debeo, sed eos quibus sanitas est, certe timere non debeo. Tale non fuit Lactantij, qui ait: Sed (ut dixi) uenia concedi potest imperitis, & qui sapientes se non fatentur: his uerò non potest, qui sapientiam professi, stultitiam potius exhibeant. Ego dixissent, his non potest. Poeta hoc non seruant. Vergilius: Non erit auxilio nobis Aetolus & Arpis At Messapus crit.

Ouidius:

Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.

Porro, licet eiusdem significationis sit cuius uerò, & autem: tamen (ut puto) pro illis ponere non possis: nonnunquam tamen eundem locum sortitur, ut agē uero, agē porro: sed illud nunquam in fronte sententiae collocatur, hoc autē saepius, ut Quint. Porro qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Per illa diceremus, qui uerò, uel qui autem confessum defendit. Apud quosdā, & praesertim poetas, uolunt significare longe, certe, postea, ultra. Ideoq; saepe non in principio sententiae, sed in medio inuenitur.

De Siquidem.

CAP. XXV.

Siquidem ex si & quidem compositum uidetur, sed cur nec primam syllabam longam habet, cum si longa sit, nec significationem alicuius harum unde componi dicitur dictionis? Est enim siquidem, idem quod nam, ut apud Quintil. Atq; natura ipsa uidetur ad tolerandos facilius labores musicam uelut muneri nobis dedisse: siquidem & remigem cantus hortatur.

h 5

Et Ci.



LAVRENTII VALLAE

Et Ciceronem: Confiteor eos nisi liberatores populi Romani conseruatoresq; reipublicae fuerunt, plus quam sicarios, plus etiam quam parricidas esse: siquidem est atrocius patriae parentem, quam suum occidere. Nonnulli non internoscunt, quando siquidem est una dictio, quando duplex: quod internoscere facile est, ut apud eosdem ambos. Priorē libro quarto: Quare illud stultissime praecipitur, quod defendi nō potest: silentio siquidem dissimulandum est illud, de quo iudex pronuntiaturus est. At si extra causam sit adductum, & cetera. Posteriorem pro Milone: Deinde profectus est per id temporis, quum iam Clodius (si quidem eo die Romam uenturus erat) redire potuisset. Et pro Flacco: O morem praclarum, disciplinamq; quam a maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabatur. In hoc tamen significato apud Ouidium reperitur libro quarto Faestorum prima syllaba breui, tanquam sit dictio composita:

Sed si forte tibi non est mutabile pectus,

Statq; semel iuncti rumpere uincla thori,

Hoc quoq; tentemus, si quidem ieiuna remansit:

Sin minus, inferni coniugis uxor erit.

Idem libro tertio sine titulo:

Quae mihi uentura est, si quidem uentura senectus,

Quum desit numeris ipsa iuuenta suis.

In altero significato apud Lucanum libro quarto:

Hoc siquidem solo ciuili crimine belli

Dux causae melioris eris.

De Sin.

CAP. XXVI.

SIn pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, ubi serē duorum est oppositio, atq; hoc siue uocatur sequente, siue consonante. Terentius: Si illum relinquo, eius uine. In Phormio te timeo: sin opitulator, huius minas. Et alibi: Si hoc celetur, in ne, Antipho. metu: sin patefit, in probro siem. Nonnunquam sin unum re-

peritur

ELEGANTIARVM LIB. II.

123

peritur, sed quod secundi loci uicem obtineat, ut Sallustius: Imperat, ut pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores Masinissae paret, ac maxime occulte: sin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat: id est, si potest, occulte: sin non potest, utcumq;. Quorundam tamen usus est, ut dicant, sin autem, pro eo quod est si non, quasi in sin, aut in autem sit negatio. Mirarerq; de uulgo, nisi id apud quosdam praestantibus uiros reperirem. Quale est illud in Apocalypsi: Sin autem, uenio, & mouebo candelabrum tuum: quum praesertim paulo post dicatur: Si quo minus, ueniam. Ego uero in utroq; dixissem sin minus, uel sin aliter. Et in Euangelio: Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax uestra: sin autem, ad uos reuertetur. Et alibi: Si quidem fecerit fructum: sin autem, succides illam. in quibus omnibus Graece negatio adest. Seruius uult nonnunquam si, accipi pro siquidem, ut ibi:

-Tua si tibi Moenala cura. quod mihi minime placet.

De Quippe, Vtpote, Profecto, Vtiq;, Nempe, Nimirum, Sanē, Certē. CAP. XXVII.

Quippe & utpote, profecto & utiq;, nempe & nimirum, sanē & certē uel certō, similia sunt quidem in significato, quam illud quod modo dixi (de siquidem loquor) sed ad hoc ipsam proxime accedunt praesertim duo, quippe & utpote: quae licet uulgō accipiantur pro certē, cui non omnino Vtpote. equidem repugno, tamen malim accipere pro causatiuis, ut Quintilianus: Falsa enim est querela, paucissimis hominibus Lib. I. cap. I. nim percipiendi quae tradantur, esse cōcessam, plerosq; uero laborem, ac tempora tarditate ingenij perdere. Nam contra, plures reperias, & faciles in excogitando, & ad discendum promptos. Quippe id est homini naturale, ac sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sententiam ferre gignuntur: ita propria nobis est mētis agitatio atque solertia, unde origo animi coelestis creditur. Atq; licet huiusmodi dictiones eodem tendant, tamen usu disident

LAVRENTII VALLÆ

disident, & quasi diuerso itinere ad idem perueniunt. Vt enim pro quippe hoc in loco recte dicam siquidem, uel nam, aut nanq; uel enim, aliqua dictione antecedente, ad hunc modum: **Quoniam.** Id enim est homini naturale. Ita rarius per quoniam, quæ coniunctio habet alium suum usum, qui nulli horum alteri concedatur, ut in hoc Tulliano exemplo: **Quoniam** utriusq; consilij causam P. C. probatam uobis esse confido, prius quàm de re publica dicere incipio, pauca loquar de hesternâ M. Antonij iniuria. Hoc idē per quippe sic dicā: Priusquàm de re publica dicere incipio P. C. pauca loquar de hesternâ M. Antonij iniuria: quippe probatam uobis esse confido causam utriusq; consilij: Vel, quippe quū probatam uobis esse confidā: Vel, quippe qui probatam uobis esse confido, uel confidam. Huic simulimum **Utpote.** est utpote, præterquàm primo modo. Non enim habet suum uerbum, quale foret, utpote id est homini naturale. In cæteris omnibus usum eūdem habet. Plinius de Naturali historia: **Utpote** quum quidam annuo & biennij spatio durauerit. Cic. ad Atticum: Me incommoda ualetudo, quia iam emergerā, utpote quum sine febris laborassem, tenuit. Idem ad eūdem: Ea nos (utpote qui nihil contemnere solemus) non pertimescebamus. Et in Philippicis: L. quidem frater eius, utpote qui peregre depugnauit, familiam ducit. Sallustius in Catilinario: Antonius procul aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expectatos in fugam sequebatur. Hic subiunctiuo, ille indicatiuo usus est. Nonnunquam sine cum, & sine relatiuo reperitur, & nescio an frequentius, cuiusmodi esset hoc: Antonius aberat à bello, utpote æger, ac iacens in lecto. In qua forma etiam reperitur quippe, ut Quintil. Si alienum & ignotū, tamen quæ communis omnium mortalium, quippe sub uno parente naturæ coniunctio est, hominem cibo fortē inuissimæ poenæ dignum: uideret seruasse perituram animam. Titus Liuius libro tertio: Notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipsam autorem argumenti peragi

ELEGANTIARVM LIB. II. 125

peragit. Profecto autem, & utiq; sine dubio affirmant: sed hoc Profecto, secundum nunquā, aut ferē nunquā apud Cice. apud postea Vtiq;. riores frequentier, ut Quintil. Sed solent huiusmodi negotiatores aliquid proprium ac priuatum stipulari, utique quum alie nam rem uendunt. Quod non ita solet ad responsionem adhiberi, ut illud alterum, ut Cicero: Quis hæc renunciat? is profecto qui interfuit. Licet idem facere per certe, ut idem: Tantam sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo me minimus? certe in nullo. Et per nimirum, ut Quintilianus: De Nimirum. mus id quod nullo modo fieri potest, idem ingenij, studij, doctrinae, pessimo atq; optimo uiro, uter melior dicetur orator? nimirum qui homo quoq; melior. Sed usitatum omnium maximum est nempe, ut Cice. Apud quem hæc dico: nempe apud eum, Nempe. qui quum hæc sciret, me tamen antequàm uidit, reipū. tradidit. Nonnunquā sine interrogatione. Horatius enim quādam epistolam sic inchoat: Nempe hoc quæsiisti. Et Persius, Nempe hoc assidue, dixit. Quintil. quoque inquit: Nempe enim in hoc plurimum laboris exhausimus, ut rhetoricen ostenderemus bene dicēdi scientiam, & utilem, & artem, & uirtutem esse. Sanē Sanē. tum affirmatiue sumitur, ut ita sanē, sanē uero: tum pro ualde, ut homo sanē nobilis: interdū cū superlatiuo, ut Sueto. de uita Caesaris: Bellum sanē difficilimum gessit: tum permissiue, quoties aliquid aduersario tribuimus, ut, sit sanē ut ais: ut Quintil. Tulerit sanē filius noster meritō poenas, dederit spiritum supplicio: nihil de præterito loquamur: quasi esto, ita sit ut uis. Certē modo affirmat, modo pro saltem accipitur, ut nō potero Certē. tangere? certe potero uidere, uel at certe. Ideo dixi quod pro saltem accipitur, quod hanc eandem sententiam nihil differre puto ab ea, quæ est, nō potero tangere? saltem, uel at saltem potero uidere. Adiungitur autem illud at, quomodo iungitur sed, cum tamē, licet alterum eorum sufficeret. Significat enim nonnunquam at, idem quod saltē, ut in illo Vergiliano: At Messa-

pus erit. Certè coniuncta cum coniunctione &, semper affirmat, ut Cic. Et certè cōtra Cæsare est ingressus armatus. Apud Quintil. Et sanè frequenter, ut lib. primo: Et sanè quis concipiat uel declamatis habitum, uel orantis uocem, incessum, pronuntiationē, illum deniq; animi & corporis motum? Certe coniuncta cum scio, similibusq; uerbis solet mutare e in o, ut certò scio, sicut dicimus manifestò scio pro manifeste, apertò pro aperte, liquidò pro liquide, tutò pro tute, & similia.

De Vt.

CAP. XXVIII.

VT pro quippe, siue pro utpote accipitur sequente relatione. Vt Quintil. Quum me, ut cuius interiecto mari non fortunam quisq; nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quosdam miserabile, quòd uidebar inique comparatus. Et alibi: iam illud diximus quanto plus nitoris & cultus demonstratiue materiæ, ut ad delectationem audientium compositæ, quàm quæ sunt in actu, & conuentione suasoriæ iudicialisq; permittant. Vbi est ut, licet ponere quippe, uel utpote.

Lib. 10. te. Quintil. ut frequenter utitur, utpote autè raro. Et alibi: Nec ignoro igitur, quos transeo, nec utique damno, ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid. Et alibi: Theopompus his proximis, ut in Historia prædictis minor, ita oratori magis similis, ut qui antequàm est ad hoc opus sollicitatus, diu fuerat orator.

Cic. de Senec. Aut. Aliquando accipitur quasi pro secundum, ut Cicero: Qui sermo, quæ præcepta, quanta notitia antiquitatis, scientia iuris, augurij, multæ etiam ut in homine Romano literæ, id est, secundum id quod solent scire Romane. Et alibi: Posteaquàm Clissem multum ut temporibus illis ualuisse dicendo, id est, secundum illorum temporum eloquentiam. Et iterum: Deniq; hunc proximo seculo Themistocles infecutus est, ut apud nos perantiquus, ut temporibus illis non ita sanè uetus. Et iterum atq; iterum in eodem Bruto: Fuit, ut temporibus illis, luculentus. Erat cum literis Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus.

eruditus. Erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, quorum utriusq; orationes sunt, ut Asiatico genere, laudabiles.

Quibus cum literis iungitur Ab & Abs.

CAP. XXIX.

AB, cum duabus liquidis, & cum i, quando fit consonans, adiungi solet, ut ab lege, ab legatis, ab literis, ab rege, ab rogo, ab re, ab Ioue. Abs uero cum t, ut abs te, abs Tito: interdum uero cum q, ut Terentius: Abs quiuis homine beneficium accipere, gratum est.

De Continuo, Protinus, Statim. CAP. XXX.

Continuo, protinus, statim, quid significant, notum est: quibus addita negatione significatio fit qualis non ideo, ut de Oratore Cic. At si illæ seditiones saluti huic ciuitati fuissent, non continuo si quis motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine & fraude capitali esset ponendum. Quintil. Non autem ut quicquid præcipue necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Et iterum: Neq; id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes auctores dixerunt, utiq; esse perfecta. Eandem uim obtinet interrogatio, quam negatio, ut idem: Continuo ne si ille stulte cogitauit, nobis quoq; stulte dicendum est? id est, num ideo? Cuius significationis mutata hæc causa est, quòd non planè recessum est à prima illa eius & naturali: quasi dicatur, num autem, non propter hæc solam, & se primò offerentem rationem. Seruius non est usus hac re eleganter in ea parte, ubi abest negatio, non quia mulier, statim & ancilla: si autem ancilla, statim & mulier est. Tollendū enim erat posterius statim. Protinus (ut interpretor) pro simul siue Protinus, etiam aliquando accipitur, ut Verg. - Quin protinus omnem 6. Aeneid. Perlegerent. Quintil. Traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra constantiam. Etenim quod statim sit, quasi simul fit.

De Tan

De Tantum abest, Tantumq; non. CAP. XXXI.

Tantum abest, aut unum, ut, post se habet, aut duplex. Vnum, sic. C. de Officijs: Tantum abest ab officio, ut nihil officio magis possit esse contrarium. Idem pro Marcello: Tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta nondum, quæ cogitas, ieceris. Duplex sic: Idem pro lege Manilia: Tantum abest, ut aliquam bonâ gratiam quassisse mihi uidear, ut multas etiam similitudines, partim occultas, partim apertas subeundas mihi esse intelligam. Quem modum loquendi à Græcis mutuati sumus. Hos autem duos, quos attigi modos, idem significare ex hoc liquebit, quod alterum in alterum conuertere licet, sic: Tantum abest, ut officium sit, ut nihil officio magis possit esse contrarium. Item, tantum abes, ut maxima opera perficeris, ut fundamenta nondum, quæ cogitas, ieceris. Rursus, tantum absom à cōparatione alicuius bonæ gratiæ, ut multas etiam similitudines, & cetera. Quin quò planius huiusmodi

Non solum. orationis sensus pateat, resoluamus per non solum: ut, non solum. Non modo. lūm aliquam gratiam quassisse non uideor, sed etiam multas, Non tantum. & cetera. Item, non modo officium non est, uerumetiam nihil magis officio potest esse contrarium. Et, nō tantum abes à perfectione maximorum operum, sed fundamenta quoq; nondum quæ cogitas, iecisti. Potest & in nedum resolui, ut supra docuimus. Sed hoc faciendum legentibus relinquimus. Aliquando tantum abest, & sine geminatione illa, & sine ablatiuo reperimus, sed perquam raro, ut in Curionem Cic. Tantum abest, ut inflammares nostros animos, somnum isto loco uix tenebamus. Apud Quintil. hæc exempla non inueni, sed tale genus loquendi: Si ultra hostium affectus, qui cecos acie sæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parū habet non sepelire, nisi aliorum quoque officia præciderit, tantumq; non petita ex fluctibus aqua reslinguit ignem. Et alibi: Hoc triste spectaculum, & Tantū non. tantum non ipsi qui fecerat miserandum. Et iterum: Tantumq; non

non durum, ac rusticum, & parum meretricijs artibus queratur educatum: id est, tantum abest, ut reslinguat ignem, tantū abest, tui ipse misereatur, tantum abest, ut queratur durum, ac rusticum, ac parum meretricijs artibus educatum. Valerius in primo: Tantum non suis manibus deducit: siue propè abest, uel propè est: id quod etiam è Græco sumus mutuati.

De Simul, Vnâ, Pariter. CAP. XXXII.

Simul geminatum non memini me reperisse apud Ciceronē, apud posteriores sæpe: ut Quintil. Simul ut plenior obsequio demererer amantissimos mei, simul ne uulgarem uiam ingressus, alienis demum uestigijs insisterem. Vergilius: Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates. Et iterum: Accelerat simul Aeneas, simul agmina Troium. Cicero tamen raro pro simul dixit unâ, in Verrem, actione secunda: Vnâ & id, quod facio probabit, unâ & in hac causa Vnâ. profectio neminem præponendum mihi esse existimabit. Simul non geminatum, & pariter, apud Quintilianum sæpe: Ut, homo fortis simul & sapiens: uel, homo fortis pariter & sapiens. Raro cum & geminata, ut Horatius:

Aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ. Cicero pro Roscio: Perditissimi est igitur hominis simul & amicitia dissoluere, & fallere eū, qui læsus nō esset, nisi credidisset.

De Nudiustertius, Nudiustertius, Pridie, & Postridie.

CAP. XXXIII.

Nudiustertius, & nudiustertius, nec ultra progreditur, sicut biduo, triduo, quadriduo, & binotio, & trinotio, quadrinotio, & non amplius: nisi putamus sine menda scriptū esse in Philipp. Nudiustertiusdecimus. Plautus (ut solet) licenter inquit, nudiustertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octauus, & adhuc deinceps: ut etiam ad millesimum fuerit processurus. Sed cur quemadmodum habemus biduo, & binotio, non etiam habemus nudiustertius: nempe quia adest aliud uocabulum



Cras.

Perendie.

Dies peren-

dinus.

Comperen-

dino.

Pridie.

Postridie.

cabulum, & quidem magis proprium, quod est heri. De die autem, qui præcessit hesternum, dicimus nudius tertius, & de superiore adhuc nudius quartus, scilicet nunc de die tertio, uel quarto. De sequenti, cras: de huic proximo, perendie. Cicero ad Atticum libro decimo secundo: Scies igitur cras, ad summum perendie. Vnde dies perendinus, dies abhinc tertius. Caesar in commentariis: Qui si per te liceat perendino die cum proximis hibernis coniuncti, communē cum reliquis belli casum sustineāt. Et comperendinare, differre in longum de die in diem. Pridie, & postridie similitam obtinet significationem ei, cuius sunt heri, & cras. Est enim pridie, quasi heri, non tamen presentis diei: & postridie quasi cras, non presentis diei, sed cuiusdam alterius aut præteriti, aut futuri. Præteriti sic: Pridie quā intrarem mare, lux serena fulsit. Futuri sic: Pridie quā intres patriam, sacrificium facito: id est, die præcedenti, quo aut mare intrasti, aut patriam intrabis. Item, Postridie quā pater mortem obiit, epulum feci: Et, Postridie quā uxorem duxero, nauigandum mihi est. Vel cum genituo sic: Pridie illius diei, & postridie illius diei, quo aut hæc feci, uel faciam. Vel sine quā, & sine diei, sic: Venit ad me Chremes postridie clamitans: supple illius diei quo hæc gesta sunt. Et, Cum intraui urbē, audiui hominem pridie recessisse. Dicimus tamē, quum has literas dabam, erat pridie Calēdas Augusti, uel postridie Nonas: &, hodie est pridie ludorum Circensium: cras erit postridie nundinarū. Refertur enim tale tempus nō ad hodiernum, crastinumq; diem, sed ad alium quendā, ueluti ad eum, quo hæc literæ legentur. Ideoque errauit, qui scripsit sic: Quum cum Romæ domū loquendi gratia adissem, orauit me, dicens, Postridie ad me redeas: Dicendū erat, cras: aut sic, postridie ut redirem, orauit. Rursus non recte dixisset sic: cras ut redirem orauit, sed postridie. Atque ut non dicimus nudius secundus, ita nec secūdo Calēdas, secūdo Nonas, secūdo Idus: sed pridie Calēdas, pridie Nonas, pridie Idus.

Item

Item ut nō dicimus nudius primus, ita nec primo quidem Calēdas, primo Nonas, primo Idus: sed Calēdas, Nonas, Idibus. Præterea ex his duobus alterū format ex se denominatiuum, alterum uero minime. Ex pridie fit pridianus, ex postridie nō fit postridius, aut in usu non est. Sed pro eo abutimur crastinus, per Crastinus. quod significatur non modo dies sequens hodiernum, sed etiam quemlibet alium. Vergilius Georgicorum primo: Sin uerō ad solem rapidum, lunasq; sequentes Ordine respicies, nunquā te crastina fallat Hora, neq; insidijs noctis capiere serena. Eodem quoq; modo abutimur hesternus pro pridianus. Terentius: Hesternus, lute hesterno panem atrum uorent. Cicero: Videre uideor alios intrantes, alios exeuntes, quosdam ex uino uacillantes, quosdam hesternus ē potatione oscitantes: non de hesterno die loquitur, quia (ut sic dicam) ab illo heri non fuerat factum, quum hæc dicerentur. Utimur frequentius hoc per abusionem, quā Pridianus. illo naturali & proprio, quo & ipso frequenter utimur. Suetonius in uita Tiberij: Solennibus ipse cœnis pridiana sæpe & semesa obsonia apposuit. Item in uita Caij: Marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere. Bartolus cum leguleis suis accipit postridie, pro post tres dies: Vnde consequens fuit dicere, pridie pro eo quod est prioribus & proximis diebus. Nam ita uulgō loquuntur, pridie emi domum, quum dicendum sit nuper, de quo nunc differamus.

De Dudum, Nuper, & Pridem, compositisq;.

CAP.

XXXIII.

Dudum & iamdudum, de paruo tempore unius horæ, aut semihoræ, aut duarum horarum, aut certe breuissimi temporis. Nuper siue pridem, & iampridem de longiore tempore decem aut uiginti dierum, aut mensis mensium uel, & nonnunquam annorum, pro conditione materia. Item dudum & nuper seu pridem, de re siue actione quæ non insistit, sed statim

i 2 tim



LAVRENTII VALLAE

tim transit. Iamdudum & iampridem, de re siue actione, quæ insistit & immoratur. Illa præteritum utique postulant, hæc frequentius præsens, nonnunquam etiam præteritum. Dudum intraui, & iamdudum te expecto, id est, hora, aut semihora est, uel duæ, uel tres, uel (ut multum) quatuor, ex quo intraui, & ex quo te expecto. Sed ipsa actio intrandi non insistit, sed statim desinit. Secus autem expectandi actio. Item nuper ex Sicilia redij, & iampridem ex Sicilia absum, uel iampridem ex Sicilia redij, id est, superioribus diebus, mensibus uel ex Sicilia redij: & iam multi dies sunt, uel aliquot menses, ex quo absum ex Sicilia, uel ex quo ex Sicilia redij: hic continuatio intelligitur temporis, illic minime. Hic significatur mora, qua in hoc loco immoratus sum, illic momentum illud applicationis. Caterum quia dixi nuper, & iampridem non modo menses complecti, uerum etiam annos pro conditione materiæ, tale exemplum sit: Nuper inuenta est machina, quam bombardam uocant, id est, non multo tempore abhinc. Iampridem bombardam in usu est, hoc est, iam aliquanto abhinc tempore in usu est. Cicero de Diuinatione: Neque ante philosophiam patefactam, quæ nuper inuenta est, hæc de re communis uita dubitauit. Idem de Amicitia: Neque enim assentior his, qui nuper hæc differere coeperunt cum corporibus simul animas interire, atque omnia morte deleri. Quid attinet plura hic exempla repetere, quum nemo aliter locutus sit? Forsan aliquando poëtæ, apud quos legimus iamdudum pro continuo, sed ferè in persona loquente, alios ut matuerent hortante, ut Vergilius: Iamdudum sumite pœnas. Rarius iampridem, ut fecit Lucanus: Tollite iampridem uictoria tollite signa: nisi iampridem uictoria dicamus. Quare Boëthius uidetur male uoluisse imitari unum locum M. Tullij in rhetoricis, dicentis: Aliquando respondendum est, primum his, quæ aduersarius nuperrime dixerit: quum in commentarijs dialecticis inquit: Hoc autem quod nuper diximus,

ELEGANTIARVM LIB. II.

133

imus, quum dicere debuisset ultimo, aut nouissime, aut postremo, aut proxime. In Saturnalibus quoque Macrobius: Iamdudum, inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est, & soluta: qui dicere debuisset iampridem, aut potius iam olim. Plinius etiam maior (si uere scriptum est) lib. xxiii. sic inquit: Somno uero ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod illi Helena ante cibum ministravit. Et iterum lib. xxi. Iamdudum ex eadè Hispania Zelicum uenit in Italiam plagis utilissimum. Et Liuius lib. xli. In eo captiuorum numero, fabri qui dudum fuere assueti apud Pœnos mercede opus in arce sacrorum facere. Pridem autem, & nuper idem significant. Est autem nuper non longo tempore à nunc: interdum non longo tempore à tunc, ut Curtius: Qui nuper ab Alexandro missi erant. Titus Liuius: Tunc hæc ipsa indignitas agebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos ut teneat, pertinacem nobilitatem habere, sed ne uacuum quidam agrum nuper ex hostibus captum plebi diuideat. Cicero de Oratore lib. i. Quam multa de balneis, quas nuper ille uendiderat. Pridem uero rarum est. Plinius lib. xvii. Naturalis historia: Ipsi uero pridem uidimus eadem ferme omnia præter pubertatem in filio Cornelij Taciti equitis Romani. Paulus iureconsultus: Et non est mirum si peculium quoque defuncti pridem filij defertur patri. Ulpianus: Tenetur cum ordinem tenere, quem pridem habuit. Modestinus: A literis pridem sibi editis. Sæpius cum negatione & cum quam, & cum ita. Plin. lib. xv. Medici non pridem uenere in Italiam. Cicero pro Roscio Comodo: Quampridem nomen Fannij in aduersaria detulisti? Idem in Bruto: Fuit enim regnante iam Græcia, nostra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. Papinianus: Idem in uestigalibus non ita pridem constitutum est, ut sui temporis singuli periculum præstaret. Idem intelligitur in dudum, quod in pridem, ut quandudum hic sedes? respondebis, non ita dudum, uel iamdudum.

i 3

De Olim,



LAVRENTII VALLAE
De Olim, & Diu, eorumq; compositis.

CAP.

XXXV.

Olim & iamolim, siue olimiam, diu & iamdiu & tandiu habent aliquid cū superioribus affinitatis. Quorū primum apud Cic. rarissimum: apud Quintil. frequens, qui lib. viii. sic ait: Sed in foro tamen illam iam facilitatem olim desideramus: id est, iamolim. Et alibi: Olimiam imperator inter fulgenteis uirtutes tuas liuor locum querit: hoc est, iam olim, quod est iam à longo tempore. Olim pro futuro non apud poetas tantū, ut Verg. Hunc tu olim cælo spolijs Orientis onustum

Accipies. sed apud Oratores quoque, ut idem Quintil. Sunt clari quoq; hodie eiusdem operis autores, qui olim nominabuntur. Poeta etiam pro aliquando, ut idem Vergilius:

Ac olim seras posuit quum uinea frondes.

Nonnunquam etiam pro iamdudum accipitur, ut Curtius lib.

viii. Olim enim uero mero sensibus uinctis, ex lecto repente confurgit. Diu uero nihil aliud significat, nisi per longum tempus, diu nauigauit, diu equitauit: non autem, diu recessi, aut diu equum ascendi. Sed, nuper recessi, aut dudum: & dudum equum ascendi. Quidam tamen sic loquuntur: Iamdiu est quod recessi, utentes aduerbio pro nomine. Eadem ratio est in iamdiu & tam-

Iamdiu. diu. Ideoq; cauendum est, ne uerba quæ momentaneam actionem significant, his aduerbijs applices, quale est: Iamdiu publicauit opus, iamdiu duxi uxorem, sed iampridem: licet recte dicatur, iamdiu est opus publicatum, & iamdiu uxor mihi ducta est, non aliter quàm si dicatur: opus iamdiu est publicatum, adhuc tamen eliminare non desino: & uxor mihi iamdiu ducta, adhuc tamen uirgo est. Significatur enim hic continuatio temporis, quo opus quidem publicatum est, uxor uero ducta manet, ac persenerat: quod in illo superiore nō fit. Ideoq; tuba dudum, aut iamdudum sonuit: non iamdiu sonuit: iamdiu mortuus est, non iamdiu animam emisit, sed dudum: & idem in cæteris.

De Vel

ELEGANTIARVM LIB. II.
De Velut, Sicut, Quasi, Tanquam, & similibus.

235

CAP.

XXXVI.

Velut, & ueluti, & uti, tria hæc si mliora sunt in significatione illis tribus, quasi, tanquam, ceu, quam alijs tribus, sicut, sicuti, ut. Ea enim sex superiora imaginem innuunt, hæc tria posteriora similitudinem: quanquam ut, potest uideri generale, & commune cum omnibus, nec non uti, cuius propriè Vt. significatio est, quæ ut. Tu irasceris tanquam leo, quasi canis, Vti. uelut ursus, est metaphora. Tu irasceris sicut, uel sicuti leo, comparatio est. Ibi enim dico te leonem, hic autem leoni similem: quod hinc probatur, quod illud resoluitur per uerbum substantiuum, hoc per idem uerbum: Tu irasceris tanquam leo, id est, tanquam leo esses. Irasceris sicut leo, id est, sicut leo irascitur. Atqui quomodo hoc ipsum probatur, quod ita hæc orationes resoluantur potius, quàm è cōtrario? Nempe quod cum huiusmodi uerbis cōiunctas inuenimus: ut, tu incedis uelut esses rex, non autem sicut esses rex. Rursus, tu incedis, sicut incedit rex, non autē uelut incedit rex. ita in similibus. Ego sentio sicut Plato, supple sentit, non sicut Plato esse: Ego dico sicut antea, supple dixi, non sicut antea fui. Possunt tamen illa, quæ dixi, resolui per idem uerbum, sed non in indicatiuo: ut tu incedis, uelut incederet rex. Adcō illa, quæ habēt præpositionem uix aliter resolui possunt. Ego uenio ad te tanquam ad Deum, non est dicendum, tanquam Deus esses, sed tanquam ad Deum accederes. Deniq; hæc subiunctiuū postulant, illa indicatiuum. Seruius pro sicut posuit uelut, x i. Aeneidos: Nam diadema uelut aliarum Italarum gentium reges non habebant. Si uelim asserere exemplum uiuentium, plura possem inelegatè dicta, sed unum interim asseram, qui ita è Græco interpretatur: Nam ueluti iustum est in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrarunt: ita his qui nos beneficio fouerunt, referre gratiam decet. ueluti pro sicuti posuit. Sed deceptus est, quia Græci ista non distinguunt.

i 4

Aliq

Aliquando ne nos quidē distinguimus, utiq; cum quaedam enu-
merantur, postea aliquid exempli subiungimus, ut apud Cicero-
nem Officiorum primo: Tamen ex singulis certa officiorum ge-
nera nascuntur, uelut ex ea parte, quae prima descripta est. Idem
de Natura deorum: Aut quid tam temerarium, tamq; indignum
sapientis gravitate atq; constantia, quam aut falsum sentire, aut
quod non satis explorate perceptum sit, & cognitum, sine ulla
dubitatione defendere? uelut in hac quaestione. Plinius natura-
lis historiae libro secundo: Praeter haec inferiore caelo relatum
in monumenta est, lacte, sanguineq; pluisse, M. Attilio, M. Por-
cio consulibus. Et saepe alias carne, sicut L. Volumnio, C. Sulla-
pitio consulibus. Ex eaq; non perperuisse, quod non diripiuis-
sent aues. Et iterum: Quidam uero amnes odio maris ipsa sub-
eunt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur
iacta in alueum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco lit-
tori infunditur. In hoc igitur solo modo loquendi, uelut cum
sicut similitudinem habet, cum reliquis illis, quae iam enumera-
ui, dissimilitudinē, quae nequaquam licet ponere in tali genere
sermonis. Significant enim imaginem, id est, non ipsam planē
ueritatem: aliquando tamen propē ipsam quoque ueritatem, tum
affirmando, tum uero negando: ut, pater tu non amas me quasi
filium, imo te fili amo quasi filium. Ego non amplector illum
ueluti filium, licet mihi filius sit. Ille diligit me tanquam filium,
licet non attineam: hic planē imago est. Habet autem quasi
quiddam proprium, quale est: obijcis mihi, quod uxorem rep-
diauerim, quasi tu idem non feceris, uel quasi uero. Quae exem-
pla nusquam non plurima sunt. Vti etiam accipi solet pro ut,
& haec duo, pro quod. Vergilius:
Nanque uidebat uti bellantes Pergama circum,
Hac fugerent Graij. Quintil. Neq; ego grauisimum patrem
suprema sua iuueni iactasse crediderim, ut heredē filiū scribe-
Ceu. ret. Ceu, magis est poetari, sed quo multi, & praesertim Plinius
utuntur.

utuntur. Quidam indocti his temporibus utitur pro sicut.
De Non quia, & Non quod, de Quod, & Vt quia,
& Vt quod. CAP. XXXVII.

Non quia negem hoc bene esse compositum, sed quia le-
gem hanc esse componendi in omnibus principiis recu-
sem. Iterum idem Quintil. Et febrem quiete & abstinentia, non
quia rationem uidebat, sed quia ualetudo ipsa coegerat, mitiga-
uit. Iterum: Quod ego non idcirco potissimū in hac parte tra-
ctare sum aggressus, quia non in ceteris quoque doctoribus
idem hoc examinandum quam diligentissime putem, sed quod
magis eius rei necessariam mentionem facit etas ipsa discentiū.
Iterum: Non quia prodesse unquam satis sit, sed quia hoc pro-
spicere debet, nequid peius, quam fecerit, faciat. Ex his exemplis
uidere licet, nūc bis quia repeti: nunc unum quia esse, & unum
quod. Et ubi est quia, ibi semel, bis uero posset esse quod. Praeter-
ea in secundo membro nunc subiunctiuum esse, nunc indicati-
uum, nunquam tamen idem repeti uerbum, praesertim modo uer-
bi mutato, ut fecit quidam, qui ait: Non quia amicus non esses,
sed quod ita amicus eras: Quum dicere debuisset, non quia non
amicus, sed quia, uel sed quod ita amicus esses. In quo illud ob-
seruatione dignum, de causa efficiente dicendum esse quia, &
quod: de finali, quod, uel ut, de duobus prioribus exempla inspe-
ximus: de posterioribus, Cicer. in Philippic. Non ut proficerem Vt.
aliquid, siue non quod proficerem aliquid. Quidam ignari hu-
ius differentiae, scribunt non raro, quod, pro quod, ut apud eundē
& eodem in loco: Primum igitur acta Caesaris seruanda censeo,
non quod probem, cum scribendū sit quod, pro eo quod est quia.
Quid signi? certe quod in altero membro est quia, quum dicit:
Sed quia rationem habendam censeo pacis atq; otij. Et nemini
dubium est, quod, resolui per quia: & quod, per ut: & hoc in lo-
co à Cicerone significari causam efficientem, cui competunt
quod, & quia: non finalem, cui competunt quod, & ut: quod li-
i 5 quide

quidē probatur, quum in eadem sententia de utraque causa fit mentio. Quale est, non castigo te, quod odio habeam, sed quod meliorem efficiam. In primo membro est causa efficiens, in secundo causa finalis. Mutemus iterum causas sic: Castigo te, non quod odio habeam, sed quod amem. Rursus, non castigo te, quod uoluptatem ex contumelia tua contraham, sed quod meliorem reddam. Vbi est quod, illic posse poni quia: & ubi quod, illic ut, uel duplex, uel simplex, iam dictum est.

De Facio ut, & Committo ut. CAP. XXXVIII.

Cic. de Seneca
Stute.

Inuitus feci, ut C. Flaminium de Senatu eijcerem. Et alibi idem Cicer. Faciendum puto, ut paucis rationem nostri consilij demus. Et Quintilianus: Quod si nemo miratur poetas maximos saepe fecisse, ut in principijs operum suorum musas inuocarent. Discrimen habet hic loquendi modus ab altero: Alii bi namq; sit aliud propter aliud, ut quum quis inuigilat diligentius faciende mercaturae, cur id faciat interrogatus, ut liberi mei honestius uiuant, respondebit. Aliud est ergo, quod ipse facit: aliud propter quod hoc ipsum facit. Non ita in exemplis à me modo recitatis. Quid Cato fecit, ut Flaminium eijceret de Senatu? Nempe id ipsum quod fecit. Quid faciunt poëtae, ut musas inuocent? Nempe nil aliud, nisi quod musas inuocant. Idem est igitur in genere huiusmodi principium, & finis, siue opera, & effectus. Idem fecit Cicero quodam in loco, in uerbo committito: Qui secundum naturam uiuere uolet, nunquam committet, ut alienum appetat: & quod alteri detraxerit, sibi assumat. Idem est hoc, ac si dixisset: qui secundum naturam uiuere uolet, nunquam alienum appetet: ut in superioribus. Inuitus C. Flaminium Senatu eieci: & paucis ratio nostri consilij est reddenda: & ita in ceteris.

De Quod, & Quum.

CAP. XXXIX.

Quod, & quum, quiddam peculiare in oratione exhibet, ut in Bruto Cic. Augebat etiam molestiam, quod magna sapientum

sapientum, ciuiumq; bonorum penuria iam in ciuitate esset. Idem ad Sulpitium: Quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor hac me tum uidisse. Quid est quod augeat Ciceroni molestiam? aut quid eum consolatur? uel quod magna penuria sapientum esset, uel quum recordaretur suae prouidentiae? Nempe hoc ipsum, quod magna penuria sapientum esset, & quod illud suum consilium recordaretur. Idem est igitur id, in quo molestiam consolationem ue capit, & propter quod ipsam molestiam, ac consolationem capit.

Qua de causa, Vt, Tamen, & similia abijciuntur quandoq; ab oratione. CAP. XL.

Saepe admirari soleo, quod nunquam tibi grauem senectutem esse senserim. Quid miraris Scipio te non sensisse, quod sentire non posses? Quippe quod nunquam fuit. Miraris quod nunquam senseris me fuisse luscum, qui nunquam fui. Mirandum potius foret, si sensisses me luscum, aut grauitolerantem senectutem. Verum sic locutus est Scipio cum Catone, quasi diceret, Miror senectutem tibi, ut sentio, non esse grauem. Et alibi idem Cicero: Declarat autem studium bellicae gloriae, quod statuas quoque uidemus ornatu ferè militari: non quod uidemus, sed ut uidemus, quod sunt statuæ ornatu ferè militari declaratur studium bellicae gloriae. Et alibi: Non tam me ista fama delectat, falsa praesertim, quam quod spero amicitiae nostrae memoriam sempiternam fore: pro eo quod est, quam quod amicitia nostra (ut spero) sempiterna erit. Et alibi: Num etiam contemnitis, quod sensistis tam charam Populo Romano Auli Hirtij uitam fuisse? pro eo quod est, quod, ut sensistis, tam chara uita Hirtij Populo Romano fuit. Et alibi: Et cò studiosius hoc negotium suscepimus, quod te non sine causa uelle cognoscere rhetoricam intelligamus: pro eo quod est, ut intelligo, non sine causa uis cognoscere rhetoricam. Quintilianus in secundo: Sicut Polyatrem quum Busirim laudaret, & Clytemnestram, quanquam is, quod

Lib. I. Officiorum de magnanimitate. In Laelio.

is, quod his dissimile non est, composuisse orationem, quæ est habita contra Socratem, dicitur. Non est hoc quod composuisse dicitur orationem contra Socratem simile illi, quod laudauit Busrim, & Clytemnestram, sed hoc ipsum, quod composuit orationem, ut dicitur: Nanque dum fortius opus permisit etas, terram manibus subegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito solo nonnihil tamen fecunditatis expressi: subintelligere quamuis: sic, quamuis solum esset inuitum, tamen nonnihil expressi fecunditatis. Et in his pristinae fortunæ reliquis miseris & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: id est, quamuis reliquæ pristinae fortunæ miserae sint & afflictæ: tamen haberet quosdam, &c.

Illud hoc loco non omitamus, querentes ubi est quamuis, licet, etsi, quamquam, similiaq; & tamen, unde incipienda sit constructio oratio: Vtrinque prohiberis. Sed nimirum à uerbo cui adhaerebat tamen, ipso tamen excusso: quod idcirco in ligatura & quasi iunctura orationis incertum est, quia oratio unde non debuerat, inceperat. Ut, Etsi uereor iudices, & cætera. Quod si à principali uerbo cœpisset, superuacuum fuisset inferere tamen. Nunc igitur quum recte inchoatur, illam dictionem ut superfluum, quasi functam officio suo debemus abijcere.

De Duntaxat.

CAP. XLI.

Duntaxat, licet idem significet quod solum, tamen ferè solet aliter in orationis serie disponi, nec recipere posse illud, sed etiam, ut solum, ut tantum, ut modo faciunt. Cicero pro Deiotaro: Quod ipsum etsi non iniquum est in tuo duntaxat periculo. Et de Oratore: ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit. Quintilianus in undecimo: Ergo quum iudex in priuatis, aut præco in publicis dicere de causa iusserit, leniter consurgendum, tum componenda toga, uel (si necesse erit) de integro reijcienda, duntaxat in iudicijs: apud principem enim & magistratus ac tribunalia, non licebit. Pausa

lo post

lo post: Narratio magis prolatam manum, amictum recidentem, gestum distinctum, uocem sermoni proximam, & tamen acrorem, sonum simplicem frequentissime postulabit in his duntaxat, qualia hæc sunt. Caius tamen, & Paulus præter morem hæc dictione sunt usi. Alter enim ait sic: Fabros lignarios dicimus, non eos duntaxat qui ligna dolant, sed omnes qui ædificant. Alter sic: Quum tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus præponatur, in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro facultate natalium constituit. Semel quoq; Titus Liuius lib. x l v i. Nec animum uobis duntaxat fidelem ac bonum præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ gessistis.

De Quandoquidem, Quando, & Quatenus.

CAP. XLII.

Quandoquidem & quando, idem significant, & significant quoniam. Cicero & Vergilius frequentius superiore utuntur, Quintilianus posteriore. Cicero igitur de Oratore: Quæ sunt in hominum uita, quandoquidem in ea uersatur orator, atque ea est ei subiecta materia, omnia quæ sita, audita, lecta, disputata, tractata, cognita esse debent. Vergilius:

Quandoquidẽ Ausonios cõiungi scedere Teucris. Sine quidẽ: Hic tibi (sabor enim) quando hæc te cura remordet. Mirorq; cur Priscianus illud Vergilianum quãdo, pro aliquando exposuerit: quod accipiendum est pro quoniam:

His se, quando ultima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis.

Quintilianus: Quando igitur orator est uir bonus (is autem citra uirtutem intelligi nõ potest: uirtus etiamsi quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est) mores ante omnia oratori studijs erunt excolendi. Eiusdem significati est quatenus apud seculum duntaxat Quint. Is ita ait: Sed quatenus luctus nostri in ira uocantur, & stenti disputandum est, & orbitati

tati suae mater irascitur, superemus, quam exorare non possumus. Et eius discipulus Plinius Iunior: Et quatenus negatur nobis diu uiuere, relinquamus aliquid, quo nos uixisse testemur. Nam Cicero dixit, quatenus solummodo pro inquam, sicut eatenus pro intantum. Ut in Laelio: Videndum est quatenus amicitiae tribuendum est. Seculum autem Quintiliani à Liuiio, Vergilio, Horatio exordior, quorum ultimus in Sermonibus sic ait: Surrentina uasir qui miscet fice Falerna Vina, columbino limum bene colligit ouo, Quatenus ima petit uoluens aliena uitellus.

De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quare propter.

CAP. XLIII.

Igitur atque ergo breuioribus adhibentur conclusionibus: Quare, quamobrem, quapropter maioribus: nisi ita dicat: nescio quare sic loquaris, intelligo quamobrem sic facias. Illud autem primum quod protuli, sepe ad significandam continuationem partium orationis adhiberi solet, et fere post aliquam rem interiectam, quasi in hunc sensum: Ut autem continuent, aut ut pergam ad sequentia: ac ne sim longus in exemplo, ut necesse foret, afferam breue ex poeta sumptum:

Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum:

Posthabui tamen illorum mea seria ludo:

Alternis igitur contendere uersibus ambo Cæpere.

Ergo, etsi rarius, tamen nonnunquam et hoc modo usurpatur.

De Adeo, Usqueadeo, Usque eò, & Tantum.

CAP. XLIIII.

Adeo exponunt pro ualde, ut Terentius: Iuuenem adeo nonabilem. Significat etiam intantum, nonnunquam sequente ut, nonnunquam non sequente, ut apud Quintilianum: Cuncta (si uidetur) iura percurrere, nusquam adeo pro nobis sollicita lex est, ut quod praestat extorqueat. dedit caeco talionis actionem, non manus recusantis impellit, iniuriarum, cædis agere permisit

misit, sed non cogit inuitos, adeo penè leuius est ultionem perire, quam potestatem. Genus seruitutis est coacta libertas. Hic eadem sententia fuerit, si dixero, adeo ut penè leuius sit ultionem perire, quam potestatem. Nam sepe hoc modo legimus adeo positum cum uno uerbo, non cum duobus. Quale fuerat exemplum superius, ut apud eundem: At quum protinus respondendum est, omnia parari non possunt, adeo ut paulò minus promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diuerso, quam opinati fuerint, occurrerint. Licuisset hoc etiam sic dicere, Adeo paulò minus promptis etiam nocet scripsisse. Idem efficit usqueadeo, et usque eò, usqueadeo. ut apud eundem: Hinc rumor, et uana de se persuasio, usqueadeo, ut illo discipulorum tumultu inflati, si parum à preceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sine ut, et per indicatiuum apud Ciceronem: Ne si quando ei dicendum erit de iustitia, de fide, mutuetur à Platone, qui quum hæc exprimebat uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatè, usque eò illa, quæ de iustitia dicenda putabat, à uitæ consuetudine, et à ciuitatum moribus abhorrebant. Multi ad hunc ipsum modum usurpant Tantum.

De Quin, & Quinetiam.

CAP. XLV.

Quin, pro quinetiam, siue atque etiam. Vergilius: I. Aeneid.

Quin aspera luno,

Quæ mare nunc, terrasque metu, cælumque fatigat.

Consilia in melius referet.

Quin, pro ut non, ubi desideratur utique subiunctiuum uerbum, idemque non principale, ut idem lib. 111. Aeneidos.

Hic tibi ne qua mora fuerint dispendia tanti,

Quin adeas uatem, precibusque oracula poscas. Quin pro cur non, semper interrogatiue, et per indicatiuum. Idem:

Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,

Viminibus mollique paras detexere iuncos

Nescio quid uiderit Seruius, qui hunc locum exposuit per quin etiam

etiam. Sed duo priores sensus uulgo sunt noti, in carmine et in prosa frequentes et obuij. De tertio afferā ex oratoribus quosque exemplum. Cic. pro Rabirio: Quin compefcitis istam uocē indicem stultitiæ, testem prauitatis? Quintilianus in paupe amatore: Quin tu potius admittis iuuenis consilij rationem?

De Secundum præpositione. CAP. XLVI.

Secundum, nonnunquam pro iuxta et post. Vergilius: Dulcibus illa quidem illecebris, aut plena secundum flumina. Quintil. in pariete palmato: Tu iaces secundum occasionē, et expeditum tibi in proximo facinus est. Sulpitius: M. Marcellum post coenæ tempus à Magio Syllone familiari eius pugione percussus esse, et duo uulnera accepisse: unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. Hic iuxta significat. Item quod ab altero secundum est, id iuxta est, atque post. Ideoq; secundum pro post accipitur, quasi secundo loco. Idem Quintilianus in gladiatore: Nam quod unum mihi secundum patrem fortuna uidebatur parasse præsidium, id ego sperare in illa sorte non poteram. Cicero: Proxime autem et secundum deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Idem: Appellat L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. Liuius lib. x. i. Hetrusci belli fama exorta est: nec erat ea tempestate gens alia, cuius secundum Gallicos tumultus arma terribiliora essent. Secundum etiam accipitur pro eo quod est pro: ut, secundum te litem do: secundum me iudica: secundum se iudicium des uult, id est, pro me, pro te, pro se. Et pro in, ut secundum quietem, id est, in quiete somni. Secundum autem Platonem, secundum Pythagoram, sensus hic notissimus est.

De iam & iamiam. CAP. XLVII.

Iam eleganter usurpari solet, aliquando quasi pro tunc, ut Cicero: Ipsa uerba compone, et quasi coagmēta (quod ne Græci quidem faciunt) iam neminem antepones Catoni. Quint. Quod si satis prudenter ea uiderint, iam propē cōsummata

mata fuerint præcipitis opera. Aliquando significat præterea, quasi nodus quidam inter sententias, ut Vergilius: Iam maris immensi prolem et genus omne natantum. Iam uarias pelagi uolucres. Huiusmodi exempla sunt crebra. Idem efficiet iunctum cum uerō: Iam uerō urbibus constitutis: Iam uero, et cetera. Iamiam de futuro palam est, quid significet: ut, iamiam iam adierit. Et de præsentī, licet ad futurum resoluatur:

—Iamiamq; manu tenet, et premit hasta. quasi nunc nunc tenebit. 2. Aeneid. Nonnunquam figurate per indignationem miserationem ue accipitur. Ut idem Vergilius: —Iamiam nec maxima Iuno, 4. Aeneid. Nec Saturnius hæc oculis pater afficit æquis.

Cic. in Verrem: Iamiam Dolabella neq; me tui, neq; tuorum liberorum, quo te aliqui innocentē putant, casus miseret. Quintil. Iamiam malo uenena, ferrum, subitios ictus, improuisamq; mortem: qui incestū non credit, torquere non debet: qui credit, statim debet occidere. Et hæc per indignationem. Per miserationem uerō, Sallustius in Iugurtha: Iamiam animo meo charissime frater, quamquam tibi immaturo, et unde minime decuit uitæ crepta est, tamen letandum magis quam dolendum puto casum tuum. Per exhortationem quoq; ut apud Quintil. Iamiam comulito quicunq; casus manet, etiam si te imperator damnaturus est, habes solatium, satius est quam a patre occidi.

De Tantisper, Paulisper, Aliquantisper, Parumper, & similibus. CAP. XLVIII.

Tantisper, frē postulat post se dum pro donec, siue quam diu. Nam et donec duobus modis accipitur. Dabo operam uoluptatibus donec moriar, id est, usque ad mortem: et, dabo operam uoluptatibus donec uiuo, id est, quādiu uiuo. Eiusdem nature est dum. Ideoq; in priore sensu amat subiunctiuum, in Dum. posteriore indicatiuum more donec, ut apud Ciceronem: Deinde est in carcerem ductus, ut ibi esset tantisper, dum culcus, in quem coniectus deferretur, compararetur. Terentius: Ego tantisper

tisper te dici uolo meum, dum id quod uolo facis. Sunt tamē qui pro tantummodo accipiant. Sunt qui etiam pro interea. Catera quoque sic à per composita, ad temporis breuitatem refruntur. Parumper, paulisper, aliquantisper. Sunt qui per imperitiam hæc accipiunt pro suis primitiis, quæ sunt parum, paulum, aliquantulum.

De Ferè & Temere.

CAP. XLIX.

Ferè significationem habet non omnibus notam, nisi quando significat penè, cuius significatio est, Paulum absuit, quin: ut, penè siue ferè in manus hostium incidi, id est, Paulum absuit, quin in manus hostium inciderem. Altera significatio est, quum subintelligitur aliqua uniuersalitas, ut Quintil. Hæ sunt ferè emendatè loquendi, scribendiq; partes, id est, ferè omnes. Ideoq; ferè omnes adiungitur, ut idem: Nam in omnibus ferè minus ualent præcepta quam experimenta. Simuliter de loco, de tempore, similibusq;: ut, utor ferè hac ueste in faciendis sacris, id est, in omni ferè tempore. Ferè Romani orbem subegerunt, id est, ferè totum orbem. Ferè sit, ut iuuenes ament, id est, ferè ubiq;. Cuius significationis imperiti corruerunt illud Cicero- nis de Amicitia: Memini illum in eum sermonem incidere, qui tum ferè multis erat in ore: quum scribendum sit, qui tum ferè

Temere. erat in ore, id est, ferè omnibus. Pro ferè accipitur temere apud Lib. I. ca. 4. omnes post Ciceronē natos, ut Quintilianus: Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquam peruenit ad frugem. Sunt enim quedam, quæ sequens ac proximum M. Tullio seculum adiungenda existimauit: ut procul dubio, obiter pro specia- liter, tali causa, uel pro statim, quoties pro quando. Nam Cice- ro ferè nunquam utitur, nisi addat toties. Citra pro sine: ut ibi: Plusq; si separe, usus sine doctrina, quam citra usum do- ctrina ualeat. Interim pro aliquando. Meo nomine, tuo nomi- ne, hoc nomine, pro mea, tua, hac causa, siue hoc respectu, ut ibi: Minus est quod sciendum meo nomine, quam quod illius gau- dendum

dendum est. Et alibi: Ago quinimo gratias hoc solo nomine cru- delissimis fatis, quod maximum facinus non in prima cui mei parte posuerunt. Cicero rarissime, ut in Bruto: At uerò inquam ego tibi Brute non soluam, nisi prius à te cauero amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. Et pro Sylla: An cum tanto imperio, tantaq; potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis, quo tandem nomine? Sed hoc de- clinabile est. Nunc autem de indeclinabilibus agimus, qualia hæc sunt: alioquin, aliàs, nihilominus, super & supra, diuer- sius aliquantulum à Ciceronis usu. De qua differentia in com- mentariis à me in huius orationes, & illius declamationes com- ponendis differetur.

De Perinde, Proinde, Subinde, Identem, Itidem, & Item.

CAP. L.

Perinde flagitat post se ac si, uel atq; si, quum significa- tio eius sit ita: ut, fac perinde, ac si tua res esset, id est, ita quasi. Cum negatione uerò etiam quam, ut Suetonius de uita Donutiani: Nulla tamen re perinde motus, quam responso casu Aschitarionis mathematici. Quod si non sequatur nec ac si, nec negatio, accipietur pro æque, ut Plinius Iunior: Funus Russi clarissimi uiri & perinde felicissimi. Pro ita, id est, quod est multum, ut idē Suetonius de uita Galbæ: Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. Proinde idem est quod ideo, uel potius, Proinde. ideoq;: semper enim dependet à superiore sententia. Quidam, quorum est Lucretius, accipiunt proinde in eam significatio- nem, quam dedimus perinde: ubi proinde duas syllabas habere facit. Subinde reperitur pro inde, uel deinde, statim, ut T. Liuius Subinde. lib. III. Subinde acceptus à Publio Numitorio Spurius Oppius. Et Horatius ad Celsum:

Si dicet recte, primum gaudere, subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento.

Etiam pro identidem siue frequenter cum quodam intervallo. Identidem.

k 2 Vt si



LAURENTII VALLAE

Ut si iter faciēs crebrò ad comitem respiciā, an me sequi possit dicam, subinde respicio. Cicero autem diceret identidem. Nam subinde uti nō solet, ne aequales quidem eius, Varro, Sallustius, Caesar: licet illi utantur nouissimo pro ultimo, multiq; alij, quod **Idem.** Cicero non facit. **Idem,** et item, significant id quod similiter. Hæc omnia ab inde composita Priscianus, multiq; alij pronuntiarī uolunt accentu in antepenultima syllaba, qualia sunt (ut eidem placet) composita à quādo, aliquando siquādo, nē quando, nūquādo. Est enim hoc ultimum et ipsum compositum. Ideoq; per n, in tertia litera scribendum est, non per m, pro eo quod est num aliquando. Est autem huius monosyllabæ significatio penē eadem quæ an, subintelligitq; utiq; negationem. Vt, **Non.** num ego te spoliaui? quasi dicat, ego te nō spoliaui. At quoties per negationē interrogamus, subintelligitur affirmatio: ut, non ego te spoliaui? quasi dicat, ego te spoliaui. Affirmatiua autem **Etiam.** Sic. respōso hæc propria est, **Etiam.** Vt, uidiſti me hodie? si uidi te, **Ita.** respōdere debeo, **Etiam,** uel sic. Plinius ad Tacitum: Studes in Terē. in An= quam? respondit, etiam. Vbi? Mediolani. Vulgò autem respondia scen. 2. demus, **Ita:** Neq; hoc sine autoritate. Sino apud Terentium dia= act. 3. centi Dauo, mihi ne? respondit, **Ita.**

De Nunc.

CAP. LI.

Nunc, solet usurpari sine significatione tēporis, ut de Diuinatione Cicero: Quæ quidem multò plura euenirēt, si ad quietem integri iremus: Nunc onusti cibo et uino, confusa et perturbata cernimus. Et de Oratore: Et si in huiusmodi genere nihil esset, nisi falsum, atq; imitatione simulatū, maior ars aliqua esset requirenda: nunc ego quid dicam? Et in eodem: Nam si ita diceret, et cetera. Nunc uero fateris, et cetera.

De Bene, Male, Peius, Pessime

CAP. LII.

Bene nonnunquā accipitur pro ualde, ut Cic. Habetis orationem bene longam. Quintil. Quum multa diserte, summisq; clamoribus, quæ neq; ad iudicem, neq; ad declamationem perti-

ELEGANTIARVM. LIB. II.

149

pertinent, decantauerunt bene sudantes, beneq; comitati per forum reducuntur. Huic simile quiddā habet male, ut Conuci frēs Male. quēter utuntur. Male mihi timeo, pro eo quod est ualde timeo. Cicero in Bruto: Addebat etiam, idq; ad rem pertinere credebatur, scriptores illos male mulctatos, id est, ualde, et quasi bene mulctatos, sed in malum illorum. ideoq; nō bene dixit mulctatos, sed male. Neq; id solum in positiuo aduerbio, sed in superlatiua quoq; ut pessime mulctatos. Atq; adeo in comparatiua, Pessime. sed frequētius cum uerbo odi, ut idem in Philipp. Quo neminē ueterani peius oderunt: peius quasi magis et ualidius. Idem ad Peius. Marium: Oderam multò peius, quā illum ipsum Clodiu. Illum enim oppugnaueram, hunc defenderam. Nec tantum per comparatiuum cum hoc uerbo, uerum etiam per positiuum. Vt Terēt. in Adelphis: Illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia propē est: tam male, pro eo quod est, tam ualde: per aliud autem uerbum, ut Ouidius Heroidum:

Peius adulterio turpis adulter obest.

De Super, Supra, Intra, Infra, Subter

CAP. LIII.

Super et supra, licet in eodem loco sedere possint, tamen in hoc plerunq; differunt, quod illud contiguum est, hoc interiecto spatio. Vt, sedeo super lapidem, magis quā supra lapidem. Rursus aquila uolat, uel nubes pendet supra nos potius quā super nos. Non tamen sic semper, ut apud Quintil. Nec ulla est supra terras adeo rabiosa bellua, cui nō imago sua sancta sit. Et Liuii lib. x l i i i i. Vbi circa muros subter terrā per dies quindecim pugnatum est. Intra et infra etiam differunt: Intra, quia intra ad numerum et spatium refertur: ut, intra uiginti dies, et intra muros, non autē infra uiginti dies, uel infra muros. Infra ad dignitatem et ad locum: ut, infra dignitatē meam Infra. est, et infra tectum, id est, subter tectū. Deniq; intra habet relatiuum extra: infra uerò supra. Subter quoq; relatiuum habet super: ideoq; tactum rei fere significat. Vt hic urinator miris= Subter.



cē natat, duratq; subter aquam.

De Sicut, Ita, Itaq; & Sic.

CAP. LIIII.

Sicut, habet nonnunquam uenustatem magnam atq; utilita-
tem in disponendo, quoties antecedentem annectit cum se-
quente sententia, ut apud Quintilianum: Sunt & alia ingenita
quidem quae adiuvant, uox, latus patiens laboris, ualetudo, con-
stantia, decor: quae si modica obtigerunt, possunt ratione am-
pliari. Sed nonnunquam ita desunt, ut bona etiam ingenij, stu-
diq; corrumpant: sicut & haec ipsa sine doctore perito, studio
pertinaci legendi, scribendi, dicendi multa, & cōtinua exerci-

Cap. 19. tatione per se nihil prosunt. Plinius libro VII. Ferunt Crasum
auum Crassi in Parthis interempti nunquam resisse, ob id ex-
lato uocatum, sicut nec fiesse multos. Seruius grammaticus
haec dictione & bene, & frequēter utitur. Possumus eodem mo-

Quemadmo do, quo sicut, usurpare duo alia, quemadmodum & quomodo,
dum.

Quomodo. sicut, ut non modō res similes copulet (quod est frequentissi-
mum) sed diuersas quoq; & saepe contrarias, ut idem Quinti-

Sicut. lianus: Sed haec eloquendi praecepta sicut cognitioni sunt ne-
cessaria, ita non satis ad uim dicendi ualent, nisi illis quaedam
facilitas, quae apud Graecos *ἔξις* nominatur, accesserit. Quod

Vt. licet dicere etiam per ut, & quidem frequentius, ut idem. Quod

Ita. ut optimum, ita longe difficilimum. Sed in hoc genere sermo-
nis bonam sibi partem uendicat illud ita. De quo hoc etiam ad-
dam, quod nonnunquam accipitur pro itaq; sed hac differen-
tia, ut nonnunquam ipsum antecedit in eadem sententia altera
dictio. Cicero in Tusculanis: Ita nobilissima ciuitas Graeciae, &
olim potentissima sepulchrum cuius sui ignorasset, nisi ab homi-

Itaq;. ne Arpinate didicisset. Possumus per itaq; sic dicere. Itaq; ciui-
tas, uel ciuitas itaq; eodem modo quo sic, pro sicq;. Quintilia-
nus ubi de adolescente in opere duro, ac uirili se exercente di-
xisset, intulit: Sic effectum est, ut quemadmodum aliqui putant,

posset

posset cito militare. Accipitur etiam ita pro ualde, ut Cicero: Ita p ualde.
Nec ita multo post edictū Bruti affertur & Cassij. Quintilia-
nus: Nec res est ita magni temporis ac laboris.

De Nam, Nanq; Nam quod, Quod autem, &

Quod uero.

CAP. LV.

Nam, & nanq; quiddam simile habent, quod ita, & itaq;.
Quippe cum nanq; soleat & primum locum sortiri, &
secundum, aliquando etiam tertium: nam nō solet, sed prima sem-
per est dictionum. Praterca hoc aliquando accipitur pro autem,
ad distinctionem sententiarum, ut in Sallustium Cicero: Nam Nam quod.
quod in uxorem atque filiam meam tam petulanter inuectus es.
Idem ualeat ac si dixisset, quod autem in uxorem, & cetera. Siue Quod autē.
quod uero, ueluti saepe incipere solemus, ut idem: Quod autem
scribis, quid de exitu belli sentiam, magis consilium petere pos-
sum, quam ipse alijs dare. Idē de Oratore lib. I. Quod uero ui- Quod uero.
ros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & premia propo-
sita sint uirtutibus, & supplicia uitij, equidem putabam uirtu-
tem hominibus (si modo tradi ratione possit) instituendo &
persuadendo, non minis, & ui ac metu tradi.

De Iterum, Antehac, Posthac, Deinceps, &

Rursus.

CAP. LVI.

Iterum, refertur etiam ad primam uicem, non tantum ad po-
steriorem: nam iterum uoco te, id est, iterata uice, usitatum
est: iterum uocaui te, praeter hanc uicem, minus est usitatum. Ci-
cero pro lege Manilia: Quum tantam multitudinem cum tanto
studio uideremus, quantam non iterum in eodem homine prae-
ficiendo uidimus. Antehac & posthac huic similia sunt, hoc est, Antehac.
ante hoc, uel post hoc tempus. Aliquando tamen reperimus an- Posthac.
te illud, uel post illud tempus. Sallustius: Sic erat accensa libidi-
ne, ut saepius peteret uiros, quam peteretur: sed ea saepe ante- Post illud.
hac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. Suetonius in Do-
mitiani uita: Pari arrogantia cum procuratorum suorum non-

k 4 nunc

LAVRENTII VALLAE

Deinceps. mine formalem dictaret epistolam, sic cepit: Dominus & deus noster sic iubet fieri. Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Deinceps similiter accipitur pro dehinc, & pro deinde, atque etiam pro gradatim. Cicero in Tusculanis: Omnes qui deinceps accubarent, ad lyram canerent. Et ad Thermum: Sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indifertos te nolim habere iratos, quos uideo deinceps tribunos plebis per triennium fore.

Iterum. Sed redeamus ad Iterum, quod aliquid nouitatis exhibet, quum dicitur: Iterumque ad tarda reuerti Corpora. Quomodo iterum: nunquid semel antea redierant? minime. Quid ergo? Aut accipiendum est quomodo Rursus, pro e contrario. Cicero Officiorum libro tertio: Neque me doloribus dedi, quibus essem confectus, nisi restitisssem, nec rursus indignis homine docto uoluptatibus. Aut reuerti redireque pro uenire, ut idem de Fato: Ad Chrysippi laqueos reuertamur: quum nihil de Chrysippo meminisset. Quintilianus: Si uerum est post uetusta secula, & innumera- biles annos reddi rursus alijs corporibus animas, fortasse in-

Reuerti. Reddi pro me renatus sit aliquis ex illis. Reddi quasi dari: nam idem hoc dari. uerbum efficeret. & alibi: Sed ad illos iam perfectis constitutisque uiribus reuertamur, quod in coenis grandibus saepe facimus, ut quum optime satiati simus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata sit. Non ait reuertendum ad uiliores libros, quasi ab his incipiendum sit: sed quum satiati fuerimus bonis libris tanquam cibis, postea nos ad uiliores conuertamus.

De Ultro citroque, Huc illuc, Sursum deorsum, Ultro, & Sponte. CAP. LVII.

Vltro citroque in factis & in dictis. Quintilianus in Caco: In limine iuuenis sicut solet ultro citroque commcare. Cicero lib. sexto de Republica: Multisque uerbis ultro citroque habitis, ille nobis consumptus est dies. Quum ego te alloquor, tunc uerba ultro quasi ultra eunt: quum te alloquentem audio, tunc uerba

ELEGANTIARVM LIB. II.

153

uerba citro quasi citra ueniunt: sicut pedes quum a loco recedo, tunc ultro eunt: quum redeo, tunc citro. Nec elegans esset, huc atque illuc commeabat, nisi errandum & incertum iter significes. Quidam tamen sursum & deorsum utuntur, opinor, imitantes Terentium, qui in Eunuchis ait: Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam, ne sursum deorsum cursites. Nec scio an de Athenis hoc dictum sit, quibus portus in imo, urbs uero editiori loco sita est, forte sic loqui deceat per sursum deorsumque: si de fortunae mutabilitate dicatur, quae nunc tollit, nunc deprimit. Ultro tamen a sponte sic uidetur (ut breuiter dicam) differre, quod ultro est quasi sine requisitione: ut, ultro ad te ueni, id est, a te non requisitus ueni. Sponte ad te ueni, id est, meo consilio: licet ad res inanimatas transferimus: ut, multa arbores sua sponte nascuntur, id est, per se.

De Et, Ac, Que, cum suis compositis. CAP. LVIII.

Et, multifariam solet in usu accipi, cuius conditionis est, quae, & ab eo composita negatiua neque, & per apocopen nec. Vergilius: Audieras & fama fuit. Martialis: Quod nummos cernis mitti, nos credis, amice,

Falleris, & nummos ista tabella rogat.

Quintil. Has primum audiet puer, harum uerba effingere imitando conabitur. Et natura tenacissimi sumus eorum, quae rudibus annis percipimus: Et, pro quia accipiendum est. Ouid. in Fastis: Nil aliud ueram, quam puram intellige flammam,

Nataque de flamma corpora nulla uides.

Quae pro quia, siue nanque. Similiter Cicero: Non solum nobis nati sumus, ortusque nostri partem sibi patria uendicat, partem amici. Duplicantur interdum haec coniunctiones, sed in rebus diuersis uenustius: ut, te admirantur & ciues, & hospites. Vergil. O qui res hominumque deumque. Id est, o qui res & hominum, & deorum. Sallustius in Iugurthino: Sequi uobisque dignum est, id est, & se & uobis dignum est. Raro tamen in prosa, in car-

mine uerò frequentius. Quintil. Nihil ociosum pati, quodq; in inuentione, quodq; in elocutione annotandum erit. Quare de nec, & de neque, & de siue, similibusq; quoties geminantur (quum facilia inuentu sint) omitto exempla. Et, quoque initijs sententiarum competit, ut idem libro primo: Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc professio pollicetur. Eiusdem naturæ est ac, & atq; Cicero: Ac si uolumus eius rei, quæ uocatur eloquentia, siue artis, siue studij, siue exercitationis cuiusdam à natura profectæ considerare principium, & cætera. Idem: Atque cæteri imperatores, qui de illo triumpharunt, & cætera. Interdum etiam & affectui seruit, ut idem pro Milone: Et sunt qui de uia Appia loquantur, taceant de Curia. Et in Philipp. Et ad eum legatos de pace nuttemus, qui pacis nuntios repudiauerunt? Idem: Et postea miramur, quare ferat moleste populus Romanus. Interdum neq; copulam, neq; affectum significat: ut si hoc modo loquar: Superavi illum in palaestra, & est tam uictus, & sum tam pusillus. Ut idem de senectute: Defendi legem Voconiam magna uoce, bonisq; lateribus, & uidetis annos meos. Ac si dixisset, defendi legem Voconiam iuuenili uoce, atq; lateribus, & uidetis annos meos, & sum ita senex. Interdum etiam tali modo: Defendi fortissime illam legem: & hoc in tam prouecta etate: uel, & id in tam prouecta etate: uel per que, siue per atque, sic: Idq; in tam prouecta etate. Repudiavi uxorem, idq; autore patre eius. Item per negationem: Duxi Paulam uxorem, neque hoc, uel, neque id sine prudentum hominum autoritate, uel nec id sine consilio, uel & hoc non sine consilio. Quæ exempla & mihi relatu longiora sunt, & legentibus (ut supra dixi) facilia inuentu. Illud non indiget admonitione, quæ pro &, & quoque pro etiam debere accipi, ut alterum quasi membra cum membris, alterum quasi corpora cum corporibus copulet, aliter absurdum esset. Hoc admonendum est, & Et, pro etiā, pro etiam apud Ciceronem nusquam reperiri, sicut in cæteris illo

illo posterioribus, ut à Vergil. incipiamus: ut, Natus & ipse dea. Quintilianus: Tamen si quid aduersus te ipse comisit adulescens, sit hostis & meus. Cicero dixisset, sit hostis etiā meus, uel meus quoq;. Idem inquit: Quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoq; insaniūt, insaniissimum. Quintilianus, id est, seculum ab illo proximū, dixisset, tum illo modo, tum etiā sic, nisi inter eos, qui & ipsi insaniunt. Simili ratione de nec, Nec pro nec pro nec etiam. Ut idem: Persolui gratia nō potest, nec malo paret etiam. tri. Cicero & superiores omnes dixissent, nec malo quidē paret. Interdum miscemus, & atque, nec, nunc ab hoc, nunc ab illo principium sumentes: ut, & pacem respuis, nec bellum geris: uel, nec bellum geris, & tamen respuis pacem: uel sic: & pacem non uis, nec tamē bellum geris: uel, & pacem non uis, & bellum gerere non potes. Nam in nec, siue in neq; (de utroq; enim loquor) inclusa est &, uel que, in quæ resolui potest, & ubi est nec uel neq;, id resolui potest per & non, uel que non. Poëtæ etiam maiorem in his sibi licentiam permittunt. Nec & neque, Nec enim, sequente enim aut uerò, pro simplici, non pro composita negatione accipiuntur. Si quidem idem est nec enim, siue neq; enim, quod non enim, nisi ita resoluimus, nō etenim: neq; uerò, idem quod non uerò, si modò non uerò dicere licet.

De Vicissim, Inuicem, Mutuò. CAP. LIX.

Vicissim, nō memor sum usquam esse apud Ciceronem, & Quintilianum, & ferè maximos quosque autores, nisi pro secundo loco, siue è diuerso, uel è contrario. Vergilius tantum semel, neq; id aperte uidetur usus pro inuicem & mutuò: Quid possit uterq;, uicissim Experiamur. Quod imitatus est Suetonius, & alij plures. Cicero semper (quod ego quidem sciam) sic: Id acciperet ab alio, uicissimq; redderet. Et iterum: Sed ego admiratione quadam uirtutis eius, ille uicissim opinione fortasse nonnulla, quam de moribus meis habebat, me dilexit. Itidem Quintilianus, apud quem, & cæteros illius ætatis non modò

modo inuicem tali modo usurpatur, quale est in Declamationibus: Inuicem sustinetes, inuicem innixi, id est, alter alterum sustinens, & uterque alteri innitens, sed etiam in sensu, cuius est uicissim, ut in lib. decimo: Tam contumeliosos in se ridet inuicem eloquentia, & qui stultis uideri eruditi uolunt, stulti eruditus uidentur. Et iterum: Neque enim uideo quare iustior acquirere ratio, quam ex honestissimo labore, & ab iis de quibus optime meruerunt, qui si nihil inuicem praestent, indigni fuerunt defensione. Plinius posterior: Habes res urbanas, inuicem rusticas scribe. In eadem significatione est mutuò, de quo modo attigi, non solum in hac, qualis est, inuicem se amant, & mutuò se amat, & mutuus amor, sed in ea de qua disputavi. Idem Quintilianus in eodem statim post loco: Ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua beneuolentia utetur, id est, respondente. Cicero: Fac me mutuò diligas: hoc est, fac mihi in amore respondeas.

De Scilicet & Videlicet. CAP. LX.

Scilicet & uidelicet uidentur significare idem quod certe, sed usum suum habent, & praecipuum per amaritudinem quandam cum derisu permixtam, ut apud Vergilium: Scilicet is superis labor est. Et apud Terentium: Id populus curat scilicet. Et apud Quintilianum: Haec uidelicet expectasti, ut ne captiosum esset officio tuo, maturius rediisse, ex industria tempus triuisti. Nonnunquam sine hac amaritudine, & irrisione, ut apud eundem: Sed est uidelicet ultima quaedam calamitatum rabies, & nouissime in furorem uota ipsa uertuntur. Nonnunquam post relationem, sicut solet poni quidem, nonnunquam & ante, uel sine relatione. Et hi sunt fere modi utendi his duabus dictionibus apud doctissimos: apud quos uix reperias illum uulgo usitatissimum modum, cum ea quae confuse dicta sunt, per singula postea exponimus: quale esset, Quatuor sunt uirtutes, scilicet uel uidelicet prudentia, iustitia, fortitudo, modestia.

SECUNDI LIBRI FINIS.

LAVRENTII VAL-
LENSIS IN TERTIUM LI-
BRUM ELEGANTiarum
PRAEFATIO.

PERLEGI proxime quinquaginta Digestorum libros ex plerisque iuriconsultorum uoluminibus excerptos, & relege quum libenter, tum uero quadam cum admiratione. Primum, quod nescias utrum diligentia ne an grauitas, prudentia an aequitas, scientia rerum an orationis dignitas praestet, & maiori laude digna esse uideatur. Deinde quod haec ipsa ita in unoquoque illorum omnia sunt egregia & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui praefere dum putes. Cui simile quiddam (ut de ultima tantum parte, quae ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebam, quae quum a pluribus scribantur, omnes tamen ab uno eodemque (audacius dixerim) si personas susculeris, ab uno Cicerone scriptae iudicentur. Ita uerba ac sententiae characterque ipse dicendi ubique sui est similis. Quod eo magis in iuriconsultis est admirandum, quod illi eadem aetate cuncti extiterunt in eodem quasi ludo ac schola instituti. Hi uero inter se etiam seculis distant, licet omnes post Ciceronem. Ideoque quibusdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes a Vergilio usque ad Liuium fuerunt. Nam Seruii Sulpitij atque Mutij Scauolae nihil extat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisci illi quidem iuriconsulti quales quantique in eloquendo fuerint, iudicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi adimiue posse uideatur, non tam eloquentiae (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quam Latinitatis atque elegantiae: sine qua caeca omnis doctrina est, & illiberalis, praesertim in iure ciuili. Ut enim Quintilianus inquit

quit, Omne ius, aut in uerborum interpretatione positum est, aut equi, prauiq; discrimine. Et quantum momenti in uerborum interpretatione sit, ipsi iurisperitorum libri maxime testantur, in hac re precipue laborantes. Utinamq; integri forent, aut certe isti non forent, qui in locum illorum etiam Iustiniano uetante successerunt. Nota sunt eorum, et nimis nota nomina, ut superuacuum sit ea per me recenseri, qui uix quinque tam partem iuris ciuilis intelligunt, et ob imperitiæ suæ uelamentum aiunt non posse doctos euadere in iure ciuili facundia studiosos, quasi iuriscōsulti illi aut rustice locuti sint, id est, istorum more, aut huic scientiæ non planè satisfecerint. quid de illis loquor? ego mediocri ingenio et mediocri literatura præditus, profiteor me omnes qui ius ciuile interpretantur, ipsorum scientiam edoctrum. Quod si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato, si stomachum moueant, triduo se iuriscōsultum fore, non ne et ipse audebo dicere, si iurisperiti (nolo dicere iurisperiti) stomachum mihi moueant, aut etiam sine stomacho me glossas in Digesta triennio conscripturū, longè utiliores Accursianis? Merentur enim, merentur summi illi uiri nancisci aliquem, qui eos uere riteq; exponat, uel certè à male, et Gothice potius quàm Latine interpretantibus defendat. Gothi isti quidni et Vādali existimādi sunt? Nam postquàm hæ gentes semel, iterumq; Italiæ influentes Romam ceperunt, ut imperium eorum, ita linguam quoq; (quemadmodum aliqui putant) accepimus, et plurimi forsā ex illis oriundi sumus. Argumento sunt codices Gothice scripti, quæ magna multitudo est: quæ gens si scripturā Romanam deprauare potuit, quid de lingua, præsertim relicta sobole putandum est? unde post illorum aduentum primum, alterumq; omnes scriptores nequaquam faciundi. Ideoq; prioribus multò inferiores fuerunt. En quò literatura Romana recidit. Veteres admiscebant linguæ suæ Græcam. Isti admiscunt Gothicam. Neque uerò hoc dico, ut iuris studiosos carpam

carpam, imò ut adhorter potius, persuadeamq; sine studijs humanis iurisperitus maniat non posse, quam cupiunt, assequi facultatem: malintq; nemo, nisi iurisperitorum, quàm leguleiorum similes esse. Nam (ut Verterarum pergitur)

O fortunatos nimium, bona si sua norint, Agricolas.
Ita ego appellem iuri operam dantes fortunatos, si norint sua bona. Quæ enim disciplina, scilicet quæ publicè legitur, tam ornata, atque (ut sic dicam) tam aurea, ut ius ciuile? An (ut hinc incipiam) ius pontificum (quod canonicum uocant) quod ex maxima parte Gothicum est? An philosophorum libri, qui ne à Gothiis quidem, aut Vandalis intelligerentur? quos ego ob hoc maxime errare, quod loquendi facultate caruerunt, in libris meis de Dialectica ostendo: quos iam edidissim, nisi amici me hos potius edere cōgissim. An grammaticorum, quorum positum uidetur fuisse, ut linguam Latinam dedocrent? An deniq; rhetoricorum, qui ad hanc usque ætatem plurimi circumserebantur, nihil aliud docentes quàm Gothicè dicere? Vna supererat iuris ciuilis scientia adhuc inuiolata, et sancta, et quasi Tarpeia arx urbe direpta. Hanc etiam isti Gothi, non Galli per De hoc Lib. speciem amicitie pollucere atq; euertere tentauerunt, euertereq; uisus lib. 5. ab pergunt. Hanc ipse (quantum in me erit) ut M. Manlius Torquatus urbe cōdita. quatus protegam, imò omnes qui hoc nomen profitentur, protegere debent. Quod si fecerint (ut spero et opto) non legulei, sed iuriscōsulti euadent. Quod ad meum autem hoc opus attinget, non fraudabo iuris conditores debita laude. Tantum igitur Laus libro deberi puto huius facultatis libris, quātum illis olim qui Carum iuris. pitolium ab armis Gallorum atque insidijs defenderunt: per quos factum est, ut non modo tota urbs non amitteretur, uerum etiam ut tota restitui posset. Itaque per quotidianam lectionem Digestorum et semper aliqua ex parte incolumis, atq; in honore fuit lingua Romana, et breui suam dignitatem, atque amplitudinem recuperabit. Sed ad reliqua pergamus.

De Tanti & Quanti, cum suis compositis, deq;
Pluris & Minoris. CAP. I.



ATQVE ut ab eo potissimum incipiam, quod nec ab aliquo (quod sciam) traditum, & traditu dignissimum est: duo, tanti & quanti: compositaq; cū eis tantidē, quantilibet & quantiacūq; totidemq; comparatiua pluris & minoris: præterea nulla alia nec comparatiua, nec nomina, nec dictiones queunt in genitiuo casu adiungi his uerbis, emo, uendo, nenua-
do, ueneo, mercor, comparo, æstimo, taxo, liceor, addico, distra-
ho, metior pro æstimo, constat, conduco, loco, faceror, paci-
scor, pango pepigi, condemno, postulo, & si qua sunt alia si-
milis horum significationis. Neq; enim audiuius dici unquam,
uendit patriam hic auri: aut, Achilles uendit corpus Hectoris
auri, Priamusq; illud redemit magni ponderis auri. Sed per
6. Aeneid. ablatiuum sic: Vendit hic auro patriam, &c. Exanimusq;
& r. auro corpus uendebat Achilles. Hæc Vergil. Valerius quoq; li-
Cap. 4. bro quinto: Magno ubiq; pretio uirtus æstimatur. Quanti ue-
rò & tanti, ceteraq; (ut dixi) genitiuum non mutant, ut Teren-
tius in Eunuchis: Quid agas? nisi ut te redimas captum quam-
queas minimo: & si nequeas paululo, at quanti queas: id est,
tanti te redimas, quanti queas. Cur non dixit quanto, ut con-
grueret cum illis minimo & paulo, aut minimi & paulilli,
ut congrueret cum hoc quanti: nisi quia tanti & quanti ma-
tare non licet, & ab eis, quæ dixi composita? Quintil. in Pas-
Tantidem. cadauerum: Hoc unum supererat, ut deuectum tantidem uende-
res. & in Verrem Cicero: Aiebat te tantidem æstimasse, quanti
Quaticūq; sacerdotem. Iuuenalis: Quaticūq; domus constet. Idem (quod
ad prædicta comparatiua pertinet) Balnea sexcentis, & pluris
porticus emptæ. cur non dixit & pluribus? ut copularet coniun-
ctio eisdem casus. Titus Liuius lib. XLVIII. Mancipia minora
annis niginti, quæ post proximum lustrum decem milibus æris,
aut

aut pluris uenissent, ea quoque decem tanto pluris quam quati
essent, æstimaretur. Adeo ut interrogati per eundem sæpe casum
respondere nequeamus: ut Plaut. in Epidico: Quanti eam emit?
uili: quot minis? quadraginta minis. Horat. Quanti emptæ par-
uo: quanti ergo? octusibus. heu heu. Nam illud apud Ciceronē,
quanti additus? mille nummum, non est illud mille genitiui sed
ablatiui casus, ut mox docebo: quasi millenario nummum, id est,
nummorum. Et hæc quidē interrogatio est per genitiuū, respon-
sio autē per ablatiuū. Aliquando ē diuerso: ut emisti ne decē mi-
nis istum equum? imò pluris. Aliquādo hi duo casus iuxta idem
uerbum hærent: ut, emisti istum equum decem minis, an pluris?
Quod si aduerbia forent (ut nonnulli existimare solent) cur po-
tius dictum est tanti & quanti, pluris & minoris, non tanto &
quāto, pluri & minori: quum huiusmodi uerba utiq; ablatiuū
desiderent. Cur non idem fit in cæteris comparatiuis, quæ pa-
lām aduerbiantur? Non enim dicitur, emi equum uilioris cario-
ris uē, quā tu: nec uiliori cariori uē quā tu, sed uilior quā
tu aut carior: neq; uēdidi ædes melioris peioris uē quā tu, sed
melior peius uē quā tu. Cur denique (quod non minus miran-
dum est) hæc ipsa quæ nominauī, quoties substantiuus maritan-
tur, formam naturalem, & legem uerborum custodiunt, exce-
pto tantidem? quia est substantiuum, quod ablatiuū datiuūq;
non agnoscit tantodem: solasq; has uoces habet tantundem, & Tantundem.
tantidem. Dicēdumq; erit: quanta pecunia istum equum emisti?
sicut quot minis? Iuuenalis: - Quanto
Metiris pretio, quod ni tibi deditus essem,
Deuotusq; cliens, uxor tibi uirgo maneret.
Liuius lib. XXII. Hic miles magis placuit, cū pretio minore re-
dimendi captiuos copia fieret. Itaque genitiuos illos, tanti emi
equum, quanti potui, sic exponere non possumus, tanti pretij,
& quanti pretij potui, sed sic, tanto pretio quanto potui. Et
per comparatiuum, ut illud Ciceronis: Non pluris uēdo quā s. Officiorū.
i alij, for

alij, fortasse etiam minoris. Cum aliquem doces, non ita expos-
nas, pluris, id est, pretij: & minoris, id est, pretij. Nā huiusmodi
expositio fecit, ut plerique fallerentur: sed sic, pluris, id est, plu-
ri pretio: minoris, id est, minori summa.

De Mea, Tua, Sua, & Cuius.

CAP. II.

Non tantum in his causis quas ostendi, nonnunquam alia-
ter respondemus, quam quo modo interrogati sumus,
sed etiam in illis tribus pronomini-
bus, de quibus proximo li-
bro disputavi tam primitiuis, quam deriuatiuis: quorum diuer-
sam conuicimus naturam esse, & præter hæc unum, cuius cuius
cuius: quod à ueteribus non inter nomina, sed inter pronomi-
na numerabatur, ut meus mea meum. Nec Græci relatiuum,
unde hoc nomen descendit, inter nomina, sed inter articulos col-
locat: & nos pronomina quædam articularia solemus appella-
re. Ideoq; ut dicimus, mea est, tua est, sua est: & mea, tua, sua
interest: ita cuius est, & cuius interest. Plautus in Epidico: Ego
illum conueniam, atque adducam ad te, cuius est fiducia. Cicero
pro Muræna: Ea cædes potissimum crimini datur ei, cuius inter-
fuit: non ei, cuius nihil interfuit. Igitur interrogati, Cuius homi-
nis est hoc opus? respondebimus meum, non mei. Cuius domini
hic fundus? tuus, aut suus, non tui, aut sui. Rursum, meum ne sunt
dum possides, an tuum? Respondebo neutrius, uel illius. Interro-
gamus adhuc respondemusq; per uarios casus: meum ne præ-
dium est, an illius? respondebo illius certe, non tuum. Similiter
de cuius, ad quod nunquam respondeas per eundem casum, nisi
in tribus pronomini-
bus deriuatiuis: ut, cuius pecus? respondeas
meum, uel illius. Interrogatus etiā per diuersos casus: ut cuius
pecus, tuum ne an Melibœi? sed per talem dictionem nunquam
respondetur: nisi si dicas, est cuius est, uel, est cuius esse debet,
& si quid est simile.

De Tanti, Quanti, Magni, Parui, cum Interest.

CAP. III.

Eadem

Eadem tanti & quanti, positiua quoq; duo magni & par-
ui, sola in genitiuo iunguntur cum illis geminis uerbis, in-
terest, & refert. Cætera autem, uel aduerbialiter, uel in uoce no-
minatiui, siue accusatiui, & in primis horum comparatiua, su-
perlatiuaq; magis & minus, maxime & minime, atque horum
germana, multum, plus, plurimum, parum, paululum, paulum,
pauxillum, nihil, aliquid, & si qua sunt alia. Tanti interest,
quanti interest, magni refert, parui refert, ac multum refert, plu-
rimum interest, maxime refert, magis refert, paulum refert, mi-
nus refert, parum refert. Quinetiam non modo quatuor hæc no-
mina id nature habent, cum his duobus uerbis, uerumetiam cum
multis alijs: ut, magni æstimo, parui facio, parui pendo, quāti fa-
cis, tanti facio. Sed cum huiusmodi uerbis nonnunquam alia no-
mina iunguntur, ut plurimi æstimo.

De Mille, & Millia.

CAP. IIII.

Atque (ut promissum exoluam) illud Ciceronis mille num-
mum singularis numeri esse, tum exemplo eiusdem, tum
præcepto M. Varronis comprobabo. In Philippicis: Inuentus
est, qui L. Antonio mille nummum referret expensum. Et pro
Milone: In quibus propter insanas istas subtractiones facile
mille hominum uersabatur. Qualia exempla plura repeterem,
nisi Varronis præceptio satis esset, qui in libris de Analogia,
inquit: Quum peruentum est ad millenarium, assumit singula-
re neutrum, quod dicitur hoc mille denarium, à quo multitudi-
nis numerus fit millia denarium. Et paulo post: Ut sic utrunq;
sine casibus uocis dicemus, ut hoc mille, huius mille: ita hoc de-
cies, huius decies. Hæc hætenus. Illud quoq; præter hæc adda-
mus, mille hominum dici, & millia hominum. Iterum mille homi-
nes dici, millia uero homines non dici. Cuius rei causa est, quod
proprie dicimus, mille homines, ut centum homines: millia ho-
minum, ut centenaria, uel turba hominum. Hoc substantiuum
est, illud uero adiectiuum: Itaq; non licet dicere millia homines,
l 2 quia

quia duo substantiua non coherent sine copula. Neque in his ullus certus inesset sensus. Mille hominum licet dicere, quia mille substantiatur, ut multum hominum, pro multi homines. Item mille hominum, pro mille homines: idemque erit, quod nullum hominum, si nullia singulare haberet, quod non habet, nisi pro nulliario, quod constat ex mille passibus: uel pro seminis genere: Vel more Varronis, quia dicimus hoc mille: Vel quia (ut maxime reor) nec adiectiuum plane, nec substantiuum est, sicut hic haec hoc, iste ista istud, & nonnulla alia pronomina. Nam cetera adiectiua non patiuntur sibi ita adherere adiectiua, ut pronomina. Dicimus enim, hic robustus messor, ista robusta mulier. Nec dicimus, antiquus robustus messor, antiqua robusta mulier. At nomina numerorum sunt istis pronominibus similia: ut, centum aurea patera, mille armatae naues. Ergo Latine dicitur, mille ex hominibus, sicut dicitur, isti ex illis. Quae locutio idem est, quod mille hominum. Cetera nomina numeralia, siue substantiua, siue adiectiua sint, inter se iungi recusant, quia nec duo substantiua, nec duo adiectiua sola esse possunt. Vt duo centum, tria mille, quum praesertim sint sua propria nomina, ut ducenta, trecenta, & supra mille est millia, quod plane substantiuum est. Ideoque dicimus, mille hominum, duo millia hominum: non duo mille: tria millia, quatuor millia hominum, & deinceps: nec (ut dixi) tria aut quatuor mille: sed bis mille, ter mille, aut bis centum, & ter centum: non duo centum, tria centum, aut (ut aliqui indocti loquuntur) ducentum, tricentum, sed ter centum. Vergilius: Ter centum niuei tondent dumeta iuueni. Et alibi: Hic iam ter centum totos regnabitur annos. Reperimus tamen apud ecclesiasticos saepe hoc modo dici, quod le est: Debebat decem millia talenta: &, duodecim millia signati. Quod defendi non potest, nisi resoluas sic: Signati duodecim millia, talenta decem millia: quasi dicatur, numero duodecim millia, & numero decem millia, & subintelligatur entia. Debebat

bebat talenta entia decem millia. Signati entes duodecim millia, nisi interponas uerbum substantiuum, sic: Signati erant duodecim millia: quod in altero exemplo fieri nequit. Quo certe modo ipse non loquerer, sed potius duodecim millia signatorum, aut duodecim millia signata, & decem millia talentorum, & duodecim millia drachmarum argenti. Cuius erroris (si error est) causa (ut opinio mea fert) hinc fluxit, quod saepe legimus decem millia pondo argenti, quasi illud pondo sit nominatiui, aut accusatiui casus, & non potius genitiui. Saepe, decem millia quingenti pedites, non peditum. Ita cum numerus posterior desuerit, putant recte dici posse decem millia pedites, quod falsum est. Nam cum dicimus, decem millia quingenti pedites, sic intelligimus, decem millia peditum & quingenti. Quo saepe modo loquimur, nec aliter loqui possumus. Atque ut nunc ad hoc quingenti subintelligimus pedites, ita ad illud millia subintelligimus peditum. Quale esset in superioribus exemplis, duodecim millia & ducenti signati, uel duodecim millia signatorum & ducenti, & ita in ceteris. Rarius autem reperitur mille, pro millia. Nam illud, Quicumque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo: subintelligitur millia passuum. Alioqui dixisset alios duos, non alia, uel potius alios bis mille.

De Numeralibus.

CAP. V.

ET quoniam de numeris coepimus, de ipsis aliqua dicere prosequamur. Et primum hoc admoneamus, in quo plerique falluntur, trecenti scribendum esse non trecenteni nec tricesimi: quum significat trecentenarium numerum, quod syncopatum est sicut cetera. Dicimus enim ducenti, pro ducenteni, trecenti pro trecenteni, quadringeni, quingeni, sexcenti, septingeni, octingeni, nongeni uel noningeni, pro quadringenteni, quingenteni, sexcenteni, septingenteni, octingenteni, nongenteni uel noningenteni. Centeni autem & nulleni non syncopantur, quia non sunt praelongae dictiones sicut superiores. Triceni autem Triceni.

caret syncopa, sed immutauit g, in c, sicut uiceni, pro uigeni, & triceni, pro trigeni. Est enim similitudo uocis c, & g, quemadmodum d, & t: propter quod dicimus quadringenti, pro quatercenti. In quo nomine & t, in d, & c, in g, mutatum est. Atque quoniam dixi quosdam falli similitudine uocum, recenscamus haec ipsa infra centum, ut supra centum fecimus. Dicimus igitur singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, septeni, octeni, noueni, deni, undeni, duodeni, ternideni, quaternideni, quinideni, senideni: uel deniquaterni, deniquini, deniseni, denisepteni, deniocteni, deninoueni: uiceni, uicenisinguli, uicenibini, uicentiterni, uel (ut postea ostendemus) singuli & uiceni, bini & uiceni, & ita deinceps. Tum triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, non octuageni (octoginta enim dicimus, non octuaginta) nonageni, uel nongeni, non nouageni: deinde centeni. Ideo autem haec nomina in plurali protuli, quod in prosa scribentes ferè plurali utuntur, in carmine frequenter etiam singulari. Et singularem quidem horum nominum numerum non prosa oratione scribentium, ait Priscianus esse, sed poetarum.

ut Vergilius:

Gurgite septeno rapidus mare summonet annis.

Veruntamen non tantum poetarum uideo esse, sed nonnunquam etiam aliorum, ut Plin. lib. x v i i. Traduces Gallica cultura binis utrinque lateribus. Si pars quadrageno distet spatio quaternis, uiceno inter se obuij miscetur. Et in uicesimo quinto: Altera maior folijs laterum modo inclusa quoque, quia septena est. Et in x x v i. Prodigiosa sunt, quae circa hoc tradit Theophrastus autor aliorum qui grauis, septuageno coitu durare libidine contactu herbae, cuius nomen, speciemque non posuit: septuageno, id est, septuaginta coitibus per singulas noctes. Nam ita haec nomina exponuntur: ut, creabantur olim bini consules, id est, per singulos annos duo.

Binus. Utuntur ergo oratores legitima significatione horum nominum: **Ternus.** binus enim siue bini, significat singulis duo: ternus siue terni, singulis

singulis tres: quaternus siue quaterni, singulis quatuor. At Quaternus, poetae non ita. Septenus enim gurgis non est singulis septem, sed septem tantum uni flumini Nilo. Nec in singulari modo significatione hac abutuntur, uerum etiam in plurali. Ut idem:

Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Duodena astra pro duodecim astra. At hoc septeno Priscianus exponit septenario: quod mihi non placet, quum inauditum sit flumen aliquod habere septenarium aluuium, & fontem edere septenarium riuum. Siquidem haec nomina numerum aliarum rerum, quae non nominantur, indicant, non multiplicationem sui in arius.

ipsum: ut, lapis centenarius, non quod sit centuplus lapis, sed centum librarum: homo centenarius, non quod sit centum geminus, sed quod habet centum annos: grex centenarius, non quod sint centum greges, sed grex centum capitum. Rursus non dicimus centenariam libram, sed centuplam, nec centenarium annum, sed centuplum annorum. Tamen dicimus centenarium, septenarium, duodenarium numerum. Siquidem numerus omnia complectitur siue centenarius, siue decenarius, siue alius quouis numerus ceterarum rerum, librarum, annorum, similibusque. Ideoque recte dicimus centenarium numerum annorum ingressus est: non autem, centenarium annum: & millenarium numerum portat pondo: non autem, millenaria pondo. Potuisset igitur Priscianus commodius exponere, septeno gurgite, pro septenarii numeri gurgite. Qua expositione uti solemus in illis numeralibus, quae ultimè numeri eius significant: decimus, undecimus, centesimus, millesimus, id est, qui ultimus est ex decem, ex undecim, ex centum, ex mille. Aliquando etiam sic: hoc aruum attulit centesimum, illud uero sexagesimum, tuum uero trigesimum fructum: id est, ceterarum numerum, sexagenarii, tricenarii fructum, uel centuplum, sexagentuplum, tricentuplum. Plinius lib. x v i i. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoque, ingratissimum est uentri: nascitur qualicunque solo cum centesimo gra-



no: ipsumque pro latamine est. Non ultimum granum est centenario numero intellexit, sed grana centenarii numeri, siue granum centuplum, siue centenum, eo modo quo idem autor dixit uiceno. Hac etiam ratione appellata est quadragesima, quod quadraginta dies continet. Quo uocabulo eloquentissimi Christianorum utitur. Quidam etiam quinquagesima, sexagesima, septuagesima: atque (ut ad rem redeam) utimur superioribus illis nominibus crebrius in plurali numero, singuli, bini, terni. Trinum igitur cum habeat singularem numerum, apparet non esse naturae istorum. Quinimo non memini comperisse me illud in plurali, licet et singulare perrarum sit, ut trinum nudinum. Promulgari enim debebat antiquitus rogatio apud Romanos trino nudino: quod (ut opinor) aut tribus in locis uno die, aut tribus diebus uno in loco celebrabatur: ut trimus trium annorum, ita trinus trium dierum, aut trium locorum. Priscianus autem ait trinundinum pro trinundinarum, Cicero nis exemplo pro Cornelio: Primo ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum potestasque uenisset. Quod si ita esset, a tris compositum esset, non a trinum, ut ait Priscianus, sicut trinocium. sed forsitan per apocopen dicimus trinundinum pro trinum nudinum, aut plane trinundinum. Quintilianus libro secundo: Siue non trino forte nudino promulgata, siue non idoneo die, siue contra intercessionem, uel auspicia, aliud uel quod legibus obstat, dicitur lata esse uel ferri. Titus Liuius libro tertio: Postquam uero comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta sunt. Idem libro quinto, nisi editioni mendae inest, ait: Antea trina loca cum contentione summa patrios explere solitos, nunc iam octoingentes ad imperia obtinenda ire. Donatus tamen hoc nomine utitur, et discipulus eius, non tamen magistro indoctior Hieronymus, cum alibi, tum ad Marcellam: Et Trinam negationem, trina postea confessione deleuit: id est, triplici. Ceteri quoque eodem nomine utuntur

Trinu nudinum.

Trimus.

Trinus.

ne utitur. Unde dicta est trinitas, trium personarum una diuinitas. Seruius super illud Vergilianum:

Terna arma mouenda: ait, Figura poetica: Nam trina debuit dicere. Arma enim sunt tantum numeri pluralis. Sed haec ratio Seruii, quam sit efficax, ipse uiderit, qui uult hoc nomen aptum esse nonnominibus numeri pluralis: quod etiam reperimus coniunctum cum nominibus singularem numerum habentibus. Et quid praeterea dixisset, si apud Vergilium foret quaterna arma: nunc quid legendum esset quatrina? Verum non est trinum de numero eorum, de quibus disputauimus, quorum singularem non frequentari ab oratoribus diximus, sed a poetis, et quidem improprie. Etiam nonnunquam improprie pluralem, quod aliquando ipsi quoque oratores faciunt, sed necessitate in his nominibus quae singulari carent, ut codicilli, licet Iustinianus utatur, ut liberi, ut pugillares, ut nuptiae, ut arma, ut castra. Aut si non carent, suntque uel diuersi generis, ut nudinum et nudina, delictum et delicta: uel diuersae significationis, ut haec aedes, et haec aedes: uel diuersi et generis, et significati, ut epulum et epulae. Necessarium est autem dicere binos codicillos et ternos et quaternos, non duos, tres, quatuor, ratione dictante. Quid enim si de diuersis codicillis dicendum mihi sit, quomodo dicam, duos codicillos scripsit pater, unum ad me, alterum ad uxorem? Illud enim unum et illud alterum ad quid refertur? ad codicillum, quod non reperitur? Dicendum est ergo unos? Quod si unos, ergo et binos dicendum erit: quod ex Cicerone exemplo liquebit: Duplices similitudines esse debent, una rerum, altera uerborum. Quod si dixisset duplex similitudo, subiunxisset una rerum, altera uerborum. Verum quia in plurali locutus est, non putauit Bini codicillos, non duos. Rursus duo testamenta, non bina: de cuius naturae nominibus quibusdam nominatim faciamus mentionem: si tamen illud monuerimus ex praedictis colligi, utroque modo posse dici

dici: Relinquo filiis meis testamēto singulis, siue cuiq; si multis siue utrique, si duo fuerint, dena pradia: uel singulis, siue unicuiq; siue utriq; decē pradia: cū ego & fratres mei ex bonis paternis habuerimus singuli, siue unusquisq; siue uterq; unum pradium: uel singuli, siue unusquisq; siue uterque singula pradia: quae etiam uno loco coniunxit Cicero in Paradoxis: Capit ille ex suis pradijs sexcenta sestertia, ego cētena ex meis. Non dixit aut sexcenta & centum, aut sexcenta & centena, quae tamen diuersa sunt, ut intelligamus ab illo sexcenta capi uno anno, non singulis annis, ab hoc centena non uno anno, sed singulis annis. Ego tamen puto scribendum esse sexcenta, non sexcenta. Multa hic, & multifariam uitiose dicta repetere liceret, sed uereor tantos uiros carpere. Vnum tantummodo dixerim ex tertio libro Regum: Septena retinacula in capitello uno, & septena retinacula in capitello altero: quum dicendum esset, septem in uno, & septē in altero, aut septena in singulis, aut septena in utroque. Et si fuissent plura duobus, septena in una quoq; Cuius cōditionis est illud in eodem libro: Quod absconderim de prophetis domini centum uiros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis. hoc modo non recte dicitur, sed eo modo, quo paulō antē dictum erat: Tulit ille centum prophetas, & abscondit eos quinquagenos in speluncis, id est, in singulis speluncis quinquaginta. Quidam iuris studiosi accipiunt dena. dena pro uiginti, non intelligentes significari singulis duorum decem, de quorum imperitia quid multis dicendum? cum putet recte dici unaquique, quasi una sit nomen, & non aduerbiū. Ne illud quidem obticebo (quemadmodum superius ostendi) illa nomina supra centum syncopari, infra uero cētum minime. Ita ē diuerso aduerbia infra centum syncopari, ultra non syncopari, ut uicies pro uiginties, tricies pro triginties, deinde quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies nō octuagies, nonagies nō nouagies. Cetera nō syncopantur, quinquies, sexies

sexies, septies, octies, nouies, decies, centies, ducēties, trecenties, quadringenties, septingenties, octingenties, noningenties, milles: deinde bis millies, ter millies, quater millies, quinquies millies, decies millies, uicies millies, & deinceps cetera. Nunc ad institutum redeamus, ab hoc potissimum nomine incipientes.

De Litera, & Epistola.

CAP. VI.

Litera in singulari numero significat elementum ipsum, ut a, & b: uel manum scribentis, ut ad Attic. Cic. Nam Alexidis manum amabam, quod tam propē accedebat ad similitudinem tuae literae. In plurali uerō epistolam, praterquam apud poetas, qui pro epistola, uersus gratia, in singulari semper utuntur.

Vt Ouidius:

Quam legis à rapta Briseide littera uenit.

Nam quod Cicero ad Calium scribit, ad se nullam literam Bibulum misisse, ita ait, quasi nullum uerbum misisset, quod ut uerbementem extenuaret, non dixit uerbum, aut syllabam, sed literam. Frequentissimum igitur est litera, pro epistola, inter quae duo nomina haec elegantiae differentia est: Quod dicimus unam epistolam, unam literam, duas, tres, quatuor, quinque epistolas: binas uerō literas, ternas, quaternas, quinas, senas, septenas, octenas, nouenas, denas: nunquam aliter, quale esset: unam, binas, ternas epistolas: duas, tres, quatuor literas. In hoc tamen conueniunt, ut dicamus dedi singulis, uel unicuiq; uel utriq; siue singulas literas, siue singulas epistolas. Item in maiori numero non conueniunt: ut, dedi singulis duas literas, uel binas epistolas: sed binas literas, & duas epistolas, non autem secus, de quo iam dixi. In quo obseruandum est de ceteris quoque uocabulis: ut si dicas, accepi abs te binas literas, non subiungas, quarum alteri respondi per proximum tabellarium, alteri nunc respondeo, sed alteris. De epistola uerō apertum est, ut, accepi duas epistolas, quarum alteri iam respondi, alteri nunc respondeo. Cic. uerō scribit: accepi literas, accepi epistolas. Plinius frequenter etiam

etiam recepi, nisi libri mendosi sint.

De Aedes, & eius deriuatiuis.

CAP. VII.

Aedes in plurali accipitur pro domo, nec unquā aliter: ut, Aedes meas non proscribam. In singulari atq; adco in plurali pro templo, ut Cic. in Philipp. libro primo: Ex eo die, quo in aedem Telluris conuocati sumus, in quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. In quo templo, id est, in qua aede Telluris. Sed hac in re differt a templo, quod semper in utroque numero habet adiectionem, ut in aede Iouis, Mercurij, Minervae: in aede Concordiae, Telluris, Honoris, Virtutis: in aede sacra: & in plurali sacras aedes: aedes deorum, aedes nympharum. Nam quum ait Lucretius de Ioue loquens: Ipse suas aedes disturbat: perinde est, ac si dixisset, Iouis aedes. Igitur pro templo dicemus duas, tres, quatuor deorum aedes, duas sacras aedes: pro domo,

Aeditui. mo, binas, ternas, quaternas, priuatas aedes. Aeditui autem ab **Aediles.** aedibus sacris, quas tuentur, appellati sunt, non a priuatis. Aediles quoq; magis a sacris aedibus dicti sunt, quibus curandis praepositi erant. **Aedificare.** autem magis ad domos hominum spectat, quam deorum, nec domos tantum, uerumetiam naues, ut Cic. Qui quum maximas aedificasset, instruxissetq; classes. Neq; hoc indignum est admonitione, cum cui domus aedificatur, dicti aedificare, ut idem de consulari uiro inquit: Qui quum aedificasset in palatio plenam dignitatis domum. Similiter in ceteris uerbis, ut Horatius de praediuitibus:

Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis.

De Liberi, Pugillares.

CAP. VIII.

Liberi pro filiis singularem non agnoscit, cuius natura a superioribus dissentit. Nam ut dicam, lego Titio ternas aedes, unas in foro, alteras in Ianiculo, tertias in Suburra: ita non dicam, ex ternis liberis meis unos, alteros, tertios: sed, ex tribus liberis meis unum in alienam familiam dedi, alterum abdicauit, tertium heredem institui. Cuius rei causa est, quod quum dico

unum

unum, alterum, tertium adiungi solet filium, & tres liberos, quasi tres filios: quod ita non fit in aedes, & in literas, nisi subintelligas domum & epistolam. Sed quid facies in ceteris, in nuptias, & in pugillares? absurdum sit dicere, unam nuptiam, unum pugillarem. Pugillares autem significat tabellas cereas, Pugillares. siue ligneas, siue alterius materiae, in quibus stylo scribimus. Liberum tamen pro filio & apud Quintilianum, & apud Paulum, Caiumq; reperio.

De Hortus.

CAP. IX.

Hortus quoq; eiusdem naturae est. Nam in singulari, plurali; pro hortis olitorijs accipitur, id est, olera producentibus. Est enim olus, omnis herba satina, qua uescimur, & cuius Olu. folijs, ut caule in edulium utimur. Horti uero in plurali arboribus consiti dicuntur, & uoluptatis, amoenitatisq; causa parati. In superiore igitur significatione dicemus unum hortum, duos, tres hortos. In posteriore unos, binos, ternos, quaternos hortos, nisi alicuius autoritas aliud sibi uendicauerit.

De Odor.

Odor huic simile est, qua uoce notum est, quid in utroque numero significetur: in plurali uero tantum odoramenta, ut odores ex Arabia sunt. Hoc tamen nomen raro cum numeralibus iungitur, sed cum alijs adiectiuis.

De Commeatus.

CAP. X.

Commeatus autem, & si qua sunt similia, non recipiunt tantam ambiguitatem. Siquidem superiora in uno sensu habent utrumq; numerum: in altero tantum pluralem. Hoc uero in altero tantum singularem. Etenim commeatus in singulari tantum Commeatus. pro facultate, ad tempus a militia ab alio uel ministerio recedendi, quam praebet militi imperator, praepositus uel inferiori, eundem quo uelit ad praescriptum diem reuersuro. Licet Linius libro x. ait: Magna pars sine commeatibus dilabebatur. In utroq; autem numero pro cibarijs ad alimoniam reipub. aut exercitus

exercitus, aut alicuius multitudinis. Interdum etiam priuatum. Cicer. pro lege Manilia: iam commeatu & priuato, & publico prohibebamur.

De usu pluralis pro singulari, & de re ditu
parenthesis.

CAP. XI.

EX his, quae dixi, colligi potest, non uerum esse, quod aliqui uolunt, quoties autor in numero plurali loquitur, declarari dignitatem quandam, & (ut sic dicam) magisterium. Quid enim causae est, cur haec nomina pluraliter non singulariter essent? quid Athenae potius, quam Athenae? quid Roma potius, quam Romae? Sed ne in re aperta dicam pluribus, huic opinioni repugnat cum ipsa rhetorica ars, quae iubet nos uti modo plurali, pro singulari numero, modo singulari, pro plurali: tum plurima exempla, adeo ut uno atque eodem loco de se orator in utroque numero loquatur.

Vergilius:

O Meliboe, deus nobis haec otia fecit.

Namque erit ille mihi semper deus: illius aram

Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Ille meas errare boues.

Hic de se loquens Tityrus nunc nos, nunc me ait. Homerus quoque Iliados decimotertio:

Ἐρχομαι ἔτι τοι ἔρχομαι ἐν κλισίῃσι λέλασται
δισσοῦμαι, τὸ νῦν κατελέξαμην δὲ πρὶν ἔχουσιν.

Et in prosa, ut Quint. in Aegro redempto: Vtinam hoc saltem mihi sero fata praestarent, ut residuum laborantis animae in tuo poneremus amplexu. Et Cic. in Philip. quod exemplum in alium etiam usum uolo afferre prolixius: ait igitur: Itaque ego ille, qui semper autor pacis fui, cuique pax praesertim civilis quamquam omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis. Omne enim curriculum industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaborandum est. Hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, conse-

cuti

cuti sumus. Ego itaque pacis (ut ita dicam) alumnus, qui quantuscunque sum (nihil enim mihi arrego) sine pace civili certe non fuisset. Periculosè dico: quemadmodum accepturi P. C. sitis, horreo. Sed pro mea perpetua cupiditate uestrae dignitatis retinendae, & augendae, quaeso, oroque P. C. ut primo, si erit uel acerbum dictu, uel incredibile, à Marco Cicerone esse dictum existimetis sine offensione, quod dixerò. Nec id prius, quam quale sit explicauero, repudietis. Ego ille (dicam saepius) pacis semper laudator, semper autor, semper amator, pacem cum M. Antonio esse nolo. Haec in eum quoque finem retuli, ut ostenderem oratores cum inceptae orationi aliquid longius inferuerunt, redire iterum ad id quod inceperant. Aliquando etiam frequentius memoriae iudicum reficiendae gratia, uel eodem uerbo repetito, ut in proximo exemplo, uel quod idem efficiat. Ut apud eundem, & in eodem opere: Collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quae bona ipsi uidetur, mihi (ne grauius quippiam dicam) auorum, & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior uideretur: sed eum iracundum audio factum. Aiunt & audio, idem efficiunt.

De Questibus & Quaestibus. CAP. XII.

Questus in plurali pro querela à queror, unde fit conqueror, cuius datiuus & ablatiuus questibus, ut portubus. Questus in utroque numero, cuius in plurali datiuus & ablatiuus est questibus à quero, unde sit cōquiro, deriuatur per synecopen à supino questum, significatque lucrum nummarium. Nam lucrum uocamus etiā non nummarium, uelut amicitiae, gloriae, scientiae, ceterorumque huiusmodi. Questus quoque nonnunquam recipi pro actione ipsa, atque artificio lucranda pecuniae, ut apud Ciceronem: Nam de artificijs & questibus, qui liberales habendi sunt, qui sordidi sunt. Et Quintilianum: Nam ut primum lingua esse coepit in questu, institutūque eloquentiae bonis male uti. Questu dixit, quasi acquisitione.

De

Scala à quibusdā in singulari usurpatur. Sallustius cum alijs quibusdā ostēdit pluralem tantum habere, quum dixit in Iugurthino: Deinde ubi una atq; altera scale cōminutæ sunt, qui supersliterāt afflicti sunt: non dixit una atque altera. Pondo autē caret singulari numero, teste Foca. Dicimus autē duo pondo, tria pondo, non bina pondo, terna pondo, Quintil. in primo: Quid quod quædam singula procul dubio uitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur? Nam dua & tre & pondo diuersorum generum sunt barbarissimi: at duapondo, & tre pondo usq; ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & recte dici Messala confirmat. Forsitan huius rei causa est, quod sicut superius de liberis diximus, ita hic si quis ita loquatur, relinquo liberis meis duo pondo auri, alterum signatum, alterum rude, intelligitur librā. Idem est enim duæ, tres, quatuor libræ, quod duo, tria, quatuor pondo, ut quidam uolunt, quod multi autores nō probant, ut Liuius lib. x. xxi. Argēti pōdo bina, & sex libras in militem præstaret: cum legendum sit selibras. Quidam etiam singularem huic nomini dant, & huius ipsius autoris (si editio uerax est) nonnulla exempla sunt. Quale est etiam Columellæ: Scylæ aridæ pondo libram, & quadratē adijci oportere. Sed nunc pro pondere uidetur accipi. Huiusmodi conditionis est ludus & ludi. Sed hæc in alterum librum reseruamus. Nunc aliquid etiam de numeris addamus.

Cic. de Senectute.

Plato uno & octogesimo anno scribens mortuus est. Isocrates quarto & octogesimo anno eum librum qui Panathenæicus inscribitur, scripsisse dicitur: uixitq; quinquennium postea. Cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos. hæc Cic. Cuius ex uerbis datur intelligi, ante centum præponi numerum minorem, post cētum uero, postpositum, quod Quintilianus quoque cōfirmat, quum ait: Artium autem

tem scriptores antiquissimi Corax & Thissias Siculi, quos insecutus est uir eiusdem insulæ Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) discipulus. Is beneficio longissimæ ætatis (nā centum & nouem uixit annos) cum multis simul floruit. Et paulo post: Nam & Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omnium studiorum genere. Eoq; iam seniore (octauū enim & nonagesimum compleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit. Hoc tamen uidetur fieri intercedente copula. Nam ea sublata, ut quisq; numerus maximus est, ita primo loco ponitur, diutaxat citra cētum: ut, maior uiginti quinq; annis, non autem maior quinq; uiginti annis. Etiam in illis quæ suprā tractaui, numeralibus, uicenis singuli, uicenis bini, uicenis terni: aut, singuli & uiceni, bini & uiceni, terni & uiceni. Supra centum naturalem ordinem sequimur, ut superiora exempla docent: centum & septem compleuit annos, centum & nouem uixit annos. Plinius lib. vii. Naturalis historia: Centum & uiginti natos annos Parmæ tres edidit. Brixelli unum cxxv. Parmæ duos cxxx. Placentiæ unum cxxxi. Fauentia unam mulierem cxxxii. Bononiæ L. Terentium Marci filium, Arimini uero M. Apomum, c. l. Tertulam, cxxxvii. Citra Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo cxx. natos annos sex detulere. Quatuor centenos uicenos. Vnum c. l. Marcus Mutius Marci filius Galerius Felix: ac (ne pluribus moremur in re confessa) in regione Italia octaua centenum annorum censi sunt homines lliii. Centenum denum homines lvii. Centenum uicenum quinquaginta homines duo. Centenum tricenum quatuor. Centenum tricenum quinquaginta aut septenum totidē. Centenum quadragenum homines tres. Idem tamen Plinius paulo post ait: Ut tamen in septenum & quinquagesimum atq; centesimum uita duraret annum. Ex quo apparet sine copula maximum quæq; numerum præcedere: quum copula nonnihil uariet, præsertim retrorsum eundo. Adhuc quæ diximus

et recitauimus exempla, intra numerum nullenarium sunt, sed in ipso quoque maximum queng; numerum semper preponemus: ut, à natali saluatoris anni sunt mille quadringenti et xxxviii. uel mille et quadringenti ac triginta octo. Illud tamen notandum est in millibus eandem esse naturā, atq; in numeralibus citra centum: ut, milites nostri sunt sex, et uiginti millia, non autē uiginti et sex millia: uel, milites nostri sunt uigintifex millia: siue, militum nobis sunt uiginti millia: siue, milites nostri sunt uicies mille: siue, nobis singulis sunt decies mille milites: siue, nobis singulis sunt dena millia militum: siue, nobis singulis sunt decem millia militum. Omnia autem quae locuti sumus, ultra uicesimum numerum intelligi uolo. Nam decem et septem, decem et octo, decem et nouem normam illam quam dixi, non tenēt. His inferiora ne ipsa quidem seruant suam legem. illa enim coniunctionem habent interpositam, haec non habent. Veruntamen nec habere possunt, quum sint composita nec plura, sed singula nomina: undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sexdecim, sicut illa quoq; composita, atque unica sunt nomina, undeuiginti, duodeuiginti, undetriginta, duodetriginta, undecentum, duodecentum, hoc est, uno, aut duobus demptis de uiginti, de triginta, de centum. Ut, ab incarnatione saluatoris sunt anni mille quadringenti duodequadraginta. Et per denominatiua: ut, ab incarnatione agitur annus millesimus quadringentesimus duodequadragesimus. Plinius libro xxxv. naturalis historiae. Duodeuicesima Olympiade interijt Candaules. Licet pleraque exemplaria habeant duodeuiginti Olympiade. Idem proximo libro: Atq; adeo duodequadragenim pedum luculei marmoris in atrio Scauri collocati. Duodequadragenim, pro duodequadragenorum. T. Liuius libro primo: Duodequadragesimo ferme anno, ex quo regnare coeperat Tarquinius.

De Domus.

C A P. XV.

Domus genitiuos duos habet, unum secundae, alterū quartae de

te declinationis, domi et domus. Sed prior significat locū, ubi quis manet: Posterior corpus ipsum atque aedificium, quod ex parietibus constat, et tecto: ut, domi maneo, non domus: et partem domus demolitus sum, superiora domus ascendi, non domi. Nam illud domus mea imperium teneo, non pro loco accipitur, sed pro familia, quae continetur aedificio, figurate continens pro contento. Quod etiam dicere licet domi mea, quasi in domo mea. Quod autem idem sit domi, et in domo, notum est. Vnum tamen afferam exemplum Quintil. lib. v. In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Datius tantum quartae est. Accusatiuus indifferens. Ablatiuus secundae. In accusatiuo et ablatiuo, uel cum praepositione, uel sine praepositione loquimur: ut, reuertor domum, uel ad domum. Exco domo, uel e domo: et, sum in domo, uel domi: hoc grammaticae est, illud uero Latinitatis et elegantiae. Hunc genitiuum secundae non coniungimus nisi cum tribus siue quinq; pronomibus, mea, tua, sua, nostra, uestra, et uno nomine alienae: ut, ego uiuo domi mea, non uiuo domi tua: erat domi sua, nostra non uestra: domi habitare uolo. Cic. in libris ad Herennium: Qui cum ista aetate et forma alienae domi nolo dicere. Quidam uolunt illud domi aduerbiatiscere. Sed quomodo coniungeretur cum adiectiuis: quod si quando quinq; haec pronomina adiectiua supprimantur, tamen subintelliguntur: ut, domi ero, id est, mea: domi erimus, id est, nostra: domi eris, eritis ue, id est, tua aut uestra: domi erit aut erunt, id est, sua, sicut in altero sensu, et in plerisque nominibus: ut, partem domus locaui, in altera parte ipse habito, id est, partem domus mea. Et, pater mihi iussit, mater te uocat, frater nos expectat: hoc est, pater meus, uel noster: mater tua, uel nostra: frater noster. Quando autem hic genitiuus secundae regit alterum genitiuum, siue pronomen, siue nomen, certū est: ut, ego eram domi illius, domi huius, domi Caesaris, domi Pompeij. Domi autem publicae, domi priuatae, domi honestae, domi infamis,



domi paternæ, domi maternæ habito, & similia, non licere dicere, iam tradidimus.

De compositis à Quis uel Qui. CAP. XVI.

Quisquis & quicunq; pro eodem accipi solent: ut, quisquis es, huc uenias: & quicunq; es, huc uenias. Quicquid & quodcunq; non accipiuntur pro eodē, quum alterum sit substantiuum: ut, quicquid festiuum, quicquid molle, quicquid tenerum, quicquid iucunditatis, quicquid gaudij, quicquid pecuniarum. Alterum adiectiuum: ut quodcunq; telum, quodcunq; scutum, quodcunq; iaculum. Cuius differentia causa est, quod uoces hæ in masculino conuenientes, in neutro postea discordant. Erat enim quidcunq; & uox, & significatio similior, si reperiretur eo modo quo dicimus quidque & quicquid: quodq; enim siue unūquodq; componitur à quod. Sed ut non reperitur quidcunq; ita nec quodquod. Illud namq; componitur ex qui quæ quod, hoc autem ex quis & quid. Caretq; quod genere feminino, quia etiam masculino in accusatiuo casu, tantumq; habet nominatiuum quisquis: quicquid, accusatiuum quicquid, ablatiuum quoquo, tum in masculino, tum in neutro. Nonnunquam etiam in feminino quaquæ, ut apud Suetonium de uita Titi: Galba mox tenete rempub. missus ad gratulandū, quaquæ iret, cōuertit homines, quasi adoptiōis gratia accerseretur. In accusatiuo quoq; interdum in alio genere quā neutro, sed uix apud oratores. Plaut. in Captiui duo: Nam meus ballista pugnus est, cubitus catapulta, humerus aries, cum genu ad quenquam iecero, ad terrā dabo: dentilegos omnes mortales faciam, quenquem offendero. Quenquem, id est, quencunque. Sergius autem Donatum comitans ait: utraq; parte declinatur hoc pronomen quisquis, cuiuscuius, cuiui, quenquē, quisquis, à quoquo: quiqui, quorum, quibusquibus, quosquos, quiqui, à quibusquibus. Noli putare hoc casu declinationis esse, ut apud Ciceronem, remansit cuiui. Hæc Sergius. Igitur quum sit compositum quicquid ex quid,

quid, quodcunq; ex quod, debuit illud esse substantiuū, ut quid & aliquid, hoc adiectiuum, ut quod & aliquod. Dicimus enim, quid feci: non autem quod feci: aliquid feci, non autem aliquod feci. Item, quod malum feci: non autem, quid malum feci, sed quid mali. Et, scio quid faciam, non autem, scio quod faciam: uideo quid facis, sæpius quā, uideo quod facis. Ita & cetera ab his composita, quiddam, quoddam. Nam quiddam adheret adiectiuo, quoddam substantiuo, admirabile quiddam, obscenum quiddam, quiddam maius. Et quoddam templum, quoddam nemus, quoddam antrum, oppidum quoddam: in quo nulli ferè errant. Hic autem multi, pro quidque ponentes quodq;: ut, optimum quidq; honestissimum quidq;, saluberrimum quidq;: ubi non liceret poni quodq;. Ex his liquet exemplis, optimū quodq; prædium, honestissimum quodq; consilium, ex iumentis, quæ cepi, decimū quodq; sit tuum. Nam substantiuī natura est coniungi cum adiectiuo, adiectiuī uerò cum substantiuo, quasi connubio quodam. Ideo ubicunq; est substantiuum, desiderat adiectiuum quasi coniugem, impatiens alterius substantiuī. Rursus adiectiuum sine substantiuo, tanquam sine uiro esse non potest, cum altero adiectiuo nihil consortij habens. Eoq; factum est, ut hi quos dixi errarent, quod quādoq; uideretur sine substantiuo esse quodq;: ut, reliquit mihi pater multa prædia, quorū optimum quodq; sublatum mihi est: uel, ex meis multis prædijs optimum quodq; mihi sublatum est. Sed omnibus liquet subintelligi substantiuum sic: optimum quodq; prædium. Quodq; autem idem esse quod unūquodq;, antè significauī. Quintilianus: Nec causas cur quodque eorum accidat, prosequi proposito operi necessarium est. Hoc quoq; addamus, quid solere usurpari pro in quo, ut apud eundem: Quid tibi tantum mali feci? quid offendi? & alibi: Si quid offendi. Cicero in Lelio: Quid enim indigens Quidā, Ali-Africanus mei? Eodem modo nihil, ut nihil te offendi. De differe- q; Quispiā, rentia autem inter quidam & aliquis, siue quispiam, siue quis- Quisquam, quam,

quam, quod illud certum hominem, hoc unumquemlibet significat, in libris dialecticis disputauimus. Hic tantum admonendum est, quosdam his posterioribus eo modo uti, quo ego non uter pro illo superiore, ut Hieronymus, qui sic librum de Hebraicis questionibus exorditur: Qui in illis principiis librorum debeam secuturi operis argumentum proponere, cogor prius respondere maledictis, Terentij quippiam susinens, qui comœdiarum prologos in defensionem sui dabat. Ego dixissem quiddam potius, quam quippiam. De certo enim crimine loquitur, non de incerto. Idem est enim quippiam, quod aliquid. Sed de hoc in libris his, quos dixi, latius. Sed fortè Hieronymus scriptum reliquerat quiddam, & librarij in quippiam mutauerunt.

De affinitate Genitiui & Ablatiui. CAP. XVII.

Magna autoritate est uir, uel magnæ autoritatis (utroque enim modo dicimus) sed raro sine adiectiuo duntaxat in genitiuo: Nam in ablatiuo nunquā, ut Cicero in Sallustium: Nūquid quos protulit Scipiones & Metellos, antè fuerūt aut opinionis, aut gloriæ? Caterū in eadem oratione non est utendum genitiuo & ablatiuo, nisi uelimus illud Plinianū ex lib. septimo Naturalis historiæ sequi: Chorammorum gētem uocat, Tauron syluestrem sine uoce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Poterat dicere stridore horrendo. Quāquā (quod ad elegantiam pertinet) ego pro lege accipio, quicquid magnis autoribus placuit, quorū in primis est Plinius. Præsertim quum Cicero ad Lentulum ita scribat: Lentulum nostrum eximia spe, summæ uirtutis adolescentem, cū ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. Licet illud eximia spe posset uideri separatim ab illo summæ uirtutis, quod regitur ab illo adolescente. Ut si dicas, habeo summā spe filium, adolescentē optimæ indolis. Quod si ita non est, licebit in utraq; oratione uti genitiuo & ablatiuo, tamen (ut ego sentio) parce. Nā illud ab hoc

hoc loco separatū est, quod idem dixit, Scipio Africanus id ætatis, atq; his rebus gestis. Illud enim id ætatis, uel idem est quod ea ætate, sicut dicimus decem annis uixi, & more Græco decem annos: quam honestiorem locutionem Seruius putat: uel aduerbialiter ponitur, uel subintelligitur habens, uel agens, uel natus id ætatis. In quo protinus admoniti sumus oratores summopere synecdochen refugisse: quale foret, gentem stridore horrendam, hirtam corporibus, oculis glaucam: historici non refugerunt, ut Sallustius: At ex altera parte C. Antonius pedibus æger in prælio adesse nequibat. Cicero, Quintilianusq; dixissent pedibus ægris. Nec dixissent, doleo caput, doleo ilia aut ilibus: esset enim Doleo. synecdoche: sed dolet mihi caput, & ilia tibi dolēt. In hoc uerbo & illud notandum est, quod de re extra nos posita, sicut de corpore nostro loquimur: ut, istud quod facis, dolet mihi: utinā doleret tibi. ut apud Terentium:

Dolet dictum adolescenti pudenti, & libero. Et iterum: Si istud itidem doleret tibi, ut mihi dolet.

Et in eadem comœdia: Fac illi quod itidem doleat. Quod nunquā per synecdochen dicere possumus. Nā ego doleo istud quod fecisti, qui sermo ut superior, apud autores est frequens, ut Sallust. Quasi dolens eius casum, non est synecdoche. Hæc enim figura tantū ad animi & corporis qualitatem pertinet, nihil ad externa respiciēs, qualia fuerint, doleo caput, doleo ilia, & hic pulcher faciēs, ornatus animū. Ideoq; illa synecdoche non erunt, potens diuitijs, grauis pietate, præditus dignitate.

De Inauro, & In æs. CAP. XVIII.

In marmore incise sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno, in auro: nō autem in marmor, in gemmam, in lapidem, in lignum, in aurum. E diuerso in æs, non in ære. Itā enim apud omnes autores (quantum inueni) semper scriptum est. Liuius lib. III. Prius quā in urbem ingrederetur, leges decemuirales (quibus duodecim tabulis est nomen) in æs incisas in publico

proposuerunt. Sed qui exempla ponimus paucorum, quod omnes facere affirmamus.

De uenustate discordiae relatiui cum antecedente.

CAP. XIX.

In Parado-
xis.

Relatiuum frequenter non respondet antecedenti neque in genere, neque in numero, utique quum reflectitur eius sententia ab antecedente ad sequens substantiuum. De masculino in neutrum, ut Sallustius: Est locus in carcere quod Tullianum appellatur. Quod aliter dixit Val. Maximus libro secundo: Antea senatus assiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie Senaculum appellatur. Et Plinius: In coitu uero lune, quod interlunium uocant, quum apparere desierit. Mutato etiam numero, ut Cicero: Quibus tantum gradibus Romulus in coelum ascendit? his ne quae isti appellant bona? De masculino quoque in foemininum, ut idem: Omnes tenues atque humiles, quae maxima in populo multitudo est, sibi praesidium paratum putant. Et Vergil. Nec partem posuere suis, quae maxima turba est.

Manente quoque genere uidetur fieri quaedam mutatio, ut Quintilianus: ubi uero uniuersas familias fames extinxit, quae maxima pars est, inanes domus situm ducunt. Ediuerso de foeminino in masculinum non mutato numero. Sallustius: Ea fines habet ab Occidente fretum nostri maris et Oceani, ab ortu solis decliuem latitudinem, quem locum ~~istam~~ incolae appellant. Mutato etiam numero, ut Quintilianus: Resistam his, qui omnia rerum, qui nerui sunt in causis, diligentia, quodam inani circa uoces studio senescunt. Et alibi: Et supplicationes, qui maximus honor uictoribus bello ducibus datur, in toga meruit. De neutro in aliud genus, Sallustius: Ipse ex flumine, quam proximam oppido esse aquam supra diximus, iumenta onerat. Mutato etiam numero, ut Liuius: Anxur fuit, quae nunc Terracinae sunt, urbs prona in paludem. Aliquando sine ullo certo antecedenti, ut Quintil. Ego quae felicissima uel lassitudo, uel satietas est, uir

est, uirtute consenui. Diuersum huic genus est, quum dictio respondet antecedenti, quum deberet respondere sequenti substantiuo, ut apud Vergilium:

At puer Aescanius, cui nunc cognomen Iulo.

Liuius libro x x v. Scipio cui Africano fuit cognomen. Qui modus per datiuum licet frequentior sit, tamen nonnunquam et nominatiuo, quod est magis generale, utimur, ut Cicero: Argentarius Sextus Clodius cui nomen est Formio. Et Quintilianus: Notum est quid Gliconi acciderit, cui Spiridon fuit cognomen. Neque per relatiuum modo, sed etiam citra relatiuum, ut Terentius: Hecyra est huic nomen fabulae: et hoc per nominatiuum. Per datiuum, ut Liuius lib. primo: Faustulo fuisse nomen ferunt. Et Solinus de Memorabilibus: Lapis iste in aquis mollis est, huic duratur exemptus, nunquam duo simul reperiuntur, inde unionibus nomen datur. Haec de datiuo. Est et accusatiuo quod quae sua natura, ut antecedens sequatur casum relatiui relicto suo, ut apud Vergilium:

Urbe quam statuo, uestra est, subducite naues.

Oratores autem postponunt antecedens, quale foret, quam urbem statuo, uestra est. Vt apud Ouidium:

-Cecidere manu, quas legerat herbas. Et quale est Quintil. Timeo ne quos porrexerim cibos, uenena fiant. In quo est habita ratio uenustatis, ut relatiuum et antecedens sint in eodem casu. Sed saepius antecedente postposito, quanquam apud Ciceronem nonnulli illud in Sallustium sic legunt: Nunquid eos quos protulit Scipiones et Metellos ante fuerunt aut opinionis, aut gloriae? quidam legunt, nunquid hi quos protulit: quidam, nunquid quos protulit. Tale est in Euangelio: Sermonem quem uos audistis, non est meus: quod in Graeco, hoc est in fonte, est sermo, non sermonem: unde interpret noster transferens maluit Latine, quam Graece loqui. Nec ignoro qualia imperiti in hoc Euangelij loco disputare soleant, profecto nequaquam sic dispu-

taturi, si Græcam linguam mediocriter, Latinam perfecte teneant. In tali sermonis genere uel idem nomen repetemus, uel accusatiuum in debitum casum resoluemus. Nam utrunq; fieri exemplis comperimus. Siquidem ita frequenter locuti sunt autores: Quas res tibi tum terra, tum mari nuper commisi, hæ res sint cum fratre communes: uel, hæ sint tibi cum fratre communes: uel, ex eis aliquas communicabis cum fratre. Et item per ceteros casus: ut, quarum rerum non indiges, eas res donabis mihi: uel, hæ meæ erunt: uel, hæ res auxilio mihi esse poterunt. Et ita multis modis per casus uariare orationem licebit. Cicero pro Ligario: Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Et paulo post: Quotus enim istud quisq; fecisset, ut à quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq; etiam cum crudelitate reiectus, ad eas ipsas rediret? Idem tamen in Rhetoricis inuistatus: Sulpitio cui paulo ante omnia cedebant, cum breui spatio non modo uiuere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Illud magis poeticum, quale apud Horatium in Epodo:

Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur? Et iterum in prima Satyra:
Qui sit Mecænas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

De interiectione huius uocis, Ne dicam, & Dicere oportet, similitumq;.

CAP. XX.

Homo prudens, ne dicam sapientem, melius quam, ne dicam sapiens. Cic. pro Deiotaro: Crudelis Castor, ne dicam sceleratum & impium. Et hoc substantiuo præcedente: secus autem sequente, quale esset, crudelis ne dicam sceleratus & impius Castor, & prudens ne dicam sapiens homo. Nam si ponamus in accusatiuo, perquam absurdum foret, sic, crudelis ne dicam sceleratum & impium Castorem, & prudens ne dicam sapientem hominem.

hominem. In priore enim modo subintelligitur cum: sic, crudelis Castor, ne dicam eum sceleratum & impium. In alijs casibus non est hæc neque diuersitas, neq; causa, ut idem: An sperasset hoc uiuo Milone, ne dicam consule? uel sic, An sperasset hoc uiuo, ne dicam consule Milone? Illud eiusdem in libris ad Herennium neq; dissimile his, neq; usque adeo simile est: Obsuit plurimum eo tempore Reipub. consulum siue malitiam, siue stultitiam dicere oportet, siue potius utrunq;. Nam ubi erit suppositum? certe deest. Illud nanque uerbum quod interiectum est, de nominatiuo, mutauit in accusatiuum. Sed sicut in Euripo aut Sicilia freto inflata uento uela, aquarum impetus retroire cogit: ita orationem lege grammatica cunctem autoritas ipsa consuetudoq; inhibet, ac repellit. Verum (ut grammaticorum expectationi satisfaciam) sic erit construendum: aut stultitia consulum, aut malitia, aut potius utrunq; obsuit plurimum eo tempore Reipub. siue illud factum consulum dicere oportet stultitiam, siue malitiam, siue potius utrunq;: uel sic, obsuit plurimum Reipub. ab eo tempore consulum factum, siue illud malitia, siue stultitiam eorum, siue utrunq; dicere oportet.

De Infinitiuo uel interiecto, uel postposito.

CAP.

XXI.

Audiui te ut ceteros affuisse in prælio: & audiui te affuisse in prælio, ut ceteri. Hic subintelligitur affuerunt, ibi intelligi non potest statim sequente infinitiuo, & omnia ad suum regimen trahere. Itaq; sic exponitur: audiui te affuisse in prælio, ut audiui ceteros affuisse. Alterum uero (ut dixi) hoc modo: audiui te affuisse in prælio, ut ceteri affuerunt. Quod nequaquam conceditur sic dicere: audiui te, ut ceteri affuisse in prælio. Hoc enim declarat, audiui, ut ceteri audierunt. Alterum forasse sic, audiui te affuisse in prælio, ut ceteros.

Vbi utimur Nominatiuo pro Vocatiuo, uel contra

CAP. XXII.

Defendo



Defende me domine, adiuna me optime uir, tace imperi
homo, mutato uocatio in nominatiuum non recte dic
tur. Item, defende me tu Deus meus, adiuna me tu uir optimus,
tace tu homo imperitus. hic per nominatiuum recte loqui
mur, subintelligitur enim ens, hoc modo, tu ens dominus meus.
Qua ratione defendi posset illud in psalmo: Domine dominus
noster, nisi sumptum esset à Græco. idem fit in uocatio alia
cuius nominis. Vergilius:

Nate meæ uires, mea magna potentia solus.

Idem fit in nominibus proprijs, quod fit in hoc pronomine, &
in uocatiuis casibus, sic: Aue Caesar summus imperator. Neque
illud tantummodo in imperatio, uerum etiam & quidem facilius
in alijs modis: ut quò tendis Aenea extremus omnium Troiano
rum, uel extreme? Viuis & regnas Helene dono deum, & regnas
medijs scruisimorum hostium, melius quam medic. Male per solus
proprium nomen aut iunctum cum pronomine: ut, quid facis tu
Scruius? aut per nomen appellatiuum sine pronomine: ut, quid fac
cis dominus meus? nisi tali modo: ut, quid sedes inter seruos do
minus? hic subintelligitur ens, ibi subintelligi non potest. Quare
illud Plinianum in lib. septimo de Naturali historia, nisi menda
librarij est, non placet mihi: Salue primus omnium parens patrie
appellate: ubi non modò appellate à primus in casu discordat.
(quod etià imperitis ad reprehensionem patet) sed ne appellatus
quidem si diceretur, planè Latinum foret: quum fuerit dicendum
prime, siue sic: Salue tu Marce Tulli primus omnium parens
patrie appellatus: siue, Salue tu prime omnium parens patrie
appellate: uel, Salue parens eloquentiae primus omnium pater
patrie appellatus. Est enim illud parens uocatiuus.

Vbi utimur Nominatiuo pro Accusatiuo.

CAP.

XXIII.

Spero tibi esse bonus amicus, credo tibi fuisse fideles, pro
priè dicitur: per accusatiuum uerò non, nisi alterum accu
satiuum

satiuum addas, qui antecedit infinitiui. Nam hic sequitur, hoc
modo: Spero me tibi esse bonum amicum, credo me fuisse tibi fi
delem. Quædã uerba cum nominatiuo iungi recusant, imò ple
raq; Nam ut recte dico, incipe mihi esse familiaris, & noli esse
illi intimus: ita inusitate dicam, præcipe illi esse familiaris mihi,
ne libeat tibi esse illi intimus. Hoc tamen genus loquendi non
nunquã reperimus, ut apud Lucanum in 1. x. Tutumq; putauit
iam bonus esse socer. Alius dixisset, iam socerum esse bonum.
Et apud Ouidium de Ponto:

Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,

Me tamen excepto, qui precor esse tuus?

Dicere potuisset, sed non tam uenuste, quem precor esse tuum.

Terentius in Andria:

Quæ sese inhoneste optauit parare hic diuitias

Potius, quàm in patria honeste pauper uiuere.

Apertius apud eundem Ouidium libro primo sine titulo:

Sperneq; tu molli mobilis esse thoro. Et ille uersus uulgatus:

Sperne repugnando tibi tu contrarius esse.

Quòd si dixisset, noli repugnando tibi tu contrarius esse, uer
susq; pateretur, nullum de constructione dubium esset. Talis ta
men modus loquendi à Græco fluxit, ubi usitatissimus est.

Cui personæ, generi, numero, uer
bum respondere debeat.

CAP. XXIII.

Verbum sequi debet ultimum suppositum in persona, nu
mero, & genere: ut, ego illum de suo regno, ille me de no
stra Rep. percontatus est. Duo supposita sunt ego & ille, quo
rum utriq; uerbum accommodatur. Sed sequenti palam, antece
denti per subintellectionem, ut sit: Ego illum de suo regno per
contatus sum, ille me de nostra Repub. percontatus est. Conuer
te ordinem personarum, simul personam uerbi mutaueris, sic:
Ille me de nostra Repub. ego illum de suo regno percontatus
sum



sum. Muta genus sic: ego illam de suo regno, illa me de nostra Repub. percontata est. Muta numeros sic: ego illos, illas uel de suo regno, illi illa uel de nostra Repub. percontati percontatae uel sunt: et item e contrario. In hanc tamen formulam non cadit, quoties per comparationem aut similitudinem loquimur, quale est: Melius ego istud quam uos fecissem, non autem, quam uos fecissetis. Hoc ille ita prudenter, ut ego fecisset, non autem, ut ego fecissem: hic enim subintelligitur, sic: Hoc ille ita prudenter, ut ego feci, et ipse fecisset. Melius ego istud quam uos fecistis, fecissem. Verbum enim principale debet efferi, subintelligi autem quod non est principale.

Vbi collocandum sit adiectiuum. CAP. XXV.

Ad iectiuum, quum praecedit, debent obsequi substantia, aliter uitiosum est, ut hoc modo: Nulla uirgo est dicenda corrupta uel animo, uel corpore: dic pro animo mente, sic: Nulla uirgo dicenda est corrupta uel mente, uel corpore: aut corrupto uel corpore, uel mente, non erit Latinum. Quod contra fit aut precedente substantiuo, aut reiecto in finem adiectiuo, sic: Nulla uirgo dicenda est, uel mente corrupta, uel corpore: aut uel corpore corrupto, uel mente. Item, uel mente, uel corpore corrupto: aut, uel corpore, uel mente corrupta. Similiter in plurali (uariabo exempla ad euitandum fastidium) Nemo diues est, uel ualetudine infirma, uel sensibus: aut, uel sensibus infirmis, uel ualetudine. Item, nemo felix est uel conscientia affecta. Cicero tamen in Philippicis inquit: Optima sunt et mente, et uiribus. Nescio an culpa librarium sit, quia ita scripserunt, pro eo quod est, et mente optima sunt, et uiribus, uel optima sunt mente et uiribus.

Quid momenti faciat coniunctio, aduerbiumque disiunctiuum ex collatione,

CAP. XXVI.

Ex his

Ex his quae tradidimus, palam est, nequaquam recte dici corrupto uel corpore, uel mente. Debet enim adiectiuum illud ad utrumque substantiuum applicari in genere, et numero. Neque de uel tantummodo intelligo, sed de ceteris quoque coniunctionibus, per Et, ut modo ex Cicrone attuli exemplum: per Nec, per Siue, per cetera huiusmodi: neque hoc solum ubi adest substantiuum cum adiectiuo, sed etiam sine eo, quale hoc est: Tu nec faceres, nec ego permitterem, non est hic sermo Latinus. Dicendum nanque erat, nec tu faceres, nec ego permitterem: aut sic, Tu nec faceres, nec a me facere permittereris. Tota enim ratio dependet a prima dictione. Item, potes cognoscere partim ex aliorum sermone, partim te docebit ipse tabellarius: non est Latinum: sed sic, Partim potes cognoscere ex aliorum sermone, partim ex tabellario. Item, puto tum ex superioribus literis te omnia intellexisse, tum ex his intelligere potes: dicendum erat, tum ex his intelligere posse. Item, paratus sis uel pugnare, si qui te laceant, uel si qui non sunt, ne recuses facere pacem: dicendum erat, aut sine illo ne recuses: aut sic, uel paratus sis pugnare. Ex his quae dixi, uideor reprehendere legem illam duodecim tabularum: Liberi parentes in egestate aut alant, aut uinciantur: quasi dicendum fuerit, liberi aut parentes in egestate alant, aut uinciantur. Sed non est uenustas illa reuocanda ad hanc regulam, quae constat ex usu eorum, qui more illo uetusto non sunt locuti: tamen si haud dubie opinor, primum aut, a quibusdam adiectum, legique ita in uetustissimo quodam codice Declamationum Senecae: Liberi parentes alant, aut uinciantur. Huius etiam loci illud est, ne hoc modo uerba commisceamus diuersam naturam habentia, quale est: Ille mihi nec nocuit unquam, nec adiuuit: ego nec offendi eum, nec profui: dicendum erat, ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit: aut sic, ille nec nocuit mihi unquam, nec adiuuit: ego nec offendi eum, nec adiuui: aut, ego nec offendi eum, nec eidem profui.

De



De usu negationis.

CAP. XXVII.

Tres aliquando negationes non plus efficiunt quàm duæ, collocatione ipsa dictionum efficiente. Ut, nunquàm mihi nec obfuiſti, nec profuiſti. Tres hic ſunt negationes: muta primam negationem in medium, aut in poſtremum, iam euaneſcet, quum ibi locum non inueniat: ſic, Mihi nec obfuiſti unquam, nec profuiſti: aut ſic, mihi nec obfuiſti, nec profuiſti unquam. Neſcis nec in pace, nec in bello uiuere: nec in pace, nec in bello ſcis uiuere. Ibi tres negationes ſunt, hic duæ, quum eadem ſit ſententia. Vereor, metuo, timeo, & ſi qua ſunt alia, idem efficiunt, uel cum negatione, uel ſine ea: ut, uereor ne ueniat, & uereor ut ueniat: timeo ne moriatur, & timeo ut moriatur. More Ciceronis, ut ne, pro ut non, Metuo ut ne pereat. & Terentius: Apprime in uita utile, ut nequid nimis, pro ne quid nimis. Ex quo miror Seruium ita ſcripſiſſe primo Georgicorum: Vnde male quidam hunc locum ſcribunt: Pater adeſt: caue ne te triſtem ſentiat. Si enim hoc eſt, dicit, uide ut te triſtem ſentiat:

Neutiquam. nam & ne & caue, prohibentis eſt. Neutiquam pro nequaquam, & ipſum nequaquam, & nuſquam, & nuſpiam ſimpli-
Nequaquã. cem negationem indicant. Ideoq; unico uerbo contenta ſunt: ut,
Nuſquam. nequaquam ueniam. Necubi uerò duplicem, ideoq; duplex uer-
Nuſpiam. bum poſtulat. Volo necubi mihi obuius fias, id eſt, ne alicubi:
Necubi. ut ſicubi pro ſi alicubi, ſicunde pro ſi alicunde. Cætera quæ de
Sicubi. natura negationum diſputari ſolent, in libros Dialecticæ no-
Alicubi. ſtræ continemus, quæ ideo præterimus, quòd frè non ſunt igno-
ta oratoribus, dialecticorum uerò nemini cognita. Illud tamen
ad uerbum huc illinc transferamus: Vir malus nulla laceſſitus
iniuria ab amicitia recedit: uir autem bonus nulla laceſſitus in-
iuria ab amicitia recedit, uel recedat: neſcio tamen an liceret di-
cere recedit. Hoc loco eadem uerba dantur malo uiro, & bo-
no: ſed tamen malus recedere ab amicitia intelligitur, bonus non
recedere: & ille non laceſſitus iniuria, hic laceſſitus. Et haud
ſcio

ſcio, an hoc ſit ſatis ad hæc diſtinguenda dixiſſe, quòd alibi rem
ſignificamus, alibi admonemus. Huc addamus unum, in quo non
pauci falli ſolent, ubi debeat geminari negatio, ubi non debeat,
ut hoc exemplo: Non modò ſtellæ, ſed ne luna quidem ad ſolem Nò modò cū
ſeruat ſplendorem ſuum, recte dicitur. Item hoc modò recte: duabus nega-
tionibus. Non modò nullæ ſtellæ, ſed ne luna quidem, & cætera. At quo-
ties diſtinctionibus quædam adeſt contrarietas, non poſſus tollere
alteram negationem, ut hoc modo: Non modò ſtellæ non appa-
rent, ſed etiam luna ad ſolem obſcuratur. Sine negatione gemi-
nata non recte loquaris: item non modò non abſoluo hunc, ſed
ne leui quidem poena cum eo tranſigendum eſſe puto. Quidam
tamen nuper ſcripſit: Non modo abſoluendum hunc, ſed nec
etiam grauiter puniendū puto: quum dicere debuiffet, non mo-
dò non abſoluendum: ſunt enim diuerſa abſoluendum & pu-
niendum. Item, non tantum non conſtanter, ſed etiam trepide,
& conſuſe locutus eſt. Item, non tantum inſtanter, ſed for-
titer & propè minaciter locutus eſt. Male hoc ſecundum di-
xiſti, dempta negatione: erat enim dicendum, non tantum non
inſtanter. In quod uitium incidit Boëtius lib. 111. in Cice-
ronis Topica, dicens: Si non conſuſe ſolum, uerū etiam diſtribu-
tim, & ſuarum partium proprietate noſcatur. Dicendum erat,
non ſolum non conſuſe. Diuerſum eſt eorū uitium, qui ad illud
non modo applicant ſed etiam, quum deberent applicare, ſed
ſaltem, aut ſed certe, aut ſed uel: quale eſt Laſtantij lib. primo:
Quis enim mentis emotæ non modo futura prædicere, ſed etiā
coherencia loqui poſſit? Dicendum erat, ſed uel coherencia,
aut ſed ſaltem, aut ſed certe coherencia poſſit loqui? Niſi fortè
culpa librarij eſt. Ego uerò in utroq; non autorem, ſed tale ge-
nus orationis reprehendo.

Quot modis iubemus, Quid etiam interſit inter
præteritū, futurumq; coniunctiui modi.

CAP.

XXVIII.

n

Veni

Veni ad me, uenito ad me, uenias ad me, uenies ad me. Scribe ad me, scribito, scribas, scribes, indifferenter penè his quatuor utimur. Horum tamen uno in negatione, ne uenias: & altero quo in affirmatione non utimur in hunc modum, ne ueneris. Nam ipsum ueneris, duobus modis accipitur. Vno modo subiunctiue: ut, si ueneris: uel, quum ueneris: altero sine subiunctione: ideo illud non est uerbum principale, hoc est, ut si me iuueris, rem optimam feceris. Dimitte me, & diuitem feceris. Aufer huic magistratum, & eum iugulaueris. Eamus in portum, iam naues uenerint. Cicero: Atqui nobis gratissimum (ut etiam pro Scipione pollicear) feceris, si quando, & cetera. Sciendum tamen est, quod hæc omnia uerba futuri sunt temporis, ueluti si ita commutemur: si abstulero huic filiã, cum iugulauero, non autem iugulauerim. Ego hoc uidero, tu uideris, uos uidetis, quasi ego hoc uidebo, uel uideã, tu uidebis uel uideat. Ne ueneris: futuri item est temporis: non ueneris, præteriti: illud uetat, hoc negat: quod secundum commune est cum prima persona & tertia: ut, neq; uero crediderim, neq; uero fuerim in ea opinione qua ceteri. Et sine negatione, improbe dixerim, dixerit aliquis, ne ueni, ne fac, ne iugula, apud oratores ferè nunquam, sed apud poetas, ut Vergilius: Ne seui magna sacerdos. In Phorm. Et Terent. Ne nega. Liuius libro secundo: Crastino die, oriẽte sole in aciem redite, erit copia pugnandi, ne timete. Et Quintilianus: Tu illã defende, arma ne relinque. Hic nos Quintilianus admonet, ne pro illo, ne feceris, dicamus, non feceris: quia alterum negandi est, alterum uetandi. Ideoq; ne cum prima persona singularis numeri nunquam coniunctum inuenimus, Imperatiuo ob eandẽ causam propter quam imperatiuum caret prima persona desit priuilegium in singulari, quia nemo sibi soli imperat, aut uetat. Unde frequenter legimus, ne timuerimus, ne timeas, ne timueritis, ne timeant. Nunquam autem ne timeam, nisi ne pro ut non: sed non timeam, non ausim, non sperem, non timuerim, non sperauerim,

uerim, non crediderim, id est, timere, audere, sperare, credere non possum: aut non debeo: ita in alijs personis, ut idem Quintilianus: Non expectes, ut statim gratias agat, qui sanatur inuitus, id est, expectare non debes. Non enim eo modo hoc dixit, quo dicere solemus, quum uetamus, ne me expectes amplius. Hic enim negatio est, non uetatio. Ita non expectaueris, & ne expectaueris, quorum alterum præteriti temporis est, negatq; alterum futuri & uetat.

De lepore Si non & Nisi, cum alijs uerbis.

C A P. X X I X.

Hoc quod adhuc de negatione subiiciam, ad solam elegantiam dicendi pertinet: quod quale sit, subiectis exemplis per se apparebit. Quintilianus: Non est difficile ut maritum uxor occidat, si non est difficilius ut filius patrem. Idem: Atque eò causam dimittimus, ut non sit absoluendus adolescens, nisi etiam laudandus. Idem: Quare non petit, ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit, ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quod patrem amisit, quàm quod oculos. Seruius Sulpitius: Atqui amittere liberos malum est, non malum, nisi hoc peius est ferre & perpeti. Sallustius: Parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitie, si fame sue, si dijs, aut hominibus unquam ullis pepercit. Ignoscite Cethegi adolescentie, nisi iterum patrie bellum fecit. Titus Liuius libro trigesimo primo: Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit, nisi gloria digna sint, fateor ea defendi non posse. Ouidius libro decimo tertio Metamorph.

Nec tamen hæc series in causam profit Achii,
Si mihi cum magno non est communis Achille.

Huic simile est, quale apud eundem, lib. I I.

Mentior obscurum nisi quum nox fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea uulnera coelo
Videritis stellas. Et Quintilianum: Mentior, nisi quum peregrinatio

grinatio mea nos diduceret, maluit esse cum matre. Et iterum: Aspidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat: mentior nisi factum est. Idem uerbum apud Ambrosium eodem modo positum, tum in libris Officiorum, tum Hexameron, tum in alijs reperies. Et apud Cyprianum ad Donatum: Mentior, nisi alios qui talis est, increpat: turpes turpis insinat.

De Vter utri, Alter alteri, Neuter, neutri, &

Quis cui.

CAP. XXX.

Offic. i.

Lib. r.
Neutra.

Vter utrū accusat Latine dicitur, ut Cicero pro Milone: Vter utri insidias fecerit. Vterq; utriq; uix ausim dicere. Neuter neutri omnino non dixerim. Terentius in Phormione inquit: Quia uterque utriq; est cordi. In decimo quoque commentario rerum à Cesare gestarum siue ab Hircio, siue ab Opilio (nam incertus autor est) edito, sic legi: Interim dissentione orta inter Achillem, & Arfinoen, quum uterq; utriq; insidiaretur, & summam imperij ipse obtinere uellet. Cice. autem & Quintil. (quantum inueni) sic nunquam locuti sunt, quorū prior sic ait: Quorum uterque suo studio delectatus, cōtempnit alterum, posterior sic: Quum enim uterq; alteri obijciat, palam est utrunq; fecisse. Atq; sic dicendum esse per illud frequentissimum probatur, alter alteri obijcit, alter alterum contemnit, alter alterum accusat: alter enim alterum, non ambo ambos accusant. Idē dico de neuter, ut idem Quint. Ita fiet, ut cum equali cura linguam utranq; tueri coeperimus, neutra alteri officiat. Quare peccauit tum amicus meus (si amicos palam licet reprehendere) qui mihi nuper ad se scribēti, uter utri bellum intulisset, respondit, neuter neutri, aut potius uterq; utriq;: tum Priscianus, qui libro secundo ait: Fiscina uerò à fisco, an fiscus à fiscina, an neutrum à neutro, dubium est. Debuerat dicere, an neutrum ab altero: nam quod à se non deriuetur, superuacuum est dicere: sed dicendum tantum ab altero, non autem à neutro, quasi nec ab altero, nec à se. Ne illud quidem sileamus, ut dicimus

cimus uter utri, ita quis cui, ut Vergil. Que quibus anteferam. Quis cui. Et Cicer. Quid cui preponendum sit. Quintil. Quid quo loco collocandum sit. Idem Quintilianus: Ut dubium sit, quid quò referri oporteat.

De Prior, Primus & similibus. CAP. XXXI.

Vocaui te prius, non est idem quod prior: illud significat tempus, quasi priusquā nunc uel tunc: hoc uerò personā, id est, ego duorum prior, & hoc quando duo ad unum referuntur. Siquidem ego & hic te uocaui, sed ego prior, hic autē posterior. Idem sit quū unus ad duos refertur. Vocauit te prior, melius quā prius, illum autem posteriorem, melius quā posterius. Per passiuum quis iam hoc nequeat dicere: uocatus es à me prior, si duo es: uocatus es à me priore, si duo sumus. Eadem ratio est superlatiuorū primus & postremus, & si quā sunt alia. Vocauit te primus uel postremus, si multi sumus: uel, uocauit te primum uel postremum, si multi es. Nonnunquam ex neutra parte sunt duo, sed utrinq; singuli, & tamen per hoc idē comparatiuum loquimur: ut, uocaui te prior, percussisti te posterior, supple quā tu me. Nonnunquam unus hinc est, illinc plures: ut, uocaui uos prior, supple quā uos me: uocaui uos te priores, supple quā tu nos. Idē de superlatiuo, ubi multa membra sunt: ut, primi nos uenimus, uos posteriores, ille ultimus: primus ego intraui uallum, tu serior, illi tardissimi.

De regimine nominum criminalium & poenaliū.

CAP. XXXII.

Si quis furetur rem sacram de prophano, tenetur ne sacrilegij, an furti, an utroq;: non autem an utriusq;. Qui susceperit rem suam de sacro, furti ne tenetur, an sacrilegij, an neutro: non autem an neutrius. Accusare hunc potes uel furti, uel sacrilegij, uel de utroque, uel de ambobus: non autem utriusque aut amborum. Condemnare non licet de utroq;, sed de altero, uel furti, uel sacrilegij: non autem, sed alterius, uel furti, uel sacrilegij.

crilegi. Cur ita sit, ut demus uarios casus eidem uerbo, praesertim sub coniunctionibus, quae eosdem coniungere debent casus? Nempe quod nomina peccatorum cum huiusmodi uerbis idem ualent in genitiuo, quod in ablatiuo praepositionem habente, uel non habente: non idem in ceteris. Neque hoc in his modo nominibus quae certum peccatum significant & speciale, sed in his etiam quae generale & incertum, ut Cicero: An non intelligis primum quos homines, & quales uiros mortuos summi criminis arguas? Et iterum: Sceleris atque nefarii parricidij condemnabimus? Per haec uerba licebit, tanti, & quanti cum substantius adiunguntur, per genitiuum uti: ut, quanta pecunie condemnasti? tanta summae damnaui, quanta postulasti. Liuius libro XLVII. Sed nequaquam tantum relictum est, quanta summae damnatus fuerat.

De Impleo, Refercio, Plenusque, ac Refertus.

CAP. XXXIII.

Contrarium propè huic est, quod subiiciam: Impleo & refercio, & similia uerba ablatiuum sine praepositione possunt: ut, impleui nauim frumento, refersi apothecam uino. Et tamen aliquando addimus praepositionem de: sic, impleui nauim de omni genere frumenti, refersi apothecam de uaria natura uinorum: uixque ausim dicere, impleui omni genere frumenti, & refersi uaria natura uinorum. Hoc quod diximus exemplo comprobandum est. Cicero. De Oratore: Quod si tantam uim rerum maximarum arte sua rhetorici amplecteretur, querebat, cur de proœmijs & de epilogis, & de huiusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri. Hic nequaquam licuisset sine praepositione loqui. Nō enim libri illi referti sunt proœmijs, & epilogis, sed praecipis proœmiorum & epilogorum. Sicut in superioribus, nō est nauis impleta omni genere frumenti, sed frumento omnis generis: neque apotheca referta omni natura uinorum, sed uino omnis naturae. Quia de refercio & impleo feci mentionem,

nem, dicam hoc amplius de refertus & plenus. Exemplum quod Refertus. modo attuli, ostendit refertus postulare ablatiuum, sicut impletus, sicut uacuatus, sicut uacuuus. Idem tamen Cicero ait pro lege Manilia: Referto praedonum mari. Et pro Plancio: Audieram refertam esse Graciam sceleratissimorum hominum ac nefariorum: sed nunc transit in nomē, tametsi cetera huiusmodi nomina ablatiuum semper habent: ut, uacuuus incolis, non incolarum: frequens populis, non populorum: praeterquam plenus, cui Plenus. Cicero semper genitiuum dedit. De ceteris autoribus nō possum in uniuersum pronunciare, cum multi etiā aetatis eius dederint ablatiuum, ut Varro lib. I. Rerum rusticarum: Sua nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum an ranis. Et Sallust. in Iugurth. Quae quanquā grauiā & flagitio plena uidebatur, tamen quia mortis metu multabantur, sicut regi libuerat, pax conuenit. Suo itaque arbitrio scriptores utuntur. Posteriores uero omnes, ut hoc nomē nouissimus pro ultimo, ita etiam plenus uini. Nonissimus no dixerunt, non solum plenus uini. Quare qui solum genitiuo contentus erit, Ciceronē imitabitur: qui utroque casu utetur, ceteros. Sed mutando habebit & uenustatis rationē, & lucis: quod uel ex proximo exemplo ostenditur: Aue gratia plena. Ego ad euitandā amphibologiam dixissem, Aue gratia plena, quae admodum in alio factum est, ubi non erat ambiguitas: Plenum gratiae & ueritatis. Licet diuersa uerba hic sint atque illic: in altero est *καὶ ὁ πῶς ὡς* in altero *πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας*. Liuius ut nomini plenus dat etiam ablatiuum, ita uerbo impleo dat etiam genitiuum, ut in quinto: Ipse multitudinem quoque quae ferme semper regenti est similis, religionis iustae impleuit.

De Potior, Potitus, & Compos. CAP. XXXIII.

Potior hos eosdem casus habere potest, sed cum ceteris frequentius ablatiuum, cum hoc nomine res, ferè semper genitiuum: ut, Lacedaemonij rerum diu potiti sunt, id est, rerum imperium diu tenuerunt. In alijs nominibus magis significatio exponitur



nitur per obtinuerūt, quā per tenuerūt: ut, potitus sum uictoria, sum potius amica, id est pugnando uel laborando obtinui uictoria uel amicam. In presenti tempore plerūq; pro fruor. Cicero: Quod si uoluptatibus his bona aetas fruitur libentius, primū paruulis fruitur rebus, ut diximus: deinde his quibus senectus, etiam si non abunde potitur, non omnino caret. Pro eodem posuit fruitur & potitur. At potitur pro potitus est, praesertim more historico legimus. Potior a potis descendit, ideoq; illi in significatione similitudine est. Nam sum compos mentis, compos animi, compos rationis, compos sanitatis, quod haec habeo: At copos uoti, compos uictoriae, compos optati, quod haec opera mea atq; labore obtinui, obtineoq;. Illud tamen sciendum est apud Ouidium in x i i. sic legendum: Tuq; tuis armis, nos te poteremur Achille. Non potiremur, antepenultima breui, non longa, a tertia scilicet, non a quarta coniugatione.

De Trajcio.

CAP. XXXV.

Trajcio exercitum, id est, transporto exercitū trans mare, aut trans flumen. Trajcio mare, uel flumen, id est, traieco. Aliquando utrunq; coniunctum, ut Liuius: Traiecit copias Hiberum. Et Plancus: Traieci exercitum Isaram.

Do tibi, & ad te literas.

CAP. XXXVI.

Do tibi literas, tanquam tabellario: do ad te literas, scilicet ad te perferendas. Aliquando haec duo coniunguntur, ut Cicero: Dedi illi ad te literas. Et Sallustius: Vulturtio literas ad Catilinam dat. Ergo qui mittit literas, dat: cui literae dantur, si perfert, reddere dicitur: sicut ille ad quem dantur, accipere.

De In & Ad, cum alijs uerbis.

CAP. XXXVII.

Eo in uillam, & eo ad uillam: proficiscor in campum, & ad campum: confiro me in agrum, & ad agrū, idem sunt. Et item in similibus, praeterquam in hoc ultimo uerbo, quoties refertur

refertur ad personam. Dicimus enim, contuli me ad Catonem, & contuli me ad patrem: non autem in Catonem, & in patre, ad distinguendum uidelicet significationem. Nam quum dico, *Confero*, contuli in personam, non possum addere alteram personam uelut me, sed rem uelut beneficium. Eritq; significatio donationis: ut multa contuli in Catonem, id est, multa donauī Catoni: nemo in patrem potest tanta beneficia conferre, quanta contulit pater in filium.

De Refero tibi & ad te.

CAP. XXXVIII.

Retuli mihi & retulit ad me, ita differunt, quod illud est narrari: hoc uero in consultationem tulit, ut Quint. Relatus uobis iudices ordine malorum meorum euentum, quem nemo tam crudelis, nemo tam saeuus audiet, ut me non pascat. Sed hoc nemini ignotum est. Idem: Vultis scire iudices, nihil impatientia charitatis fecisse patrem, non retulit ad matrem, non propinquos consuluit, non amicos. Cicero in Catilinam: Refert, inquit, ad senatum, id est, refert in consultationem senatus. Vergilius tertio Aeneidos:

Delectos populi ad procures, primumq; parentem

Monstra Deū refero. Et ne dubitares de sensu sermonis huius, more suo aperuit, subiungens:

Et quae sit sententia, posco. Pauloq; post:

Surge agere, & haec letus longaeuo dicta parenti

haud dubitanda refert. Sunt enim deorum uerba, non consilium ab Anchisa petentium, sed illum quid agendum sit docentium. Ideoq; additur illud, haud dubitanda. Porro utraque harum sententiarum in uerbo uersatur, aliquando etiam in facto, sed diuersa est significatio, ut Quintil. Ad patrem arma non retuli, id est, reportauī, & Cicero: Si ad unum omnia referenda sunt, dignissimū esse Pompeium: hoc est, si in unum omnia conferenda sunt, de re intelligitur, non de oratione. Quale illud eiusdē est pro Deiotaro: Qui rumores ad se referrent, & quale



est Caesaris, ut quæ diceret Arionius, cognoscerent, & ad se referrent. Hic de uerbis agitur, & tamen non significatur ferri in consultationem, sed potius narrari & renuntiari madata ab altero data. Præterea hic solet adhiberi accusatiuus uel nominatiuus: ibi crebro (in prosa præsertim) ablatiuus cū præpositione de: ut, de omnibus his referam ad senatū. Omnia autē hæc referam ad senatum, rarius dicitur. Tamē significat idem quod est, in senatorum consilium feram.

De Interdico.

CAP. XXXIX.

Interdico tibi aqua & igni, non autem interdico tibi aqua & ignem: neq; interdico te aqua & igni. Quo autem modo mutabitur in passiuum hæc oratio? Sunt tres modi (quantum colligere possum) mutandi actiuum in passiuum. Vnus, ubi est solus accusatiuus, ab eo in nominatiuum mutato incipiendi: ut, dedi tibi equum, equus à me tibi datus est. Alter, ubi sunt duo accusatiui, alterum in nominatiuum conuertendi, alterum relinquendi: ut, docui te musicam, tu à me doctus es musicam, non autem musica docta est à me te. Tertius utrumlibet horum accusatiuorū mutandi in nominatiuum, alterum uel relinquendo, uel in ablatiuum cum à uel ab transferendo, sic: Ego rogauit te ueniam, tu rogatus à me es ueniā, uel uenia abs te rogata est mihi: licet per hoc secundum tu magis uidearis rogasse pro me, quam ego te. Quem horum modorum huic uerbo tribuere tres similes mus: nullum. Et tamen tres isti similes sunt. Vnus hic est: tibi interdicitum est aqua & igni, quod est frequentissimum. Alter hic: bo interdicitum est aqua & igni tibi interdicitus est, ut Lilius lib. octauo: Interdictumq; mare Antiati populo est: quod si esset mari, prioris modi foret exemplum. Tertius hic: tu interdicitus es aqua & igni: sed tamē hic modus ceteris estrarior. Metellus Numidicus: Illi uerò omni iure atq; honestate interdicti sunt: ego neque aqua neque igni careo.

De Pluit & Ningit,

CAP. XL.

Pluit

Pluit caret supposito, habens appositum ablatiuum, ut Lilius: Nuntiātū est in Albano lapidibus pluuisse. Licet nunc dicamus: Deus pluit carnem, pluit manna, pluit escam: Ningit uero suppositum, & appositum respuit.

De Decet, luvat, Conducit.

CAP. XLI.

Decet, iuuat, conducit pro utile est, & si qua sunt alia, nec personalia sunt planē, nec impersonalia, quā habeant numeros. Vestes hæc decet nos, isti cibi iuuat te, studia secreta conducunt maxime. Explicit, expliciūt nunquā (quod sciā) legi.

De Ausculto, & Audiens tibi sum.

CAP. XLII.

Auscullo te, audio te: auscullo tibi, obtempero tibi: sum audiens te, quod te audio: sum audiens tibi, quod tibi obedio: ut lex x i i. tabularū apud Quintilianū: Filium minus audientem dicto, liceat abdicare. Cicero in Philipp. Et audiens esset huic ordini. Et pro Deiotaro: Aut qui dicto audientes in tanta re nō fuissent. Cum uerbo reperisse apud scriptores prose orationis tale loquendi genus non memini, sed apud Plautum in comœdia, quæ inscribitur Captiui duo:

Memini quum dicto haud audiebat, factio nunc lædat licet.

Hinc est quare unum obedio ex compositis ab audio postulat datiuum.

De Dono tibi, & te.

CAP. XLIII.

Dono tibi munus, notum est quid significet, dono te munere plerunq; præmij gratia, sed interdum admirationis, interdum beneuolentiæ, interdum misericordiæ. Cicero pro Archia: Sylla cum Gallos & Hispanos ciuitate donasset, uidelicet in præmiū. Quæ exempla sunt plurima: ut, Militaribus donis, corona uallari, immunitate donatus sum. Idem pro eodē: Itaq; si ciuis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Certe imperator non remunerationis causa Archiam ciuitate donasset, sed admiratione ingenij & beneuolentia. Verg. Aeneid. quinto:

Nemo

Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Nimirum non praeij gratia. Nam tres praeij primi accipient.
Benevolentiae ergo, non meriti illorum gratia, cum postremi
nihil omnino mereantur. Quale est Valerij Maximi libro se-
cundo: Rex Antiochus bello quod cum Romanis gerebat, filium
Scipionis à militibus suis interceptum, honoratissime excepit:
regijsq; muneribus donatum, ultro & celeriter patri remisit,
utique amicitiae gratia. Et Amphitryon apud Plautum: Verum
ita animatus fui, itaq; nunc sum, ut ea te patera donem. Et pau-
lo post Alcmena inquit: Pateram profecto feras, qua hodie meus
uir donavit me. In quorum utroq; sola in donando benevolen-
tia declaratur. Idem Plautus in Aulularia: Dij immortales, qui-
bus & quātis me donatis gaudijs. Quintilianus in Gladiatore:
Quod me facere convenit, qui per maria latrocinij infesta so-
lus petitus sum, qui lucem, libertatem, deniq; quicquid pati de-
beo non ignarus (ut primo natalis horae tempore) sed videns,
sentiensq; acceperim: nec solum donatus his bonis, sed summis
periculis liberatus sum. Verba sunt hominis exaggerātis benefi-
cia amici, ut se maxime illi ostendat obstrictū. Sola ergo fuit ra-
tio benevolentiae. Idē in Pariete palmato: Quā blande ille se-
posuit miserum suum, quā diligenter uxoris gaudentis exclu-
sit oculos, quā multo cecū pudore donavit. Hic habita est mi-
sericordiae ratio. Suetonius in vita Augusti: Et ne enumerē quot
& quos diuersarum partium, uenia & incolumitate donatos.
Cornelius Nepos de vita Attici: Auxit hoc officium alia quoq;
liberalitate. Nam uniuerfos frumento donavit, profecto clemen-
tiae, non remunerationis gratia.

De Incumbo huic rei, & in hanc rem. CAP. XLIIII.

Incumbo studijs, & incumbo remis. Vergilius:
Validis incumbite remis.

Incumbo in studia & ad studia, sed non incumbo in remos &
ad remos. Cicero: Pergite adolefcētes, & in haec studia in qui-
bus

bus estis, incumbite. Et alibi: Quare incumbamus o noster Tite
ad illa praeclara studia, & eò, unde discedere non oportuit, ali-
quando reuertamur. Neq; hoc in bonū tantummodo accipitur,
sed etiam in malum: ut idem M. Catoni incumbēti ad eius per-
niciem. Sed illud, incumbite remis, non est per translationem di-
ctum, ut hoc: Nam ut quum remiges incubunt remis, uel quum
nos operi faciundo incumbimus toto pectore, significatur dili-
gentia & conatus: ita ut quum accuratius quid mente agimus,
incumbere dicimur, quemadmodum ecōtrario supini dicuntur, Supini,
qui negligenter agunt.

De diuerso uarioq; regimine uerborum, cum diuersa
similiue significatione. CAP. XLV.

Timeo te tanquam inimicum, timeo tibi tanquam amico.
Illic tanquam offensurus sis, hic tanquā defendēdus. Com- Commendo.
mendo te regi, id est, cōmitto: Commendo te apud regem, id est,
laudo. Cedo tibi, unde & cōcedo tibi, pro non repugno tibi: fā Cedo.
citq; praeitum cēsi. Cedo te, pro flagello te, cuius praeiter Cedo.
tum est cecidi pro flagellauī, & supinum cēsum: Vnde cēsus
uel qui flagellatus est, uel qui amputatus est siue occisus. Raro
pro occido hoc uerbum accipitur. Cicero in Philip. Cedit gre-
ges armentorum. Dimitto te discedens, id est, relinquo. Dimitto
te discedentem, id est, abire permitto: uel dimitto te, id est, mit-
to, unde dimissi legati dicuntur. Incessit mihi cupiditas, id est, Incesso.
Subijt, Incessit me ille, id est, offensurus me petit, & accusat. In- Inest.
est huic loco, & inest in hoc loco. primum apud Quintilianū
ceterosq; frequentius, ait enim: Verum hoc melius faceret na-
tura ipsa duce, sed naturis ipsis ars inerit. Secundū apud Cice-
ronem frequentius, ut ibi: Illud enim honestū, quod saepe dixi-
mus, si in alio cernimus, tamen nos mouet, atque illi in quo id
inesse uidetur, amicos facit. Comparo hanc rem illi, & cum illa. Comparo.
Confero te isti, & cum isto. Ego sum similis tibi & tui. Hoc est Confero.
commune omnibus & omnium: uel, cōmune mihi tecū, & cum Similis.
ceteris

Comunis. ceteris. Ego sum particeps laborum tuorum: & tibi sum in laboribus particeps. ribus particeps. Quintil. Et in plerisque ruris operibus marito Accedit. particeps. Curtius: Quod fuisset illis in periculis particeps. Accedit huic rei, & ad hanc rem, uel accedit huc, uel eo, uel eodem.

Impendo. Quintil. Atque ut accedat dolori meo cumulus, quae hoc facit, uxor mea est. Cice. Ut ad illam optimam praeclaramque praedam damnatio Sexti Roscij uelut cumulus accedat. Impedo curam, uel operam, uel laborem, & similia, huic rei & in hanc rem: quod in **Adjicio.** Quintil. sepe reperies: Partior laborem multis negotiis & in **Respondeo.** multa negotia, ut apud eundem. Adjicio huic rei, & ad hanc rem. **Celo.** Respondeo tibi & ad te. Celo te hanc rem, & celo te de hac re. **Nascor.** Tu es natus ad laudem & laudi. Cicero pro Sextio: Nam quid ageret uir ad dignitatem & gloriam natus? & in eadem: Qui se patriam, qui ciuibus suis, qui laudi, qui gloriae, non qui somno &

Aggrego. coniuijs, & delectationi natos arbitratur. Aggregabo te illis, uulgo dicimus. Idem: Aggregare te soleo in numerum nostrum. **Ascribo.** Idem pro Archia: Ascribi se in eam ciuitatem uoluit. & pro eodem: Quum fuerit in alijs quoque ciuitatibus ascriptus. Idem in Philip. Tu uero ascribe me in talem numerum. Idem pro Rabirio: Si quis hunc reprehendendum putat, ascribat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius qui commisit sententiam. Idem contra Rullum: Illum sibi collegam ascriberes. Tibi hoc ascribendum est, id est, tibi tribuendum & imputandum.

De noua ratione regendi quorundam inpersonalium.

CAP.

XLVI.

Coeptum enim poenitere, posset te pigere, desinet me tædere, desinam tædere. Quintilianus in muliere Mariano: Neque si sit cupidissimus uita, poenitere eum sui facti potest. Cicero de petendo consulatu: Si hic ciuis liber est, cuius autoritatis neminem posset poenitere. Idem in Verrem: Iamiam Dolabella me neque tui, neque tuorum liberorum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine

litudine reliquisti, miserrere potest. Simile est illud Terentij: In Heautontimoraeum Ita dii me bene amabunt, ut me tuarum miserrum est Menedemae timorume fortunarum. Me, pro à me miserrum, dixit. no.

Quum uenisset uerba aut desunt, aut redundant.

CAP.

XLVII.

Desunt nonnunquam uerba in oratione, sed non sine gratia, ut Horatius:

Quò mihi fortunam, si non conceditur uti?

Lib. 1. epi. 5.

Id est, ad quid uultis esse mihi bona fortunae? Hic modus incipit per quò. alius incipit per unde, ut idem:

Vnde mihi lapidem? quorsum est opus? unde sagittas?

Lib. 3. Ser.

Supple putes, uel dicas mihi esse.

Iuuenalis Saty. XIII. monum.

Vnde tibi frontem, libertatemque parentis,

Quum facias peiora senex?

Cicero ad Fabium: Martis uero signum quò mihi pacis autoris? Quintilianus: Quò per fidem diuitias caeco? Et alibi: Quò

nunc tantum frumenti? quò classem commeatu grauem? Idem:

Vnde hunc illi animum? Et alibi: Vnde tantum uirum caeco, ut

in uno statim ictu mors tota peragatur? Idem tamen ait alio loco: Vnde misere tunc, unde somnus? supple erat uel est. Tertius

modus, ut apud eundem: Sequitur quaestio, an utilis rhetorice:

Lib. 2.

nam quidam uehementer in eam inuichi solent, & (quod sit indignissimum) in accusatione orationis utuntur orandi uiribus.

Eloquentiam enim esse, quae poenis eripiat scelestos, cuius fraude damnantur interim boni, consilia ducantur in peius: supple,

dicunt enim eloquentiam. Cicero: Habendas esse quam laxissimas

amicitiae habendas: caput enim esse ad bene uiuendum securitatem:

supple, dicunt enim caput. Qui modus loquendi apud Graecos

est frequentissimus. Idem uerbum aliquando redundat, ut de

Oratore Cicero: Titum illum, qui studiose pila luderet. & idem:

Signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesque cum in campum non uenisset requireret, excusauit Vasspa Trementius: quod

Lib. 2.

cum



cum brachium fregisse diceret. Satis erat dixisse, quod brachium fregisset. Et non longe illinc: Cui cum familiaris quidam quaereretur, quod diceret uxorem suam suspendisse se de ficu, Amabte, inquit, da mihi ex ista arbore, quos seram surculos. Sat erat sine illo, quod diceret: Sed hoc uerbum libenter apponit Cicero. Quartus, quum suppletur respondeo, ut idem frequenter. Quod autem scribis de illo negotio, ego nescio quid consilij capiam, uel ego iam antea timueram: supple respondeo. Raroque uel nunquam hoc uerbum profertur. Aliquando subintelligitur simile uerbum, ut apud Quintilianum: Sed si confessionem culpae meae exigitis, ego fui pater durus, et patrimonij, quod iam melius ab his administrari poterat, tenax custos: supple confiteor, quod est. Quintus modus, ut apud Ciceronem: In obsequio (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) assentatio absit, ueritas retineatur. Subintellige, ita loquimur (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur). Et alibi: Satiari delectatione non possum, ut meae senectutis requiem oblectationemque noscatis. Subintellige, hoc dico, ut noscatis. Sextus modus, ut apud Plinium Iunio: Studes an piscaris, an uenaris, an simul omnia: supple facis. Quintilianus: Nil aliud quam renuet: id est, nil aliud faciet quam renuet. Et iterum: Et acceptis literis meis inuenis filius nihil aliud quam cum matre fleuisset, id est, nihil aliud fecisset, quam cum matre fleuisset. Martialis: Nil aliud bulbis quam satur esse potes: id est, nil aliud facere. Cui confine est illud, ubi prolato aliquo aduerbio qualitatibus subintelligitur pro conditione materiae, aut dixit, aut fecit: ut, bene Ennius, praecitare Anaxagoras, fortiter Scipio, prudenter Fabius, supple dixit aut fecit, prout ex his, quae aut iam diximus, aut dicturi sumus, colligitur. Et per comparatiuum: Dij melius, supple fecerint, aut faciant, aut certe uelint. Nec de dijs solum, uerum etiam de hominibus, ut apud Quintilianum: Tu melius uxor, quae factum retinebas, supple fecisti. Interdum etiam per nomen, nam illud

illud melius est aduerbium: ut, dij meliora. Lucanus ipsum uerbum apposuit: Dij meliora uelint: Nec procul ab huius natura abest, quando utimur hoc nomine res, siue in nominatiuo, siue in accusatiuo, forte etiam in alijs casibus: ut, restat mihi exponenda uita, quam hic egit in magistratu, res digna auditu in primis: uel, reliquum est, ut exponam uitam huius, qua fuit in magistratu, rem dignam auditu in primis.

Quod amoenè tempus aliquando pro tempore ponitur.

CAP. XLVIII.

Antibal apud Titum Liuium alloquens milites inquit: Si tales animos in praelio habebitis, quales hic ostendistis, uicinus. Quintilianus: Si tales milites omnes habebimus Mari, pro futuro. uicinus. Cur de futuro non per uerbum futuri temporis locutus es? Nempe ad asseuerandam rem, ut non futura, sed iam esse uideatur: multoque plus ponderis habet, ut dicamus uicinus, quam uincemus. Idem Quintilianus: Dimitte tantum, et euocasti, id est, euocaueris. Cicero: Vnum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum, et uicisti, pro uiceris. Idem pro Sextio: Resistisses, repugnasses, mortem pugna oppetisses: pro eo quod est resistere, repugnare, mortem pugna oppetere debuisses. Ouidius libro quarto Metamorph. Premiaque eripies, quae si tibi magna uidentur, Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petisses. Id est, petere debuisses. Terentius in Andria: Praediceres, pro eo quod est, praedicere debebas. Et alibi: Fortasse aliquanto iniquior In Heauton erat propter eius libidinem: pateretur, pro pati debebat. Item timorumen Cicero tertio Offic. Male etiam Curio quum causam Transpadanorum aequa esse dicebat, semper addebat, uincat utilitas, potius diceret, non esse aequam, quia non esset utilis reipublicae. id est, dicere debebat. Huic simile est quale apud Ouidium de Remedio. Gnosia fecisses inopem, sapienter amasset. Id est, si fecisses inopem.

Horatius:

si subaudietur.

Decies

Lib. I. Ser. - Decies centena dedisses

saty. 1.

Huic parco, paucis contento quinque diebus,
Nil erat in oculis. Id est, si dedisses. Plinius Iunior: Dedisses
huic animo par corpus, fecisses quod optabat. Id est, si dedisses.
Illud magis poeticum. Ut Vergilius:

-Tu quoque magnam

Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.

Id est, si sineret. Iuuenalis:

Græculus esuriens in cælum, iusseris, ibit.

Id est, si iusseris. Adhuc diuersum huic est, quale est apud Cice-
ronem: Conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorū in cæ-
lis stratos lectos uideres, id est, uidisses. Quint. semper uidisses.
ut ibi: Vidisses nō quæ admodum tenues umbræ corpus accipe-
re cogitationibus solent. Apud hunc sæpe est hic modus loquen-
di: Si perseuerassem, duos excæcaueram, pro excæcasssem. Quale
est illud Horatianum secundo Carminum, quod metri causa Pri-
scianus dici putat: Me truncus illapsus cerebro

Sustulerat, nisi Faunus ictum Dextra leuasset.

Apud illum quiddam penè contrarium, ut ibi: Dictatoris nomen
quod sæpe iustum fuisse: pro, fuerat. Nam de imperfecto subiun-
ctiui, quod solet poni pro imperfecto indicatiui in proximo li-
bro iam dixi, cuius hoc exemplum fuerat, Non quia amicus non
esses. Cic. de Repub. lib. v. Et quod de uia fissus essem, & ad
multam noctem uigilasset, pro fissus eram, & uigilaui.

Vbi nitidius utimur actiuo, ubi passiuo.

CAP.

XLIX.

Oportet legere libros, expedit euoluere autores, utile est
cognoscere plurima, operæ precium est habere quos imi-
temur, necesse est adhibere usum, conducibile est descendere in
certamen, & agitare cum alijs controuersias. Vel per passi-
uum, oportet legi libros, euolui autores, cognosci plurima, ha-
beri quos imitemur, adhiberi usum, agitari cum alijs contro-
uersias.

uersas. Hunc posteriorem modum magis ars grammatica pro-
bat, illum magis autoritas. Secus in præterito: nanque non ita
sæpe legimus, fecisse hoc oportuit, ut factum hoc oportuit. Ci-
cero in Verrem: Tamen id factum non oportuit. Et in eundem:
Apolinis signum ablatum certe non oportuit. & alibi: Totam
rem illi integram seruata oportuit. Non dissimile sanè est illud
per alterum uerbum (de Volo loquor) ut idem: Liberis con-
sultum uolumus, etiam si posthumi futuri sint. Idem: Percu-
ram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quam ius com-
mune defensum uelitis. Quintilianus: An incidisse in sordidum
nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum uole-
bat, auxisse.

Propositiones, rationesq; interdum misceri.

CAP.

L.

Nam ubi uinci necesse est, expedit cedere: siue plura sunt
de quibus queritur, facilius erit in cæteris fides: siue
unum, mitior pœna solet irrogari uerecundie. Miscuit hoc loco
Quintil. propositiones, rationesq; quum sit uisatissimum sic
dicere: Siue plura sunt, de quibus queritur, siue unum. Si enim
plura, facilius erit in cæteris fides: sin unum, mitior pœna solet
irrogari uerecundie. Atq; iterum: Firmis autem iudicijs, iamq;
extra periculum positis, suaferim & antiquos legere (ex qui-
bus si assumatur solida & uirilis ingenij uis, detergo rudis secu-
li squalore, tum hic noster cultus clarius enitescet) & novos,
quibus & ipsis multa uirtus adest. Alius dixisset, suaferim &
antiquos, & novos: antiquos quidem, & cætera: novos uerò,
&c. Cic. in Antonium: O te miserum, siue illa tibi nota non
sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales uiros tam
imprudenter loquar.

De usu uenusto uerbi Videtur. CAP. LI.

Non uidetur tibi quod bene faciam: & mihi non uidetur
quod bene loquaris. Sicut, uobis uidetur quod male faci-
mus,

O 2

mus,

mus, ita nobis uidetur quod male facitis: uidetur tibi quod ille bene scribat, & uidetur mihi quod isti bene arent. Rusticanus hic sermo est & agrestis. Eruditi enim sic loquuntur: Nō uideo tibi bene facere: & tu non uideris mihi bene loqui. Sicut uobis uidemur male facere, ita nobis uos uidemini. Ille uidetur tibi bene scribere: & isti mihi uidetur bene arare.

De uulgari quodam usu, Mihi & Tibi. CAP. LII.

Hic mihi gloriatur se omnes honores sine repulsa obtinuisse. & alibi idem Cicero narras Bruto rem in qua ille non adfuerat, inquit: Ecce tibi Pompeius noster. Illud mihi & tibi non magis ad me uel ad te, quam ad ceteros pertinet: sed est oratio sumpta de medio, qua uulgò utimur. Tu mihi semper dormis. Ille mihi assidue sedet. Quum super coena essemus, ecce tibi ostium crepuit. Hic sermo neq; ad me, neque ad te, neq; ad quenquam refertur. Ideoq; differens est ab illo figurato, quale est apud Vergilium:

Ne mihi tum molles libeat iacuisse per herbas.

Et iterum:

2. Georg. Ne ue tibi ad solem uergant uincta cadentem.

Hic precipitur ad uniuersos sub prima & secunda persona, ibi non precipitur, nec ad aliquem sermo est.

Quando maiori tempore expresso, partem eius accedimus, & quando deest. Post. CAP. LIII.

Superioribus diebus ueni in Cumanum. & iterum: Qui his paucis diebus pontifex factus est. Et in futuro: Paucis diebus eram domesticos tabellarios missurus. & iterum: Triduo aut ad summum quadriduo periturum. Hæc Cice. & Sallustius: Legati triduo nauim conscendere. non est accipiendum per superiores dies, & per paucos dies, per triduum & quadriduum. sed intra superiores dies, intra paucos dies, intra triduum & quadriduum. Nam illud, quod aliqui dicunt tempus continuatum & solidum significari per accusatiuum, secus uero per ablatiuum, plane falsum est. Cicero enim atq; Vergilius sæpius accusatiuum,

tiuo.

tiuo, & quidem indifferenter utuntur, posteriores uero pleriq; ablatiuo. Aliquando in huiusmodi genere sermonis onuttimus post: sic, intra decem dies, quam uenit, conficit omne negotium. In paucis diebus, quam Rhodum appulit, uxorem duxit: id est, postquam uenit, postquam appulit: quæ exempla apud historicos sunt plurima.

Vt deceant, Nisi, Quam & Præterquam

CAP. LIIII.

Quid est animal, nisi corpus cum anima concretum? recte & Latine: quid est animal, quam corpus cum anima concretum: nō recte nec Latine. Adde aliud, uel aliter, uel secus: & utroquo modo licebit dicere. Quid est aliud animal, quam corpus: uel nisi corpus cum anima concretum? Cicero: Quid est De Senectute aliud gigantum more bellare cum dijs, nisi naturæ repugnare? te. Idem faciet comparatiuum. Vt, quid est melius quam gaudere, uel nisi gaudere: ut Quintilianus: Nihil est facilius, nisi totam causam omnino non agere. Præterquam, eandem aut prope partem uim obtinet quam nisi. Cuius exempla, ut facilia prætermittimus, unum illud admonentes, ubi est præter, ibi locum habere præterquam, ad hunc modum: ut, nullius rei sum auarus præter laudem, uel præterquam laudis: nulli places præterquam mihi, uel præter me.

De usu huius uerbi Transfero. CAP. LV.

Quem morem Spartiæ transtulerunt in foeminas. & alibi idem Cicero: Quod nisi in amicitiam transferatur. Quæ in alios transferuntur, non solent remanere penes eos à quibus transferuntur. Mos autem (ut Cicero uult) ita transferatur, ut penes priorem quoque remaneat. & libro primo Officiorum: Quod ab Ennio positum in una re transferri in multis potest. & in eodem: Eademq; mediocritas ad omnem usum cultumq; uitæ transferenda est. Lucanus in decimo: Nondum translato Romana est secula luxus.

De Com

Non cōmittas, ut quam omnia tibi a nobis suppeditata fuerint, tu tibi defuisse uideare. Et iterum: Non committas ut dicendum sit, non putaram. Hæc Cicer. Quintil. quoq;: Non committam, ut illa dubia faciam defensionis sollicitudine. Et alibi: Nihil tibi minus committendum, quam ut ulciscaris hoc flagitium, in eo præsertim qui apud malignos poterit uideri te permittente fecisse. Cicer. tamen quodam in loco non per ut, sed per quamobrem locutus est, dicens: Considerare debes nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum quos laudes, te non finalimum præbeas. Idem pollet quamobrem quod ut: & licet ibi illud tollere, & hoc subijcere. Ex quibus exemplis datur intelligi hoc uerbum sequente ut, uel simili dictione semper accipi in malam partem: nec recte dicas: fac committas, ut omnes te laudent: aut sic, nō commisisisti unquam, ut laudareris: Præterea semper habet secum negationem.

Oriundus quod non habeat uim participij, credo alij dixerunt. Cuius utendi hic modus est: Ego sum ortus Romanus, oriundus à Placentia. Titus Liuius: Nati Carthagine, sed oriundi à Syracusis, id est, à Syracusis originem trahentes, unde fuerunt parentes: uel sine præpositione, ut idem: Alba oriundum sacerdotium. In personis fere cum præpositione. Idem: Is longe princeps Latini nominis erat (si famæ creditur) ab Ulyssæ deaq; Circe oriundus. Idem: Quid hoc, si polluit nobilitatem istam uestram, quam pleriq; oriundi ex Albanis & Sabinis non genere nec sanguine, sed per cooprationem in patres habetis: Non unquam per indeclinabilia: ut inde ego sum oriundus, unde tu. Liuius tamen (si recte scribitur) ait libro octauo: Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, duabus urbibus idem populus habitabat. Cumis erant oriundi, & cætera.

Memini, pro recordor, tum genitiuum, tum accusatiuum postulat. Ut Terentius: Faciam ut meiq; & huius diei, ac loci semper memineris. Cicero: Omnia, quæ curant senes, meminerunt, uadimoniam constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid iureconfulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi, senes quam multa meminerunt: Idem uerbum pro eq, quod est, mentionem facio, recusat accusatiuum, postulatq; genitiuum uel ablatiuium cum præpositione de, ut Quintilianus: Neq; omnino huius rei meminit poëta ipse. & iterum: De quibus multi meminerunt. Hinc uidetur deriuari mentio quasi à meno præfenti, & geminato præterito memini: unde supinum mētum, ex quo mēto, & mens, quæ omnium recordatur, & mentum, quia in mentione faciendâ, hoc est, in loquendo, præcipue mento utimur. Nullum enim animal mouet partem oris superiorem nisi crocodilus, sed omnia inferiorem, sicut & nos mentum. Hinc etiam mentior, quia contra mentem loquor. Fortè & hinc uenit menta. Sed nolo eius etymologiam aliquam asserere, ne cui fortè uidear argutus.

Alter de duobus dici, alius de multis, notum est omnibus, licet non omnes rectè utantur. Macrobius de Saturnalibus: Quæ igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera: dicendum erat, quarum alia pēdet ex alia. Idem in alio opere de Naturalibus: Illæ uero insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur, & alteram altera facit, ac uicissim de se nascuntur, nunquam naturalis societatis amplexibus separantur. Nam Ouidius de nouem picarum transformatione loquens, quanquam cum excusare metri necessitas potest: tamē quod singula singulas, ac certæ certas intuerentur, intellexit, quum inquit: Alteraq; alterius rigido concrefcere rostro

Ora uidet. Suetonius de uita Caij: Nec cessauit ex eo alterum alter criminari, atque inter se omnes committere. Nescio an sic accipiendum sit, unum uni, & rursus hunc illi. Plinius libro undecimo, inquit de formicis: Et quoniam ex diuerso conuehant altera alterius ignara. Quare dicamus aliquando sic loqui esse permissum. Ediuerso nonnunquam de duobus dicimus alius & alius, nec dicere aliter possumus: ut, dubitatur uter excellat, Sallustius an Liuius: & alius alium praeponit, non autem alter alterum. Ratio postulabat, ut diceremus, alius alterum. Nam alius ad plurimos refertur, qui de duobus iudicant: alter ad unum de duobus, de quibus iudicatur. Sed quia uidebatur inuenustum sic loqui, maluerunt mutare alterum in alium. Afferamus exemplum. Sallustius in Catilinario, de Caesare, & Catone loquens inquit: Genus, aetas, eloquentia propè paria fuere, magnitudo quoque animi & gloria, sed alia alij. Vel est ea ratio, quam dixi, uel haec, quòd idem est alia alij, quòd diuersa diuerso: ut, alia est facies mea, alia est facies tua, id est, diuersa. Proprie igitur alter refertur ad unum de duobus: ut, Annibal in transitu Apennini amisit alterum oculum: siue ad unam duarum partium, quòd superius etiam significauimus, ubi hoc Ciceronis exemplo usus sumus. Duplices similitudines esse debent, una rerum, altera uerborum. Et quale est Vergilij exemplum:

Aurea mala decem nisi, cras altera mittam.

Aliquoties etiam accipitur alter, pro secundo ex duobus, pluribus uel. Vt, unus, alter, tertius, quartus: una, altera, tertia, quarta litera. Et, hic est alter annus belli Punici: & ego altero mense repudiau uxorem: id est, secundus annus ab origine belli Punici, & secundo mense à ductione uxoris. Aliquando pro ipsis duobus: ut, unus aut alter, id est, unus aut duo. Quòd etiam in aduerbijs respondet semel, aut iterum, id est, semel, aut bis. Item semel, & iterum: Cicero in Bruto semel, & iterum in Philippicis. Dubitari tamen potest, quum dicitur: Iterum consul, an secunda

secunda uice, an bis consul intelligatur: quæ dubitatio in ceteris non erit. Tertium enim consul, & quartum consul, sic differt ab illo ter consul, & quater consul: quòd in altero significatur tertia, & quarta uice, in altero tribus, & quatuor uicibus. Aliqui tamen dubitarent, an in hanc significationem uice & uice uices reperiatur.

De Quisq; & Vterq; cum uerbo aut participio.

CAP.

LX.

Hirundines uere ineunte redeunt, in suum pristinum unaquæq; nidum immigrantes. Muta illud unaquæq; sic: In suum pristinum nidum unaquæque immigrantes: aut sic, Unaquæq; in pristinum nidum immigrantes: iam non erit Latinum. Item, offendi parentes suo utrunque morbo affectos: transfer illud utrunque, ut modò ostendi, iam non erit elegans. Nam si ita mutemus, ille pluralis numerus immigrantes, & affectos refertur ad illum singularem unaquæq; & utrunque, quòd fieri non potest. At illo modo superiore secus: refertur enim numerus pluralis ad pluralem, sic: Hirundines uere ineunte redeunt immigrantes in nidos pristinos, unaquæque in suum, supple, immigrans. Offendi parentes morbis affectos, utrunq; supple, suo affectum morbo. Vergil. in x 11.

Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,

Quisq; suum populatus iter. Et paulò post:

Pro se quisque uiri summa nituntur opum ui.

In priore exemplo, si uersus pateretur, non decuisset dicere, quisque suum populatus iter, sed populati: nec in posteriore, pro se quisque uiri summa nituntur opum ui. Secus autem solet fieri, ubi abest suus aut se. Vt Quintil. Commendo tibi senem, quem fecimus uterque mendicum. Nec rectè dicas, commendo tibi senem, quem nos filij alleuare debemus, eum uterq; mendicum facientes: uel sic, quem nos uterq; captiui mendicum fecimus, nisi more poetico, ut apud Ouidium:

Vtraq; formosa, me iudice, sunt ueneranda. Et apud Horat.
Legati magnis missi de rebus uterque.

Quod apud oratores non reperitur: sicut nec illud quidem: licet
Aulus Gellius utatur, quale apud Terentium:

Pleriq; omnes. Quod pleriq; omnes faciunt adolescentuli.

Quod quidam exponit pro eo, quod est, pleriq; omnium: quidam
pro eo, quod est, omnes.

De Tamen, & Sed, cum relatio. CAP. LXI.

Homo illiteratus est, cui tamen paucos in rerum gerenda
rum scientia anteponas: Latinum est. Homo illiteratus est,
sed cui paucos in rerum agendarum scientia anteponas: etiam
elegans est. Item in negatione, Homo quidem illiteratus est, quod
tamen non postponas multis: Latinum est, ut dixi. Elegans etiam
sic: Homo quidem illiteratus, sed quem multis non postponas.
Ideo dixi elegans, quia subintelligitur talis, quod in alio non fit,
ut sic: Homo illiteratus, sed talis quem, & cetera: uel, sed is, pro
talibus: ideoq; & hoc eleganter dicitur: Homo illiteratus, non tamen
quem multis postponas, id est, non tamen is, quem multis post-
ponas. Aliquando non subintelligitur talis, neq; is: ut, hic ager
est meus, sed cuius usu careo.

De id quod, cum alio antecedente. CAP. LXII.

Video te amatorem studiorum, quod me maxime iuuat: uel,
quae res me maxime iuuat: uel, id quod me maxime iuuat,
amator es studiorum. Item, uideo te, quod me maxime iuuat:
uel, quae res me maxime iuuat: uel, id quod me maxime iuuat,
amatorem studiorum: quae exempla sibi quisq; conquirat.

De Aliquis, Quisquam, Quispiam, & Vllus.

CAP. LXIII.

Aliquis, quisquam, quispiam, ullus idem significant, differ-
untq; à quidam, ut in alio opere (quod de dialectica pro-
pediem edemus) ostenditur. Vllus tamen quodammodo claudicat,
nec ferè citra negationem, quasi citra baculum ingredi potest,
nisi

nisi interrogatiue: ut, uocat me ullus: aut subiunctiue: ut, si ullus
me uocat. Nunquam plane affirmatiue, sicut illa superiora.

De eadem persona tanquam alia. CAP. LXIIII.

Me occupato in administratione magistratus, nullum tem-
pus seponere ad studendum poteram. Vel me occupato
in administratione magistratus, nullum tempus mihi reliquum
erat. Rarissime Latini sic locuti sunt, Graeci frequenter, sed hoc
modo potius: Occupatus in administratione magistratus, nullum
tempus seponere ad studia poteram: uel, occupato in admini-
stratione magistratus, nullum mihi tempus ad studia reliquum
erat. Dixi rarissime, non tamen nunquam: nam quidam sic locuti
sunt, ut Horatius de Arte poetica: Laudator temporis acti
se puero, censor castigatq; minorum.

Quintus Tullius ad Tyronem: Non potes effugere huius culpae
poenam te patrono, Marcus est adhibendus pro ipso patronus.
Simile quiddam sapit per, quale est apud M. Tullium: Quum & per,
per meipsum egissem, & per Drusum saepe tetissem. Illud enim
per, significare solet medium quendam, aliumq; intercessorem. Nunc
uerò quis queat medius esse inter se & alium? & tamen sic uulgo
loquimur, per meipsum rogavi, per teipsum obtinui.

Auxilium doferoq; Opem fero tantum.

CAP. LXV.

Auxilium doferoq; dicimus. Opem do non dicimus, sed
afero: unde opitulor, quod Tullianum uerbum esse Seneca
auctor est: quo tamen & Sallustius utitur & Plautus, & alij
nonnulli.

De A, Ex, & De, cum alijs. CAP. LXVI.

Audiui à patre meo, & audiui ex patre meo, & audiui
de patre meo, idem significare inueniet, qui bonos libros
euoluet. Cic. tamen sic praecipue locutus est. Similiter apud eun-
dem: Quae siui te ab ostio, ex ostio, de ostio. Vocavi te à uia, è
uia, de uia: sed hoc ultimum apud eundem in alium quoque sen-
sum



sum accipitur, ut in Philip. Cumq; de uia languerem, & mihi met displicerem, & de Republ. Et quod de uia seffus essem, & quod ad multam noctem uigilassem, & de Academicis: In Cuius mano nuper quum mecum Atticus noster esset, nuntiatus est nobis à M. Varrone, uenisse eum Roma pridie uesperis, & nisi de uia seffus esset, continuo ad nos uenturum fuisse: quasi de labore uir. Hic enim uia significat iter, hoc est, actionem ambulandi: ille licet locum, quo ambulamus.

Via.

De Solus & Vnus.

CAP. LXVII.

INter omnia adiectiua quæ non sunt superlatiua, duo sere hæc, solus & unus, more superlatiuorum regunt genitiuum. Ut, solus omnium non remittit sibi ut incredibilior sit in paricidio cæcus, quam fuit, quum uideret. Hæc Quintil. Et Plinius: Lib. 9. ca. 17. Acipenser unus omnium squamis ad os uersis contra aquam nando meat. Similiter ablatiuum cum præpositione: nam ut dicimus maximus ex omnibus, & inter omnes maximus, ita unus & solus ex omnibus, uel inter omnes. Verum unus pro solus accipio. Ideoq; sere cum illo adiectiuo omnis tantummodo coniungitur. Nam unus ex fortibus, unus ex populo, alterius significationis est. Cum substantiuo quoque iungitur, ut idem Plinius: Caluitium uni tantum animalium homini: sed quasi subintelligitur omnium.

De In diem, In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Propemodum.

CAP. LXVIII.

IN diem aliud multo est, quam in dies. Illud plerumque cum hoc uerbo uiuit, iungitur. Ut Quintilianus: Nō ut seræ uolucres presentis modo cibi memores in diem uiuunt, duraturus hyeme reponitur uictus, aliquando, sed raro cum alio iungitur uerbo, ut Sallustius: Panem in diem mercari: quasi dicat presentis diei habere rationem, nihilq; cogitare de crastino. In dies idem est quod quotidie, sed proprie cum quodam incremento: ideoq; plerumq; cum comparatiuo: ut quum in dies malum ar-

Etius

Etius premeret: & Quum in urbe infinitum malum serperet, idq; manaret in dies latius. Etiam sine comparatiuo, sed tamen per uerbum significans incrementum, ut Liuius: Crescente in dies multitudine, quod non liceret dicere, cōcurrente in dies multitudine, sed quotidie, aut in dies magis: quum tamē liceat superiora exempla dicere per quotidie: quum quotidie malum ar- Etius premeret, & quum in urbe infinitum malum serperet, idq; manaret quotidie latius: & per singulos dies. Ut Cicero ad Atticum: Quotidie uel potius in dies singulos, breuiiores ad te literas mitto, id est, non modo quotidie breuiiores, sed etiam in dies. Nā hæc quotidianæ literæ sunt breuiiores his quas antea mittere solebā: quæ poterant esse omnes pari breuitate. Atqui hæc quas in dies singulos siue in dies mitto breuiiores, tales sunt, ut hodiernæ sint breuiiores hesternis, & crastinæ hodiernis, & perendinæ crastinis, & ita asidue. Et pesilentia in dies fit maior, & quotidie fit maior. Sic possunt uideri hæc duo differre, quod in hoc possunt hodie supra numerum hesternū decessisse quatuor, quum heri decesserint decem supra numerum eorum, qui decesserant nudius tertius. Non ita in illo ubi ultimus quisque dies maxime increfcit, ut si nudius tertius decesserint duodecim, heri quatuordecim, hodie necesse est decedat saltem decem & septem, cras saltem unus & uiginti, perendie saltem sex & uiginti. Eandem differentiā habet in horam, & in horas, quam In horam, in diem, & in dies. Cicero in Philippicis: Nec qui in horam ui- In horas. uunt non modo de fortunis & bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem sua cogitauerunt. Vergilius: Gallo cuius amor tantum mihi crescit in horas, Quantum uere nouo uiridis se subijcit alnus. Si quis autē in dies & in horas, siue in dies singulos & in horas singulas, sine illa exacta ratione incrementi accipere uelit, non denegandum ipsi hoc puto. Propediem est quasi propē est Propediem, dies, quando hoc fiet. Cicero: Et præsens propediem (ut spero) & dum

Propemo=
dum.

et dum aberis, absens loquar. Eodem modo quo dicimus propemodum, quasi propemodum: quod accipitur pro penes, siue propemodum, quum est aduerbium.

De Animaduerto.

CAP. LXXIX.

Animaduerto te, et animaduerto in te, differunt, cum intueor te, et intueor in te non differant. Animaduerto in te, est punio te: sed cum hac differentia, quod punire est quorumcumque, siue iure, siue iniuria: animaduvertere est eius, qui in alterum habet potestatem ordine ac rite, id est, cum animaduersione puniendi, sed hoc proprie refertur ad personas. Animaduerto, puto, pro intueor personam et rem dicimus.

Filius, Natus, Genitor, Vir, Pater, Mater, Genitrix, Parens

CAP. LXX.

Oratores saepius dicunt filius quam natus, pater quam genitor, mater quam genitrix, parens pro utroque: etiam saepe homo potius quam uir, quoties ita accipitur ille, de quo agimus, aut loquimur, quale est hoc: Illi deduxerunt hominem in palestram. Poeta potius ecotratio. Historici mediam quandam uiam tenent, ut Sallustius: Eos mores atque cum industriam uiri cognoui.

De In primis.

CAP. LXXI.

In primis potens, si de masculo loquaris, intelligitur inter primos: si de foemina, inter primas: si de neutro, inter primas. Nam idem pollet in primis quod inter primos, uel inter primas, uel inter prima. At si defuerit adiectiuum, utique accipietur in neutro, quale est illud Vergilij:

In primis uenerare deos. Nisi sit tale, quale apud eundem:

-In primis regina quietum

Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

In primis, non inter primas, aut inter prima accipiendum est, sed inter primos. Vna enim inter mares foemina nominatur sine ne foeminis alijs, aut inter primos et inter primas.

Hic

Hic non est cum illo comparandus. CAP. LXXII.

Hic non est cum illo comparandus, melius de minore ad maiorem dicitur: ut, Vergilius cum Homero, Horatius cum Pindaro non est comparandus, quam ediuerso, sic: Homerus cum Vergilio, Pindarus cum Horatio non est comparandus. Ediuerso tamen nonnunquam reperitur.

Intercedo.

CAP. LXXIII.

Intercedit mihi tecum amicitia, Intercedit tibi cum illo affinitas, Intercedit tibi mecum necessitudo, hoc est, amicitia, affinitas, necessitudo inter nos est media quadam, quae nos conciliat. Tribuni intercesserunt, Scipio intercessit, Cato intercessit, hoc est, in medium se uerbis, aut ui opposuit.

Amare inuicem, mutuo, pariter, et inter se.

CAP.

LXXIII.

Amanus nos inuicem, amatis uos mutuo, amant se pariter. Quum uero adhibemus praepositionem, inter, tollitur accusatiuus, qui regitur a uerbo, ne turpe foret, si replicaretur, sic: Amamus inter nos: non autem, amamus nos inter nos, amatis inter uos, amant inter se: non autem, amatis uos inter uos, amant se inter se. Cic. ad fratrem: Pueri ualde inter se amant. et de Amicitia: Neque solum inter se diligunt, et colunt, sed etiam uerebuntur. Terent. in Adelphis: Video eos sapere, intelligere, in loco uereri, inter se amare. Idem et in eadem: Quasi non norimus inter nos. Bene habeo, bene habes, id est, bene ualeo, bene uales. Bene habeo. In tertia autem persona etiam sine supposito: Bene habet, id est, Bene habet. bene se res habet: quod exemplum ubique frequens est.

De Facio, Ago, Frango, et Accipio.

CAP.

LXXV.

Facio te certiore, non certum. Nam Vergilius: Anchisen facio certum, ideo dixit, quod syllaba breuis inter longas non potest collocari in uersu Heroico. Prosa oratione scribentes, semper certiore dixerunt. Et semper facio, nunquam ago certiore



certiorem. Facio tibi gratum, nunquam ago tibi gratum. Facio ludos, facio rem diuinam, facio sacrificium, facio solennitatem, nunquam ago: & multa huiusmodi. Item, feci iacturam, feci damnum, feci naufragium: uix unquam, passus sum iacturam, damnum, naufragium. Cice. Magna in rep. facta iactura est. Idem: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanae, Latinaeque literae fecerunt. Quintil. In portu naufragium fecimus. & in caeteris quibusdam. Feci tamen fugam, quod ego fugi alterum, non quod alter me. Feci timorem, non quod ego timui alterum, sed quod alter me. Item, feci iter, non egi iter. Aliquando etiam feci uiam, feci copiam tibi rerum mearum: nunquam egi, aut dedi, aut praestiti copiam. Feci potestatem tibi uendendi meas res domesticas, non autem dedi. Feci lucrum, non autem acquisiui lucrum. Honore dicto, urinam fecit, stercus fecit, non autem emisit. Simile huic est quod dicimus, fregit nauim, fregit brachium, quasi ipse frerit, id est, ipse egerit, non potius passus sit. Terentius: Lib. 2. de Is fregit nauim apud Andrum. Cic. Gregalesque eum cum in campum non uenisset, requireret, excusauit Vespas Terentius, quod eum brachium fregisse diceret: alius dixisset, quod ei brachium fractum esset. Ita etiam accepi molestiam, accepi cladem, accepi contumeliam, accepi uulnus, accepi iniuriam, accepi dedecus, accepi ignominiam: uix autem passus. De quo uerbo commodius alio loco dicam: accepi etiam uoluptatem, gaudium, letitiam.

De Conuenit.

CAP. LXXVI.

Conuenit hoc mihi, aut conuenit hoc nobis, id est, decens est, & conueniens. Conuenit hoc inter nos, id est, constat & controuersia caret. Conuenit mihi hoc tecum, id est, sine controuersia est inter nos quod ego dixi. Conuenit tibi mecum, id est, sine controuersia est inter nos quod tu dixisti. Nonnunquam sine supposito: ut, conuenit inter nos. Nonnunquam sine appposito, sed tamen subintellecto: ut, hoc conuenit. Nonnunquam sine utroque, ut, conuenit.

De

De Obuiio tibi, Obuius tibi fio, Obuius sum tibi
& similibus.

CAP. LXXVII.

Obuiio tibi, obuius tibi fio, obuius sum tibi, obuium me tibi fero, obuium me tibi fortuna obtulit. Cicero: Fit ei Clodius obuius.

Vergilius:

Cui mater media sese tulit obuia sylua.

Domitius Afer apud Quintilianum: Forte uos in ea solitudine obuios casus miserae mulieri obtulit. Obuiam quoque per eadem, & alia plura uerba uariatur: ut, obuiam procepsi, obuiam ini, & alia multa.

De uerbis ad finitionem pertinentibus.

CAP. LXXVIII.

Epicurus omnia terminat uoluptate. Zeno cuncta finit honestate. Hiero uniuersa definit, determinatque indolentia corporis. Carneades singula metitur naturae bonis. Aristippus nihil non ad commodum suum refert. Pyrrhon nihil relinquit, quod non reuocet ad scientiam. Ille summum bonum in gula constituit, ego bonum ipsum pono in dilectione dei. Tuus finis, ad quem tendis, tibi ipsi ignotus est. Tot igitur uerbis una eandemque rem declaramus: quae exempla passim inquirentibus sese offerent.

De uerbis ad coniecturam pertinentibus.

CAP. LXXIX.

Coniecto, coniecturo, coniecturam facio, coniecturam capio, coniectura consequor, coniectura colligo, coniectura ducor, pro eodem accipiuntur, aut parum differunt: quia efficacius quiddam est in coniectura consequor, & coniectura colligo, quam in ceteris, quorum exempla adducere longum esset.

De uerbis ad notitiam pertinentibus.

CAP. LXXX.

Non me fallit, non me praeterit, non me fugit, non me capit, idem significare quod non ignoro, Quintilianus auctor est.

p Deuer



De uerbis ad spem pertinentibus. CAP. LXXXI.

Capio spem de te, concipio de illo spem, ducor in spem huius negotij, uocor in spem, ingredior in spem: non tantum spei firmitatem significant, quantum, colloco in te spem, & repono in te spem. Cicero: In quo maiores natu spem sue dignitatis collocarant. Quintilianus: In quo spem unicam se necutis reponebam.

De uerbis ad recordationem pertinentibus.

CAP. LXXXII.

In mentem uenit mihi, occurrit mihi, succurrit mihi, subit mihi, pro eodem accipi solent. Sed hoc ultimum frequenter quoque ad miserationem. Quintilianus: Nobis uero natura aduersus exanimis ingenuit non solum miserationem (quae cogitationi nostrae subit) sed etiam religionem. Vbi non ita decuisset, succurrit, occurrit, in mentem uenit. Vergilius: Subijt chari genitoris imago, Subijt deserta Creusa. Vbi nequaquam decuisset, in mentem uenit mihi de charo genitore, & de Creusa deserta. Iungitur etiam hoc uerbum cum accusatiuo, ut Curtius: Sera poenitentia subijt regem.

De uerbis ad uisionem pertinentibus.

CAP. LXXXIII.

Videas, uidere licet, licet cernere, apud quosdam etiam cernere est, pro eodem accipiuntur. Vt, itaque uideas iniustos iniustus rebus maxime dolere, imbecillibus fortes, moderatos immodestis. Licet uidere nonnullos tanta stultitia, ut uix differant a natura brutorum. Licet ora ipsa cernere iratorum, ut inueniuntur. Ciceronis haec exempla sunt.

De Parenthesi, per Quis & Is. CAP. LXXXIII.

Si potuisset redimere oculos matris (qua pietate fuit) uiderios suos dedisset, id est, tanta pietate in matrem fuit. Idem Quintilianus: Hoc si scisses pater, affirmo, promitto (cuius pietatis es) nemo te antecessisset. Et alibi: Quae pietas tua est. Tribus

bus enim modis utimur per relatiuum, totidem per pronomine is. Primo modo sic, ea pietas tua est. Secundo sic, eius pietatis es, sed hoc rarius. Tercio sic, ea pietate es. Ea pro tanta accipitur. Ideoque & ipso tanta uti licet eodem modo, quo & pronomine. Habet autem aliquid plus talis oratio, quam si dicas, pro tua pietate.

De uerbis ad finem operis pertinentibus.

CAP. LXXXV.

Habes quae sentiam Brute de ratione dicendi. Haec habui de amicitia quae dicerem. Haec sunt quae putavi dicenda hoc tempore. Sunt uerba Ciceronis ad extremum materiae a se tractatae, quibus & ceteri autores uti solent. Vt Quintilianus: Habes Marcelle Victori quibus praeccepta dicendi adiunari per nos posse uidebantur. Et iterum: Nihil habui amplius, quod in uniuersum praeciperem. Et iterum: Haec fere sunt emendatae loquendi, scribendiq; partes.

De nominibus quibusdam in io. CAP. LXXXVI.

Veni in opinionem, actiue accipitur, quod talem opinionem habeo, aliquando etiam passiue, quum opinio significat famam, opinio inquam, quae de me habetur ab alijs, non quam ipse habeo de aliquo. Sicut existimatio est opinio atque sententia, quum accipitur actiue: ut, existimatio mea, id est, ita existimo. Aliquando passiue: ut, homo magnae existimationis, id est, famae & nominis, quod cum homines magni existimant: ita homo magnae opinionis, ut Quintil. Quod accidisse etiam Portio Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut cum ei summam in scholis opinionem obtinenti causa in foro esset oranda, impense petierit, uti subsellia in Basilicam transferrentur. Cicero: Sermonibus familiarium peruenimus etiam nos in opinionem. Venio in suspensionem semper passiue, ut idem: Quod si falsò P. Sextio uenisses in suspensionem, id est, in suspicionem tui, non tuam. Veni in obliuionem semper etiam passiue, ut idem: Vt si fuerint excellentes uiri, certe iam uenerint in obliuio



obliuionem, id est, quod ceteri de illis obliti sint, non quod illi de alijs, aut de se. Similiter, uenio in uituperationē. Idem quarto Verrinarum: Ut propter eum in sermonem hominum atq; in tantam uituperationem ueniret. Offensio etiam propē semper passiue accipitur. Ideoq; idem non Clodij offensiones dixit, sed offensas, suas uerō offensiones. Et alibi: In agro corpore odiosa Vectatio, est omnis offēso: id est, molesta omnis passio. Vectatio quoq; huic simile est, cuius rei causa est, quod uector quum deberet significare id quod uehit, ut naui, equus, uehiculum, significat potius id quod uehitur, qui est homo. Cicero: Etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a minoribus uectoribus admoneri solent. Quintilianus: Sic in nauim filij mei male permutatus uector imponor. Non tamen uectorem accipias pronauta. Hinc est quod inuenimus nonnunquam dictum nauas & uectores. Sūt enim uectores, qui pretio in aliena nauī uehitur. Idem Quintil. Cur in frenatis equis uector insidet? Nonnunquam pro eo qui uehit, ut Seneca in Hercule insano: Tyriæ per undas uector Europæ nitet. Idem in Hippolyto: Pro sua uector timidus rapina. Quum de eodem tauco, eademq; Europa loqueretur. Nam cetera frē quæ a supinis ueniūt, tam actiue, quam passiue accipi solent: ut accusatio Marci Tullij, actiue: accusatio Verris, passiue: donatio mariti, actiue: donatio uerō bonorum, passiue: & cetera.

De bene & Male, cum uerbis.

CAP. LXXXVII.

Male iudico, male censeo, male pronuncio, male opinor, male sentio, male existimo, hoc male ad meipsum refertur, erroremq; meum declarat. Male cogito, ad alterum refertur, significatq; perniciem, non errorem, ut Cicero: Carthaginem diu male cogitantem, non prius timere desinam, quam excisam cognouero: male cogitantem, uidelicet mala in alterum perniciemq; cogitantem, non autem seipsam fallentem. Item male

le di

le dico tibi, male opto, male precor tibi, male imprecor. His nonnihil similia sunt, male de te sentio, male tu de me existimas, male de illo iudicamus. Non error hic sentientis, existimantis, iudicantisq; innuitur, sed uitium, de quo iudicamus, existimamus, sentimus. Male quoq; audio, id est, infamor crimina mea audiens: cuius contrarium est, male dico. Sallustius in Ciceronem: Respondebo tibi, ut si quam male dicendo uoluptatem cepisti, eam male audiendo amittas. Bene quoque maxima ex parte huic simile est: ut, de te bene sentio, bene tibi precor, bene de te mereor.

De Loco patris, & in locum patris, & similibus. CAP. LXXXVIII.

Loco patris, loco fratris, loco filij te habeo, non ita accipitur, quod ubi illi antea erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quod in ea charitate qua illi, aut fuerūt, aut sunt, aut essent, aut esse debent, ut Chrysis Pamphilo apud Terentium loquitur: Si te in germani fratris dilexi loco. Cic. in Verrem: In parentum loco questoribus suis praetores esse oportere. Illa autem sententia in locum potius, quam in loco requirit tale aliquod uerbum, in loco. quale est apud Quintilianum: Nam quomodo pugnam incuntibus tot simul metus laborum, dolorū, postremo mortis ipsius exciderint, nisi in eorum locum pietas, & fortitudo, & honesti praesens imago successerint? Et alibi: Non perdidit filium, quisquis occidit: explicat a dolore patrem, quod sibi uidetur fecisse rem maximam, & iuuenis in locum amissi substituit de uanitate solatium. Ergo ita dicitur, ubi aliud erat, aliud successit, quæ diuersa a superiori sententia est. Loco uoluptatis mihi est, loco turpitudinis, loco honoris, id est, uoluptuosum, turpe honorificum. Illud autem hac in parte competit, ut dicamus, non recordari me an usquā repperim genus illud sermonis, quo Ecclesiastici passim utuntur: Ego habeo te in patrem, tu es mihi in filium, accipio te in fratrem. Dicunt enim ueteres, habeo te loco patris,

p 3

tu es



tu es mihi loco filij, accipio te loco fratris: uel, habeo te pro patre, tu es mihi pro filio, accipio te pro fratre, & nonnullis alijs modis. Atque hic uidetur aliquid non utiq; tale esse, sed perinde esse, ac si tale foret. Ideoq; expositiones nostrae locum habent, ubi tale aliquid non est, ut dixi, sed pro tali habetur, ut in illo: Ex illa hora accepit eam discipulus in suā: quod liceret dicere, accepit eam loco matris, uel pro matre, siue pro sua: non autē ita in illo, quod pro uero accipi debet: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Licuisset ergo dicere, id est, dixissent ueteres, ego ero illi pater, ipse erit mihi filius: sed more Graecorum, unde haec sumpta sunt, nostris ecclesiasticis ita loqui placuit. Idem ueteres qui illo modo locuti non sunt, sic tamen loquebantur: reuertor in patrem tibi, redij in amicum: sed hic uerbum est significans motum. Quintil. Et post exitum amici reuertor in patrem. Qu. Curtius tamen lib. v. Igitur rex, arci Babiloniae Agaticen in praesidem esse iussit.

Dr uerbis ad auctoritatem pertinentibus,

CAP. LXXXIX.

More maiorum comparatum est, legibus ita comparatum est, legibus ita constitutum est, ita natura comparatum est, ita natura constitutum est, ita natura praescriptum. Hoc nobis ipsa natura praescribit, nobis natura datum est, ut periclitantes alleuamus. Hoc ratio ipsa praescribit, ita uidetur ratio dictare.

De nihil ad te, & Quid ad te CAP. XC.

Addidit etiam illud: equites non optimos misisse credo Caesar, nihil ad tuum equitatum, id est, nihil ad comparationem tui equitatus. Idem Cic. Persium non curo legere: hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus. Lelium Decimum uolo, quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium, id est, nihil ad Persij comparisonem. Quale est quum subintelligitur pertinet, ut, hoc

hoc quid ad te: hoc nihil ad te, supple pertinet: uel potius parum est, ut sit in comparatione Persij, parum doctus, & in comparatione tui equitatus sint parum boni equites. Terentius: In Euuncho. Est ne, ut fertur, forma? sane: at nihil ad nostram hanc: non plane nihil, sed parum potius accipiendum est.

De communione gerundij & nominis.

CAP. XCI.

Inter agendum, inter actionem, in agendo, inter coenandum, inter coenam, in coena, super coenam, inter consulendum siue consulandum, inter consilia, siue consultationes, in consulendo, siue consultando.

Et appellant te homines sapientem. CAP. XCII.

Et appellant te homines sapientem, & existimant te malum esse, & dicunt, & sentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio litera & parantur, & conseruantur.

De Memoria & Memoriter, cum alijs uerbis.

CAP. XCIII.

Memoria teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic. Memoria teneo bello Marisco cum Quinto Octauio. Idē: Quintus Mutius Augur Scauola multa narrare de C. Lelio socero suo memoriter & iucunde solebat. Complector tamen memoria & memoriter. Repeto memoria & memoriter. Quintil. Si longior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediscere. Cic. Complectebatur memoriter, diuidebat acute. Quintil. Memoria repeto coniectos a me, qui reprehendere erant ausi, quod hoc uerbo pepigi usus essem. Terent. An cognoscit signa? ac memoriter. Aliud tamen est ille ablatiuus quam illud aduerbium. Memoria enim quid significat, apparet. Memoriter uero est, quod literatores nostri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. Apud Plinium tamen

p 4 ad

ad Romanum lego: Tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre possis. si rectè sic scriptum est, rectè sic dici iudicabo.

De Facio tibi iniuriam: & Afficio te iniuria.

CAP. XCIIII.

Facio tibi iniuriam: & facio tibi contumeliam. Afficio te iniuria: & afficio te contumelia. Facio tibi molestiam, non ita libenter dixerim: ut, afficio te molestia.

De uerbo Impono. CAP. XCV.

Impono tibi hoc oneris, notum est quid significet. Impono tibi, idem quod decipio te. Quintil. Quid quod hoc ipsum tam placide, tam quiete facit, quasi capiet imponere? Et alibi: Refellit te ingenitus honestus animus gloria amor, spes tibi perpetuae laudis imposuit. Vnde impostores dicuntur, qui alios uerbis magna pollicentibus, incantationibusque seducunt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores & uinarios non contineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores, aut mendaces, aut litigiosos. Vlpianus: Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo impostoris utar) exorcizauit, non sunt ista medicinae genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum praedicatione affirmant.

De uerbo Spectat. CAP. XCVI.

Ad me spectat, id est, ad me pertinet. Ad mortem spectat, id est, ad mortem quasi respiciendo tendit. Cicero Officiorum libro tertio: Ad extremum si ad perniciem patriae res spectabit, patriae salutem anteponet saluti patris. Quintilianus in Paupere amatore: Et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis.

TERTII LIBRI FINIS.

LAURENTII VAL

LAE IN QVARTVM LI

BRVM ELEGANTIA

RVM PRAE

FATIO.



SCIO ego nonnullos, eorum praesertim qui sibi sanctiores & religiosiores uidentur, ausuros meum institutum hoc, laboremque reprehendere, ut indignum Christiano homine, ubi adhortor ceteros ad librorum secularium lectionem, quorum, quod studiosior esset Hieronymus, casum se flagellus ad tribunal dei fuisse confitetur, accusatumque quod Ciceronianus foret, non Christianus, quasi non posset fidelis esse & idem Tullianus. Eoque spopondisse, & id diris execrationibus, libris seculares postea se non esse lecturum. Hoc crimen non magis ad praesens opus pertinet, quam ad me ipsum, ac ceteros literatos, quorum studium ac doctrina literarum secularium reprehenditur. Respondeamus igitur istorum accusationi, eosque uicissim & quidem in praeteritum quoque accusamus, quorum culpa non ex minima parte Latinae litterae iactura naufragiumque fecerunt. Quid ais tu non esse legendos (autore Hieronymo) seculares libros? Qui sunt isti quae so libri? omnes ne oratores, omnes historici, omnes poetae, omnes philosophi, omnes iurisperiti, ceterique scriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur non ceterarum quoque literarum studiosi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut damnare debes, aut absolueres? Sin ita non sentis, & solum Ciceronem reum facis, uide ne stultum Hieronymum uideri uelis, qui neminem secularium promisit se lecturum, quum de Cicerone tantum promittere deberet. At non quid ille promiserit, inquis, est intuendum, sed quid accusatus sit. Fuit autem accusatus, quod esset Ciceronianus. Ita ne? missum ergo faciamus Cicero-

p s

nem

nem, relinquamus, abiciamus. Quid de alijs autoribus senties? Quid de tot disciplinis? certe omnes seculares sunt, atque adeo gentiles, id est, non a Christianis, nec de Christiana religione conscriptae. Si legendas ais, tibi ipsi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiam atque etiam considera, ne secularium disciplinarum familiae in te impetum faciant, teque omnes (nemine auxilium ferente) discerpant. Minime, inquis, ita est. Sed quum Hieronymus quod Ciceronianus est, reprehenditur, id reprehenditur, quod studiosus eloquentiae esset. Ideoque damnati et repulsi intelliguntur, qui comparandae eloquentiae gratia lectitantur. Iam uideo times inuidiam, sed sero times, et in eadem hasitas luto, si tantum eloquentes excludis. Cur modo in uniuersum mihi uetabas (ut sepe facere soles) legendos secularium libros? at postea accusationem temperasti, et de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita sit: Erraueris sane, do ueniam imperitiae, parco cupiditati ferendi, licet lacepsit. Cur tamen ab Hieronymo disides, qui seculares non autem eloquentes, se nolle tangere promissit? Cur tu neque cum iudice illo unum Cicero nem intelligis, neque cum Hieronymo uniuersos seculares? Quid sibi uult ista anceps uacillansque sententia? quanquam (dij boni) nihil ne in illis libris, nisi eloquentia est? non memoria temporum, gentiumque historiae, sine quibus nemo non puer est? non multa ad mores pertinentia? non omnium disciplinarum tractatio? Nunquid haec omnia negligam, ne forte dum talia discere uolo, eloquentiam discam, et uenenum bibam hoc uino dilutum, malimque aquam et quidem caenosam potare, quam cum hoc timore Falerna dulcissima? Porro quinam sunt isti libri, in quibus uenena eloquentiae occultantur? Certe nullos ego scio non eloquentes, nisi tuos tuorumque similibus, quibus nec robur ullum adest, nec splendor: contraque ceterorum opera pro sua uniuersa quodque portione miram quandam praese ferunt bene dicendi elegantiam. Ita aut eloquentes, aut nulli libri legendi erunt. An
ex his

ex his duobus, de quibus Hieronymus meminit, aut ille Graecus infacundus fuit, aut noster Latinus ulli duntaxat Latinorum in philosophia secundus: quorum uterque nescias praestantior sit philosophus an orator. Quod si omnes libri ueterum ita sunt eloquentes, ut uel plurimum sapientiae, ita tradentes sapientiam, ut uel plurimum eloquentiae habeant: quinam isti erunt, quos ob eloquentiam damnandos putemus? Atque quum eos duos lectitasse se Hieronymus fateatur, uide ne non tam de Oratoris Ciceronis operibus, quam de philosophicis dictum existimare debeas. Ego certe de philosophicis dictum accipio, ubi soli philosophi nominantur, quodque Platonius esset, non ideo non obiectum, quasi sanctae faceret Platonem legens, sed tantum Ciceronianus, quod homo Latinus magis Ciceronis stylum cupiebat exprimere: stylum inquam, quali ille utebatur in questionibus philosophiae, non quali in forensibus causis, concionibus uel aut in senatu. Non enim orator causarum civilium Hieronymus, sed scriptor sanctorum disputationum studebat euadere. Cur non ergo credamus, non minus Platonem nocuisse ei quam Cicero nem? cur non magis philosophos, quam oratores? At ornatus ipse dicendi reprehensus est, non scientia. Si ita est, omnes ad unum reprehenduntur: quis enim caret ornatu in quo tu intolerabili calumnia uteris, quum non sit facta mentio de ornatu in illa accusatione, sed quod tantum Ciceronianus esset. Nunquid tantum in Cicerone ornatus? non ne et philosophia? non ceterae artes? non (ut dixi) in Platone facundia? non in ceteris? cur non omnes pariter exterminamus? cur non potius Cicero nis philosophia nocuisse putanda Hieronymo est, quam ars dicendi? Nolo hoc in loco comparisonem facere inter philosophiam et eloquentiam, utra magis obesse possit, de quo multi dixerunt, ostendentes philosophiam cum religione Christiana uix coherere, omnesque haereses ex philosophiae fontibus profuxisse. Rhetoricam uero nihil habere nisi laudabile, ut inuenias
nias

nias, ut disponas, quasi ossa & nervos orationi des, ut ornes, hoc est, ut carnem coloremq; inducas: postremo ut memoria mandes, decenterq; pronunties, hoc est, ut illi spiritum actionemq; tribuas. Hæc ego cuiquam nocere posse credam: nisi ei qui cætera negligat, & præsertim ueram sapientiam atque uirtutes: quod Hieronymus non faciebat. Hæc ego artem obfusturam putem: profecto non magis quam pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicam) quam musices artem. Et si ex his qui bene canunt, bene pingunt, bene fingunt, ceterisq; artibus multum usus atque ornamenti diuinis accedit rebus, ut propè ad hanc rem natæ esse uideantur: profecto multo plus accedet ex eloquentibus. Quare non fuit illa accusatio, quod Ciceronianus esset Hieronymus: sed quod nō Christianus, qualem se falsò esse prædicauerat, quā literas sacras despiceret: non studium huius artis, sed nimium studium, siue huius artis, siue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur, reprehensus. Non ceteri, sed solus Hieronymus accusatus est: alioqui ceteri simili castigatione correpti fuissent. Neque enim una omnia bus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neque semper & ubique idē aut permittitur, aut uetatur: neque ille hoc alijs uetare ausus est, ne facerent: contraq; plurimos laudauit tum superiorum, tum suorum temporum eloquētes. Verum quid multis agimus? Quid Hieronymo ipso eloquēti? quid magis oratorum: quid (licet ille sæpe dissimulare uelit) bene dicendi sollicitius, studiosius, obseruantius? Quid, quod ne dissimulabat quidem (nam obijciente sibi hoc somnium Rufino, hominem deridet) planeq; fatetur se lectitare opera gentilium, & lectitare debere? Idq; cum in alijs multis locis (quanquam etiā sine confessione palam est) tum uerò epistola illa ad magnum Orationem. I nunc & uerere, ne aliena accusatio tibi obsit, quā illi non obsuerit sua: & nō audeas facere, quod ille rescissa pactio ne facere non timuit: tametsi non desunt, qui credant cum peruerili

rili ætate illa percepisse, semperq; postea memoria tenuisse. O ridiculos homines, & omnis doctrinæ imperitos, qui opinentur eum tantæ rerū copiæ ac scientiæ, qua nulli Christianorū cedit, aut tam cito potuisse discere, aut tandiu non potuisse dediscere, quum & rarissimi reperiantur, qui centesimam partem scientiæ illius assequi possint, & non minore labore (ut antiquitus dictū est) hæc facultas retineatur quam paretur: & tamen quantum interest inter furari, & furtum non reddere? Quid prodest alijs furtum prohibere, ne furentur, si tu furto tuo palam potiris? Si non debemus discere eloquentiam, nec uti certe, si dicimus. Quid quod libros gentilium sæpe in testimonium assumimus: quos si non licet legere, minus profecto legendos exhibere: & si nos dehortaretur a lectione gentilium (quod non facit) magis intuemus putarem, quid ipse ageret, quam quid agendum alijs diceret: ueruntamen semper ipse idem dixit & fecit. Nam postquā teneram illam ætatem saluberrimo sacrarū scripturarum alimento pavit, ac in ea quam despectam habuerat scientia sibi uires fecit, iamq; extra periculū positus, ad lectionē gentiliū redit, siue ut illinc eloquentiā mutuaretur, siue ut illorum bene dicta probans, male dicta reprehederet: quod ceteri omnes Latini Græciq; fecerunt, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Lactantius, Basilus, Gregorius, Chrysostomus, alijq; plurimi, qui in omni ætate pretiosas illas diuini eloquij gemas, auro argentoq; eloquentiæ uestierunt. Neq; alteram propter alterā scientiam reliquerunt. Ac mea quidem sententia, si quis ad scribendum in theologia accedat, parui refert an aliquam aliam facultatem afferat an nō: nihil enim ferè cetera conferunt. At qui ignarus eloquentiæ est, hunc indignum prorsus qui de theologia loquatur, existimo. Et certe soli eloquentes, quales ij, quos enumeravi, colūne ecclesiæ sunt, etiā ut ab apostolis usq; repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quam eloquentia uidetur. Vides igitur ut in contrarium res ipsa recidit. Non modo

modo non reprehendendum est studere eloquentiae, uerum etiam reprehendendum, non studere. Et ego sic ago, tanquam eloquentiae contra calumniantes patrocinium praestem, quod est maius proposito meo. Non enim de hac, sed de elegatia linguae Latinae scribimus, ex qua tamen gradus fit ad ipsam eloquentiam. Verum si quis eloquens non sit, ita demum non erit castigandus, si talis non potuit euadere, non si hunc laborem effugit. Qui uero eleganter loqui nescit, et cogitationes suas literis mandat, in theologia praesertim, impudētissimus est, et si id contumeliosum facere se ait, insanissimus: quanquam nemo est qui nolit eleganter et facunde dicere: quod quum ipsis non contingit: uideri uolunt (ut sunt peruersi) nolle, aut certe non debere sic dicere. Ideoque aiunt gentiles hoc modo locutos esse, non decere eodem loqui Christianos, quasi illi quos nominari more istorum locuti sint, et non more Ciceronis, ceterorumque gentilium, qui qualiter loquatur nec cognitum isti, nec expertum habent: non lingua gentilium, non grammatica, non rhetorica, non dialectica, ceteraque artes damnandae sunt (si quidem apostoli lingua Graeca scripserunt) sed dogmata, sed religiones, sed falsa opinio: nes de actione uirtutum, per quas in caelum scandimus. Ceterae autem scientiae atque artes in medio sunt positae, quibus et bene uti possis et male. Quapropter conemur obsecro eò peruenire, aut saltem proxime quod luminaria illa nostrae religionis peruenerunt. Vides quam mirabili ornamento uestes Aaron distinguantur, quam arca foederis, quam templum Salomonis, per hoc mihi significari eloquentia uidetur, quae (ut ait nobilis tragicus) regina rerum est, et perfecta sapientia. Itaque alij ornant domos priuatas, hi sunt qui student iuri ciuili, canonico, medicinae, philosophiae, nihil ad rem diuinam conferentes. Nos ornemus domum Dei ut in eam ingrediētes non ex situ ad contemptum, sed ex maiestate loci ad religionem concitetur. Non possum me continere, quo minus, quod sentio, dicam. Vt et illi

Euripides in
Hecuba.

illi theologi uidentur mihi uelut apes quaedam in longinqua etiam pascua uolitantes, dulcissima mella, cerasque miro artificio condidisse. Recentes uero formicis similimi, quae ex proximo sublata furto grana, in latibulis suis abscondunt. At ego (quod ad me attinet) non modo malim apes quam formica esse, sed etiam sub rege apum militare, quam formicarum exercitum ducere. Quae probatum iri bonae mentis iuuenibus (nam senes desperandi sunt) confidimus. Nunc ad inceptum redeo. Quanquam ea quae sequuntur, a superioribus nonnihil differant. Tractabimus enim de uerborum significatione, neque de omnibus uocabulis, sed quasi gustum quandam, et eorum maxime quae ab alijs tractata non sunt: nam de omnibus dicere prope infinitum est.

De Libertinus & Libertus.

C A P. I.



LIBERTINVS et libertus sola elegantiae gratia habent differentiam, quam nec grammatici nec iurisperiti (quod maxime pudendum est) sciunt, quam ne eorum quidem aliquem, qui his temporibus merita bene scribendi laude celebrantur, inueni scientem: quod nolim uideri contumeliose dictum, sed necessario potius atque honeste. Vereor enim ne per facilitatem, qua semper candide quaecunque studio inuestigassem, cum amicis communicavi, amici ipsi (si modo tales amici dicendi sunt) laudem mihi praeripiant: quod crimen longe a me semper absuit. Et ex omnibus quae in hoc opere praecipimus, profiteor nihil omnino ex aliquo huius aetatis uel audiuisse, uel legisse. Itaque sic mihi meam ab alijs gloriam praeripi moleste fero, ut illorum a me praeripi nefas puto. Nemo autem literarum erit, quorum paucissimi mihi familiares non sunt, qui se hoc antea ignorasse, et a me uel uerbo, uel scriptis didicisse neget

Libertinus.**Libertus.****Libertini.****Ingenui.****Colliberti.**

get. Igitur libertinus relatiuum est ingenui, libertus relatiuum est patroni, licet unus idemque sit & libertinus, & libertus. Per libertinum significamus conditionem hominis, sicut per ingenuum: Per libertum significamus priuatum quendam respectum, sicut per patronum. Ideoque libertinus adiectiuum est, sicut ingenuus: eoque non fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus substantiuum, sicut patronus. Illudque solemus definire, hoc non solemus: ut in iure ciuili, libertini sunt, qui iusta seruitute manumissi sunt. Quemadmodum e contrario ingenui sunt, qui libera matre nati nec postea serui facti sunt. Significatur enim (ut dixi) conditio hominis per ingenuum & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinae conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertae conditionis. Haec enim priuatum quendam significant respectum ad patronum patronamue relata, id est, ad eum eamue qui antea dominus, aut quae domina huius fuit, quum seruus ancillaue esset: ut, libertus Caesaris, libertus Messalinae, liberta Claudij, liberta Agrippinae: non autem, libertinus Caesaris aut libertina. Ideoque interrogamus, hic ingenuus est an libertinus? non autem an libertus: & quum responsum est libertinus, interrogamus, cuius libertus? non autem cuius libertinus. Respondeturque, est libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atque libertus sine patrono patronaue non est. Libertinus esse potest, quauis necesse est eum aliquando habuisse: quo factum est, ut dicamus colliberti. colliberti colliberteque, quemadmodum cōserui cōseruaeque, quod ij plures sub umbra unius patroni sint, sicut illi sub imperio unius domini: non autem collibertini aut coingenui: ad nullam enim alteram priuatam personam plures horum referri possunt, nec alij ab alijs distinguuntur. Colliberti à collibertis diuisi sunt, ut mei à tuis, & cōserui à cōseruis, quemadmodum conciuēs mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiscipuli mei à tuis, commilitones mei à tuis, qui sub alio uel praepatore, uel

duce

duce es. Libertinis uero atque ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi sit cum ingenuis meae urbis, & tibi cum libertinis tuae urbis, quam cum alijs quibusuis. Ideoque non dicuntur coingenui & collibertini. Et libertus collibertusque esse aliquando quis definit, libertinus esse non definit. Denique licet poteramus altero horum nominiū esse contenti, tamen distinguere ueteribus placuit priuatum respectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus non libertitas. Ex seruo tamē, non quod Libertinitas. ad priuatum dominum refertur, sit seruitus, sed quod ad publicum: dicimus enim non modo seruus tuus, seruus meus: sed etiam sine respectu patroni, ut hic seruus, & homo seruus, quod in liberto non sit. Ceterum cogitanti mihi unde factum sit, ut in tanta exemplorum copia elegantiam hanc accuratissime custodientium, tamen tot hominum nullia nunquam annotauerint: hoc existimo causae fuisse, quod frequenter inuenirent sine mentione patroni, libertum nominari, quo falli sopita negligentia fuit. Si enim nonnunquam reperiēbant liberto non apponi patronum, tamen reperiēbant libertino nunquam apponi, quauis semper adheret liberto patronus uel nominatim, uel subintelligendo, ut in multis fit: quale est, uendidit patrimonium, suppletur meum: collocasti filiam, suppletur tuam: publicauit opus, suppletur suum. Ita hoc loco, quale apud Quintilianum: Licet nihilominus amicum grauem uirum, aut fidelem librum lateri filij sui adiungere, uidelicet suum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrem auxilio seruorum libertorumque ereptum à ferro Clodianorum, non genus seruale libertinumque, nec cuiusque seruos libertosque significat, sed suos ipsius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quum etiam sint distincti tituli de libertis & libertinis? Quam differentiam qui ignorat (omnes autem legulei ignorāt) plurima & capitalia in ipso iure ciuili peccata committit. Seruius grammaticus (si codex est fidelis) pro libertino posuit libertum in octauo Aeneid. Feronia mater Nympha

q

pha

pha Campaniae, quam etiam supra diximus. Hæc etiam libertorum dea est, in cuius templo raso capite pileum accipiebant. Adjiciā quod ait Suetonius in vita Claudij in ipsum Claudium: Ignarus temporibus Appij: & deinceps aliquādiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

Inter Accessus & Accessio, Actus & Actio, Gestus & Gestio, quid intersit.

CAP. II.

Accessus & accessio differunt. Siquidem accessus est aditio siue appropinquatio. Accessio autem adiectio atq; incrementum: quæ differentia rara est in consimilibus nominibus. Satus enim & satio idem sunt, cultus & cultio, motus & motio, actus & actio, nisi quod dicimus actionem causarum non actum, & actum comœdiarum non actionem: cursus & cursio, abusus & abusio. Gestus quoq; & gestio non parum differunt. Nam gestus est actio quædam & quasi pronuntiatio corporis. Gestio uero est administratio & actio, quamuis parum in usu est. Hæc autem duo de quibus dicere instituerā, ideo differunt, quod uerbum unde descendunt, dupliciter & regit, & significat: ut, accede ad ignem hūc, id est, adi atque appropinqua. Et, hoc calamitatibus meis pondus accessit, uel ad calamitates meas, id est, adiunctum est, & increuit. A prima significatione nascitur accessus, cuius contrarium est recessus. A secunda accessio, ut Cicero: Accessionem adiunxit ædibus, id est, adiectionem & incrementum. Præter usum tamen superiorum Macrobius in Commētarijs naturalibus dixit: Aut enim accessio, aut in læuā dextram uel reflexio, aut sursum quis, aut deorsum mouetur, aut in orbem rotatur. Et iterum: Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio. Accessus ipse dixissent potius, Ciceronem imitatus, qui tertio de Oratore libro ita ait: Ut luna accessu, & recessu suo solis

Actus.
Actio.
Gestus.
Gestio.

Accedo.

Accessio.

solis lumen accipiat. Nam quod febris accessio sepe legitur, ego pro incremento accipio, non pro accessu, alioqui aliquando legeremus accessus febris, si idem esset: quod nunquam fit. Plinius lib. x x i i i. Si id dandum non nisi in accessione senserit, alij in remissione, illi ut sudorem coërceat, hi quia tutius putant. Accessionem, remissionemq; pro contrarijs posuit, etsi remissio incrementum significat, profecto accessio significat incrementum. Quia dixi nomina in us, & in io a supinis profecta, ferè eiusdē Nomina significationis esse, hoc exceptionis addo, quod ea, quæ positio in io, nem habent in io, latius significare solent, nec actionem modo, sed rem etiam ac corpus: ut, aratio, possessio, sessio. Cicer. in Philippi. Hæc quondam arationes Campani, & Leontini agri populi Romani patrimonio grandifera, & fructuose serebatur, id est, agri ad arandū idonei. Idem in eisdem: Quid possessiones datas, quid creptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis sessiones gymnasiarum, id est, tot sedilia. Ea tamen, quæ sunt in us, pro personis accipi solent. Conuentus non est conuentio, sed homines, qui unum in locum conuenerunt. Concessus non est confessio, sed homines uno in loco confidentes.

Observatio, & Observantia. CAP. III.

Observatio, & obseruantia simili quodam modo, ut accessus & accessio differunt. Obseruo namq; duo significat: unum Obseruo. est quod custodio aliquid oculis, animoq; in modum speculatoris, ne nos silentio, tacitoq; prætereat: ut, obserua transeuntes, obserua filium, obserua Dauum, quid agat, quid loquatur, quasi custodi, & adnota. Et hinc fit obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo non speculantis modo, sed admirantis, uenerantisq;: & id tantum in homines, non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate suspicimus, & colimus: unde fit obseruantia, quæ est ueneratio quædam & honoris exhibitio. Quare melius obseruationem, quam obseruantiam hi, qui nominantur fratres, suum institutum nominarent.

Observantia.

Potus, & potio non differunt nisi ob huiusmodi causam. Potus enim uini, aqua, simulq; dicitur. Potio uero à medicis datur egrotanti, quod Græce dicitur *φάρμακον*. Nonnumquam tamen potio, pro potus accipitur. Seneca de Trāquillitate: Aliquando uectatio, iterq; & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq; & liberalior potio. Cic. in Tusculanis: Quid quod ne mente quidem recte uti possumus, multo cibo, & potione repleti: Et alibi: Tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur.

Senes uocantur, quantum ad priuatam ipsorum uitam, quod usq; ad senilem ætatem uixerunt. Veteres quantum ad publicum tempus, quod alia ætate uixerunt, etiam si ad senium non peruenierunt. Vnde quidam iuniores fuerunt seniores ueteribus. Antiqui utriq; dicuntur, sed magis ueteres, quam senes.

Defectum medicorum multi perierunt: plures tamē culpa corrum. Is namq; defectu medici perit, cui medicus præstō nō est. Culpa uero medici, qui moriturus non erat, nisi præstō ipsi medicus fuisset, quam maiorem partem esse arbitror. Hoc ideo dixi, quod nonnulli pro culpa medicorum, aiunt defectu. Et uicia hominum, rerumq; uocant defectus, quum dicere deberent uitia, uel culpas, uel mendas, ut menda libri. Defectio plurimum à defectu dissentit, quum sit recessio aut militum, aut ciuitatis à do-
Deficere. mino, uel à superiore. Est enim deficere, desistere, & à ductu altius recedere, et quasi rebellare. Et defectio quasi rebellio: quæ exempla passim reperiuntur.

Rumor, & fama idem sunt, quorum alterum Latinum, alterum è Græco est. Cicero in Philip. Improbissimis rumoribus dissipatis. Et non longè post: Hoc triduo uel quatruiduo

tristis à Mutina fama manarat. Et statim post: Famam istam fascium dissipauerunt. Significatur autem his duobus nonnibus, sermo quidam in populo, sine certo autore, de re aliqua recensiti sue bona, siue mala. Exemplum rumoris de re bona ponamus. Liuius lib. I. Manat tota urbe rumor, Fabios ad coelum laudibus ferunt. Frequenter tamen fama etiam pro sermone, non rei recētis, sed iam inueterata, & pro opinione quadam: ut, fama est Athenas iam plus annorum uiginti millibus fuisse conditas. Et pro laude, & pro celebritate hominis: ut, fama Camilli, fama Scipionum, Metellorum, Fabiorum, & eorum quoq; qui uiuunt: ut, fama mea, fama tua, fama illius, pro quo non recte dixeris rumor.

Murus, & paries quid differant, superuacuum erat admodum, nisi his temporibus (ut sunt omnia deprauata) murus, pro paries à pluribus usurparetur, quanquam apud Græcos eodem sono pronuncietur utrunq; distinctum tamen & literis, & genere. Murus est urbis lapideus ambitus, qui Græce dicitur *τείχος*. Paries uero domorum, Græce *οίκοι*. Murus est etiam non urbis, sed urbis tamen simulium, ut munitionū, castrorumq; Moenia, pro muris accipi solent, & pro edificijs ipsius urbis. Porta murorum est, munitionumq; atque castrorum. Ianua parietis, ac domorum.

Gesta, & acta hoc differunt, quia illa sunt in administratione magistratus, & in rebus maioribus, & ad rempublicam, uel ad plurimos spectantibus: ut, gesta Alexandri, gesta Pompeij, gesta Caesaris. Acta uero etiam rerum priuatarum, & minorum ac familiarium. Ut Cicero: An in commentarijs, & chirographis, ac libellis se uno autore prolatis: ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Caesaris firma erunt: quæ ille in eas incidit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges esse uos

luit, pro nihilo habebuntur? Equidem sic existimo, nihil tam esse in actis Caesaris, quam leges Caesaris. Quidam illud eiusdem ita legunt in Sallustium: Quod si de mea uita, atq; actibus huic conuitori respondero, inuidia gloriam consequetur. Reor scribendum esse, actis. Quod si scribi potest actibus (ut est apud Lucanum): Licet ingenteis abruperit actus) minus miror, cur actus Apostolorum magis, quam acta dicamus. Idem tamen sunt actus, et actiones.

Natalia, Natalis, Natalitius.

CAP. X.

Natalia significant quod natalis, qui est dies natalitius, utrunq; conuersum in substantiuum ab adiectiuo, hic et haec natalis, et hoc natale, ut natalis horae tempus apud Quintil. in Gladiatore. Natales uero magis conditionem sanguinis et familiae, ut generosi natales, obscuro natales, ut idem Quintil. in eadem declamatione: Cuius interiecto mari non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat. Plinius ad Messium: Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Hic pro ignobilitate accipitur, illic pro nobilitate.

Præcepta, & Præceptiones pro eisdem accipi, Instituta, & Institutiones differre.

CAP. XI.

Praecepta, et praeceptiones indifferenter utimur pro discretis Instituta. Instituta, et institutiones per differentiam. Instituta

Mos enim sunt mores consilio, et ratione sumpti. Nam mores boni in morem, nos, et malos dicimus, et in morem, id est, similitudinem: ut, in morem leonis: in morem stagni, placidaeque paludis, inquit Vergilius: Institutum autem bonus mos: ut, faciam meo instituto. Licet institutum nonnunquam significet inceptum propositum, ab instituo, quod est incipio. Instituta uero (ut institueram dicere) boni mores sunt, consilio et ratione sumpti. Quintilianus: Nam is quanquam triennium nutricibus dederit, tamen ab illis quoque iam formandam quam optimis institutis mentem infantium iudicat

iudicat. Cur autem ad literas non pertineat aetas, quae ad mores am pertinet? Eandem rem appellans instituta et mores. Apud Valerium Maximum titulus est de Institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. Institutiones sunt praeceptiones, quibus insistantur et docentur homines, ut libri ab eodem Quintiliano ac Lactantio, multisque alijs autoribus inscripti de Institutione oratoria, sine ab alio nomine atque materia.

Aduocatus & Patronus.

CAP. XII.

Aduocatus et patronus sic differunt, quod illud generatius est nomen, quam hoc, ut non tantum significet eum, qui alterius causam agit: siquidem quicumque adest alteri in causa officij gratia, aduocatus appellatur, etiam si nihil dicat, neque agat: sed qui tantum paratus sit defendere. Ut Terentius in Eunucho: Tu abi, atque ostium obscura intus, ego dum hinc transiero ad forum. Volo ego adesse hic aduocatos nobis in turba hac. Et Cicero, quum in alijs multis locis, tum pro Cecinna: Qui ad possidendum praedium contulit se cum aduocatis, quorum praesidio ab aduersarij iniuria tutus esset, qui et ipse uenit cum aduocatis suis, sed armatis ad arcendum Cecinnam a praedio. Patronus autem proprie est qui agit causam, sed accusator. Sati non accusantis. Quintilianus: Quum accusatori satis sit plerumque uerum esse id quod obiecerit, patronus neget, defendat, transferat: accusator praemeditata pleraque domo affert, patronus ex inopinatis frequenter occurrit. Accusator dat testimonium, patronus ex eo refellit. Ex quo colligitur accusatorē nunquam patronum esse. Verum quoniam non omnis lis circa accusationem et defensionem criminum uersatur, ut in mutuis, depositis, locato et conducto, similibusque, in ea re tam actor quam defensor solet appellari patronus. Quippe quum uterque non alterius oppugnande: sed suae defendendae partis gratia dicat, ut idem: Nec immerito quidem, quanquam in dicendo meo diocres, haec tamen altercandi praestantia meruerunt nomen patroni.

tronorum. Patronus etiam dicitur respectu liberti. Et nescio an hic ab illo, an ille ab hoc nominatus sit, utrumque tamen a patre uenit. Vterque enim simile quiddam patris habet, & ut donianus manumissione serui liberat cum misera conditione, ita aduocatus hominem obnoxium potestate iudicium, & periculo litis opera sua liberat. Propter quod cliētem uocamus ipsum litigatorē, cuius causam agimus: & eum qui sectator est sub tutela alterius, & penē famulus, quales sunt liberti in patronos. Et Patrocinari. patrocinari tam uerbo quam factō imbecilliorē protegere, a quo fit patrocinium.

Facies & Vultus.

CAP. XIII.

Facies magis ad corpus: Vultus magis ad animum refertur, atq; uoluntatem, unde descendit. Nam uolo supinum habebat uultum: inde dicimus irato & mœsto uultu potius quā facie: & contrā lata aut longa facie, non uultu: a quo compositum est superficies, non sanē discrepans a suo simplici: ut, facies maris, facies terræ, quasi superficies: & facies hominis, quasi primum illud quod intuemur in homine. Est tamen aliquando ubi utroque uti liceat: ut, scadata facie, & scadato uultu: scissa facie, & scisso uultu: cōuersa facie, & cōuerso uultu: quæ ex multis sunt plurima.

Series & Ordo.

CAP. XIII.

Ordo. Series ab ordine in significatione differt. Nam ordo est dispositio, & in suo loco cuiusque rei collocatio, ueluti in acie sit, ubi pedites, ubi alæ equitum, ubi leuiter armati, ubi sagittarij, ubi fundibularij, ubi ceteri ex utilitate rei distribuuntur: & in argumentatione, ubi ponenda sunt firmissima argumenta, ubi infirmiora, ubi mediocria. Vnde in ciuitatibus, & Romæ præsertim ordines sunt: ordo cōsularis, pratorius, senatorius, equestris, adeo ut ordo quoque pro ipsis hominibus accipiat illius conditionis. Cicero in hoc ordine, pro in senatu, aut pro equitibus Romanis frequētissime dixit. Idem quodam loco ait: Qui apud

apud omnes ordines esset graciosus, id est, apud omnium ordinum homines. Series, est rerum quædam continuata progressio: ut, in serie orationis, id est, in continuato contextu. Quintil. Quod non nisi in contextu orationis serieq; contingit. Vergilius: Ductæq; ab origine gentis Fortia facta patrum, series longissima rerum. Statius: Longa retrò series.

Decus, Decor & Dedecus.

CAP. XV.

Decus, est illa (ut sic dixerim) honorificentia ex bene gestis rebus, unde decora militiæ, laudes, honores, honestamenta militi in bello comparata: cuius contrarium est dedecus, proprie ignominia quædā, aut ignominie genus & infamis turpitudine. Vnde dedecoro. Cicero. inquit de quodam: Magistratum ipsum dedecorabat, id est, turpificabat, & contumelia atque ignominia afficiebat. Transfertur etiam ad animum: quippe decus pro honesto, dedecus pro inhonesto accipitur, ut idē: Sequitur decus, atq; honestum. Quintil. Satis dedecoris atq; flagitij castra ceperunt. Decor est quasi pulchritudo quædam ex decetia rerum personarumq; in locis, temporibus, siue in agendo, siue in loquendo. Transfertur quoq; ad uirtutes: appellaturq; decora, non tam ipsum honestum, quā quod hominibus & communi opinioni honestum uidetur & pulchrum, & probabile. Vnde uerbum decoro media longa. Nam decoro media breui a decus uenit.

Iocus & Ludus.

CAP. XVI.

Iocus & ludus quid significant, tum ex Cicrone de Oratore, tum ex Quintiliano de Ridiculis colligi potest: ut sit iocus in uerbo, ludus in facto. Sed utrumque tamē patitur exceptionem. Ut Iuuenalis: Quoties uoluit fortuna locari. Satis. Videlicet non de uerbo intellexit, sed de facto. Ouidius: Hos ignara iocos tribuit natura puellis: Materia ludunt uberiore uiri.

Mille fac esse iocos, turpe est nescire puellam

Ludere: ludendo saepe paratur amor.

Iocos pro ludo & ipse posuit. Ioca quoque pro iocos nonnumquam legimus. Cicero ad Atticum lib. x. 11. 11. Itaque ioca tua plerumque facietiarum. E' diuerso ludus pro iocus. Horatius;

Primo Serm.

Saty. 1.

Præterea, ne sic, ut qui iocularia ridens

Percurrat, quanquam ridentem dicere uerum

Quid uetat: ut pueris olim dant crustula blandi

Doctores, elementa uelint ut discere prima:

Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.

Hinc ludere pro iocari frequenter inuenitur Cicero de Naturâ

deorum: Quum uero deos nihil agere, nihil curare confirmat,

membrisque humanis esse præditos, aut eorum membrorum nullum

usum habere, ludere uidetur. Plinius ad Valerium: Quum

alij diuum me, alij rapinis meis, mea auaritiæ occursum per ludum

acceptum distant. Plinius idem ad Fabium Iustum: Ludere

me putas, serio peto. Ludere dixit pro iocari, & se non ioco

agere, sed serio. Quæ duo contraria esse Quintilianus autor

est, inquit: Iocum uero accipimus, quod est contrarium serio.

Idem in eodẽ loco inquit: Ludere nunquam uelimus: quod non

tam pro eo, quod est iocari puto dixisse, quam pro eo, quod est

scurriliter & leuiter loqui, uel deludere alterum, siue eludere.

Nam composita à ludo ad uerbum quoque & orationem per-

tinent, non modo ad actionem, ut in eodem opere Cicero: Sed

uos ab illo irridemini, & ipsi uicissim illi eludetis. Ludere etiã

dicitur uersibus scribere, sed non nisi in opusculis ferè, qualia

sunt epigrammata, & hæc opuscula dicuntur lusæ: & hoc ita

Alludere. sentire summos autores annotaui. Alludere est, quum aliud di-

cimus, & ad aliud sententiam latenter referimus. Vt Vergilius:

Actiãque Iliacis celebramus littora ludis. Dũ enim narrat ludos

Aeneæ, alludit ad Augusti uictoriam, qua contra Antonium in-

Ludus. his locis potius est. Ludus item differt à lusu, siue lusione. Lu-

lus

lus enim tum periculum, tum spem sibi propositam habet. Lu- Lus.

lus nihil præter meram uoluptatem. Itaque qui pila, qui trocho,

qui tesseras, qui etiam quocunque genere talorum delectationis

gratia ludunt, lusum potius, quam ludum exercent. Cicero: Ex

multis lusionibus nobis senibus talos relinquunt, & tesseras. De

uoluptate uidelicet senili locutus est, non de spe lucri: cuius

spei causa plerique ludunt. Ideoque ludum talarium dicimus, non

lusum: & ludum aleæ: qui etiam lege prohibetur. Quidam &

hunc lusum uocant, ut Suetonius libro quarto: Ac ne ex lusu

quidem aleæ compendium spernens. Dicimus etiam ludum

scholam ipsam, ubi & periculum, & spes est, & certè labor,

atque uapulatio: ut Dionysius tyrannus regno eiectus, factus est

ludi magister. Et, Camillus ludi magistrum discipulos hostibus

prodeuntem, eisdem pueris cedendum in urbem usque præbuit. Vrbe cõdita.

Est igitur ludus literarius tum aliarum quarundã artium, tum Ludus litera-

schola grammaticæ, quam triualem scientiam dicimus, quod in riu-

truijs, & compitis docetur. Hoc ideo admonui, quod quidam Triuialis sci-

entia.

imperiti triualem scientiam appellant grammaticam, rhetori-

cam, & dialecticam: quadriuales alias quatuor liberalium ar-

tium. Ludus igitur (sicut dicebamus) est aliarum quoque artium

sicut musica, ut apud Terentium de fidicina, quæ quotidie di-

scibat in ludo. De grammaticæ schola (ut mea fert opinio) ma-

gis, quam rhetoricæ intelligit Cicero de Oratore, quum inquit:

Hoc in ludo non præcipitur, faciles enim causæ ad pueros defe-

runtur. Et statim post: Hæc est in ludo causarum ferè formu-

la. Nam, ut inquit Quintilianus, Rhetores suas partes omisc-

runt, & grammatici alienas occupauerunt. Siquidem gramma-

tici Latini, rhetoricam etiam docent: quod indicant ipsius quo-

que Ciceronis uerba, quum pueros non iuuenes nominat. Est

& ludus armorum, qui idem (ut sentio) gladiatorius dicitur,

ubi discunt gladiatores, ut apud Quintilianum: Quod me diu

Pyrræ in carcere retentum, quia diuitem illius promiseram

patrem

patrem, in ludum uendiderunt, tanquam decepti. Et iterum: Et inter debita noxae mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut nouissimè perderem calamitatis meae innocentiam, discebā quod tidie scelus. Ludos tamen gladiatorios si frequentius, quam ludum dicimus, quoties unum, plura uel paria gladiatorum ad spectaculum pugnatura producantur. Quae res munus gladiatorum appellatur, quia populo tanquam munus donatur. Et qui donat, munerarius: et qui familiam gladiatorum habet, gladiatoresque domi in disciplina, et (ut dixi) in ludo exercet, ac postea uendit, Lanista. Vocantur autem ludi gladiatorij sicut Ludi Apollinares, Ludi Circenses, Ludi seculares. Nam spectacula publica utique in honorem deorum, ludos antiqui uocabant, ut non absurdum sit solennitatem in natali die sanctorum, praesertim cum apparatu illo, et pompa, ludos uocari. Nam quo alio nomine uocemus illam spectaculi exhibitionem, qualis fit in multis Italiae ciuitatibus, et (ut audio) in multis alijs provincijs? Haec de ludo, et de ludis haecenus. De lusu quoque aliquod afferatur exemplum.

Lusus. Quintil. 4. Quintiliani: Nec me offenderit lusus in pueris, est et hoc signum alacritatis. Et iterum paulo post: Sunt etiam nonnulli acensidii puerorum ingenijs non inutiles lusus.

Libertas, & Licentia.

CAP. XVII.

Libertas in loquendo accipitur in bonum, quum quis non timide (quod seruire est) sed ingenuè, et liberè, hoc est, ut liberum hominem decet, loquitur: Licentia uero in malum, quando hac libertate abutitur usque ad temeritatem, et procacitatem, unde Quintilianus: Quae in alijs libertas est, inquit, in alijs licentia uocatur. In agendo quoque simili modo: ut, liberè fecit, liberè egit, id est, digna libero homine. Cicero saepe de liberè dictis, ac factis loquitur: et de licentia Clodiorum queritur. Quintilianus: Porro qui confissum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Terentius: Deteriores omnes sua Licentia. mus licentia. Est autem huius nominis significatio, impunita quaedam

quedam facultas agendi quicquid uelis, de facto loquor: nam de uerbo iam dixi, quod dubitationem non habet. Ideo hoc dico, quod uidetur uocari posse in dubium de facto. Siquidem Sallustius in Iugurthino ita ait: Roman legatos ire iubet, agendarum rerum, et quocumque modo componendi licentiam illis permittit. Quod nescio an in malum accipi debeat, quasi et male, et cum damno atque dedecore regis possint componere. Quale est Quintiliani: An existimas hanc legatis peccandi dari licentiam, ut quaecumque scelera in eo officio commiserint, cum his omnibus hac una lege decident? An etiam in bonum, ut solent dicere iurisperiti: Data est mihi licentia eundi, redeundi: qualiter etiam plerique ecclesiasticorum scriptorum locuti sunt.

Indulgentia, & Venia.

CAP. XVIII.

Indulgentiam uulgo nunc accipiunt pro uenia: ut, indulgentiam deus tibi tribuat, uel deus tibi indulgeat: quod quis nescit dici non Latine? Indulgere enim est concedere, et (ut sic di Indulgere. cam) obsequenter, delicateque tribuere. Cuius rei admoneri certe debuerant trito illo uersu, nescio cuius, sed certe inter autores minutos Latinissimi, et quo nulle annis nemo carmine scripsit elegantius: Indulgere gulae noli, quae uentris amica est. Nunquid in gulam nequaquam misericordes iubemur esse ante quam peccauit? an ne committamus, ut illa peccet? Quintilia. Mollis illa educatio, quam indulgentiam uocamus, neruos omnes Lib. 1. cap. 3. et mentis, et corporis frangit. Non ergo indulgentia, pro uenia accipienda est. Est enim uenia remissio culpa, ut idem: Pecca Venia. ui, ueniam peto: et errare hominis est, et ignoscere patris. Melius qui est contrario ueniam, pro indulgentia accipiunt. Ut Vergilius primo Aeneidos: Orantes ueniam, et templum clamore petebant. Et Cicero pro Archia: Dabit mihi hanc ueniam, id est, indulgentiam, concedetisque mihi hoc, si forte peccaui. Nam apud hunc uix unquam indulgentia reperitur. Terentius: Da pater ueniam



ueniam, sine te exorē. Hæc duo, pro utroq; posuit, id est, da ueniam, & sine, ut hoc, etiam si improbum sit, abs te impetrem. Et cum uenia tua dixerō, hoc est, si quid erro, tamen cum pace tua, & (ut isti loquuntur) cum licentia tua dixerō. Frequenter legimus, facio tibi potestatem cundi, & redeundi: quem in modo mallem ego dicere, quàm do tibi licentiam. Porro dare potestatem est plus, quàm facere potestatem. Est enim dare potestatem, rem alterius arbitrio committere. Ex hoc ueniam dare, ad poenitere. moneor, ut dicam de poenitere, quod nonnunquam pro pudere, siue tædere accipitur, ut Liuius lib. primo: Nec me eorum sententia esse poenitet. Cic. de Senect. Num igitur si ad ceterisimum uixisset annum, senectutis cum sua poeniteret? Vergilius: Nec te poeniteat calamo triuisse labellum.

Quod qui exponunt pro, parum uideatur, mihi non probatur. Ambitio, & Ambitus. CAP. XIX.

Ambitio in animo est, ambitus in actu. Nam qui præter modum cupit aut honores, aut laudē, ambitione peccat. Qui uerò dilargitur pecuniam suam, aut populo muneribus, ludisq; blanditur, aut ceteris artibus, quæ legitimæ non sunt, ad publicos honores tendit, ambitum committit. Cui similis est, quam homines in rebus sacris uolunt esse. Ambitus ab ambio uenit, siue quod is, qui non suæ uirtuti confidit, non rectè graditur, sed per circuitum: siue quod Romani, qui honores peterent, singulos circuibant, prehensantes, rogantesq; ut se in suffragiis adiungerent: siue quod, qui pro adipiscendis honoribus solliciti sunt, quæ rogant, exordio quodam longiore & uerborum circuitu utuntur. Hæc omnia, quæ ambitus facit, ambitio facere compellit, à

Ambitiosi. qua ambitiosi dicuntur, non ab ambitu. Nonnunquam ambitus pro affectu ambitionis accipitur apud Quintilianū, siue pro spe quadam fauoris, & quasi captatione misericordiae: ut, Si uenis innocentissimus, iudices, uti uellet ambitu tristissime calamitatis

mitatis, poterat allegare uobis amissam cum oculis cogitationum omnium temeritatem. Ab hoc etiam ambitiosus dicitur, ut apud eundem libro sexto: Non sum ambitiosus in malis, nec laethymarum augere causas uolo, utinamq; esset ratio minuendi. Ouidius libro tertio de Ponto:

Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,

Pro nostris ut sis ambitiosa malis.

Vicus & Suburbana.

CAP. XX.

Vicus pars urbis. Diuisa est enim urbs in uicos, quasi in membra minora, sicut Suburra, Carinae, Exquilie uici Romæ, ut opinor, erant. Nam regiones circa x. fuerant, hodieq; tantum tredecim seruant nomina. Vici autem & olim, & nunc ultra mille. Extra urbem uerò frequentes uille ac frequentes domus instar uici urbani, uici uocantur, si modo suburbana non Urbani uici. sint. Tunc nanque suburbana dicuntur plurali quidem numero: nam singulari significatur prædium in suburbanis, ut suburbana meum, & suburbana mea, si plura sunt. Quale est in similibus: ut fui in Cumano, in Tusculano, id est in fundo meo Cumano, & prædio meo Tusculano: eramus in Formiano tuo, & in Pompeiano Varronis, id est, in uilla tua, Varronis. Ceterum (ut ad rem redeamus) hic uicus paganus fræ muris caret: nam si haberet muros, castelli nomen acciperet, quod à castrum descendit, quo significatur locus muris munitus, & (ut Seruius ait) urbs. In plurali uero notum est appellari locum, in quo milites tentoria fixerunt. Quamquam uariis mos est castrametandi. Veteres solebant illa fossa, ualloq; circumdare, & alijs pro natura loci munitionibus. Oppidum omnis urbs est præter Romam, quæ peculiari nomine urbs uocari coëpta, fecit, ut ceteræ urbes oppida uocarentur, quia ipsa oppidum amplius non est. Vnde dicatur urbs, & oppidum tum alij dixere, tum parum attinet de etymologia disputare, quæ plerunque fallax est, & in primis (nisi fideli fundamento nitatur) frivola

Vicinia. la. Vicinia autem non tam homines, qui eundem incolunt uicinitas. cum, significat, quam qui propè domū tuam habitant. Vicinitas autē non homines, sed propinquitatē: proprie quidē uicinorū, abusiue uero etiam cæterarum rerum. Nonnunquam continens pro contento: ut, laudanda uel potius amanda uicinitas.

Commentarium.

CAP. XXI.

Commentarij nomē quid significet, tertio Declamationum libro Seneca declarat, quum dicit: Sine commentario nunc quam dixit, sed commentario contentus erat, in quo nude res ponuntur. Et Cicero in Bruto: Non est oratio, sed capita rerum, & orationis commentarium paulò plenius. Et Quintil. Plerumq; autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utique initia scribant: cætera quæ domo afferūt, cogitatione completantur, subitis ex tēpore occurrāt: quod fecisse M. Tullium suis commentarijs apparet. Sed feruntur & aliorum quorūque, & inuenti fortē, ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti, & causarū, quæ sunt actæ à Seruio Sulpitio, cuius tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarij, ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriā posteritatis uideantur esse compositi. Per hæc Quintiliani uerba colligitur, non modo id quod dicebam, simulq; in plurali hoc nomen esse generis masculini, quū in singulari sit neutri, de quo mox etiā dicam, uerum etiā cōmentarios idem esse quod libros, quod Cicero cōfirmat: tum tertio libro de Finibus, dicēs: Tu ipse quum tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris commentarios? quosdam inquam Aristotelicos. tum secundo de Oratore: Tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legendos dedit, ex libro primo fortē euenit, &c. Ac statim post: Vbi sunt hi sunt di Brute, quos tibi pater publicis cōmētarijs consignatos reliquit: quod nisi puberem te iam haberet, quartum librum composuisset, & se in balneis locutum cum filio scriptū reliquisset. Ecce eādem rem tribus uocabulis Cicero declarauit. libellis, libris

bris, commentarijs. Quare ita sentio, omnes cōmentarios libros esse, sed non continuò libros commentarios. Nanq; ubi res sunt late, diffusæq; explicatæ, & non breuius quàm poterant tractatæ, libri tantum sunt, non commentarij. Vnde Cæsaris cōmentarij, in quibus ad exequendam historiam alijs uidetur subiecisse materiam, qui si fuerint singuli, commentarium uel commentarius, uel liber dicitur. Liuius lib. xlviii. Quæri inssit ab eo, quem de his rebus commentarium à patre accepisset. Quum respondisset accepisse se, nihil prius, nec potius uisum esse quàm regis ipsius de singulis responsa accipere, librum poposcerunt. Si plures, primus & secundus cōmentarius, non primum & secundum cōmentarium, ut Hircius siue Oppius, qui acceptionem adiecit Cæsaris cōmentarijs, ait, proximus alter uel cōmentarius, nunquam cōmentarium. Ita mihi in magnis autoribus uideor annotasse. Quidam tamen aliter faciunt, utiq; in alia significatione, quæ est (ut sentio) expositio & interpretatio utrorūque genere promiscue utentes, ut Aul. Gellius: Est adeo Probi grammatici cōmentarius satis curiose factus. Et iterum: Nonnulli grammatici, qui cōmentaria in Vergilium composuerunt. Iterum quoq; Noster Scaurus in primo cōmentariorū, quos in Gorgiam Platonis composuit, scriptum reliquit. Boethius: Quod in his cōmentarijs diligētius expediuius, qui à nobis in eiusdem Ciceronis Topica scripti sunt. Et iterum: Quo autem modo de his dialecticis locis disputetur, in his cōmentarijs, quos in Aristotelis Topica à nobis translata conscripsimus, expeditum est. Quidam etiā talia huiusmodi opera cōmentum uocauerunt, ut Nigidius, Dōnatus, Priscianus, alijsq; nonnulli. Seruius cōmentarium, cōmentariosq; pro homine accipere uidetur, quum inquit, in vii. Aeneid. Dicit quidā cōmentarius, connexa legendum. Et in Georgicorum primo: Superfluo mouent quæstionem cōmentarij.

Cœnaculum & Cœnatio, CAP. XXII.

r

Cœna



Coenaculum locus ad coenandum in loco superiori: coenatio locus ad coenandum, sed in imo potius. Iuuenalis: Et algentem rapiat coenatio solcm. Veruntamen coenaculum non tam pro loco coenandi, quam pro parte domus superiore accipitur, quae frequenter hospitibus ad habitandum locari solet, qui totam domum conducere non possunt, et parte inferiore, siue illa taberna, siue officina sit, non habent opus. Cuius rei proferrem exempla, nisi abunde Varro sufficeret, dicens: Vbi coenabant coenaculum uocitabant. Postquam in superiore parte coenitare coeperunt, superioris domus uniuerfa coenacula dicta, postquam ubi coenabant, plura facere coeperunt.

Epulae, Epulum, & Dapes. CAP. XXIII.

Epulae sunt cibi ministerio hominum et in nostrum usum comparati. Epulum, solenniores quaedam epulae, et proprie publicum conuiuium in propatulo uniuerfis ciuibz exhibitum, siue in dedicatione templi alicuius, siue in honorem deorum, uel in magnificentiae ostentationem, siue in funere magni alicuius uiri. Cui simile est, quod hoc tempore fit, quum publice pascimus pauperes, ut in mortibus propinquorum. Quod idem Parentare. est penè quod parentare, si Hieronymo credimus, qui ita tertio libro in Hieremiam inquit: Mos autem lugentibus, ferre cibos, et preparare conuiuium, quae Graeci πατρὶστικὰ uocant, et Parentalia. nostris uulgò appellantur parentalia, eò quòd à parentibus ista celebrantur. Dapes uolunt esse uel deorum, uel nostras in sacrificijs deorum.

Sementis & Messis. CAP. XXIII.

Sementis est satio, siue (ut sic dicam) seminatio. Liniunt Campani sementem facere possent. Miror quare quum in alijs locis apud Hieronymum plurimis, tum in Genesios principio sementis pro semine positum est. Messis tum ipsa messio est, tum seges iam matura. Cicero de Oratore: Qualem sementem feceris, ita metes.

Seges

Seges & Fruges

CAP. XXV.

Seges est eorum seminum, ex quibus conficitur panis, non dum demessa. Nonnunquam contentum pro continente usurpantes, ipsam humum ad accipienda semina subactam, segetem uocamus, ut Vergilius:

Ille seges demum uotis respondet auari

Agicolae, bis quae solè, bis frigora sensit.

Fruges uero quicquid ex fructu terrae in alimoniam uertimus. Linius: Eam gentem tradit fama dulcedine frugum, maxime uini, noua tamè uoluptate captam. Idem: Non arbore frugifera, non satis in spem relictis. Plinius titulum dedit de Arboribus frugiferis.

Malleolus & Sarmentum.

CAP. XXVI.

Malleolus à sarmento sic distat, ut pars à toto. Est enim malleolus (ut placet Columellae) in modum mallei rostra habens, aptus plantationi. Quando autem arefacta sarmenta sunt cum malleolis igni reseruata, indifferenter uocantur. Nam et Annibalem legimus sarmenta cornibus bouum alligasse, eaq; incendisse, ut hostes falleret. Et nonnullis ciuibz Romanis, quòd domos haberent plenas malleolorum ad Capitolij, uel urbis incendia, fraudi fuit.

Arbor & Frutex.

CAP. XXVII.

Arbor à frutice ita differt, ut frutex ab herba. Est enim frutex qui ad iustam magnitudinem arboris non assurgit, et ut herba, sed perennis est. Inter frutices est soboles quoque illa arborum et plantula. Ab hac fruticari uerbum, quasi fruticem Fruticari, renasci ex arbore. Marcus Tullius ad Atticum: Excisa est enim arbor, non euulsae itaq; quam fruticetur uides. Nam illud quod saepe legimus fruticari pilum, translatus est.

Acinus, Bacca, Pomum & Nux. CAP. XXVIII.

Acinus inter et baccas hoc interesse puto, quòd acini in acribus fructibus minutiores arborum fruticum uel densius nascuntur

r 2

scuntur: baccae uero dispersius & rarius. Inter acinos enim nū meratur grana uuae, grana hederæ, grana sambuci, grana ebulli, grana mali punici: addo etiā morum, & quicquid his est simile. Inter baccas uero, fructus lauri, fructus oliuæ, corni, loti, quam fabam Syriacam uocant, myrti, lentisci, simulumq; supra hæc autem poma dicuntur duntaxat quibus uescimur. Cerasium uero uel (ut Serui placet) cerasium, & prunū, & mespilum, poma, nō acini neq; baccae nominantur. Glans in numerū istorum non uenit, syluestris enim & pastio porcorum est. Castanea in nuces refertur, unde Vergilius: Castaneasq; nuces: sicut pinus, corylus, siue à loco auellana, amygdalus, iuglans, & si qua sunt his similia, nec poma dicuntur, sed nuces. Nonnunquam acini & baccae indifferenter ponuntur, ut Vergilius: Sanguineis ebulli baccis minioq; rubentem.

Crepitus, Strepitus, Fremitus, & Stridor,

CAP.

XXIX.

Increpare.

Crepitus, sonitus est uiolentus ex impulsu resultans. Vnde increpare, est cum eruptione uocis, & immuni sonitu reprehendere. Cymbala tympanaq; crepant. Vnde sit crepisculum. Tubæ quoque & cornua, similiaq; crepant siue crepiscant. Crepitus quoq; speciali uocabulo quid significet, malo me tacente minus notum esse, quàm me dicente nimis. Strepitus sit ex corporum tactu, siue collisione rerum, & multarum uocum in unum confusione, si modò non sit immodicus: tunc enim dicitur fremitus, ut ex alto mari sonus fluctuum, & in populo murmur uocatur etiā fremitus: quin & indignantis, & excedentis & quasi humanam uocem præ iracundiā imitantis uox oratioq; fremitus dicitur. Stridor est acrior, & quasi sibilans collisio. Strepitus tamen proprie pedum ambulantium, manuumq; aliquid pertractantium sonus est. Appellatur etiā fustus, & pompa diuitiarū, quasi à strepitu conuulsiū, ut apud M. Fabium: Hic quum me euocasset subito trepidum, totoq; fortuna

una sua strepitu circumsistisset.

Officium & Officia.

CAP. XXX.

Officium est uirtutis actio, quod Græci *καρτερία* uocant, uel, ut latius explicem, pro loco, pro tempore, pro rerum dignitate similibusq;. Inde illud est quod dicitur à multis, in familiaribus bene instituta omnes in officio sunt, id est, omnes agunt, quod debet. Et, missi sunt legati obuiam ciues officij gratia: & Circumstabat Senatores Cesarē sedentem in aurea sella officij gratia, id est, honoris gratia, quem legatis, Cesarē uel exhibere debemus. Nihil enim tam nos decet quàm merenti uel honorem exhibere, uel opem ferre. Quo factum est etiam, ut officia significent beneficia, siue obsequia. Vnde illud Ciceronis: odiosum sanè genus hominum est officia exprobrantium, quæ munisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Et illud Quintiliani: Duxit me similis ætas, euicerunt officia, cepit fides, amantem odisse non potui. Magistratus quoq; officium dicitur, siue quia honoris causa factus est, siue opis populo ferendæ, siue quia ius suum cuiq;, & quod cuique debetur, reddat. Ceteræ autem artes, quæ modò honestæ sint, suam rationem officium uocant: ut, officium grammatici est, officium medici, officium architecti.

Histrion & Mimus.

CAP. XXXI.

Histrion qui personatus in scena tragœdias agit, comœdiasq; uoce & corporis gestu. Mimus qui uel intra, uel extra scenam gesticulationes quasdam exercet, imitaturq; mores hominū, ac naturas præsertim obscenæ. Nam mimorum scriptores, res obscenas, ut amores, tractant. Primum è Tusco quodam homine tractum nomen esse, T. Liuius ac Val. Maximus auctores sunt. Alterum è Græco uenit *μῆτις* *μῆτις* *μῆτις* Mimorum homines quàm poemata uocantur.

Actor & autor.

CAP. XXXII.

Actor & autor ita differunt, quod actor dicitur orator, qui agit

agit causam, quiq; gestum uultus & corporis agit. Vnde tum ipsa pronuntiatio, tum oratio quæ habetur, tum oratio scripta actio est appellata. Item Comædus & Tragædus, id est, hisirio, qui agit gestus in scena, & quod huic generi similimum est, qui agit Atellanas: & nimis omnis actor uocari potest: & partes comædiæ, actus dicuntur. Nam Comicus, Tragicusq; poëta ipse est comædiarum, tragædiarumq; conditor. Autor autem est (ut sic dicam) factor. Nam factor in usu non est, nisi in quibusdam à Græco trās-latis. Et illud quotidianum, Credo in unum Deum patrem omnipotentem factorem cæli & terræ, Græcè est *ποιητής*, hoc est, poëtam. At nos poëtas ceterosq; operum conditores, autores uocamus: & illum qui facit aliquod opus, qui egit bellum, egit pacem, autorem operis, autorem belli, autorem pacis dicimus, nunquam actorem. Quidam originem eius à Græco repetunt *αὐτοράς*, sed à Latino quoque facilius formari potest, nisi quod nullum Latinum in or à supino descendens, est communis generis ut autor. Nam quum est ab augeo (si modo unquam reperitur) auctor & auctrix facit, ut Seruio placet in Vergiliū scribenti. Idem super Donati artem ita ait: Queritur, autor utrum per se, an de uerbo oriatur. Sed sciendum est quod à se nascitur. Nam illud quod est augeo, nō nos seducat, quod inde ueniat. Aliud enim est augere, aliud autorem esse. Ego uerò à Seruio non omnino dissentio, quum huius uocis non uideatur mihi origo esse, nec augeo, nec *αὐτοράς*: & inauditum est, significationis illius hic & hæc autor esse. Nam nunquam aliud (quantum ego sentio) significat quam duo. Vnum quod dixi, & alterum quod est huic simile, hominem, in quo est uis, potestas, & dignitas. Vnde autoritas dicta est, ut apud Liuium dicitur: Decreuerunt enim, ut quam populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent: hoc est, autoritatem (ut aiunt) suam, & decretum interponerent, ratum haberent, atq; ratificarent, siue comprobarent.

barent. Et alibi: Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere foeminas sine autore uoluerunt, in manu esse parentum, fratrum, uirorumq;. Et autores pupilli uocantur, in quorum administratione infirma ætas, resq; eius sunt. Ideoq; filios regum pupillos sub autoribus fuisse legimus. Vnde Paulus iuriconsultus: Etiam si non interrogatus tutor, autor fiat, ualet autoritas eius, quum se probare dicit, id quod agitur: hoc est enim autorem fieri. Et Pomponius: Etsi pluribus datis tutoribus, unius autoritas sufficiat, tamen si tutor autorectur. Quare autores sententiæ alicuius consilij uocantur hi, quorum sententiam, consiliumq; secuti sumus. Et duces militum, autores uocabantur. Vnde autorare. Liuius lib. x l v i. Signo dato suo impressas tabellas misit, & uero pignore uelut autoratum sibi proditorem ratus est, id est, obligatum & subiectum. Et Valerius Maximus libro quarto: Autorato socijs officio. Suetonius lib. tertio: Delegendum uel autorando milite, ac legionum & auxiliorum discretionem. Ex quo fit autoramentum, uel quasi obligatio, nexusq;, uel quasi stipendium quoddam, & quasi pretium cuiusdā militiæ ac pugnæ, actionisq;, ut Quintilianus: Nec difficilem sanè, sub illo præsertim autoramento, habuisset missionem, sed noluit gladiator uiuere. Suetonius: Munus gladiatorum dedit, rudiarijsq; quibusdam reuocatis autoramento centum millium. Cicero: Quorum ipsa merces autoramentū seruitutis est. Seneca lib. v l i. epistol. Nullum sine autoramento malum est: Auaritia pecuniā promittit, luxuria uarias uoluptates, ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia potest, mercede te uitia sollicitant. Deniq; autor nihil habere commune cum augeo, neq; cum *αὐτοράς* auctio. Auctio probat, quæ uenditio quedam est in publico, ac celebri loco. Et hinc auctionari, publice & sere sub hasta uendere, non ea quæ ad esum spectant, sed ea quæ ad supellectile, atq; ad alios usus, nec fere nisi quæ penes aliū in usu fuerunt. Differt igitur auctus ab hau



ab haustu, qui diuersam originem sortita sunt. Auctus enim est incrementum ab augeo descendens, ut haustus ab haurio.

Pupillus & Orphanus. CAP. XXXIII.

Pupillus est qui caret quidē patre, sed tantisper dum est in aetate, cui adhibetur tutor. Orphanus qui caret patre praefidioq; paterno, & qui summopere desiderat illius opem, quum sine eo male habeat. Graecum tamen nomen est, non sanē a ueteribus usitatum.

Triclinium & Conclauē. CAP. XXXIII.

Triclinium à tribus toris, mensis uē appellatum est. Ibi enim comedebant, praecipue in conuiuium accepti, quum res ipsa postularēt tres toros mensas uē extrui. Qui autem huius ministerio praerat, architriclinium uocant. Quintilianus quidē triclinium uocat, quod Cicero conclauē. Nam de eodem conuiuij loco, ubi Simonides artem memoriae traditur inuenisse, ille sic ait: Vix eo limen egresso, triclinium illud supra conuiuias corruit. Hic sic: Hoc interim spatio conclauē illud dicitur concidisse. Est igitur triclinium conclauē discubitorium. Nam conclauē generalius est: quod est etiam pars quaedam in penetibus remotior, in qua uel uiri colloqui, uel muliēres confabulari solent. Aula autem, quod Graecorum est, nostri semper transierunt atrium. Nam aulam pro olla, Plauto uetustissimūq; dicendum relinquamus.

Penus & Commeatus. CAP. XXXV.

Penus ea omnia contineri dicuntur, quae ad uictum pertinent, sed priuatum, si modo donū reposita ac recondita sunt. Nam locum ubi ista reponuntur, Varro testē, penarium appellamus. Quae uero ad uictum publicum spectant (sicut alio loco diximus) commeatus uocatur, sed ex paucioribus constat, ut sumus diligentiores pro re priuata, quam pro publica. Ferē nihil aliud continet commeatus, quam annonam, & quicquid annonae uicem habere potest. Quanquam (ut iterum dixi) priuato

uatorum etiam comēatus est, nec annona tantum frumentaria, Cicrone dicēte lib. 11. de Diuinatione: Aut si Epicurei de uoluptate liber rosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore. Nescio tamen an macellum non tantum pro loco, ubi caro Maellum. uenditur, accipiat, sed ubi & annona.

Ceruix, Iugulus, & Collum. CAP. XXXVI.

Ceruix est posterior colli pars, unde origo est omnibus neruis. Iugulus anterior, unde uox, halitusq; procedit. Collum omnes partes in solidum complectitur. Et quoniam nerui, qui corpus erectum rigidumq; faciunt, in ceruice sunt collocati, dicimus hominē durae ceruicis, quasi indomabilem more ferocium boum: uel qui ceruice erecta & rigida est, contumaciam quandam & rigorem mentis praefert, tanquam nemini caput inclinare uelit, tali nomine uocatur, quasi duri capitis, duraeq; mentis. Ceruices etiam dicimus pro ceruice: imō singulari numero neminem ante Hortensium dixisse Quintilianus est autor: Si Lib. 8. ca. 3. militer quoniam in iugulo mortifera statim plaga est praefata de Ornatura membris, eademq; pars corporis uulneri obnoxia, ad quam mucro inter ipsa arma facile subit: à ueteribus dicebatur, petere Petere iugulum, ferire iugulum, pro eo quod est, petere mortē, inferre iugulum mortem. Quintil. Initurusq; forensium certaminū pugnam, iam in schola uictoriam spectet, & iugulum petere, & ferire uita, ut tueri sciat. Cicero in Verrinis: Sua confessione inducatur, ac iuguletur necesse est.

Sinus & Gremium. CAP. XXXVII.

Sinus est intra pectoris brachiorumq; complexum: unde sinus uestium, quales erant tunicae Romanorum, & modo quorundam religiosorum supra cincturam laxitas illa uestis, quae cingulum operit. Littora quoque curua, & quasi brachijs mare amplectentia, sinus uocamus. Gremium est inter complexum femorum, feminum uē: quo in complexu muliēres concipere solent. Et per translationem gremium terrae appellamus, quum

quum semen suscipit, conceptumq; retinet, quasi uiuentem factum postea paritura. Quare quum lactantur infantes, ad sinum admoventur, pueri uero iam facti à sedentibus matribus, utique quum illis blandiuntur, ad gremium accipi solent. Vt Vergilius de Cupidine sub imagine pueri Ascanij:

Hæret, & interdum gremio fouet inscia Dido. Quinetiam matres nutrices uel quum super genua collocant infantem, aut extremis uestibus repositum, & ad uterum usq; sublatum gestant, in gremio magis, quam in sinu tenere, aut gestare dicuntur. Vt idem de eodem:

Et totum gremio dea tollit in altis Idaliæ lucos.

Socius, Comes & Sodalis. CAP. XXXVIII.

Socius socio dicitur, comes comiti raro dicitur. Nanque socius est par, comes uero minor, quippe qui sequitur, & duccem habet, ut Cicero: Non comitem se, inquit, sed ducem præbuit. Et alibi: Neq; enim princeps tunc ad salutem esse potuissent, si esse alij comites nolissent. Ideoq; duces in bello quoties milites alloquuntur, conciliandæ beneuolentiæ gratia, non se re appellat comites, sed socios, communicantes quodammodo ipsorum dignitatem cum illis, ut ediuerso quum eosdem commilitones uocant, communicantes eorum conditionem, ac sortem cum ipsis. Neque enim dux commilito est militum, sed milites inter se commilitones, ut apud Vergilium Aeneas comites suos conuolans ait: O socij.

Et autor ipse sua persona loquens de Achimenide, inquit:

Comes infelicis Vlyssi. Et iterum:

Vno graditur comitatus Achate.

Neq; recte dixeris de Vlyssæ & Aenea, hunc esse comitem Achate, illum Achimenidis. Idem tamen ait:

Arma deosq; parant comites. Et iterum:

Sacra deosq; tibi commendat Troia penates:

Hos cape fatorum comites. Nunquid dij erant comites Troianorum

norum atque Aeneæ, an duces? Certe dij penates comites erant confessione, tum Aeneæ, tum ipsorum quoque deorum. Nam libro primo Aeneas ait: Raptos qui ex hoste penates

Classe ueho mecum Et in tertio dij aiunt:

Nos te, Dardania incensa, tuaq; arma secuti.

Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Sub te, id est, te duce: & te secuti sumus, id est, tui comites fuimus. Idem quoq; de Græcis dicendum est, & de eorum deis.

Idem etiam de Sibylla, & de Aenea, quanquam modo hic, modo illa dux erat aut comes: tamen quia sequebatur Aeneæ uoluntatem Sibylla, & quasi ministram se præbebat, comes erat.

Quia uero ducebat præmonstrans iter, & declarans ea quæ ignorabat, dux eadem dicitur: tametsi aliquando comitem pro socio dicimus, ut Cicero in Rhetoricis de illo uiatore, qui quum ante lucem surrexisset, comitem, inquit, suum inelamauit semel & sæpius: quum de eodem antea dixisset. In itinere quidē proficiscentem ad mercatū quendam, & secum aliquantū nummorum ferentem est comitatus, id est, insecutus. Quare peccauit tum Priscianus ad Iulianum scribens: tibi ergo hoc opus deuotum omnis eloquentiæ præsul, ut mihi (quātumcunq; Deus annuerit) suscepti laboris gloriam te comite, quasi sole quodā diu lucidius crescat. Quid magis absurdum, quam quem dicas tuum solem, eundē appellare comitem tuū hoc ipso quod sol est? Tum ille (parco nomini sacrosancti uiri) qui dixit, Ebrietas est comes libidinis & intemperantiæ, superbia comes est odij, diuitiæ sunt comites superbiæ. Nam potius dicendū erat, libido & intemperantiā comes est ebrietatis. Sequitur enim libido & intemperantiā, ebrietas antecedit. Odium comes superbiæ est: superbiā, comes diuitiarum. Cicero: Est gloria comes uirtutis. Gloria enim sequitur honestatem, sicut umbra corpus. In eodem opere nuper à quodam perdocto uiro, illud: Iracundiā laudant, comitem fortitudinis esse dicunt. Emendatum sic erat: comitem fortitu

fortitudinem, ut sciremus uerum esse, quod ait Quintilianus: Dum librariorum inscitiam insectari uolunt, suam consentunt. Idem Cicero alio loco: Cupiditas dicendi pacis est comes otijque socia. Siquidem pacem sequitur dicendi cupiditas. Quid ergo si hæc comes est, illa dux erit: dicemusque, pax est dux cupiditatis dicendi, et ebrietas est dux libidinis et intemperantiae. Non est hic sermo quidem uisatus, sed potius per alia uerba, quorum tria nunc in mentem ueniunt: magister magistraue, pater materue, materies materiaue, ut ebrietas magistra est libidinis et intemperantiae: superbia est mater odij: diuitiaeque sunt materia superbiae: quibus tribus hinc indifferenter uti possumus. In personis uero magis conuenit dux, aut in his rebus, quae personis sunt similes, qualis est fortuna quae dea fingitur. Cicero non semel dixit, fortunam non ducem, sed comitem fuisse quibusdam imperatoribus. Est praeterea (ut eo redeam unde egressus sum) alia differentia inter comitem et socium, quod comes est qui utcumque sequitur alterius ductum: socius plerumque in negotijs, scrijsque rebus, et fortunae arbitrio subiectis, ut Caesar in commentarijs: Itaque Androsithenes praetor Thessaliae quum se uictoriae Pompeij comitem esse mallet, quam socium Caesaris, in rebus aduersis omnem ex agris multitudinem seruorum, ac liberorum in oppidum coegit. Verum huiusmodi differentia aptior est inter socium et sodalem. Est enim proprie sodalis in rebus leuioribus, ac saepe uoluptuosis. Quintil. Quo tandem patereris animo, si delicatus adolescens, praesertim splendidis opibus uel ex aetate mores, uel ex fortuna traxissem, et tempestiua conuiuia, et peruigiles iocos aduocata sodalium turba solutus, atque affluens agerem? M. Tul. Epulabar modice cum sodalibus. Sodalitates enim me quaestore sunt institutae. Idem alibi: Ego Plancium Laterensem et ipsum gratiosum dico, et habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos, quos tu si sodales uocas, officiosam amicitia nomine inquinat uitioso. Cuius autem

Comes.

Socius.

Sodalis.

autem sodales, inquit, sunt, qui eiusdem sunt collegij, quos Graeci *συνεταίροι* et *συνεταίροι* uocant. A quo non sanè discordat apud M. Tullium Antonius, qui Norbanum quaestorem suum appellat sodalem. Comis est benignus homo et facilis, qui alijs non Comis. grauate inseruit.

Pompa & Spectaculum. CAP. XXXIX.

Pompa omnis spectaculum est, sed non contra. Pompa quidem in prosperis est et in aduersis, qualis est in triumpho et in funere, quasi quidam solennis apparatus et ostentatio. Cicero: Sed iam est pompa in uera aciem descendamus. Verg. Ad delubra iuuat solenneis ducere pompas.

Quintilianus: Quid enim si respondere iubeas orbitatem, cur in exequijs totos egerat census, quid sibi uelit ille funebrium longus ordo pompae? Spectaculum uero, nunc illud est quod spectatur: ut,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè.

Nunc ipsa spectatio: ut, O acerbum spectaculum.

Nunc locus unde spectatur: ut, Sedebat in spectaculis: et, De spectaculis excitatus est.

Senectus & Senectus, Iuuenta & Iuuentus.

CAP. XL.

Senectus est Senilis aetas. Iuuenta autem Iuuenilis, et (ut quibusdam placet) dea ipsa melioris aetatis et iuuentutis. At senectus idem est quod senectus. Iuuentus uero etiam frequentia iuuenum, non solum aetas. Senium quoque pro senectute Senium accipitur.

Continentia & Abstinencia. CAP. XLI.

Continentia ab abstinentia ita differt, quod abstinentia iustitia est. Continentia uero illa, quae inter uirtutes quarta numeratur, quae eadem dicitur temperantia et modestia. Est enim haec quum a uoluptatibus nos continemus. Abstinentia quum abstinemus ab alienis, nulli uim inferentes, nihil cuius eripientes. Cicero

Cicero: Si in una uoluptate cōtinuerit, in alia se effuderit. Rursus: Quod beneficium est, quod te abstineris à nefario scelere? Nonnunquā tamē indifferēter, ut apud Valerium Maximū titulus est de abstinētia & cōtinentia, ubi exempla istarū uirtutū promiscua sunt. Vt tamen sentio, continentiae dare poteris non men abstinētia, potius quā ediuerso. Illud enim specialius uideatur, hoc generalius, quemadmodū tēperantia putatur sub iustitia esse, uel ab ea non posse separari. Illa uerō sine hac frēquenter est. Quare recte continentia uocatur abstinētia.

Pecus pecudis, & Pecus pecoris. CAP. XLII.

- P**ecus pecudis, & pecus pecoris, propē nihil differunt. Significatur enim hoc nomine animal, quod sub imperio hominum minum ex pabulo terrae pascitur, ut bos (qui taurum, uaccamq; comprehendit, prater suum proprium significatum) equus, caballus uel, qui asinariam potius operam exercet. Asinus non autem onager, nec lalisio. Mulus qui proprie generatus est ex hinnulo. Asino, & Equo. Nam hinnulus dicitur, qui patre Equo, matre Camelus. Asina genitus est, quem quidam burdonem nominant. Camelus quoque, nam non tantum pascitur sub magistro, uerum in quibusdam locis inter armenta. Et eius significatio non modō ad marem fœminamq; pertinet, ut passer & aquila, sed cum genere fœminino nonnunquam iungi inuenitur: ut camelos fœtas quale est Bos, ut apud Vergiliū: Ille meas errare boues, ut cernis. Quod ideo minus mirum est, quod Lupus etiam apud Varonem & Ennium & Fabium Pictorem in genere fœminino reperitur, siue hic Lupus Lupam quoq; significet. Huic simile est bubalus. Ceterū & ipsi Cameli, & cetera quae enumeravi, armenta faciūt, licet quidam uelint tantum esse Boum, quasi ab arando aramēta dicta, deinde sublata tertia litera armēta. Præterea Ovis, quæ marem fœminamq; significat. Capra cum quæ Caper, siue Hircus: Porcus cum quo Porca intelligitur. Unde sunt greges: ut, grex Ouium, grex Caprarum, grex porcorum.

Ouidius

Ouidius Metamorphoseos quarto:

Mille greges illi, totidemq; armenta per herbas
Pascebant. Vergilius tertio Georgicorum:

Hec satis armentis: superat pars altera cure,
Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.

Idem tamen de ceruis primo Aeneidos dixit:

-Hos tota armenta sequuntur A tergo.

Vt minus mirandum sit, si de bobus gregem dixerit, ibi:

Aut aliquam in magno sequitur grege-. tamen ad distinctionem adiecit magno, sicut Horat. adiecit mugientium in Epod.

Aut in reducta ualle mugientium

Prospectat erranteis greges.

Quasi grex sit generalius nomen, armentum uerō specialius, & illud sine appposito de pecoribus minutis intelligatur, cū appposito possit etiam ad maiora trāferri. Vt Cicero in Philippicis: Eudit apothecas, cecidit greges armentorū. Hec omnia pecudes & pecora dixeris, quorū exempla tot sunt, quoties hoc uocabulum reperimus. Veruntamen pecus pecoris nonnunquā reperitur pro multitudine pecorum siue pecudum, sed gregalium potius, quā armentalium, ut Vergilius:

Dic mihi Damoeta, cuium pecus? an Melibœi?

Infelix o semper ovis pecus. Et alibi:

Caprigenumq; pecus nullo custode per herbam.

Ouidius Metamorphoseos libro decimotertio:

Hoc pecus omne meum est, multæ quoq; uallibus errant:

Multas sylua tegit, multæ stabulantur in antris.

Nec (si forte roges) possim tibi dicere, quot sunt.

Pauperis est numerare pecus: de laudibus harum

Nil mihi credideris: præsens potes ipse uidere,

Vt uix sustineant distantum cruribus uber.

Sunt fœtura minor tepidis in ouilibus agni.

Sunt quoq; par alijs atas in ouilibus hœdi.

Cur

- Cur dixit multa & harum, quum nullum genus antea nominasset: nisi quod intellexit oves & capras, quas postea nominat. Cicero in Verrem: Nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret. Vergilius tamen Georg. tertio ait: Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine ullis Hospitijs, tantum campi iacet, omnia secum Armentarius Astr agit. Armentarium pecoris dixit. Nonnumquam pecus pecoris significat ouem, nec solum vulgo ubi haec animalia pecora dicuntur, uerumetiam apud graues auctores, quorum est Plinius, qui libro octauo inquit: Est & in Hispania, & maxime Corsica non absimile pecori, genus musionum caprino uillo quam pecoris uelleri propius. Quorum e genere & ouibus natos prisci Umbros uocauerunt. Infirmitas mium pecori caput. Et non longe post: Suis sortis sacrificio die quinto purus est, pecoris die octauo, bouum tricesimo. Quintilianus: Cur in usum uestium saepe pecori lana detrahuntur? Fera. Praeter pecudes autem cetera quadrupedes ferae sunt: licet proprie uideantur ferae dici, quae feritatem habent, ut Leones, Vrsi, Cicures. Pardi, Lupi, Vulpes. Harum quaecunque mansuefactae sunt, cicures uocantur, qualis Canis, qui nec pecus, nec fera est, licet sit Elephas. natura ipsa non tantum fera, sed etiam ferus: qualis Elephas siue (quod uisitatius est) elephatus ad bella domitus, alioqui fera natura, de quo nomine idem, quod de Camelo fortasse dici potest, quod & communis generis sit, & armentum faciat. Quisdam suum domesticum tantum, cicurem uocant. Ego potius aprum dixerim, qui ex ferro cicur est factus. Nec aprum modo, sed etiam Onagrum, Ceruum, Capreolum, Damam, Capream, Leonem quoque; denique quicquid cicurari potest. Cicurare enim (ut Varro ait) est mansuescere. Quod enim a ferro discretum est, id dicitur cicur: & ideo dictum cicur ingenium obtineo, id est, mansuetum. Cicum. Innatum a cico cicur uidetur. Cicum dicebant membranam te-nuem, quae est in malo punico discrimen. Haec Varonis uerba: confir-

confirmat Cicero, ubi ait: Nam aliae sunt ferae, aliae cicures, aliae natantes, aliae uolucres.

Collis, Iugum, Cliuus, & Promontorium.

CAP.

XLIII.

Collis est (ut ita dicam) monticulus, siue per se, & a monte separatus, siue pars montis. Iugum (ut etiam ita dicam) ipsa arduitas montis, & procliuius, ac prona supinitas, cui similis est in colle cliuus, tamen mollis magis, & clemens, ut cliuus Capitolinus, cliuus qui ducit ad Ianiculum, cliuus montis Auentini, quos omnes scimus esse in urbe Roma colles. Unde quidam uocant eam urbem Septicollē. Et antiquitus fiebat festa quaedam Septimontalia. Liuius: Itaque quum per Caesilinum euade-
re non posset, petendumque montes, & iugum Caligulae super-
randum. Et alibi: Quantum in altitudinem egrediebantur ma-
gis, magisque syluestria, & pleraque inuia loca excipiebant. Ut
uero iugis appropinquabant (quod rarum in alijs locis esset)
adeo omnia contexta nebula, ut haud secus, quam nocturno itinere impedirentur. Promontorium locus est in mari promi-
nens, ut Plinius libro x x v i. Promontoria aperiuntur mari,
& rerum natura agitur in planum. Liuius libro x x x i i i.
Aut aperiuntibus classem promontorijs. Idem x l v. Adiecta quoque
insula Euboëa, & excurrente in altum, uelut promontorium,
Attica terra sita.

Officina, & Taberna.

CAP. XLIIII.

Officina, est ubi opera fiunt. Taberna ubi opera ipsa, ceteraque merces uenduntur. Officina est statuarius, fusorius, statoris, celatoris, excussoris, uitrearius, pictoris, sutoris, fabri, qui multiplex est lignarius, & hic non unius generis, ferarius, nec hic simplex, lapidarius, qui & ipse in multis diuiditur species. Taberna uocatur uinaria, lanaria, olearia, & mille huiusmodi: unde opifices, & tabernarii uocantur. Cicero pro Lucio Flacco: Opifices, & tabernarios, atque omnem illam se-



cem ciuitatum, quid est negocij concitare? Nec negauerim alia quando unum, eundemq; locum officinam, & tabernam esse, ut sutrina, in qua calcei fiunt, & uenduntur. Quaedam igitur artificia (quanquam sola artificia sunt opificum) cetera quae stus, & operae dicuntur: sed quaedam huiusmodi semper habent suum nomen, ut haec ipsa sutrina sutoris, & lignarij proprie fabrica, aurificis aurificina, cauponis caupona, tamen & cam, **Caupona.** quae uinum ueditur, cauponam uocamus. Quidam malunt dicere cauponam, pro loco. Argentarij argentaria, quod nomen quidam, pro artificio, & argētarium, pro artifice (qui idem est aurifex) accipiunt: atque ita est in Hieremia. Titus autem Liuius, Cicero, Quintilianus, ceteraq; omnis antiquitas pro his accipit, qui campsores uulgo dicuntur, non illos dico minutos, qui nummularij, & mensarij à nobis, καυσαλ à Graecis dicuntur, qui idem trapezita uocari possent. Nam colybitae trapezas habent. Sed Plautus in Curgulione trapezitam, & argentarium pro eodem accipit.

Auis, & Volucris

CAP. XLV.

Auis est, quae oua parit, pennisq; est praedita, praeter unum uesfertilionē, qui utroque caret, quatuor enim pedes habet, & seminus est. Volucris est quaecunque uolat, nec auis solū, sed illae bestiole quoque minutiores, ut apes, uespa, culex, tabanus, locusta, musca, cicada. Siquidem Quintilianus apes uolucres uocat. Et Plinius non semel hoc signat, unde & Cupido uolucer dicitur.

Declam. 13.

Indoles.

CAP. XLVI.

Indoles est non solum in pueris, & adolescentibus significata, utio futurae uirtutis, ut apud Quintilianum: In primis annis laudaretur indoles. Cicero: Ut enim adolescentibus bona indole praediti sapientes senes delectantur. Et Valerius titulum de indole fecit, non tantum puerorum, adolescentiumq; exēpla repetens, sed etiam in uiris, & quidem praesentis uirtutis, ut idem Cicero

Cicero de Officijs: In quibus est uirtutis indoles, commouentur. Idem pro Calio: Si quis, iudices, hoc robore animi, atq; hac indole uirtutis, & continentiae fuit. Liuius de Lauinia iam matre, & post mortem Aeneae res administrante inquit: Tanta in ea uirtutis indoles fuit. **Lucanus:**

Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis.

Indole quasi generositate quadam uirtutis, atque animi. Liuius ad malam quoq; partem, & ad mala atq; inanimata transfert, loquens de Annibale, sic: Cum hac indole uirtutum & uitiorum triennio sub Hasdrubale Imperatore meruit. Et alibi: Sicut in frugibus, pecudibusq; non tantum semina ad seruandam indolem uident, quantum terrae proprietates, coeliq; sub quo aluntur, generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienae terrae in id quod alitur, natura uertente se degenerat.

Concio.

CAP. XLVII.

Concio est populi multitudo congregata uel ex magistratus iussu, uel ex publici sacerdotis, uel interdum sua auctoritate, & sponte propria ad audiendum oratorem concionantē in bonum publicum, cuius etiam oratio uocatur concio. In priore significato est Graece ἰκταρία, quam nos pro Latina uoce habemus. Multiq; ecclesiam nescio quo iure aedes sacras appellant, quum coetum hominum, ut dixi, significet, non loca.

Aliud Leges esse, aliud iura.

CAP. XLVIII.

Leges iuraq; scripta saepe inuenimus: ex quo datur intelligi aliud esse leges, aliud iura. Sunt igitur leges aut principis, aut liberi populi, quae à rege conduntur, alterius consensum non requirunt. Quae ad populum feruntur, quaeq; sine eius iussu ferre ratae non sunt: quia rogari, id est, interrogari de his populus solet, rogationes etiam dicuntur. Iura autem magis generalia sunt. Siquidem & ius gentium est, & ius civile. Nam ius Rogationes naturale dicere, quod natura omnia animalia docuit, ridiculum est. **AP**

est. Appetitum coeundi, atque adeo nocendi imbecilliori animali, spoliandi, occidendi, quis ius esse dixerit? Ideoque M. Tullius in libro Officiorum de iure naturali silentium egit, inter soles homines ius esse significans, idque gentium esse uel civile. In rhetoricis tamen ius naturale statuit, sed quod in homines tantummodo cadat: cuius species sex esse uoluit, religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, ueritatem. Sed haec

Ius civile. haecenus. Ius civile dicimus tam leges, quam plebiscita, senatus consulta, decreta principum, responsa prudentium: quod ultimum uelut interpretatio est superiorum: quod qui profitentur, iuriconsulti nominantur. Qui uero legem fert ad populum, ferre orator

Orator. est, aut praesidio oratoris indigens, ut appareat quanto praestantior orator est, quam iuriconsultus, quum hic sit quasi illius scriba: aut ille praceptor, hic paedagogus: ille dux, hic ducis legatus atque affecta. Quid dicam de iurisperitis, hoc praesertim tempore, qui cum maximo ab illis Consultis interuallo distent, se litterarum arcem tenere arbitrantur: quorum quanta sit cruditio, uel hinc colligi coniectura potest, quod quoties Pauli, Vlpiani, aliorum uel testimonium assumunt, legem nominant, quum longe aliud sit, legem esse, et habere uim legis: quodque deformius est, unam legem in plures partiuntur: uerbi causa: Ad legem Aquilianam, quoties Scauola, quoties Papinianus alius uel quis loquitur, etiam si bina uerba, et quidem a superioribus dependentia, toties nouam legem appellant: non ab aliquo legis latore unam legem, sed ab infinitis interpretibus legum, infinitas leges esse iudicantes. Etiam titulum de Verborum significatione non legem, imo leges appellant: quo quid absurdius?

Aceruus, Strues, Strages, & Sarcina.

CAP. XLIX.

Aceruus minutarum proprie rerum congeries est, ut frumenti et leguminis, ut salis. Interdum aliquantulum etiam maiorum, ut accruus scutorum apud Vergilium: Et ferre generale ad omnia

ad omnia est. Strues autem proprie lignorum. Strages uero cadauerum interfectorum uno in loco, ac proprie iacentium multitudo, siue humanorum, siue mutorum. Sarcina utensilium, eorum quae ad cultum, ad ornatum, et ad ceterum usum pertinent (ut sic dicam) fascis, quem quis in itinere faciendo comportare possit. Siquidem milites quum castra mouere uolunt, sarcinas colligere dicuntur: et qui in aliam domum immigrant, sarcinas suas componere. Res enim nostras domi cistis capsisque compositas, sarcinas uocamus, ut apud Quintilianum: Iacent relictæ sine herede sarcinae.

Inter Ministerium & Mysterium

CAP. L.

Ministerium ministri opera est proprie, sed pro omni operatione quoque accipitur, ut de rege Latino Vergilius: Maestusque refugit Foeda ministeria.

Mysterium uero Graecum est, *μυστήριον* arcana quaedam res, et proprie diuinis uiris sacerdotibusque tantummodo cognita. Illud prius in numero plurali solet accipi pro ministris, sicut seruitia pro seruis. Nam seruitium, aut seruitus ipsa, aut seruitutis actio **Seruitium**. est, ut Dauus apud Terentium:

Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo, In Andria, Conari manibus, pedibus, noctesque et dies Act. 4. sce. 1. Capitis periculum adire, dum prosum tibi.

Afferamus etiam in alijs exempla. Sallustius: Interea seruitia In Catilinae repudiabat, quorum in initio ad eum magnae copiae concurrerant, quia opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existimans uideri causam ciuium cum seruis fugitiuis communicasse. Quintilianus saepe ministeria pro ministris dixit, ut ibi: Non torsit ministeria caeci. Et officia pro officialibus, obsequiaque exhibentibus. Paulus iuriconsultus teste Labrone ait: Urbica ministeria dicimus etiam, quae extra urbem nobis ministrare consueuerunt. Vlpianus denique concubinam, filios naturales alumnos constituit generali appellatione contineri, et si qua

si qua alia sunt eiusmodi ministeria. Liuius libro quarto: *Fris* mento nanque ex *Hetruria* priuata pecunia per hospitum clientumq; ministeria coempto.

Scurra, & Parasitus.

CAP. LI.

Scurra est, qui risum ab audientibus capiat, non salua dignitate personae. Parasitus, qui omnia ad uoluptatem eius loquitur, in cuius conturbatio est: omnia assentatur, omnia illius facta, simul ac dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat uentris gratia, in quo summum bonum constituit: quorum magna copia in principum domibus est.

Bucca, Gena, Mala, & Cilium.

CAP. LII.

Buccam & buccas pro eodem accipimus. Oratores frequentius in singulari: unde illud usitatum: Dicam quicquid in buccam uenerit, id est, in os: sed non in labra, ut uulgus existimat, *Quintiliano* probante, qui ait: Ore enim magis, quam labijs loquendum est. Sed uulgus errat atque fallitur, quum legit buccam, & duas buccas: in illa accipiens unum os, in his duo labra. Verum ego ostendi, os, ipsam concauitatem esse, unde uox prodit, non oram labrorum. Etenim *Iuuenalis* quum ait, *Bucca* foculum excitat: non de extremitate oris, sed de interiori parte dixit, quae inflari solet, uentumq; concipere: Et iterum de tubicinibus loquens. *Notatq; per oppida buccae*: de illa deiformi utrinq; inflatione intellexit tubam instantiam, non de labris, quae latent, cum tuba canit. Nam & *Horatius* quoq; quum inquit: *Quin illis Iuppiter ambas Iratus buccas inflat.*

Serm. saty. 1. Non de labris locutus est, quae inflari non possunt. Quod *Plautus* apertius docet in *Poenulo*: Nescias utrum ei maiores buccae, an mammae fient. Quid autem buccae significant, ex *Plinio* aliam diamus, simulq; quid male, quid genae, quid cilium. Haec enim eodem loco tractat is, praeterquam quod alibi dicit buccarum sinus. Et iterum buccarum inanitas, ita lib. x. 1. ait (sequitur autem

Cap. 37. ipsius ordinem, seriemq; libri): Quibus fragilia operimenta, ijs oculis

oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta non habent genas nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Pauloq; post: Sed quadrupedi in superiore tantum gena, uolucris in inferiore: Ac paulo post: Grauiore alitum inferiore gena conuiuent. At quadrupedes, quae oua pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum sine ulla nutritione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genae superioris antiqui ciliu uocauere, unde & supercilia. Hoc uulne Cilium. re aliquo diductu non coalescit in paucis corporis humani membris. Infra oculos mala homini tantum, quas priscae genas uocabant, x. 11. tabularum interdicto radi a feminis eas uetante. Pudoris haec sedes. Ibi maxime ostenditur pudor. Infra eas, hilaritatem, risumq; indicantes buccae. Et altior homini tantum (quem noui mores subdole irrisioni dicauere) nasus. Non alij animalium nares eminent. Auiibus, piscibus, serpentibus, foramina tantum ad olfactus sine naribus. Et hinc cognomina simorum, silonum. Septimo mense genitis sepenumero foramina aurium, & narium desuere. Labra, a quibus *Brunchi*, *Labeones* dicti. Ex his *Plinij* uerbis apparet etiam eam in uultu partem uocari buccam. Bucca. cas, quae uento inflari solet, genam membranam illam, & quasi Gena. uestem, qua oculus integitur, & conuiuet, id est, aperitur, & Conuiuere. clauditur, hoc enim est conuiuere. Malam uero illud inter genam, & buccam, quasi rotundam in speciem mali (nam utrumque horum uocabulorum primam longam habet. Malus uero mala malum, primam breuem), cuius interior pars, quae oris hiatum efficit, ubi molares affixi sunt, maxilla dicitur, nomen di- Maxilla. minutium, non res, sed uoce. Malam quoq; genam dici *Plinius* idem fatetur. Ideoq; dens ille intimus, & ipsi genae affixus, genuinus nuius dicitur, qui quia maxime latet, ea re factum est iam tridens. tum uetusate prouerbum: genuino rodere dente, id est, late ter genuino roper inuidiam carpere famam alterius, & hoc (ut ille testatur) a dere dente. posterioribus. Nam ueteres tantum membranam illam oculi, ge-

nam appellabant, quam uetustatem à posterioribus quibusdam seruatum reperimus, nec poetis modo, ut draconis genae pro oculis: continens, pro contento, & Seneca in tragedia de Oedipo loquens, inquit: Et per irati sibi genas parentis, etiam continens, pro contento. Verum oratoribus quoque, ut Quintilianus de caco loquens: Illa perpetua nocte clausae genae non custodierunt.

Pastio, Pastus, Pabulum, Esca, Pasco,

Pascor, & Vescor.

CAP. LIII.

Pastio uidetur significare cibum, sed tamen potius ad alimenta pecudum pertinet, quae pasci dicimus, quamquam suapte natura significat ipsam actionem pascendi, nunc frequentius cibum. Pastus homini competit. Varronis liber de Rustica titulu habet de uillaticis pastionibus, uidelicet, quae ad bruta pertinet. Cicero Tusculanarum libro quinto: Cum oblatione solertia, qui est unus suauissimus pastus animorum. Pabulum est pecudum quidem, & tamen aliorum quoque brutorum, quantumque ego sentio, magis cibus herbaceus, foenicusque ac palcaceus, & stramentitius, similiumque, quam ex seminibus.

Esca. A pasco enim & hoc descendit, sicut pastio. Escam antiqui accipiebant etiam, quod dabatur auibus, piscibusue ad decipiendum, non solum pro cibarijs humanis, aliorumque animalium. Quo modo autem pasco neutrum, & pascor deponens, idem significat, Priscianus uidet, qui hoc sibi persuasit. Est enim pascor comedo, & uoro, semperque regit accusatiuum, illud uero sine accusatiuo, ut: Pascetes seruabit Tyrus haedos. Proprie pascere bestiarum est, sicut uesci hominum, nisi quod hoc regit ablatiuum, & aliquando potum quoque complectitur, ut Anacharsis apud Ciceronem: Carne, caseo, lacte uescor. Pro quo significatio non recte dicam, carne, caseum, lac pascor. Aliud ergo est pascor, aliud uescor.

Incola, Inquilinus, & Accola.

CAP. LIIII.

Incola

Incola, qui in alterius regione habitat, & in aliena ciuitate atque republica. Inquilinus, qui in alieno priuato, proprie tamen in conducto siue in urbe, siue ruri. Cicero de Officijs. Peregrini, & incolae officium est, nihil praeter suum negotium agere, nec esse in aliena republica curiosum. Idem in Philip. Quae in uilla ista antea dicebantur, quae literis mandabatur, iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiae ratio, omnisque doctrina: at uero te inquilino non domino, personabant omnia uocibus ebriorum. hoc est, in quo incota differt ab inquilino. Rursus incola ita differt ab accola, quod incola, qui in loco: accola, qui ad locum habitat: ideoque quicunque iuxta aquas sunt, accola dicuntur, nec refert in suo, an in alieno: ut, accola Vultur. Accola ni, accola Padi, accola Rhodani. At qui in motibus domos, urbesque positas habent, incolae dicuntur: qui iuxta montes, accolae. Nec immerito legendum est illud in psalmo ciiii. Et Iacob incola fuit in terra Cham: non autem accola, quia uox Graeca etiam consentit, uidelicet multis alijs in locis apud Hieronymum quoque hoc uocabulum reperitur sic positum.

Campus, Area, & Ager.

CAP. LV.

Campus est planities terrae ampla, & grandis, ideoque spatiosa platea, areaue, campi nomen acceperunt. Vnde Romae campus Martius: nam locus huiusmodi angustior uocatur area. Ager uero, tum circumiectum ipsi urbi territorium: ut, ager Campanus, ager Leontinus, ager Faliscus: tum locus in rure, quem colimus siue arando, siue conferendo. Nam is, qui seritur frumentis, aruum nominatur. Verum in hoc secundo significatio habet pluralem numerum: ut, omnes agros ciuium depopulatus est: in priore non habet, duntaxat dum loquimur de singulorum urbium territorijs: non enim dices recte sic: Antonius dedit militibus suis agros Campanos, & Leontinos: nam hoc posito non complector nemora, saltus, pascua, desertos montes, sed sic potius: Dedit militibus suis agros Campanum, & Leontinum, id est



id est, agrum Campanum, & Leontinum: quo quidem modo complector omnia, quae in territorio illo sunt. Ager etiam flumina, lacus, ceteraq; omnia includit.

Sylva, Lucus, Saltus, & Nemus. CAP. LXI.

Sylva, & lucus, saltusq; sic differunt, quod sylva generalius nomen est: preterea solet esse caedua. Lucus nequaquam caedua est, quin potius manu confitus, religiosus, atque uel alicui deo, uel alicuius hominis cineribus consecratus. Ideoq; aut circa delubra numinū, aut circa sepulchra uirorum positus est. Saltus uero, sylua inuia, nec transeuntibus peruia, in quo pasci, atque aestuare pecudes solent: aut si locus, aerq; patiat, hinc mare. Nemora autem uoluptatis causa comparata sunt & plena amoenitatis.

Femora, Femina, & Coxa. CAP. LXII.

Femora partem illam externam significant. Femina partem internam, mollioremq; quae se contingunt: uel femora partem anteriorem, Femina posteriorem. Liuius lib. xxi. Quosdam & iacētis uiuos succis feminibus, poplitibusq; inuenerunt. A quo conficitur nomen femoralia, siue feminalia (utroq; enim modo scriptum reperio) pro bracciis. Tamen nominatiuus semen non reperitur. Coxa pars supra femora, uerterumq; ipsum, quoties uitiatum est, aut os illud, quod in uertebro uoluitur fractum, coxa uitiata, fracta ue dicitur.

Crimen, & Flagitium. CAP. LXIII.

Crimen non modo pro delicto, sed pro ipsa etiam criminatione. Cicero in Philipp. Hereditatem mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuum uerum crimen esset. Flagitium proprie in libidine, quasi flagris dignum crimen, sed pro ceteris quoq; peccatis accipitur: nec tantum turpibus, uerum his etiam, quae per negligentiam, imprudentiam, obliuionemq; committuntur, ut idem in Bruto: Tantam ne fuisse obliuionē, inquit, in scripto praesertim, ut ne legens quidem senserit quantum flagitij admisisset.

isset id est, erroris.

Uectigal, & Foenus.

CAP. LIX.

Uectigal non solum ex publico, uerum etiam ex priuato capitur, ut in Paradoxis Cic. Ex meo tenui uectigali capio ego ducenta. Et iterum: Non intelligunt homines quantum uectigal parsimonia est. Paulus: Caese arundinis, uel pali compendium, si in eodem fundo uectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Ex omni tamen praedio uectigal est. Foenus uero ex solo ipso. Nam dicitur naturalis fructus terrae foenus. Postea autem ad usuram translatus, quasi pecunia per se fructum producat sicut terra.

Luclus.

CAP. LX.

Luclus est dolor, qui exterius proditur uultu ipso, atq; aspectu. Saepe ipse habitus, uultus, atq; uestis, luclus est. Unde de secundo bello Punico post cladem illam Cannensem censuerunt Patres Conscripti, ne foeminae ultra triginta dies in luclu essent: non uidelicet, ne in dolore (non enim imperare dolori possumus) sed ne in illo lugubri habitu. Et matronae Iunū Brutum anno luxere, tanto tempore item Publium Valerium.

Otium.

CAP. LXI.

Otium uacatio à labore, quod notum est, cuius contrarium est negotium. Sed quia hi qui studiis operam dant, necesse est, ut non negotiosi sint, factum est, ut otium pro literario studio accipiat, ut Quintilianus: Inquirendo, scribendoq; talia consolemur otium nostrum. Non desiderat otium solatium, sed labor: ergo pro labore studij otium accepit. Cicero: Quid dulcius otio literario? id est, studio, & (ut ita loquar) negotio? Tale quid habet apud Graecos χορηγία.

Amor & Charitas, Caritas & Penuria.

CAP. LXII.

Amor genus est, charitas species. Illud ad omnia pertinet, hoc autem ad homines. Demum & quidem pro dignitate, ac quali

ac qualitate personarum. Maxima quidem charitas debetur parentibus, proxima filiis, & deinceps reliquis. Caritatem etiam pro penuria accipimus, sed frumenti quidem & annonae caritatem dicimus. Penuriam uero uini, aquae, pabuli, pecorum, pecuniae, uirorum, ceterarumque huiusmodi rerum. Vel penuria est (ut sic dicam) carentia omnium rerum. Caritas uero, quae contraria est utilitati. Ideoque Plinius Iunior ait, accessisse agris suburbanis caritatem. & Quintilianus ait: Itaque caritas annonae, rarum frumentum, caedes ac direptio pecorum: idem est, ac si dixisset caritas annonae, penuria frumenti.

Seditio & Factio.

CAP. LXIII.

Seditio uel à seorsum sedendo, uel (ut Cicero placet) à seorsum eundo dicta, tunc est, quum populo secum discordante, res ad manum uocatur. Qualem ciuitatis statum Vergilius describit, sic dicens:

Aeneid. 1. Ac ueluti magno in populo quum saepe coorta est

Seditio, saeuitque animis ignobile uulgus:

Iamque facies, & saxa uolant: furor arma ministrat.

Similiter dicitur seditio in exercitu, in classe, in schola, & si quid est tale. Factio est diuisio ciuium in diuersa studia, quum aliqui se principes & primarios in ciuitate efficere conantur, inter quos emulatio est, qui & factiosi dicuntur, pro se quisque quam maximam potest ciuium multitudinem (qui clientes uocantur) ad se trahens, sibique quouis pacto per fas, nefasque concilians, quae pestis intestina cuncta ciuitates duntaxat Italiae infecit.

Bellum, Praelium, Pugna, & Certamen.

CAP. LXIIII.

Bellum est tum ipsa pugna, tum totum tempus, quo in militum sumus, quam illiterati guerram uocant. Praelium ipsum tantummodo armorum certamen. Nam & pugna, certamenque etiam citra arma fit. Interdum etiam fit nudis uerbis.

Copia

Copia & Copiae.

CAP. LXV.

Copia, facultas, potestasque est: ut, faciam tibi copiam in scribendi libros meos, id est, dabo tibi facultatem, uel faciam tibi potestatem: ut enim alio loco dixi, semper iunctum est cum uerbo facio, duntaxat apud oratores. Nam poetae cum alijs uerbis, & praecipue cum do. Ut Vergilius:

Affari extremum miserae data copia matri. Et iterum:

Postquam introgressi, & coram data copia fandi.

Sine his autem duobus uerbis, copia plerumque pro abundantia accipitur. Unde dicta est copia orationis, & copia pecuniarum, & copia frumenti. In plurali quoque pro eodem significato: ut, noui copias tuas, omnium rerum copias habeo. Peculiariter tamen appellamus militum multitudinem, ut copiae Pompeij, copiae Caesaris, copiae aduersariorum: pro quo imperiti dicunt gentes aduersariorum, gentes nostrae. Et in hoc etiam significato nonnunquam in singulari, ut Pompeius ad Domitium: Neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris. Idem ad eundem: Etiam atque etiam hortor, ut cum omni copia quam primum ad me uenias. Sallustius: Postremo ex omni copia Catilinae neque in praelio, neque in fuga quisquam ciuis ingenuus captus est. Vergilius in secundo Aeneidos:

-Et quae sit me circum copia, lustror.

Elogium.

CAP. LXVI.

Elogium est testificatio de aliquo siue honoris, siue uitae operationis causa. Vituperationis, ut Quintilianus: Non est iudices, quod putetis ideo nullum adiectum ad exheredationem iuuenis elogium, quia de scelere constaret. Et alibi: Si exheredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quod is meretricem amaret. Multa sunt huiusmodi exempla apud iurisperitos, sed unum suffecerit Modestini, ubi huius nominis (nisi ab altero adiecta sit) interpretatio reperitur. Cuius haec uerba sunt: Desertorem auditum ad suum ducem cum

elegio

elogio: id est, cum uituperatione mittat. Honoris causa, ut M. Tullius: In quod elogium plurimae consentiunt gentes, uirum esse ciuitatis primum, &c. Et iterum: Quid elogia sepulchrorum? Quae qualia sint, Suetonius in Claudij uita ostendit, dicens: nec contentus elogium tumulo eius uersibus a se compositis insculpis, etiam uitae memoriam prosa oratione composuit. Seneca in Declamationibus: Decepsit negotiator, testamento omnium bonorum reliquit formosam uxorem heredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Pro simplici autem sententiae suae testificatione, Cicero: Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, & lachrymis uacare.

Conditio, & Conditio. CAP. LXVII.

Conditio à condico nascitur. Conditio à condo. Illud rari-
us est, quod ita Iustinianus (si credimus hominem Graeco cum Romanis iura potuisse praescribere) definit. Condicere est denuntiare prisca lingua. Nunc uero abusive dicimus conditionem actionem in personam, quam actor intendit sibi dari oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. Ergo conditio erit uel haec actio, uel illa denuntiatio. Conditio uero multi his temporibus male (ut pleraque) usurpant, accipientes pro mentis qualitate, ueluti hic est homo mansuetus & bonae conditionis: quod antiqui dicebant boni & mansueti ingenij. Nos quoque mansueti animi, & mansuetae mentis: nos cum dico, de illis dico, qui Latine loquuntur. Nam homo bonae conditionis, Latine dicitur, si ad fortunas refratur, non si ad mores. Ut, ille est uir magnae, paruae, mediocris conditionis, id est, diues, pauper, uel, aut inter hos medius. Ego sum positus in hac conditione, id est, fortuna, ac sorte. Cicero: O miseram conditionem administrandi consulatus. Huic significato illud penè par est, quum inter plura eligenda sortis est oblata electio, ut apud Mar. Fabium: Oblata est à iuuenibus tyranno conditio, ut

ut dimitteret alterum ad uisendam matrem, ad diem praestitutum reuersurum, ita ut nisi accurrisset ad diem, de eo, qui restiterat, poena sumeretur. Dicimus igitur offero conditionem, uel Offero, fero, fero, uel pono conditionem. Nunquam ferè per aliud uerbum, uel pono conditionem. Quae conditio dum placuit, etiam ferè semper dicimus, accipio conditionem. Ut apud Terentium amatores Chrysidis tulerunt accipio. mulieri conditionem, si uellet eis morem gerere, se daturos illi pretium, liberalemque mercedem. Ipsa uero accepit conditionem, hoc est, pactioni, promissionique assensit. Ab illo significato non longe absunt, offero lectionem, do optionem. Haec tamen offero electionem. lent esse inter plura: illud uero in uno frequentius, ut offero electionem utrum uelis eligendi, & do optionem, quod uelis potissimum optandi: deinde tu aut eligere te dicis, aut optare. Offero conditionem Chrysidis, unam scilicet.

Fronde, & Folia. CAP. LXVIII.

Fronde arborum sunt tantum. Folia autem & arborum, & herbarum, & florum quoque.

Excubiae, & Vigiliae. CAP. LXIX.

Excubiae diurnae, & nocturnae. Vigiliae tantummodo nocturnae.

Suffragia. CAP. LXX.

Suffragia sunt (ut sic dicam) uoces, quae dicebantur ad conuocanda, in tabella uel scribebantur, quibus suam quisque declararet uoluntatem de aliquo eligendo in magistratum: qualis est hoc tempore electio summi pontificis, & eius quem Caesarem Augustum Christiani non erubescunt appellare, à damnatis nominibus tyrannorum, qui non modo oppressere Rempublicam, ut nemo iam posset uocari rex Romanorum, sed sub eorum gladio, & uerus cæli, & terræ occisus est. Et postea isti infamiae nostrae religionis immemores, uocant diuum Augustum, diuum Claudium, diuum Traianum, quasi uulgus atque homines possint principes referre in deos. Sed haec omittamus, hoc tantum

Suffragor.
Refragor.

tantum dicentes, Romanos non agnoscere regem aliquem. Et quum ceterae gentes in libertatem se assuerint, hoc multo magis nobis licere. Suffragia igitur (ut dicebā) sunt uoces in electionibus, quod suffragium, quia cui praestamus, nimirum eidem gratum facimus: hinc factum est, ut suffragium, pro auxilio saepe ponamus, & suffragor, pro auxilium fero. Refragor repugno, proprie quidem in dictis, sed nonnunquam & in factis.

Catulus, Pullus, Hinnulus, & Foetus.

CAP.

LXXI.

Catuli sunt ferarum siue inuitium, siue mitium. Nam & catulos murium legimus. Pulli uero pecudum. Foetus autem piscium, quanquam & hoc generalius nomen est. Vnde foetificare, pro parere: & foetura, pro partu, ad omnia animalia muta pertinet. Ceruorum hinnulos dicimus, capreolorum quoque, caprearum, damarum, leporum, simulumque. Catulos quoque serpentum, ut Vergilius de colubro:

-Catulos testis atque oua relinquens. Immaniumque piscium, qui non edunt oua. Proprie tamen catuli sunt filioli canum. Verg. Sic canibus catulos similes.

Cicero de Diuin. Erat autem mortuus catellus eo nomine.

Lues, & Pestis.

CAP. LXXII.

Lues, & pestis hoc differunt, quo genus, & species. Nam quum in urbe, aut in agro febris, aliudue genus morbi seuit, siue solos homines, siue sola pecora, siue utrosque corripient, lues dicitur: interdum etiam si arbores ac sata. Pestis uero aut cito occidit, aut cito abit, ab eo, quem inuasit, quae eadem dicitur pestilentia. Nonnunquam tamen pro lue ponitur, atque ad inuitium saepe transfertur.

Corpus, & Caro.

CAP. LXXIII.

Corpus potius, quam carnem nostrum uiuentium dicimus, & hominem corpulentum potius, quam (ut aliqui loquuntur) carnosum. Quintilianus in sexto: Corpulento litigator, cuius

cuius aduersarius item puer circa iudices erat, ab aduocato laetus, quid faciam? te ego baiulare non possum. Item in primo: Ossa detegit, quae ut esse & astringi neruis suis debent, sic corpore operienda sunt. Idem in quinto: Neruisque illis, quibus causa continetur, adijciunt, inducti super corporis speciem. Et alibi: Haeret astricta nudatis ossibus cutis, & in fame sua hominem consumpto iam membra sine corpore. Cicero ad Gallum: Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. Nam & uires, & corpus amisi. Sed si morbum depulero, facile (ut spero) illa reuocabo. Quod etiam significauit Martialis, quum ait:

Viuebant lacerti membris stillantibus artus,

Inque omni nusquam corpore corpus erat.

Videlicet quod in corpore illius non erat caro.

Lamina, & Bractea.

CAP. LXXIIII.

Lamina tam ferream, aream, plumbeam, stanneam, quam auream, argenteam, electream, aurichalceam dicimus. Bracteam potius ex his posterioribus: aut certe bractea tenuis est, & sua sponte plicabilis. Lamina uero crassior, ex qua armatura conficitur, & qua incensa olim homines torquebantur: nec crepitat ut bractea praetenuitate.

Vergilius in sexto:

Talis erat species auri frondentis opaca

Illice, sic leni crepitabat bractea uento.

Veruntamen ita tenuis nonnunquam bractea est, ut crepitare non possit, ut illa ex qua fit auratura, & argenteatura.

Munimenta, & Monumenta.

CAP. LXXV.

Munimenta sunt munitiones castrorum, ceterarumque rerum, quae contra aduentum hostium muniunt siue uallo, & fossa, siue alio quouis modo, quo sunt milites (ut dixi) ab hostium aduentu muniti. Monumenta, i mutata in u, sepulchra, statue, tituli, libri, ceteraque, quae nos alicuius rei praeterite moneant. Nam de futuro (ut quidam uolunt) ideo sepulchra appellari monumenta, quod nos nostrae ipsorum mortis admo-

neant,



neant, falsum est. In honorē enim mortui illa tantūmodo sunt, non in publicam præceptionem, uixq; monumenta dixerim, nisi literæ aut alij tituli appareant: quæ si desint, magis sepulchrum, quàm monumentū erit. Liuius lib. x l v i i i. Vtrobq; monumenta ostenduntur, & statua. Nam & Linterini monumentū, monumentoq; statua superimposita, quam tempestate desectam nuper uidimus ipsi: & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Quinti Ennii.

Opera, & Opus. CAP. LXXVI.

Opera est actio, ut, dabo operam, & in iure civili, de operis libertorum. Cice. de Offic. Non male præcipiunt, qui seruis uti iubent, ut mercenarijs iusta præbenda, operā exigendam, id est, laborem & operationem corporis: siue (ut ait Valerianus) operæ sunt diurnum officium. Opus est finis fructusq; operæ. Vnde opera autorum dicuntur, & opera publica, ipsa publica ædificia. Nonnunquā uidetur opus pro opera accipi, ut Vergil. Mollibus ē stratis opera ad fabrilia surgit. quasi ad operas. Sed (ut uidere uideor) quoties non ad laborem corporis, sed laborē animi, & artem, industriamq; respicimus, magis opus quàm opera dicendum est, ut in opere rustico, in opere faciendo, in opere fabrili, in opere textorio. Hanc differentiam ita ponit Seruius: Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipsum significamus, quod geritur. Si autē feminino genere dixerimus operas, ipsas personas quæ aliquid faciunt, sicut custodia dicitur, q̄ custodit. ut, -Cernis custodia qualis. Nam ut hi qui custodiuntur, custodiæ dicantur, usurpatum est: unde male est in usu, custodiæ audiuntur. Hæc Seruius. Sed non absolute definit opus, & operam: utrunq; autē horum nominū in eodem posuit loco Terentius: Quod in opere faciendo operæ consumis tuæ. si sumas in illis exercendis, plus agas. Opera autem pretium ab opera est, ut uersus indicat Iuuenalis:

Est opus

Saty. 6.

Est operæ pretium penitus cognoscere, toto Quid faciant agentq; die: id est, fructuosum est, & ad rē pertinens, ideo uel quia decens, uel quia utile, uel gloriosum, uel quia iucundum. Ab hoc nomine Liuius exorsus est, dicens: Facturus ne operæ pretiū sim, si res gestas populi Romani ab initio perscripsero, necdum scio, nec si sciam, dicere ausim.

Solatum, Consolatio, & Solamen.

CAP. LXXVII.

Solatum & consolatio idē sunt, nisi quod illud re, hoc uerbis fit. Quintilianus: Cæcitatis miseræ solatium est habere rem uidentium. Idem: Itis obuiam consolationibus: & (quod omnē modū feritatis excedit) captiuitatis in magna calamitate laudari. Nec mirum, quum cōsolari sit oratione, Solari uerò semper fere aliter. Nolo asserere plura male utētium exempla, quæ facile quilibet sibi inueniet. Cicero tamen de amicitia ait: Ipse me consolor, & maxime illo solatio, quod eo errore careo, quo in amicorum discessu pleriq; angī solent. Vtrunq; recte dictum est. Quid enim non recte Cicero dicat? Nam quum se tanquam alterum, quasi colloquio à mœrore reuocet, debuit dicere consolatur. Quia uerò oratione non utitur, solatium dicere potuit. Solamen idem quod solatium est, sed magis poëticiū. Vergil. Solamen. Solamenq; mali de collo fistula pendet. Aencid. 3.

Quo tamen Boëthius, & quidam alij utuntur.

Affectus, Affectio, & Affectatio.

CAP. LXXVIII.

Affectum nusquam uideor reperisse apud Marcū Tullium, frequentissime affectionem. Contrā apud Quintilianū frequentissime affectum, raro affectionem: ut illo loco (si modo non est mendosus) ubi ait: Cupiditas causa sceleris fuit, quæ uis eius ira quātum efficiat in animis hominum, talis affectio. Nescio an sit affectus. Et in alio loco: Illa uerò frigida, & puerilis in scholis affectio. Affectionē Cicero modō sic definit: Affectio est

Lib. 6. cap. 3.

Affectus.

Affectatio.

atio est animi & corporis ex tempore aliqua de causa mutatio, ut letitia, cupiditas, metus, molestia, morbus, debilitas, & alia quæ in eodem genere reperiuntur. Modò sic: Affectio est quedam ex temporum, aut negotiorum euentu aut administratione, aut hominum studio commutatio rerum, ut non tales, quales antè habitæ sunt, aut plerunque haberi solent, habende uideantur. In Tusculanis idem autor, & alibi: Voluntatem hominis affecti ad uirtutem, atque ipsam uirtutem animi, appellari affectionem ait, qualis non est affectus, qui Græcè δῖος, quod ipse Cicero interpretatur, perturbationem malens dicere quàm morbum, quo nomine sepiissime uititur. At Quintilianus non perturbationem, sed affectum nominat: neque ipse aut solus, aut primus, sed plerique ante eum, ut Seneca, Plinius, Rutilius, Columella, Valerius, Liuius, alijque multi. Ita enim ille ait: Quod Græci δῖος, uocant, nos uertentes recte ac proprie affectum dicimus. Illa igitur (ut ego quidem sentio) affectio Græcè δῖος, dicitur, quàm nostrates philosophi in Latinum uertentes appellant dispositionem. Aliquibus tamen uideri posset definitio illa Ciceronis hunc quoque significatum qui est δῖος completi. Quibus, quia ad rem non multum attinet, non sanè repugno: cum præsertim omnes ferè iurisperiti omnesque ecclesiastici scriptores affectionem pro affectu accipiunt. Est autem affectus pars illa animæ qualitatis, quæ è regione rationis est. Quicquid enim in anima præter partem illam memoriæ ratio non est, affectus est: & rursus, quicquid non est affectus, ratio. Ab hoc fit affectio, quo etiam Cicero ipse sepe uititur in libris ad Herennium: Non tam affectanda quàm superiores, sed tamen adhibenda nonnunquam. Apud eundem numerum quàm (nisi me incuria sefellerit, aut memoria fallat) legi affectionem, frequenter apud Quintilianum & ceteros, ut ibi: Nihil odiosius affectione, id est, affectu, conatuque emulandi alterius uirtutem, quàm assequi nequeas, refragante natura, uel nimio

nimio affectu, nimioque conatu alterius uirtutem emulandi: ita ut turpe sit ac deformè, sic auide emulari.

Latebræ, & Latibula. CAP. LXXIX.

Latebræ hominum proprie dicuntur, Latibula ferarum. Quintilianus: Et quamuis odio euerforis nostri euocatus è latebris suis populus subsellia non implet. Cicero: Videant, ne queratur latebra periurio; id est, excusatio periurij. Latibula nonnunquā hominū: Latebræ etiam ferarum. Liuius lib. XLVII. Inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit.

De Luce & tenebris, Die ac nocte.

CAP. LXXX.

Uce & tenebris, pro die ac nocte accipere solemus. Disserit tamè prima luce, à prima die. Nam ibi intelligitur prima pars diei & quasi diluculum, hic autè prima dies. Ita primus tenebris, & prima nocte. Ibi de prima parte noctis loquimur, hic de nocte ipsa. Ideoque ante lucem melius dicimus, quàm ante diem, si diluculum significamus. Nam ante diem, pro ante diem decimum, uel ante sextum Calendarum Nouembrium, id est, sexto die ante Calendas Nouembris. In quo loco præceptum Pauli inferere non inutile fuerit, qui ait: Ante diem decimum Calendarum, & post diem decimum Calendarum, æquè utroque sermone undecima dies significatur. Verum non quemadmodum ante lucem melius, quàm ante diem pro diluculo dicimus: sic ante tenebras, quàm ante noctem pro crepusculo, sed ediuerso potius. Reperitur autem luci pro luce, ut uespero pro uespere, & Luci. ruri pro rure. Cicero in Philippicis: Quis enim audeat luci, & in militari uia? Diem pro diurno tempore, itemque pro certo tempore uolunt esse masculini generis, notaueruntque Vergilium in differenter accepisse. Ego tamen & apud hunc, & apud ceteros pro tempore ipso semper annotavi esse femininum: ut, ipsa dies facit hominem prudentem: & multa dies magnam dat hominibus

Diecula. nibus rerum experientiā. Vnde Padianus uult fieri dieculam
bima die. pro paruo tempore. Et apud iurifconsultos bima, trima, qua-
drima die, pro tēpore biennij, triennij, quadriennij, quod iurifa-
periti non intelligunt. In certo tempore Padianus idem cōsen-
tit debere esse generis masculini. Dicemus ergo hesternō die,
Ad diem. Et crastino: non hesternā die, Et crastina. Ad diem non uenit,
ad diem non affuit, id est, die praestituto.

Orator, Rhetor, & Declamator. CAP. LXXXI.

Orator qui causas orat uel in iudicijs, uel in concionibus,
qui Graece dicitur ῥήτορ, id est, rhetor. Nos tamen rhetorē
rem professorem rhetoricae uocamus, non oratorē. Mirorq; cur
in hoc tam facili promulgatoq; nomine exponendo Victorinus
errauerit. Declamator est qui studens apud rhetorem, in con-
uentu scholasticorum fictam causam orat, id agens, ut in ueris
postea causis possit orare. Ipse quoq; rhetor, Et quicumq; alius
etiam extra scholā hoc ipso genere utitur, siue ut alios, siue ut
se exerceat, declamator uocatur. Nonnunquā tamen more Grae-
co reperimus poni, ut Cicero libro secundo de Natura deorum:
Haec quā Cotta dixisset, tum Velleius, Ego, inquit, incautus, qui
cum Academico, Et eodem rhetore cōgredi conatus sum. Nam
neq; indifertum Academicum pertinuiſsem, neq; sine ista philo-
sophia rhetorem, quamuis eloquentem. Rhetorem dixit uel ora-
torem, uel rhetoricum.

Peregrinus & Hospes, Diuersorium & Hospi-
tium CAP. LXXXII.

Peregrinus Et hospes hoc differunt, q; peregrinus uocatur
qui in ciuitate sua nō est: Hospes qui in aliena est. Vel pe-
regrinus, qui ex nostra ciuitate oriundus nō est: Hospes qui in no-
stra est. Cic. Vos soli in hac urbe hospites estis, uestra peregrina
nātū aures. Quintil. Attica anus Theophrastū hominē aliqui
disertissimū, annotata unius affectatione uerbi, hospitem dixit.
Nec alio id se reprehēdisse interrogata respōdit, quā q; nimis
Atticē

Atticē loqueretur. Pro hoc imperiti dicūt forenses, aut extranei
(loquendū enim mihi barbarē est, ut barbariā emendē). Hospi-
tes igitur sunt tam qui in priuato alicuius hospitio sunt, quā
qui in publico, quod diuersorium, uel tabernam meritoriam ap-
pellamus, tamq; qui recipit, quā qui recipitur. Vnde Ouidius:
Non hospes ab hospite tutus. Cicero: Per dexteram istam,
quā hospes hospiti porrexisti. Sed ille receptor proprie uoca-
tur, qui priuatim Et amicitiae causa recipit, ut idem: Fuit mihi
cum illo uetus hospitium, id est, amicitia familiariter uel mihi ho-
spitandi apud illum, uel illi apud me. Vnde hospitales homines, Hospitales.
qui amore, non pretio, hospitium suum cōmunicant. Hospitium Hospitium,
Et priuatum, Et publicum dicitur. Linius Tarento Annibali
per dolum prodito ait hospitia tantummodo Romanorū à mi-
lilibus fuisse direpta. Certe priuata, non publica. Cicero: Ex hac
uita sic decedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo:
Commorandi enim natura diuersorium, non habitandi dedit.
Pro eodem posuit diuersorium, Et hospitium.

Conciuis, Contraneus. CAP. LXXXIII.

Conciuis qui eiusdem ciuitatis est: Contraneus qui eius-
dem terrae, hoc est, territorij. Maior est enim terra, quā
urbs oppidum uel, cuius habitatores uocantur ciues. Cic. Eorum
qui in hac terra fuerunt, magnamq; Graciam, quā tum flore-
bat, institutis Et praeceptis suis erudierūt. Plinius tamen Catul-
lum contraneum suum uocat, uel quod ex dioecesi illa, uel
quod ex urbe sit Veronensi. Vterq; enim dictus est Veronensis.
Nam illius nepos, Et per adoptionem filius fuit Nouocomen-
sis, Et ideo Plinius Secundus Et ipse dictus est. Quidam librū
nuper sic inchoauit: Fauonius ciuis meus, optime princeps, Et
consul tuus. Quum dicere debuisset, conciuis meus. Dominus
enim ciuitatis, ciuem suum uocat, quia nō potest appellare con-
ciuem. Quemadmodū miles socium in militia, non militem suum
uocare potes, sed commilitonem. Et discipulus eum, qui mīa
t 4 eadem

eidem præceptori dat operam, non discipulum suum, sed cōdis-
cipulum. Ediverso præceptor non uocat auditores suos, cōdis-
cipulos suos, sed discipulos. Et dux in bello, non commilitones,
sed milites suos appellabit. Licet Caesar, & quidam alij appella-
uerint milites suos commilitones, comparandæ beneuolentiæ
gratia, ut apud Verg. Aeneas qui sub eo erant, socios uocat.
Hic ergo homo priuatus non debuit quenquam suum ciuem
appellare, sed conciuem: nec rursum aliquem principem con-
sulem dicere. Nonnunquam tamen inuenitur ciuis pro concia-
uis, ut Lælius apud Lucanum:

Nec ciuis meus est, in quem tua classica Caesar

Municeps. Audiero. Dicam tamen municeps meus, pro eo quod est, con-
ciuis meus, quia communiceps non inuenitur. At quoties non
apponimus pronomen, rectius sine appositione loquimur. Aus-
dite ciues, succurrite milites, legite discipuli, etiā si mei fuerint
conciues, commilitones, condiscipuli. Quod si quando per hæc
posteriora sine pronomine loquor, tamen pronomen subintelligi-
gendum est: ut, Omnes me conciues amant. Cur tu non das com-
militonibus partem? Ille semper exagitat condiscipulos qua-
estionibus: subintelligitur, mei, tuis, suos. Dicimus tamen uos estis
ciues nostri, quasi reipublicæ nostræ, non quasi singularium
aliquorum ciuium.

De Prætor, Prætoriusq; & alijs magistratuum
nominibus. CAP. LXXXIIII.

Prætor qui præturam, Consul qui consulatum, Quæstor
qui quæsturam, Aedilis qui ædilitatem, Censor qui censu-
ram, Tribunus qui tribunatū, Primipilus qui primipilatum ge-
rit. Senator qui senator est, aut fuit, Prætorius qui præturam,
Consularis qui consulatum, Quæstorius qui quæsturam, Aedil-
litius qui ædilitatem, Censorius qui censuram, Tribunitius qui
tribunatum, Primipilaris qui primipilatum gessit. Senatorius
non dicitur senator, sed (ut dixi) uel senatorij ordinis, aut de
domo

domo senatoria. Triumphator qui triumphat proprie, sed etiā
qui aliquādo triumphauit. Ut uictor exercitus, qui uicit. Trium-
phalis, qui triumphauit. Ceterum illa priora nomina sunt sub-
stantiua, quia iunguntur cum adiectiuis. Ut diligens consul, bo-
nus tribunus, iustus prætor, seuerus censor. Hæc posteriora sunt
adiectiua, eod quia iunguntur cum substantiuis, ut homo cōsula-
ris tribunitia mulier, prætoria familia, censorium ediciū. Quod
si absint substantiua, subintelliguntur: Ut, consulares rogantur
primū sententiam in senatu, proximi prætorij, deinde tribunitij:
intelligimus homines. Quemadmodum in illis, plebeij, nobiles,
potentes, ingenui, libertini. Proconsul non qui pro alio consule Proconsul.
Præst prouinciæ, sed qui cum potestate consulari extra ordi-
nem, & ad aliquam prouinciam administrandā mittitur: præ-
terquā quod non duodecim fasces eum præcedunt, qui præce-
dunt consulem, sed tantum sex, ut etiam prætorem & præsi-
dem. Proprætor, non qui pro alio prætore præturam, sed ex-
traordinariam gerit. Itaq; dicitur Proquæstor, & si qui sunt Proquæstor.
alij huiusmodi nominum magistratus.

De locorum quorundam nominibus & posses-
sionibus horum. CAP. LXXXV.

Regini ex oppido Calabria, Reginenses ex oppido Gale-
lia Cisalpinæ: quorum oppidorum utrunq; uocatur Rhe-
gium. Albani & Albenes: ex oppido Alba in Latio, Albani:
ex oppido Alba ad lacum Fucinum, Albenes: qui à quibusdam
Albani dicuntur. Cumani ex oppido Cumarum in Campania,
quam nunc præuē uocant Terram laboris: Campaniā uero illam
regionem, quæ illi finitima est Romam uersus. Comenses ex op-
pido Como, in eadē Gallia, quam nunc Lombardiam nominat,
in qua ipsa Gallia, & finitimum Como est Bergomum, unde
Bergomenes. Pergamum, ex qua Pergameni in Asia: à qua
urbe quia ob penuriam chartæ, ab Attalo rege missa est mem-
brarū copia, membranæ Pergamenæ sunt nominatæ: in Asia Pergamenū.
t s prouincia

provincia intelligo : nam in ea quæ est tertia pars orbis terrarum , regio quædam est eodem nomine , quam Turchiam nunc uocant , non autem , ut quidam uolunt , Teucariam : quæ admodum in Africa , quæ & ipsa tertia pars orbis dicitur : est etiam regio eiusdem nominis , nisi quod Afros dicimus homines , non autem Afram regionem . Thebani à Thebis in Græcia . Thebæi à Thebe in Aegypto , sed & Thebæi secundum Græcam formam sit . Nam & Thebani Græcè Thebæi dicuntur : non tamen occurrunt , ubi in libris gentiliū legerim Thebæos .

Priscus , & Pristinus . CAP. LXXXVI.

PRISCA quæ superioribus seculis , aut superiore ætate : ut , prisci Latini , priscus Tarquinius , priscæ tēpora . Pristina , quæ superioribus annis , mensibus , diebus , & quæ nostra memoria fuerūt : ut , pristina nostra amicitia , pristina beneficia nostra . Neque recte hic dicas priscæ , neque illic pristina . At uero si de rebus quæ non senescunt loquaris , pristinū , non priscum decebit : ut , Pharos & Tyrus nunquam in pristinum statum redibunt . Maria in freto Messanensi laborant , ne montes , si Lucæ no credimus , repetant pristina confinia . Atqui tantum temporis est , ex quo illuc mare irrupit , ut memoriæ non inueniatur proditum . Padus post quingentos , & eo amplius annos solet reuerti in pristinum cursum .

Prosper , & Felix . CAP. LXXXVII.

PROSPER qui dat : Felix qui recipit prosperitatem . Sidus Veneris (si credimus mathematicis) prosperum est : natus sub illo sidere felix est . Dicimus ergo proprie homines quidem felices : deos autem , tempora , loca , actiones , fines , successus prosperos : & si qua sunt similia . Vtrunq; tamen aliquando recipit exceptionem . Nam & non semel legimus prosperam alia cuius ualetudinē , ut Suetonius de Casare : Fuisse cum prospera ualetudine , id est , bona , & quasi felici . Et de Tiberio , ualetudine ne prosperrima usum cū esse ait . Sallustius : Sed postquam res ciui-

uibus

uibus , muris , agris satis aucta , satisq; prospera uisa est . Rursus Vergilius : Sis felix nostrumq; leues quæcunq; laborem . Pro eo quod est , sis prospera & benigna .

Saluber , & Sanus . CAP. LXXXVIII.

SALUBER , siue (quod usitatus est) salubris , dicitur aer , cibus , potus , locus , multaq; huiusmodi : idem ferè quod salutifer , siue salutaris . Sanus homo dicitur , ceteraq; animalia . Res salubris præbet sanitatem , homo uero recipit . Potest & præbere , tuncq; saluber , quasi salutifer dici : sed in utroque etiam aliqua reperitur exceptio . Siquidem sanum aërem , sanum cibum , sanum locum uocamus , quasi salubrem & præbentem sanitatem . Contra salubris pro sano . Sallustius : Genus hominum salubri corpore , uelox , patiens laborum , plerosq; senectus dissoluit . Lilius : Grauiore tēpore anni iam circumactō , defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere . Martialis dum describit uitam beatam , inquit :

Lis nunquam , toga rara , mens quieta ,

Vires ingenuæ , salubre corpus ,

Prudens simplicitas , pares amici .

Hi tres , quos produxi , loci , idem nomen habent coniunctū cum corpore . Quare non ausim dicere , ut dixit Boethius in translationibus suis , Aeger an saluber . Nam de æquali suo Cassiodoro , qui apud nonnullos in pretio est , nunquam ideo facio mentionem , quia cum regibus suis Theodorico , & Alarico , quorum scriba fuit , Gothicum sonat & barbarum .

Iucundus , & Gratus . CAP. LXXXIX.

IUCUNDUS & gratus sic differunt , quod Iucundus proprie in prosperis , Gratus in aduersis . Iucundum uoco , non qui letus est , sed qui letitia est alteri , ut prosper ac saluber . Usque adeo potest quis tristis , morosusq; esse , & tamē iucundus , ueluti quum hostis meus in dolore est , tunc mihi iucundus est , & ego gaudens , sum illi minime iucundus . Quare non recte locutus est , qui

qui ait, iucundos nos faciat suae interesse commemorationi: sed ad differentiam Cicero ad Sulpitium consolantem de morte filiae inquit: Seruius tamen tuus omnibus rebus interfuit, cuius officia etsi aliquando iucundiora, nunquam tamen gratiora. Idem ad Lucetium: Amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas à te proximè accepi: non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus. dicerem iucundum, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. Idem ad Atticum: Fuit mihi saepe & laudis nostrae gratulatio tua iucunda, & timoris consolatō gratia. Idem tamen libro quarto Inuoluntarum: Est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas. Iucunda dixit, quasi letitiae plena & uoluptuosa, qualis est in prosperis. Grata quasi plena affectus, ac fructus. In iucundo enim quaedam gratia est delectationis, in grato uero etiam comodi. Quippe aspectus rosarum, liliorum, uolarum, florumque, ac similibus iucundus est. Aspectus plenae mesis, uberum oleorum, grauium fructuum uitium, pinguiumque pecorum gratus: & pueritia filiorum, atque infantia iucundior: adolescentia uero, ac iuuentus gratior, utpote utilior. Idem de Officijs libro secundo: Quanquam enim quod praesens, tanquam in manum datur, iucundius est, tamen haec in posterum gratiora, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaque quae ad usum reipublicae pertinent. Hieronymus nonnunquam his duobus nominibus cum ea, quam ostendi, proprietate & distinctione usus est.

Plura, Complura, Plerique, & Plerumque. CAP. XC.

Plura & complura sic differunt, quod plura possunt esse duo: Complura duo esse non possunt: illud comparatiuum est, hoc uero minime: ideoque non regit casum. Plerique modo auctores pro maxima parte accipiunt, modo pro nonnulli. Sallustius: In diuisione orbis terrae, plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam & Europam. paulo post: Plerosque senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestiis interire.

Nam

Nam morbus haud saepe quenquam superat. Quint. Videas plerosque ita paratos, id est, nonnullos. Plerumque magis à priori significato, quam à posteriore uenit, id est, pro eo quod est ferè semper. Quintil. in Amatore: Excussa sunt plerumque languentium uerba, id est, nonnunquam. Tamen in hunc sensum haec dictio (siue nomen, siue aduerbium sit) raro reperitur. Seruius quidem nescio an unquam utatur aliter.

Clarus, & Praeclarus. CAP. XCI.

Clarus & praecclarus figuratè accipiuntur pro eo, qui tanquam fulgore quodam famae, & gloriae resplendet. Unde clarissima & preclarissima gesta dicimus. Sed praecclarus nonnunquam pro bono reperitur apud Ciceronem: sicut apud eundem Luculentus pro magnus, ut in Philippicis: Luculentum uultus accepit. In eodem opere ait: O praecclarum custodem ouium (ut aiunt) lupum. Non claritas in custode desideratur, sed probitas: ergo praecclarum pro bono posuit. Idem in Laelio: Cum illo uero quis neget actum esse praecclare? Et paulo post: Cum illo quidem (ut supra dixi) actum est optime, mecum in commoedius: nam non supra dixerat actum cum illo optime, sed praecclare. Verum ideo sic dixit, quia praecclare & optime, idem roboris & uirium in significatione obtinent. Eoque *ῥῆσις* (quod est optimum) & apud Graecos accipi solet, & à nobis transferri praecclarum.

Festus, & Festiuus. CAP. XCII.

Festus dies, potius quam festiuus: Res festiua, potius quam festiua. Nam festus festa festum, ad diem festum pertinens. Festiuus festiua festiuum, res iucunda & lepida: ut, oratio festiua, dictum festiuum, frondem festiuam legimus: non quae ad festum comparata sit, sed quae iucunda & leta. Nam & festam frondem uocamus, quae festis adhibetur. Festiuum multi pro festo accipiunt.

Venale, & Vendibile. CAP. XCIII.

Venale

Venale & Vendibile hoc habent differentia, quod illud significat rem uenditioni expositam, hoc rem quae facile potest uendi. Hæc domus est uenalis, id est, proscripta, uel exposita uenditioni. Et hoc de Curione significat Lucanus, quum dicit, - Venali Curio lingua: id est, pretium, non ueritatem honestatemque; sequens ex suæ linguae facundia. Cicero in Bruto: Horum ætati propè coniunctus L. Gel. non tam uendibilis orator, quàm ut nescires, quid ei deesset. Et in eodem: Nam populo non erat satis uendibilis præceptus quædam, & cum idcirco obscura & peracuta, tum rapida, & celeritate citata oratio. Et alibi: Nam ut sint illa uendibilia, hæc uberiora certè sunt, Vendibile dixit pro gratum, & quod animos hominum sollicitet, ritu rerum, quæ ad se alliciunt emptorem. Hoc à uendo uenit, illud à ueneco.

De sciens feci, Prudens feci, & similibus.

CAP.

XCIIII.

Sciens feci, & prudens feci. Itè insciens, & imprudens, atque Signorans feci, hoc est, quod quum facerem aliquid, sciui me facere illud, aut ignorauit. At scienter feci, idem est quod cum scientia ac doctrina feci, semperque in laude est, scienter quid fecisse. Scientè uerò quid fecisse tum laudare, tum uituperare solemus pro rei qualitate. Si ergo scienter facere semper laudabile est: ediuerso inscienter facere semper est uituperabile. Prudenter quoque facere, opus prudentiæ nimirum est: imprudenter uerò stultitia. Tamen quid imprudenter facere, ignoranter uel, raro in usu est, in cuius locum uelut succedit per ignorantiam, & per imprudentiam factum, per se neque laudi, neque uitio dandum. Idem enim est per imprudentiam siue per ignorantiam fecisse aliquid boni, uel mali: quod imprudentem, ignorantemque fecisse, quorum neutrum aut premium meretur, aut poenam.

Marinus, Maritimus, & Transmarinus.

CAP.

XC V,

Marinum

Marinum piscem dicimus, & auem marinam, & deum marinum, uel deam, uel nympham marinam. Nominatim quoque Vitulum marinum, Lupum marinum, Turdum marinum, Turturem marinum: Præterea colorè marinum, casum marinum, periculum marinum, sonum, fluctum. Aquam marinam non maritimam: nauem marinam, quidam etiam nauem maritimam. Rursus oram maritimam, gentem maritimam, res maritimas, bellum maritimum, non transmarinum, non marinum. Item hominem, gentem, urbem, triumphum transmarinum, non transmaritimum. Horum omnium hæc differentia est, quod marinum uocatur, quod incolit mare, aut ex mari est: Maritimum, quod mare accolit, & ad mare est, uel ad mare sit. Transmarinum, quod trans mare est. Transmaritimum enim foret, quod trans loca maritima esset, idem proprie quod mediterraneum.

Frequens, & Celebris.

CAP. XCVI.

Frequentem locum dicimus, quem frequentare multi solent, ut urbs frequens, oppidum frequens, platea frequens, ubi multi homines aut habitant, aut diuersantur. Quando autem de persona, aut de re animata loquimur, duobus modis dicitur, uel de sola, sic: Sit miles frequens spectator præliorum, id est, creber & assiduus. Vel de turba, sic: frequens populus, frequens senatus, id est, copiosus & multus. Et quidem cum nomine collectiuo in singulari, cum cæteris uerò in plurali: ut, frequentes ciues, frequentes senatores, hoc est, multi & numerosi. Veruntamen quum dico, sis frequens, innuo actionem: quum dico frequens locus, passionem. Ille frequentat, hic frequentatur. Cui simile est celebris semper passiuè positum, tam ad rem quàm ad personam Celebris, relatum. Locus celebris, quod celebratur. Homo celebris, quod cum honore celebratur & colitur: propter quod in hanc ducor opinionem, ut locus celebris proprie sit honoratorum frequentia cultus: non ita frequens, neque frequentia: quo nomine quælibetque hominum multitudo, significatur: quod ex uocabulo hinc ducto

Celebritas.

ducto probatur, quod est celebritas, quæ tum hominum cœtum honoratorum declarat, tum dignationem ipsam, atq; honorem. Quintil. Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate, & in media republica uiuendum est, assuescat iam à puero non reformidare homines: neq; illa solitaria, & uelut umbratili uita pallefcere. Cic. Itaq; nos qui in maxima celebritate, atq; in oculis quondam ciuium uiuimus, nunc fugientes conspectum sceletorum hominum, quibus omnia redundant, abdimus nos & sepe soli sumus. Idem in alteram significationem: Hac celebritate fame quum esset iam absentibus notus, Romam uenit, Mario & Catulo consulibus. Quare improprie, licet frequentissime dicitur, locus celebris, an desertus, quasi contrarium sit celebrem esse ab illo desertum esse: ubi enim baiuli, aut aleatores, aut lenones, scortaq; esse consueuerunt, quis eum locum proprie dixerit celebrem: non aliter, quam celebrem meretricem, aut notabilem: ut sepe legimus, & singularem improbitatē, & unicam turpitudinem, ut in bonum, ita & in malum.

Ferus, & Ferox.

CAP. XCVII.

Ferus homo, qui animum ferinum obtinet, ut Leonis, Vrsi, Pardi, Lupi. Ferox qui peranimosus est ad decertandum cum altero, & ad uim alteri faciendam atq; ad nocendum.

Corporeus, & Corporalis.

CAP. XCVIII.

Corporeum est existens ex materia, atq; substantia corporea, & ediuerso incorporeum: ut lapis est res corporea, uirtus incorporea. Corporale uero existens in materia, substantiaq; corporea, & ediuerso incorporale: ut domus, fundus, mancipium, corporalia sunt, non corporea: Legatum, hereditas, iura incorporalia sunt, non incorporea. Nanque hic de qualitate agimus, quæ inest substantiæ, ibi de ipsa substantia, quas res diligenti exequemur in dialecticis nostris. Et sanitas, uires, pulchritudo, bona corporalia appellatur, non corporea. Præterea (ut alia ratione hanc differentiam distinguamus) corporeus & incorporeus

incorporeus non nisi cum hoc nomine res, aut substantia iunguntur, aut ubi res subintelligitur, ut lapis est res, siue substantia corporea, non autem est corporeus. Virtus est res incorporea, non autem uirtus incorporea. Omnia autem corporea aut tanguntur, aut uidentur, id est, omnes corporeæ res, non autem sic, res incorporeæ.

De Lassus, Laxus, Lapsus, Fessus, Defessus, Fatigatus, Defatigatus

CAP. XCIX.

Lassum quod labore fatigatum est, tam animo, quam corpore: ideoq; ad ea demum spectat, quæ laboris molestiâ sentiunt. Laxum uero magis ad inanimata, quæ sunt, lenta, mollia, flexibilia, non dura, non rigida: ut, laxi rudētes, laxi funes, laxæ chordæ. Lapsus à labendo, quod uel corpore, uel per translationem animo & opinione labitur. Fessus idem est, quod fatigatus siue animo, siue corpore. Defessus defatigatusq; qui ita fessus, atq; fatigatus est, ut non queat amplius, & sepe à labore, atq; incepto quod instituerat, desistat: ut in Bruto Cicero: Et ne defatigaretur, orauissent. Et de Oratore: Profecto nunquam conquiescam, neq; defatigabor antequam illorum ancipites uias rationesq; & pro omnibus, & contra omnia disputandi percepero.

Bonum, & Bonitas.

CAP. C.

Bonum generale nomen est, honesta pariter atq; utilia complectens: ut bonum animi, bonum corporis, bonum fortune. Bonitas uero non (ut multi opinantur) idem utique quod bonum honestum, sed idem quod benignitas. À primo fit bonus uir, bonus seruus, bonus iudex, id est, iustus, & exequens officij sui debitum: ab hoc bonus pater, bonus dominus, bonus Deus, bonus Aeneas, hoc est, benignus & clemens, quam alteram iustitiæ partē esse constituunt, uocantes eandem beneficentiam. Nam iustitiā partiuntur in duas partes: Iustitiā, quæ est seueritas: & beneficentiam, quam ego uoco bonitatem. Ergo qui plane bonus esse uult, planeq; iustus, bis bonus sit necesse est. Et



est. Et hoc quidem ad uirtutem pertinet. Est autem & alia bonitas, non ex industria, sed ex natura, tam homini quam quibusdam alijs rebus attributa. Cicero: Quae & bonitate naturae multum assequuntur, & progressionem dicendi: id est, excellentia & dote naturae. Quintil. At si in solo fecundo plus cultor, quam ipsa per se bonitas soli efficiet. Non dixit plus bonitas cultoris, quam bonitas soli, quia excellens cultor industria fit, non natura. Nonnumquam tamen bonitas pro iustitia, siue pro honesto accipitur. Cicero de Officijs tertio: Quum enim bonitatem aliquis, fidemque laudant, dignum esse dicunt, qui cum in tenebris nunc. Quintil. in duodecimo: Quod si in mediocribus etiam patronis conuenit haec, quae uulgo dicitur bonitas: cur non orator ille, qui nondum fuit, sed potest esse, tam sit moribus, quam dicendi uirtute perfectus? Nonnumquam etiam bonum accedit ad naturam uirtutis & bonitatis. Nam quum dicimus de equo & bono, non de rigore iustitiae, & de summo iure loquimur, sed quasi de bona equitate.

Lubricus.

CAP. CL.

Lubricus locus est, in quo nequeas insistere, nec ingredi: quales sunt herbae persuse sanguine, ut apud Vergiliū de Niso, & Homerum de Aiace Oilei, aut aliter humectatae, maris mora leuigata, lapidesque uel humore conspersi, terra glaciata, aqua gelata, pauimenta, ceteraque huiusmodi lubrica dicuntur. Inde per translationem adolescentiam uocamus lubricam, in qua qui sunt, uelut in glacie facile labuntur. Anguilla quoque congrua, muræna, & similia lubrica sunt. Alio tamen modo uideatur Cicero dixisse lubricos oculos, & imitatus eum Laetantius in libro de Dei opificio. Ita enim ait ille de Natura deorum: Sed lubricos oculos facit & mobiles, ut declinarent, si quid noceret: & aspectum, quod uellent, facile conuerterent. Dicti sunt oculi lubrici eo modo, quo a quibusdam pes lubricus, pro eo quod est in lubrico, ita oculi quasi in lubrico positi sunt, ut nix

queant consistere: quale est quum dicimus: Spargo humum floribus, pro eo, quod est spargo humi flores: & sterno lectum pallio, pro eo, quod est sterno pallium lecto.

Aequalis, & Aequabilis.

CAP. CII.

Aequalis quid sit, notum est, ut in illo: Sintque pares in amore, & aequales. Saepè accipitur pro coetaneo, siue coæuo.

Ut Vergilius:

Aequalemque ab humo miserans attollit amicum.

Lib. 5. Aene.

Cicero: Ego quum Maximum, cum qui Tarentum recepit, senem adolescens ita dilexi, ut aequalem. Et iterum: Nec cum aequalibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum uestra etiam aetate, atque uobiscum. Aequabilis, idem quod aequalis in priore significato, ut idem: Non ius aequabile, quid utilitatis haberet, acceperat. Iterum: Et uox reducitur in sonum quendam aequabilem, atque constantem.

Perfidus, & Infidus.

CAP. CIII.

Perfidus qui fidem uiolat: infidus cui non est fidendum: hoc a fido descendit, quod habet primam longam, siue fido a fidus: illud a fides, quod habet primam breuem. Ideoque haec duo adiectiua uario accentu efferuntur.

Moratus, & Morigeratus.

CAP. CIIII.

Moratus, qui moribus bonis est praeditus: Morigeratus, participium ex morigeror, quod est morem gerere, id est, obsequor, & obedio. Vnde morigerus, obsequens, obediens & facile morem gerens. Quod Accursius non intelligens (quid autem intelligat, si ignorat, quid sit morem gerere?) pro glossa scriptum reliquit, Soluat Apollo: quasi autem enigma esset, aut Apollo soluere aenigmata soleret, magis quam proponere soluenda. Et alibi: Primipilus, inquit, nomen Graecum est.

Proteruius, Procax, & Petulans.

CAP. CV.

Proteruius, procax, & petulans multum similitudinis habent, & quasi aliud alio magis increfcit, tam in factis, quam



quàm in dictis. Tria hæc, tum quandam lasciuia, libidinemq; declarant, tum iniuriam: nam & proteruam, petulantemq; eodem loco de inhonesta fœmina apud Ciceronem legimus pro Cælio: Si uidua libere, proterua petulanter, diues effuse, libidinoso meretricio more uiueret. Proteruam minore gradu, quàm petulantem significauit. Petulans, pro libidinoso, lasciuoq; accipi notum est; ut, -Petulansq; iuuenta. Et Ouidius:

Quinetiam ut possem uerbis petulantius uti,

Non semel ebrietas est simulata mihi.

Id est, lasciuus, & licentius. Procaces quoque meretrices legimus, qualis Bacchis Terentiana, ceteraq; impudice mulieres, quæ pudori suo (quæ una dos fœminarum est) ne uerbis quidem mordacibus simul & turpibus parcunt, à seipsis, suæq; conditionis fœminis capientes principium. Proteruia, leuior quædam contumelia, Procacitas maior, Petulantia maxima. Cicero in Sallustium: Ne in idem incidam uitium procacitatis, quod huic obijcio. Et iterum: Non enim procacitate linguæ, uitæ sordes eluuntur. Atque iterum: Nam quod ista inusitata rabie petulanter in uxorem, filiamq; meam inuasisti. Et iterum in eadem: Desine bonos petulantissima insectari lingua: desine morbo procacitatis isto uti. Sallustius in Ciceronem: Grauius, & iniquo animo maledicta tua paterer, Marce Tulli, si te scirem iudicio animi magis, quàm morbo petulantia ista uti. Et iterum: Bibulum petulantissimis uerbis lēdis. Hæc eadem nomina in factis quoq; nonnunquam reperiuntur, ut si quis ambulans per impotentiam mentis, obuium cubito feriat, aut cum contumelia sibi cedere cogat, hunc proteruum dicimus. Et Vergilius Austros procaces uocat. Et ab eodem: -Hædiq; petulci Floribus insultent: dictum est, quod hædi soleant iniuriam facere, per animositatem quandam transcendendo sepes, & in alia loca penetrando, quæ iniuria petulantia est.

Orbus, & Cœlebs.

CAP. CVI.

Orbus

Orbus est quicumq; aliqua re chara priuatus est. Proprie autem parens amissis liberis, quasi amissa luce oculorum. Vnde illud frequens: parens liberorum an orbus? Et hinc orbitas, quæ est illa qualitas patrum post amissos liberos, ut uxoris uiduitas post amissum maritum. Quintilianus de patribus, in ipsos loquens pro uxoribus, ait: Non habet orbitas uestra lachrymas super arduos rogos, tenetis inconcussam, rigidamq; faciem. Contrarium huic est, quum dicitur orbus, quasi orphanus, ut apud Terentium: Orba qui proxima sunt, uxorem ducant. Et hinc orbitas apud Marcum Tullium lib. 111. de Oratore quasi orphanitas: Deplorauit enim causam atq; orbitatē Senatus, cuius ordinis à consule, qui quasi parens bonus, atq; tutor fidelis esse deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis. Cœlebs, tam qui caruit semper uxore, quàm qui nunc caret, & inde cœlibatus.

Diurnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus.

CAP. CVII.

Diurnus, & diutinus nihil differunt. Vtrunq; enim & in bonum, & in malum reperitur, & utrunq; à diu, siue diutius uenit. Sed unum eo modo formatur, quo à die diurnus, à nocte nocturnus. Alterum quomodo à sero serotinus, à mane, siue à Matuta, quæ dea est, matutinus, utq; aliqui utuntur à uespere uespertinus. De diurnus plurima exempla sunt. De diutinus apud Ciceronem per pauca. Ad Brutum sic scripsit: Libertatis desiderio, & diutina seruitutis. Quintil. Non sic confundunt obuios graubus catenis colla stridentia, nec diutino squallore concreta facies. Quia dixi serotinus à sero, uideor significasse sero pro uespere, non pro eo, quod est tarde, siue post tempus. Hæc enim tria sero significat, quæ tamen penè idem sunt. Vna & uera significatio est pro uespere, quod est post occasum. Altera quæ hinc nascitur, quæ est post tempus. Quod enim post solis lucem est, id uere potest post tempus dici. Cicero:

u 3

Quum



Quum accusator Milonis identidem interrogans, instaret, quo tempore Clodius esset occisus, urbanè respondit, serò: non tam horam intelligens, quàm tardius occisum, & post tempus, quo debuisset occidi. Tertia significatio est, pro tardè, non pro tardius, ut apud Senecam in Hercule furente:

Serò nos illò refrat senectus.

Nemo ad id serò uenit, unde nunquàm

Cum semel uenit, potuit reuerti.

Serotinus igitur quum à primo significato (ut quibusdā placet) uenit, qui dicunt horam serotinam, tempus serotinum, plurius uiam serotinam, tum à posterioribus. Appellamus enim ut præcoces uuas, præcoces ficus, præcoccia poma, quæ ante legitimum, consuetumq; tempus, siue citò maturescunt, ita serotinas uuas, serotinas ficus, serotina poma, quæ post legitimum tempus, consuetumq; cæteris pomis, uel tardè maturescunt. Præcox quoq; ingenium per translationem dicimus, quod nimis citò maturitatem consecutū, nimisq; citò uidetur adoluisse. Ideoq; ait Quinti-

Lib. 7. ca. 4. til. Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquam peruenit ad frugem, id est, non ferè unquam ad perfectionem, tanquam ad frugem, fructumq; peruenit. Præcox quasi ante tempus excoctum. Huic simile ac dissimile est, præmaturus, quod est antè quàm sit maturus & ante maturitatem: ut, segetes præmaturæ, frumenta præmatura, poma præmatura, id est, nondum matura. Et per translationem præmaturus sum militia, præmatura ætas, præmatura legatio, præmatura allocutio, præmatura postulatio, id est, immatura. Quamquàm maturum ipsum in figuris propriè dicitur, & id uno modo. In personis uerò figurate, & hoc duobus modis. Vno sic: Ego sum maturus audiendæ philosophiæ, tu es maturus rei militari, id est, perfectionem temporis habeo ad hanc rem. Vnde senilis ætas uocatur matura, quasi omnino perfectæ, & tempus debitum affecta. Altero sic: Ego sum homo maturus, id est, perfectis moribus: & in hac signi

significatione non componitur. Inde matureasco, maturus fio. Et maturo maturas, maturum facio, uel perficio, atque fislino. Maturo. Ut Vergilius: Maturate fugam. Cicero ad Herennium in ætate maturrima dixit, pro in ætate festinatissima. Et mature aduerbium pro citò.

Annuus.

CAP. CVIII.

Nnnuus eodem modo dicimus, quo diurnus: spatium diurnum, spatium annuum, unius dici, unius uel anni. Annuus quoque quomodo quotidianus. Febris quotidiana est, quæ singulis diebus uenit. Ita apud Vergilium:

Atq; annua magnæ Sacra refer Cereri.

id est, singulis annis. Et duo illi Epicurei philosophi annua febris quo die nati fuerant, corripiebantur: qua febris & mortui sunt, atque eodem quidem die. Dictum est ergo annuum, quasi anniuersarium. Nam ut festa, ita febres quibusdā, quorum etiam Augustus fuit, anniuersaria sunt.

Capitalis.

CAP. CIX.

Capitale odium, quod caput & uitam alterius petit. Cicerone: Cum his tribunus plebis capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat cōsul, disideret. Item capitale supplicium, capitalis morbus, qui caput alterius petit. Capitalis autē homo, capitale uitium, capitale peccatum, non quod petat alterius caput, sed cuius caput, aut propter quod caput committentis peti debeat ad poenam, ut idem: Capitalis Etheocles, uel potius Euripides. Et alibi: Fieri ait in ciuitate uitia capitalia.

Meritorius.

CAP. CX.

Meritoriam tabernam, diuersorium atq; hospitium mercedinarium uocamus, quò cuique introire licet danti mercedem. Nam merere, mercede operari, laborare, atque alteri inservire est. Ideoq; merere, in militia est exerceri, proprie tamen spe stipendij, ac præmij, quod dicitur stipendia facere. Hinc meretrices dictæ, suam & ipsæ militiam exercentes, ac stipendia sua fac

Catamiti. sua facientes. Et inde adiectiuum meritorium meritoria meritorium, unde scorta mascula, pueri meritorij uocantur: nam puella non uocantur meritoria: quippe proprium suum habentes. **Catamiti.** nomen, quod est meretrix. Quidam aiunt hos pueros, dici Catamitos, quod nubi non uidetur, sed potius concubinos: meritorij nanque, ut meretrices, pretio merent. Cicero in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, scorta cum matribus familias uersabantur: ingenuos liberos dixit. Meritorios ergo non liberos: **Mango.** quos mango, qui ideo homines mercatur, ut uadat, commodare etiam abutendos pretio solet: siue illi dominorum permissu, aut ipsi suo iure prostant. Appellamus corpus meritorium tam puerum meritorium, quam meretricem: orationem quoque meritoriam, quasi uilem, & male coemptam.

Infensus, & Infestus.

CAP. CXI.

Infestare. Infensus uehementer iratus, & odium gerens. Infestus uehementer molestus, atque in aduersum uadens. Inde infestare in cursibus crebris molestia afficere: & signa infesta quae in aduersum tendunt, hoc est, uexilla in hostem euntia, ut molestiam inferat. **Molestare.** Molestare autem rarius reperitur, quam infestare. **Molestus.** destinus iurisconsultus ait: Ab Aurelio Sempronio fratre meo, neminem molestari uolo.

Præsens.

CAP. CXII.

Præsens. non modo quod est huius temporis, sed etiam alterius, ut Cicero: Ego incolumitati ciuium primum, & postea dignitati: ille presenti potius dignitati, quam futurae confulabat. De mortuo loquitur: ergo non nunc presenti, sed tunc. **Quintilianus** de ipso Ciccone iam defuncto loquens ait: Postea uero quam triumphali proscriptione consumptus est, passim qui oderant, qui inuidebant, qui emulabatur, adulatores etiam presentis potentia, non responsurum inuaserunt. Presentis potentia, quae tunc erat praesens. Neque in praeteritum modo, uerum etiam in futurum, ut Horatius:

Pleraque

Pleraque differat, & praesens in tempus omittat. Hoc amet, hoc spernat promissi carminis autor. In praesens, id est, in suum tempus, ut dixi, & quando tempus dicendae rei aderit, nisi accipiat pro impraesentiarum. Ut idem secundo Carminum:

Letus in praesens animus, quod ultra est,

Ode. 16

Oderit curare, & amara lento

Temperet risu: nihil est ab omni Parte beatum.

Præsens quoque dicitur subitus, & non dilatus in alterum tempus. Ut Vergilius:

Præsentemque uiris intentant omnia mortem. Iuuenalis:

Pœna tamē præsens, & præsens ultio. Vnde præsentissimum

periculum, & præsentissima medicina, remedium præsentissimum,

uenenum præsentissimum, quod etiam præsentaneum uocatur.

Præsentissimum, quia statim aut sanat, aut occidit. Et quoniam

ea quæ præsentem uim affectumque exhibent, præstantiora, ac

potentiora cæteris uidentur: ideo in hunc quoque sensum accipi

solet, ut præsens animus, dicitur præstans atque excellens. Et præ-

sens remedium, præsensque uirtus, id est, potens, & in primis

efficax. In rem præsentem, non tempus, sed locum significat, ut

Cic. Offic. lib. 1. Ut si constitueris cuiquam te in rem præsentem

esse uenturum, id est, ad locum de quo controuersia est. Liuius

lib. xxxviii. Responderi legatus utriusque partis placuit, missum

ros se in Africam, qui inter populum Carthaginiensem, & re-

gem in rem præsentem disceptaret. Idem lib. xlviii. Eodem anno

inter populum Carthaginiensem, & regem Masinissam in rem

præsentem disceptatores Romani de agro fuerunt. Valerius Max.

lib. vii. Qu. Fabius Labeo arbiter a senatu finium constituenda

dorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, quum in rem præ-

sentem uenisset, utrosque separatim monuit. Ad tempus, duobus

modis sumitur. Vno ad conditionem temporis, necessitatem, oportunitatem. Cicero pro Milone: Quam ad tempus apte

4 5 simula

simulationes. Quintil. Fingere nimirum ad tempus uidebor, & rem nimum manifestam imprudenter complorare. Altero ad spatium temporis: ut, silebo ad annum, latebo ad tempus: id est, usque ad annum, & usque ad tempus quoddam, uel in tempus. Vt Quintil. Optimum emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post intervallum uelut noua atque aliena redeamus: id est, usque ad aliquod tempus. Nam sepe **Vsq; subin-** subintelligitur usque, ut idem. Neq; id ueteribus Romanis decore fuit, argumentum est sacerdotum nomine & religione durans ad hoc tempus saltatio: id est, usque ad hoc tempus.

Stultus, Fatuus, & Stolidus. CAP. CXIII.

Stultus qui imprudens est, & improvidus: multiq; non insipientes homines aliquando stulte agunt. Fatuus, plane insipiens est, tractum à sapore ciborum: Nam quum illi non sapiunt, fatui dicuntur. Ita homo qui non sapit, fatuus uocatur: Martialis:

Vt sapiant fatuae fabrorum prandia betae,

O quam saepe petet uina, piperq; coquus.

Melior huius uocabuli uidetur haec causa, quam ea quae quibusdam placet, fatuos dictos qui furore quodam (quali uxor regis Fauni Fatua nomine, corripit solebat) futura praedicunt: ut illa faciebat. Stolidus est, qui proximè accedit ad naturam senesumq; pecudum.

Beatus.

CAP. CXIIII.

Beatus qui rebus omnibus ad uitae usum, ornatumq; spestantibus abundat. Ideoq; locupletes sanè omnes beatos uocamus, ut apud Iuuenalem: Vetula uestica beata. Et Cicero: Sint florentes, sint beati. Et alibi: Crotoniata quondam quum florent omnibus copijs, & in Italia quum in primis beati nominarentur. Vnde apud inferos in Elysij campis beati uocantur, & à nobis qui apud superos uiuunt: ut penè idem sint felices. **Felices,** ces & beati, felicitas & beatitudo. Felices, inquam, omnium bonorum

horum cōpotes. Sunt & aliae res pro sua quaeq; natura beatae, felicesq; ueluti de uoce apud Quintilianum: Ornata erit pronuntiatio, cui suffragatur uox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aëra, auribus sedens. Beata dixit pro eo, quod est plena, & perfecta. Et alibi: Nam uocis, quantam in nullo cognoui, felicitas.

Mollis homo Molle opus. CAP. CXV.

Mollis homo dicitur, & molle opus, hoc in laudem, illud in uituperationem. Vergilius:

India mittit ebur, molles sua tura Sabae. Idem:

Excudent alij spirantia mollius ara:

Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus.

Quod non sine ratione factum est. Nam qui non fuerit seuerus, fortis, & constans, & in morem rei durae patiens, resistensq; fortunae uel aduersae, uel blandae, hic mollis est, similis cerae, & tenellis plantis: quum praesertim qui mollicula membra habent, frè molli sint mente, ut pueri, foeminaeq;. Contra autem milites, nautae, agricola, ut corpore, ita animo indurati putantur: hoc igitur modo mollis accipitur in uitium. In laudem uerò, quod ut uitio datur durum, ut durus cibus, durum cubile, durum solum, ita durum ingenium, ueluti durus equus ad domandum, durum ingenium ad docendum, & (ut sic dicam) sculpendum, eadem ratione molle dicitur, quod non est durum, eritq; laudabile. Quintilianus de signis loquens, inquit: Illius opera duriora, huius molliora. Dicuntur autem signa opera sculptilia, siue filia, siue cetera eiusmodi ad effigiem animalium fabricata: quae admodum tabulae, opera pictorum. Siquidem in tabulis antiqui pingebant non in parietibus. Haec talia magis dicuntur mollia, quae sunt, quam ingenium, quod facit.

Crudus.

CAP. CXVI.

Crudus uocatur, non qui cibum indigestum habet in stomacho, sed qui aegre, difficileq; digestibilem, & à quo offendi

fenditur, uel tanquam nimio, uel tanquam noxio, ut Cicero de Roscio: Qui in cenā non ueniret, quod esset crudior. Et Quintilianus crudo oratori declamandum non putat. At cibo indigesto fere et oramus, et negocia agimus, uel magis, quam digesto. Siquidem digesto, et modificato cibo iterum refici malumus, quam cetera facere. Appellamus autem hominem crudum, praesertim qui est truci aspectu, quod eius aspectu oculi nostri offenduntur, ut stomachus cruditate cibi, uel quod facies crudum habentis animum insuauis, et foeda est, ut facies crudum stomachum habentis, siue crudum cibum in stomacho. Est etiam crudum idem quod recens. Vnde crudus dolor, crudum uulnus. Et recrudescere dolor, et uulnus dicitur, quasi renouari. Et cruda poma dicimus, quae non sunt matura, ut Cicero: Poma, quae cruda sunt, uiuunt: quae autem cocta, et matura, decidunt.

Recludescere.

LIBRI QVARTI FINIS.

LAVRENTII VALLAE
IN QVINTVM LIBRVM
ELEGANTIARVM
PRAEFATIO.

TERTIVS iam mihi, et propè quartus annus agitur peregrinanti semper, et per omnia maria, terrasque uolitant, proxima etiam astate, et quidem tota militiam experto: quod utrum honestiore, an magis necessaria causa fecerim, haud equidem scio. Illud tamen uel me non affirmante, indubitatum cunctis esse non ambigo, quae maxima atque adeo sola studiorum praesidia sunt, ea mihi omnia defuisse, literatorum consuetudinem, librorum copiam, loci opportunitatem, temporis

poris otium, ipsam postremo animi uacuitatem. Quorum singula quum plurimum incommoditatis asserant, quum defunt, quid tandem putandum est, uniuersa fecisse? Tametsi repugnauimus assidue, et quoad licuit necessitatibus reluctati sumus. Interque nauigandum, peregrinandum, militandum, frequenter ad studia reuersionis: ita ut si nihil lucris in literis (quod optabamus) certe (quod proximum est) nihil damni faceremus: quod si non contigit, iacturam hanc multarum rerum notitia, quas uel uidimus, uel sumus experti, fortasse pensabimus. Hac enim praecipue uia Homerus informandum esse uirum sapientem praecipit, Vlyssis exemplo. Ita nanque Odysseam inchoat:

Dic mihi Musa uirum captae post tempora Troiae,
Qui mores hominum multorum uidit, et urbes.
Quaquam quid tergiuersamur, quid blanda, aut inani excusatione nos fallimus? qualescunque redierimus, nihil tamen, quo dotem filiae iam me absente adultae ampliare queamus, attulimus, et collocandi iam tempus est, satiusque multo quam primum nuptui dare, quam diutius custodiendo, pudicitiae periculum adiacere. Mira enim est puellae, uel procorum, uel amatorum multitudo. Ipsa quoque teneri amplius non uult. Et (quod me ualde sollicitum facit) alios magis incipit amare, quam patrem. Quare non uacat comparare plura, quod splendidius, ac magnificentius colloceamus. Sex nanque talenta quae ante professionem nostram parata, ac reposita erant, in dotem dabimus: quod quum satis esse debeat, tamen plus est multo quod posthac temporis acceptione adiacere possimus. Et certe similia impedimenta (ut de morte taceam) extimescenda sunt. Ne forte (quod diu omnia auertant) uel absente patre, uel mortuo, filia (ut quae ea aetate, atque adeo ea mente sit) prosteret. Sufficiant igitur huic operi quatuor superiora uolumina, quintumque hoc de uerbis, accedente sexto de notis autorum. Quod si etiam plura scribendi facultas, tempusque suppeteret, nescio an faciendum putarem.

Cum

Cum sciam, ea quæ uel optima, atq; pulcherrima sunt, nisi com-
pendij gratia iuuentur, ut pontificales olim carnae longitudinis
fastidio laborare, simulq; huius, de qua loquor, materia, nemi-
nem (de prudentibus loquor) uniuersum corpus aggredi esse
ausum, suam sibi unusquisq; particulam ad scribendum delegit,
siue ne longiore opere legentibus fastidium moueret (quod enim
uocabulum non suam habet in significando elegantiam?) siue
immensitatem, infinitatemq; uoluminum ueritus. Quibus rebus
me quoq; motum fuisse fateor, cum mea sponte, tum illorum ex-
emplo maxime, ne semper imperfectum, ne semper inclusum ha-
bere, ne semper efflagitantibus opus negare uideamur: ne ne
quibus obsequi, et à quibus laudum suffragia nasci cupimus,
eisdem iuste querele, iustaq; uituperationis materiam præbea-
mus. Tum eò quod insidiatores, et fures re expertus (ut secun-
do libro dixi) cauere debeo, quos nunc multò plures esse ac fore
amici ostendunt: quæ causa Prisciano (ut ipse testatur) fuit, ut fe-
stinantius opus illud de arte grammatica ederet. Hac eadem nos
causa, et cæteris, quas enumerauimus, sumus adacti, non modo
ut festinantius libros nostros, uerumetiam ut pauciores edere-
mus. Et illi tantum æmulatorum insidiæ nocebant, mihi etiã præ-
ter cætera fautorum, atque amantium studia nocent. Tradatur
ergo aliquando uiro puella, contenta hac (quantulacumq;) do-
te. Non enim formosam esse credibile est, quæ maritum, nisi ma-
gnitudine dotis conciliante non inuenerit, uirgo præfer-
tim. Maritum autem puellæ coctum literatorum in-
telligimus, à quo sanctitatem uxoris, pudor-
emq; et custoditum esse cupimus, et
custodiri debere testamur. Sed ad
promissam uerborum dispu-
tationem (cuius hoc li-
bro locus est) de-
scendamus.

Disco



DISCO & edisco manifestè differunt. Nam
discere est, ut intelligas: ediscere uerò, ut me-
moriter complectaris. Ideoq; caput apud
Quintilianum, quod inscribitur de ediscendo,
ita incipit: Illud ex consuetudine mutandum
prorsus existimo in his, de quibus nunc differimus etatibus, ne
omnia, quæ scripserint ediscant, et certa, ut moris est, die di-
cant. Dedisco, quod didici, obliuiscor. Dedoceo te, ostendo fal-
sum esse, quod doctus es, docēs quod uerum est, ut apud eundem
in secundo: Et quidem prius, ac difficilius opus dedocēdi, quam
docendi. Illud quo quidam utuntur, instruo, quale est: Instruam
te in uia hac, qua gradieris: nobis apud idoneos autores incom-
pertum est. Dicimus enim instruo classem, instruo aciem, instruo
causam, instruo militem: non autem discipulum, aut mētem ali-
cuius, nisi eo modo, quo instruimus ea, quæ dixi.

Excogito, Reperio, Inuenio, Offendo, Nactus sum.

Excogitare, est per cogitationem inuenire: idq; ad res tan-
tum incorporeas pertinet: ut excogitauit argumenta, ra-
tiones, figuras, causas. Est ergo excogitare et inuenire, consi-
lij reperire uerò, fortune. Vnde Ouidius:
—Tu non inuenta, reperta es. Sed iam usus obtinuit, ut idem
sit reperio, quod inuenio. Est autem inuenire uel consilio, uel
casu, siue corporea, siue incorporea reperire. Offendo frē quod
reperio, neque solum reuertendo, et ad statum rerum publica-
rum, uel priuatarum pertinet: ut, offēdes rempublicam pertur-
batam consilij nepotis mei: Verumetiam sine his, ut idem Cice-
ro: Sed tamen neminem tam maleficum offēdi, qui illum nega-
ret Antonij dignum senatu. Nactus sum etiam pro inueni, seu
reperi si frequenter accipitur, ut idem in Paradoxo: Eum tu ho-
minem

minem terreto, si quem eris nactus, istis mortis aut exilij minis. Et de Senectute: Vitis quidem quæ natura caduca est, & nisi fulta est, fertur ad terram, eadem ut se erigat, clauiculis quasi manibus, quicquid est nacta, complectitur.

Desipio, Desipisco, & Resipisco. CAP. III.

Desipio, siue desipisco significat, uel quòd aliquid à comuni sensu, sapientiaq; minus habeo, uel quòd à meo sensu destitutor. Quod ferè uitium aut ex ætate uenit, aut ex morbo, aut timore, aut amore, aut simili aliquo affectu. Cuius contrarium est resipiscere: & senes quidem iam demètes nunquam resipiscunt: ceteri autem resipiscere, id est, ad priorem mentis statum, uel ad meliorem mentem redire solent. Terentius: Multo omnium nunc me fortunatissimum puto esse gnate, quum te intelligo resipuisse.

Prohibeo, & Inhibeo. CAP. IIII.

Prohibeo uel generale nomen est, uel ante rem inceptam. Inhibeo autem re iam incepta. Illud uetat, ne quid facias, uel ne quid incipias: hoc ne pergas ire, desistasq; ab incepto. Vergilius:

Quod genus hoc hominum? quæ ue hunc tam barbara morem
Permittit patria: hospitio prohibemur arene. Idem:

Parcite iam Rutuli, & uos tela inhibete Latini.

Vtor, Fungor, & Fruor. CAP. V.

Vtor & fruor aperte differunt, sed non ea ratione quidā uolunt, omnia sua imperitia confundentes, qui aiunt nos uti humanis, frui uero diuinis: imò & diuinis utimur, & humanis fruimur. Quis enim mihi usum diuinorum interdictis? quis rursus uetet me frui rebus meis, labore & industria paratis? aut quis dicat me frui sacris, cum in illorum uersor usu atq; administratione? Vel quis neget, quum uoluptati operam do, me frui his rebus unde capio uoluptatem? Quòd si dicerent, debere nos frui rebus diuinis, uti uero humanis (quanquam ne in hoc

hoc quidem illis accedo) fortasse audirem. De rebus enim, non de uerbis disputarent. Nunc uerbum exponunt, non res. Sed hoc cum sua imperitia, & (quod scdus est) cum sua pertinacia relinquamus. Vti igitur est alterius rei gratia. Frui nullius, sed **Vti, frui.** (ut sic dicam) propter se. In illo iter est, in hoc meta. Hoc alterius finis, ad quem illud tendit, qui hoc habet, quiescit & contentus est: qui uitur, nunquam contentus est, semperq; ulterius tendit. Ideoq; reprehensus est Annibal, qui cum posset uti Cannensi uictoria, frui maluit. Vtor armis, uitor domo, uitor libris, uitor studio, diligentia, operaq; ut ex hoc postea emolumentum aliquid boniq; consequar. Fruor bonis meis, fruor tuo aspectu, tuo colloquio, tuo cantu: hoc est, delectatione, uoluptatemq; percipio ex hac re, atque ex huius rei usu. Nonnunquam eadem re duo pariter, hic uitur, ille fruitur, ut si alter ad focum sedeat sanitatis causa, alioqui id non facturus, alter uoluptatis: hic non tendit ultra, sed apud finem ipsum quiescit: ille non contentus presenti conditione, ad ulteriora tendit: qualis Annibal si fuisset, nec tam presenti uictoria requiescere, quam progredi maluisset, non cum Adherbal scire uincere, sed uictoria nescire uti, dixisset, id est, qui frui illa, quam uti maluerat. Dicimus tamen nonnunquam utimur pro fruimur, uerecundie cuiusdam causa: ut, uitor pane triticeo, uitor palmulis, uitor ficis, quasi uiuendi potius causa edamus, quam edendi causa uiuamus. Deniq; frui est delectationem capere ex utendo. Itaque in idem recidunt, idemq; efficiunt frui, delectari, uoluptatem capere. Quo fit, ut non fuerit causa, cur recentiores hoc uocabulum frui, unde uenit fruitio, solis rebus diuinis dare uoluerint. Habet enim hoc uerbum duo supina fruitum, & fretum: quorum primum uix in usu est, nisi apud eos, qui uerborum nouitatibus & gaudent, & gloriantur. Secundum significat confisum, ut fretus fortasse familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Ad iungimus etiam alterum uerbum ad personam (de uitor dico)



Utor. significatq; conuersor: ut, opera tua utor. Idem Cicero ad Caelium: Fabio uiro optimo, & homine doctissimo, familiarissime utor. Et inde fit usus: ut, usus mihi fuit tecum, id est, conuersatio, familiaritas, & consuetudo. Quintil. Mulierem cum qua longa consuetudo, seu longus illi fuerat usus. Atque quia solemus aliqua re ideo uti, ut ex ea fructum percipiamus, factum est, ut dicamus usum pro utilitate & fructu, tam in singulari, quam in plurali: quorum exemplorum plena sunt omnia. **Fungor.** autem idem est, quod officium, munusq; ago: ut, fungor magistratu, fungor praetura, fungor legatione, fungor officio delegato, fungor munere iudicis. Fungor autem uita, quod fungor officio uitae, & munere administrandi, gubernandiq; corpus, munere, **Defunctus.** inquam, assignato nobis ab imperatore deo. Inde defunctus est uita, id est, finiuit officium uitae. Vergilius: O tandem magnis pelagi defuncte periculis. Titus Liuius: Defuncta morbis corpora salubriora esse coepere. Defunctus periculis, quod finita sunt pericula: & defuncta morbis corpora, quod finiti sunt morbi corporum. Legimus etiam defunctus morte, id est, mortem finiuit. De potior dixi alio loco.

Sedo, Sedeo, Sido, Sisto, & Stator. CAP. VI.

Stare est non ire, in his duntaxat, quae eunt sine pedibus, aut quae erecta non sunt: ut, nauis stat, flumen stat, currus stat, sol stat, unde est solstitium, & iustitium, quia ius stat, forisq; clausum est. Anguis etiam & piscis, & lacertus, & auis in aere stant. Quaedam ediuerso dicuntur stare, quae erecta sunt, quandiu non cadunt. Sed haec ferè sunt inanimata: ut, arbor stat, simulachrum stat, domus stat, columna stat. Quaedam uero non dicuntur stare, nisi nec eant, & erecta sint: ut, homo, equus, uolucrisq; stat. Namq; homo quum sedet, & equus quum recumbit, & auis quum cubat, non stant, nec tamen eunt. Illud tamen notandum aliter dici sedere de hominibus, aliter de auibus. Nam cetera non sedent, nisi simia, & si quid est simile. Ipsum uero sedere

sedere auium, est in loco altiori esse, ut passer sedet in tecto, hirundo sedet in pertica, cornix sedet in arbore. Nec recte dixeris, stat in arbore, sed tali potius quodam modo cornix stat, non cubat.

Vergilius:

Alitis in parua subitam conuersa figuram,
Quae quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras.

Quintilianus: Ut si queratur, an sit credibile super caput Vae Lib. 2. ca. 4.
lerij pugnatis sedisse coruū, qui os oculosq; hostis Galli, rostro atq; alis euerberaret. Deniq; eodem modo dicitur sedere auis super rem quampiā, ut homo super equū, aut iumentū: nō dicitur stare, aut manere, sed sedere, quocūq; modo, aut quocūq; corporis habitu, gestuq; cōpositus sit. Sidere autē à sedere multiū dicitur. Est enim sidere deorsum descendere, pessumq; ire. Verg. Sedibus optatis gemina super arbore sidunt. Aeneid. 6.

Id est, ab alto demittitur, unde subsidio, insido, ut idem: Subsidere ualles. Et iterū: Subsedet dubius. Nā (ut ego sentio) à sedeo praeteritū mutuatur. Inde insido quoq; insedi, & resido resedi, asido asedi. Siquidē asidere est apud aliquē, ut agrotū, ut resgem sedere. Cum enim Sallustius inquit: Consul postquam asedit: magis ab asido quam ab asideo praeteritum hoc esse significatio potest esse documento. Ut autem à sedeo distat sideo, ita a sto sisto: ut, siste lachrymas, siste fugam, siste gradum, id est, Sisto. sic stare gradum, stare fugam, stare lachrymas. Atque ut illa superiora idem praeteritum habet, uel alterum ab altero mutuū sumit: ita haec duo idem supinū, uel sisto à sto, uel sto à sisto accipit, quod est statum. Vnde fit stator, quod magis à sisto, quam à sto descendit: ob idq; Iupiter Stator uocatus est, qui Romam Iupiter lum orantem, ut fugam suorum sisteret, audiuit. Quare nescio, Stator. cur Hieronymus contra Iouinianum dixerit, offendet Iouem Statorē, qui libenter sederit, quasi Iupiter stator à Stado dicatur, & non à sistendo. Nimirum oblitus historiae est, ut super

Tharsis. Ionam fabulæ, ubi ait: Ex Iope Iudææ portu Andromedam à Perseo liberatam. In quo eorum manifestus est error, qui quum legūt, quod Ionas surrexit, ut fugeret in Tharsis, & uenit Iopen, opinantur hanc esse Andromedæ urbem, quum sit in India ciuitas Tharsis, unde illa fuit, ut ipse quoque Hieronymus meminit. Ouidius libro primo de Arte amandi:

Andromeden Perseus nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

Candida si non sum, rapuit Cepheia Perseum,

Andromeda patriæ fusca colore suæ.

Eadem obliuio eiusdem fuit, quod Gallos matris deum in Osee ait esse ex gente Gallorum, qui à Romanis ob ignominia illius nationis uindice animo effœminatur, quum à Grecis hoc antea, ut tunc, fuerit factitatum. Sistere dicimus etiam pro presentiare, & presentiam corporis exhibere, dictum ab eo quod non tantum comparere quis debet, nisi & maserit: unde de iudicio sisti, hoc est, de sistendo aliquem in iudicio. Cicero ad Atticum: Des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Calēdas Ianuarias, ubi cūq; erimus, sistas. Et hinc stator, nuntius tabellarius uel consulis. Idem de Officijs libro tertio: Vas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuertisset, moriendum esset sibi. Vergil.

Stator.

Et patrio te limine sistam.

Appeto, & Expeto. CAP. VII.

Appetitus. Appeto cum affectu: Expeto cum ratione. Appeto qualidam cūq; Expeto honesta, planeq; bona. Vnde de rebus expectendis scripsere philosophi, quæ scilicet peti debent: non autem de appetēdis: ex quo deriuatur appetitus, qui immensa, & immoderata cupiditas dicitur. Quare qui dixit, Omnia bonum quoddam appetere uidentur, mallem dixisset expetere.

Vendico, & Vindico. CAP. VIII.

Vendico idem est quod (ut sic dicam) approprio, ac meum esse dico. Quintilianus: Circo usitatum nomen Poeni sibi uendicant

uendicant. Et iterum: Rusticus petit partem bonorum, orator sibi totum uendicat. Et ferè hoc uerbu postulat datiuū, & hunc frequētissime ex pronomibus primitiuis: ut, hunc agrum ego uendico tibi, tu uēdicas tibi, frater uendicat sibi. Vindico ulciscor, unde uindicta, quoties iniuriam cōtumeliā uel illatam punio. Interdum uindico, idem quod ab iniuria, cōtumeliā uel, siue iactura faciēda defendo. Cicero pro M. Marcello: Nobilissimamq; familiā iam ad paucos redactam penè ab interitu uindictæ casti. Idem de Senectute: Et est senectus natura loquacior, ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare: uitijs, id est, uituperationibus, quemadmodum criminibus, pro criminationibus. Dicimus uindicare in libertatem, aut in seruitutē, quasi asserere in libertatē, aut in seruitutē, non (ut quidam uolunt) uendicare: ut Liuius lib. x x i i i. Inter mōri uehementioribus, quā quæ pati possit, remedijs ciuitatē sinere in ipsa uindicta libertatis peritura. Et in secundo: Præmū indici pecunia ex ærario, libertas & ciuitas data. Ille primū dicitur uindicta liberatus. Quidā uindictæ quoque nomen tractum ab illo putant, Vindicio ipsi nomē fuisse. Ego nescio an uendico reperiatur, sed tantū uindico.

Explodo, Complodo, Supplodo. CAP. IX.

Explodo nō tantum significat eicio, sed eicio manibus, & quidem cum sono pulsantibus, qualiter quēpiā ē domo, ē theatro, ex aliquo concilio iniectione manū, atq; pulsatione eijcimus. Quod apparet ex alijs à plodo compositis, complodo, & supplodo. Est enim cōplodere aduersas manus inuicem collidere: quod fieri pluribus de causis solet, uel ad testificandum, more scēinarum, dolorem, uel præ gaudio, uel per subitam admirationem, uel si quæ sunt aliæ causæ. Supplodere est pedem terræ incutere, quod interim solet in oratore laudari. Itaq; quū dicit Cicero: Quoniā Pyrrhonis, Aristonis, Herilli iāpridē explosa sentētia est: appositissimo uocabulo (ut semper) est usus. Non enim dixit eiectam sententiā eo modo, quo cætera eijciuntur, sed



tur, sed quasi pulsatione manuum, tanquam ipsi illi huius sententiae autores e coetu ab ipso coetu, iniectis in eos manibus, cicetti sint, ut apertius alio loco indicant: Histrio si paulum se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est una syllaba breuior, aut longior, exhibetur & exploditur.

De Dico, & quibusdam compositis ab eo.

C A P. X.

Dicere proprie est oratorum, & eleganter, facundeq; loquendum. Quintilianus libro decimo: Nam mihi ne dicere quidem uidetur, nisi qui disposite, ornate, copioseq; dicit, *In praef. li. i.* Cicero de Officijs: Ut non modo Graecarum literarum rudet, sed etiam docti aliquantulum se arbitrentur adeptos, & ad dicendum, & ad iudicandum, id est, in oratoria arte, & in philosophia. Omnes frere codices habent discendum pro dicendum. Quod exemplum ideo subieci potissimum, ut uulgus emendarem. Vnde dictio uocatur oratoria & facunda oratio. Nam ab illo **Dictio.** generali huius uerbi significato fit dictio, quae est uocabulum **Dicto.** siue uerbum. Ex hoc ipso uerbo dico, duo frequentatiua oriuntur, **Dictito.** tur, dicto & dictito: sed posterius potius frequentatiuum est, & idem est quod frequentibus temporibus, frequentibusq; locis dico & narro. Alterum autem est, quod dico, si id alter scribens excipiat, & manu styloq; notet, ut Cicero ad Atticum quadam epistola testatur, se illam non scripsisse, sed reparandi lateris gratia obambulantem dictasse. Et Quintilianus delicias dictandi appellat, sentiens delicati, non laboriosi esse dictare, nec accurate dictando scribi. Ita dicta sunt dictito & dicto, a dico, ut uentito, & aduento a uenio, & cadē penē ratione signifi- **Ventito.** cant. Nam uentitare est frequenter uenire: aduentare uero pro- **Aduento.** ximum iam esse ueniēdo. Visitare autem eodem modo dicitur, **Visitato.** significatq; non frequenter uiuere, sed uesci, & quasi uictu uti, siue tali genere uictus frequentissime & frere semper uti: ut, Sars **Dictum.** mata uictitant lacte. Dictum & dicta de omni sermone intel- liguntur,

liguntur, sed specialem quoq; significationem habet pro dicaci **Dicta.** sermone: unde dicta est dicacitas, quam Quintilianus ita des- *Lib. 6. cap.* nit: Dicacitas sine dubio a dicendo, quae ex omni genere com- de risu. ni dicta est. Proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem. Ideo Demosthenem urbanum fuisse dicunt, dicacem negant. Dicacitas igitur (ut dicebam) sermo cum risu aliquos **Dicacitas.** incessens: Dictum uocatur, quod Graece οὐδυνα dicitur: quale est Ciceronis: Nisi forte iure Germanum Cimber occidit. Germani, quos Francos nunc dici Hieronymus ait, & Cimbri nationes sunt olim inter se dissidentes. Cicero autem de quodam cui no- men erat Cimber, a quo frater occisus est, loquitur, captans ri- sum ex hac ipsa ambiguitate sermonis. Et illud Terentiani Thra- sonis in adolescentulum, quod Gnato uetus dictum credidisse se simulat, id est, ueterem facetiam, ac uetus ridiculum:

Tute lepus es, & pulpamentum queris.

In Eunuch.

Valerius Martialis ad Donatianum:

Consuere iocos uestri quoq; ferre triumphi,

Materiam dictis nec pudet esse ducent. Qualia autem sunt dicta, quae in ipsum triumphantem milites iaculari solebant, illud quod Caesari dictatori fuit decantatum erit exemplo:

Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias:

Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.

Illud subegit, & Caesarem, in quem dicitur, mordet, & alijs apud quos dicitur, risum mouet.

Adorare, & Supplicare.

C A P. XI.

Adorare ab oro, quod est ore precor, componitur: suppli- care a plico, quod genu, poplitemq; aut ceruicem plica- mus, quum a potentiore aliquo magnum quid precamur. Et ta- men adorare sine ore, hoc est, sine uoce fit, non sine plicatione genuum, ac gestu corporis. Supplicare sine plicatione genuum, ac gestu corporis, non sine ore, & uoce. Hinc est, quare suppli- care tantum homini datur, adorare etiam mutis: unde elephas *x 4* & phoc

et phoenix, et alia quaedam irrationalia solem adorare dicuntur. Nosque rebus mutis, et sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut regum status, signis, uestibus, literis, aliisque similibus. Et praecipue picturis, imaginibusque, tum dei, tum sanctorum, tum ipsius etiam crucis, quam sapientes adorant, stulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de sudario dico, ceterisque similibus: idem de reliquiis sanctorum, quorum corpora praesentia adoramus, animas uero absentes oramus. Si quid autem ad haec muta, quae uidemus, dicimus, salutatione utimur, non precatione, quale est: Salue sancta crux.

Assurgo.

CAP. XII.

Assurgunt sani, ut stent, aut ut obuiam cant: assurgunt aegroti, ut sedeant, aut ut cubito innitantur. Vtroque modo, in alterius honorem aut officij, aut benevolentiae causa hoc agent. Ideoque frater adiungitur dativus: ut, aduenienti magistratui omnes assurgimus etiam morbo affecti, uidelicet ob honorem. Et, pater quum iaceret in lecto, rediit a peregrina militia filio assurrexit, optatissimum illud caput amplexurus: nempe ob charitatem.

Tollo.

CAP. XIII.

Sustuli filium ex uxore, id est, habui filium: Item sustuli filium, id est, educaui: et ab utroque fit sublatum. Primum est a tollo, pro capio: secundum a tollo pro educo. Paulus: Tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit, dicendum est, non puniri patronum hac lege. Quintilianus: Cupidus ego liberorum uxorem duxi, filium sustuli, natum educaui, in adolescentiam perduxim. Aliud est igitur hic sustulisse, et educasse. Et alibi: Qui ex duobus legitimis, alterum in adoptionem dederat, alterum abdicauerat, sustulit nothum, id est, habuit: quanquam parum proprie significo, quod uolo. Nam ut foemina quum mater sit, dicit, peperit filium: ita uir quum sit pater, dicit, sustulit filium. Terentius: Quicquid peperisset, decreuerunt tollere

tollere, id est, educare. Idem: Meministi me gravidam esse, et mihi te magnopere interminatum, si puellam parerem, nolle tolli. Chremes. Scio quid feceris, sustulisti. Eodem modo dicimus, tulit filium, ut sustulit. Suetonius in Domitiani uita: Deinde uxorem Domitiani, ex qua in secundo consulatu suo filium tulerat, repudiavit. Alia duo significata notiora sunt, quorum alterum est, summoisse, ut Vergilius: Iubet et sublata reponi pocula. Alterum, in altum tulisse, ut idem: Et sublatus surgit in enssem. Quae duo declarantur ex illo in Neronem epigrammate:

Quis neget Aeneae magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Hic sustulit matrem, quia occidit, et de medio abstulit. Ille sustulit patrem, id est, supra humeros sumpsit, et ab incendio eripuit.

Prouoco, & Lacefso.

CAP. XIII.

Prouoco, in malam partem dicitur, et in bonam. De mala notum est. De bona uero, Cicero ad Brutum: Tuis literis amantissimus sum prouocatus, Lacefso plerumque in malum, ut idem: i. Offic. Sed iniustitiae primum munus est, ne cui quis noceat, nisi lacefso iniuria. Sed nonnunquam in bonum, ut idem quinto Tusculanarum: Tuis me amantissimis libris lacefissi. Et ad Atticum lib. xiii. Cum ipse homo nunquam me lacefisset, id est, nunquam me libris suis prouocasset ad respondendum. Est autem prouocare et lacefere, tentare ad pugnam, et ad concertationem.

Hio, Hisco, & Dehisco.

CAP. XV.

Hicare est aliquid sua sponte, et externa aliqua ui diffundere, ut tellus aestu, et ligna ariditate, aut nimio calore hiant. Hiscere est tantum oris, et quidem humani: et accipitur pro eo quod est loqui, aut os aperire ad loquendum, sed saepe per negationem: ut, coram illo non auderes hiscere: aut per interrogationem: Quid nunc habes, quod hiscere audeas? Ouidius tamen poetice dixit, Hiscere nempe tibi terra roganda foret.

x s

Cum

Cum oratores soleant potius dicere dehiscere, id est, deorsum
pessumq; se aperire.

Do & Habeo fidem.

CAP. XVI.

Do fidem, nō est (ut nunc multi loquuntur) des fidem uer-
bis illius: &, non dedit fidem illi secum tantis uerbis lo-
quenti. Hi uidentur significare, quōd non credatur illius uer-
bis, quod Latine dicitur, fidem habere, loquendumq; sic potius.
Habeas fidem uerbis illius. Nam dare fidem, est aliquid sancte
promittere.

Vt Terentius:

Grauidaq; facta, dat fidem uxorem sibi fore hanc. Vergilius:
Accipe, daq; fidem, id est, accipe sponsonem factam à me, & tu
mibi uicissim da tuam. Quintilianus: Fidem habeas hominibus,
quos mentiri alius affirmat. Atticus ad Ciceronem: Neque dedi,
neq; do infideli cuiquam fidem, id est, non promisi uere ex ani-
mo: quia ipse meretur, ut uicissim fallatur.

Præ se ferre.

CAP. XVII.

Præ se ferre, est dicto facto ue, & ipsa statim fronte, quæ
lem opinionem de aliqua re aut homine habeas confiteri.
Quintilianus: Fiduciam igitur præ se ferat orator, semperq;
ita dicat, tanquam de causa optime sentiat, id est, ex ipso aspec-
tu oratoris, ex ipsa uoce, ex ipsa tota oratione cluceat fiducia:
quemadmodum qui pugnaturi sunt, in uultu, & gestu indicant
tacitam uel formidinem, uel fiduciam, hoc est, præ se ferunt fida-
ciam, uel formidinem. Cic. Nam ille qui accipit iniuriam, memi-
nit, & præ se fert: id est, ait se accepisse iniuriam, mentem uel se
habere persequendæ iniuriæ ostendit. Iterum: At beneficio sum-
us tuus, quod quanquam illud ipsum, quod commemoras, præ me
semper tuli, malui tamen me tibi debere cōfiteri, quam cuiquam
minus prudenti nō satis gratus uideri. Præ se ferre & confiteri,
pro eodē posuit. In eundē sensum accipi solet præfero, item præ
me duco, præ me gero, ante me duxi. Idem: Et tamen quā ita uia-
uit, neminē præ se ducit hominem; ubi accipitur præ se, ante se,
uel in

uel in cōparatione sui. Et alibi: Præ se utilitatē gerit. & alibi:
Tamen iniuriam à te in me factam, semper ante me duxi.

Rationē habeo, & Ratio constat. CAP. XVIII.

Rationem habeo, idem est quod respectum habeo, sed tan-
tummodo in bonum: ut, habēda est ratio salutis, ratio ho-
noris, ratio rei familiaris: non autem infirmitatis, turpitudinis,
incommodorum, ut quosdam annotauī scribētes: & tu facis cō-
tra rationem ualetudinis, id est, non habes respectum ualetudi-
nis, sanitatis, inquam, non ægritudinis: quæ duo hoc significat
nomen. Quæ exempla, quia passim inueniuntur, omitto. Cicero
ad Marium inquit inusitatus: Pudori tamen meo malui cedere,
quā salutis meæ rationem ducere. Et in secundo Officiorum:
Siue ratio constantiæ uirtutisq; ducitur, aut hæc ars est, aut nul-
la omnino, per quā eam assequamur. Et hoc fit cum genituo.
Cum ablatiuo autē præposita præpositione cū, habet aliam si-
gnificationē, ut Cicero in Catone Maiore: Rationē habet cum
terra, quæ nunquā recusat imperium, id est, negotiū, & com-
mercium habet cum terra. Quod probatur ex illo in Tuscula-
nis: Quis est omnium, qui modō cum Musis, id est, cum humanita-
te, & doctrina habeat aliquod cōmercium, qui se non hūc ma-
thematicū maluit, quā illū tyrannū: Idem ad Att. Nunc uerō,
quoniā ea quæ putauī præclara, expertus sum, quā essent ina-
nia: cū omnibus Musis rationē habere cogito. Rationē cōstare
(ut breuiter dicam) est æquā legitimamq; rationē aut ostendi, Rationem
constare.
aut apparere ostēdi posse. Plinius Iunior: Mihi & tērandi ali-
quid, & quiescēdi illo autore ratio constabit. Et iterū: Mirum
est quā singulis diebus in urbe ratio cōstet, aut cōstare uideat-
ur pluribus, cunctisq; non constāt. Vlpianus: Planē ne si defen-
dendi gratia aliquid fecerit, rationem ei cōstare oportet: id est,
rationem eum iustam aut ostendere, aut facillē posse ostendere.

De E & Ex, diuersisq; nominibus & uerbis

eisdem appolitis.

CAP. XIX.

E Repu

E Republica est, id est, pro Republica est. Quint. At hoc nemo dubitavit, quin si nocentes mutari in bonam mentem alio quo modo possint, sicut posse conceditur, saluos esse eos, magis e Republica sit, quam puniri. E' Republica dicendum est, ut in Oratore Cic. testatur, non ex Republica. Tollitur enim x, sicut in omnibus sit fere quae ab r, incipiunt, ut e regione, id est, ex opposito uel ex aduerso, atq; e contrario, non ex regione re mea, e re tua, e re nostra. Lilius libro x x x i i i. Perinde ac si non postulauerint, quae e re sua essent, sed suaserint, quae nobis censerent utilia esse. Similiter e dignitate, ex utilitate, ex usu, pro eo quod esset, pro dignitate, uel ad dignitatem, utilitatem, uel usum. Cicero: Ex tua ac Reipublica dignitate facies. Et alibi: Legem (ut a quo est) ex utilitate Reipublicae considerate. Terentius: Quod ex usu fiet. Caesar in Commentariis: Vtrum praelium committi ex usu sit. Ex tempore dicere, est ex improviso, & impremeditatum dicere, nec domi compositam orationem asserre. Hinc uocatur ex tempore. **Ex tempore.** temporalis oratio. Persius autem ait: Ex tempore uiuitur. Ex tempore quoq; agere. Cic. Officiorum secundo: Quos credimus expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. Aliter idem tertio eiusdem operis libro dixit: Vnius generis quaestiones sunt haec omnes, in quibus ex tempore officium quaeritur: ex tempore, quasi ex temporis conditione. E' renibus laborabat idem inquit, hoc est, morbum in renibus patiebatur. Ex uinculis causam dicere, est alligatum respondere criminibus, ut ex equo pugnare, est in equo sedentem pugnare.

Aestimo, & Existimo, Cogito & Excogito.

CAP. XX.

Aestimo & existimo a plerisque confunduntur, quum diuer-
sa sint, sicut cogito, & excogito. Ante enim est cogitare,
deinde excogitare, licet non quicumque cogitat, statim & excogitet. Ita prius rem aestimamus, deinde qualis sit, existimamus.
Aestimare enim est considerare. Existimare uero iudicare.

Quinti

Quintilianus: Consumptis affectibus, non reperiens quo digne modo uultum patris posset exprimere, uelauit eius caput, & suo cuiusque animo dedit aestimandum. Cicero de Legibus: Sisenna eius amicus, omnes adhuc scriptores, nisi qui forte nondum ediderunt, de quibus aestimare non possumus, facile superauit. Et in Verrinis: Expedit haec, atque aestimate. Vnde dictum est aestimare, pro taxare, ab aes aeris, & nuu Graece, quod est pretium Latine. Ouidius tertio de Tristibus libro:

Quod quicumque leget (si quis leget) aestimet ante,
Compositum quo sit tempore, quoque loco.

Coniuro, & Conspiro.

CAP. XXI.

Coniurare, & conspirare, fere in malum accipiuntur, quoties in patriam, aut bonum principem coniuratio fit, atque conspiratio. Sed si honesta causa id fiat, in bonum etiam accipi debent. Nam & Mutius Scaeuola ad Porcennam regem inquit: Tercenti coniurauimus principes iuuentutis Romanae, ut in te hac uia grassaremur. Et Cicero ad Caesarem pro Ligario, fratrum conspirationem dixit, quasi unanimatem. Verum conspiratione, ut in hoc ipso loco, nonnunquam nemini perniciofa est, in neminemque grassatur. Coniuratio semper in alterius perniciem grassari solet.

Cordi est, & In animo est.

CAP. XXII.

Cordi est, & in animo est, differunt. Namque hoc secundum, notum est significare in animo habeo, uel animus est mihi, uel uolo, atque constituo, ut ad Terentiam Cicero: Nam mihi erat in animo, nuttere ad Dolabellam. Illud uero, est delectat, & placet. Ut idem: Itaque non tam me ista sapientia, quam modo Fannius commemorauit, fama delectat, falsa praesertim, quam quod spero amicitiae nostrae memoriam sempiternam fore: idque mihi eo magis est cordi, quod ex omnibus seculis uix tria aut quatuor numerantur paria amicorum. Quo in genere sperare uideor Scipionis & Laelii amicitiam posteritati notam fore, id est, eo



est, eo magis me delectat, & placet. Terentius: Si tibi haec nuptiae sunt cordi. Et alibi: Quia uterque utriusque est cordi, id est, nuptiae iucundae sunt tibi, & uterque alterum amat.

Inuerto, & Interuerto.

CAP. XXIII.

Invertere est quasi in contrarium uertere, ut interiora uerba aut pellis, aut aliarum rerum exteriora facere, praepositaque uerba pronuntiare, ut pro lauo uola. Interuvertere est rem aut commodatam, aut depositam, aut creditam, callide, doloque, ne domino restituitur, efficere: ut Cicero in uerrem: Candelabrum, quod rex Aegypti Ioui Capitolino dolo tulerat, à Verre, qui illud à rege commodato acceperat, interuersum esse conqueritur. Marcellus iurisperitus: Si duo, inquit, heredes rem apud defunctum depositam dolo interuenerint.

Compertum est, & Exploratum est.

CAP. XXIII.

Compertum est mihi, & exploratum est mihi, idem est quod scio per inuestigationem: similiter comperi, & exploravi. Constitutum est mihi, deliberatum est mihi, decretum est mihi, idem quod apud me cogitando firmatum est, similiter constitui, & decreui. At non ita deliberaui. Possum namque deliberasse, & nihil tamen constituisse. Quintilianus in Aegro redempto: Odearitis licet confessionem meam, deliberaui: hoc est, dubitavi & haesitavi. Itaque differt an dicamus, senatus deliberauit, an senatus deliberatum est, id est, decreuit. Plinius Iunior: Tum ego si fixum istud tibi, ac deliberatum est, sequar te. Cicero in Verrem: Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, seculerit, non modo eos persequi, ad quos maxima culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. Exploravi tamen pro inueni fratre accipitur, quum exploro idem sit, quod inquiri sagaciter: unde dicuntur exploratores. Idem fit in nonnullis alijs, ut exigo, quod est uehementer, & iure quodam postulo: inde exegi & exactum, pro postulando obtinui, & postulando obtentum. Tale est quaesitum

quaesitum, pro partum, à quero.

Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor.

CAP.

XXV.

Fœnero tibi dicitur, sicut mutuo tibi: fœneror abs te, sicut mutuor abs te. Qui mutuatur pecuniam, dat mutuò. Qui fœnerat pecuniam, dat ad usuram. Qui mutuatur pecuniam, mutuò accipit. Qui fœneratur pecuniam, ad usuram accipit.

Gradum facio, & Gradum iacio.

CAP. XXVI.

Gradum facere, non est transitum facere, sed aliquam rem gradum & quasi scalam ad alia facere. Ideoque à quibusdam dicitur, gradum iacere, ut si riuum transire, si in arborem fenestram uel, aut tectum scandere uelim, & saxo & scamno, aliqua uel alia re gradum facio, ut apud Quintilianum: Namque & illud frequens est, ut ea, quibus munus confidimus, quum tradita sunt, omittamus: interim sponte nostra uelut donantes, interim ad ea, quae sunt potentiora gradum ex his fecisse contenti. Hoc eodem modo Ambrosius in libris Officiorum utitur. Cicero contra Rullum: Nunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cetera iactum intelligetis. Idem pro Cluentio: Antequam ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs scribibus antequam muniuit.

De Certum est.

CAP. XXVII.

Certum est, non modo accipitur pro manifestum est, ut Quintilianus: Nempe legem esse certum est: sed etiam pro deliberatum, & constitutum est. In quo secundo plerumque adiungitur datiuus cum infinitiuo: ut, certum est mihi ire in Hispaniam. Nonnunquam datiuus subintelligitur, ut apud Vergilium. Certum est in syluis inter spelaea ferarum Malle pati.

Liceor, Licitor, & Addico.

CAP. XXVIII.

Liceor uidetur carere praeterito, tamen quasi praeteritum habeat, format à se frequentatiuum (sed eiusdem tamen significationis) licitor: unde sunt participia licitans, & licitatus.

Polliceri. Vtriusq; igitur uerbi significatio est, pretium deferre in auctione faciendâ, hoc est, in uenditione quæ publicè sit. Hinc unum compositum sit polliceor, non multum à primumina significatione distans. Est enim polliceri ultro aliquid promittere. Ita qui licentur, aut licitantur, ultro pro re emenda pretium, alius alio modo pollicentur, ut sibi potius, quam alteri uenalia addicantur.

Addicere. Nam tali modo uendere, addicere est. Et inde apud iurisperitos de in diem additione titulus est, quæ nostri iurisperiti emendat de in diem adiectione, non uerbum modò, sed sententiâ quoque, atque ius ipsum corruptentes. Afferamus ergo exempla utriusque uerbi. Ulpianus: Si res eius uenierit, et existat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum restituendus sit? Et quotidie prætores restituunt, ut rursum admittatur licitatio. Caius: Licitatio uestigialium, quæ calore licitantium ultra modum solite conditionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos, et cautionem is, qui licitatione uicerit, offerre paratus sit. Ad conducendum uestigialium inuitus nemo compellitur. Et ideo completo tempore conductionis, licitatores alloquendi sunt. Licitatores uestigialium ad iterandam conductionem antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. Paulus: Si uenditor simulauerit meliorem allatam conditionem, cum minoris, uel etiam tantidem alij uenderet, utriusque emptori in solidum erit obligatus. Sed si emptor alium non idoneum subiecit, eius fundus addictus est, non uideo, inquit, quemadmodum priori sit emptus, cum alia conditio, et uera subsecuta sit. Sed si neuter subiecit emptorem, maiore autem pretio addictum est prædium ei, qui soluendo non est, abutum est à priori emptione, quia ea melior intelligitur, quam uenditor comprobauit, cui licuit non addicere. Quibus ex uerbis intelligitur, quid sibi uelit illud Ciceronis in Offic. libro tertio: Non licitatore uenditor, nec qui contra se liceatur, emptor opponet. Idem pro Cecinna: Quis esset (ut dicere institueram) constituta auctio Romæ, mulier madat, ut fundum sibi emat Ebutio

Ebutio negotium datur, adest ad tabulam, licetur Ebutius, deterentur emptores, multi partim gratia Casenæ, partim pretio, fundus addicitur Ebutio, pecuniâ argentario promittit Ebutius. Quo testimonio nunc uir optimus utitur sibi emptum esse, quasi uerò aut nos ei negemus addictum, aut tum quisquam fuerit, qui dubitaret, quin emeretur Casenæ, cum id plerique scirent, omnes frere audissent, cum pecunia Casenæ ex illa hereditate deberetur, ea porro in prædijs collocari, maxime expediret. Essent autem prædia quæ mulieri maxime conuenirent, ea ueniret, licetur is, quem Casenæ dare operam nemo miraretur. Quintilianus de Pasu cadauerum: Si nobis nihil ex comœatu nostro partiris, nos uicina ciuitati uendimus, liceat seruire ubi frumentum est. Non exigua res est: pro uita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Idem in Aegro redempto: Omnes facultates in pretia colligi, rus, seruulos, penates, et omnia utiliora properati festinatione parentis addixi. Inde addicti apud ueteres dicebantur, qui prætoris pronuntiatione ac iussu, quum soluendo non essent, creditoribus uendebantur, de quibus magna apud Linium fit mentio. Et additus morti, destinatus dicitur. Cicero Offic. lib. 1. 1. Addictus est is, qui morti additus esset, paucos sibi dies commendando morti. rum suorum causa postulasset, uas factus est alter. Aliquando sine auctione fit licitatio, ut apud Curtium de Dario, qui pollicebatur pretium pro capite Alexandri, si quis eum dolo occidisset, ita inquit: Et quum habeatis arma, ita licitamihi hostium capta. Si quid tamen inter liceri, et licitari differt, id est, quod liceri uidetur aut sine respectu esse aliorum emere uolentium, aut tantum semel deferre pretium. Licitari uerò cum multis, et sepius augere pretium, ut emere uolentes deterreas ab emendo.

Audire, & Exaudire. Oro, & Exoro. CAP. XXIX.

Audire, & exaudire, indifferenter ponuntur pro duplici significatione. Vna pro eo quod est auribus accipio, altera pro eo, quod est aucti petenti concedo: ut, uisa sum audire uocem militis, et: Vox



Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentis. Item:
Audisti, & cæli genitor de parte sinistra Intonuit læuum, &
nulli exaudita deorum Vota, precesque meæ.
Audio tamen frequenter accipitur pro eo, quod est credo, accedo,
pareo præcipienti, sed firè cum negatione, & frequentius
per participium, quod transit in nomen, quod est audiendus, ut
Lib. 3. cap. 3. apud Quintil. Nec audiendi quidam, quorum est Albutius, qui
tres modò primas esse partes uolunt: quia memoria, atque actio
natura non arte contingant. Audiendus non est, idem est, quod
audiri non debet. Ideoque licebit dicere: Neque uerò quosdā, quorum
est Albutius, audire debemus. Sine participio. Cic. Tuscul.
lib. primo: Nec Homerum audio, qui Ganymedem à dijs raptū
ait propter formam. Sine negatione. Idem in eodem: Endymion
uerò (si fabulas audire uelimus) nescio quando in Lycio obdormiuit.
Sed coniunctio hæc tacitam quandam in se habet negationem.
Aut certè idem hoc loco dicemus, quod diximus lib. tertio,
de ullus. Sed nonnunquam sine negatione aptè dicitur, ut
apud Liuium: Ciuem tuum nō audisti arma capere, ac sequi se
iubentem Annibalem. Paulò post: Audisti castra prodi, & arma
tradi iubentem. Audio in super, pro fateor, quæ similis significatio
superiori est. Ideoque sæpe sic scriptum legimus: Audio, & fateor,
quasi posterius declaret primū. Exorauī hoc munus, idem
est, quod orando impetraui. Exorauī patrem, exorādo induxi:
quod licet etiam pueris notum sit (quippe Terentium legentibus,
ubi hoc uerbum nullies est, nec unquam reperitur aliter acceptum)
tamen quidam sic loquuntur: Exoramus te Deus.

De Lego, & Perlego, multisque alijs à per, compositis.

CAP. XXX.

LEgo, & perlego differunt, & multa huiusmodi. Legere,
quid sit, notum est. Perlegere uerò ad finem usque legere,
ut Quintilianus in xii. Ideoque opus est intueri omne litis instrumentū,
quod uidere non est satis, perlegendū erit. Quidiūque perle-

Perlegis? an coniux prohibet noua? Lactantius in proœmio libri
quinti: Nō iniuste petere uidemur, ut si quis erit, qui incidet
rit in hæc, si leget, perlegat. Ita differt Scribere, & Perscribere,
quæ exempla sunt plurima. Titus Liuius libro primo, statim in
proœmio: Facturus ne operæ pretium sim, si à primordio urbis,
res gestas Po. Rom. ab initio perscripsero. Perferre, usque ad cō- Perfero.
stitutum finem ferre. Vergilius:

Nec spatium euasit, nec totum pertulit ictum.
Et multi ferunt literas, sed eas uel negligentia, uel dolo, uel casu
non perferunt. Cicero: Sed nuntius ille, qui literas accepit, non
pertulit.

Seneca in Tragœdijs:

Leue est miseras ferre, perferre autem graue.
id est, ad spatium temporis in miserijs esse leue est, ad fidem uero
usque uitæ graue est, ut in illo simili exemplo Martialis:

Nam uigilare leue est, peruigilare graue.
Hoc est, partē noctis uigilare, leue est usque ad finē uero, & totā
noctem insomnem ducere, graue: quod dicitur etiā pernoctare.
Vnde & pernox, quod à peruigilando ita differt, quod hoc in-
terdiu quoque fieri potest, illud uero tantummodo noctu: quāquam
pernoctare facere uigilantes possumus, id est, totam noctem du-
cere. Peruigil draco dictus est, non quod pernox esset, sed quod
nūquam dormiret, semper uigilans. Peragere reum, est non tan-
tum agere reum, nisi peruenias ad illius condemnationem. Dicitur
enim accusator reū condemnasse, quum illū condemnandum
curauit. Vlpianus: Peregisse autem quis reum nō aliter uidetur,
nisi & condemnauerit. Perorare, finem orationis orare. Vnde Perorare.
peroratio, finis orationis dicitur. Sed quia in hac parte utimur Peroratio,
plerumque affectibus. Ideoque usurpamus interdum perorare pro
ipsa cōmōtione affectū, ut Quintilianus: At ista legem recitat,
& in cadauer filij perorat: id est, indignationem commouet.
Persuadere, est suadendo inducere: ut Cicero in Philip. Duo tamen Persuadere.
men tēpora inciderunt, quibus aliquid cōtra Cæsarem Pompeio
suaserim,

suaserim, ea uelim reprehendas, si potes. Vñ, ne quinquennium
Caesari imperium prorogaretur: alterum ne pateretur fieri, ut
absentis eius ratio haberetur. Quorum si utrumuis persuasus
sem, in has miseras nunquam incidissemus. Suasit ergo, & non
persuasit Cicero Pompeio. Ideoq; dicere solemus: Sic mihi per-
suadeo, non autem, sic mihi suadeo. Persuasum habeo, persuas-
sum est mihi, non autem suatum habeo, suatum est mihi. Idem ad
Brutum: Persuasum est adolescenti, & maxime per me, nisi An-
tonio eiecto, rempublicam stare non posse. Ille tamē qui alijs, siue
alios (utrunq; enim dicimus) persuasit, non persuasor eius sena-
tentiae appellari solet, sed autor. Cicero libro Officiorum tertio:
Atq; huius deditionis, ipse Posthumius qui dedebatur, suasor &
autor fuit: quasi dixisset suasor, & persuasor. Apud Quintilianum
autem, ceterosq; sui temporis dicitur persuasio, pro certa
opinione, atque sententia quam nobis persuasimus, ut libro pri-
mo: Si qua publice est recepta persuasio. Quae (quantum ego
quidem sentio) id significare uidetur, quod Christiani dicunt,
fidem. Et si originem Graecam inquiramus, nescio an commodius
dicamus persuasio, quam fides, praesertim re ipsa pro nobis fa-
ciente. Fides enim proprie Latine dicitur probatio, ut facio fide
per instrumenta, per argumenta, per testes. Religio autem Chri-
stiana non probatione nititur, sed persuasione, quae praestantior
est, quam probatio. Nam saepe probationibus non adducimur:
ut malus seruus, malus filius, mala filia, mala uxor, optimo con-
silio, quod confutare non potest, non tamen acquiescit. Qui
persuasus est, plane acquiescit, nec ulteriorem probationem de-
siderat. Non enim solum sibi probatum putat, sed sese commo-
tum ad ea exequenda intelligit. Sed quia fides etiam pro (ut sic
dicam) credulitate accipitur, quale est, habeo tibi fidem, recte
etiam nostra religio nominata est fides, sicut à Graecis *πίστις*. Vnde
rum eo, unde egressi sumus, reuertamur. Persuadere est in effe-
ctu. Suadere autem in actu. Itemq; dissuadere. Itaq; nonnulli peccant,

cant, quum dicunt, dissuasi hoc illi, pro eo quod est, reuocauit ab
opinione, in qua erat. Si quidem pro hoc sensu dicimus, persuasi,
ne faceret: sicut ediuerso, persuasi, ut faceret. Quare & suasor,
& dissuasor nisi persuadeant, nihil effecerunt. Quintilianus:
Ergo pars deliberatiua, quae eadem suasoria dicitur, de tempore
futuro consultat, quaerit etiam de praeterito, officijs constat duo-
bus, suadendi & dissuadendi. Non dixit persuadendi, quoniam
non est officium oratoris positum in euētu, qualis est persuasio:
neq; est eius ars persuadendi, sed suadendi & dissuadendi in de-
liberatiuo genere. In uniuersum autem bene dicendi, quod est in
actu, non in euentu. Praeterea deliberatio uocatur suasoria, quo-
niam utrinq; suadet: qui enim dissuadet, nil aliud quam in cō-
trariū suadet. Cicero in Catone maiore: Dissuasimus nos. Deinde,
ut scias finem, euētumq; dissuasionis, subiunxit: Itaq; lex po-
pularis, suffragijs populi repudiata est, id est, dissuasimus, et dis-
suadendo ne fieret, persuasimus. Quantum errant philosophi
nostri, quorum Albertus unus est, qui quum de comparatione
dialectica, & rhetorica disputant, huius uerbi significationem
nescientes, quisquis illos leget, intelliget. Permanere, est usq; ad
finem manere. Plinius Iunior: Tunc demum lentē, cunctanterq;
ueniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alij dis-
simulanter & furtim, alij simpliciter & liberē.

De quibusdam alijs à Per, Prae, uel Re, compositis.

CAP.

XXXI.

Locuti sumus nonnihil de praepositione per, quando com-
ponitur: addamus adhuc aliquid amplius. Nonnunquam haec
per compositionē in malum accipitur, periurus, perfidusq;, qui
insuradum, fidemq; uiolat. Pertinax, qui nimis est tenax. Perfu-
gus, qui ad hostes transit. Perditus, qui in omne scelus est tradi-
tus. Percitus, qui iracundia, furorēq; est incitatus. Peruersus, qui
uersatur in malo, & à bono uersus est. Perpersus, laboriose pas-
sus. Saepe accipitur quasi per medium, ut perlucidum, siue pellu-
cidum,

Perpicuum. id est, per cuius medium fulgor emanat. Perpicuum, per cuius medium, licet opertum sit, oculos dimittimus, & per eius medium uidemus, ut aqua, glacies, laterna, uestica, uirum, crystallus, gemma. Sed perpicuum plerumque ad mentem refertur, ut id quod ais perpicuum est, id est, tale, quale uirum, aut crystallus.

Perlucidum. Perlucidum magis ad corporea. Plautus in Aulularia: Ita is pellucet, quasi laterna Punica. Seneca de tranquillitate: Quid pellucetis ad imum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia? Quintilianus: Sed ut inter se iuncti, atque ita coherentes, ne commensura pelluceat. Aliquando, sed figurate, ad mentem refertur, ut apud Marcum Tullium in Bruto: Ita reconditas exquisitasque sententias mollis & pellucens uestiebat oratio. Idem est pellucens, & translucens: adeo, ut Plinius maior ferè nunquam utitur perlucens siue perlucidus, sed translucens siue translucidus, quod etiam figurate ad mentem refertur, ut apud Quintilianum libro octauo: Similiter illa translucida, & uersicolor quorundam elocutio res ipsas effeminat, quæ illo uerborum habitu uestiantur.

Perfluere. Perfluere, per mediū alicuius fluere, ut si lagoena male materidata, maleque compacta sit, perfluit, id est, per eius mediū humor qui intus est, fluit. Terentius: Hæc atque illæc perfluo: id est, in modum non fidelis lagoenæ, quæ mihi committuntur, effundo. Plinius idem sæpius utitur transfluo pro perfluo, quæ idem sunt, ut per fuga

Perpluere. & transfuga. Perpluere, per medium alicuius pluere, ut hæc domus perpluit, hoc ædium perpluit. Quintilianus in sexto: Quam cœnaculum eius perplueret. Frequentissime accipitur pro ualade, ut alio libro ostendi, permagnum, pergrauis, periucundum.

Præ. Quo in loco notandum est, quod cum præ in eadem significatione reperitur, tamen quædam uocabula cum præ coniunguntur, non cum per, ut præpotens, præcellus, prælatus, præfulgens, prædiues, prædulcis, prælongus, prædurus, præclarus, præcultus. Quod si quid inter has præpositiones interesse uelis, id erit, quod uehementius augeat præ. Nam prælongus homo, prælonga

prælonga oratio, ea dicitur, quæ enormi longitudine est: & præpotens, præcellus, & similia, maiorem in modum potes cellusque, & quasi præter modum, morem uel aliorum potens, ac cellus. Vnde etiam præcox fructus, præter morem cæterorum coctus, siue ante cæteros. Vnde uua, ficusque præcoces dicte, & præmaturus, antè quàm sit tempus maturum collectus. Quidam tamen præcoquus dicunt, ut Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoquarumis

Nunc in adoptiuis persica cara sumus.

Eadem præpositio iuncta cum uerbo, nonnunquam habet penè nihil diuersum à sui simplicis significatione, ut præludo, præcedo, præmorio, præcingo. Idem sunt enim quod ludo, cedo, siue incido, morior, cingo. Cuius naturæ est etiam re, ut refeco, recido, recingo, repurgo, refodio, repromitto, reuincio: quæ sæpe uix quippiam à simplicibus dissentit in significatione. Per in obestationibus, atque adiurationibus ferè solet separari à suo accusatiuo interiecto nominatiuo, qui frequentissime est ego, ut Vergilius. Per ego te has lachrymas, dextramque, tuamque.

Quintilianus in Mathematico: Per ego has te optime pater (si uis) tantum fortes manus.

Inter Prosequor, & Persequor. CAP. XXXII.

Prosequor, & persequor multi nesciunt distinguere, qui ne falli possint, ita accipiant. Prosequi non ferè carere ablatiui comitatus, ut prosequor te oculis, charitate, odio honore, uersibus, cætu, cõitijs. Significaturque actio declarans alterius affectum in alterum. Persequor autem uel in malâ partem, id est, insequor, & infestor: uel in bonâ, cum persequero exequi, quod agere cœperam.

Partio, & Impertio, & Partior. CAP. XXXIII.

Partio, & partior quidam pro eodem legunt. Sed mihi uidetur raro reperiri partio sine, in, & partior cum in, quando est deponens, sed quando est passiuum. Est namque impertio, idem quod impêdo, uel partem do. M. Tullius: Huic rei aliquid tempo



temporis impertias, quasi impendas. Idem: Laboris mei laudem nemini impertio, quasi partem do. Reperitur aliquando mutata constructione, ut Apud Terēt. Plurima salute Parmenonē suum impertit Gnato, quasi plurimam salutē Parmenoni suo impertit Gnato: Eo modo quo dicitur, dono tibi hunc equum, & dono te hoc equo. Huius passuum est impertior, ut Cicero: Atque etiam uiro forti collegae meo laus impertitur. Partior idem est quod partes facio, partesq; distribuo, sicut sortior, sortē facio, sortem ue recipio. Vergil. — Et socios partitur in omnes. Quintilianus: Partire uel gratis, dum quo respiremus, asseras. Partiri itaq; de partibus dicimus. Impertio magis de re incorporea, & quasi communico. Impertiri tamen aliqui dicūt, pro impertire, ab ipso deponente partior.

In manu est, & in manibus. CAP. XXXIII.

IN manu est, in manibus est, utrumq; accipitur pro eo, quod est in potestate, sed dupliciter, de presenti, & de futuro. De presenti, Cicero: Nō est istud in manu mea. Et filius in patris, & seruus in domini manu dicitur esse. Vnde mācipium, & mānumissio. Lucanus:

In manibus uestris, quantus sit Caesar, habetis. Vergilius: Terra autem in manibus uestris. De futuro, Sallustius: Verum enimvero pro deorum, atque hominum testor fidem, uictoria in manu uobis est, uiget aetas, animus ualet: Contra, illis annis atq; diuitijs omnia cōsenuere: Tantum incepto opus est, cetera res expedit. In plurali tamen frequētius: quum dicimus, uictoria in manibus est, quasi iamiam tenetur. Etia dicimus in manibus est, in alia significatione, pro eo, quod est, inter manus est, aut quia admirationi est, aut quia nōdum operi summa manus imposita. Quando est admirationi, Cic. in Catone Maiore: Est in manibus laudatio: quam quum legimus, quē philosophorū non contemnimus: Quando res non est consummata. Idem in eodem libro: Septimus mihi liber Originum est in manibus, omnia anti-

quim

quitatis monumenta colligo.

Præditus sum, & Affectus sum. CAP. XXXV.

PRÆDITUS sum bono dicitur, & præditus sum malo: sicut affectus sum malo, & affectus sum bono, id est (ut breuiter magis, quam optime dicam) habeo bonum, & habeo malū: ut, præditus sum humanitate, uirtute, diuitijs, dignitate, uiribus: qui sermo est usitatissimus, nunquam tamē cum ablatiuo, & præpositione a, uel ab, ut fit in affectus: ueluti, ego sum a rege magnis honoribus affectus, nō autem sum præditus a Deo magnis uiribus. De malo rarius. Cicero pro Sylla: Ni uerō unum me uis ferum, præter ceteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. Idē pro Rabirio: Senectute affectus, morbo præditus. Contingit idem in singulari, ut in proximo exemplo: Existimari me singulari immanitate. Sæpeq; legimus, ille est singulari improbitate, tu es singulari stultitia. Similiter fit in alijs tribus, quatuor uel: notabilis, nobilis, insignis, & eximius. Quintilianus: Huc tu animum modo inter libidines, ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaq; impatientiae tuae fabula notus. Nobile scortum, quasi in ordine meretricio excellens, uel maxime inter alia notum, ut apud Liuiū: Nobilis ille clade Romana locus. Et apud Cicero: nem: Cuius præter ceteros est nobilitata crudelitas. Et latrones uocamus insignes, qui maiore manu, maioreq; audacia grassantur. Et insignis improbitas, insignisq; stultitia dicitur, quemadmodū singularis, eximiaq; stultitia, quod rarius est. Cicero Verinarum quarto: Sin hanc uos in rege tam eximiam iniuriam, tam acerbam neglexisse audient.

Descendo. CAP. XXXVI.

DESCENDO in prælium, descendo in forum, descendo in campum dicimus: nō quia de loco superiore in inferiorem descendimus, sed quia de loco tuto in locum discriminis: opinor, quod qui in loco celsiore se tenet, pugnam detrectare existimat

y s tur

tur, quem quum relinquit, & in locum equū uenit, atq; descendit, mentem se pugnandi habere declarat. Ideoq; non frē dicitur in forum descendere, nisi qui pugnandi, & defendendae litis causa uenit in forum, non rerum uenialium coemptor, ac negociator. Et in campum descendere, non nisi qui litis, dignitatis uel causa (sicut in campo Martio fiebat) certaturus uadit. Nec in praelium pugnam uel descendere, quod in loca inferiora descendat. Non enim locus est pugna, & praelium, quum nihil intersit qualis locus sit, planus, an montuosus, in quem se confert, qui in pugnam descendere dicitur, ut apud Vergilium (Satis autē erit in re perspicua unum exemplum protulisse):

Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Thyrrenamq; manum totis descendere campis.

Amo, & Diligo.

CAP. XXXVII.

Amare est generalis significati, idē quod diligere, nisi quod putetur plus quiddam esse in amando, quā in diligendo, ut Cicero ad Brutum: Lucius Clodius ualde nos diligit, aut (ut *ἐμμενέτω* dicam) ualde nos amat. Et iterum: Sic igitur facies, & me aut amabis, ut quo contentus sum, diliges. Idem ad Dolabellam: Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere: tantū tamen accessit, ut mihi **Adamo.** deniq; nunc amare uidear, antea dilexisse. Adamare est amatorie amare, ut Quintilianus multis in locis, sed unus suffecerit: Me quidē marite si quis interroget, omnes matres liberos suos tanquam adamauerint, amant. Videbis oculos nunquā à facie: uultuq; desistere, comere caput, habitumq; componere, suspirare quum recesserint, exultare quum uenerint, cōferere manus, **Amicus.** pendere ceruicibus, non osculis, non colloquijs, non presentie uoluptate satiari. Amicus cum honesta res est. Amica quando ad uirum refertur, inhonesta: ut, hāc amica mea est: id est, concubina. **Amator.** na. Ego uerō ipsius non amicus, sed amator sum. Ideoq; apud Terentium dicitur: Here, putauī hunc Pamphilū amicū, amātorem

torem uirum. Ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorem. Sed apud prosam hoc obseruatum semper inuenies, apud poetas fortasse non semper.

Declaro.

CAP. XXXVIII.

Declaro frequentius ad facta pertinet, quā ad dicta. Cicero: Declarauit id modo temeritas C. Caesaris, qui omnia iura diuina & humana peruertit. Aliquando etiā in dictis. Idem ad Ligariū: Postea uero quā magnam spem habere coepi, fore ut breui tempore te incolumem haberemus, facere non potui, quin tibi & sententiam, & uoluntatem declararem meam. Et in eadem epistola: Quando quid sentirem, exposui, uellem tua causa, re potius declarare quā oratione. Interdum accipitur pro significo, ut idē libr. primo de Finibus: Nullum uerbum est, quod idem declaret Latine, quod Græcē *ἰσχυρῶς*, quā uoluptas declarat id est, significet, uel ostendat, uel indicet.

Ingredior.

CAP. XXXIX.

Ingredior componitur quidem ex in, sed diuersa ratione, Inunc ad locum, ut ingredior forum, uel in forum. Qui modus loquēdi nemini ignotus est. Nunc in loco, quod est ambulo, & incedo. Vergilius:

Continuō pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.

Cicero libro quinto ad Atticum: Si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Idem est ergo ingrederis hoc loco, quod graderis, quod est ambulas.

Consulo te & tibi, Consulto, Consulto, Consultor, Consultus & Inconsultus.

CAP. XL.

Consulo te, consilium peto à te, uel interrogo, & inquirō. Quintilianus: Quid per fidē facere uultis? Iuuenem quem de parricidio consuluit pater, ille seruatus, miror hercule (non dixisse uolui) sum ueneficus, sum parricida. Idem: Ergo quod primum est, ut quod imitaturus est, quisque intelligat, & quare, bonum



bonum sit, sciat, tum in suscipiendo onere consulat suas vires. Et iterum: Ego aures consulens meas. Consulo tibi, consilium do tibi, uel provideo tibi: sed hoc frequentius, & magis proprie in rebus, ut consule uita tua, consule ualitudini, consule dignitati, consule saluti, consule rebus tuis: adeo frequentissime, ut quum dicitur consulere uolo mihi, & liberis meis, intelligatur potius de corpore, & de rebus externis, quam de animo. In plurali autem numero interdum reperitur, sine appposito tamen, ut consulant senatores, quod frequentius dicimus consultant, id est, deliberant. Nisi enim adsit qui consilium petat, & qui consilium det, non erit deliberatio, siue consultatio. Atque ut consulunt dicimus, pro consultant, hoc est, quod altera pars petit, altera dat consilium: ita e contrario nonnunquam consultare est unius, non plurium, sed ita si apud se duas partes suslinet, secumque deliberat. Hinc duo

Consultor. nomina nascuntur, consultor & consultus. Consultor frater pro eo qui alium consulit, accipi solet: nonnunquam tamen pro eo qui alij consulit. Sallustius in Iugurtha: Simul ab eo petiuit, uti fautor, consultorque sibi adsit. Et iterum: Ita cupidine atque ira, pessimis

Consultus. consultoribus grassari, neque facto, neque dicto abstinere. Consultus, est homo prudens, ac sciens, dignusque a quo consilium petas. Caterum non occurrit mihi ubi repererim, nisi aut participium, ut ibi: Consulti medici dixerunt eundem esse languorem:

Lib. i. Saty. i. aut nomen pro iuriconsulto, ut Horatius:

—Eris tu, qui modo miles,

Mercator, tu consultus, modo rusticus.

Quintilianus in septimo: Scripti & uoluntatis frequentissima inter consultos questio est. Liuius tamen libro primo, ait de Numae Pompilio: Consulissimus uir, ut illa quisquam aetate esse poterat, omnis diuini, atque humani iuris. Et in decimo: Callidos solertesque iuris, atque eloquentiae consultos. Horatius primo Carminum: Parcus deorum cultor, & infrequens,

Infanientis dum sapientiae Consultus erro.

In com

In compositione frequens est, sed adiectiuum, ut apud Quintilianum. O inconsultam muliebrem semper amentiam, id est, imprudentem, inconsideratam, & nullius consilij. Alterum quoque compositum, si compositum est, iuriconsultus, quod etiam dici solet iureconsultus. Nonnunquam in simplici, ut Ouidius primo de Arte amandi:

Sit tibi credibilis sermo, consultaque uerba.

Ago gratias, Habeo, Refero, ac Reddo gratias.

C A P.

X L I.

Agere gratias, est uerbo, quod quidam barbare dicunt reagrator. Habere gratias in animo, quum memorem accepti beneficij mentem, animumque habeo, & inuicem gratificandi uoluntatem. Referre, siue reddere gratias, est facto: ut, si tu a me subleuatus aut pecunia, aut patrocinio, aut manu, alio uel subsidio, uicissim me aliquo modo subleuaueris, gratias retulisti, reddidisti: licet Seneca nolit malas referri posse, sed reddi. Cicero tamen in Sallustium ait: Nam quod ista inusitata rabie in uxorem & filiam meam inuasisti (quae se facilius mulieres abstinerunt a uiris, quam tu uir a uiris) satis docte ac perite fecisti. Non enim sperasti me mutuam tibi gratiam relaturum, ut uicissim tuos compellarem. Quamquam Cicero nunquam frater ait reddere gratiam, sed referre. Porro hoc exemplum in alium quoque usum attuli, quod uidetur significare gratiam etiam uerbo referri, non solum facto. Sed multum tamen differt ab illo, agere gratias, quo tantum innuitur confessio accipientis beneficium. Qui uero refert gratiam, reddit beneficium, & interdum maleficium, siue facto, siue dicto, quoniam dicendo nonnunquam profumus aequum atque faciendum. Plancus ad Ciceronem: Immortales ago tibi gratias, agamque, dum uiuam. Nam relaturum me affirmare non possum. Tantis enim tuis officijs non uideor mihi respondere posse. Ecce respondere officijs, & satisfacere beneficijs, est gratias referre. Caterum frequentius est refiro gratiam, quam habeo gra-

beo gratiam. Item frequentius habeo gratiam, quam ago gratiam. Vix enim audiuius ago gratiam, sed gratias. Et raro refro gratias, sed gratiam. Cuius rei testimonium est illud in libro quadragesimo sexto Titi Liuij: Satiatusq; tandem complexu filij, Renunciate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non posse, quam ut suadeam, non ante in aciem descendat, quam ut in castra me rediisse audierit. Dicimus item ago grates, sed sepius apud poetas, qui necessitate uersus, ago gratias dicere non possunt. Nonnunquam etiam apud oratores, ut Ciceronem: Aliquantoq; post suspexit ad cœlum, & Grates tibi, inquit, ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites: nisi legendum est gratias, & non grates pro eodem significato, siue pro eo quod est, reddo gratias. Seneca in tragœdia, quæ inscribitur Agamemnon, dixit: Reddunt grates tibi grandæui. Lasq; senes compote uoto. Reddunt grates, id est (ut ego interpretor) agunt gratias. Quis enim referre possit gratiam Deo? quod etiam fando nunquam cognitum est, præterquam apud quosdam recentes, nihil nisi barbare loqui scientes. Sed gratias agimus. Raro etiam gratiam dijs habere dicimur, quoties agnoscimus, apudq; nos ipsos fatemur ab illis beneficium accepisse, citra spem gratiam referendi, ut in Andria Terentius: Pol dijs habeo gratias, quod in pariam do, aliquot affuerunt liberæ.

Gratulor, & Grator.

CAP. XLII.

Gratulari, est uerbo testari te gaudere fortuna, ac felicitate alterius apud eum ipsum, qui affectus est felicitate. Nonnunquam apud te ipsum ob tuam felicitatem. Ideoq; ferè posuit lat datium: ut, gratulor tibi ob tuam præturam adeptam: gratulor manibus meis, quibus ut te contingeret, datum est. Quintilianus: Non efficiet tamen infandum præsentis reatus, indignumq; discrimen, ut misera puella non gratuletur sibi, quod ipsam pauper accusare iam potest. Poetæ nonnunquam prætercunt datium

datium, utiq; quum fuerit pronomen, quæ fuit causa, ut quidam existimarent, quorum est Apuleius, hoc uerbum idem significare, quod gaudeo.

Ouidius in Heroidibus:

Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris. Gratulor inquam tibi, uel mihi, uel nobis. Idem tertio de Arte amandi: Prisca iuuent alios, ego me nunc deniq; natum Gratulor: Gratulor subintellige, mihi. Et interdum etiam oratores. Quintilianus in Pastu cadauerum: Gratulemur iam, quod nulla ciuitas fame laboret: subintellige nobis. Verba autem Apuleij hæc sunt in apologia, de magia: Eo tempore, quod non negabunt in Getuliæ mediterraneis moribus fuisse, nisi pisces per Deucalionis diluuium reperirétur. Quod ego gratulor nescisse istos legisse me, prætermisit datium, atq; gratulor, pro gaudeo accepit. Quod tantum abest, ut approbè, ut possit gratulari quis, quum minimè gaudeat, atq; adeo doleat (quod frequenter usu uenit) utiq; inter falsos amicos, quum alter inuidus atq; emulus tacitè quidem dolens, quod alter honoribus auctus sit, tamen illi gratulatur. Fortè & Apuleius subintellexit mihi. In eadem significatione accipitur grator, sed poëticum, historicumq; est. Vergil.

Inueni germana uiam, gratare sorori.

4. Aencid.

Titus Liuius libro vii. Tuum sequentes currum, Iouis optimi maximi templum gratantes, ouantesq; adire. Dicimus aliquando gratulari pro eo, quod est, gratias agere, sed non ferè nisi dijs immortalibus. Ideoq; propriè idem est, quod supplicare. Siquidè triumphantes in Capitolium ascendebant, Ioui optimo maximo, ceterisq; dijs gratulati. Eiusdem quoq; significationis fortassis est grator, quod significat Liuius lib. x. dicēs: Itaq; prætor exteplò edixit, uti æditui ædes sacras tota urbe aperirèt, quo circueundi, salutandiq; deos, agēdiq; grates per totam diē populo potestas esset. Nec mirū, si dicimus gratulari, gratariue dijs, quasi ostendere nos illis aggaudere, quū dicuntur etiā eosdem salutare, quasi salutem illis optare, quod hominibus cōuenit, non dijs.

Fingo

Fingo, & Effingo.

CAP. XLIII.

Lib. 10. ca. 1.

Effigies.

Fingere proprie est figuli, qui formas ducit ex luto. Inde generale fit uocabulum ad cetera, quae ingenio, manuq; hominis artificiosè formantur, praesertim inusitate, & nouè. Effingere est ad alterius formam fingere, & quodam modo fingendo res praesentare. Cicero secundo de Oratore: Tum excedat exhortatio, qua illum, quam delegerit, imitando effingat, atque exprimat. Quintilianus: Nam id quoq; est docilis natura, sic tamen, ut ea, quae discit, effingat. Et iterum: Nam mihi uidetur M. Tullius, quum se totum ad imitationem Graecorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Vnde ductum est nomen effigies, figura ad uiuam alterius similitudinem, uel ad ueritatis imaginem facta, tam in picturis, quam in sculpturis.

Obco, Oppeto, & Defungor. CAP. XLIIII.

Lib. 1.

Obeo legationem, exequor munus, & officium legationis. Obeo prouinciā, exequor officium prouinciale. Ita obeo mortem, exequor uel perago mortē, uel adeo mortem, quoniam admodū dicitur, quis obiisse diem, pro adiuisse. Item obiit diem suum, idem est, quod mortuus est, & iuit ad diem fati: ut apud Quintilianum: Nunciatum est Marcellum diem suum obiisse. Praeterrimus autem nonnuquam illum accusatiuum dicentes, Marcellus obiit. Quod idem fit in illis significatione similibus uerbis, oppetijt, & defunctus est, atq; etiam in detulit, & si quae sunt alia. Nam in priore subintelligitur accusatiuum mortem, in posteriore ablatiuus, uita. Quid signi? quod saepe reperimus haec nomina esse his uerbis adiuncta. Est autē oppetere frequentius quidē mori, non fatali, sed illata morte. Interdum tamē & fatali. Cic. de Offic. Et Ajax traditur mulierem mortem maluisse oppetere, quam mulieribus (si Circe, & Calypso mulieres appellandae sunt) ut Vlysses fecit, inseruisset. Idē de Diuin. Aequius esse censuit se maturā oppetere mortem, quam P. Africani filia adolescentem

scientem foeminam emisit, ipse paucis diebus post est mortuus. Sine accusatio apud Vergilium: - O terq; quaterq; beati, Aeneid. 1. Quis ante ora patrum, Troiae sub moenibus altis Contigit oppetere. Defunctus quoq; dicitur, quasi perfunctus munere uiuendi. Ideoq; ut dicimus, perfunctus est, siue defunctus officio pratorio, munere aeditio, cura tribunitia: ita defunctus uita, id est, ab hac administratione, ab hoc munere, ab hac procuratione cessauit, ut apud eundem: - Defunctaq; corpora uita. Detulit autem (quod tertio loco posui) in idem significatum accipio, quod est accusauit, ubi subintelligitur reus, ut Quintil. Diuitem detuli reum pauper, inimicus occisi pater.

Vestigo, Peruestigo, & Inuestigo. CAP. XLV.

Peruestigo & inuestigo, non solum quero, sed etiam (et quidem frequentius) querendo inuenio, ut sit Vestigo quero: Inuestigo & Peruestigo, quasi acquiro. Ductum autem est hoc uerbum à uestigijs, tanquam signis indicijsq; quibus ad rei notitiam peruenimus. Cicero tertio de Oratore: Ipsa tractatio & questio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desiderio delectatione uestiges. Idem in eodem libro secundo: Nosse regiones intra quas uenias, & peruestiges, quod queras. Idem pro Ligario: Sed quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor. Terentius: Nihil tam difficile est, quin querendo inuestigari possit.

In Heautoti morumeno.

Nutrio, & Alo.

CAP. XLVI.

Nutrio, est & paruulorum ut crescant: unde nutrices dicuntur, nutritijsq; qui curam infantium habent, habuerunt uer: & adultorum, ut uiuant. Ali quoq; in eodem significatur: unde lex illa xii. tabularum: Liberi parentes alant, aut uinciantur. At in rebus incorporeis frequentius, ut crescant. Quintilianus: Sed alere facundiam, uires augere eloquentiae possit: Perinde ac si dixisset, Augere facundiam, augere uires eloquentiae possit. Cic. Sed nec illa extincta sunt, alunturq; potius, & augentur.

augentur cogitatione, & memoria mea. Coniunxit & ipse hæc duo sicut solemus in multis, quæ similia sunt, ut possum & licet, ut munus & officium, ut mens animusq;. Vergil. Hos successus alit, id est, quasi horum animos successus augescere facit. Spero, & Confido. CAP. XLVII.

Spero pro credo usitatum est, siue de presenti loquamur, siue de præterito. De presenti, Quintilianus: Facilis (ut animaduertere uos spero) defensionis meæ cursus est. De præterito, Idem: Et innocentiam quidem puellæ satis (ut spero) defendimus. Et Cicero: Spero iam probatam esse amicitiam nostram. Similiter confido pro credo, tum in præterito, tum in presenti, tum in futuro. In præterito: Quoniam probatam rationem officij mei uobis esse confido. In presenti: Quoniam à Cratippo nostro principe huius memoriæ philosophorum, hæc te assidue audire, atq; accipere confido. In futuro: Ita fore confidimus. Hæc exempla ex Cicerone sunt.

Dico & Fero sententiam, Dico & Fero legem.

CAP. XLVIII.

Dico sententiam consiliarius, fero sententiam iudex. Quorum exempla frequentiora sunt, quam ut à me repeti debeant. Nonnunquam tamen dico pro fero, ut apud Quintilianum: Apud iudices quidem secundum legem dicturos sententiam de confessis præcipere, ridiculum est. Iuris quoq; consultos hoc uerbo in hunc sensum frequentissime usos uidemus. Dico leges, aliud quam fero leges. Est enim ferre ad suos: dicere ferre ad uictos. Vt Liuius libro 46. Nihil ea mouerunt regem tutam fore bellis Asiæ ratum, quando perinde ac uicto, iam sibi leges dicebantur.

Circumsto, & Circumsisto. CAP. XLIX.

Circumsto, & circumsisto, utruq; facit. circumsisti: sed primum pro circundo, alterum pro inuado & irruo, & quasi terrificatione aggredior. Vergilius: Circum-

Circumstant animæ, dextra læuq; frequentes. Idem: At fessi tandem ciues infanda fidentes Armati circumsistunt. Et alibi: At me tum primum seuius circumsistit horror.

Quintilianus in Apes pauperis: Quum me euocassent subito trepidum, totoq; fortunæ suæ strepitu circumsistissent. Nonnunquam non terrificandi, sed terroris auferendi gratia ponitur, ut Caesar in commentarijs: Si quis grauiore uulnere accepto deciderat, circumsistebat: hoc est, socij iacentem exhortabantur, te la hostium arcentes. Nonnunquam etiam, ut circumsisto accipitur: ut apud eundem: Et mercatores in oppidis uulgus circumsistit, quibusq; ex regionibus ueniant, quasq; ibi res cognouerint, pronunciare cogit. Quo etiam modo apud Quintilianum accipi potest.

Vsurpare.

CAP. L.

Vsurpare est uti siue usitari tum dicto, tum facto. Cicero in Oratore: Post inuenta conclusio est, qua credo usuros illos ueteres fuisse, si iam nota atque usurpata res esset, qua inuenta omnes usos magnos oratores uidemus. Hoc etiam sic dicere licebat in eandem sententiam: Post inuenta conclusio est, quam credo usurpaturos illos fuisse, si iam nota atque usurpata res esset, quam inuentam omnes usurpasse magnos oratores uidemus. Idem: Quod semper usurpamus in omnibus dictis, ac factis minimis, ac maximis. Cum hoc decere dicimus, illud non decere. Idem: Præclare enim hoc est usurpatum à doctissimis, quorum ego autoritate non uter, si mihi apud alios quos agrestes habenda esset oratio. Sed quum apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simule, me, si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisset dictum est igitur ab eruditissimis uiris, nisi sapientem liberum esse neminem. Usurpatum & dictum pro eodem accepit, sicut doctissimis & eruditissimis. Quid multa? cum frequenter in-

z z riscon

risconsulti utantur usurpo pro dictito, nam pro factito, minus dubium est.

Præsto sum, & Adsum. CAP. LI.

Praesto sum, idem est quod adsum, nec alteri ferè uerbo coheret, nisi uerbo substantiuo, & huic simplici: nā præsto adsum, magis poeticum est. Quid igitur significat adsum? Tria: unum naturaliter, duo per quendam flexum & derivationem. Primum est, praesens sum, quod modo cū ablatiuo iungitur, in, praepositione seruiet, ut Apud Cicronem de Oratore: Paulus in pugna non adfuerat. Modo cum datiuo, ut apud eundem in Philippicis: Omnibus his pugnis Dolabella adfuit. Et apud Quintil. Nam in libris Observationū à Septimio editis, adfuisse Cicronem tali causae inuenio. Secundum est hinc ductum, quod saepe corrogamus, qui nobis adsint periclitantibus, quales sunt aduocati, quorum officium est adesse in iudicio. Sed ipsum illud adesse, fauere est, praesidioq; esse, ideoq; dicimus adesse, pro eo quod est, esse praesidio. Vergilius:

—Modo Iuppiter adsit. Et iterum:

Adsit o tandem, & placidus tua numina firmes.

Et in prosa, Quintil. Nunc omnes in auxilium deos, ipsumq; in primis, quo nec praesentius aliud, nec studiis magis proprium numen est, inuocem: ut quantum nobis expectationis adiecit, tantum ingenij aspiret, dexterq; ac uolens adsit. Idem: Si tamē pater, qui diuisit patrimonium, & reos parricidij defendit, sic agat, quod contra legem sufficit. Parricidium obijcitur iuuenibus quorum pater uiuit, atq; etiam liberis suis adest. Tertium est aduenio, seu magis adueniam. Nam propè idem sunt, iam ueniet, & iam praesens erit. Itaq; aderit accipitur pro utroq; siue pro utrovis. Vergilius:

Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus. Iterum:

Huc ades o formose puer. Et,

Huc ades o Galatea; quis est nam ludus in undis? Et iterum:

Huc

Huc ades o Meliboe, caper tibi saluus, & hoedi.

Vbi si eadem foret significatio, quae est in illo praesens sit, hic ades, non huc diceretur. Ergo huc ades, pro adis: idem est, quod huc ueni. Has easdem significationes habet praesto sum, & eadem ratione. In prima, Cicronis exemplum est in Bruto: Quibus quidem causis tu etiam Brute praesto fuisti. In secunda eiusdem pro Murena: Ius ciuile didicit, multum laborauit, uigilauit, praesto multis fuit. Et pro eodem: Tu interea Roma scilicet amicis praesto fuisti. In tertia eiusdem ad Herennium: Hirudines aestiuo tempore praesto sunt, hyeme pulsae recedunt. Et in epistolis frequenter: Stator tuus mihi cum literis praesto fuit. Et proprie accipi solet hoc ultimum, pro eo quod nunc dicimus, compareo, ut si quis aliqua dignitate, imperio uel affectus alteri sic iubeat: Cras mihi ad hunc locum, & hanc horam praesto sis, id est, compareas, & te representantes, atq; exhibeas mihi.

Fleo, Gemo, Ploro, Plango, Eiulo, Lamentor, Vociferor. CAP. LII.

Flere est lachrymis, ideoq; tantum hominum, sicut ridere. Gemere est in pectore, quum pra angustia in sonum prorumpit. Ideo & iumenta sub nimio pondere gemunt, & inanimata quoq; quum nimis onusta sunt, gemere dicuntur. Ut apud Vergilium: —Gemit sub pondere cymba. Plorare est uoce flebili, & effusa dolorem suum aperire. Vnde implorare, est plorando opem orare. Plangere est percussione, ac uerberatione pectoris, capitis, uultus, aliorum uel membrorum se in dolore affigere: regitq; post se accusatiuum. Ideoq; per translationem dicuntur fluctus plagere littora: quasi ad declarandum dolorem, in modum lamentationis. Eiulare est uoce sublata flere, quod magis mulierum est proprium. Vociferari est uoce effrenata, non modo dolorem, sed etiam indignationem (quanquam indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen



vehementius exclamare. Lamentari est uoce querula, & tristi oratione cladem testari suam. Quae exempla lectoris hoc opus inuestiganda relinquinus.

Existit, & Extat.

CAP. LIII.

EXistit atq; extat, quorum uerborum unum atq; idem praeteritum est, simile quiddam significat, quod est eminet, & superest. Sed primum cum motu, alterum sine motu, ut illud sit prodit, uel exurgit: hoc uero superstat. Cicero de Diuinatione: Atq; delapsus in flumen nunquam comparuisses, me cōtremuisse timore perterritum, tum te repente extitisse. Et iterum in eodē libro: Summerfus equus uoraginibus non existit. Adhuc iterum in eodē: Vocem ab aede Iunonis ex arce extitisse. Atq; iterum: Neq; diu ulla uox extitisset. Et in secundo: Anguem ab ara extitisse. Et iterum: In Lyandri statuæ capite Delphis extitit corona. De rebus quoq; mutis existere dicimus, ut idem in Lelio: Existit hoc loco quaestio subdificilis. De extare exēplum unum Vergilij suffecerit Georgicorum tertio:

—Stant circumfusa pruinis.

Corpora magna boum, confertoq; agmine cerui

Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant.

Quo fit, ut de libris, qui demortui non sunt, dicamus extare: ut, extant paucissimi Varronis libri, plurimi non extant. Nam ut de homine, qui adhuc uiuit, loquimur, superest, quasi non subter est, sub terra humatus: ita de rebus, extant, quasi extrā stant, non intrā & in tenebris latent. Cicero in Oratore: Quae (ut scis) extat oratio. Et de Senectute: Et tamen ipsius Appij extat oratio.

Conciliare amorem & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam.

CAP. LIIII.

Conciliamus amorem nobis alicuius, conciliamus beneuolentiam: non autem conciliamus nobis gratiam. Rursus inimus gratiam, non autem inimus amorem, aut beneuolentiam. Quarum

Quarum omnium orationum eadem serè sententia est, ac si hoc uerbo uterer contraho, uel comparo: nisi quod inire gratiam est magis fauorem comparare, quam amorem, ut apud Quintilianum: Quinetiam hoc timeo, ne ex eo minore gratiam hic liber ineat, quod pleraq; non inuenta per me, sed ab alijs tradita continebit. Recōciliari tamen, & in gratiam redire, idem sunt: quoties amici interposita aliqua offensa, quum aliquandiu fuerunt inimici, in pristinam redeunt beneuolentiam, ac familiaritatem. Sed redire in gratiam etiam cum inanimatis solemus, ut Cicero de Senectute: In gratiam cum uoluptate redeamus. Praeterea conciliamus nobis laudem, famam, honores, similiaq; non autem inimus. Quintilianus lib. 1. Nam & plus auctoritatis asferunt ea, quae nō praesentis gratia litis sunt comparata, & laudem sepe maiorem, quam si nostra sint, conciliant. Rursus in eo rationem, in eo foedus, in eo pacem, in eo societatem, in eo bellum, in eo pugnam, in eo uiam, quasi capeffo, atq; ingredior: quod nō serè nisi in re momentosa, aut graui grandae ue dici solet. Nam non ita recte loquar, in eo prandium coenamue, ut in eo conuiuium. Vnde principium rei maioris initium uocatur, ut initium rationis, Quintiliano quoq; testante, qui ait: Quod principium Lib. 4. ab Latine uel exordium dicitur, maiore quadam ratione Graeci uel initio. dentur proœnium nominasse, quod a nostris initium modo signatur. Et huius uerbi participium absolute positum, sine regimine, maioribus rebus adhibetur: ut, ineunte pueritia, ineunte Ineunte pueria, adolescentia, ineunte etate, ineunte uere, ineunte aestate, hyeme ritia, &c. ineunte, ineunte anno nouo. Non autem dormitione ineunte, conuiuium ineunte, die ineunte, nocte ineunte, hora ineunte, sed incipiente: nisi dicamus illud ipsum ineunte, certis nominibus debere adiungi, quae sunt ea, quae modo exposui.

Obruo, Ingurgito, & Crapulor. CAP. LV.

Obruere est operire, siue aqua: ut, obrutus undis: siue terra: ut, Obrue uersata Cerealia semina terra: siue per translationem

lationem ad animum, ut Quintilianus: Tot voluptates obruere possunt unum dolorem. Sed de multo uino potando etiam obruere dicimus, sicut ingurgitare de absumentis multis cibis. Cicero pro Deiotaro ait: Vino se obruisse, nudumque saltasse. Et in Antonium: Ut fratrem imitetur, se obruit uino. Et in eundem idem: Qui se cibis ingurgitasset. Ingurgitare aliquando utrumque complectitur, sicut crapulari non modo in uino, uerum etiam in cibo, unde fit crapula. Ut idem in eundem: Edormi inquam crapulam, et exhalat.

Deuenio, Peruenio, Deuoluo, Despicio, & Dispicio.

CAP. LVI.

Deuenimus in montem, deuenimus ad diuitias, minus usitatum, ac minoris rationis est, quam peruenimus in montem, peruenimus ad diuitias. Similiter ediuerso, deuenimus in planum, deuenimus in uallem, quoties ab editiore loco profecti sumus, usitatus, probabiliusque, quam peruenimus in planum, peruenimus in uallem. Ita deueni in paupertatem, quasi descendi, et delapsus sum in humiliora. Deuoluo, deorsum uoluo: ut deuoluere rogos, deuoluere trabes, deuoluere saxa, deorsum precipitare. Despicio, deorsum aspicio: sicut suspicio, sursum aspicio. Inde per translationem quum quis alium contemnit, ac parui facit, despiciere uidetur, quasi infra se, et ad pedes suos proiectum aspiciere, quemadmodum et suspiciere est uenerari, quasi supra nos aspicimus illum esse collocatum. Nam dispiciere est providere, et circumspicere mente, tanquam in omnem partem lumina mentis intedere, omniaque discernere. A quo dispicientia dicta est, circumspectio, et prouidentia, et confidens ratio diligens, atque discretio.

Occupo.

CAP. LVII.

Occupare est locum tenere, aut capere, et ui capere, ut apud Liuium lib. trigresimotertio: Nam et ipsis uocantibus urbem hanc accepi, non occupaui: id est, non ui accepi, aut

aut mea sponte accepi, sed aliorum rogatu. Saepè uero ante capere est, et (ut aliqui loquuntur) praecoccupare. Vnde schema illud, occupatio appellatur, quoties quae dici ab alio poterant, ea ipsi praecueniendo dicimus in nostram partem, ne nobis postea officerent retorquentes. Cicero Officiorum libro primo: Sunt autem nulla priuata natura, sed aut ueteri occupatione, ut ij qui quondam in uacua uenerunt. Certe primi illi qui uenerunt in uacua, non potuerunt in aliena ire, ut isti aiunt: qui uolunt occupare, utique in aliena re se possessorem facere. Proprie est enim occupare, quod in medio, siue in medium, atque in commune positum est, ante ceteros capere. Quod testatur Quintilianus inueniens: Multa nihilominus, quae libera fuerant, transeunt in ius occupantium, sicut uenatio et aucupatio. Inde occupatus dicitur, qui ante negotio aliquo detentus, non potest negotio alterius operam dare. Cicero: Nemo adhuc me conuenire ualuit, quin fuerim occupatus: hoc est, cui cansarer me quibusdam alijs negotijs ante praecuentum. Atque hinc uocatur occupatio, quum alicui necessaria rei, et cui ante omnia operam dare debemus, cum diligentia uacamus.

Peto, Posco, Postulo, Flagito.

CAP. LVIII.

Petere est in bonum, et in malum: quod declaratur per ipsam rem aut bonum, aut malum significantem. Ut medicus sanitatem aegri petit, pater laudem filij, tu diuitias, ego uoluptatem peto. Item multi filij petunt mortem patris, serui mortem dominorum, medici longitudinem morbi. Petere autem uicem alterius, itemque petere caput alterius, petere famam, petere pudorem, accipitur in malum, quod illa in hominis perniciem petas, siue quod ea oppugnes. At quum non in rem, sed in personam refertur peto, utique cum ablatiuo in malam partem accipitur: ut, peto te gladio, peto te ueneno, peto te insidijs. Nam illud apud Vergilium:

Malo me Galatea petit lasciuia puella:

et idem

idem est quod, malo me incesit, & pomorum iactu percutere me solet. Et ideo quasi audacia culpeq; sibi confecta, dicitur: Et **Posco**, fugit ad salices. Ab hac significatione absunt alia uerba, posco, quod est proprie rem debitam, & honestam peto. Inde reposco, **Postulo**, quod est rem meam, & quod mihi reddi debet, peto. Postulo est quodam modo requiro, ut res, tempus, locus, persona, causa postulat, & tanquam rem iustam peto. Curtius: Postulabat autem magis quam petebat, nisi accipiamus, ut Varro apud Sernium uult, humiliter petebat. Sic enim ait: Poscere est, quum aliquid pro merito nostro deprecemur. Petere uero est, quum aliquid humiliter, & precibus postulamus. **Expostulo**, quod est cum quaerela apud amicos requiro, & quasi officium amicitiae in alio desidero, ut Terentius in Adelphis: Quam ipsi fecerunt ultro iniuriam, expostulant. Sed frequentissime post se habet ablatiuum, seruiente praepositione cum: ut, quid habes, quod mecum expostulas? **Flagito**, les? Flagito uehementer, & plus quam postulo, ut Cicero pro Quintio: Quanquam haec causa postulat, etsi postulat, non tamen flagitat. Quintilianus ad Triphonem: Efflagitasti quotidianam conuitio, ut libros quos ad Marcellum meum de Institutione Oratoria scripseram, iam emittere inciperem. Quae uerba etiam Ciceronis sunt in epistola ad Quintum fratrem.

Labo, & Labor.

CAP. LIX.

Labo & labor ita differunt, quod labare est rucere, & repente cadere, ut apud Vergiliu: Labat aricte crebro Ianua. Labi uero leniter, sensimq; deorsum ire, ut labuntur flumina, labitur coelum, labitur anguis, labitur ab aethere penna, labuntur dii a coelo, non labant. Quintilianus: Ut numen, & deus de labi sideribus, & uenire de liquido puroq; aere uidebatur. Cicero. Non quasi unum ex hanc urbe missum, sed quasi de coelo diuinum hominem in hanc urbem delapsu intuentur. Ideoq; demones magis a coelo labarunt, quam lapsi sunt. Angeli uero aspicimur ad nos labuntur. Labi quoq; dicuntur, qui in lubrico imprudentes

mentes uestigia, ad terram feruntur, non cum ruina, sed lentius & cum aliqua mora, tametsi nonnunquam lapsus, pro ruina accipitur, & per translationem de corporeis ad incorporea: de eo, qui aut per infirmitatem animi, aut per imprudentiam deliquit, dicimus, lapsus est, quasi pes animi unus, ambo uel, qui sunt fortitudo, & prudentia in lubrico lapsi sint. Et elabi quoq; periculum fugere dicitur eo modo, quo anguis lubricus, murena uel, aut anguilla manu prehensa lapsu fugit: quod est, a manu elabitur. Ita qui a medio periculo euasit, elapsus dicitur. Vergilius: Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites.

Sed hic non est translatio, utpote in re corporea, erat translatio in incorporea. Quintil. Sernium quidem Galbam miseratione sola, qua non suos modo liberos paruulos in concionem deduxerat, sed Galli etiam Sulpitij filium suis ipse manibus circutulerat, elapsu esse, tum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est. Cicero: Hic Tito fratre suo Censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est, id est, accusatorum quasi prehensantium manus effugit. Translatum quoq; illud Terentianu est a labo, non a labor. Labascit, uictus uno uerbo, quam cito? Labo prima breuem habet, labor prima longam. Hinc labor laboris, & laboro laboras prima breui, quod an ab altero illorum deriuetur, an ab utroq; potius, liberum opinaturis relinquo. Hoc tamen non omittens, inelaboratum dici, quod non artificio satis excultum est. Illaboratum uero, quod sine labore uidetur factu. Illud uero dari solet, hoc laudi. Quintil. de Cicerone ita ait: Quum interim haec omnia, quae uix singula quisquam intensissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulchrius auditu est oratio, pra se fert tamen felicissimam facilitatem.

Deligo, & Eligo.

CAP. LX.

Deligere & eligere sic differunt. Deligere est, quod magis idoneum ad rem agendam est, cernere. Eligere uero uel ad nostrum emolumentum, uel ad illius, qui eligitur dignitatem. Delegit

Illaboratu,
Lib. 10.



Delegit sibi saepe populus Romanus Imperatorem ad bella, ut Pompeium ad bellum Mithridaticum. Imperator quoque deligit milites, non eligit, ad rem videlicet bellicam idoneos, et inter eos agit delectum, qui cui rei sit magis commodus. Et agricola delectum agit inter tauros, quos scindendo solo, quosque procreanda soboli destinet. At si ex multis daretur optio, quem sibi uellet, eligeret, non deligeret. Ideoque semper fere dicitur in eodem sensu, datur tibi, siue offertur optio, et datur tibi, siue offertur electio. At Cicero: Deligere, inquit, oportet, quam uelis diligere: de uxore loquens, deligere dixit, quasi ad res domesticas administrandas. Nec inficias eo, posse fieri, ut in aliquem cadat delectionis, et electionis nomen, ut in ipsum principem, quem ad honorem pariter, et ad rempublicam bene gerendam assumimus. Ceterum deligo sine praepositione accusatiuum habere solet: ut, Populus Romanus delegit Cn. Pompeium imperatorem. Eligo alterum accusatiuum sine praepositione, alterum cum praepositione: ut idem, Populus elegit in principem sibi Octavianum. Cicero inquit: Quos Caesar in Senatum elegerat. Porro utrumque horum uerborum tam in superiores, quam in inferiores cadit: ut illud quod modo dicebam, quos Caesar in Senatum elegerat. Et sacerdotes eligunt sibi pontificem: et deus episcopum. Rursus consul milites deligit, et milites imperatorem, nautae gubernatorem, discipuli praepceptorem sibi deligunt. Nam inter collegas paresque aut fere pares dicitur cooperare. Liuius: Dictatorem dici placet. Dicitur M. Furius Camillus, qui magistrum equitum L. Aemilium cooptat. Ut Cicero in Bruto: A quo in collegium augurum fueram cooptatus. Illud non est silentio transeundum, duobus tantum dici modis deligere, praeterquam per hoc uerbum ipsum. Vno, agere delectum: altero, habere delectum, nunquam facio delectum. Qui duo modi Agere et habere differunt ab ipsa significatione deligendi, quod deligimus alibi delectum, quando unum tantum. Agere uero, uel habere delectum, ad multa semper

ta semper refertur. Apud Quintilianum legi, facere pro agere, quod haud scio, an uitio librarium factum sit, an etiam sic dicere liceat. Ita enim legitur: Proprietates ingeniorum dispicere prorsus necessarium est. In his quoque, certum studiorum facere delectum, nemo dissuasit. Namque erit alius historiae magis idoneus, alius compositus ad carmen, alius utilis studio iuris, et nonnulli rus fortasse mittendi.

Percontor, Interrogo, & Sciscitor. CAP. LXI.

Percontari significat interrogare, quamuis suapte natura spectet ad finem coarguendi, ut Quintil. testatur, dicens: Quid enim tam commune, quam interrogare, uel percontari? Quorum utroque indifferenter utimur, quum alterum noscendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Interrogo igitur (ut ego interpretor) noscendi gratia adhibetur. Percontor uero arguendi. Sciscitari (ut ipsa uox indicat) sciendi causa interrogare est.

De bello, & Expugno. CAP. LXII.

Debellare, est bello uincere, aut bello capere. Expugnare pugnando capere, uel potius pugnando, et oppugnando uincere, quod significauit Liuius libro 45. Haud paulo facilius quam ante duas unam, tunc una duas naues expugnauit, cepitque. Sed debellamus potius homines. Vnde debellatum esse dicimus, pro eo quod est bello certatum, belloque res parata est, aut perdita. Expugnamus autem opera, molesque, ut castra, ut urbes, ut castella, ut naues. Quocirca miror illud in psalmo: Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel, Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi: pro eo quod est, oppugnauerunt, siue impugnauerunt me. Si enim non potuerunt mihi, profecto non expugnauerunt, sed oppugnauerunt tantum. Graece autem ἐπιπολεῖν magis est oppugnauerunt, siue impugnauerunt, quam expugnauerunt. Pro eodem tamen significato interpres accepit, nisi librarium uitium est.

De com

Ego, inde refigo, quod fixum erat, educo. Tego, inde retego, quod tectum erat denudo. Texo, inde retexo, quod erat textum, reddo non textum, & quasi insectum, quod erat factum. Claudio siue cludo, recludo, quod clausum erat aperio. Velo, reuelo, uelamentum tollo. Signo resigno, quod erat signatum ob signatum uel relaxo, uel patefacio. Et multa alia huiusmodi sunt, multa non sunt: ut, repeto, reposco, renouo, repraesento, reuello, remoueo, remaneo.

Preparare & apparare ita differunt, quod præparare est antea parare sibi, quæ utilia sunt, aut fore credit. Apparare ad dignitatem quandam, ac uerius pompam. Ideoq; oratores præparant, quibus obtinere causam possint. At procemii apparatus reprehenditur, quod plus pompæ atq; ostentationis, quam utilitatis habere uideatur. Cicero Officiorum primo: Facile totius cursum uitæ uides, ad eamq; degendam præparat res necessarias, ut pastum, ut latibula, ut alia generis eiusdæ. Idem de Oratore tertio: illa quæ in apparatu fori appellatur insignia. Quanquam apparatus uidetur interdum significare utrumque, ut apparatus belli, quasi præparatio. Sed ut dicimus naues non modo instructas, sed etiam ornatas, quod quò res instructiores ad bellum, eò pulchriores sunt, ita apparatus belli uocamus, ubi instrumenta bellica etiam adornata sunt.

Presum & præideo differunt. Ab hoc fit præses, sicut à desideo deses, à resideo reses. Ab illo uerò præsens, quod à suo uerbo in significato recedit, de quo antè diximus. Præesse est præpositum esse rei cuiuspiam gerendæ, atque administrandæ. Præsidere, est ad opem præstandam præesse, quam proprie præstant homines iniuriæ quidam patientibus, aut in discrimen adductis, Dij uerò beneficentiam fauoremq; innocantibus. Aliquando

tamen indifferenter. Suetonius de Tiberio: Præsedet & Acciacis ludis: quasi dixisset, præfuit. Cic. pro Sylla: Noli animos eorum ordinu, qui præsunt iudicijs, offendere. Idem pro codem: Quam obrem uos dij, & patrij penates, qui huic urbi, atque imperio præsidetis. Idem pro Milone: Vos inuicti, & in ciuis inuicti periculo centuriones atq; milites, uobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præsidetibus, hæc tanta uirtus ex urbe expelletur, exterminabitur, eiicietur? Quint. in 10. Nā beneuolum auditorem inuocatione dearum, quas præsidere uatibus creditum est, & intentum proposita rerum magnitudine, & docilem summa rerum celeritate comprehensa facit. Et non longè post: Quem præsidentes studijs deæ propius audirēt. Vñ Præsides. de tam dij quam homines præsides dicti sunt: illi quidem in suo quisq; numine, suaq; ui: hi uerò in sua quisq; provincia aut ab rege, aut à populo sibi commissæ. Idem Quint. Quod omnia sic egerit, ut genitum præside bellorum deo incredibile non esset, quasi cuius in manu esset imperium bellorum, aut auxilium. ut apud Liuium libro sexto: Dij deæq; omnes qui Capitolium incolitis, sicine uestrum militem, ac præsidem finitis uexari ab inimicis? præsidem dixit pro auxiliatorē, ac defensorem: ut alibi etiam sæpe. Præses (ut definit Vlpianus) is est, qui maius in provincia imperium habet omnibus post principem. Hinc præsidium dictum est auxilium principale. Nam subsidium id, quod Subsidiū in auxilium succedit, dicitur. Et milites qui ad tutelam oppidi, castelli, simuliumq; collocati sunt, præsidium uocantur: ut, impositum est præsidium Caietæ. Nam præsul antiquitus is dicebatur, qui primus erat inter Salios, id est, Martis sacerdotes, Romanæ diuitaxat, à saliendo dicti in portandis ancilibus.

Assentari, adulari, blandiri ita differunt, quod assentari est insidiosè, & enociliandæ alicuius utilitatis gratia, effusius, & plerunq; falso quempiam laudare: adulari uerò inservire, & captare

captare, ut fauorem emereamur quoquo modo uel uoce, uel gestu: estq; tractum ^{non} ^{to} ^{diu}, quod est seruus. Et sanè adulari seruire est, non liberale, & ingenuum. Blandiri propriè ad tractum pertinet, & per abusionem ad alios sensus transfertur, nonnūquam etiam ad animum. Quintilianus: Tu non cogitas, quemadmodum suspensa manu sonantem blande cardinem flectas. Idem: Blandiar paulisper iudices calamitatibus meis, & sic agam, tanquam inuenerim utrunq; sanum. Ideoq; idem quodam loco penè pro eodem posuit hæc duo posteriora uerba. Transco oblatam nolenti munerum uacationem, & blandius, quàm militiæ disciplina postulet, adulatam militi tribunum. Adulatum blandius dixit, ne aut blandius blanditū, aut adulantius adulatū diceret: si tamen adulantius reperitur. Et alibi: Et animalium quoq; sermone carentiū ira, letitia, adulatio, & oculis, & alijs signis corporis deprehenditur. Sunt enim muta animalia hominum serua, quæ signa maxime apparent in canibus, de quibus inquit Verg. Hinc canibus blandis rabies uenit. Nam assentari non cedit in muta animalia, nisi credimus hoc modo coruum à uulpe fuisse deceptum, quum optimum cibum ore gestaret.

Excuso, & Causor. CAP. LXVII.

EXcusare apertam significationē habet: itemq; causari. Excusamus crimen obiectum, quod quum uidetur satis purgatum, recentes dicunt, habeo te excusatum. Veteres dicebant, accipio excusationem, sicut in illo: dum quis mihi tulit conditionem (uerbi gratia) an uelim negotiari in sua pecunia in commune lucrum, dicam, accipio conditionem. Est & altera huius uerbi significatio, quæ à priore defluxit, quoties id quod in causa fuit, ut peccaremus, asserimus in excusationem. Nec dicemas (ut aliqui loquuntur) accuso, sed excuso: quamuis potius uideatur ratio exigere, ut per accuso, quàm per excuso loquamur: ueluti si latrones, aut flumina impedimento fuerint, ne ad diem adesse possem, dicā eo modo quo Quintilianus: Tu tamen si in-

terpella

terpellatus tempestatibus serius uenisses, excusares mare, & ambiguos status: & tibi bonam causam habere uidereris, quum diceres, antè non potui. Excusares dixit, non accusares. Linius libro sexto: Exacta iam ætatis Camillus erat, comitijs iurare iam parato, in uerba excusandæ ualetudinis solita, cōsensus populi restiterat. Et lib. XLVII. Vbi dies uenit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum, causæ esse cur abesset, excusabat. Lucanus in octauo, - Littusq; malignum Excusat. Causari, est Causari. causam rei gesta afferre. Suetonius: Syllanum item socerum ad necem, secūdasq; nouacula fauces compulit, causatus in utroq; quod hic se ingressum turbatus mare non esset secutus. Aliquando penè, quod illa significatio superioris uerbi (de excuso dico) in secundo significato. Quintilianus: Nec causanti pupillo sic tutor irascatur unquam, ut nō remaneat amoris uestigia, & sacra quædam patris eius memoria: causanti pupillo, quasi excusanti acerbiter tutoris. Cui simile est illud Papi-niani: Iussus rationem reddere, & liber esse, si hæres causabitur accipere rationes, nihilominus liberū fore, id est, si impedimenta prætetendat.

Vergilius:

Causando nostros in longum ducs amores.
Id est, impedimenti causas afferendo. Vlpianus: Proscribere patrem sic accipimus clavis literis, ut planè recte legi possint, ante æternam scilicet, uel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed euidenti, literis Græcis, an Latinis? puto secundū conditionem, ne quis causari possit ignorantiam literarum. Et alibi: Causari tempestatem, ac uim fluminū. Vbi liceat dicere, excusare ignorantiā literarum, & excusare tempestatem, ac uim fluminum.

Mando, Præcipio, Iubeo, Impero, Edico, &

Indico.

CAP. LXVIII.

Mandare, est cuius personæ gerendum aliquid exequendumq; committere, ut Quintilianus: Madata tamen tua

A

fili



Præcipere. patri. Præcipere, est tum magistrorum, quod est præcepta tradere, tum magistratum, & superiorum personarum. Sallustius in Catilin. Iudices rerum capitalium quibus præceptum erat. Idem **Iubere.** in Iugurth. Micipsa pater meus moriens mihi præcepit. **Iubere.** re frequenter idem est, quod imperare, ut Quintilianus: Pater me iussit. Et alibi: Nam quamvis infestum latronibus mare iussus intraui. Neque dissimulaui magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non potuerat. Pro eodem accepit iubere, & imperare. Hic tamen annotandum est, quod sicut eleganter dicimus, impero mihi, ut apud eundem: Imperavit sibi, ne quas admitteret amplius preces, ut etiam permisi mihi, permisisti tibi, permisit sibi: ita non eleganter dicas, iussi mihi. Præterea quum ita dicamus imperata, ut iussa, huic apponimus uerbum exequor, perago, & si quid est simile: illi autem ferè unum uerbum, quod est facio, ut apud eundem. Neque ipse hoc periculum ignoro, expertus non leui documento, quati steterit mihi, quod semel imperata non feci. In hoc etiam hæc uerba differunt, quod impero tibi hanc rem, dicimus. Iubeo uero præter hanc constructionem, potest habere & illam, cuius exemplum modo protuli, pater me iussit. Est etiam iubere, non planè imperare, sed quasi hortari, ut idem: Spera tu, iube sperare matrem. Cicero etiam frequenter hoc modo loquitur, ut pro Deiotaro: Literis, quas ad me Terracone misisti, bene sperare iussisti. Cui simile est Terentij: Iubeo te saluere. Verg. in quinto: Reddiq; uiro promissa iubebat.

Edicere. peraret. Edicere est magistratum, regum uel. Vnde edictum consulum, sunt literæ consulum, quibus aliquid iubet, atq; imperat. **Indicere.** Nam indicere, proprie denunciare est: ut, indictum est bellum, indixi bellum fortunæ, indixi bellum uoluptatibus, indixit Romulus

mulus spectaculum. Liuius: Indici deinde finitimis spectaculum iubet. Iterum: Indixit in posterum diem ut adesset. Idem: Indictio iustitio. Iterum: Delectusq; & iustitium indictum est.

Introdudo, & Interdudo. CAP. LXIX.

Introdudo te, id est, in interioribus claudio. Intercludo te, iter tuum impedio, & quasi iter cludo. Vergilius: Interclust hyems, & terruit Austro euntes.

Cicero: Qui iter Pænorum cadaueribus corporum suorum intercludendum putauerunt. Qua ratione etiam dicimus intersepio. Quintilianus: His textis ne uniuerſi mellis pondus effluat, intersepta onera clauduntur. Quasi circumsepta, uel quæ effluere mella poterant septa.

Exsententia, & Ad uotum habere. CAP. LXX.

Exsententia aliquid habere, & ad uotum, licet illud uideatur rationis esse, hoc affectus, eodem tamen ferè significationis ueniunt, ut Quintilianus: Habes ne uxorem ex animi tui sententia? Et alibi: Et ad omne uotum fluente fortuna lasciuit otium.

Facere iter uel uiam, & Iter habere. CAP. LXXI.

Iter facere, uiam facere, uiam munire. Item iter facere, & iter habere differunt. Iter facere est (ut imperiti loquuntur) itinerare, & (ut periti) ingredi iter, aut uiam, ut Cic. de Senectute: Masinissam quum pedibus iter ingressus est, in equum non ascendere: quum in equo, ex equo non descendere. Idem lib. r. Officiorum: Tempus à natura ad eligendum, quam quisq; uiam uiuendi sit ingressurus, datum est. Viam facere proprie est, ubi non erat uia, uiam, & transitum aperire. Quint. Seratur igitur non semitis, sed campis, non uti fontes angustis fistulis colligantur, sed ut latissimi amnes totis uallibus fluant, ac sibi uiam (si quando non acceperit) faciat. Quod non probe dixeris muniat. Est enim munire uiam, repurgare, reficere, ac substruere, inter alia lapideis, quales sunt uiae Romanæ à plerisq; portis in multorum

torum dierum iter silicibus strata. Cicero pro Milone: Ideo ne Appius ille cæcus uiam muniuit, non qua populus uteretur, sed qua sui posteri latrocinarentur? Et per translationem de corporalibus, ad incorporalia. Quintil. lib. 111. Propterea quod plurimi autores, quamuis eodem tenderent, uias tamen diuersas munierunt, & in suam quisque induxit sequentes. Dicimus etiam ut uiam, ita ripam munire, alucum munire, aditum munire, quæ illa reficimus, uel reparamus. Cicero etiam aditum munire, pro uiam munire dixit pro Cluentio: Aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. Iter habere, est iter aliquem esse facturum. Cicero: Habebat iter ad Hiadrum regem. Pro Flacco, & ad fratrem: Et quod ille in Sardiniam iter habebat.

Propono, & Ostendo cum alijs uerbis.

CAP. LXXII.

Propono præmium, propono metum, ostendo spem, ostendo metum, ferè in eadem significatione, hoc est, hinc hortor, illinc deterreo, nisi quod proponere est potius potestatem, imperiumque habentis. Ostendere uero consilium dantis. Cicero: Quis est, qui proposito tanto præmio non excitetur? Idem: Propositis mortis, & exilij minis. Item: Spem, metumque ostendere. Atque iterum: Magnum huic urbi periculum ostenditur.

Pacificatus, Pacatus, & Placatus sum.

CAP. LXXIII.

Pacificatus sum, pacem feci: pacatus sum, in pace sum, uel ab armis recessi. Placatus sum, ab indignatione animi ad lenitatem redij, uel animo leni sum.

Parem esse, & Paria facere. CAP. LXXIII.

Parem esse, idem est, quod sufficere alicui operi, siue restitendo illi, siue exequendo. Cicero ad Atticum libro x. Tum interpellat fletus, repugno quoad possum. Sed adhuc pares non sumus. Quintilianus in Geminis languentibus: Nunc infelix non par est dolori, nunc non inuenit ulla solatia, ex quo uidetur

uidetur sibi filium perdidisse uicturum. Idem: Non fallit nos nefande quid captes hoc, quod supra silentium trahis alta suspiria, quod in prorumpenti uideris exclamatione deficere: mendacio paratur autoritas, & in fidem erupturæ uocis assertur, ut fateri uidearis inuitus: dic tamen, par est huic rei matris integritas, ut mentiaris? Lucanus:

Hunc habuisse pares Phœbæis ignibus undas.

Et hoc in resistendo. In exequendo autem, idem Quintilianus: Aspicio par laboribus corpus. Nonnunquam par idem est, quod par. decens, ut idem: Si propter matrimonia uiolata urbes euerse sunt, quid fieri adultero par est? Paria facere, est quod alibi amissum est, uel quod aliunde acceptum, alibi, uel aliunde compensare. Idem Quin. Paria tecum facio restitui, quæ propter me unum diem perdideras. Et alibi: Sic paria faciemus. Tu illic eris uicarius meus. Plinius Auunculus: Nascuntur & alio modo terræ, ac repente aliquo mari emergunt, uelut paria secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, aliquo loco reddere. Plinius Iunior ad Priscum lib. x 111. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reuersarum, non feci tamen paria: atque eodem magis hanc cupio seruari, ut mihi seruandi tempora supersint. Seneca: Ut statim tibi soluam, quod debeo, & quantum ad hanc epistolam paria faciamus.

Sollicito.

CAP. LXXV.

Sollicito te, uel quod spem, metum uel tibi ostendo, ut sollicitas re plebem: uel inquieto, & tibi curam iniicio.

Gratum facio, & Gratificor. CAP. LXXVI.

Gratum facio, & gratificor (si quid differunt) ita differunt, quanquam utrunque est ex gratum, & facio, non tamen utrunque compositum. Differunt autem ita, quod gratum facere est quiddam minus, & prope idem quod obsequi, & inseruire, ut Cicero: Si hunc iuueris, gratissimum mihi faceris. Gratificari quiddam maius. Unde deum gratificari hominibus dicimus, non

autem gratum facere, quasi idem sit, quod beneficia conferre.
Deduco, Reduco, Comitari, & Affectari.

CAP. LXXVII.

Deduco, & reduco generalem habent significationem, sed in hoc specialem, quoties alicui officij gratia præstamus comitatum: ut, deduxi Catonem in Senatum, eumq; ut domum red-
ducam, hic expecto. Sed propriè hoc est inter homines non mul-
tum dignitate, & autoritate distantes. Comitari uero minorum
potius erga maiores. Ceterum deducere, & reducere, est quasi
ad certum locum. Affectari uero, quasi comitatum præstare, non
tantum in itinere, aut navigatione, aut militia, sed ferè per ur-
bem, ut Cicero de Oratore lib. II. Quum ædilitatem Crassus pes-
teret, eumq; maior natus, & cõsularis Sergius Galba affectare-
tur, quod Crassi filiam Cn. filio suo despondisset.

Satio, & Saturo. CAP. LXXVIII.

Satiare ad omnes sensus attinet. Saturare ad unum gustum.
Nam figurate locutus est Cicero: Iracundiam meam satura-
tuo sanguine: quasi sitim meam satura. Satiare frequenter ad
animum transfertur.

Incedo, & Ambulo. CAP. LXXIX.

Incedere est ambulare, inde incessus, siue tardus, siue festinus,
siue commotus, & incompõsitus, immoderatusq;. Propriè
tamen sublimior quidam, & fastum præ se ferens. Vergilius:
Regina ad templum magna stipante caterua

Incessit. Et iterum: Et uera incessu patuit dea.
Quod Seneca quodam loco declarat: Tenero ac molli passu su-
spendimus gradum, nec ambulamus, sed incedimus.

Aduersor, & Auerfor. CAP. LXXX.

Aduersor tibi, & auersor te. De primo nihil dubij est: secun-
dum sumit significationem à gestu, quoties ab aliqua re,
quam detestamur, uultum auertimus. Quintil. in XI. Spectus
enim eodem semper uertitur, quò gestus, exceptis quæ aut dantur
nare,

nare, aut concedere, aut à nobis remouere oportebit, ut idem
illud uideamur uultu auersari, manu repellere. Maro:

-Dij talem terris auertite pestem. In Deuteronomio, & alijs
pluribus locis est: Gentes quas dominus auersatur, id est, dete-
statur, atque abominatur, & à quibus præ odio uultum auertit.
Multi tamen indocti scribunt, leguntq;, aduersatur dominus.

De Leuo, & compositis suis. CAP. LXXXI.

Leuo est alleuo, & molestiam, laboremq; extenuo. Nam
pro illo significato quod est sustollo, notum est: ut Liuius
libro XX. Mox aqua leuatur uento, quum super gelida mon-
tium cacumina concreta esset. Subleuo, auxilium, defensio = Subleuo.
nemq; præsto. Cicero: Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex for-
ma prospicere profitebatur, derisus à cæteris est, qui illa in So-
crate uitia non agnoscerent, ab ipso autem Socrate subleuatus,
cum illa sibi signa ratione à se deuicta diceret. Alleuo in altum Alleuo.
tollo, uel de imo, & ubi quid iacet, atque proiectum est, sursum
tollo. Quintilianus: Vidi multos, quorum supercilia ad singu-
los uocis conatus alleuarentur. Idem: Homini in aquam lapsò,
atque ut alleuaretur oranti. Inde per translationem ad qualita-
tem fortune, ut Idem: Quare non petit ut miserum putetis, nisi
& innocens fuerit. Non petit, ut afflictum alleuetis, nisi &
probauerit sese infeliciorem, quod patrem amisit, quam quod
oculos. Etiam nonnunquam subleuo pro alleuo, ut apud Sueton-
ium de Vespasiani uita: Dumq; surgit ac nititur, inter manus
subleuantium extinctus est. Eleuo immunuo, & extenuo, ut idem Eleuo.
Quintilianus: Nam quis ignorat, quin id longe sit honestissi-
mum, ac liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo
dignissimum, non uendere operam, nec eleuare tanti beneficij
autoritatem, cum pleraque hoc ipso possint uideri uilia, quod
pretium habent? nusquam memini in alium sensum reperisse
me. Nam Hieronymus testatur quodam loco Esaiæ: Eleuatum
est super limina templi, debuisse transferri sublatum est: sed ad
A 4 tollendam

In Mathe-
matico.

tollendam ambiguitatem (ne quis putaret sensum esse talem, qualis est, sublatum est mihi pallium) ad aliud uerbum recursum fuisse. Proprium tamen erat sublatum, ut idem Quintilianus: Tunc te fas est sublatis ad cælum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es.

Perpendo, Expendo, Appendo, Impendo, & Impendeo. CAP. LXXXII.

Perpendere, est exactè ponderare, atque examinare: non autem (ut aliqui uolunt) intelligere, atque animaduertere. Cicero: Quid in amicitia fieri oportet, quæ tota uirtute perpenditur? Expendere, eiusdem fere significationis est. Idem in Verrem quinto: Deinde hæc expendite, atque æstimate. Idem Officiorum primo: Quæ contemplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui, eademque moderari, nec uelle experiri, quam se aliena deceant. Appendere est tum suspendere, ut notum est: ut, appendi uuas: tum ad lancem, stateram uel ponderare. Idem in Antonium: Ut iam appendatur pecunia, non numeretur. Et in proœmio orationum Aeschinis, ac Demosthenis à se translatarum figurate ad incorporea transtulit: Ea putauit non annumerari lectori debere, sed tanquam appendere. Impendo habet participium præsentis tale, quale est ab impendeo, ut admoniti simus cauendum esse, ne ista nos fallat ambiguitas. Quale est apud eundem de Senectute: Mortem igitur impendentem omnibus horis timens, quis possit animo cōsistere? Hoc participium est ab impendeo, non ab impendo. Est autem impendere, supra caput iam iam casurum pedere, ut nubes impendent. Et gladius ille equina seta appensus supra Dionysij conuiuii caput imminens impendebat. Impendere, ab impendere, apice distinguendum est.

Rapio, Eripio, & Præripio. CAP. LXXXIII.

Rapere manifestam significationem habet, quum de alijs rebus loquimur: Quum uero de personis, duobus modis accipitur

cipitur. Vno, qui ad res quoque pertinet, ut apud Vergilium:

Quid faceret: quò se rapta bis coniuge ferret?

Rapta dixit pro ablata. Et alibi: -Rapta sine more Sabinas.

Altero, pro eo quod est uim asserere, siue uitiare, uel si non aspor-

tet, nec sceminam loco deducat: quod proprie de uirginibus,

quæ uitiatae sunt, dicitur, ut apud Senecam, qui eandem legem

non eisdem uerbis repetit, quodam loco sic retulit: Raptae

ptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Alio loco sic:

Vitiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Ab

hoc uerbo duo composita sunt, eripio & præripio: quorum pri-

um quoties habet cum accusatiuo datiuum, fere in malam par-

tem accipitur: ut, eripuisi mihi omnes bene uiuendi facultates.

Quoties uero ablatiuum cum præpositione à uel ab siue abs,

plerumque in bonam: ut, eripuisi me à periculo: interdum in ma-

lam: ut, eripuisi à me filiam. Quod uerbum ita differt à præri-

prio (præterquam quod nunquam hoc postulat talem ablatiuum)

quod qui alteri aliquid eripit, potest id non in suos usus eri-

pere: ut, eripuit illi uitam. Qui uero præripit, in suos proprios

usus rapit: neque præpositio illa anteceffionem temporis decla-

rat. Cicero pro Gallo: Demosthenes tibi præripuit, ne esses pri-

mus orator: tu illi, ne solus. Non hoc intelligit Cicero, quod

Demosthenes huic aut aliquid eripuerit (ut qui auferre nihil

posset nondum nato) aut priorem se fecerit. Non enim Demo-

sthenes primus oratorum antiquitate temporis dicitur, sed fa-

cultate: neque hunc solus Demosthenes ætate anteceffit, eo qui-

dem magis, quod hic ipse æqualis Ciceroni non potuisset inuicem

antiquissimo illi aliquid ante auferre. Ergo ille præripuit tibi,

id est, rapuit sibi istam dignitatē, ut summus orator esse uide-

atur, futurus etiam solus, nisi tu partem in te illius laudis trāstis-

isses, essesque tu dignus nomine oratoris, quamuis non æquan-

us Demostheni, quo nomine adhuc post illum præter te di-

gnum uitamus neminem. Nonnunquam hoc uerbum significat

A 3 ante

ante capere, sed magis in passivo: ut, immatura morte preteritus non potuit prestare, qualem promiserat regem. Sunt autem haec uerba Plinij Iunioris de Viris illustribus, quasi dixisset, immatura morte praeventus.

Titubo, Nuto, ac Vacillo. CAP. LXXXIII.

Titubare est pedibus non ualentis insistere, quales sunt ebrij aut infirmi, aut uulnerati, aut decrepiti senes, ut apud Quintilianum: At non tua culpa fames coepit, sed uulneratum iugulasti, titubantem strauisti, fumantem incendisti. Transfertur etiam ad animum, ut apud eundem: neque ulla unaquam tanta fuerit dicendi facultas, quae non titubet, aut haebeat, quoties ab animo uerba dissentiant. Titubare quoque lingua,

Nutare. & dentes dicuntur: hinc linguae & oris titubantia. Nutare est proprie alicuius male solidatae molis ruinam minantis. De animo quoque dubitante, & nesciente, quod se potissimum confesserat, nutare dicitur. Vacillare, est alterno motu inconstanter esse, ut idem: Est & illa indecora in dextrum, & sinistrum latus uacillatio alternis pedibus insistentium. Cicero: Cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quasiui. Unde & naves utique uacuae uacillant. Et idem Cicero de quodam praefirma ualeitudine non recte scribente inquit: Vacillantibus literis. Ad animum quoque transferimus, ut apud Iurisconsultos, de fide testis uacillante, qui inconstantia, & diuersa testimonia dixerit.

Vaco, Vacat, & Careo. CAP. LXXXV.

Vacas sapientiae, das operam sapientiae: uacas sapientia, careres sapientia. Quanquam carere proprie, est uacare quibus indiges: quod significauit Cicero, quum inquit: Satiatis uerbo & expletis iucundius est carere, quam frui: quanquam non caret, is qui non desiderat. Improprie tamen dicimus, cares culpa, cares periculo, cares damno. Cum nomine tamen significante actionem quandam siue qualitatem adiungimus a praepositionem

positionem: ut, uacas a labore, uacas a componendo, uacas ab agricultura, uacas ab omni molestia. Similiter per nomen, uacuius sum ab omni occupatione, atque ab omni solitudine. Hoc autem uerbum quum est impersonale, quari potest, quid significet. Quintilianus inquit: Non, imò oderit reum uerba aucupatem, & anxiam de fama ingenij, & cui diserto esse uacet. Hic uidetur uacet, accipi pro eo, quod est, curae sit. Idem alibi: Tunc inchoare haec studia uel non uacabit, uel non libebit. Hic uidetur esse pro eo, quod est, tempus uacuum erit. Nam libebit, idem est, quod curae erit. Et ne quis auderet immutare, licebit, pro libebit: Plinius Iunior (quaquam infinita sunt huiusmodi exempla) querens, quod non posset operam dare admirando cuidam philosopho, ita ad amicum scribit: Quo magis te, cui uacat, hortor, quum in urbem proximè uenies (uenies autem ob hoc maturius) illi te expoliendum, limandumque permittas. Quid igitur duas has significationes huic tribuimus uerbo, cum praeter id, quod ambiguum erit, utrum potius significetur, superuacuum uideatur dicere, uel non uacabit, uel non licebit: satis sit dicere, non uacabit: quo uidebuntur fortassis illa duo significari? Quare exponamus, ut ceteros locos, ita & illi, cui esse diserto uacet: uacat uacuum est, hoc est, uacuum tempus est, uel si uis, cui est uacuius animus: quod significauit Vergilius, quum inquit: Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.

Hoc quantum ad uoluntatem, quod est, si libet. Deinde quantum ad facultatem temporis, uel uacuitatem animi:

Et uacet annales nostrorum audire laborum. Dixerat enim

-Et iam nox humida coelo

Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.

Quasi non uideretur tempus illud tantam narrationem pati, aut ipsa Dido eo tempore aequo animo posse audire, quod audire cupiebat.

De Conscisco, Ascisco, Descisco. CAP. LXXXVI.
Consci

Confiscere, serè ad mortem pertinet. Plerunq; enim sic legimus: Mortem sibi ipse conficiuit: mortem tibi ipse conficis: mortem mihi ipse conficam: cogam te ad mortem tibi per te ipsum confiscendam. Asciscere est remotum aliquid quasi scitè uocatum capere. Cicero de Oratore: Expertes esse prudentiæ, quam sibi ascicuerunt. Idem in Oratore: Quod minime politæ, minimeq; elegantes sunt, ascicuerunt aptum suis auribus opimum quoddam, & quasi adipale dictionis genus. Desciscere, est ab imperio se, ductuq; alterius subtrahere, ut milites a duce, populi a domino, discipuli ab opinione magistri, quam prius sequebantur, præsertim ad alterius uel imperium, uel sententiam se transfrentes.

Asseuero.

CAP. LXXXVII.

Asscuerare est inter ipsa argumenta, probationesq; admiscere uim animi, motumq;: quod declarat Quintilianus, quum inquit: Altera ex asseueratione probatio est, ego hoc feci, tu hoc mihi dixisti, & ò facinus indignum. Et alibi: Quum præsertim quorundam probatio sola sit in asseueratione, & per asseuerantia.

Exhibeo, Facio uel Facefso negotium.

CAP. LXXXVIII.

Exhibere illi negotium, facere, uel facefere negotium, est alterum molestia, ac labore afficere, frequenter quidem per accusationem, ut Cicero Officiorum tertio: Criminabatur etiam quod Titum filium, qui postea Torquatus est appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Quod quum audisset adolescens, negotium uidelicet exhiberi patri, hoc est, patrem accusari, uel molestia, laboreq; affici. Nam negotium saepe pro labore apud hunc præsertim legimus: ut, Quid negocij est, ista poetarum portenta conuincere? quomodo, quid operis? quæ exempla passim reperiuntur. Idem de Naturæ deorum: Dij nec habent negotium ipsi, nec alteri exhibent.

Quintil.

Quintil. lib. quinto: Ut uulneratus, aut filio orbatus, non fuerit alium accusaturus, quando si negotium innocenti facit, liberet eum noxa, qui admisit: id est, si innocentem reum facit. Cicero ad Appium: Quum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facerent, id est, accusarent, insectarentur, ad poenam uocarent.

Deturbo, Exturbo, & Disturbo.

CAP. LXXXIX.

Deturbare, est deorsum cum uiolentia deicere. Vergil. Puppis deturbat ab alta.

Exturbare è loco eundem in modum deicere. Disturbare, dissipando, diruendoq; dissicere. Quinti. Non enim discussos alicuius operis angulos, aut disturbatos parietes obijcimus. Cicero: Ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbatura publice ex Senatus sententia edificatam domum.

De Admoueo, & Amoueo: Aduerto, &

Auerto: Aduersus, & Auerfus.

CAP. XC.

Admoueo manum, appono manum. Amoueo manum, remoueo manum. Aduerto oculos, mentem uel: aliquò oculos, mentem uel conuerto. Auerto oculos, aut mentem: alicunde conuerto oculos, aut mentem. Aduersus, oppositus, opposito pectore, atq; obiecto. Auerfus, terga ostendens. Vnde illud Tullianum aliquantò obscenius, sed ad rem declarandam pertinens: Et aduersus, & auersus impudicus est.

Consternere, & Consternari.

CAP. XCI.

Consternere est corporis. Consternari autem animi, quum mens turbata est, & de statu mota, & quasi humi strata. Ideoq; saepe coniungi animum uidemus, ut consternatus animo. Sallustius tamen primo Historiarum inquit: Equi sine rectoribus exterriti, aut saucij consternantur: quum sit usitatus consternuntur.

Non

Non placeo, Displaceo, & Placeo mihi.

CAP. XCII.

Non placeo mihi, & displaceo mihi, ab illo placeo mihi di-
uerse significationis sunt præter negationē. Nam ea pri-
ma aperti intellectus sunt, ut de Oratore Cicero: Nunquam mi-
hi minus, quam hesterno die placui. Et in Philippicis: Cumq; de
uia languerem, & mihi met displaceo. Tertium est idem quod
superbio dote aliqua, bono uel, quod mihi adsit, & gloriā, &
mihi eo nomine confido, plerumque cum inferiorum contemptu.
Quintil. Placeas licet tibi, opum tuarum fiducia diues, si mihi
idem inuidere non expedit, pares sumus. Penē in hunc sensum
Mirari se. accipitur Mirari se. Nam id efficere in alterum, laudabile est.
Vnde apud eundem de Socrate dicitur: Nam ideo dictus est
sōpō: id est, agens imperitum, & admirator aliorum tanquam
sapientum. De seipso crebrius in uitium est. Idem: Quod se si
lentio parricida miraretur. **Martialis Valerius:**
Ipse ego, quem dixi, quid dentem dente iuuabit
Rodere? carne opus est, si satur esse uelis.
Ne perdas operam, qui se mirantur, in illos
Virus habe, nos hæc nouimus esse nihil.
Se mirantur dixit, quasi sibi placet, uel de se magnifice sentit.
Moror te, & Manco te. CAP. XCIII.
Moror te, & manco te, à quibusdam exponitur, pro ex-
pecto. Sed mea tamen sententia, magis poetice, quam
oratorie. **Vergilius:**
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Moror te. Terentius: Quem hic manes? Oratores potius accipiunt, moror
te, pro retineo te, & in mora teneo. Ideoq; hæc duo uerba sæ-
pe iunguntur, ut apud Quintil. Quid me adhuc pater detines?
quid moraris abeuntem? Manco pro eo, quod est, futurum est,
ut ipse accipio, apud ipsos interdum etiam poetās. **Vergil.**
Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris. Id est,

Id est, tibi futura sunt. Cicero: Cuius te fatum, sicut Curionem
manet: hoc est, cuius fatum tibi futurum est, sicut fuit Curioni.
Conflaui, Contraxi, & Dissolui æs alienum.

CAP. XCIII.

Conflaui æs alienum, & contraxi æs alienum, idem est,
quod factus sum debitor alienæ pecuniæ. Dissoluo æs alie-
num, idem est, quod contraxeram æris alieni, restituo, ac pluri-
bus soluo: uel quasi catena, qua ligabar, me soluenda pecunia,
dissoluo. Quintil. Non ego æs alienum luxuria contraxi. Cice.
Patri persuasi, ut æs alienum filij dissolueret. Quibus exemplis
plena sunt omnia.

Migro, Decedo, Discedo, & Recedo.

CAP. XCV.

Migro decedoq; sic à discedo recedoq; differunt, quod
migrare est domicilium mutare, & aliò se ad habitan-
dum conferre, relicta priore habitatione. Et est apud Iuricons-
ultos titulus De migrando. Similia huic sunt, emigrare, demi-
grare, commigrare. Remigrare autem, reuerti in pristinum do-
micilium. Transmigrare, est in longinquioris loci domicilium,
habitationem uel migrare. Immigrare, in domum aliquam habi-
tandi gratia ire. Eapropter homines qui moriuntur, migrare
dicuntur. Sed rectius cum appposito, quam sine appposito, ut mul-
ti faciunt, nescientes Ciceronem cum appposito solere loqui, ut
de Republica libr. vi. Antequam ex hac uita migro, conspicio
in meo regno, & his testis P. Cornelium Scipionem. Et Quin-
tilianus in Corpore proiecito: Seu quum ad infernas sedes ani-
ma migravit. Etenim qui moriuntur tanquam domicilium cor-
poris relinquentes, aliò ad habitandū duntaxat anima, se trāsfe-
runt. Contrāq; nequaquam milites, quum castra mouent, aut de
statione munitionibus uel decedunt, migrare dicuntur, utpote
ubi domicilium non habuerunt, nec in domicilium se conferunt.
Decedere quanquam accipiat nonnunquam pro eo quod est Decedere.
discedere,



discedere, aut recedere, tamen propriè est, à mandato custodiæ suæ loco recedere. Vnde consules, proconsules, præfides, prætores dicuntur ex provincia decedere. Item præsidia de urbibus, atq; castellis. Sine appositione intelligitur pro mori, quasi à custodia, & gubernatione corporis proficisci. Cicer. de Senectute: Vetatq; Pythagoras sine iussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio, & statione uitæ decedere. Idem de Republica: Ideoq; & tibi Publi, & cæteris omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum uobis à deo defugisse uideamini. Eo igitur modo dicitur decessit, quo dicitur defunctus, ut subintelligatur uita. At in excedo additur uita, non subintelligitur. Idem in Antonium: In ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris, excessit è uita.

Precor, & Imprecor.

CAP. XCVI.

Precari quid significet certum est, quum merum accusatiuum habet: adiuncto autem datiuo, idem est, quod imprecari, hoc est, optare alicui deos precando, bonam fortunam aut malam. Qui datiuus sæpe subintelligitur, ut apud M. Tull. in Pisonem: Ut omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precarètur: quod mihi contigit: an quod tibi proficiscenti cœuenit, ut omnes execrarentur, male precarètur? Et Quintil. Inde fugientia uela longo uisu prosecuti, facilem emptionem, secundos uentos, placidum mare, non sic si ipsi nauigaremus, precari sumus. Cum datiuo, idem: Sed si tantopere efflagitantur, quam tu affirmas, permittamus uela uentis, & oram soluentibus bene precemur. De imprecamur uerò, hoc eiusdem sit exemplum. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos, pauper sit, & amet quamcunq; meretricem, & amare non desinat. Quod crebrius accipitur in malum.

Habeo orationem, Facio sermonem.

CAP. XCVII.

Habui

Habui orationem, non feci orationem. Feci sermonem potius, quam habui, nonnunquam etià habui. Cic. de Senect. Cyrus quidem in eo sermone, quem moriens habuit, quum admodum senex esset, negat se unquam sensisse senectutem suam imbecillioem factam, quam in adolescentia fuisset.

Polliceri, Conuenire, & Audire habeo.

CAP. XCVIII.

Tantum habeo polliceri, inquit Cic. ad Lentulum. Idem in Catone Maiore: Neque eos solum conuenire habeo, quos uidi, sed etiam quos audiui, & legi. Idem de Oratore: Audire habeo, quid hic sentiat. Quod (ut ipse interpretor) idem est, quod pollicendum, conueniendum, audiendum est mihi. Quod probatur ex illo, licet diuerso loquendi modo, qualis apud Quintil. Adeo ludibrijs misera sum diuersitatis implicitus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem: id est, ut impetratus mihi sit à uobis odij mei fauor. Quod licet conmutare in: superiorem modum, sic: ut impetrare habeam odij mei fauorem, sicut contra illum in hunc, sic: tantum habeo pollicendum, neq; eos solum conueniendos habeo. Audiendā habeo huius sententiā, uel habeo pro uolo, ut non mirum sit, quare aliqui legant, aueo. Sed non recte legere eos, ex illis Caesaris Augusti uerbis ostenditur, quum dixit: Quid aliud habeo quam deos immortales precari? Mercor bene uel male de te, Demereor, & Emereor.

CAP. XCIX.

Mereor de te, est aliquid in te confesso. Si beneficij quidē, bene mereri de te dicor. Sin autem offensionis, male de te mereri. Nonnunquam utrunq; reticemus, sed in ambiguum sensum: ut, quid de te sum meritus? Nonnunquam per negationem, sic: homines nihil de me meriti, id est, qui nihil in me beneficij, aut officij contulerunt. Quibus exemplis omnes M. Tullij libri scatent. Demereor quoq; pro bene de aliquo mereor, accipitur, sed cum accusatiuo, ut Ouidius Heroidum:

B

Dic



Dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amavi?

Crimine te potui demeruisse meo.

Et Quintilianus: Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei. Emereor, idem penè est quod mereor, prateritum eius emeritus. Vnde emeriti stipendia, qui militia perfuncti sunt, nominantur. Et in significatione passiva, stipendia emerita, ut

Emeriti bo- idem: Emeritis huic bello stipendijs. Et per translationem à Vergilio emeriti boues dicuntur, & quedam alia. Emeriti autem
ues: senes solent habere eos, qui pro se laborent, qui dicuntur pro
Pro alijs o- alio opus agere. Quintilianus de Apibus inquit: Habebam qui
pus agere, pro me opus agerent.

Refero, & Fero.

CAP. C.

Retulit Pompeius ad Senatum, id est, cōsuluit. In eadem tamen sententia, Pompeius ad populum tulit. Ex illo fit Senatusconsultum, ex hoc rogatio, quæ instar est legis. Dicimus praterea refro tibi acceptum, pro eo quod est, fateor me hoc abs te accepisse: neq; id modo in bonam partem, uerū etiam in malā, ut pro Deiotaro Cicero: Vitam acceptam refert clementia tuæ. Idem in Antonium: Omnia deniq; quæ postea uidimus (quid autem mali nō uidimus?) si recte ratiocinabimur, uni accepta refremus Antonio. Idem est, fero tibi acceptum, siue pro eo quod est, habeo pro recepto abs te, quod mihi debebas, etiam si solutio nulla intercesserit. Vnde fit acceptilatio, quam Iustinianus per interrogationem, & responsonem fieri uult. Retuli expensum, id est, rationem de impensis confeci, uel exhibui.

Acceptilatio.

Exhorreo, & Abhorreo.

CAP. CI.

Exhorreo hanc rem, idem est quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est quod perquam alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum, illud uerò nunquā, sed accusatiuum.

Bene agi cum aliquo quid sit, & quid Actum esse.

CAP.

CII.

Bene

Bene mecum agitur, idem est, quod in bona cōditione sum. Item, præclare tecum agitur, optime cum illis agitur, melius cum hominibus ageretur, si paruo contenti essent: Ita male mecum agitur, & peius, incommodius uel, & pessime. Cicero: Cum illo uerò quis neget actum esse præclare, mecum incommo- dius? Nonnunquam actiue, Valerius Max. lib. quinto: Bene egissent Athenienses cum Milciade, si eum post trecenta millia Persarum in Marathone deuicta, in exilium protinus misissent ac non in carcere, & uinculis mori coëgissent. Actum est, semper in malam partem accipitur: ut, actum est de Republica, id est, respublica extincta, desperata, & perditā est.

Salio, & Salto.

CAP. CIII.

Salio, unde saltus, pro eo, quod est saltum facio. Salto tripudio, unde saltatio. Interdum salio pro salto. Vergilius secundo Georgicorum:

Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

Quid autem distent saltus, & saltatio, notum est. Saltus enim Saltus. est qualis ceruorum, leporumq;: Satatio uerò, illa hominum id est Saltatio. statio, quam uulgò tripudium uocant. Et licet salio pro salto accipiat, non tamen saltus pro saltatio, saltatus uel, quæ eiusdē significationis sunt. Linus: Ferre, ac per urbem ire cum tripudijs, solenni; saltatu iussit.

Abdico, & Exhæredo.

CAP. CIIII.

Abdicare, est expellere à bonis filium, dum uiuit pater. Exhæredare uerò, post mortem. Sed abdicare est grauius, quod etiam in se exhæredationem continet.

QVINTI LIBRI FINIS.

B 2

Lau

LAVRENTII VAL

LAE IN ELEGANTIARVM

linguae Latinae librum sextum, qui de Notis
autorum inscribitur,
prooemium.



SULPITIUS ille Seruius, cuius quanta in iure civili fuerit autoritas, plurimorum monumenta testantur, siue aliorum exemplo, siue privato consilio fretus, non existimauit turpe sibi ad famam fore, ut librum de Notis Scaeuolae conscriberet, non modo antistitis in ea facultate, atque omnium principis, uerum etiam praceptoris sui. Cogitabat enim neque id posse sibi uitio dari, quod publicae utilitatis causa susciperet, neque iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur, si modo rite reprehendatur, quod in se fuisset ipse facturus, si errata sua animaduertisset. Probe itaque Sulpitius, et ingenue, ac uere Romane. Quin ipse quoque populus prudenter, et grato inuicem animo, qui factum huius non reprehensione, sed laude dignum, et gloria putauit. Nec minore uolumen hoc, quam cetera, honore prosecutus est. Nam praepcepta aliqua doctrinae tradere, cuiuslibet mediocribus saltem literis imbutis, promptum est. Errores maximorum uirorum deprehendere, id uero cum doctissimi hominis est, tum opus utilissimum, et quo nullum dici possit utilius. Quis enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argentum, ceteraque metalla expurgat, quam qui illa effodit? qui triticum munda, quam qui metit? qui pinus, amygdala, ceterasque nuces seligit, quam qui easdem legit? Ita cum, qui emendat (nisi paucissima sunt, quae emendat) non inferiore existimare debemus, quam ipsum illum inuentorem, nec minorem ab illo, quam ab hoc percipi fructum. Insuperque non modo huic ex illius castigatio ne nullum damnum afferri, atque iacturam, uerum etiam praetium

tium, ac dignitatem, perinde atque auro, ac ceteris, quae modo commemorauimus: quatum corpori purgatio ipsa detrahit, tantum residuo pretij (ut dixi) et dignitatis accrescit. Adeo plus utilitatis in parte est, quae superat, quam quae fuerat in solido. Quare si quis apud infimos Scaeuolae de Sulpitij facto sensus fuit (quae erat illi aequitas, et iustitiae amor) ausim affirmare fuisse gauisum, secumque praclare actum esse dixisse, quod suorum librorum aurum ab omni scoria esset, ac sic compurgatum: nihilque foret, per quod conciuēs sui per eius scripta falli possent. Neque immerito Plinius Iunior ad amicum ita scribit: Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quaedam displicuisse cognouerim. Quomodo igitur non sit beneficium id offerre, quod solet beneficij loco postulari? Quod si hoc non praestatur aut iam defunctis, aut tale beneficium respicientibus, profecto his praestatur, ad quos ex ipsa magnorum autorum emendatione multa in primis utilitas peruenit. Ideoque ab optimis quibusque cuiuslibet artis professoribus praepceptum est, ut eorum ipsorum, quos discipulis ad imitationem proponunt, etiam uitia (si qua fuerint) ostendant. Huiusmodi igitur ego et exemplis, et rationibus adductus, faciendum mihi putauimus, ut unum librum hunc de Notis scriptorum componerem, non quod illos carperem (nam praeterquam, quod haec inhumana nolutas foret, certe et alibi maior mihi haec facultas daretur, et de hac ipsa re penes infiniti libri conscriberentur) sed quod prodessem aliquid linguam Latinam discere uolentibus, non modo ex nostris praepceptis, sed ex aliorum quoque erratis: ubi et de nostro nonnihil ad rei testificationem admiscebimus. Dedimus autem nostrorum librorum suam cuique materiam, ut si per se opus non multum sibi fauoris pararet, ipsa certe uarietas commendatione blandiretur. Ex hoc praesertim uolumine, in quo et uersa quae in superioribus singula continentur, et de pluribus praestantissimisque autoribus pronuntiatur, iudiciumque contra

eos fit. Summus autem iisdem simul & accusatores, & iudices, sed qui aliorum pariter accusationem, iudiciumque subeamus, nisi legitime & auctoris, & iudicis fuerimus officio functi. Sed iam in forum descendamus.

In Nonium Marcellum de Alumnus.

C A P.

I.



AL V M N V S cum significat, Nonius Marcellus inquit, & qui ab aliquo alitus est, & qui aliquem aluit. Cui in prima significatione suffragor, in secundarefragor. Nec illius exempla secum facere ostendit, sed mecum: quae sunt, tum Ciceronis in Verrem: Italia autem alumnus suum servitutis extremo summoque supplicio fixum uideret. tum Varronis: Et ecce de improviso ad nos accedit cana ueritas Atticae philosophiae alumna. Quorum exemplum (salua Nonij pace) utriusque significat educatum, non educatorem. Nam Cicero quidem Italiam quasi altricem, & illum ab ea alitum dixit. Varro uero non modo alio locutus est, quam Quintil. ubi ait: Verba omnia, & uox eius alumna urbis esse solet, ut oratio Romana plane uideatur, non ciuitate donata. Vult enim uerba nostra, & uocem uideri debere natam, & alitam intra Romam, Varro inter Athenas atque in sinu altricis philosophiae. Adiecit etiam Nonius alumnus significare dominum, ut apud Vergilium: Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes seruabat senior, qui Parrhasio Euandro Armiger ante fuit, sed non felicibus aequum Tum comes auspicijs, charo datus ibat alumno. Dure nimis (ne dicam inerudite) uir sane eruditus exposuit, quasi nesciamus non domini mortem a seruo, uel comite Vergilium fecisse deplorari, sed quod est plus, quam si uel Euander ipse fuisset occisus, ac multo tristius ab altore siue nutritio mortem eius quem aluerat, & quem loco filij habebat: qualis Phœnix

nix ille Homericus in Achillem fuit, quem, quoniam educaisset, filium semper appellat, pro alumno. Et certe armigeri magnorum principum semper & ipsi magni uiri fuerunt. Siquidem (ut taceam de Phœnice qui bonae parti Myrmidonum imperabat) Patroclus auriga Achillis, princeps erat: & Stelenus Capanei regis filius auriga Diomedis, & Meriones inter primos duces Cretensium auriga Ilionei, & Hectori aliquis fratrum ferè aurigabatur currum: Talis fuerat Acetes Euandro. Ergo non erat seruus, aut seruo similis apud Euandrum, multo minus apud filium, sed patri similis, & pro patre, praesertim illo absente. Duo autem haec nomina, quae ab eadem littera incipiunt, armiger, & auspicius, quae apud Vergilium modo legimus, non nota omnibus etiam explicemus. Armiger est, qui in Armiger. praelio gerit tela domini sui, ut scutum, ut arcum, lanceam, & cetera huiusmodi. Imperiti armigerum uocant armatum equitem. Auspicius est, uel à pastu autium, uel ab inspectione autium. Auspicius. Sed quia consul ante quam iret in expeditionem, capiebat auspicius: hinc factum est, ut dicamus auspicia ducum, atque principum, quae à solo duce capiuntur. Et hinc auspiciari non modo auspicius capere, sed etiam incipere: nec in bonam tantum partem (quod frequentissimum est) uerum in malam quoque, ut apud Plinium: At homo infeliciter natus, manibus pedibusque deuinctis, animal ceteris imperaturum, à supplicij uitam auspicatur. Nam quando non est uerbum, ferè in bonum accipitur, ut apud Terentium: Haud auspiciato me huc attuli, id est, non feliciter, quasi auspicijs repugnantibus. Quod declarat Quintilianus de Achille (ut opinor) loquens, qui ad mortem quam dii futuram denuntiauerant, cupiditate ulciscendi Patrocli ruebat. Sic namque ait: Eant nunc poetae antiquarum fabularum conditores, & se ad exhortandam amicitiae fidem, magna quaedam composuisse carminibus putent, si dixerunt aliquos per maria, terrasque asperiores fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Graeciae



Auspex.

Pronuba.

cia uirum in ultionem interfecit amici inauspicata bella gessisse. Et alibi: Itaque ut apud illos Homerus, sic apud nos Vergilius auspicatissimum dedit exordium. Auspex qui praeerat nuptijs celebrandis, quia auspicium pro nuptijs capere solebat: adhibebaturq; hic pro parte mariti: ut pronuba quae praest & ipsa nuptijs celebrandis pro uxore: aliquando etiam magis proprie pro eo qui dux militie est, ut primo Carminum apud Horat. Nil desperandum Teucro duce, & auspice Teucro.

In eundem de Citare.

CAP. II.

Citare, idem inquit, pro laudare accipitur, ut Cicero: Citaturq; Salamis clarissima testis uictoriae. Nescio cur id dixerit: non enim tantus uir, tam parua nesciuit, nisi putet se actionem uisum iri, si clara faciat obscura: citantur testes, non laudantur. Nam Salamis (qui fuit locus uictoriae Themistoclis) nihil laudis meretur, quippe qui nihil egit, sed testis fuit, quia interfuit, uel quia in ea posita sunt trophaea uictoriae, quae rem gestam testificantur transeuntibus. Ergo si testificari locus potest, potest merito ut testis citari, non tamen tanquam uenturus, sed ad quem eant, qui testimonium desiderant. Vel citentur Salamini, continens pro contento: uel citentur auctores, & libri qui de hac Salamina uictoria meminerunt, testimoniumq; dicunt.

In eundem de Capio.

CAP. III.

Capio secundum eundem in passiuo significat propitiationem, ut apud Lucretium:

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Capere, facere. Terentius in Andria: Non si capiundos mihi inimicos sciam esse omnes homines. Capere, perpeti: Terentius in Heautontimoromeno: Dum abs te absum, omnes fuere mihi labores, quos cepi, leues. Capere, tollere, tenere, Vergilius Georgicorum quarto: Hic tibi nate prius uinculis capiundus. Varro in Melagris: Quem idcirco terra non cepit, & coelum non

non recepit. Idem in Eumenidibus: Stolum, calceosq; muliebres propter positos capio. Capere, eligere. Terentius in Hecyra: Quum illum in generum cepimus. Verg. in Georgicis: Ante locum capies oculis.

M. Tullius de Officijs: Quod insit aliquid probi, quod capiat ignaros. Capere, delectare, sustinere, habere, decipere, circumuenire, occupare, detinere, satiare, accipere, complecti, inuenire: singulorumq; exempla subijcit, quae ipse (ne longior essem) praetermisi. In quibus non est illius probabilis expositio. Nam quis credat auctores uni dictioni tot significata, & quidem pro se queng; noua dare uoluisse, tanquam linguam ipsam confunderent? Cur igitur ita locuti sunt? Nempe quod nihil interest inter has significationes, capio hostem, capio generum, capio saxum. Praeterea duae proprietates in hoc uerbo notandae sunt. Una, quod habet reciprocum quandam usum, ut idem sit, cepi uoluptatem, & cepit me uoluptas. Cicero: Magnam cepi ex literis tuis uoluptatem. Quintilianus: Nec me tanta capiebat uoluptas, quod fluentia ceris mella conderem. Plinius ad Calpurnium lib. octauo: Capio aliquam uoluptatem, quod ulla uoluptas non capiar. Cepi somnum, captus sum somno, uix dicitur, sed dici posset, ut oppressus uidelicet qui opprimitur somno, capitur somno. Cepi delectationem, uix unquam, delectatio cepit me, sed in passiuo potius, captus sum delectatione. Et item in ceteris, quae ad delectationem pertinent. Captus sum amoenitate loci, dulcedine uocis, specie mulieris, amore pecuniarum, spe bonorum, magnitudine sublimitateq; materiae. Ista enim omnia delectant, ideoq; subintelligi solet delectatio, quale ipsum illud Marci Tullij: Quod insit aliquid probi, quod capiat ignaros: id est, delectet. Ergo probitati inest delectatio, ut sit ita exponendum: cuius probi delectatio capiat ignaros, siue ignari capiuntur delectatione. Habet, inquit Terentius, captus est, subintelligit amor, siue pulchritudine formae, id est, delectatione: non

autem (ut testatus sum) actiue , cepi amorem. Nec longè ab hac ratione abest illud, captus sum oculis, pro orbatus sum oculis. Nec hoc unquam reperies, nisi in passiuo, & nunquam ferè nisi de oculis dici. Misericordia cepit deos, non dii misericordiam, dicimus, id est, non delectatio, sed dolor ille ex alieno malo. Et, merita mea ceperunt deos, ut ait Lucretius: qui sermo rarus est, id est, admiratio, uel delectatio, uel affectus eos cepit. Capiò dolorem tamen potius, quàm cepit me dolor, dicimus. Non quia non possumus etiam sic dicere, sed quia habemus alium in usu modum magis proprium. Tenet me dolor, sicut tenet me desiderium. Delectatio enim uidetur tantum capere, nec diu permanere, dolor autem & desiderium tenere quasi permanendo. Item, cepi indignationem, cepi siue contraxi molestiam, potius, quàm cepit me indignatio, cepit me molestia. Contra, cepit me tedium, cepit me obliuio, cepit me odium, potius quàm retrorsum.

Vergilius:

Tanta meæ si te ceperunt tedia laudis.

Terentius: Neque agri, neque urbis odium me unquam cepit. Cicero: Propter quod tantum odij cepit eloquentia, ut homines studiosissimi quasi ex turbulentiissima tempestate se in studium traderent quietum. Idem: Ut eos iustitiæ capiat obliuio. Plinius tamen libro septimo Naturalis historiae ait: E' præalto tecto lapsus, matris & affinium propinquorumq; cepit obliuionem. Altera proprietates, quod capere significat uel sponte, uel

Sumere. non sponte accipere. Sumere tamen sponte: atque, hinc est illud, cepi labores, cepi molestiam, cepi dolorem, cepi uel suscepi inimicitias, suscepi curas, suscepi sumptus, accepi calamitatem, accepi cladem, accepi damnum, accepi iniuriam, accepi contumeliā, accepi repulsam, accepi uulnus, quod nunquam ferè aliter dicimus, non sustinui, non perpeßus sum uulnus, sed ferè semper accepi, nisi more poetico, ut apud Ouidium libro secundo Metamorph. Nullam patiēte repulsam. Cicero: In domum multa

tiplicatam

tiplicatam honoribus non solum repulsam retulit, sed etiam ignominiam, & calamitatem: quum dixit, nequaquam contra hoc, quod præcipio facit. Nā sumo supplicium, sumo poenam, non in me, sed à me in alium infligi intelligitur. Ideoq; adiungitur ablatiuus cum præpositione de. Cicero: De illo paulò post supplicium sumitur. Quintilianus: Ut nisi occurrisset ad diem, de eo qui resisterat, poena sumeretur. Potest tamen quis de se etiam sumere supplicium, eruntq; tanquam due personæ, quæ agit, & quæ patitur. Porro quia sumere est ultro, quasi nō permissu aliorum capere, cō fit, ut intelligatur pro nimium, & interdum pro arroganter sibi tribuere, ut Cicero de Officijs: Orationem autem Latinam efficies profectò legendis nostris pleniorē. Nec uerò arroganter hoc dictum existimari uelim. Nam philosophandi scientiam concedens multis (quod est oratoris proprium) apte, distincte, ornateq; dicere: quoniam in eo studio etatem consumpsimus, si id mihi assumo, uideor id meo iure quodammodo uendicare. Assumpsisse sibi autem laudem, quæ nisi uera esset, ac palam uera, propter rei magnitudinem, arrogans uideretur. Ergo assumere, est multum & penè nimium sibi tribuere. Idem pro Plancio: Quanquā non mihi tantum sumo iudices, neq; arrego. Inde ineruditorum uocabulum præsumptuosus. Deniq; quodā loco Valerius Maximus ita planè horum uerborum proprietatē distinxit, ut hanc differētiā penè præcipere uideatur, quum de Catone Censorio loquitur: Qui ensē de medijs hostibus recepit: quanquā hoc aliqui filio Catonis tribuunt, inquietes, ut nō coactus acciperet, sed sua sponte sumere uideretur. Quare si Latine & nos loqui uolumus, dicamus dominum IESVM carnem quidem humanam sumpsisse, mortem uerò accepisse. Meo iure, quod modo apud Ciceronem legimus, si quis fortè desiderat, exponamus. Significat autem idem quodammodo, quod mea autoritate, meaq; licentia, & concessa mihi ab hominibus libertate, ut idem pro

r. cap. lib. r.

Assumere.

Præsumptuosus.

Meo iure.

Ad Herennium.

pro Archia: Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas: suo iure, inquit, quod poeta erat, et probatissimus poeta. Idem est pro meo iure, ut idem alibi: Pro meo iure hoc dico, uos eo me priuastis: quasi confidenter dico. Est enim efficiens causa, non finalis: qualia cetera sunt hoc modo dicta, pro mea in uos beneuolentia, pro uestra in me humanitate, pro tua mansuetudine, pro sua pietate, ubi efficiens (ut dixi) causa intelligitur, non finalis.

In eundem de Contendere. CAP. IIII.

Contendere, idem ait, est festinare, ut Vergilius:

Quae proxima littora cursu Contendunt petere. Contentio est perseverantia, uel elatio. M. Tullius de Officiis libro primo: Ex contentione uocis, et submissione, et ceteris similibus facile iudicabimus. Sallustius Historiarum quarto: Rursus iumenta nacti, ad oppidum ire contendunt. Contendere, continere. Cicero de Oratore secundo: Id quod eius scripta declarant, et contentiones uocis, et remissiones continuarentur. Et in tertio: Nihil perniciosius est, quam sine intermissione contentio. Præterea ait, contendere esse astringere, intorquere, comperrare, certare, extorquere, proripere, uel dirigere signum. Iterum pro festinare, intendere. Sed neque præcepta, neque exempla satis distincta sunt. Quid enim differt? contentio est perseverantia, et contendere est continuare? Quum præsertim eadem exempla utrobique subijcias. Quid iterum Vergilianum illud? Contendunt petere. Et illud Sallustianum? Ire contendunt. Quae duo idem declarant, quod tendunt uel pergunt ire, siue petere. Iam uero apud Ciceronem contentio non est perseverantia, neque contendere continuare, sed intentio, atque intendere: indifferenter enim dicimus hoc loco contentio, et intentio, contendere, et intendere. Nam plurimi falluntur, accipientes intentionem pro uoluntate, atque proposito. Afferam ad hoc probandum ex M. Fabio exemplum, per quod et ipsa res, de qua agimus, probabitur. Neque

Intentio.

Neque grauius autem in musica sonus, nec acutissimus orationibus conuenit. Nam et hic parum clarus nimiumque plenus, nullum asferre animis motum potest: et ille prætenus, et immodice claritatis, quum est ultra neruum, tum neque pronuntiatione flecti, nec diutius ferre intentionem potest. Nam uox ut nerui, quod remissior, hoc grauior, et plenior: quod intentior, hoc tenuis et acuta magis est. Sic ima uim non habet: summa rumpi periclitatur. Medijs ergo utendum sonis. Hi quoque quum augenda intentio est, excitandi: quum summittenda, sunt temperandi. Manifestum ergo est, quid sit intentio, cuius etiam similitudo neruorum manifestius docet, unde similitudo sumpta est. Nam ut neruus in cithara, aut neruus in arcu quod magis intenditur, eo uehementiorem sonum, uel ictum efficit: quod magis relaxatur, eo remissiorem: ita et uox quae utique usum neruorum corporis exigit, quos uidere licet in acutissime exclamantibus maxime intendi, tanquam in cithara aut in arcu, siue contendit, quae (ut dixi) idem sunt, atque idem esse ex uerbis utriusque auctoris, quos nominauimus, liquet. Neque uero quisquam negauerit continenter esse, quod continue, siue continueate, quod Marcellus ait, sed a contineo uenit. Contentus uero, a contendo, licet et contineo faciat contentum.

Continenter.
Contentus.

In eundem de Cursu. CAP. V.

Cursus, inquit, idem est quod uolatus, ut Vergilius: Cursusque per auras Dirigit in lucum: quasi non figurate dicamus de uolatu cursum, et de cursu uolatum: ut ille apud Terentium, festinato seruum ire iubens, inquit, uola, pro eo quod est curre. De navigatione quoque festina dicimus cursum, ut M. Tullius: Quo cursu frumento onustas naues petes Rhodum uiderit. Et Quintilianus, navigationem dixit fugam, siue naues fugientes, quae uelocem cursum conficerent, quum inquit: Inde fugientia uela longo uisu profecuti. Is enim qui fugit, uelocissime currit. Eoque Vergilius inquit,

pedi



—Pedibus timor addidit alas.

Idem quoq; Quintil. inquit: Multa sunt & Græcè, & Latine non denominata. Nam & qui iaculum emittit, iaculari dicitur: qui pilam, aut sudem, appellatione priuatim sibi assignata caret. Et ut lapidare, quid sit, manifestum est, ita glebarum, testarumq; iactus non habet nomen. Vnde abusio, quæ uetèrè dicitur, necessaria est. Quare ad hanc Quintil. formulam non aliter nauem uelociter euntem, & auem uelociter uolantem currere dicimus, quam iaculari sudem. Illud autem apud oratores obseruari, uolitare potius, quam uolare pro discurrere dici solet, ut apud eundem: Me per omnia maria uolitantem. Et apud Cic. Qui per forū uolitant. Quale est reptare. Nam quā reperere sit animalium carètiū pedibus, & uetere euntiū, licet quædam reptilia pedes habeant, ut lacerta, tamen reptare hominē dicimus, qui segniter, læte, & quasi testudineo passu incedit, quales sunt, qui in hortis, aut uinetis, simulibusq; locis spatiantur. Horatius: An tacitum syluas inter reptare salubres.

Plinius ad Bebiū: Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unam semitam terere, omnesq; uiticulas suas nosse, & numerare arbusculas possint. Idem: Frequentior curretibus, quam reptantibus lapsus est. Terentius in Adelphis: Perreptauī usq; omne oppidum, ad portam, ad lacum: quod non

In eundem de Carpere.

CAP. VI.

Carpere, inquit, pro attenuare, & aperire. Vergilius: Nec nocturna quidem carpentes pensa puella.

Hoc ne puella quidem ipsæ dicerent. Nam ut carpimus linum uirens ex humo, quum uellimus: ita puella sinistra manu de colo pensum trahentes, sensimq; uellentes carpunt. Et ut decerpimus rosam primis digitis, sic puella primis & ipsæ digitis decerpunt particulatim linum, lanam uel iterum carpere, celeriter præterire. Ut Vergilius: —Et acri

Carpe

Carpere prata fuga.

Et in eodem:

Carpere mox gyrum incipiat.

Quasi in primo non celeritas illa magis intelligatur per hoc, quod dixit fuga, qui est celer cursus, quam per illud carpere. Et in secundo significetur uelociter præterire. Aliud namq; est ire in gyrum, aliud præterire, quod de equo, & sessore utrunq; poetice dictum est.

In eundem de Accipere.

CAP. VII.

Accipere pro pascere, idem inquit. Terentius: Accipit homo nemo melius prorsus, atque prolixius. Et hunc imitatus Seruius in Vergiliū:

Mos porticibus rex accipiebat in amplis.

Urbanus profecto & lautius loqui poterant. Pecora gregatim, altiliaq; dicitur pasci, non homines. Nos enim quoties accipimur, siue excipimur in conuiuium, non ad saginam, sed ad iucunditatem illam atque apparatus inuitamur, ut minima pars cibis assignetur. Vnde conuiuere dicimur eo tempore, non comessari, aut compotare, aut (quod deformius est) compascere, siue compasce. Siquidem Terentius de Thrasone, non tanquam de saginatore locutus est, sed tanquam de splendido apparatore conuiuiorum. Et Vergil. Helenum regem uult regiam quamdam magnificentiam in exhibendo conuiuiō declarasse, non solum (ut ita loquar) passionem, & (ut dixi) saginam. Fateor tamen accipere, nonnuquam significare in domum suam, honoris & amicitie gratia aliquem conuiuium capere: ita tamen, ut subintelligatur in conuiuium: ut, acceptus sum à te laute, id est, acceptus sum in conuiuium, uel tractatus. Nam frequenter in contrarium dici reperimus. Ego abs te miseris sum acceptus modis. Hoc apud Terentium, & apud Cicronem, Ex quo illud laudatur Archita, qui cum uillico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, acceperissem, ni iratus essem?

In eundem de Graue.

CAP. VIII.

Graue

Graue, inquit, significat gravidum. Vergilius:

Donec regina sacerdos Marte grauis.
Circumlocutio fecit, ut intelligatur grāvida. Nam si dicā, regina, aut Helena est grauis, nemo prorsus intelligat, sed addam ex rege, aut ex marito, fortasse intelligatur esse grāvida. Ita apud Vergiliū: Marte grauis, pro, semine Martis impleta. Graue plenum. Vergilius:

Non insueta grauis tentabunt pabula foetas.
Si accipit foetas pro grāvidas, superuacuum est exponere grāuis pro plenas. Per illud enim quod prāgnātes sunt, plene esse intelliguntur. Graues uerō esse, per epitheton quod appositum est, quippe grāuidae omnes graues, ut ipsa quoque uox indicat, nam a grauis fit grāuidus. Sin accipit foetas pro his, quae pepererunt, ut puerperas mulieres, quae proximis diebus matres sunt factae, graues lacte dicemus, quasi onustas, non quasi plenas. Duae sunt namque appellare oues, capras uel plenas lacte, sed ubera plena lacte, ut est apud eundem per translationem grāuida: -Et grāuido superant uix ubere limen.

Quod si quando reperiatur grauis pro plenus, hoc tamen in loco non ita accipitur. Hunc eundem quem ego protuli uersum, et ille affert, quasi de grāuido, et non de graui sit quaestio: nec poëta modo, uerum etiam oratores sic loquuntur, ut Quintilianus: Luctantur intra uiscera animae, et utrum funeribus grāuidū in os agunt. Sed ad graue reuertamur. Grauis, inquit, plenus. Vergilius.

Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum quem
Conspexere, silent.

Virum pium, et benemeritum, appellare plenū pietate, et plenū meritis quis audeat? Non ergo ita exponendum est, ut nec est utendum. In quo paulo post meam sententiam ostendam. Graue, inquit, grandaeuum. Vergilius:
Hic grauis Entellum dictis castigat Accres.

At ego

At ego potius accipio grauis prudentia et moribus, quomodo proxime grauis pietate et meritis dicebatur. Multa praeterea significata dat huic eidem nomini, quae profecto forent infinitae, si ad illum modum, poetarum omnium exponamus exempla. Quod longe abest, tum ab utilitate discentium, tum ab ipsa rei natura. Etenim graue, suapte natura ponderosum significat: ut, graue saxum, grauis sarcina, grauius arma, graue scutum, quod scilicet grauat nos in ferendo, et quod aegre, et cum molestia fertur. Inde per abusionem transferimus ad senectutem, ad morbum, ad laborem, ad dolorem: quia hi qui molestiam ex senectute, morbo, ceterisque sentiunt, quasi onere intolerabili premuntur, quod cupide uelut graue pondus a se uellent deponere. Neque solum ad molestias corporis translatio haec fit, uerum etiam ad molestias animi: ut, grauis contumelia, grauis iniuria, grauis moeror, grauis iactura, quae animum genere quodam ponderis premunt. Itaque unus modus est, quae corpori, aut animo molesta sunt, ea grauius appellare. Eoque molestia a mole, id est, a re magna magnique ponderis uocata est. Alter modus est, quod quae admodum grauius saxa, et grandes trunci non facile loco mouentur, sed ad omnem temporis mutabilitatem haerent: ita homines constantes, ac praediti sapientia, merito per figuram graues nominantur, quod nec precibus, nec minis, nec uanitate, nec promissis, ab aequo et iusto summo uentur: ut hi faciunt, quos leues uocamus, qui in similitudinem pulueris et palearum ad omnem uentilantur. Sciamus tamen grauis tunc regere datium, quum est in priore significato: ut, tu es grauis mihi. Quare non probe quidam legunt apud Ciceronem de Officiis: Quod aetati tuae esset aptissimum, et auctoritati meae grauiusimum. Nam hoc grauiusimum superuacuum est. Ceterum quid mirer, si in his quae sunt altioris intelligentiae fallitur, quum leuioribus, atque apertis hallucinetur Marcellus?

In eundem de Inficiator.

CAP. IX.

C Inficit

Molestia.

Graues homines.

Leues.

Inficiatores, inquit, sunt falsi criminis obiectores, ut Cicer. de Oratore libro primo: Ut si ille inficiator probasset iudici ante petitam esse pecuniam, quam esset coepa debere: hoc de reo dictum est a Cicerone, nec reo criminis, sed pecuniarum. Ille uero accepit non tantum pro accusatore, sed pro actore etiam et accusatore falsi criminis. Vbi enim pecunia et petitor nominantur, ibi nulla est criminatio. Inficiator igitur is significatur, qui negat se uel debere, quod actor petit, uel commississe quod accusator obijcit. Vnde status coniecturalis dicitur inficialis, in inficiari. quo semper reus inficiatur, uel inficias it. Inficiari enim, et id inficias ire. quod dixi, inficias ire, est uerbo negare. Nam negare est alia Negare. quando etiam factum, ut Vergilius: Egregij forma, sed queis fortuna negarat Veto. In patriam reditus. Veto notum est aliud esse, quam nego, et (ut breuiter signem) contrarium est illis impero, et iubeo. Non est autem huic nomini nisi accusatiuus casus et uerbum eo, is, it. De inficias loquor, cui simile est suppetias, pro eo quod est auxilium: ut in duodecimo Comentariorum Caesaris: Et nuntiabantur auxilia magna equitatus oppidanis suppetias uenire. Et in eodem: Suisque rebus timens elephatisque: x x x. relictis suis finibus oppidisque, suppetias profectus est. Et iterum in eodem: Atque suis fugientibus, suppetias ire contendit. Suetonius de Vespasiano: Legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem, rapta aquila fugauerunt. Suppetias pro auxilio. Plautus in Epidico: Sed memento, si quid seuiunt senes, suppetias mihi cum sorore ferre. Idem in eodem, nominatio est usus. Auxilia mihi, et suppetie sunt domi.

In eundem de Incisim.

CAP. X.

Incisim, inquit, quasi simul. Cic. in Oratore: Hec quidem duobus pedibus incisim, deinde mebratim dicere solebas. Quid magis contrarium, quam incisim, id est, minutatim, et simul, quod est coniunctim: quasi nesciamus, quid sint cola, commata, et po

et periodi, de quibus Cicero pluribus in locis disputat, appellans ea incisionem, membrum, circuitum, siue ambitum, siue comprehensionem, siue continuationem, siue circumscriptionem. Cuius ultimi (quod multis nominibus Cicero uocat) duo genera Quintil. facit: priora autem sic definit: Incisum est sensus non expleto numero conclusus, plerisque pars membri: ut, Domus tibi deerat? at habebas: pecunia superabat? at egebas. Fiunt autem ex singulis uerbis incisa. Membrum est sensus numerus conclusus, sed a toto corpore abruptus, et per se nihil efficiens.

In eundem de Candeo.

CAP. XI.

Quid ergo? nihil ne bene dixit Marcellus? imo uero aliam, quid, atque adeo multa, sed nunc bene dictus non est locus, tamen in his, quae laudari queunt, nonnihil interdum desidero, ut candet, ignitum est. M. Tullius de Officijs: Candete carbone adurebat capillum. Candet, candidum est. Vergil. Aeneid. 4. Candentis uacca media inter cornua fundit. Sed hic (ut dixi) nonnihil desidero. Nam et excandescere hoc minem dicimus, quum uehementer irascitur. Præterea ostenden scere. da est passim causa, quamobrem unum uerbum plura significet, ut in hoc: Quum enim ignis obstantia exuperat, ac fumum uincit, candorem flammæ concipit, uel quod sol quanto candidior, tanto ardentior: ita animus dum ira concitatus est, inflammatus, incensus, et excandescens dicitur: uel quod mare uentis confractum, et in more aquæ ebullientis in lebate, uel ipsa aqua lebatibus ebulliens, spumas albentes ciet: ita animus simili perturbatione percitus, excandescere dicitur, ut tanta commotio mentis significetur, quanta est uel maris, uel aquæ ad ignem iam albescentis, quod ex unius à Quintiliano expositi uocabuli patefecit. Lib. 8. ca. 2. exemplo: Vertex (inquit) est contorta in se aqua, uel quicquid Vertex. aliud similiter uertitur. Inde propter flexum capillorum, pars summa capitis: ex hoc inquam in montibus eminentissimum re-

C 2

Ac di

Et dixeris, hæc omnia uertices, proprie tamen unde initium duxit. Quare nemini debet mirum uideri, cur interdum una uox plura significet.

In Seruium de Lætus.

CAP. XII.

Gaudere.
Letari.

LActum Seruio placet multa significare, fecundum, pingue, grauidum, pulchrum, uiride, & multa alia. Idq; apud Vergilium modò: quòd si alios quoq; poëtas exposuisset, adhuc alia multa significata adiecisset. Sed ipse rationem reddam, cur in uarios sensus abutamur, cum unum natura significet. Latum id appellamus, quod aspectu gaudium promit. Nam gaudere, proprie est intrinsecus: Letari extrinsecus. Recte igitur animata dicuntur leta, quoties letantur. Et quia natura sic comparatum est, ut quæ bona corporis habitudine sunt, alacriora: quæ uerò debili, tristiora sint: eò fit, ut pingui uocemus leta, ut letas oues, letos greges, leta armenta. Transferimus hoc ad similia, ad segetes, ad uites, ad oliueta, ac ceteras arbores. Vnde sicut ex illis superioribus domini percipiunt fructus, & quemadmodum illa, ita hæc quoq; qualia sint, declarat aspectus: appellaturq; leta segetes, leta uites, leta oliueta, leta arbusta, eò quia dem magis, quòd multi uolunt hæc animata esse. Vel leta dicimus ab effectu, quòd nos letos faciunt, ut locum tutum, quia nos tutos efficit. Ideoq; non appellantur homines leti ob fecunditatem, pinguedinem, pulchritudinem, grauitatem, & similia: sed tantum ea, quæ in nostros usus cedunt, aut (si ita contingat in nostram delectationem) letitiam nobis uoluptatemq; parientia. Hanc igitur regulam tenentibus, hoc nomen & apud autores inuentum facillè intelligetur, & multifariam sine ambiguitate in utendo suppeditabit.

In eundem de Accuso, & Incuso.

CAP. XIII.

Accusare (ut idem cum multis alijs uoluit) est maioris de minore: Incusare est minoris de maiore, uel paris de paribus: quorum singularis inscitia uehementer est castiganda. Apud

quem enim autorum obseruatio ista reperitur? Nonne apud ueteres adolescentuli solebant probitatis simul & eloquentiæ laudem capessere ex magnorum uirorum accusatione? Atque (ut ait M. Fabius) crediti sunt etiam clari iuuenes obsidem rei publicæ dare, malorum ciuium accusationem. quod significauit Cicero, quum dixit: Quam est illa misera, quam dura seruitus: Adolescentibus paulò loquacioribus seruiendum est. Nunquid Demosthenes quum tutores suos adolescentulus in iudiciu uocauit, aut Cicero quum Verrem reum fecit prætorium uirum, ipse quæstorius nò accusauit: maleq; locutus est, dicens, accusationem suam semper, nunquam incusationem. Et hoc quidem de accusando. Quid autem de incusando? Certe si illud non est de maiore in minore, neq; hoc erit de minore in maiorem: & alioqui nullo unquam in iudicio auditum est nomen incusationis: quid porrò extra iudicium? Vergilius inquit:

Quem non incusauit amens hominum ue, deum ue?
Dij quidem maiores Aenea sunt, homines uerò Troiani duntaxat minores. At est apud Terentium pater ad filium loquens: Quid me incusas Clitipho? Hoc enim isti exemplum ponunt, ceterorum exempla omittunt, quæ contra eos faciunt, quæ sunt infinita, ut Caesar Commentario primo: Hæc quum animaduertisset Caesar, conuocato cõcilio, omniumq; ordinum ad id cõcilium adhibitis centurionibus, uehementer eos incusauit. Sed (ne multis morer) accusare, est uel apud iudices, uel apud alium quemuis, etiam apud illum ipsum, quæ accuses, significare atque ostendere aliquem peccasse. Incusare uerò reprehendere mores alterius, & plerumq; cum querela, quòd ab illo iniuria sis affectus. Et ita apud Vergilium, Terentium, Cæsarem, ceterosq; autores accipiendum est.

In eundem de Barba, & Barbæ. CAP. XIII.

Barba, idem inquit, honunis est. Barbæ uerò quadrupedum. Sed non est barba tantum hominum, neq; barbæ tantum

quadrupedum, quin & barba quadrupedū, & barbæ hominum utiq; multorum dicuntur. Horatius:

Vtq; lupi barbam uariæ cum dente colubræ Abdiderint furtim terræ. Plinius lib. x x i x. Rabiem hircorū, si mulceatur barba, mitiorem: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Nam illud Vergilianum:

Stiriaq; impexis induruit horrida barbis: magis de hominibus dictum est, quam de hircis. Et illud:

Nec minus interea barbas incanag; menta Cyniphei tondent hirci: ad multos hircos refertur, perinde ac si diceremus caudas, quum tamen singula singulis hircis sint, ita & barba. Sunt etiam & barba aliorū quam quadrupedum, ut Plinius in x x x. Quū Geminos transit sol cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum: si luna, rasis barbis eorum.

In eundē de Nuntius, & Nuntium. CAP. XV.

Nuntius, inquit idem, est qui nuntiat: quod autem nuntiat, licet neutro dicatur, tamen inuenitur & masculino. Miror cur ita dixerit. Ego quidem nusquam hoc nuntium legi: at ne ipse quidem, ut opinor, quum Festus Pompeius uentusior eo autor, ita scribat: Nuntius & res ipsa, & nuntius dicitur.

In eundem de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. CAP. XVI.

Arcere idem ait esse prohibere. Sed mihi uidetur potius esse uetare, ne accedant hi, qui ueniunt. Iuno septem tantum annos arcuit Troianos ab Italia, quam ubi contigerunt, non arcebat ab ea amplius, sed in ea esse prohibebat. Transfertur (ut plerūq;) de corporeis ad incorporea. Cicer. in Paradoxis: Quæ uis enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate, quam si senserint nullum in delictis esse discrimen? Contrarium huic uerbo est abigere, quod significat à loco fugare, atque expellere: ut, abige muscas à facie mea scribentis, abige canes

canes à popina tua, abige sturnos sonitu à uinea. Quintil. 160 in litus miser, planctibus aues abigam. De pecoribus uerò idem quod de cæteris animalibus accipiendum est: quæ si nobis odio sunt, abiginus, id est, expellimus, ut oues, capras, asellos, ab hortis, à uinctis, à pratis. Quod si ita non sit, sed furto tollimus, utiq; gregatim, abigere aliud significat, id est, furto tollere, aut etiam latrocinio, ut apud eundem: Adhuc spolia transfuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur. Vnde abactores uocantur pecuariorum animalium fures, latrunculi uel. Hos quidam abigeos uocant. Vlpianus autem Abigei. inquit: Abigei proprie hi habentur, qui pecora ex pascuis, uel ex armētis, subtrahūt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium quasi artē exercent, equos de armentis, uel oues de gregibus abducentes. Cæterum si quis ouem oberrantem, uel equos in solitudine relictos abduxerit, non est abigeus, sed fur potius. Hic abigcum à non abigeo distinguit loco, non numero. Claudius numero, non loco, inquiens: Quantitas discernit furem ab abigeo. Nam qui unam suam surripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem, ut abigeus. Hic furem ab abigeo separat, ut superior fecit. Macer non separat, quum ait: Abigeatus crimen publici iudicii non est, quia furtum magis est, sed quia plerūq; abigei & ferro utuntur, si deprehendantur, ideo grauius puniri eorum admissum solet. Quomodo autē hi iuriconsulti inter se conueniant, aut non conueniant, nihil ad hoc tempus. Hoc tantum dixerim, non modo fures, siue furtim aliqui solent abigere armenta uel greges, sed etiam latrunculi, qui facta prædonum manu in alienum agrum incursionem exercentes, pecora etiam interdum abigunt, & abigei nominari possunt. Præstare (quo uerbo sepe & iuriconsulti, & oratores utuntur) est prohibere ne alicui fiat aliquid incommodi, & si non prohibuerint, satisfacere: ut, uenditor debet præstare uitæ rei, quā uēdit, id est, prohibere, atq; efficere, ne emptor damni quid



faciat, alioqui satisfacere. Neq; illud in alterū modo, uerūetiam in nosippos. Cicero in Tusculanis: Quum id quod ab homine non potuerit praestari, euenerit: id est, cauere & prohiberi.

In eundem de Innocuus, & Innoxius.

CAP.

XVII.

Innocuus, inquit Seruius, est cui non nocetur. Innoxius, qui non nouit nocere. Vellem exempla recitasset, quibus ostenderet eam expositionē innocui ueram esse. Namq; illud Vergilianum quod cum impulit in hanc opinionem:

Donec rostra tenent sic confedere carinae

Omnes innocuae: non est accipiendum, quod subsederunt tales, ut eis nihil noceretur, sed uel more poetico, quod nihil peccauerunt, quasi innocentes homines (Nocentes enim sunt quicumq; ab honesto recedunt, etiam si nemini noceant) uel quod non nocuerunt neq; sibipps, neq; uectoribus, aut nautis.

In eundem de Instar.

CAP. XVIII.

Aeneid. 2.

Instar montis equum diuina Palladis arte.

Instar, id est, ad similitudinem, Seruius ait. Quid similitudinis equo ad montem? quod si etiam similis esset, non tamen eum magnum potius, quam paruum esse, quod Vergilius senserit, intelligeremus. Archimedes ille geometricus, globum ad similitudinem coeli fabricatus est, in quo effigies coeli aderat, magnitudo non aderat. Idem fit de tabula illa depicta ad similitudinem orbis terrarum, quam non ausim dicere depictam instar orbis terrarum. Neq; alia multa huiusmodi: ut, instar Antonij ambulas, instar patris scribis, instar languidi sedes: sed ad similitudinem, uel in similitudinem, uel in modum, uel in more, uel tanquam, & similia. Instar potius significat ad equiparationē, uel ad mensuram, ut apud Vergilium:

Argolici clypei, aut Phœbæe lampadis instar.

Cicero: Hexametrorum instar, uersuum. Nam illud apud eosdem: Instar mortis ducunt: & fulminis instar: significat ad quā para

parationem doloris in morte, & impetus ex fulmine. Quod si quando reperitur proximē accedere ad significationem similitudinis, admoniti simus, ut nimiam utendi licentiam deuitemus. Nam ego sic auderem uix uti, ut Seruij familiarissimus Macrobius cum sepe aliās, tum statim in proœmio Saturnalium, ita inquit: Ut quæ indistincte atq; promiscue ad subsidium memoriæ annotaueramus, in ordinem instar membrorum coherentia conuenirent.

In eundem de Passim, Vbiq; & Vsquam.

CAP.

XIX.

Passim, inquit, significat ubique. Mihi autem aliud uidetur ubiq; quam passim. Namque in prato ubique est herba, non passim. Contra, grex passim pascit, potius quam ubiq;: quippe aliquid interualli est inter pecudem & pecudem: non ita inter herbam & herbam. Est autem passim, quasi passu distante, uel sparsim, quemadmodum dicimus passis manibus, & passis crinibus. Quod accipi solet etiam pro crebro, dum de rebus mentis loquimur. Lactantius tamen pro ubique accepit, quum inquit: Creditur ei passim tanquam cognite ueritati. Neque solum pro ubique, sed etiam (quod usitatus est) pro undiq;: Cumq; is numerus, condendæ urbi parum idoneus esse uideretur, constituit Asylum: eò passim confugerūt ex finitimis locis pessimi quique sine ullo conditionis discrimine. Vsquam, duo hæc potius significat, in loco simul, & ad locum, ut Terentius in Eunuchis: Occidi, neq; uirgo est usquam. Cicero in Philippicis: Nec uerò usquam discedebant.

De aduerbijs in im exeuntibus. CAP. XX.

Addamus de quibusdam aduerbijs in im uocem exeuntibus. Priuatim nihil differt à priuate, si priuate dicere liceret: nihil separatim à separate, si hoc reperitur: nihil properatim, à properanter: nihil dissimulatim à dissimulanter. Vbertim idem est, quod copiose. Affatim quod abunde. Raptim quod se-

Generatim. sinanter. Cursim quod currendo. Tamen aliud est generatim, quam generaliter. Hoc enim significat, omnia simul quae sub genere sunt amplectendo: illud uero per singula genera, seu magis per singulas species. Siquidem species genera uocamus: ut, quot sunt genera arborum, uitium, potius, quam quot sunt species. Vergil. -Generatim discite cultus.

Varro: Non in uolucris generatim seruatur analogia. Non ex aquilis aquila, neque ex turdis procreantur turdi. Sic ex reliquis sui quisque generis. An aliter hoc fit, quam in aere, quam in aqua: non hic conchae inter se generatim innumerabili numero similes. Eodem modo, ut generatim per singula genera dicimus, ita summatim per singulas summas: aliquando dicimus summatim et generatim, non per singulas summas, generaque, sed per unam, unum uel: ut, dicam de hac re summatim. Cicero de Oratore lib. 1. 1. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim queritur, hoc modo: expetenda ne esset eloquentiae expetendi ne honores? Caterum quomodo differat ab illis ad

Viritim. summam, in summa, postea reddam. Viritim, per singula capita uirorum: ut, Gracchus diuidebat uiritim sex modios frumenti. Tamen de uno aliquando dicimus, ut apud Curtium: Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. **Nominatim.** per nomina singulorum: ut, assignati sunt coniurati nominatim custodi carceris. Et de uno etiam: ut, tenes cruentum pugionem Brutus, nominatim Ciceronem inelamauit. **Membratim.** per membra. **Casim.** per incisiones gladij. **Punctim.** per punctiones, inflexionesque gladij, siue incidendo, et pungendo. **Strictim.** stringendo singula uel certum aliquid. **Carptim.** hinc et hinc decerpendo, non ipsam seriem sequendo. **Tractim.** trahendo, non interrompendo seriem. **Cateruatim.** gregatim, turmatim, manipulatim, per diuersas cateruas, diuersos greges, diuersas turmas, diuersos manipulos. **Gregatim.** sticim, uicatim, regionatim, oppidatim, municipalim, prouinciatim, per uarias domos, uarios uicos, uarias urbis Romae regiones,

Giones, uariaque oppida, uaria municipia, uarias prouincias. **Ve-** Manipula nio nunc ad id quod promiseram. In summa, et ad summam, tim. magis modo utendi differunt a summatim, quam significato. **Domestica** Quintilianus in Corpore proiecto: In summa non recedo. **Fas** tim. est mihi etiam inuitis parentibus pie facere. Cic. de Offic. Ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis humani societatem, congregationem, et conciliationem colere, tueri, conseruare debemus. Differt autem Ad summam et Ad summum, quod secundum ad numerum refertur, ut idem Cicero pro Milone: Municipalis unus, aut ad summum duo, inuenti sunt, qui Milonis causam non timebant. Prouincias Idem ad L. Messenium: Noli enim existimare mihi non solitum. **In summa.** dinem iucundiorum, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermo nescit. **Ad summam.** nes eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut ad summum altero: hoc est, excepto uno, aut (ut multum) duobus. **Ad summum.** Quintilianus in sensu priore solet uti tali genere dicendi per aduerbum, semel. Denique ut semel finiam, sic fere componendum, semel. Quo modo pronunciandum erit. Et alibi: Et ut semel omnia complectar. Et iterum: Et ut semel quod est potissimum, dicam, secretum in dictando perit, id est, ut in summa dicam. Cuius rei causa est ipsum illud semel, quod significat una uice pro omnibus, ita ut postea non oporteat quid addi. Ideoque solet accipi pro immutabiliter, et irrevocabiliter. Quod enim semel tantum fit, id non habet regressum ut iterum fiat. Idem in Mathematico: Quid haec fulgentium siderum ueneranda facies, quod quaedam uelut infixa, ac coherentia perpetua, semelque capta sede collucet, alia toto sparsa caelo uagos cursus certis emetiuntur erroribus? Vergilius: -Qui, ne quid tale uideret, Procubuit moriens, et humum semel ore momordit. Ouidius: -Nulla reparabilis arte Lesa pudicitia est, deperit illa semel. Lucanus: Dixitque semel nascentibus autor

Quicquid

Breuer.

Plin. lib. 10.
cap. 29.

Quicquid scire licet. Semel, inquit, ut nullum postea uerbum addat. In eundem sensum idem Quintil. accepit Breuer, ut in Geminis languentibus: Breuer tamen longae crudelitatis explicanda seuitia est, ex omnibus quae pertulit, leuissimum fuit, quod occisus est. Plinius maior: A reliqua uero Gallia latere Septentrionali montibus Gebenna & iugeribus agrorum, cultu uiro- rum, moru dignatione, amplitudine opum, nulla ei prouinciaria praefrenda, breuiterq; Italia uerius quam prouincia. Et iterum de Luscinia, quae uulgo dicitur philomela: Nunc cotinuo spiritu trahitur in longu, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur con- ciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur ex in- opinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extensus, ubi usum est, uibrans, summus, medius, imus. Breuiterq; omnia tam paruulis in faucibus, quae tot exquisitis tibiartum tormentis ars hominum excogitauit.

In eundem de Tandem, Demum, & Deniq.

C A P.

X X I.

TAndem idem ait, poni non necessitatis, sed ornatus causa, ut in illo Vergilij:

Sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris?

Nec cuius ornatus, aut quare sit ornatus, explicat. Idem sentit Priscianus, dicens: Tandem non solum pro aduerbio temporali, sed etiam pro coniunctione expletiva inuenitur, ut Cicero Inuentionum libro primo: Quousq; tandem abutere Catilinae patientia nostra? Mihi quidem nullum ornamentum uidetur esse in superuacuis, & nihil agentibus uerbis. Quamquam apud Graecos dictiones nonnullae sunt, quae aut numerum, aut sonum implent: quod in hac dictione non est, quae habet potius ugens quiddam & accelerans, eoq; frere per interrogatio- nem, quae exempla uulgo sunt plurima: ut Cicero in Catili- nam, cuius oratio sic incipit: Quousque tandem abutere Catili- nae patientia nostra? Quo exemplo usus est Priscianus. Qui-
dam

dam tamen inter primos huius aetatis docti, solent citra interro- gationem hoc aduerbio uti, non tam autoritate sequentes eius- dem Vergilij & in eodem loco:

Et quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris

laetemur, doceas iter. Et Horatij, qui ait:

Quamuis Scaeva satis per te tibi consulis, & scis

Quo tandem pacto deceat maioribus uti,

Disce docendus adhuc:

Quam Ciceronis in Catone maiore dicentis: Qua tandem spe sibi tam audacter obfisteret, respondit, senectute. Et pro Ro- scio: Quum ab eo quareretur, quid tandem accusaturus esset in eo. Nonnullisq; alijs in locis. Sed tamen utrumq; interrogatio- nem habet, & eam directam latenter ad secundam personam. Nam hic qui loquitur, uerba alterius refert. Siquidem Pistratus a Solone sic quaesuit: Qua tandem spe mihi tam audacter obfistis? Et Fimbria ab illo (quisquis fuit) sic petiuit: Quid tan- dem in eo accusaturus es? Neq; uero legem illius dictionis scri- bo, sed usum frequentissimum trado. Sine interrogatione autem quid significet, nemo ignorat, ut Vergilius:

Iam tandem Italiae fugientis prendimus oras. Eiusdem signi-

ficationis sunt demum, & deniq; ut notum est. ut idem Vergil.

Tunc demum optata gemina super arbore fidunt. Cicero:

Quum excessisset e uita, tum deniq; uiueret. Sed plerumq; quum

sint multa enumerata, tum subiungimus denique, significantes Deniq;

hoc ultimum esse omnium, ut idem Vergilius:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,

Nil nostri miserere, mori me deniq; cogis.

Et Cicero: Quum sibi non multitudinem militum, non ido-

neos Imperatores, non pecuniam sibi praestio esse uiderent, non

denique ullam rem quae pertineat ad bellum administrandum.

Demum solet accipi pro solum, siue pro omnino, praecipueq;

iunctum cum is, & cum ita. Cicero in Sallustium: Ea demum

magna

Aeneid. 1.

Lib. 1. ep. 18.

Aeneidos 4.

Demum,

Lib. I. cap. 4. magna uoluptas est Crispe Sallusti, æqualem ac parem uerbis uitam agere. Marcus Fabius: Illud ingeniorum uelut præcox genus, non temere unquam peruenit ad frugem. Hi sunt qui parua facile faciunt, & audacia prouecti, quicquid illic possunt, statim ostendunt. Possunt autem id demum, quod in proximo est, uerba continuant, hæc uultu interrito nulla tardati uerecundia proferunt. Et iterum: Tum illa quoque ex causa, quod mentem tantæ rei intentam uacare omnibus alijs, etiam culpa carentibus curis oportet. Ita enim demum libera, ac tota, nulla restringente, atq; aliò ducente causa, spectabit id solum, ad quod accingitur. Et alibi: lacebat hæc in somnis, inquieta, quum diceret, iam statim apparebit, iam statim ueniet, nunquam tamè tardius uenit. Miseram me fili, proxima nocte iam ueneras. Ecce iam medios sidera tenent cursus, indignor, irascor. Ita mihi deum satisfacies, si apud patrem fuisti. Ideo autem dixit solum, siue omnino, quod Plinius uidetur accipere pro omnino de haurundine dicens: Ea demum sola auium, non nisi uolatu depascitur. Quidam uolunt ab is & demum componi idem. Ouidius pro demum, posuit deniq; libro tertio sine titulo: Si qua metu dempto casta est, ea deniq; casta est.

Declam. 10.

In Macrobius de Stella, & Sidus. CAP. XXII.

Stella & sidus differunt, si Macrobio credimus, ita scribens: Nunc uideamus, quæ sint duo hæc nomina, quorum pariter meminit, quum dicit: Quæ sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis, gladius: sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque, & ceteræ quæ non admixtæ alijs, solæ feruntur. Sidera uero quæ in aliquod signum stellarum plurium compositæ feruntur, ut Aries, Taurus, Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunq; uariarum genera formarum in cælum recepta creduntur. Sic & apud Græcos aster, & astron diuersa significant. Et aster stella una, astron signum stellis coactum, nos sidus uocamus. Hæc differe

differentia (Macrobij pace) nusquam reperitur, ut apud eundem Ciceronem de Vniuersitate: Itaque nesciunt hos siderum errores. Et iterum: Toto igitur orbe constituto, sideribus parum numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula. Et libro secundo, de Natura deorum: Nam quum duo sint genera siderum, quorum alterum spatijs immutabilibus ab Ortu ad Occasum cõmeans, nullum cursus sui uestigium inflectit. Alterum autem continuans conuersiones duas eisdem spatijs cursibusq; conficiat. Quintilianus in Mathematico: Quid hæc fulgentium siderum ueneranda facies? quod quædam uelut infixæ ac coherentia perpetua, semelq; capta sede collucet, alia toto sparsa cælo uagos cursus certis emetiuntur erroribus. Quod non sensisse Ciceronem (ut Macrobius uult) documentum est, quod non præposuit stellas: Debet enim species generi, pars toti præponi: ut, dicam de prudentia, & de uirtute huius: dicam de facie Helenæ, & eiusdem pulchritudine, non autem ediuerso. Fateor tamen nunquam stellâ Arietem dici, Taurum, Andromedâ, Perseum, sed sidus. Et hinc est quod dicimus hybernum sidus. Et illud Quintiliani: Nos graue huius anni sidus affluit.

In Aulium Gellium de Rescisco. CAP. XXIII.

Resciscere Aulus Gellius uult esse rem occultam, inopinatam, insperatamq; cognoscere. Miror de hoc solertissimo uerborum inuestigatore atque censore, qui uocabulum hoc de facili difficile, de claro obscurum, de trito nouum, de exposito abstrusum fecerit, ne dicam falsò exposuerit. Nūquid si uideam hominem cælo uolantem, ut fecisse Dædalus, Perseusq; fertur: aut aliquem è terra prodire, qualis Tages fuisse ab Etruscis creditur: aut Satyrum aliquem semiuivum, semicaprūq; quem se uidisse nonnulli scripsere: aut arcana quædam naturæ peruestigare, dicam rescuisse? non opinor. Est igitur proprie resciscere, rem postquam gesta est, scire, quam nesciebas



sciebas, quum gereretur, praesertim ad te, tuos uel pertinentem, ut Terentius in Adelphis: Hem tibi, rescui omne rem, id nunc clamat scilicet.

In eundem de Deprecor. CAP. XXIII.

Deprecor supplicium, idem Aulus Gellius ait dictum esse, quasi detestor, uel execror, uel depello, uel abominor. Ego autem ita dici puto deprecor, ut et imprecor. Precor tibi bonum, precor tibi malum: sic, deprecor liberationem, et deprecor poenam: illam, ut potiar: hanc, ut uitem. Ouidius libro primo de Ponto:

Saepe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,

Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.

Defendo. Deprecor dixit, quasi precor mortem non dari mihi in hac terra. Nec mirum id fieri in deprecor, quum fiat in magis usitatius, ut in defendo. Siquidem dicimus defende me, quod ferè dicitur, et nonnunquam defendo ictus, ut Cicero de Senectute: Vesitaeque pampinis, nec modico tepore calet, et nimios solis defendit ardores. Cum praesertim mos Romanis sit etiam mala precandi, ne ueniat. Vnde templa Timori, Pallori, Febri, aliisque similibus suere dedicata, et iis (ut ita dicam) numinibus fiebant sacra: quod etiam Vergilius probat:

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Neque solum deprecari est uoce, sed etiam per ea quae instar uocis obtinere solent uultum gestumque. Etenim Bucephalum, qui praeter unum Alexandrum omnem alium recusabat sessorem, non inepte dixeris deprecari alios sessores praeter regem. Denique deprecor magis significat uel dicto, uel facto recusor, quam illa quae Aulus Gellius attigit.

In Priscianum de Situs.

CAP. XXV.

Aeneidos 7.

Situs (Priscianus inquit) dicitur pro negligentia, ut Vergilius. Sed uicta situ, uerique effata senectus. Sed non ita est, potiusque sordes illa, et illuuius, qualis nascitur inter

inter opaca domus, quae diu non repurgatur: unde inquit M. Fabius: Excitanda mens, et attollenda semper est, quae in huiusmodi secretis aut languescit, et quendam uelut in opaco situm ducit, aut contra tumescit inani persuasione. Huiusmodi igitur quidam situs sedet in uultu, capite, totoque corpore uetularum, et habitu, praesertim inopum, qualem illum Vergilius intelligit, et Lucanus de malefica anu ait: Foeda situ macies.

Quod etiam pædorem possumus appellare, ut idem Lucanus: Pædor.

-Longusque in carcere pædor. Et Cicero in Tusculanis: Pædore muliebres. Et iterum: Barba pædore horrida.

Miror Priscianum hoc in loco à definitione Seruii descivisse, qui hoc uocabulum proprie definiuit, inquit: Situs proprie est lanugo quaedam ex humore procreata. Fit autem in locis carētibz sole. Situs uero pro loci qualitate manifestum est, ut de situ Messanae, et de situ Syracusarum, et similibus.

In eundem de Docilis, & Docibilis. CAP. XXVI.

Docilis, inquit, est, qui facile docetur. Docibilis est, qui facile discitur: quomodo penetrabilis est, qui intimis est partibus: Penetrabilis, qui facile penetratur. Non occurrit, ubi nam legerim docibilis. Est enim consuetum magis perceptibilis, nisi magis apud Ecclesiasticos, atque in alium sensum: Et erunt docibiles dei, dictum est quasi dociles. Nam Cyprianus super illud Pauli, Episcopum non litigiosum, non contentiosum, sed mitem, et docibilem esse debere, ait: Docibilis autem ille est, qui est ad discendam patientiam lenis, et mitis. Hoc (ut ego sentio) idem est, quod docilis. Ratio tamen postulat, ut id significet, quod ait Priscianus, eò quidem magis, quod habemus in eodem sensu docilis, ut superuacuum fuerit duas uoces adeo confines uni significationi dare, nisi dicimus simile hoc esse illis equale, et aequabile, de quibus dixi alio uolumine. Insuper sensibile, et sensile. Lucretius: Ex insensibili ne credas sensile nasci.

Sensibile.

D

Hæc



Hæc duo pro eodē accepit, Exitiale, & exitiabile. Verg. in v. 1.
Sed me fata mea, & scelus exitiale Læcæ
His mersere malis. Ovidius sexto Metamorphoseos:
Dumq; manu tentat trahere exitiabile ferrum.
Rationale, & rationabile. Quintil. in secundo: Sed quia carent
sermone, quæ id faciant, muta, atque irrationabilia uocantur.
Porro penetralis (quantum mea fert opinio) non reperitur, sed
penetræle, substantiuumq; est, non adiectiuum. Penetrabilis ad
iectiuum, qui facillè penetrat, ut apud Vergilium, penetrabile tes-
lum, & penetrabile frigus. Tum qui facillè penetratur, ut apud
Linium lib. x lvi. Et in asperis locis silex sepe impenetrabilis
ferro occurrebat. Seruius quod penetrat, inquit, penetræle dicitur:
quod autem penetratur, penetrabile. In quorum priore dis-
sentio, cum non sit neque adiectiuum (ut ipse uult, exponens pe-
netræle frigus, pro penetræle frigus) neq; significationis adie-
ctiue. Denique (ut ad docilis reuertar) docilissimus mea sententia
faciet potius, quàm docilissimus, qualia sunt facilis, gracilis, agilis,
similis, humilis.

Penetræle.

Penetrabilis.

In eundem de Numen, & Nutus. CAP. xxvii.

Numen, idem inquit, est dei nutus. Ante hunc Varro dixerat,
numen dicunt esse imperium dictum à nutu. Vter horum
commodius definiuit? Certè numen est imperium, potestasq;
dei: non autem nutus neq; imperium cuiuslibet. Sed Varronem
de imperio dei suspicor intellexisse.

In eundem de Necatus, & Neclus CAP. xxviii.

Necatus, idem inquit, propriè ferro. Neclus uerò, alia ui
peremptus dicitur. Sed ego sentio generalem significati-
onem necatus, specialem uerò neclus esse. Cicer. in Rhetoricis
& libris ad Herenn. & alibi sepe ait: Veneno necatus. Quinti-
lianus in iii. Hinc adulter Ioris cæsus est, fame necatus. Nec
unquam neclus dicitur sine certo genere mortis: ut, eneclus sit
Tantalus: nec tam mortuus, quàm propemodum mortuus.

exanimatus

exanimatus pro eo qui similis est mortuo, ut fame, siti eneclus:
quæ plurima sunt exempla.

De Næ, & Ne.

CAP. xxx.

Næ pro ualde idem dixit, nec tamen solus. Terentius in
Andria: Næ illa illum haud nouit. Mihi uidetur idem
apud nos significare, quod apud Græcos, scribiq; cū diphthongo
debere, uel, quod est certe, ut apud eundem: Faciunt næ in-
telligendo, ut nihil intelligat. Quasi dicat, faciunt profecto. Hæc
apud Ciceronem dictio frequens est, ut de Oratore libro tertio:
Næ ille haud sanè quemadmodum uerba struat & illuminet, à
magistris istis requireret. Apud Quintilianum, ceterosq; illius
æui rarissima. Ne componitur cum queo, cum scio, cum uolo.
Frequentius tamen sine compositione, apposita negatione repe-
rimus illud primum, quàm duo sequentia. Adeò ut barbarum
putet Cicero dicere, non scio, & non uolo, licet nonnunquam
apud ipsum quoq; reperiatur. Ideo frequentissime legimus, haud
scio, haud uelim. Idem Priscianus ait, à potius fieri potissime, Potissime.
quod ego nunquàm legi, sed potissimum.

In Donatum de Valeo

CAP. xxx.

Valeant qui inter nos dissidium uolunt. Donatus, Seruius,
& quidam alij sic exponunt: Pereant qui hoc nobis uo-
lunt. Quæ uox & oratio aliena fuerat ab ingenio Pamphili,
pio & probo. Cicero: Si deus talis est, ut nulla gratia, nulla ho-
minū charitate teneatur, ualeat. Quid enim propitius est numi-
ne? Nunquid eò irreligionis, atque eò impudentiæ Cicero uene-
rat, ut deo exitium precaretur? Absit. Lactantij quoq; testimo-
nio, qui de his ipsis Ciceronis uerbis ait: Quid enim cōtemptius
potuit dici in deum? Valeat, inquit, id est, abeat & recedat,
quando prodesse nulli potest. Vides, ut Lactan. quum uult Cice-
ronem contumeliosum fuisse in deum, non tamen exposuerit ua-
leat, pro pereat, sed abeat & recedat. Quamquàm (ut mihi ui-
detur) non significatur per ualeat, quòd abeat ille à nobis, sed
quòd

D 2

quod nos ab illo uale dicentes. Enimvero uale, salutatio est recedentis, ut salue & aue uenientis. Quum ergo est uerbum salutantis, potest accipi pro mala precatone atque salutatione. Est autem salutare & aduenientis, & abeuntis. Verg. in 1x. Hanc ego nunc ignaram huius quodcunque periculi est, Inq; salutatam linquo. Ideoq; nonnunquam reperimus salue etiam in discessu, ut in calce epistolarum Ciceronis ad Tyronem: Vale mi Tyro, uale, uale & salue. Et iterum: Etiam atq; etiam noster Tyro uale: Medico Curio Lisoni descripsi diligentissimè. Salue, uale. Vergil. in x 1.

Salue eternum mihi maxime Palla, Aeternumq; uale. Nec mirum si in fine loquendi reperiamus salue, quum etiam ille qui aditur, & salutatur, dicat salue, quemadmodum qui abit, & qui alterum a se dimittit, dicit uale. Quod etiam Græci faciunt, ut Homerus primo Iliados:

Χαίρετε κήρυκες διδὸς ἄγγελον, ἢ ἂν καὶ αὐτὸς ἔσῃ.

Neq; est apud Latinos aliud uerbum, quo ad eum nos respondemus, quam salue: nisi more iam uulgari magis, quam probato dicamus, bene ueneritis. Idem uerbum apud eundem, pro uale 2. 3. Iliad. Χάρε μοι ὦ Πάροκλε καὶ ἔρ' αἰδάν δδ' αὐτοισιν.

Cicero ad Atticum indicatio huius uerbi usus est, dicens: Et saluebis a meo Cicerone. Plautus in Truculento in prima positione utitur: Salue. satis est mihi tue salutis, nihil moror, non saluo. Martialis etiam dixit: ualebis:

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca ualebis,

Et cocleas tibi habe, perdere nolo famem.

Ceterum (ut ad institutum redeam) qui, ualeant, pro execratione acceperunt, forsitan hoc argumento inducti sunt, quod nonnunquam hoc uerbum languorem significat, ut idem de Oratore: Sicut medico diligenti priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbi eius, cui mederi uolet, sed etiam consuetudo ualentis, & natura corporis cognoscenda est. Unde uale

letudo

letudo pro languore frequentissime accipitur: & testes ualeitudinarii nominantur. Idem ad Terentiam & ad Tyronem: Valetudinem tuam cura diligenter: hoc est, languorem & infirmitatem. Alibi pro sanitate: Sed nunc ualeitudini tribuamus aliquid. Frequenter tamē apponimus adiectiuum, uel faustum uel infastum, ad distinguendum statum corporis: si quidem indifferenter significat more sui primitiui. Dicimus enim, ut uales? quomodo ualuit? qualiter ualeat filius? Sic, qua ualetudine esset qua ualetudine est filius? Respondebis, infirma, aduersa, mala ualetudine: uel contra, bona, incolumi, optima.

In Varronem de Vas, & Obfes. CAP. XXXI.

Vas, inquit Varro, appellatus est, qui pro altero uadimonium promittebat. Consuetudo erat, quum reus parum esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alterum daret. Videtur Varro significare uadem eum esse, quem fideiussorem uocamus, & uadimonium fideiussionem. Nos hoc negare ita esse qui possumus? cum Varro omnium consensu sit Romanorum eruditissimus, & linguae Latinae peritissimus: qui Latinas literas fecit & Latiniore, & literatior. Quamquam multi sunt, qui cum quibusdam in locis reprehendant: quæ facultas præcipue discipulis Quintiliani adesset, longè Varrone doctioris, atque eloquentioris. Verum ego non ausim reprehendere, sed tantum affirmare, me non legisse (duntaxat quantum aut recordor, aut intelligo) uadem eum esse, qui uadimonium pro altero dat (si uadimonium significat fideiussionem) sed eum, qui sponsor est alterius in capitis periculo, siue idem supplicium subiturus, siue pecuniam soluturus, ut apud Quintilianum in Declamatione, quæ inscribitur, Amici uades. Et apud Ciceronem libro quinto Tusculanarum Questionum de Pythagoreis amicis, quorum alteri quum tyrannus diem mortis dixisset, alter pro amico ad uisendam matrem ituro uas factus Lib. 3. ab urbe condita.

tem: In uincula conijci uetant. Sisti reum pecuniamq; (nisi si-
statur) populo promitti placere pronunciant, summam pecu-
niae quantum equum esset promitti, ueniebat in dubium. Id ad
senatum rejicitur. Reus (dum consulerentur patres) retentus in
publico, uades dare placuit, qui unum uadem trium millium aris
obligarunt: quot darentur, permixtum est tribunis: decem finie-
runt. Tot uadibus accusator uadatus est reum. Hic primus uades
publicos dedit. Quod Festus quoque sentit, dicens: Vas spon-
sionis.

Vadimonium. forem significat in re capitali. Vadimonium (quatum ego sen-
tio) est sponsio ad certum diem sistendi se in iudicio, id est, com-
parendi per se, uel per aduocatos, ut in oratione Ciceronis pro
Quintio datur intelligi, ubi longa est altercatio de uadimonij:
altera parte dicente fuisse sibi uadimonia deserta, altera uero ne
quaquam a se illa fuisse facta. Et Quintilianus de Legato frui-
mentario, qui ad praestitutum diem uenerat, inquit: Nisi tamen
ad uadimonium legate uenisses, non multorum dierum come-
tum habebamus. Et hoc ipsum fortasse Varro sensit. Obses au-
tem est, qui traditur imperio alterius, ea conditione, ut si dator
obsidis a fide recedat, recipienti sit ius in corpus et uitam obsi-
dis. Quod praecipue inter potentes commercium est, qui non ha-
bent superiores, ad quos pro iniuria prouocent.

Obses.

In eundem de Decurio.

CAP. XXXII.

Centurio.

Decuriones, inquit idem, primi singularum decuriarum di-
cti, quod probat Tempanius ille apud Titum Liuium,
quod et ipse approbat Festus. Idemq; ait: Decuriones appel-
lantur, qui denis equitibus praesunt. Est ergo dictus decurio a
decem, et centurio a centum. Nam (ut ait Pedianus) decuria
sunt nobiliorum, centuria inferiorum. Quidam uolunt (quo-
rum est Fronto) decurionem praesse turmae, quae constat ex
duobus et triginta equitibus: neque belli solum, sed domi quo-
que decurio dicitur, nomen quoddam praepositurae significans,
ut Suetonius in Domitiani uita: Saturius decurio cubiculario-
rum, et

rum, et hoc quidem apud Romanos. In municipijs autem (ut
mihi quidem uidetur) idem est decurio, qui Romae senator. Nam
qui in Senatu, et consilijs reipublicae municipalis interesse po-
terant, Decuriones erant. Cicero pro Sextio: Qua de causa et
tum conuentus ille Capuae huic P. Sextio apud me maximas
gratias egit, et hoc tempore beneficium, fidemq; hominis te-
stimonio declarant, periculum deprecantur suo decreto. Recita-
ta quae P. Sexti, quid decreuerunt Capuae decuriones. Quod
autem differant decurio Romanus, et decurio municipalis, ex
epistola quadam Plinij Iunioris e primo libro declaratur, di-
centis: Esse autem tibi centum millia nummum censum satis in-
dicat, quod apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione so-
lum, uerum etiam equite Romano persruamur, offero tibi ad
implendas equitis Romani facultates, trecenta millia nummum.
Non dicitur itaque decurio, aut quod decem praesit militibus (ut
quidam uolunt) quem Graeci *ῥατάρχο* uocant, quum decurio
sit maior equite, eques centurione, centurio decarcho, ut ex sti-
pendiorum magnitudine datur in multis libris intelligi: aut in
municipijs, qui decem equitibus praesit, quum sit equite dunta-
taxat Romano minor. An quia decem praesit equitibus municipa-
libus? aut hoc erit dicendum, aut Pomponij Iurisperiti opinio
sequenda, dicentis: Decuriones quidam dictos aiunt eo, quod in
initio quum coloniae deducerentur, decima pars eorum, qui de-
ducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit. Quare
eum, quem nunc militem appellamus, aut falsa dignatione affi-
cimus (nam etsi omnes, qui militant, milites sunt: miles tamen
proprie, qui pedibus militat dicitur, eques qui equo) aut si ue-
re, decurionem potius appellamus. Quidam horum temporum
docti, equitem uocant, sed rectius decurionem uocarent. Nam
eques est aut qui Romae ex ordine equestri est (quod non facit
ad gloriam militarem) aut qui equo militat: cuius nulla digna-
tio est, quanquam inuicem multi ineptissime fabulantur de di-
gnatione

Miles.

Eques.



gnatione militum, quæ quidem uel nulla, uel communis est omnium siue pedestrium, siue equestrium, qui militiam exercent. Nam de auro gestando, uel huiusmodi nugis, nullum uerbum est in iure ciuili. Sed hæc omittamus, quæ non sunt huiusmodi scriptio- nis, dum illud admonuerimus, Romanum decurionem, qui præest decem Romanis equitibus, longè præstare cæteris decurionibus, quibus etiam ipse eques Romanus præstat.

In Festum Pompeium, de Exemplum, & Exemplar. CAP. XXXIII.

Cap. de Imitatione.

Exemplum (inquit Festus) est, quod sequamur, ut uiteamus. Exemplar, ex quo simile faciamus. Illud animo æstima- tur, istud oculis conspicitur. Mihi autem (licet Festus scientissime de exponendis uocabulis loquatur) aperienda tamen est magis horum nominum differentia. Nam & exemplum est, ex quo simile facimus, ut opera Homeri exemplum sunt poemata scribere uolentibus. Quintil. lib. x. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur: sic musici uocem docentium: pictores opera priorum: rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Et exemplar animo quoque æstimatur. Cicero libro quinto de Oratore: Illa oratio fuit mihi exemplar bene dicendi. Quintilianus in decimo: Cornelius autem Senecus etiam si uersificator quàm poëta melior, si tamen (ut est dictum) ad exemplar primi libri bellum Siculum perscripsisset, uendicaret sibi secundum locum.

Horatius in Satyra inquit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi. Idem Cicero pro Murena: Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud quidem exemplum tibi propositum domi, sed tamen naturæ similitudine illud à te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquemque nostrum pertinere potuit. Ad imitandum uerò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Itaque unum pro eodem penè exemplum, & exemplar

plar posuit, & quidem eodem loco. Caterum exemplum est ipsa res, quam imitamur, aut (si ita fors tulerit) deuitamus in aliquo: ut in Catone: Cato autem ipse exemplar. Illud contentum, hoc continens. Quod si dicamus ad exemplar Catonis, aut ad exemplar Epicharmi, sic intelligimus, ad exemplar Catonis, quod est Cato: ad exemplar Epicharmi, quod est Epicharmus, siue opus Epicharmi, ut opus hominis, pro ipso homine. Animam, corpusque filij destruis, quasi aliud illa sint à filio. Exemplum pro exemplari. Est enim contentum, pro continente, ut apud eundem: Fuit ille uir exemplum continentiae: quomodo dicimus, ille uir fuit norma uiuendi: quum tamen non sit norma uiuendi uir, sed in uiro: ita nec ille exemplum continentiae, sed in illo. Ideoque exemplaria multa sunt, unius tamen exempli: ut, reddita sunt mihi binæ literæ tuæ eodem exemplo, id est, eiusdem formæ: & duo uel tria exemplaria Aeneidos, hoc est, multi codices eodem exemplo: & exemplar ab exemplari sumitur, non ab exemplo. Nam exemplum incorporale est, exemplar plerumque corporale. Hinc Sallustius: Literas, quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat, earum exemplum infra scriptum est, hoc est, earum forma infra scripta est, melius, quàm earum exemplar. Quod forma sit exemplum, Paulus Iurisconsultus testatur: Si legatum certum petatur, non iubet prætor uerba testamenti edere, ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti, id est, formam. Cicero ad Appium: Ex his literis, quarum ad me exemplum misisti. Et ad Ciceronem tum Plancius: Exemplar eius chirographi Titio misi. Tum Asinius Pollio: Ex literis cognoscas, nam earum tibi exemplar misi. Hi de pagina scripta, quod corporale est, intelligunt: ille de sententia, quæ in pagina continetur, uel potius ex pagina percipitur. Quod si indistincte his duobus libet uti, non sanè repugnabo: quum præsertim Ouidius dicat exempla plura unius rei, pro exemplaribus. Nam unius rei unum, atque idem exemplum est propriè (ut dixi) in



diuersis licet exemplaribus. Loquens enim de opere suo *Metamorphoseos*, libro primo de Tristibus ait:

Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

Exemplarium.

Reperitur etiam exemplarium, pro exemplari: Plinius lib. v. l. Iuba hæc omisit in hoc tractatu, nisi exemplarium uitiosum est. Non de eo autem exemplo dixi, quod adhibetur rei aut probanda, aut ornanda causa, quæ significatio nota est omnibus. Unde pars probationis uocatur ab exemplis, et in elocutione exemplum inter ornamenta numeratur.

In Boethium de Persona. CAP. XXXIIII.

Persona est (inquit Boethius) incommutabilis nature, indiuidua substantia: existimans se argumentatione collegisse, quare non sit qualitas, nec aliud prædicamentum ullum, sed substantia. Sed huic homini Romano ostendam, Romanè loqui nec scire. Persona namque non est in Deo magis, quam in bruto, sicut humanitas, sicut alia plura. Sed demus, ut in deo etiam sit persona: quæro, quamobrem ea non sit qualitas, siue de homine loquimur, siue de deo. Nam in homine quidem persona significat qualitatem, quæ alius ab alio differimus, tum in animo, tum in corpore, tum in extrâ positus, quæ à rhetoricis enumerantur in attributis personæ. Animi, ut quo studio se exerceat, medicina, an iuris civilis, an militiæ. Et quæ mente: iracundus, an moderatus: auarus, an liberalis. Corporis: iuuenis, an senex: pulcher, an deformis: fortis, an imbecillus: mas, an femina. Extrâ positorum: diues, an pauper: clarus, an obscurus: maritus, an cælebs: parens liberorum, an orbus: et his similia. Ideoque figuræ, et sigilla quedam, quæ rostris aut alia corporis parte aquam fontanam emittunt, quia representant uarios hominum uultus, et gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scena personæ accipiunt, aut quum seruum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricem, aut senem, aut adolescentem, aut patrem, aut matrem, aut filium, aut regem, aut militem, aut lenonem.

nem, aut parasitum, et mille huiusmodi, quæ non sunt singula in singulis, sed plurima: ueluti in me est persona humani, liberalis, timidi, iracundi, hebetis, somnulosi, literati, senilis, mariti, soceri, generi, patris, filij, fratris, pulchri, fortis, diuitis, nobilis, et interdum contraria. Nam ad fortissimum, pulcherrimum, ditissimum, non sum fortis, nec pulcher, nec diues, sed imbecillus, deformis, pauper. Alia itaque ad hunc persona sum, quam ad eum cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum sum persona filij, ad Astyanactem persona patris, ad Andromacham persona uiri, ad Paridem persona fratris, ad Sarpedonem persona amici, ad Achillem persona inimici. Quo fit, ut adsit mihi multiplex persona, ac diuersa, sed una tantum substantia. In deo autem persona insonam ponimus, uel quod nullum aliud uocabulum quadrat, non deo. natura, quo ueteres utebantur, non substantia, quo Græci utuntur, uel quod uere in deo triplex est qualitas. Atqui hic mihi os comprimet Boethius, neque uocem prodire permittet, dicens, qualitatem eam esse, quæ possit etiam abesse præter subiecti corruptionem. Hanc ego definitionem (ut Græculam et ineptam) deideo. Dico lucem, uibrationem, calorem in sole esse qualitates, et hoc dico Latine omnibus, qui unquam Latine locuti sunt cõsentientibus: quæquam de hac re suo loco in nostro opere de diuinitate differuimus. Tales qualitates statuo in deo, et has dico esse personas, quæ ab eo abesse non possunt, et qualitatem significare, non substantiam (ut Boethius uoluit) qui nos barbære loqui docuit. Hinc enim forsitan adductum uulgus, ut sic loquatur, tres personæ me expectant, uideo duas personas, hic est bona persona: qui sermo ante a fuit inauditus, et hodie nemo nisi imperitus omnino sic loquitur. Quæquam Boethius ipse uiderit, quomodo persona est substantia. Sunt autem in deo tres personæ, non tres substantias illi adesse intelligamus: præsertim quod neque ulla uox meram substantiam significat, neque ulla res est mera substantia, ut in eodem nostro opere ostendimus.

In Iusti

NOxæ dedere, Iustiniani pace, siue Trebelliani & Sociorum (nam Iustinianus nec iura, nec forsitan Latinas literas nouit) est poenæ dare, siue tradere ob noxam, qua significatur culpa. Ille autem ait: Noxa est corpus quod punitur. & in eodem loco: Corpus deditur noxæ. Si noxa corpus est, quomodo corpus deditur noxæ? Nunquid corpus deditur corpori, aut corpus sibi? Quamquam quid hæc oratio ad significandum poenam faceret? Est autem hæc poena seruorum, quos domini malunt ad poenam tradere, quam præstare maleficio, quod illi admaferunt. Paulus ita definit: Noxales appellantur actiones, quæ non ex contractu, sed ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum actionum ius, & potestas hæc est, ut si damnati fuerimus, liceat nobis deditio corporis, quod deliquerit, euitare litis æstimatione. Ulpianus quoque addit, ut corpus tradatur uiuum igni. Quintilianus in Gladiatore: Alebat deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter dedita noxæ mancipia contemptissimus Tyro gladiator, ut nouissime proderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Nam noxa etiam damnum significat, ut apud Ouidium lib. decimo quinto Metamorphoseos: Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibuntur.

Et Suetonium de Cæsaris uita: Spurinamque irridens, & ut filium arguens, quod sine ulla sua noxa Idus Martiæ adessent. De brutis autem improprie dicitur, ea dedi noxæ, ut de capra apud eundem Ouidium libro primo Fastorum: Verba fides sequitur, noxæ tibi deditus hostis

Spargitur effuso cornua Bacche mero.

Seruius super illud Vergilij:

Vnius ob noxam, & furias Aiæcis Oilei:

Aeneid. I.

ait noxam pro noxia, id est, culpa: quasi per se noxa non significet culpam, quam familiaris eius (ut opinor) Macrobius leu-

uem culpam accipi uult. Atque (ut sibi crederemus) noxam non culpam esse, sed poenam, ait culpam noxam dici, quasi noxiam sæpius, quam noxam in hac significatione reperiamus: quam dictionem nusquam reperimus. Quod dixi Iustinianum forsitan nec iura, nec literas Latinas scisse, nemo miretur: tum quia semper in Græcia uixit, tum quia se dominum Iustinianum (ut ex numismate eius apparet) dici uoluit, ut quidam alij Cæsares fecerunt, quod à uiro Romano est alienissimum, & character ipse literarum, figurarumque illorum temporum numismatis Gothicum magis redolet, quam Latinum.

In eundem de Testamentum. CAP. XXXVI.

Testamentum, idem inquit, ex eo appellatur, quod testatio mentis est. Quæ definitio quorundam Iuriconsultorum fuit, quos si iuste A. Gellius coarguit, quanto ego iustius hunc arguere possum, qui explosam, atque derisam etymologiam inculcat? Nam cur à mente potius dicatur, quam à mento, uel à menta? quia nihil ad hanc significationem mentum, menta uel facit inquit. Quid ergo mens ad armentum, ad falsamentum, ad ornamentum, ad condimentum, ad armamentum, ad pauimentum, & cementum, ad calciamentum, ad uestimentum, & huiusmodi infinita? Nec minus inepta uidetur mihi hæc etymologia, quam illa apud Donatū, apud Seruium, apud Isidorū: Oratio dicta est quasi oris ratio. Quid aratio est? quid deuoratio? quid tritratio? quid operatio? quid mille huiusmodi? nunquid in his ratio est? an talia sunt, qualia cetera à supinis profecta, satio, potatio, mesio, lectio? Quid non etiam à supino ratio uenit, reoratum ratio, sicut ab oratum oratio? Eo magis quod secundam syllabam bis accipi uult, quasi dicatur oriratio, & non oratio. Non est ergo uera etymologia hæc. Neque à mente, neque à mento, neque à menta, sed potius hæc nomina assumunt tum syllabam, cum exirent antea in men, ut uestimen, calciamen, munimen, lenimen, nutrimen, spiramen, medicamen, uelamen, quibus adiecta

adiecta tum, sit munimentum, lenimentum, nutrimentum, spiritum, medicamentum, uestimentum, uelamentum, calciamentum: ita testamen addita syllaba tum, sit testamentum: quod si a mente descenderet testamentum, testamentia diceremus, quæ admodum dementia, et amentia. Nihil habet magis ridiculum hæc, de qua loquimur, scientia, quam etymologiam, in qua ipse quoque Varro et lusit, et lusus est.

In Donatum de Syncerum CAP. XXXVII.

Syncerum (Donatus inquit) quasi sine cera, mel simplex et purum, et sine succo: imò cum cera potius. Syncerum a σῦν componitur, non à sine, quæ nunquam compositionem admittit, quod ipsa etiam scriptio declarat, quæ γ, habet, non, i. Est enim ex duobus Græcis compositum, ex σῦν et cera, quæ ab illis dicitur κηρός, uel à σῦν κηρός conuertimus. Quo magis uenusta, atque apta huius auctoris etymologia est, indicatur etymologiam plerunque fallacem esse: quia significatio hæc non ita absoluta, et uera est. Quid uenustius atque aptius dici potest, quam fidem ideo uocatam, quia fiat quod dicitur? Quæ etymologiam fallacem esse declarat, quod hoc nomen, chordam instrumenti musici significat. Et tamen licet dicere syncerum, quasi cum cera mel, quod integrum est, et solidum, et nulla sui parte fraudatum: ut si diuidere fructum communium alueariorum cum socio uelim, partemque tantum mellis assignem, nimirum nō ago syncere, quod sine cera mella dedi.

In Iurisconsultos de Mulier. CAP. XXXVIII.

Mulieris appellatione (Caius inquit) etiam uirgo uiripotens continetur. Vlpianus autem quodam loco ita ait: Quod si ego me uirginem emere putarem, quæ esset mulier, emptio non ualebit. Hic mulierem appellat, quæ uirgo non est. Ille etiam quæ uirgo est. Et Vlpiani quidem locutio recta est, Ciceronis testimonio, qui obiurgantibus, quod sexagenarius Popilianam uirginem duxisset, Cras mulier erit, inquit. Sed Caii quoque definitio

definitio locum habet aliquando, ut si quis uidens decem foeminas, quarum aliqua uirgo sit, etate tamen qua mulier esse possit, dicat, uidi decem mulieres. Quo modo etiam in Euangelio dicitur: Quid mihi, et tibi est mulier? Sed ex Græco sumptum est γυνή, uel ἄνδρας, quo significatur uel foemina, uel mulier. Idem quoque Vlpianus inquit: Mulierem ita arctam, ut mulier fieri non possit, sanam non uideri constat. Eandem dixit et mulierem, et non mulierem, primum pro ea, quæ est foemina, secundum pro corrupta.

In eisdem de Munus, et Donum. CAP. XXXIX.

Munus (Paulus inquit) tribus modis dicitur. Vno donum, et inde munera dici dari, mitti uel. Altero onus, quod quum remittitur, uacationem militiæ, muneris quæ præstat: inde immunitatem appellari. Tercio dicitur officium, unde munera

Immunitas.
Municeps.

militaria, et quosdam milites munificos uocari. Igitur municeps dici, quod munera ciuilia capiat. Idem alibi: Municipes intelligendi sunt et ij, qui in eodem municipio nati sunt. Vlpianus: Municipipes quidem proprie appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem ut munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiue municipipes dicimus suæ cuiusque ciuitatis ciues, ut puta Campanos, Puteolanos. Pomponius ita ait: Munus publicum, est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos,

Munus publicum.

uniuersosque ciues, remque eorum imperio magistratus extra ordinem peruenit. Marcus autem sic: Munus proprie est, quod necessaria subimus lege, more, imperio uel eius, qui iubendi habet potestatem. Dona autem proprie sunt, quæ nulla necessitate aut iuris officio, sed sponte præstantur, quæ si non præstantur, nulla reprehensio est, et si præstantur, plerunque laus est. Sed in hoc uentum est, ut non quodcumque munus, idemque donum accipiat: At quod donum fuerit, id recte munus accipiat. Quomodo hi Iurisconsulti inter se conueniant, et an aliquid desit alicui horum, Accursius cum Bartholo, Baldoque conuulset, dumque mihi (ut more ipsorum loquamur) ambo, tres uel respon-

respondeat, affirmetq; quod Marcus ait, donum esse speciem, munus uero genus. Idemq; contrarium esse uerbis Vlpiani dicentis: Inter donum, & munus hoc interest, quod inter genus, & speciem. Nam genus esse donum, ideo Labeo ait à donando dictum: munus esse speciem: nam munus esse donum cum causa, ut puta natalium, nuptiarum. Hic meam non interpono sententiam, ne illos triumuiros doceam contra me respondere. Quod si me utiq; sequi uoluerint, respondeant neutrum uerum dicere. Nam neq; genus, neq; species in hac duo nomina cadit, & nullum mihi uidetur donum sine causa esse.

In eisdem de Peculium. CAP. XL.

PEculium est, Pomponius inquit, non id, cuius seruus seorsum à domino rationem habuit, sed quod dominus ipse se parauit, suam à serui ratione discernens. Peculium, Celsus referente, Labeo sic definit: Est quod seruus domini permissu separatum à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur. Idem alio loco: Paterfamilias peculium habere non potest, quemadmodum nec seruus bona. Ex his uerbis apparet, nec dominum habere peculium posse, & solum seruum habere. Idem Pomponius, & Celsus alibi aiunt: Unde colligi possit, etiam non seruum, ac dominum habere peculium. Pomponius enim ita scribit: Castrense peculium est, quod à parentibus, & cognatis in militia degenti donatum est, uel quod ipse filius in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset: nam quod erat sine militia acquisiturus, id peculium eius castrense non est. Celsus autem sic: Et audisse se rusticos senes ita dicentes: Pecuniam sine peculio fragilem esse. Peculium appellantes, quod praesidij causa reponeretur. A quo non dissentit Vlpianus dicens: Peculium dictum est quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum. Quid ergo inter has definitiones sequemur multiplices, & inter se propemodum contrarias? quum praesertim Festus ita scribat: Peculium seruorum est, à peco

Castrense peculium.

pecore dictum, sicut pecunia nobilium. Et Scriuius Grammaticus: Peculium patrimonium (ita enim maiores dicebant) à pecoribus, in quibus constabat uniuersa eorum substantia. Unde etiam pecunia dicta est à peculio, quod proprie tantum est seruorum, & peculium dicimus (licet abusuè) pro patrimonio. Ipse uero tanquam arbiter honorarius hanc rem diiudicabo, & quidem breuiter. Peculium est quicquid labore nostro partum est, in quacunque persona, licet in seruis iura uelint dominorum accedere consensum. Et ita sensisse Vergilium sentio in ea parte, quam exponit Seruius:

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Et Horatium: Rem poteris seruare tuam: rebit uncia, quid sit? Semis, ad hac animos arugo, & cura peculi.

Ser. i. Sat. i.

Et Ciceronem in Paradoxis: An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij nullam conditionem recusant durissimae seruitutis? Et illos quoque rusticos senes, de quibus Celsus meminit, pecuniam sine peculio fragilem esse, id est, sine lucro industria parto. Nam cur habenti pecuniam maior spes praesidij collocetur in pusillo, quod reposuit, quam in ipsa pecunia? quum praesertim peculium pars sit pecuniae: aut quomodo praestare possit reposita illa pecunia, ne cetera dilabatur? uel peculium est quicquid proprie alicuius est. A peculio fit adiectiuum peculiaris pro Peculiaris, re ad peculium pertinente, siue peculij propria. Sed in usu iam receptum est pro proprio, siue speciali. Quintil. lib. viii. Quod Cap. 2. commune est & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut urbem, Romam accipimus: & uenales nouitios, & Corinthia era, quum sint urbes aliae quoq; & uenalia multa, & tam aurum & argentum, quam aes Corinthium. Idem in Cap. 3. x. i. Ambulantem loqui ita demum oportet, si in causis publicis, in quibus multi sunt iudices, quod dicimus, quasi singulis iter inculcare peculiariter uelimus. Et in libro sexto: Paululum impem Cap. 5. damus huic quoq; peculiaris opera. Peculatus, furtum rerum ad Peculatus.

E ipsam

Depeculor.

ipsam rempub. pertinentiū, uel ad prouentus principis spectantium, sicut sacrilegium rerum sacrarum. Inde depeculor, quod quidam ad sacrilegium etiam transferunt.

In eisdem de Fundus, Ager, Villa, Prædium.

CAP.

XLI.

Fundus Vlpianus ita finit: Locus est non fundus, sed portio fundi aliqua. Fundus autem aliquid integrum est. Plerumque fundum sine uilla accipimus. Idem alibi: Ager est locus, qui sine uilla est. Modestinus uero sic: Quæstio est, fundus à possessione, uel agro, uel prædio quid distet. Fundus est omne quicquid solo continetur. Ager est species fundi, quæ ad usum hominis paratur. Possestio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietates ad nos non pertinet, aut Possestio. nequit pertinere, hoc possessionem appellamus. Possestio ergo usus, ager proprietates loci est. Nam et ager, et possestio huius appellationis species sunt. Florentinus: Fundi appellatione omne ædificium, et omnis ager continetur. Sed in usu urbana ædificia, ædes rusticæ, uilla dicuntur. Locus uero sine ædificio **Area.** in urbe, Area: in rure autem, Ager appellatur. Idemque: Ager cum ædificio fundus dicitur. Ecce diuersæ iurisperitorum sententiæ cum in alijs, tum in hoc, quod Vlpianus ait, plerumque fundum esse sine uilla, id est, sine ædificio. Florentinus autem agrum cum ædificio esse fundum. Modestinus obscure exponit, agrumque definiens, cum neutro aliorum concordat, sed ridicule à possessione distinguit, ne dicam imperite, loquens de possessione, quando significat qualitatem, non quando significat substantiam, perinde ac si quis dicat de uirtutibus, ac uitij loquens: **Prauum.** quens: Prauum, et malum sic differunt: Prauum est id, quod non recta ratione, et uia fit. Praua enim appellantur, quæ non **Malum.** sunt recta, ut lignum prauum. Malum uero genus poni est. Quid hoc foret dictu ineptius, ubi de qualitibus, et actionibus agitur, digredi ad substantiam, quæ ad rem non pertinet ita hic

ita hic quum de fundo, de agro, de prædio, de possessione disputat, non de ea significatione possessionis loquitur, qua proprietates intelligitur, sed qua actio possidendi, siue qualitas. Quod si ita est, quid affinius habet possestio ad fundum, agrum, prædium, quam ad nauem, equum, ueslem? Harum nanque rerum ita possestio est, ut illarum: sed non de huiusmodi possessione loquendum erat, quæ præsertim (ut ipse ait) non est species prædij, uel fundi. Prædium enim fundus uel proprietates est, quorum utrumlibet (si generale nomen est) ad possessionem profectò non usus, sed proprietates dicenda Modestino possestio fuit. Sed quid facias? ipse aliter possessionem definit. Quod si quis dubitet an possestio proprietates sit, accipiat præter ipsorum iurisperitorum, etiam Ciceronis et Quintilii testimonia, quorum alter in Paradoxis ita scribit: Etenim si isti callidi aestimatores præda, et areas magni aestimant, quod ei generi possessionum minime noceri potest. Non de usu uidelicet locutus est Cicero, cui certe noceri potest, sed de proprietate. Alter in sexto de Oratoria institutione: Patris eius dialogos dedit legendos, quorum quum in Priuernati unus, alter in Albano, tertius in Tyburti sermonem habitum complecteretur, requirebant, ubi essent hæc possessiones. Omnes autem illas Brutus uiderat. Nemo interrogabat ubi est usus prædiorum, sed ubi est proprietates. Nemoque usum uidit, sed proprietatem aut usumfructum. De prædio autem Vlpianus ita scribit: Prædia urbana omnia ædificia accipimus, non solum ea quæ sunt in oppidis, sed etiam si forte stabula, uel alia meritoria in uillis, et in uicis, uel si prætoris uoluptati tantum deseruientia, quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. Proinde hortos quoque (si qui sunt in ædificijs constituti) dicendum est in urbanorum appellatione contineri. Planè si plurimi horti in reatu sunt, uinearij forte, uel olitorij magis, hæc non sunt urbana. Etiam de prædio, sicut de fundo iurisperitorum controuersia est. Nec mirum, quum nemo non habeat suam de rebus quibusque uerbis

uerbisq; sententiam. Sed de posterioribus, qui ex operibus illorum excerpserunt, miror, quod haec indiscussa reliquerunt. Id (ut ego quod ad me attinet faciam) ita sentio: Agrum continere fundum, non contineri à fundo, nihil prohibet cum cum uilla esse. Erant in agris senatores, & uixerunt multi nobilissimi philosophi in agris, nimirum non sine uilla, & habitatione. Differtq;

Aruum. ager ab aruo, quod aruum sementi datur. Sallustius: Quia Numa Decla. 13. inde pabulo pecoris magis quam aruo studet. Quintil. Pauper & diues in agro uicini erant, iunctis hortulis. Et mox: Sed si ex omni parte diuitis circumiectus ager uix tenuē ad gressus meos semitam dat. Quid agimus inquam? undique uallo diuitiarum clausi sumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arua, inde uineta, hinc

Fundus. saltus. Fundus (ut dixi) minus quiddam est. Singula enim proprie prata, singula uineae, singuli horti, singula oliueta, pomatoria, salicta, arbusta, pascua, nemora, loca aucupatoria, uenatoria, piscatoria, siue uillam, atq; aedificium, siue piscinam, atq; aluaria, siue uiuaria habeant, siue nō habeāt, singuli fundi sunt. & hoc quidem in agro. In urbe autem, siue oppido, siue uico, siue castello tantummodo praedium est, quicquid tale est, qualia haec, quae enumeravi. Namq; eadem in agro etiam praedia sunt. Fundus enim species praedij est. Itaq; fundus est possessio rustica. Praedium & rustica, & urbana duntaxat possessio, qualem descripsi. Nam uidetur possessio etiam significare tabernas, hospititia, horrea in urbe. Cicero in Philip. Possessiones uocabat & urbanas, & rusticas. Puto nō tantum praedia, sed & cetera, quae immobilia uulgō appellantur. Addamus ad haec aliquid de hoc

Fundum. fundum, quod an à fundo fundas, an potius fundo à fundum, siue à fundus ueniat ambigi potest. Quidam fundus à funda dici uolunt. Cic. in quodam ioculari libello:

Fundum Varro uocat, quō possim mittere funda,

Ni lapis exciderit, quā caua funda patet.

Nisi haec sententia sit, tam paruum illum fuisse fundum, ut fundam apprehendi

prehēdi, & in morem lapidis iaci posset. Fundum igitur est ima pars rei proprie aliquid liquoris intra se continēs, aut ad cōtinendum facta, ut dolium, ut naus, ut alueus, uel fluminis, uel lacus, uel stagni, uel maris. Nam fundum turris (ut quidam scripserunt) ipse non dicerem. Fundamentum (ut omnibus liquet) Fundamētum. aliud est, quam fundum, & tamen fundare magis ad fundamentum, quam ad fundum pertinet. Fundamus enim domum, non nauem, aut dolium, ut Vergilius:

Ille urbem Argypam patriae cognomine gentis,
Victor Gargani fundabat Iapygis aruis.

Nam fundamentare non reperitur: nec fundare quidem est sanē frequens, nisi per translationem. Quintil. in Gladiatore: Hoc fundatam paternis, auitisq; opibus domum exhaurit. Est enim frequentius iacere fundamēta, etiam per translationem, ut idem libro primo: Nam inde & cōtemptus operis innascitur, & fundamenta iaciuntur impudētia, & (quod est ubiq; perniciosissimum) praeuenit uires fiducia. Et Cicero: In quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. Sine translatione, Suetonius de uita Caij: In arce Capitolina noua domus fundamenta iecit. Ceterū hoc differunt fundare, & fundamenta iacere, quod fundare est ualidis fundamentis fulcire. Fundamēta iacere, quasi Iacere sunt fundamenta. qualiacunq; fundamenta facere, & quodammodo dare rei principium. Neq; uerō sicut reperitur, fundus & fundum, ita reperitur punctus & punctum. Errantq; philosophi, quum punctus punctus. & linea dicunt. Nam de punctum, quod est breuissimum tēpus, punctum. nulla lis est, ut Terentius in Phormione: Tum temporis mihi punctum ad hanc rem est. Pro eo autem sensu, in quem utuntur philosophi, Cicero pro Plancio: Nam quod questus es, plures te testes habere de Velina, quam quot in catribus puncta tuleris. Quidam momentum pro eodem significato accipiunt cuius Momentum. est punctum, tamē aliter est. Breue enim tempus significatur per illud, per hoc uerō breuissimum. Horatius:



-Quid enim?concurritur hora Momento.

In eisdem de Noualis.

CAP. XLII.

Ager resti-
bulus.

Noualis, (inquit Paulus) est terra proscissa, quæ anno cessat, quæ à Græcis ὁ γῆν ἡ νῆδς γῆν ὁ νῆδς uocatur. In quo auctoritatem Varronis secutus uidetur, dicentis: Ager restibulus, qui restituitur, ac reseritur quotannis. Contra qui intermittitur, à nouando noualis ager. Et Plinij, qui ait: Nouale est, quod alternis annis seritur. Idem quoq; sentire uidetur Festus Pompeius, qui dicit: Noualis ager, nouæ relictus sementi. Sunt qui uolunt noualem esse aruum tunc primum ad sementem proscissum, quorū est Seruius, qui inquit: Dicimus & has nouales, & hæc noualia. Proprie nouales tunc primum arua proscissa. Quod ita sensisse Vergilium palam est, in illo uersu:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Ineptum erat deplorare agrum à barbaris possideri, quod non esset restibulus, sed quod anno interquieuisset. Deplorabat igitur agrum, in quo instruendo magnopere laborasset, & nouitate ipsa præter ceteros uberiorem datū iri in manus alienas & barbaras, & impias. Quod etiam & sentit, & declarat in milite Mariano Quintil. Mox ingentibus lacertis humum fodere, segnem futuris noualibus erueri syluam. Hieronymus etiā desinit in hunc sensum, dicens: Nouale, est ager nunc primum proscissus. Sed Vergilius in sensum priorem accipit, quum inquit:

Alternis idem tonsas cessare nouales,

Et segnem patiere situ durefcere campum.

Ideoq; Seruius alibi ait: Noualia: id est, noua terra, quæ per singulos annos renouatur per semina.

In eisdem de Liber, & Volumen. CAP. XLIII.

Si cui, Vlpianus inquit, centum libri sunt legati, centum uolumina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio suo metitus sit, quæ ad libri scripturam sufficerent, ut putet quum haberet Homerum totum in uno uolumine, non quadraginta-

octo

octo libros computabimus, sed hoc unum Homeri uolumen pro libro accipiendum est. Vlpianus Homeri opus nunc unum librum, nunc quadraginta octo libros nominat. Nec tamen ait librum duo significare, ipsum opus, & certam operis partem. Præterea opus siue opera Homeri librum appellat, & uolumen, quorum utrunque inauditum est. Vergilij Aeneis, non liber est, sed duodecim libri. Georgica non sunt item liber, sed libri quatuor. Bucolica, unus liber est, idemq; unum uolumen. Georgica, quatuor uolumina: Aeneis, duodecim. Ouidius:

Sunt mihi mutata ter quinq; uolumina forma.

Sed quid exemplis agimus, quum nusquā plura afferri possint?

At Vlpianus putat etiā si omnia opera Didymi, quo nemo plura scripsit, in unum codicem conglutinentur, unum tantum debere uolumen appellari, quod nemo nec posset euoluere, nec ferre uellet. Est enim uolumen uel à uolo, quod in libris uoluntas apparet, uel (quod magis sequeretur) à uoluo, quod uoluitur,

Volumen.

quales libros hodie Hebræi quosdam habent, qualesq; in ueteri, & nouo testamento lectitamus fuisse. Et Romani, qui in libris arborum, id est, corticibus scribebant, quod libellos illos, quod ferrent commodius, complicabant, uolumina fortè appellauerunt. Itaq; uolumina libellis similia fuere, quàm libris. Quod ex eo quoque loco apparet, ubi Plinius de libris auunculi loquens, ait: Libri tres in sex uolumina propter amplitudinē diuisi, quasi dicat in sex minores libros, ut sint uolumina aliquatò minora, quàm libri. Quod etymologia quoq; nonnihil probat, ut ostendi. Vnde adhuc durat uerbum euoluere libros, pro eo Euoluere librum, quod est aperire libros lectitandi gratia, quasi rem complicatam bro-

explicare, quemadmodum reuelare est rem uelatam detegere. Nisi dicamus euolui libros propter numerum paginarum. Accipitur autem nunc euoluere libros, siue autores, pro eo quod est lectitare. * Nec inficias eo libros accipi pro codicibus, & in singulari librum pro quolibet magno codice, etiam si is contin-

E 4

neat



neat Iliada, & Odysseam: ut tenet rex manu librum, & is sit Homerus: non tamen recte dicat, tenet librum Homeri.*

In eisdem de Probrum, & Opprobrium: Exprobrare, & Improbrare. CAP. XLIIII.

Probrum & opprobrium, Vlpianus inquit, idem est. Probra quaedam natura turpia sunt, quaedam ciuilitate, & quasi more ciuitatis improba: puta, furtum, adulterium natura turpe. Enimvero tutelae damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. Nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incurrere. Vlpianus probrum accipit pro infamia tantum, qualis est ex furto, uel male gesta tutela, non pro flagitio, quod principale significatum est. Nam probrum idem est, quod dedecus: quod duo significat. Vnum, quod est crimen, ut Quintilianus statim in principio declamationis in Milite Mariano inquit: Satis dedecoris, atque flagitij castra ceperunt. Alterum, quod est ignominia, atque infamia, quod notum est. Similiter accipitur probrum pro crimine, ut idem libro primo: Iam si minor in eligendis custodum, & praecceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quae probra nefandi homines isto cadendi iure abutantur. Pro ignominia, Livius libro quinto: His freti occurrant portis, ingerunt probra, egre abstinent, quin castra oppugnent. Quae duo nomina tanquam similia eodem loco Cicero coniunxit in Catone Maiore: Mihi uero, & Flacco nequitiam probari potuit tam flagitiosa, & tam perditam libidinem, quae cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Praeterea ne simile quidem est sane probrum opprobrio. Non enim Latine dixisset Cicero: quae cum opprobrio priuato coniungeret imperij dedecus: quemadmodum in Sallustium dixit: Itaque timens ne facinora eius clam uobis essent, quum omnibus matribus familiis uestris opprobrio esset, confessus est uobis audientibus adulterium. Est autem opprobrium aliquando factum, sed frequentius uerbo. Nam Sallustius cum uult Cicero

Cicero) uel ex eo quod sceminis quibus cum habuisse usum se, erat notum, uel quod ipse illis uulgo impudicitiam obijciebat, opprobrio erat.

Horatius:

Sic teneros animos aliena opprobria sepe

Absterrent uitij.

Quintilianus:

Modo maledictis, opprobrijsque uulgi, modo crebrius alium contentione pulsatus, abigi tamen, compescique non posse. Opprobrijs dixit, quasi exprobrationibus, atque conuitijs. Et alibi: Solebat indignatio uestra conuitia nostra ferre non posse. Et maioris indignatio dicere uidebatur, Non parces erga me maiore uerbis. Nullam habet nostri tuus sermo reuerentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quodlibet obijcis. Pro eodem ferre posuit opprobria & conuitia. Nec inficias eo nonnunquam hoc modo accipi probrum, ut Liuij proximum exemplum, & Ciceronis ad Atticum: Epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Sed de hoc significato Vlpianus non intellexit. A probro unum uerbum componitur, quod est exprobro, Exprobro. quod significat tum qualemcumque culpam impropero, ut apud Ouidium libro xiii. Metamorphoseos:

Scit bene Tytides, qui nomine saepe uocatum

Corripuit, trepidoque fugam exprobrauit amico.

tum ingratitudinis, ut Terentius in Andria: Nam isthaec commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficii. Sed pro hoc significato frequenter nos uitij alieni nomen apponimus: frequenter etiam nomen nostri meriti. Cicero de Amicitia: Quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoque magis, si habere se putant, quod officiose, & amice, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sane genus hominum officia exprobrantium. Exprobrare ergo beneficium sua, est immemorem beneficii accepti inculpate. Imputare, uero frequenter ad significationem exprobrantis accedit: sed circa reprehensionem, quod an apud Ciceronem sit, nescio. In posterio

sterioribus uerò creberrimū est, ut Quintilianus: Neq; ego gra-
uissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, quod
heredem filium scriberet, non est res, quæ imputeur. Et alibi:
Imputas nobis propitios uentos, & secundum mare, ac ciuitatis
opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti uendidit, quantum
duobus populis satis esset. Imputare nonnunquam pro compu-
tare reperitur, ut Caius: Qua ratione placuit legata, quum le-
gatarij non capiunt, quum apud heredem subsederint, heredita-
tario iure apud eos remanere intelligi, & omni quadranti im-
putanda. Marcus, In quarta hereditatis, quam per legem Falcia-
diam heres habere deberet, imputantur res, quas iure heredita-
rio capit, non quas iure legati, aut fideicommissi, uel implende
cōditionis causa accepit. Nam hæc in quarta nō computantur:
sed in fideicommissaria hereditate restituenda, siue legatum da-
tum sit heredi, siue percipere, siue deducere, uel retinere passus
est, ei imputantur. **Reputare** quoq; in idem significatum. Vlpia-
nus: Præterea si matrē aluit pupilli tutor, putat Labeo imputa-
re cum posse, sed est uerius non nisi per quæ egenti dedit, imputa-
re cum oportere. Deinde: Sed & si seruis cibaria præstiterit,
uel libertis scilicet rei pupilli necessarijs, dicendum est reputa-
rum. Idemq; est si liberis hominibus, si tamē ratio præstandi ius-
ta intercedat. Item sumptus litis tutor reputabit, & uaticæ, si
ex officio necesse habuit, aliquod exire uel proficisci.

In eisdem de Scuprum, & Adulterium.

CAP. XLV.

INter stuprū, & adulterium (Modestinus ait) hoc interesse
quidam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in uir-
duam committitur. Sed lex Iulia de adulterijs indifferenter hoc
uerbo utitur. Et hoc quidē continetur in libro de Rerū & uer-
borum significatione. Alibi autem idem ait: Stuprum committit,
qui liberam mulierem cupidinis causa, nō matrimonij continet,
accepta uidelicet cōcubina. Adulterium in nupta, stuprū in uir-
gine

gine, uel uidua, uel puero cōmittitur. Quid mirum si plures iu-
risconsulti in definiendo inuicem dissentiant, quum unus, atque
idem secum dissentiat? Hic non uidetur sentire cum lege Iulia.
Sed culpa illorum est, qui definitiones huiusmodi descripserunt,
quæ si apte fuissent conglutinatae, probari possent: ut illa Papi-
niani dicentis: Lex Iulia stuprū, & adulterium promiscue Græ-
cè πορνεία appellat. Sed proprie adulterium in nupta commit-
titur propter partum, ex altero conceptum, composito nomine. **Moecchia. Adulterium.**
Stuprum uerò in uirgine, uidua uel committitur. Quod Græci
στορνεία appellant. Cuius definitionem approbo, illud tamen
addens, Legem Iuliam recte hæc duo promiscue appellasse: non
quod omne stuprum sit adulterium, sed quod omne adulterium sit
stuprum. Neq; recte iuriconsulti excipiunt stuprum à nupta,
quū etiā in quotidiano sic sermone loquamur. Quale est apud
Quintilianum: Vxor marito dixit appellatā se de stupro à pri-
uigno, & sibi constitutum tempus & locum. Et alibi: Furtiua
supra, raptosq; concubitus obijcit uel ex falso maritus. Fas est,
fieri solet. Parcius tamen si iam sit & mater, si in fidem castita-
tis uxoria fœcunditate profecerit. Quare ego ita sentio, stuprum
esse coitum lege uetitum: qui duplex est. Vnus, cum nupta, aut
cum puero, aut cum sanguine coniunctis, aut sanctorum libris.
Quamquā hæc duo posteriora potius appellamus incestum. **Incestus.**
Alter quum uim afferimus cuilibet personæ etiā ancillæ. Vnde
stuprare dupliciter accipitur, cuius posterioris sensus testimo-
nio est lex, quæ stupratoribus masculorum poenā statuit decem
millium, quum pædiconibus nulla esset poena constituta.

In eisdem de Instratum, & Stragula.

CAP. XLVI.

INstratum, Vlpianus inquit, omne uestimentum contineri,
quo amicumur. Labeo ait: Neq; enim dubium quin stragula
uestis sit omne pallium. Videtur Vlpianus intelligere stragulam
uestem esse uestimentum hominis, quo amicitur, quale est Græ-
corum

- Toga.** corum pallium. Ut enim Romani togati à toga, sic Graci pal-
Pallium. liati à pallio uocantur. Ego uerò non memini reperisse me stragulam uestem in hunc sensum, sed in opertorium lectorum positus, ubi et dormiebant, et discumbabant. Quod Varro testatur de culcitra loquens: Ac quicquid insisternebant, à sternendo stragulum appellabant. Et equorum similiumque, quorum operimentum etiam instratum uocatur. Hic illud admonere, inuerti
Sterno. frequenter significatum uerbi, ut in hoc ipso uerbo sternere. Sternimus quidem uestes humi, ramos arborum, flores, et multa huiusmodi. Tamen frequentius dicimus sternere humum floribus, ramis, uestibus. Hinc est, quare dicimus thoros, lectosque: sternere, et equum sternere, non quia sint diuersi sensus, sed quia resoluantur, ut sit sternere, uerbi gratia, lectos et equos tapetis: id est
Culcitra. quod sternere tapeta lectis et equis. Culcitra autem est tam lana, stupea, et si quid est huiusmodi, quam plumea.
- In eisdem de Pulsatione, & Verberatione. CAP. XLVII.
- I**nter pulsationem et uerberationem, Vlpianus ait hoc interesse, ut Offilius scribit: Verberare est cum dolore cadere: Pulsare sine dolore. Sed cum utriusque uenia, non est eiusmodi inter haec uerba differentia. An quum uerberamus frumenta, cum dolore uerberamus? Aut pulsamus potius, quam uerberamus? Et iumentum quum sentit ex flagellis dolorem, uerberatur? quum non sentit, pulsatur? An Entellus ille Vergilianus, sine dolore pulsabat Dareta? Sed (ne multis) quis non uidet uerberare esse,
Verber. uerberare cadere, quod est instrumentum longum et exile, quod est uirga, baculus, fustis, lora, flagellum, ferula, arundo, et si quid est simile? Nec aliter dictum est uerberare à uerberare, quam
Verbera. flagellare à flagello, fustigare à fuste. Nam uerbera licet pro uerberatione accipiantur, tamen rem corpoream proprie significat.
Flagella. cant, ut flagella, quae sunt proprie summitates sarmentorum. Quintilianus: Ignis ex proximo raptos, uerberaque quae casus
Pulsare. obtulerat. Pulsare uerò est graui, ac uehementi ictu cadere, nec

tam instrumento longo et exili, quam breui ac rotundo, ut pugnis, ut calcibus, ut malleis, ut saxis, quae manu tenentur, quum alium percutimus in similitudinem tympanorum, quae manu pulsantur, nec semel, sed multis ictibus percutere. Namque non proprie pulsatum aliquem dixeris, qui semel pugno percussus est. Adeo non minor iniuria sit ex pulsatione, quam ex uerberatione, praeter eam causam, quam modo dixi, quod uerberatio est multa percussio, quodque plerumque pulsatio fit in facie. Et ob pulsatos eorum legatos Laurentes Tatum regem occiderunt, qui non punisset propinquos suos, qui Laurentibus hanc iniuriam fecerant. Et ipsa incussio calcium contumeliosissima est, saepe etiam mortifera, utique si fiat in aegrum, in senem, in puerum, in praegnantem. Taceo, si alia re quis alterum pulsauerit, quam manu, aut pede: quum uicinus meus uxorem solitus sit non modo pisillo, uerumetiam mortario aereo pulsare, ut non crebrius pulsaret ipsum mortarium. Dictum est autem à pello, quod est percussio, et serio, ut apud Marcum Tullium libro primo de diuinatione: Ut pelluntur animi uehementius, saepe etiam cura, et timore. Et in secundo: Num igitur, quum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit?

In eisdem de Pellex, & Pallace.

CAP. XLVIII.

Pellicem apud antiquos Masurius, Paulo testante, scribit libro Memorabilium, eam habitam, quae quum uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat, quam nunc uerò nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. C. Flaccus in libro de iure Papiniano scribit, Pellicem nunc uulgo uocari, quae cum eo, cui uxor sit, corpus misceat. Secundum quosdam ea, quae uxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam Graeci *πρωταλὴ* uocant. Horum utrumque uere sensisse, et dixisse arbitror. Sed tamen pro suscepti operis officio admonere debeo, pellicem apud oratores, et poetas eam denuum haberi, quae cum eo, cui uxor est, corpus misceat. Ideoque;

Ideoq; Iuno semper prosequitur pellices, quæ sibi uxori Iouem præriperent. Vnde Plinius lib. 35. uerbo Græco maluit uti, quæ de Alexandro loqueretur, quem constat eo tempore cœlibem fuisse, quum Apelle scorto donauit, quàm ueteri (si uerum est) Latino, pallace potius, quàm pellice. Ita autem ait: Nanq; quum dilectam sibi ex pallacis suis præcipuâ nomine Campaspen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset. Quo fit, ut Curtiū ubi de eodem Alexandro, & alijs loquitur, ceterosq; scriptores opiner pallacem potius, quàm pellicem pro concubina cœlibis hominis dixisse, culpaq; librariorum in editionibus esse uitiatum. Suetonius de Vespasiano loquens, pallacarum dixit, non pellicum. Et alibi quoq; & Titus Liuius, multiq; alij Græco nomine utuntur. Sin aliter inuenitur, librariorū (ut dixi) uitio dandum est, cuius rei hoc argumentum est, quod non recte quis dicitur habere pellicem, sed uxor. Et est nomen relationis ad alterius uxorem, cuius cum viro rem habet, nō autem ad masculū, nec recte dicturos fuisse reor oratores illos, qui pallacem dixerunt, si pellicem dixissent, ut patet.

In eisdem de Cauillatio. CAP. XLIX.

Natura cauillationis, quam Græci *οὐδυνία* appellauerunt, hæc est, ut ab euidenter ueris per breuissimas mutationes disputatio, ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Hæc duobus in locis Vlpianus. C. autem inquit: Si calumniatur, & moretur, & frustretur. Inde calumniatores appellati sunt, qui per fraudem, & frustrationem alios uexarent libris. Inde & cauillatio dicta est. Caius nullam fecit mentionem de euidenter ueris, aut euidenter falsis, nec de breuitate. Nec puto faciendam fuisse, quum plerumq; cauillatio sit tecta, & insidiosa, multisq; ac longis frequenter ambagibus utens, & quæ uix ab acutis deprehendatur. Quare cauillatio est subdola ratio, quam nos conscij nobis mendacij, uincendi tamen causa pro

Calumniatores.

sa proferimus. In hunc sensum semper iurisconsulti usi sunt, & Quintiliani frer seculum. Cicero autem pro genere quodam factiarum, & hunc imitatus Aulus Gellius: Titus Liuius utroque modo. Ipse quoque Cicero definit libro secundo de Oratore, dicens: Etenim quum duo sint genera factiarum, alterum æqualiter in omni sermone falsum, alterum peracutum & breue: superior cauillatio, altera dicacitas nominata est. Ceterum Caius uidetur sentire, idem esse calumniari & cauillari. Quod nō sentit Martianus, tantum accusatori tribuens calumniari, qui ait, Calumniari esse falsa crimina intendere: quod per legem illam declaratur x i l. tabularum: Calumniator idem patiatur, quod reus, si conuictus esset.

In eisdem de Præuaricator, Tergiuersator, & Calumniator. CAP. L.

Præuaricatores, Vlpianus inquit, eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris, in partem rei cedunt. A uaricando enim præuaricatores dicti sunt. Idem alibi: Præuaricator autem est, quasi uaricator, qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. Quod nomen Labeo à uaria certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex utraq; parte confisist. In prima definitione uidetur sentire, præuaricationem in solum actorem cadere, in secunda uerò etiam in reum. Sed forsitan & hic de solo actore sensit, cui assentire uidetur Martianus, qui ait: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus poenis subiicitur. Aut enim calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuersatur. Calumniari, est falsa crimina intendere. Præuaricari, est uera crimina abscondere. Præuaricari, Tergiuersari, in uniuersum ab accusatione desistere. Et post Tergiuersationem: Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatiue munere accusandi defungitur, eò quod proprias quidem probationes dissimularet, falsas uerò accusationes admitteret. Quod nos quidem uerum fatemur esse, legemq; antiquitas

Dicacitas.

Calumniari.

Calumniari.

Præuarica-
tor.

Tergiuersari.

antiquitus de præuaricatorum poena fuisse, ut Cicero Philippicarum libro secundo: Vereor Patres Conscripti, ne (quod turpissimum est) præuaricatore mibi opposuisse uidear. Caterum (ut præterea, quod Cicero idem in Partitionibus ait, præuaricationem definiri nunc ab accusatore, nunc à reo corruptelam esse iudicii) reperio nonnunquam præuaricatorem ex parte rei quoque, neque perfidia tantum, ac malitia, sed imprudentia etiam, et negligentia peccantem. Quintilianus in septimo: Ut in præuaricationum criminibus, ut absoluitur reus aut innocentia ipsius sit, aut interueniente aliqua potestate, aut ui, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis, aut præuaricatione nocentem fuisse confiteris, nulla potestas obstitit, nulla uis: corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit. Quid superest, nisi ut præuaricatio fuerit? Hic pro perfidia accusatoris accipit, alibi uero aliter. Sed de una causa loqui superuacuum est. Ego in uniuersum neque oratoris puto esse unquam præuaricari: neque litem intelligo, in qua pars utraq; idem uelit. Ideoq; præuaricatorem appellamus, quicumq; à præscripto officij sui deflexerit, atq; aberrauerit. Plin. lib. xix. Arator nisi incuruus, præuaricatur. Plinius Iunior ad Cornelium Tacitum: Alioqui præuaricatio est transire dicenda. Præuaricatio est etiam breuiter, et cursim attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda. Et Adam præuaricatum esse dicimus. Tergiuersari uero non est (quantum ego intelligo) ab accusatione desistere. Illi uidentur ex hoc trahere significationem, quod qui terga uertunt, à pugna desistunt. Veruntamen non protinus, qui terga uertunt, à pugna desistunt, ut Parthi. Itaque qui uertentes terga, adhuc tamè pugnant, nec rationibus uolunt se uictos agnoscere, tergiuersantur. Cicer. de Officijs libro tertio: Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallide tergiuersantur. Prudentiam introducunt, scientiam suppeditantem uoluptates, depellentem dolores. Fortitudinem quoq;

quoque aliquo modo expediunt, quum tradunt rationem negligende mortis, perpetiendiq; doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, sed tamen quoquo modo possunt fieri. Nunquid enim uoluptatis magnitudine doloris detractio nem fieri. Nunquid qui hoc dicunt, aut desistunt ab accusatione, aut accusasse se iudicant? Idem pro Roscio Comædo: Attende quaso Piso Fannij uultum, et huc atque illuc tergiuersantem testimonium contra se dicere cogo. Erat autem Fannius accusator, quem, si omnino ab accusatione desisteret, non insequeretur iure patrocinijs Cicero, sed uictum, nolle tamen dare manus, obiurgat. Lilius libro secundo ab Urbe condita: Mouebant hæc consulcm, sed tergiuersari res cogebat, id est, non agnoscere ueritatem, et eam quibuscunque rationibus poterat dissimulare, et quasi subterfugere. Tertium autem uerbum ab eodem Martiano definitum (de calumnia loquor) metretur et ipsum aliquam emendationem, quod non modo apud Ciceronem pro cauillatione accipitur, non illa quidem mouenterisum, sed ea qua Cicero ipse non utitur, ut de Officijs libro primo: Existunt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadam, et nimis callida et malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius summa iniuria. sed etiam apud Quintilianum nonnunquam, ut ibi: Quamuis exiguo diuisus spatio opem non feret, non succurret, ut hac saltem se calumnia defendat: non abij, non reliqui, non abscepsi, neque pede (ut aiunt) uno à parente discepsi. Aliosq; complures, quorum et Caius est, usu quoque probante, per quem utraque pars iurat de calumnia uitanda. Nimirum de cauillatione eo magis, quod calumniari pro Cauillari dicimus, quæ uox quatuor primas literas habebat eadem cum calumniari. Postremo probatur hoc ex illo Digestorum loco, cuius titulus est: Si mulier uentris nomine calumniæ causa in possessione fuisse dicatur. Calumnia scilicet ibi intelligitur dolus malus.

In eosdem de Ferri, Portari, Agi. CAP. LI.

Ferri proprie dicimus, Caius inquit, quæ quis corpore suo baiulat. Portari ea, quæ quis iumento secum ducit. Agi ea, quæ animalia sunt. In hoc ipse Caio assentior, nisi quod portare est suo etiam corpore, interdum etiā magis quam ferre. Quis enim neget, iumenta portare? quæ quum homines imitantur, et ipsi portare dicuntur. Terentius in Andria: Mi homo, quid isthuc obsecro? quod puerum portas? Horatius:

- Ne forte sub ala

Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum.

Deporto. Et ab hoc composita, Deportauit Verres amicam de prouincia. Deportauit Pompeius beneficio Ciceronis tertium triumphum.

Reporto. Multi imperatores uictorem exercitum reportauerunt, quasi reduxerunt. Agere autem non uno modo dicitur, sed de uno tamen

In Attalam. non tacebo. Martialis libro primo epigrammaton:

Semper agis causas, et res agis Attale semper.

Est, non est, quod agas, Attale semper agis.

Si res et causæ desunt, agis Attale mulas.

Attale (ne quod agas desit) agas animam.

Cælius ad Ciceronem: Hortensius, quum has literas scripsi, animam agebat, id est, expirabat.

In eosdem de Conuitium, et Maledictum.

CAP. LII.

Conuitium apud Vlpianum iniuriam esse Labeo ait: quasi maledictum iniuria non sit. Addit idem Labeo: Conuitium dicitur uel à concitatione, uel à conuentu, hoc est, à collatione uocum. Quum enim in unum complures uoces confuruntur, quasi conuocium est. Sed quod additur à prætoribus aduersus bonos mores, non omnem in unum collatam uociferationem prætorem notare, sed eam quæ bonis moribus improbat, quæque ad infamiam, et inuidiam alicuius spectat. Et iterum: Conuitium autem non tantum præsentem, uerum absentem quoque fieri posse

posse Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuam uenerit te absente, conuitium esse factum dicitur. Item si ad stationem, uel tabernam uentum sit, probari oportere fecisse conuitium non tantum is uidetur, qui uociferatus est, uerum is quoque, qui concitauit ad uociferationem alios, uel subnuit, qui uociferarentur. Et paulo post: Ex ijs apparet non omne maledictum conuitium esse, sed id solum, quod cum uociferatione dictum est. Et siue unus, siue plures dixerint, conuitium est, quod in coetu dictum est. Quod autem in coetu nec uociferatione dicitur, conuitium propriè non dicitur, sed infamandi gratia dicitur. Ex ipsa nominis etymologia argumentum significationis Labeo sumpsit. Sed quum falsa sit etymologia, falsa erit et definitio. Quumque falsa sit definitio, falsa erit et etymologia. Quis enim Labconi credat conuitium à concitatione, aut à conuentu dictum, aut collatione uocis, quasi conuocium, quum sit alia propria magis siue etymologia, siue expositio per compositionem à con, et uitium, uel conuito, quasi uitandum, et uituperationis causa factum? Habet autem conuitium ui non breuem, ut uitium, sed longam, ut uitio. Licet conuito aliud significet, quam conuitium, si modò significat idem, quod inuito, non obstat, quum à suo quoque simplici, quod est uitio, in significatione magis distet, quam conuitium à suo, siue illud sit uitio, siue uitium. Ipsa quoque con prepositio in bonam, et malam rem accipi solet, ut conficio, pro perficio, et pro eo, quod est consauciando trucidando. In conficio. de confectores ferarum. Conuitium igitur, à uitium uel potius à uitio descendit, ut uitupero. Tamen non omnino repugnem scribi per c, ut quibusdam placet, non per t, et hoc quidem de etymologia, quæ si pro Labeone, Vlpianoque, non pro me faceret, tamen definitioni repugnare auderem, nusquam reperiens apud summos uiros hanc differentiam custoditam inter conuitium, et maledictum. Inter quæ (si qua est) hæc erit, quod conuitium est maledictum contumeliosum. Quintilianus libro secundo

452
ptimo: Sic autem præparabit actione prima iudicum animos, ut noluisse potius obijcere, quam non potuisse credatur. Eoq; satius est, omni se ante actæ uitæ abstinere conuitio, quam leuibus, aut frivolis, aut manifestè falsis reum incescere, quia fides cæteris detrahitur, & qui nihil obijcit, omisisse credi potest male dicta tanquam superuacua: qui uana congerit, confitetur uanum in ante actis argumentum. Ex his uerbis planè datur intelligi nec uociferatione utiq; fieri conuitium, nec aliud esse quam maledictum. Cicero pro Celio: Maledictum autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuitium: si facetiùs, urbanitas nominatur. Illud autem uerbum inuidiam, quo Labeo siue Vlpianus utitur, quid mirum si Accursius nō intelligit: qui in Institutionibus, ubi dicitur: Appellatio ne autē ligni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt: sic interpretatur, ut cæmēta, & lapides, immemor à Iurisconsultis exponi materiam pro ligno ad ædificia utili: quanquā & Cato, & Varro, & Columella, & Plinius, qui de agricultura scripsere, aliq; unam etiam arborem, particulamq; illius materiam appellant, & breuiter omne lignum.

In eodē de Versicoloria. CAP. LIII.

Coloria. **V**ersicoloria apud Iurisconsultos uocantur, quæ natiuum colorem mutauerunt, ut uestes si albæ sint aut nigre, subnigræue, quales ex lana nō tinctæ solent esse, coloria: si in alium colorem tinctæ sint, uersicoloria nominantur. Ceterum uix in hūc sensum reperimus. Nam Cicero collum columbi, pāonisq; & eius caudam uersicolorem uocat, & nonnulli aquam maris, uel quod uersat, & mutat colorem subinde, uel potius quod sit discolor, ut apud Plin. lib. xxxvi. Subit mētem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori, quā fecere è Thaso Cycladum insularū una æquē & è Lesbio, liuidius hoc paulo, uersicolores quidem maculas habens. Et in eodē: Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, quum extrue

extruerent muros. Et in eodē: Veluti quum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellāt, aliquos etiam pluribus modis uersicolores. Et in x. v. Ingens postea turba primorum, uersicolor, nigra, candida, Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Et in x. v. Versicoloribus uiperarum maculis. Et in x. v. III. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris esse demutationis. Per quod apparet collum columbæ, pāonisq; & caudam, aquamq; non ideo uersicolorem dici, quod uersat colorem, sed quod diuersum colorem habeat. Alioqui satis habuisset Plinius dicere: Et ideo uersicolor est, nec adiungere demutationis. Neq; uerò uestes ab hac significatione communi excipientes sunt, putandæq; solæ ipsæ uersicolores ita demum dici, si lana tincta confecta fuerint, ut apud Quintilianum: Dum in his de quibus erit quæstio, meminerimus, noni Athletarum thoros, sed militum lacertos esse, nec uersicolorem illam, quæ Demetrius Phalereus dicebatur uti, bene ad forensē puluere facere. Apud Titum uerò Liuium est, secūdo Punico bello, interdictum fuisse matronis, ne uersicoloribus uestirentur. Quod qualiter accipiendum sit, Valerius Maximus libro nono significat, dicens: Quam scemina tollere cupiebant, quia in his nec ueste uarij coloris uti, nec auri plus semiuncia habere, nec iuncto uehiculo propius urbē mille passus, nisi sacrificij gratia uehi permittebatur. Idem Liuius alibi ait: Corpus alteri magnitudine eximium uersicolori ueste, pictisq; & auro calatis resurgens armis. Profecto de uarij coloris ueste locutus est. Et iterum: Tunica auratis militibus uersicolores: argentatis, linteæ cādida. Nam illud Vergilij: Versicoloribus armis, exponit Seruius de pictis, per quod bellicosus ostenditur.

In eodē de Penes, & Apud.

CAP. LIIII.

Penes te, ut Vlpianus ait, amplius est, quā apud te. Nam apud te est, qualitercunq; à te tenetur. Penes te est, quod

quodammodo possidetur. Et ante huc Festus Pompeius: Apud penes in hoc differunt, quod alterum personam cum loco significat, alterum personam, et dominium ac potestatem, quod trahitur a penitus. Personam cum loco Festus accepit pro personam et locum, ut apud Platonem, et apud forum, id est, in Platone, et in foro, quorum utriusque definitionem proba. Illudque addo, penes dum tantum ad personam refertur, non modo dominium adesse significare, verum etiam laudem, ac uituperationem. De laude, ut Cic. in Bruto: Cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit ratio- nis, ac scientie. De uituperatione, ut Quint. in Gladiatore: Ve- reor, ne illius inexplabilis, et saepe reprehensi odij alij culpa ui- deatur penes patrem, qui tam facile irascitur. Illud quoque, quod crebro usurpamus, fides penes autores sit, et in laudem, et in uituperationem simul accipitur, quasi laus ueritatis, aut uitupe- ratio falsitatis penes autorem sit, ad quem spectat fides rei, cuius autor est, facere. Ad me certe ista uel laus, uel uituperatio non spectat, qui hoc non affirmo, sed ad alterum autorem relego.

Comodum. Quod de laude, et uituperatione dico, idem accipio de commo- do, et incommodo, ut Lilius: Ut penes eosdem pericula belli, pe- nes quos premia essent. Nonnunquam etiam loco seruit, sicut apud Cic. lib. 1111. ad Herennium: Ita petulans es, atque acer, ut ne ad solarium quidem (ut mihi uidetur) sed penes scenam, et in eius- modi locis exercitatus sis. Penes scenam, id est, apud scenam.

In eisdem de Patres, Maiores, Posteriores, &

Minores.

CAP. LV.

Patres, inquit Paulus, usque ad tritavos proprio uocabulo nu- cupantur apud Romanos. Vltiores, qui non habent spe- ciale nomen, maiores appellantur. Item liberi usque ad trinepo- tem, ultra hos posteriores uocantur. Sed cum uenia Pauli neque usus in hoc, neque ratio consentit. Omnes enim, qui ante nos fue- runt, utique qui liberos reliquerunt, atque id in nostra ciuitate, ma- iores dicuntur: qui uero post nos, posteriores. Cicero in Sallu- stium

stium: Ego meis maioribus uirtute mea praeluxi, ut si prius noti non fuerint, a me accipiant initium memorie sue. Tu tuis uita, quam turpiter gessisti, magnas offudisti tenebras: ut etiam si fuerint egregij ciues, certe uenerint in obliuionem. Nunquid Cicero ait se praeluxisse illis tantum, qui supra tritauum fue- runt, Sallustium uero tenebras offudisse? An potius ut quisque a Cicerone, atque Sallustio recitissimus erat, ita illi maxime horum utrunque uel praeluxisse, uel tenebras offudisse? An si quis claris maioribus ortus quæreretur, non multo magis is dicatur, qui patrem, auum, proauum, abauum, atauum, tritauum, claros, ce- teros autem obscuros habuit, quam qui ista e contrario? Hoc ne ipse quidem Paulus negaret. Insuper patres non opinor usque ad tritavos posse deduci. Quum enim dicimus patrum memo- ria aliquid factum esse, de proxima etate semper intelligimus, non de illa etiam sexta. Dixi de maioribus, et patribus. Videamus de posterioribus, siue posteris. Idem Cicero eundem locum sic prosequitur: Quare noli mihi antiquos meos obiectare. Sa- tius enim est, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opi- nione niti: et ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, et uirtutis exemplum. Ita, opinor, non pertinebat ad filium, non ad nepotem, non ad pronepotem, non ad abnepo- tem, non ad trinepotem Tulliana nobilitas, et uirtutis imita- tio, sed a filio trinepotis inceptura, quia ab eo posteritas Tul- liana initium acceptura erat, quum potius tunc esset acceptu- ra occasum. Idem alibi: Nec uero dubitat agricola (quannuis sit senex) quarenti cui serat, respondere, dijs immortalibus, qui me non accipere modo haec a maioribus uoluerunt, sed etiam poste- ris proderet. Taceo quod Caius Caligula uolebat solos poste- ros filios esse, nec iura concessa posteris ad nepotes perueni- re. Sed ne causari queat, non positum exemplum posteriorum, sed posteriorum esse, Quintilianus in x i i. Maluit enim uir sa- pienissimus, quod superesset, ex uita sibi perire, quam quod

F 4 prae

præterisset, & quando ab hominibus sui tēporis parum intelli-
gebatur, posteriorū sese iudicijs reservauit. Nescio tamen an po-
tius legendum sit posteriorum, ut intelligamus, hoc quā illud
nomen esse usitatus, & non modo ad eos, qui ex nobis geniti
sunt, sed ad uniuersos qui post nos erunt, pertinere. In eundem
opinionis errorem incidit Seruius, qui in octauo Aeneidos ait:
Minores non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen, ut
pater, filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos. Vbi isti gradus
defecerunt, merito iam dicimus minores, sicut etiam dicimus ma-
iores post patris, aui, proau, atauq; uocabulum. De maioribus
satis modo disputauimus. Alterius nominis ratio eadem uno ex-
emplo satis probabitur, eoq; (quia cum Seruio expositore Ver-
gilij agimus) Vergiliano ex primo Aeneid.

Hunc letum Tyrijsq; diem, Troiaq; profectis
Esse uelis, nostrosq; huius meminisse minores.

Quis non uidet Didonem locutam de parētibus, qui tunc erant,
eorumq; filijs, natisq; natorum, & qui nascerentur ab illis, non
autem de filijs atnepotum, & deinceps, qui illius diei meminisse
non poterant, nisi id à parentibus acceperant?

In eisdem de Victus, & Penus. CAP. LVI.

Victus uerbo (Vlpianus inquit) continentur quæ esui, po-
tuit, cultuiq; corporis, quæq; ad uiuendum homini neces-
saria sunt. Vestem quoque uictus habere uicem Labeo ait. Cæ-
tera quibus uiuendi, curandiq; corporis nostri gratia utimur,
ea appellatione significantur. Ne hoc quidem aut ratio, aut
usus probauit. Victus à uiuendo uenit. At uiuere sine uestitu,
cultuq; corporis licet, ut in Aethiopia: sine esu potuq; non li-
cet. Ideoq; semper distincta hæc duo reperimus, & semper addi
alterum (de uestitu loquor) quia alterum, quod est uictus, hoc
etiam significatum non complectitur: alioqui non diceretur ui-
ctus, & uestitus. Significat etiam uictus genus uitæ, quantum
ad mores, ut quibus cum quis uiuat, & à quibus instituitur,
& qui

& quibus moribus. At neque de penu Iuriconsultis assentior,
multa quæ ad uictum non pertinent penui cedere uolentibus. Po-
tior apud me breuis illa Ciceronis definitio ualebit in libris de
Natura deorum. Est enim omne, quo uescuntur homines, penus.

In eisdem de Pignus, & Hypotheca. CAP. LVII.

Inter pignus, & hypothecam tantum nominis sonus differt.
Hæc Martianus. Vlpianus uerò: Proprie pignus dicimus,
quod ad creditorem transit: hypothecam autem cum non tran-
sit possessio ad creditore. Ego magis cum Martiano sentio. Iu-
stinianus cum Vlpiano in Institutionibus, dicēs: Nam pignoris
appellatione eam proprie contineri dicimus, quæ simul etiā tra-
ditur creditori, maxime si mobilis sit. At ea quæ sine traditione,
nuda cōuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione con-
tineri dicimus. Sed non esse hanc differentiam, ex quo argumen-
tum est, quòd alterum Latinum, alterum Græcum, suæ utruq;
deseruiēs linguæ. Pignus autem non tantum creditori datur, sed
inter paratos secum decertare mutuò offertur, & apud seque-
strum deponitur. Vergilius in Bucolicis:

Ego hanc uitulam (ne fortè recuses,
Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere foetus)

Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

Qui tamen sensus rarissimus est. Nam illo figurato crebrius
utimur, ut apud eundem:

Ipsæ pater dextram Anchises haud multa moratus

Dat iuueni, atq; animum præsentī pignore firmat.

Quasi dicat securum fecit, ut qui dat pignus. A priore signi-
ficato dicimus pignero, & oppignero, hoc est, do aliquid arræ Pignero.
boni, quam quidam arram appellant. Et repignero, quod est re- Oppignero.
cipio pignus soluto debito. Propter hæc uerba quidam (quo- Repignero.
rum est Priscianus) existimant pignus in hunc sensum, & in
alium proximum, habere genitium pigneris: in illum quo si-
gnificamus filium & per abusionem coniunctissimas sanguine
personas.

personas, habere genituum pignoris. Vnde enim oppignero, & repignero, inquit, haberemus, nisi pignus pigneris faceret? Non inepta quidem ratio, sed quid respondebunt, quod quum habeamus, fœnus, fœnoris, facit tamen fœnero, & fœneror: Idē Priscianus ait, antiquos dixisse etiam fœneris. Nec tamen, ut ei credamus, exemplo probavit. Quid quod ex frigus frigoris sit refrigeror? quid quod ex tempus temporis sit temperor? ex litus littoris sit oblitor? ex penus penoris (ut sentio) sit penetror? ad dicta t, quasi ad locū pœnoris intro. Tam enim penus, quam penetror breui prima syllaba est. At mihi quidem propria, & uera pignoris significatio esse ea uidetur, unde uerba deriuantur. Nihil enim illi alij significato cum his uerbis: & filij (ut sentio) non alia ratione appellati sunt pignora, nisi quod pignus quoddam inter coniuges sunt, tum uinculi, ne aliter forte diuortium fieret, tum charitatis. Cuius rei argumentum est, quod legimus sepe pignora filiorum, ut apud Suetonium in Tiberij uita: Communis filij pignora. Et iterum: Tam marium, quam fœminarum pignora.

In eodē de Ferrumino. CAP. LVIII.

Ferruminatio, Caius apud Paulum ait, per eandē materiam facit confusionem: plumbatura non efficit. Idem sentire uidetur Pomponius dicens: Si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alieno uē argēto ferruminaueris, nō dubitatur scyphum tuum esse, & à te recte uendicari. Scyphum enim argenteum intellexit. Cum ijs pleriq; non sentiunt, quorum est Plinius, qui libro decimo ait: Nanque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice, medio aequè utrinque librato, deportant aliō. Ferruminato dixit quasi agglutinato materia illa. Idem x 1. Et medulla ex eodē uidetur in iuuenta rubens, in senectute albescens: nō nisi cauis hæc osibus, neq; cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminatur. Quasi non glutinatur, nec coalescūt, & colligatur. Idē x x 1.

Carris

Carris Arabie oppido, muros, domosq; massis salis faciūt aqua ferruminantes: quasi glutinantes. Idem x x x v. Calcis quoque usum bitumen præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Idem x x x vi. Ea maxime causa, quod fulto calcis sine ferrumine suo cements componētēs. Quasi dicat glutine. & in eodē: Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapides, quasi conglutinatur in formā lapidis. Idem x x x vii. Insistantur plurimis uitij, scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua uomica, præduro, fragiliq; centro, quasi glutino, & commissura, siue iunctura, siue ligatura. Ergo ferruminatio non ubique per eandē materiam facit confusionem, sed interdum quoque per aliam. Plumbatura per solum plumbum efficit confusionem, ut ipsum indicat nomen, si hæc confusio dicenda est.

In eodē de Veterator, & Nouitius. CAP. LIX.

Seruus, ut est apud Venuleium, tam ueterator, quam nouitius dici potest: sed ueteratorem non spatio seruiendi, sed genere, & causa esse æstimandum Cælius ait: Nam quicumque ex uenalitio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit, statim eum ueteratorum numero esse. Nouitium autem non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi, nec ad rem pertinere, Latine sciat loqui, nec ne. Nec ob id ueterator esse, quod liberalibus studijs eruditus sit. Apud Vlpianum sic scribitur: Præcipiunt ædiles, ne ueterator pro nouitio ueneat. Et hoc edictum fallacijs uenditorum occurrit. Vbiq; enim curant ædiles, ne emptores à uēditoribus circumueniantur, ut ecce pleriq; solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc scilicet, ut pluri uendant. Præsumptum est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, & simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministerium habiliora. Trita uerò mancipia & ueterana difficile est reformare, & ad suos mores formare. Quia igitur uenalicij scit facile decurri ad nouitiorum emptionē, idcirco interponūt ueteratores, ut pro nouitijs

460
tius uendant. Quid tam contrariū, quā hae duae iuriconsultorum sententiae? Quid magis absurdum, quā non dico inter eas non iudicasse, sed eas, aut ambas scripsisse, aut contrarias esse nō uidisse? Et quantō plura in rebus (ut cōiectura ducimur) esse debent, quum in uerbis tot sint, & tam manifeste contraria? Ego ut instituto officio fungar, & inter hos duos sententiam feram, quando alterius definitio à me tolli non potest: potior mihi uideatur Vlpiani opinio, & cum ceteris scriptoribus conuenire.

Venaliuarij Venaliuarij, mangones dicuntur uenaliū hominū. **Martialis:**
Mangones. Millia pro puero centum me mango poposcit.

In eisdem de In annos, Quotannis, ac similibus.

CAP.

LX.

Nihil interesse, Pomponius apud Vlpianum scribit, utrū in annos singulos, uel quotannis, an in singulos menses, uel quot mēribus, an in singulos dies, uel quot diebus legatur. Ipse quoque huic sententiae accedo: proinde etsi quot anni legatur, tot anni idem erit dicendum. Corruptum est illud Vlpiane, atq; Pomponi Latinā linguā, nō iuuare. Quis unquā dixit, quot diebus, & non potius quotidie? quis etiā quot mensibus, & nō singulis mensibus? Cur etiā nō addimus quot horis, quot noctibus, quot lustris? Quod si quis hoc modo loquatur, intelligemus quidem ex ipsa uerborū serie, quid uelit: tamē ut barbarē locutū reprehendamus, & ne deinceps ita loquatur, admonebimus. Non autē formulam alijs loquendi trademus, ut uos facitis. Labolenus melius, Vini, inquit, Falerni quod domi nascetur, quotannis, uel in singulos annos binos culeos heres meus Titio dato. Quidā aduerbiū hinc ducunt, quod est annuatim, ut Plin. lib. xii. dicit: Herodoto teste, qui tradit, singula millia talentū annuatim turris pensitasse Arabes regibus Persarum, si codex uerus est.

In eisdem de Turba, & Rixa. CAP. LXI.

Inter turbā & rixam, testimonio Vlpiani, rectissime Labeo ait multū interesse. Namq; turbam multitudinis hominū esse perturbationē,

perturbationē, & coetum: Rixam etiā duorū. Videtur Vlpianus, & Labeo sentire turbā suapte natura significare multitudinē: ideoq; turbā in altero sensu esse perturbationē multitudinis. Ego uerò primum & naturalem sensum esse pro perturbatione, quod docet uerbum ex ea significatione ductū, turbo, per-turbo, disturbo, deturbo, cōturbo, quae nequaquā ad solam multitudinē referuntur. Et turbo turbinis, & homo turbidus, qui est iracundus. Cōtraq; uinū, & multa alia turbida dicuntur. Ipsaq; Graeca origo nō approbat hunc eundē sensum. Ceterū, quia multitudo non ferē uacat perturbatione, & ipsam appellamus turbam: ut colluuiem, homines uiles & cōtemptos dicimus, & fecem, & sentinā: non quod homines sint sordes, sex, sentina, sed quod sordida & abiectam uitam agant. Terent. in Andria: Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet. Tum illae turbae fient.

Act. 2. Sc. 2.

Inter quos hae turbae fient? nempe inter Simonem, & Pamphilum, in quem omnis turba transferetur. Ergo turba erit inter duos. At idem in eodem ait: Dij uostram fidem,

Act. 4. Sc. 4.

Quid turbae est apud forum? quid illic hominum litigat? Ego nō nego aliquando turbam inter multos, quemadmodum rixam nō semper inter duos, cuius multa exempla sunt: sed etiā inter plures, ut apud Liuium: Eo anno Romae quum per ludos à Sabinorum iuuentute per lasciuia scorta raperentur, cōcursu hominum rixa, ac propē praelium fuit. Et nō longē post: Quum conuersus in patres impetus esset, consulū interkursu rixa sedata est. Sed Terentius fortasse ideo adiecit, quid hominum illic litigat? quia per uerbum turbae non satis significatum erat perturbationem esse multorum. Quāquā & illud turbae nō minus pro multitudine hominum accipi potest, quā pro perturbatione: quū praesertim de perturbatione adijciat, quid illic hominum litigat? Sed de uno loco nō attinet disputare, ubi infinita suppeditat. Dixi à turbā fieri turbo, cuius genitiuum grāmatici Turbo, quidam.

quidam uolunt esse pro ludicro illo instrumēto, turbonis, quod uel ex hoc falsum esse, documentum est, quod formam acumine fistigato uocamus turbinatam, ad similitudinem ligni illius. Falsuntur igitur grammatici in turbo turbonis, quomodo in cardo cardonis, quod nec ipsum inuenitur.

In eisdem de Exautoro.

CAP. LXII.

Ignominiosa autem missio (si Iuliano credimus) toties est, quoties is, qui mittit, adiecit nominatim ignominiae se causamittere: semper enim debet imperator addere, cur miles mittatur. Sed si cum exautorauerit, inter infames efficit, licet non addidisset ignominiae causa cum exautorasse. Pace tamen Iuliani, exautorare, est ducem ab imperio suo dimittere, uel missum militem facere, illumque donare missione militiae plerumque: ut apud Quintilianum in Milite Mariano: Pater huic emeritis bello stipendijs, tum, cum tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exautoratas armis manus, agresii labori subegit. Titus Livius ab urbe condita lib. x x x v. Volonum quoque exercitus, qui uero Graccho summa fide stipendia fecerat, uelut exautoratus morte ducis a signis discessit. Et in x x i x. Vbi hoc modo exautoratum equitem cum gratia imperatoris uiderunt, se quisque excusare, et uicarium accipere. Et in l x i i. Vbi is uenisset, omnes milites exautorati domum dimitterentur, praeter quinque milia socium his, quos obtineri circa Ariminum provinciam satis esse. Idem lib. x x x v. Postero die concione aduocata de rebus a se gestis, et de iniuria Tribuni bello alieno se illigatis, ut suae uictoriae fructu se fraudaret, quum deseruisset milites, exautoratos dimisit.

In eisdem de Depectus.

CAP. LXIII.

Depectus (si Vlpiano credimus) dicitur turpiter pactus. Mihi autem pro simplici potius accipi uidetur id, quod in multis fit: ut demoror, deambulo, desumo, demonstro, deosculor, depingo, depono, deuoto, degusto, demoror, deprecor, de-

mulceo

mulceo. Quod si quando reperitur pro turpiter (quod non memini legisse me) id sit non magis ui praepositionis, qua hoc uerbum componitur, quam ui ipsius uerbi, quod citra compositionem nonnunquam turpem actionem significat. Cic. in Paradoxis: Si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, aufers, eripis, si socios spoliis, aerarium expilas, si testamenta amicorum expectas, ac ne expectas quidem, atque ipse supponis: haec utrum abundantis, an egentis signa sunt? Exemplum uero, quod depectus non significat turpiter pactus, sed tantum pactus, apud Terentium in Phormione: Ita me bene dii ament, ut mihi liceat tandiu, quod amo, frui. Iam depecisci morte cupio. Tale est hoc Terentianum, quale est illud Vergilij,

- Vitamque uolunt pro laude pacisci.

Illud quoque apud M. Tullium, secundo Rhetoricorum: Quidam cum circumsideretur, neque effugere ullo modo posset, depectus est cum hostibus, ut arma et impedimenta relinqueret, milites educeret. Itaque fecit, armis et impedimentis amissis, praeter spem milites conseruauit. Non est accipiendum pro turpiter pactus, ab autore esse positum. Quippe qui causam narrat, de qua controversia est, an ille turpiter pactus sit: non autem factum hominis damnat: et aliquoties factum hoc, paulo post actionem uocat: et in libris ad Herennium hanc eandem rem gestam ita exponit, ut quod erat sui officij neque accuset, neque excuset, sed tantummodo pactum inter Pompilius, et Gallos ita fuisse significet: hancque controuersiam ab accusatore, atque ab reo declamandam proponat.

In eisdem de Gemma, & Lapillus. CAP. LXIII.

Gemmas, lapillosque Vlpianus sic distinguit, dicens: Gemmae sunt perlucidae materiae, quas (ut refert Sabinus ad Vitellium) Seruius a lapillis sic distinguebat, eo quod gemmae essent perlucidae materiae, ueluti Smaragdi, Chrysoliti, Amethysti: lapilli contrariae superioribus naturae, ut Absiani, Neuentani. Margaritae autem nec gemmis, nec lapillis contineri satis constat. Margaritae autem Sabinus ait: quia concha apud Rubrum mare et cre-

scit, et

Murrhina. scit, & coalescit. Murrhina autē uasa in gemmis non esse Cassius scribit. Hoc falsum esse, pace horum quatuor Iurisperitorum, cum omnes autores probant, quorum titulum Plinius de gemmis non translucentibus fecit: & murrhina in gemmis numerat, & omnes lapides pretiosos, præter Margaritā, uno nomine (quod tantum lingua Latina habet) gemmas appellat: tum ipsa ratio. Nam quis non uidet, lapillus, quod generale nomen est, omnium paruorum lapidum, sed subintellectione pretiosus, idem esse quod gemmula? Nam gemmas etiam accipimus multorum cubitorum inueniri, quas ut uerē lapides non lapillos appellare possumus: ita quum minutæ fuerint, lapillos appellare debemus. Quod si lapides, tam grandes translucidi non fuerint, siue perlucidi, quales sunt imperfecti, nunquid uocabimus eos lapillos? Quid hoc magis ridiculum? Quod si etiam omnis lapis perlucidus gemma est, etiam Parium marmor, quod in modum uitri translucidum est, gemma erit. Postremo reperimus eiusdem coloris lapides quosdam permixtim constare ex perlucidis, & non perlucidis, & ita permixtos natura, ut non possis partem appellare gemmam, partē lapillum. Curtius libro octauo quum dixisset, Gemmas, margaritasq; mare littoribus infundit: paulo post de eisdem Indis ait: Lapilli ex auribus pendentes: profecto perlucidi intelligēdi sunt. Et iterum libro decimo de rege Indo: Pendebāt ex auribus insignes candore, ac magnitudine lapilli.

Margarita. Margaritam uerō, siue margaritum quis negare lapillum posset, qui semper est pusillus lapis? Ego quidem candidos illos lapillos ex Indis regis auribus pēdētes, Margaritas interpretor. Horatius (quum inquit: Nec magis huic intra niueos, uiridesq; lapillos) de margaritis, & smaragdis intelligit. Margaritam autē, sicut lapillis forsitan nego, ita gemmis fateor contineri, quod ferē omnes concedunt. Seruius tamen grammaticus, quasi meli aliter sentiant, inquit: Sanē multi separant gemmam à margarita, ut Cicero,

Cicero: Nullam gemmam, aut margaritam. Et gemmas uolunt dici diuersi coloris: margaritas uerō albas: uel gemmas integras, margaritas pertusas. Hæc Seruij opinio ab omnibus, & ab ipsa ueritate dissentit. Est enim margarita, quæ in concha nascitur, unde conchylium dicitur, quam uulgō perlam appellant. Hæc Cōchylium. etiam uocatur unio (ut idem Plinius ait) quia nunquā nisi diuino stincta reperiatur, estq; generis masculini. Nam fœminini illud, quo nunc quidam pro unanimitate utuntur, nec auctoritate nititur (nescio enim apud quem reperiatur) nec arte, quum deberet esse masculini potius generis, ut talio, stellio, curgilio.

FINIS LIBRI VI. ELEG. VALLAE.

LAVRENTII VALLAE AD IOANNEM TORTELLIUM Aretinum cubicularium Apostolicum, de reciprocatione Sui & Suus, libellus plurimum utilis.



SINGULARIS tua Ioannes Tortellius, tum erga me beneuolentia, tum de meis, quantūcunque sunt, literis opinio, ipsq; præcipue quæ ad eloquentiam spectant, facit, ut quicquid de elegantia linguæ Latinæ, qui primus ad eloquentiam gradus est, adnoto, id omne ad te potissimum scribam. Cum præsertim nihil eius generis tam exiguum proficiat a me, quod non tuo, nescio, iudicio dicam an amori, magnum esse uideatur. Non repudiabis igitur hoc tanquam exiguum, quod de pronomine Sui cum eius deriuatio adnotauit, uelut appendicem quæstionis illius, ubi quæ sunt huic cum genitiuis primæ & secundæ personæ communia (quemadmodum scis) differuimus. Nam illic, quæ trium omnium, hic uerō, quæ unius tantum propria sunt explicantur, eatenus prorsus, quatenus



tenus pertinet ad reciprocationem. Hui, dicet aliquis, perexigua, perexilisq; materia, nec satis scribi digna. Ibi ego (uitadus est enim in principio maxime contemptus operis) affirmo, non talem sibi introgresso eam uisum iri, sed magnam, profundam, sinuosam, similemque labyrintho cuidam, etiam si Minotaurus non inesset: ut uere liceat Vergiliano uersu dicere:

Hic labor ille domus, et inextricabilis error.

Vbi utinam non plerique falleremur, non modo plebei, sed etiam principes in dicendo, ac Theseo pares, qui filo illo Ariadnes, aut non utimur, aut abutimur. Neque de nostra tantum memoria, uerum de aliquot iam proximis seculis loquor, in quibus uix quispiam uitio hoc non laborauit, uel utendi isto pronomine, quum non oportet, uel non utendi, quum oportet. At quam usitato, quam necessario, quantae etiam dignitatis uocabulo? Etenim (ut supersedeam de genere hoc toto dicere) quantum grammaticis, dialecticis, philosophis utique in ijs quae metaphysica uocant, quantum theologis, iurisperitis, oratoribus, quantum denique omnibus sermone utentibus conducit rerum uerborumque interpretatio, quod proprium est eloquentiae? Certe hoc cuius uim, iusque interpretamur, tanti faciendum est inter cetera uocabula, quanti Pluton inter reliqua numina trium maximorum deorum, et unus et frater tertius. Rides uicissim comparationis hyperbolen. Tu uero uel per me licet rideas, tecum etiam risurum, quum (ut inquit Horatius) ridentem dicere uerum Nil uetat. Rideas inquam, non derideas. Nam et propius ad ueritatem accedet mea superlatio ridicula, quam tua cum detractione derisio. Nec nihil bella, nec inconcinna, nec inepta sane comparatio erit. Siquidem quemadmodum tres filij Saturni (si uetustati credimus) omnia inter se diuisere, ut Iupiter coelum, Neptunus maria, Pluton inferos sortiretur: ita tria primumina et inter se germana, et inter ceteras uoces primaria tum omnem personarum numerum complectuntur (ego simile Ioui

Lib. Serm. I.
saty. I.

cuius prima est dignitas: tu simile Neptuno, cuius secunda: sui simile Plutoni, cuius tertia) tum omnia deriuatiua per totidem casus singula sibi uendicant. Nam quid est, quod non meum, aut tuum, aut suum dici queat? Et licet sui non contineat tertiam omnino personam, tamen illius ueluti fons est, perque ipsum ea tota nuncupatur, ditius nimirum ac locupletius utroque aliorum: quoniam plures uoces possidet tertia persona, quam reliquae. Et huic quoque Plutoni comparandum, qui Dis a diuitijs, et eadem causa Graece Pluton appellatur. Et eo quidem magis, quod sicut Pluton defectum lucis sentit, eiusque imperium omne ex alieno pendet orbe, quod hinc illuc animae descendunt, sine quibus non existeret illius regnum: ita sui, et defectum nominatiui habet, et nisi regimen eius aliunde pendeat, nequit subsistere: et (quod ad rem maxime facit) quemadmodum Plutone praeside bene maleque factorum iudicia exercentur, sic in usu dictionis huius bene maleque loquentes praecipue iudicantur: ut qui ex hoc iudicio absoluti discesserint, ij optimo iure tanquam ad Elysium eant, cumque Vergiliano Anchisa dicant:

Quisque suos patimur manes: exinde per amplum

Mittimur Elysium, et pauci leta arua tenemus.

Quare si pronomen istud tanto deo comparari potest, cur eius tractatio perexigua, perque exilis existimetur? Libuit iocari Iouannes, dum nostram materiam, munus uidelicet in te meum, non esse tantopere contemnendam ostendere uoluimus. Sed id ipsa tractatio planum faciet, meque non modo potuisse illam labyrintho comparare, sed fortassis etiam intus Minotaurum, id est, desperationem haberi. De cuius natura et usu cum alij ueteres grammatici nonnulla, tum Priscianus (cui inter ceteros fere tribuitur palma) permulta praecipit, et haud scio an ulla de re diligentius, ut mirer sic lapsam loquendi consuetudinem defluxisse de uia. Nos huiusmodi erroris causas (ut aberrantes reducamus in uiam) Quoad facultas fret, diligentius tradere conabimur.

LAVRENTII VALLAE

In quo distent Sui & Suus inter nos & Græcos.

CAP.

I.



Rincipio (quoniam Priscianus pleraque ad Græcam figuram reuocat, & hoc in primis pronomen de quo agimus) indicandum est multa esse cum alibi, tum uerò hic inter nos Græcosq; dissimilia. Primum apud illos sui, id est, *ἑ, οἱ, ἐ, σφε, σφιν, σφας, σφδν, σφισ, σφας*, non sanè frequenti in usu: & suus, id est, *ἑ, οἱ, σφί, σφδν*, in minus frequenti esse, apud nos uerò frequentissima, & quàm usitatissima. Itemq; pro his duobus apud eosdem aliud pronomen, id est, *αὐτο, αὐτῶ, αὐτῶν*, usurpari: quod proprie est ipsius ipsi ipsum ipso: uel ex utroque compositum, *αὐτο, &c.* Et licet nonnihil differant, tamen crebrò illud pro hoc poni, ut uix scias, quid inter ipsa intersit. Neque me fugit ad signandam differentiam illud aspirare solere, quum pro hoc ponitur: sed nescio an omnes id scriptores obseruauerint. Certe nec omnes editiones seruatum habent, & quæ habent, uix ubiq; & si ubiq; haberent, non tamen in totum linguæ Latinæ responderet. Præterea hoc ipsum compositum primæ secundæq; personæ accommodari, non solum tertiæ, ut *πρὸς ἑ, ἑ, αὐτῶν*, apud nos (si uerbum sit è uerbo) absurdissimum, attendite nobis sibi, siue nobis sibiipsis: cum tantundè significet nobisipsis. Postremò apud Homerum, & si qui sunt alij, sexcentis in locis reperiri *ἑ, οἱ, ἐ*, hoc est, sui, sibi, se: pro eius, ei, eum, eo, siue pro illius, illi, illum, illo: cuius autoritatem imitatum nostrum inuenio neminè. Ita & suam naturam interdum deserit hoc pronomen, & in locum suum aliud succedere patitur. Quod nobis adeò denegatum est, ut si cuti mei & meus, tui & tuus: ita sui & suus nequeant alterum pro altero poni: quum non Latina sit, sed barbara oratio, ego amo amicum mei uel tui, hic amat filium sui, pro meum, tuum suum: & hic me credit omnia facere amore meo, odio tuo, inuidia

DE RECIPROC. SVI ET SVVS.

469

uidia sua, pro mei, tui, sui, quæ apud Græcos non est differentia. Siquidem (ut alibi probauimus) sui, ut mei, tui, nostri, & uestri, passiue semper accipitur. Suus uerò, ut meus, tuus, nostrum, uestrum, noster, uester, possessiue uel actiue: quod Priscianum ignorasse ob Græcam forsitan imitationem quàm mirum, tam uerū est. Quum ergo tot sint quibus à Græca nostra diffent oratio, non quid illi dixerint est intuendum, ne in eundem in quem nonnulli (sicut ostendam) errorem incidamus, sed quid nostri, quorum autoritatem imitamus.

Non esse tria genera cōstructionis prædictorum pronominum, sed reciprocationem sufficere.

CAP. II.

Hæc præfatus, ad rem ipsam uenio, cuius Priscianus tria genera facit. Vnum, quod uocat reciprocum, quum pronomen in seipsum reflectitur: ut, Cato amat se. Alterum quod uocat transitionem, quum per deriuatiuum eius loquimur: ut, Cato amat suum filium, siue Catonem amat suus filius. Tertium, quod uocat retransitionem, quum accedit alterum uerbum, uel in primitiuo, sic: Cato precatur me, ut sui miserear: Vel in deriuatiuo, sic: Cato precatur me, ut sui filij miserear. Sed optimum fuerit eius ad literam subijcere uerba, eaq; aliquantò longius repetita (quoniam nō in unius tantum quæstionis usum repetentur) quæ hæc sunt:

Possessiua uerò modis construuntur tribus, quum uerba uel à possessore in possessionem, uel à possessione in possessorem, uel extrinsecus transferuntur. A possessore in possessionem: ut, doceo meum filium, doces tuum discipulum, docet ille suū auditorem. A possessione uerò in possessore: ut, paret mihi meus filius, paret tibi tuus cliens, paret illi suus seruus. Extrinsecus: ut, doces tu uel ille meū filium, doceo ego uel ille tuū filium, doceo ego uel tu suū uel illius filium. Sed melius hoc per transitionem: ut, rogat ille me, ut doceam suum filium. Quum enim suum sit

G 3

relati

relatiuum, exigit, ut prius cognoscatur persona possessoris sui, ad quam referatur. Et sciendum, quod omnia possessiua, possessoris quidem personam secundum primitiuum significant. Possessio uero ipsa tertia est persona, ut meus, tuus, suus, quomodo et nomina quibus iunguntur: ut, meus pater, tuus filius: ex cepto uocatiuo qui solus in prima persona possessus inuenitur, quum secunda copulatur persona: ut, mi pater, o mea Tullia, o noster Chremes. Omnia tamen possessiua in genitiuos primitiuorum, non solum nominibus, sed etiam uerbis transituius sociata, possunt resolui: ut, amicum meum moneo, pro amicum mei: et Euandrium filium Turnus interfecit, pro Euandri filium: et Daunius filius ab Aenea uictus est, pro Dauni filius. Hoc autem interest inter possessiuum pronomen, ut meus, tuus, suus, et primitiuum mei, tui, sui, quod uoce possessiui genus, et casus, et numerus ipsius possessionis ostenditur, et substantiua quidem uerba possessiuis coniuncta ad possessores referuntur: ut, tuus sum filius, et meus pater es, et suus est illius seruus. Et aliquantulum posterior. Nos uero primitiuus quidem, id est, sui, sibi, se, a se, uel per reciprocationem: ut, sui potitur, sibi indulget: uel per retransitionem utimur: ut, hortatur me ille, ut sui potiar: rogat te ille, ut sibi indulgeas. Possessiuis uero, quum in ea possessiuorum fiat transitio: ut, sui serui miseretur, et suo seruo prodest, et suum seruum diligit. Nec aliter tamen potest supradictum possessiuum tertiae personae construui cum alijs extrinsecus personis, nisi per retransitionem (quomodo et primitiuum eius) id est, nisi prius a possessore eius proficiatur in aliam uerbi personam, et sic ab illa rursus ad possessionem tertiae, sicut et ad se: ut, rogat me ille, ut suus seruus ministraret mihi uel tibi: precatur me ut sui patris miserear: petit te, ut suo pro sis filio: obsecrat Cicero Varronem, ut suum erudiat gnatum. Et notandum quod quum a tertia in tertiam fit transitio personam, in dubium uenit, possessio ad quam pertineat earum: ut, rogat iste illum ne suo

suo noceat filio, ambiguum, cuius filio suo, istius an illius, id est, an rogantis, an eius qui rogatur: quomodo et apud Gracos, παρακελεύει Πλάτωνα Ἀριστοτέλους ἵνα τὸν αὐτοῦ φίλον παύσῃ, dubium fit utrum Platonis, an Aristotelis suum. Hec ille. Non uideo, quid opus fuerit hac diuisione, quum et alia genera et alia species esse possint, ut posterius apparebit, neque hac ipsa satis inter se distincta sint. Quae enim species haec erit? Cato cupit me amicum sibi uel suum, optat te coli a se et a suis, ait domum tuam se autore extructam, siue sua pecunia, relinquat Reipublicae testimonium meae in se uoluntatis, rex est domus suae letus sua gloria, sua quicquid delectant, terra per se stat: et alia plura: ut fortasse sicut expeditius, ita satius fuerit haec omnia appellare reciprocationem, quod propemodum Priscianus ipse confitetur, quum longè post inquit: Non aliter tamen hoc fit, nisi prius a tertia persona uerbum aliquod (ut diximus) proficiatur ad aliam extrinsecus personam, et sic ab illa per retransitionem ad eam reciprocetur aliud uerbum: ut, rogat me ille, ut ad se ueniam: petit te, ut sibi des: hortatur milites imperator, ut se largo potiantur. Quapropter hoc tanquam generali uocabulo (si modo ausim dicere) solo uti possumus.

Vnde dicta sit Reciprocatio. CAP. III.

Quod ex eo dictum est, quod sicut reciprocatur spiritus, quum recipitur, et unda uicissim alluens litus, et Euripus ad pristinum subinde cursum rediens reciprocus est: ita haec pronomina alterum primitiuum, alterum deriuatiuum ad id unde prodierant, reuocantur. Quod Graeci ἰδιωματὶς et ἰδιωματὶς uocant. Priscianus interpretatur sui passum, et sui passionem, tum dure, tum minus apte: quia sui (ut diximus) tantummodo passiuè accipitur. Satis autem erat reciprocum et reciprocationem dixisse.

Quomodo solocismus admittatur in Sui & Suus.

CAP.

IIII.

G 4

Et hac

ET hac quidem quomodo sit utendum, ex superioribus liquet. Quoniam autem modo aliqui abutantur, Priscianus ostendit, inquit: Tertia uero personae possessiui sine uoce altera significante possessorem suum, non potest adiungi alij personae per se. Si dicam, seruus suus ministrat mihi uel tibi, solocismum facio, propemodum ipse praeceptor hoc pronomine abusus est. Ego dixissem ipsius, ut referatur ad possessiuium, potius quam suus, quod referri uidetur ad uocem alteram, quod ille non sentit. De quo latius postea. Sed cur de primitiui solocismo onusit exempla? quae res multum faciebat ad hoc uitium deuotandum: ut, ego dixi sibi, non est sibi cura Respublica, tu fuisti secum, pro eo quod est, ego dixi ei, non est ei cura Respublica, tu fuisti cum eo. An quod temporibus eius in hoc nunquam, aut uix unquam peccabatur? Quippe cum hac quoque tempestate minus in sui peccetur quam in suus, sicut enim datiuo et ablatiuo postposita praepositione cum, prout exemplis docui, et nonnunquam forsitan genitiui: ut, feci amore sui, uulguis utitur: ita non utitur accusatiui ablatiuoq. Quis enim e uulgo sic loquitur? uidi se, pergo ad se, indigeo se, redeo ad se? profecto (quod sciam) nullus: ut si recte ratiocinamur, minor sit eius pars, in qua peccatur, utpote non plane per duos casus: at uero in suus per omnes: per nominatiuium, quale fuit Prisciani exemplum: et in appposito: ut, hoc est opus suum, per obliquos: ut, ego sum amicus patris sui, tu non places filio suo, legis librum suum, pone hoc ad pedes suos, libris suis fruor, in hortis suis cenauimus, pro eius, siue ipsius, siue illius: quae dici non Latine, si qua ratio est, reddi ista potest. In primitiui quidem (quod quum inter hunc modum loquendi quem reformidant, et illum quo utuntur, nihil intersit) palam est eos (semper enim falsitas se ipsa conuincit) sua confessione peccare, ut nuper quendam litterarum Graecarum ignarum, quem, quod negaret, propter loquendi consuetudinem dicebam esse Aristoteles, ita sum percons

percontatus, non ne Aristotelicus omnes dicunt? Quumq. ille respondisset, etiam: ergo, inquam, etiam uestro testimonio dici debet Aristoteles, non Aristotiles, ut fieri possit Aristotelicus. In deriuatio autem quod consequens est, quum hoc sit eiusdem naturae, quod illi tanquam genitori uel domino, uel duci non licet, id huic uel filio, uel seruo, uel militi non licere.

Prima causa, cur Sui & Suus abutamur, pro Eius uel Ipsius, uel Illius.

CAP. V.

Verum hic quispiam, neq. hac mea ratione contentus, neq. Prisciano satis fidei habens, aget nobiscum autoritatibus, opponetq. Vergilianum illud,

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichaei.

Namq. suam patria antiqua cinis ater habebat.

Quod haud dubie illi simile est, Seruus suus ministrat mihi, siue, seruū suum uidi, et cetera quae protuli paulo ante per omnes casus exempla. Vbi, etsi abest ad quod referatur suus, id tamen subauditur, nemo enim dicit suus, nisi de eo, cuius habita sit mentio: ut si roganti, ubi est Titus? respondeas, nescio, seruus suus est hic, uel seruum suum uidi. In quo si solocismus est, et in uersu Vergiliano sit necesse est. Sin in hoc non erit, falso ait Priscianus in illo esse. Quid igitur ad hoc dicemus? Si Vergilium damnamus, tantum uiram, et poetarum Latinorum longè principem, quis ferat? et non eius auctoritatem qualibet ratione potiore existimet? Sin Priscianum, iam omnis huius rei ars subuerteretur, nullamq. aut superuacua maximorum autorum fuisse dicamus obseruationem oportet. Ego etsi uideo Priscianum (si modo animaduertit) hoc dissimulasse, tamen ipse non dissimulabo, aut iam non dissimulau potius, quippe qui superioribus exemplis simile esse confessus sum. Sed uel poëticam licentiam excusandam reor, uel operis imperfectionem. Etenim credere libet Vergilium, quum talem quendam uersum faceret: Namq. suam patria liquerat tellure sepultam:

Aeneid. 4.

G 5 impedi



impeditum prima syllaba uerbi longa, mutasse formam dicendi, atque ita in solæcismum (si dictu fas est) incidisse: an non illud huic ex superiore libro, etsi non persimile, tamen non dissimile **Aeneid. 3.** prorsus est? Viuite felices: quibus est fortuna peracta iam sua. Pro uestra positum est sua. Quod si quis dicat positum esse pro propria, recteq; hoc dici: ut id recte diceretur, Viuite felices, quibus est fortuna peracta iam propria, hic nihil dicit, quum suum etiam pro proprio acceptum naturam tertiæ personæ non mutet, nemoq; sic loquatur: est mihi, aut est tibi suus scribendi mos, quum tamen dicamus, est mihi, aut est tibi proprius scribendi mos. Nam in illo huius eiusdem poematis

Aeneid. 6. te uersu: Quisque suos patimur manes: non refertur id suos ad primam personam, quia sic resoluenda est oratio: nos patimur manes, sed quisque nostrum suos. Eiusmodi passim reperiuntur exempla: ut, quum in bibliotheca nos ad suum quisque studium libros euolueremus. Non est autem huic Vergiliano de quo disputamus, Ouidianum illud simile:

Epist. 1. Respice Lærtē, ut iam sua lumina condas: Vbi nonnihil rationis est, quod utrunque uerbum eidem supposito seruit. Hæc igitur Vergilij autoritas (& si qua sunt eiusmodi apud alios loca, quorum nonnulla posterius attingam) prima extitit causa (ut iam causas enumerare incipiam) uulgaris erroris.

Secunda eiusdem causa. CAP. VI.

Altera, quod nonnullis in locis, siue hominum, siue temporum culpa libri corrupti sunt: ut apud Ciceronem in *Sallustium*: Quod si istius uita memoriam uicerit, aliam Patres Conscripti, non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debent. quem locum (nisi emendetur) non confido me expositurum. At qui se exponere posse confidunt, ut in tota sententia, sic in uerbo suis, quid ratio poseat, non respiciunt: nec solum communis est huiusmodi menda librorum, sed etiam priuata in suis cunctisq; codicibus. Nec aliunde factum est: ut q; enclitica præpo

præponant (quorum sunt Ebrardus & Alexander) nisi quod Vergilium male legunt, ut in illo uersu: Se satis ambobus Teucrisq; uenire Latinis. pro Latinisq;.

Tertia causa

CAP. VII.

Atque hæc quidem causæ citra nostram forsitan culpam sunt. Totidem autem quæ sequuntur nobis utique assignandæ sunt, nonnihil ex duabus superioribus alimēti sumentes. Prior, quando non præuidemus quod referatur hoc pronomen, quadam ambiguitate decepti, ut apud Vergilium:

En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi.

Et apud Quintilianum: Itaq; accedam in plerisque Ciceroni, atq; in ijs ero, quæ indubitata sunt, breuior, in quibusdam paulum fortasse dissentiam. Nam cum etiam iudicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam: quasi id suum de Cicerone dicatur, non de legentibus. Et alibi, dum idem autor eum Ciceronis exemplum contraxerit, inquit: Quæ quia erant longiora, non suis uerbis exposui: suis acciperent pleriq; pro Ciceronis, quum sit accipiendum eo modo quo illud: exponam alterationem nostram suo ordine, ac suis uerbis. Idem quoque in primitiuo contigit, ut apud eundem: Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera, nisi dies: nec iam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori posset: plandibus, lachrymisq; (penè improbe dixerim) parcius utebatur, nec sibi permattebat dolor lugere uenientem. Nam id sibi ad dolorem refertur, non ad matrem. Permulta sunt huius generis exempla, in quibus errandi ambiguitas est causa, ex quadam rei similitudine nobis labantibus: ut quia illud bene dicitur: Adolescens assidue à me increpatur, obiurgatur, castigatur, hoc suis non placet: uideatur & hoc bene dici: Adolescentem assidue increpo, obiurgo, castigo, quod suis non placet: quod ipsarum statim iudicio aurium probabile est: hoc autem secus, & perinde est ac si dicas, me increpare adolescentē assidue, obiurgare, castigare suis non

476
non placet: nisi quis uelit uerba hæc actiua passiue resolui posse, & huius generis locum illum esse Ciceronis: Qui autem annus ei primus ab honorum perfuntione aditum omnium consensu ad summam auctoritatem dabat, is eius omnem spem, ac omnia uitæ consilia morte peruertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, graue bonis omnibus. Illud trāscō, quod in neminem nisi stultum cadat, ut hoc non intelligat, quale est apud Quintilianū: Tu prima docuisti sibi non parcere, potius quam plus flere: ubi subauditur, illum, ut sit: Tu prima docuisti illum sibi non parcere, seu suis.

Quarta causa.

CAP. VIII.

Posterior (quæ eadem quarta est) causa, quod uidemus in differens esse, an quis dicat, omnes optant, quod sibi utile est, uel quod ipsis utile est. Ille repetit quod suum, siue quod ipsius est. Quisq; uult, quod sibi, uel quod ei, siue ipsi expedit, prodest, conducit, placet. Idq; apud summos quosq; scriptores. Cicero pro Marcello: Multi dubitabant, quid optimum esset, multi quid sibi expediret. Idem pro Ligario: Legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, ut ei, pacem esse expediret. Idem in Philippicis: Dicit enim si quis eorum, qui prius se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum. Quintilianus in Milite Mariano: Neq; ignorauit, quæ manerent eum pericula. Dixi de is, dicam de ipse, addamq; de ille. Cicero pro Rabirio: Nec enim cuiquam eius consilium, uel hementius, quam ipsi displicet. Et in Officiorum tercio: Vt si alius est alter, ut si ille non reuertisset, moriendum esset ipsi. Et in Offic. primo: Homo qui erranti comiti monstrat uiam, quasi de suo lumine lumen accendat, facit, ut nihilominus ipsi luceat, quum illi accenderit. Idem pro Marcello: Est uerò fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quam ad illum uentura sit, letitia peruenerit. Quintilianus in Pariete palmarum: Quapropter non petit, ut illum miserum putetis, nisi & innocens

nocens fuerit. Et in Milite Marino: Affirmo tibi C. Mari, non sic nuper repugnasset, si illum tribunus uoluisset occidere. Adijciam unum de libris ecclesiasticis exemplum, de quibus postea locuturus sum: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi, In sanctitate & iustitia coram ipso. Aliquando uidere licet, ubi desideres eum, ibi esse se, & rursum ubi se, ibi eum. Cicero pro Ligario: Atq; hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de se eadem dicerem, ignosceret. Et per amphiboliā libro Officiorum primo: Nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino disoluti: Non ne licebat hic dicere, quid de eo quisque sentiat, ut in illo eiusdem pro L. Sylla? Quid est huic quod eum in hac uita teneat? E diuerso alibi: Hic igitur Titus Ligarius qui tū nihil aliud egit (neq; enim hoc diuinabat) nisi ut tu eum studiosum & bonum uirum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. Vbi ego citius dixissem se, quam in alio eiusdem ad Attici: Subquerulas literas miserat, quod quædam constituta à se rescinderem: cum non minus belle diceretur, quod quædam ab eo siue ab ipso. Hanc eandem differentiam agnoscas interuentu præpositionis, sed magis in ipse quam in is. Quintilianus quinto Institutionum: Nec libenter exemplum, quod in se fortasse recidat, facit. Idem in sexto: Quanquam alii qui reperiuntur, qui ne id quidē, quod in ipsos recidere possit, euitent. Sæpe duo hæc coniuncta reperiās uel nulla, uel aliqua interueniente præpositione, & præcipue inter, ut idem in decimo: Quum sit diuersa non earum modo inter seipsas conditio, sed in singulis etiam partibus causæ, sintq; alia leniter, alia asperè, alia concitatè, alia remisse, alia docendi, alia mouendi gratia dicenda: quorum omnium dissimilis, atq; diuersa inter se ratio est. Huius præpositionis & illa proprietas est, quod nihil interest, an se, an ipso utaris, quum antecedit uel genitiuus (ut in

(ut in proximis exemplis, & in hoc Tulliano: Nec mihi ceterorum iudicio uidetur solum, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse) uel datiuus aut ablatiuus, ut apud eundem Quintil. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis pugna est. Et iterum: Nam in magnis quoque autoribus incidunt aliqua uitiosa, & a doctis inter ipsos etiam mutuò reprehensa. Secus quoties antecedit nominatiuus accusatiuusue, ut apud Ciceronē: Ut enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos & delectat, hoc ipso quòd inter se omnes partes quodam lepore consentiunt. Et iterum: Damonem, & Pythiam Pythagoreos serunt hoc animo inter se fuisse. Vbi ego non ausim dicere inter ipsas, & inter ipsos. Nam illud ab hoc genere diuersum est, quale apud Quintilianū: Nemo igitur dubitauerit, longe esse optimū genus Atticorum, in quo, ut est aliquid inter ipsos commune (id est iudicium acre tersumque) ita ingeniorum plurimae formae. Haftenus exempla de Sui, nunc de Suus proferam. Ciceronis Officiorum (unde modo protuli exempla) libro primo: In primisque uersutum & callidum factum Solonis, qui (quò & tutor eius uita esset, & plus aliquantò Reipub. prodesset) furere se simulauit. Et in eodem: Illa tamen praestare debet, quae erunt in ipsius potestate. Rursus in tertio: Quid Agamemnon? quum deuouisset Dianae, quod in suo regno pulcherrimum natum esset. Et in eodem: Piscatores ad se conuocauit, & ab eis petiuit, ut ante suos hortulos postera die piscarentur. Inuitatus in eodem: Quid dominus nauis, eripiet ne suum? minime: non plus quam si nauigantem in alto eiecere de nauis uelit, quia sua sit. Nec minus inuitate pro L. Sylla, si modo sincera scriptura est: Sylla si sibi suus pudor & dignitas non prodesset, nullum auxilium requisit. Vtrumque probatur ex altero: illic quidem licuisset dicere, quòd tutor sua uita, & quae erunt in sua potestate, hic autem quòd in ipsius regno, & ante ipsius hortulos, & quid

& quid eius illa sit, & si ei suus pudor. Ceterum in ijs testimonijs duplicia uerba facere: quid ubi sunt singula? Nempe idem fieri uidetur, nec differre utrum dicas, cepi columbam cum pullis suis, an cum pullis eius. Inueni turturem in nido suo, an in nido eius. Expuli leonem ex antro eius, an ex antro suo. Nec ui lupam & catulos suos, an catulos eius siue ipsius. Tuetur nos Deus propter suam clementiam, an propter eius ipsiusue clementiam. Ante domum suam me inlamarit, an ante domum eius, ipsiusue, & similia. Ego uerò ita sentio, quum interuenit copula, non licere uti suus: quia nulla tunc est reciprocatio. Ideoque non catulos suos dicendum, sed eius. In ceteris, si substantiuum pronominis sui respicit ad suppositum, suus utique dicendum: sin ad oppositum, saepius eius dici, siue ipsius, siue illius. Ad suppositum: ut, Tuetur nos Deus propter suam clementiam. non propter eius: quemadmodum dicimus, tuetur nos Deus sua bonitate, non eius bonitate. Inlamarit me ante domum suam, non ante ipsius: quemadmodum dicimus, eiecit me domo sua, non domo ipsius siue eius. Ad oppositum: ut, amamus Deum propter bonitatem eius: allocutus sum hominem ante domum eius, libentius dixerim, quam suam. Item, cepi columbam cum pullis eius: inueni turturem in nido eius: expuli leonem ex antro eius: nec tamen ratio obstat, quin & suo dicatur, ac ne autoritas quidem Ciceronis de Republica libro sexto: Itaque ego illum de suo regno, ille me de nostra Republica percontatus est. Tuentius in Adelphis: Suo sibi hunc gladio iugulo. Nisi si quod addatur appposito adiectiuum, uerbumue ad quod fieri reciprocatio debeat: quod genus est: Inueni leonem tratum, ac sciuore ob amissam praedam suam: Video columbam tristem in periculo pullorum suorum: Nosti illum minus suo, quam suorum casu perterritum: Sentio hominem ambulante per domum suam, non per domum eius: Item, Scio illum dolere fortunam suam: & in primitiis quoque: ut, Opinor hunc cognoscere contemptum sui. illud

LAVRENTII VALLAE

Illud transeo, neminem posse errare, quum suus est substantiuum, ut eius, aut ipsius, aut illius utatur: ut, comperi illum cum suis, siue inter suos: quinetiam uix erratur, qui accipitur pro proprio: ut, de hac re dixi suo loco, non ipsius: & referam hæc omnia suis locis, ac temporibus, non eorum.

Causa cur Eius, Ipsius, Illius, abutamur pro Suus.

CAP.

IX.

Atque ex ijs quidem quæ commemoravi, non modo factum est, ut multi pro eius, siue ipsius, siue illius, uterentur suus: uerumetiam ut e contrario pro hoc illis abuterentur (de quo solocisimo nullam facit Priscianus mentionem) qualia sunt mea proxima exempla: ut, uideo columbam tristem in periculo pulorum eius, uel columba luget pullos eius: & quidam le Donati grammatici (ut grammaticos potissimum suæ artis admoneam, si modo Donati grammatici libellus est de uita Vergilij, in quo alterius quoque generis uitia reprehendas) ait enim loquens de Vergilio: Voluit etiam eius ossa Neapolim transferri, ubi diu & suauissime uixerat. Ac paulo post: Translata igitur iussu Augusti eius ossa (prout statuerat) Neapolim fuere sepulta uia Puteolana intra lapidem secundum, suoque sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Et iterum: Item rogauit, ut quo pacto quis altam felicemque eius fortunam seruare posset. Superius uero: Quod quum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari sibi in mercedem panes iussit. Et alibi aliquoties sibi uel suo pro eius, & eius pro suo uel sibi. Verum è Græca quoque figura non minimum cause accessit huic errori, id quod me pollicitus sum ostensurum. Nam quum pro uno uero liceat dicere tum suus, tum eius, tum ipsius, tum illius (non tamen quodlibet semper) tardus aut in-diligens interpres, quando hoc & quando illud competat, non dispicit. Quo uitio in interpretatione quidem ecclesiasticorum librorum omnes interpretes decepit lingua peregrina. Sed

DE RECIPROC. SVI ET SVVS.

487

na. Sed nos indigni reprehensione, qui maioribus credimus: illi uero digni, qui maioribus suis credere noluerunt. Quo magis ex ijs præcipue uitiosa à me sunt exempla proferenda, ut errorem nostrum, ubi fontem eius agnouerimus deuitemus: quum tamen ex hoc nec contumelia ulla fiat libris ecclesiasticis, Hebræa tantum aut Græca lingua loquentibus: nescio an honor potius habeatur, nec magna eorum traductoribus, si modo dignitatis horum ratio habenda est, qui uel incerti sunt, uel ignoti, uel inter se disidentes. Hoc mihi dissimulandum non fuit, uel ob id, ne quis mihi istorum obijceret auctoritatem. In psalmis igitur (quos Hieronymus certe non translulit) ubi pleraque huiusmodi recte translata sunt, illud non recte: A gloria eorum expulsi sunt, pro à gloria sua. Et iterum: Qui exacerunt ut gladium linguas eorum, pro linguas suas. Et iterum: Saturati sunt filijs, & dimiserunt reliquias paruulis eorum, pro suis. Et iterum: Perierunt propter iniquitatem eorum, pro suam. Neque uero me latet, in quibusdam codicibus recte legi, sua, suas, suis, suam. Sed ego rem, non hominem noto: nec non ibi: Et abstulit sicut oues populum eius, quod melius alibi legitur suum: sicut ibi quoque: Sicut locutus est per os sanctorum suorum, qui à seculo sunt prophetarum eius, alibi melius, Per os sanctorum prophetarum suorum, qui à seculo sunt. In his omnibus Græcè est genitiuus *αὐτοῦ*, *αὐτῶν*, *αὐτῶν*, ille pluralis, hic singularis. Aliquando et si eius, seu ipsius, seu illius tolerari potest, tamen Latinius est suus, ut in eisdem psalmis: Neque descendet cum eo gloria eius, pro sua: tametsi aliqui non legunt eius. Et iterum: Desiderium cordis eius tribuisti ei, & uoluntate labiorum eius non fraudasti eum: pro sui & suorum. Et iterum: Brachium eorum non saluauit eos, pro suum. Et iterum: Benedicite domino omnes angeli eius, benedicite domino omnes uirtutes eius, benedicite domino omnia opera eius: pro sui, suæ, sua: quale est illud in Apocalypsi: Opera enim illorum

H

LAVRENTII VALLÆ

illorum sequuntur illos: quod ego citius dixissem, opera enim sua. Huius tamen generis non est, si intervenit uerbum, ad hunc modum: Quod pater non amarit te, siue patrem non amasse te, probat ipsius testamentum, potius quam suum, ut est apud Quintilianum libro primo: Quomodo & ipsum & Vergilium quoque scripsisse manus eorum docent. Nam in illo apud psalmos. Omnia à te expectant, ut des illis cibum in tempore, dante te illis colligent: illis pro sibi positum est: de secundo illis magis loquor, quod sibi quoque translatus inuenio. Sui autem pro eius (quod superioris generis uitium est) illic: Ad nihilum deductus est in conspectu suo malignus. Et iterum: Si autem dereliquerint filij sui legem meam: quanquam lego in quibusdam editionibus utrobique eius. Et iterum: Anima autem mea exultabit in domino, & delectabitur super salutari suo: nam id suo, ad dominum refertur, non ad animam: quemadmodum Græcè *ὁ κύριος*. At ibi nescias an uarietate gauisus interpret sit, an consilio mutauerit: Quoniam secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Et in eodem psalmo paulò post: Misericordia domini ab eterno, & usque in eternum super timentes se: & iustitia illius super filios filiorum, his qui seruant testamentum eius. Et: Memores sunt mandatorum ipsius. Pro his quinque nostris, suam, se, eius, ipsius, illius, unum est pronomen Græcè *αὐτοῦ*, *αὐτῶν*, *αὐτῆς*, *αὐτῶν*. Idem, quod modo dixi, quod nunc aspietur nec ne, non attinet dicere, ut taceam raris in codicibus psalmorum reperiri hanc diligentiam. Nam caterorum ecclesiasticorum librorum in nullis adhuc reperi, nec eam (iudicio meo) satis exactam. Vter tamen sermo melior, super timentes se, an super timentes eum, lucis duntaxat gratia, super timentes eum, uel ipsius interpretis testimonio, qui priorem quodammodo posteriore correxit: nisi uarietatis gratia id facit, Huius generis ille quoque locus est: Stabunt

DE RECIPROC. SVI ET SVVS.

463

Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt: quod si dixisset aduersus eos qui ipsos angustiauerunt, obscuritatem deuitasset, ut taceam quod magis ad uerbum etiam transtulisset.

Quomodo uitetur amphibolia in Sui, & Suus.

C A P.

X.

ENimvero euitatur obscuritas hæc amphibolia per aliquot ferè trium pronominum, Is, Ipse, Ille, quæ cum alijs duobus, Sui & Suus, modo pugnant, modo conueniunt, ritu Trojanorum puerorum, ut est apud Vergilium: Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula uertunt. In fensi, facta pariter nunc pace fruuntur. Mutauit modo se in ipsos, mutabo alio exemplo in eos, ut fecit interpret superius in psalmo, si tamen mutasse dicendus sit. Cicerone in Bruto: Is soceri instituto, quem (quia cooptatus in augurum collegium non erat) non admodum diligebat: præsertim quum ille Q. Scauolam sibi minorem natu generum prætulisset. Nam id sibi (ut Quintiliani uerbis utar, qui eum notat) & ad socerum referri, & ad Fannium potest. At si dixisset ei, de Fannio utique locutus intelligeretur, aut si ipsi, aut si illi, sic, præsertim quum is Q. Scauolam illi. Et ego quidem deuitare cupio amphiboliam. At Priscianus (cuius hoc erat officij) quum eam notat, non modo id non facit, uerum etiam in ipsam incidit paulò post, dum ait: Vel quum transitum facit in aliquos sibi coniunctos, ut ille miseretur eorum, qui secum uiuunt, uel sibi parentium, uel secum degentium, dat sibi fauētibus, inculsat secum certantes, & inuidet se indigentibus. Nam id sibi & id se (quum pluralis sit numeri, quam singularis) quò referatur, ambiguum est: sed hæc amphibolia in primitiuo est, illa quæ ipse notat, in deriuatiuo, rogat iste illum ne suo noceat filio. Quasi uerò nihil ad rem faceret, illud de Cicerone & Varrone, aliud ambigui protulit exemplum.

Acneid. 5.

H 2

Suus &

IN quo etiam exponendo, quod in illo nō fecisset, errauit, ut ad aliam quæstionē transeamus. Errauit enim, inquit, ambiguum cuius filio suo, istius, an illius, cuiusmodi est, quod superius dixit: doceo ego uel tu suum ipsius seruum. Et iterum: suus est illius seruus. Et iterum: suus illius, istius, ipsius hominis. Inq; alia longe post materia, nisi substantiuus uel uocatiuis uerbis adiungatur, sicut & nomina, meus es filius, meus uocatur seruus, tuus nominor parens, tuus est pater, suus illius sum filius, suus illius es filius, suus illius est filius. Et aliquantō post non semel, quæ uerba mox subiungam, quorum Prisciani exemplorum unum est: Suus Vergilij uersus: simile illi, Vtrum Platonis an Aristotelis suum? Quod sermonis genus (quantum memini) nusquam inueni: eoq; mallem aliena prompsisset exempla is, qui hoc tradit, quàm sua finxisset. Ad hoc probandum ea quoque facient, quæ de coniuncta huic materia disputabimus.

Suus neq; discretionis, neq; abundantie causa possit addi ad Ciceronis uel istius filius, sed potius redundare.

Iam uerba, quæ modo promisi me subiuncturum, utrique, atq; adeo multiplici quæstioni seruiet, & idcirco prolixius recitentur, quæ hæc sunt: Discretionis quoque causa, uel abundantie, solet cum genituo possessoris addi nominatiuus possessiui: ut, suus est Homeri mos: intelligitur enim non alterius: & suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus, suus dicitur ad discretionem illius qui secundum leges non est suus, id est, sub potestate patris legitimi non est. Quod autem suus pro uniuscuiusq; proprio accipitur, usus cōfirmat. Vergilius Georgi. primo: Molles sua tura Sabæi. Terent. in Phorm. Quot homines, tot sententia, suus cuique mos est. Sin autem in possessionem sit à possessore transitio, obliquis possessiui utimur: ut, Cicero

ut, Cicero miseretur filij sui, prebet filio suo, aspicit suum filium, potitur suo filio. Sin extrinsecus sit transitio in possessionē tertie personæ, sufficit genituo uti ipsius possessoris: ut, misereor filij Ciceronis: dono filio Ciceronis, accuso filium Ciceronis. Licet tamen etiam addere possessiui casus consequentes, uel discretionis causa, uel abundantie: ut, egeo ingenij sui Ciceronis: benedico ingenio suo Ciceronis, & similia. Illud quoq; sciendum, quod cum in alijs omnibus possessiuis liceat primitiui genituo pro omni eorum uti casu, quod ostēdimus, in hoc quoq; possessiui pronomine tertie personæ quomodo in alijs tunc utimur, quum ipse possessor aliquid agat in possessionem suam, & cum in aliam personam transitum ostendatur facere pro sua possessione: ut, amat ille suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut pro sim suo filio, & ut pro sim sui filio. Si ipsa tamē possessio in possidere faciat transitionem, non est cōgruum uti primitiui genituo pro possessione: quia uim habet cōpositi Græci: ut, Ciceroni redit suus filius, non satis cōmode per hoc dicitur, Ciceroni redit sui filius: nec, Ciceronem laudat suus filius, pro sui filius, & similia: quia nec apud Græcos bene dicitur, καὶ τὸν πατέρα τοῦ κυρίου, nisi more Attico pro simplici compositum accipiat. Et sciendum quod quia primitiuum eius tam singulare, quàm plurale est, licet in possessiui & unum, & plures possessores eius intelligere, pro significatione genitiui ad possessorem pertinentis: ut, suus illius, & suus illorum, nec mirum si per transitionem Romani utuntur his pronomibus, sui, sibi, se, à se, & eius possessiui, ut ostēdimus, nec non si ad coniunctionem sui, ad alias etiam personas aliquid agat: ut, ille uocat me ad se, ducit te secum, trahit omnia in se: uel quum transitum facit in aliquos sibi coniunctos: ut, ille miseretur eorum, qui secum uiuunt, uel sibi parentium, secum degentium: dat sibi fauentibus: incusat secum certantibus: & inuidet se indigentibus. Et uidentur hæc omnia

LAVRENTII VALLAE

posseſſiuorum uim habere, & ſimilia, nec incongrue huiusmo-
di conſtructionem habuiſſe. Cum Attici quoque ſoleant huius-
modi compositis uti in conſtructionibus. Xenophon ἄνω μνημο-
νολογίας primo: Ἄλλ' ὁ Σωκράτης ἔφη ὁ καθ' ἑαυτὸν τῶν πατρῶν ἡγε-
μονίας. Quod autem etiam genitiuo uel datiuo, qui loco ſit ge-
nitiui poſſeſſoris, bene additur etiam poſſeſſiuum (ut ſuprà di-
xiſimus) non ſolum noſtrorum, ſed etiam antiquorum uſus com-
probat. Vergilius in Bucolicis:

Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

Terentius in Adelph. Suo ſibi hunc gladio iugulo. Plato in Ti-
maeo: Μὴτ' ἄρα ἀγνοεῖς μὴτε χυθίον, μὴτ' ἄλλο τι μὴδ' ἑνὶ ἡμέρᾳ αὐτῷ
ἴδον. Et (quod mirum eſt) hoc ipſum ἴδον etiam primæ &
ſecundæ adiungitur perſonæ apud illos, ut Iſæus ἐν τῷ 798. Εὐ-
κλείδης δὲ ἐν τῷ 184. τὰ ἱερώτα: pro quo nos dicimus, meum pro-
prium, & tuum proprium. Dicitur tamen etiam ſuum pro-
prium illius, ut non putetur abundare ſuum, ſed indubitabilem
diſcretionem ſignificare. Illud quoque notandum, quod tertie
perſonæ poſſeſſiuum ad innumerabiles (ut diximus) refertur
perſonas: quippe cum ad omnia tertie perſonæ pronomina, &
ad omnia nomina & participia poteſt referri, ut ſuus illius, ſuus
iſtius, huius eius, ſuus Vergilij uerſus, ſua diſcentis diligetia. Pri-
mæ autem perſonæ poſſeſſiua & ſecundæ, non egent per ſe
prolata adiunctione alicuius genitiui, quum uim genitiui finiti
in ſe habeant: quomodo nec ſuus eget genitiuo ſui primitiui.
quem in ſe poſidet, ſed extrinſecus alterius uocis propter mul-
titudinem tertiarum perſonarum. Præter rem fuerit hic notare
tam multas, atq; adeo innumerabiles tertias perſonas, quā tan-
tum una ſit, ſed huius perſonæ innumerabiles uoces. Primum
aliud eſt ſuus illius filius, & cætera. Aliud ſuus eſt Homeri uel
Homero mos, & ſuus cuiq; mos. Et apud Catullum: Suus cuiq;
innatus

DE RECIPROC. SVI ET SVVS. 487

innatus eſt error: quoniam hic accipitur ſuus pro proprius, illic
minime. Deinde nulla illic reciprocatio, quæ hic eſt: quippe in-
tercedente uerbo inter ſuus & genitiuum datiuum: ue: ſic, Ho-
meri uel Homero eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt Homero: cuiq;
eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt cuiq;: cuique eſt innatus ſuus er-
ror, ſiue ſuus error eſt innatus cuiq;. Phœbo ſunt ſemper lauri
ſua munera apud me: ſiue, lauri ſua munera ſunt ſemper Phœbo
apud me. De quo genere conſtruendi, poſterius quid ſentiam,
apparebit. Nam illud exemplum:

India mittit ebúr, molles ſua tura Sabæi:

inutile exemplum eſt, in quo nō accipitur ſua pro propria: ſed
quomodo quum dicimus: mittunt ſuos legatos, ſuos milites, ſuas
naues, ſua agmina: quo etiam modo accipitur in Terentiano ex-
cēplo: Suo ſibi hunc gladio iugulo: quod ſibi nulla niſi feſtiui-
tatis cuiuſdā gratia additum eſt, nec ita coheret cum hoc abla-
tiuo datiuus ſui primitiui, ut ſit in illis genitiuis, ſuus illius, ſuus
Ariſtotelis, Platonis ue, nullo pacto ſeparabilibus. Nam ſi ſepa-
res, iam alterum genus loquendi erit, de quo non loquitur Pri-
ſcianus hoc loco, ſuusq; ſignificabit quod proprius. Separat au-
tem interiecto uerbo, ad hunc modum: Suus eſt illius mos, ſua eſt
iſtius natura, ſuus eſt Ariſtotelis modus, ſuum Platonis genus,
ſuus eſt Vergilij uerſus, ſua eſt diſcentis diligentia, ſua docentis.
Et ſine uerbo ſubſtantiuo: ſuus tenet dolor patrē, ſuus matrem:
nec procul ab hoc abeſt Vergilianum illud:

Feſſosq; ſopor ſuus occupat artus.

Quapropter non eadem (ut Priſciano placet) ratio dicendi,
Suus eſt Homeri uel Homero mos, uſitatiſſimum loquendi ge-
nus, & ſuus Ciceronis filius hæres: eſt patris inſtitutus: quod
dici ratio uetat. Nam quod ait, ad diſcretionem illius qui ſecun-
dum legem non eſt ſuus, id eſt, ſub poteſtate patris legitimi non
eſt, nulla ratio eſt, niſi & doceat ſic locutos eſſe uel legum la-
tores, uel principes, ſenatum ue, aut populum, uel prætores,
H 4 uel Iur

uel Iuriscultos: qui etiam definitum reliquerunt, qui sui dicantur uel heredes, uel serui, nunquam hoc pronomen cum genitiuis huiusmodi copulantes. Et (ut rationem quoque addam) suus heres, ad eum cuius quis heres est, refertur: sicut suus seruus ad eum cuius quis est seruus: ut si dicam: nemo potest suum instituere heredem seruum suum et sua tutela ad illum refertur, cuius tutela est: nec aliter dicitur suus ad discretionem alterius, quam meus, tuus, alienus. Cum ergo nihil agat suus, si apponatur ad Ciceronis filius, palam est redundare, non aliter quam in altero exemplo. Ego ingenij sui Ciceronis, Benedico ingenio suo Ciceronis, ubi suus redundare non aliter quam in altero exemplo diffinitur Priscianus: sed pro redundantia dixit abundantia. Sanè abundantia interdum aliquid causae habet, redundantia nihil. Nam quò dictionem, non dico absurdam, sed otiosam ac similem membro, quod integro corpori (ueluti sextus in manu digitus) adnascitur: quam ipse quoque, qui ait, tacite reformidat, longe post, quàm de uocatiuis pronominum agit, inquit: Itaque quamuis ad ipsam rerum naturam recte uideatur posse dici, o sue fili Euandri: et, o sua uxor Euandri: ut si dicam Euandrie fili, et Euandria uxor, quum in hoc due tertiae intelligantur personae, possessoris et possessionis, usus tamen deficit. Cur Prisciane usus deficit: nempe quia deficit ratio, atque ipsa rerum natura: quoniam sua et redundat, et reciprocatio (quod ipsius proprium est) perdit. At tu uis addi etiam proprium, nec tamen tunc redundare siue abundare suum, sed indubitabilem significare discretionem. Harum rerum (quum ratio tecum non faceret) si nulla uspiam reperiabas exempla, tradere praecepta non debuisti. Si reperiabas, et illa debebas profiteri, quod fecisses (opinor) si reperiisses.

Suus non caret uocatio.

CAP. XIII.

Quòd si usus et uitandae redundantiae, et conseruandae reciprocatiois causa respuit talem uocatiuum, o sue fili Euandri

Euandri, quid faciet neutra obstante istarum causarum? profecto uocatiuum oportet admittat, quum natura (Prisciano quoque testante) non refragetur. At quo pacto reperiemus nec redundantem et reciprocum uocatiuum? id uero iam superius ostendimus. Si enim illic, Benedicite domino angeli sui, id angeli uocatiui est casus, perinde ac si diceretur, o angeli sui. Et quale esset, defendite, adiuuate, protegite Caesarem uita periclitantem o amici sui, o milites sui, o ciues sui: quidni uocatiuum suus habere dicendum est? Quòd si nulla huiusmodi reperiantur exempla, nec mirum, quia raro sit opus hoc sermone, et ratio tam ualida est, ut ipsa possumus esse contenti.

Non tantum per nominatiuum, quale est, uidet illum suus filius, licere loqui, sed etiam per alios casus.

CAP. XIII.

Sicut in ea quaestione quae reliqua est ex Prisciani uerbis, sic paulò ante dicentis: Est tamen aliqua differentia in possessione tertiae personae, cuius nominatiuo tum utimur, quando ad suum possessorem possessio transitionem facit, et non ad alium: ut, indiget illius uel Ciceronis suus filius: praestat illi uel Ciceroni filius suus: uidet illum uel Ciceronem suus filius: bene meretur de illo et de Cicerone suus filius. Similiter passiuam quae à possessore solo fiunt, nominatiuum possessionis exigunt: ut, amatur ab illo uel à Cicerone suus filius. Necnon tam nominatiuo, quam alijs casibus possessiui licet uti, quum possessorem ostendimus extrinsecus facientem transitionem ad aliquam aliam personam pro sua possessione: ut, rogat me ille, ut suus legat apud me filius, et ut suus doceatur à me filius, et ut sui nusear filij, et ut suo donem filio, et ut suum sequar filium, et ut suo potiar filio. Nam cur ad nominatiuum coarctat hanc regulam? An non hoc per accusatiuum eiusdem generis est? piget Ciceronis suum filium, Rumor est Caesari insidiari familiae res suos, Constat suum esse Homeri morem, Fugere Pompeium

H 5 sua

sua interest. Fratris iam pigere incipit uxorem suam. Nam per accusatiuum Latinius dici quam per nominatiuum, sic: Fratris iam incipit uxor sua pigere: alibi docuimus. Cui simile est illud Quintiliani in Milite Mariano: Nec si sit uitæ cupidissimus, poenitere eum facti sui potest.

Quædam reliquæ præceptorum, quando indifferenter, quando differenter utamur his pronominiibus. CAP. XV.

HArum porro duarum Prisciani regularum, quas nunc ad litteram subieci, in posteriore licet pro suis uti eius, siue ipsius, id est, genitiui: ut, rogat me ille, ut eius legat apud me filius, & ut ipsius doceatur à me filius. In priore non item, quod superius quoque significauimus. Etenim (ut diuersa promam claritatis gratia exempla) non ausim dicere, Pythagoram uenerantur discipuli eius, sed sui: nec, queng; decet ipsius defensor, sed sua, siue sui, ut apud Valerium Martialem:

Et sua riserunt secula Maonidem.

Nam id quod in principio negauimus sub speciem transitionis cadere, sua queng; delectant, sua cuiusque sunt, sua cuique reddantur, iam admonuimus non posse mutare pronomen, quia tunc substantiuum est. Illud autem ancipitis usus est (quod in posterum consulto reseruauimus) quoties per ablatiuum loquimur absolutum: ut, beatus ille est, tot se uel eum iuuantibus: potest iam se cure uiuere tanta sibi uel ei accedente hereditate. Quo in genere nonnunquam usu uenit, ut per se, non per eum uel ipsum utique loquendum sit.

Quemadmodum in construendo resoluatur Sui, Suusque, in Is, Ipse, Ille.

CAP. XVI.

ET (quod mireris) ab ipso se, incipiendum, ut apud Quintilianum Institutionum primo: Tradito sibi puero, docendi peritus ingenium eius in primis, naturamque perspiciat. Non enim dixit

dixerim, tradito ei puero, sibi in ei mutato, aut eius & puero permutatis, sic: Docendi peritus in primis ingenium pueri naturamque perspiciat tradito sibi eo. Sed magis hoc in suis permittitur, quam in is, ob id quod sequi uult illud in constructione. Ideoque resoluimus in quodlibet trium (de quibus differuimus) pronominum, is, ipse, ille, tanquam affinitatis quodam aut consanguinitatis gradu propinquorum, ut apud Senecam: Sæpe in magistrum scelera redierunt sua: quod ita construendum erit, resoluendumque: scelera magistri sæpe redierunt in eum, siue in ipsum, siue in illum. Nonnunquam resoluimus non potest: non modo quando est substantiuum: ut, suum cuique soluitur, sua cuiusque sunt, nisi longa & perinde dura circuitione utamur: quod cuiusque est ei soluitur, quæ cuiusque sunt, ipsius sunt: sed etiam quando accipitur proprius: ut, suus est Homeri mos, sunt & sua dona parenti. sunt hic etiam sua præmia laudi: nisi hic circuitione utamur: ut, mos Homeri est eius, dona parentis sunt ipsi, præmia laudis sunt illi: quod mihi non probatur. Est autem & alterum per hæc ipsa tria pronomina resolutionis genus, ut si dicas: Sæpe in magistrum scelera redierunt ipsius, uel eius, uel illius: quale est illud superius ex Quintiliano: Quomodo & ipsum & Vergilium scripsisse manus eorum docent. Resoluamus enim: Sæpe scelera magistri rediere in ipsum, uel in eum, uel in illum: item quomodo manus & ipsius & Vergilij docent eos scripsisse. Sed

hoc transeo, & cetera, non tam natia materia quam adoptiua. Nam gratius facere scriptorem existimo, qui nonnihil quam qui nihil omittit, ne saltem plus magnitudini uoluminis, quam utilitati legendi studuisse uideatur.

Perora

LAVRENTII VALLAE

PERORATIO OPERIS.

HAEC habui, Ioannes, de pronomini sui & suis reciprocaione quæ dicere. Cuius quæstionis, tantum abest, ut timeam, ne quis tenuitatem facilitatemq; insectetur, ut uerear, ne magnitudine potius ac difficultate deterreatur, & quidē (sicut initio dixi) labyrinthea. Etenim me quoq; iuuat ad eius finem, uelut ad exitum labyrinthi peruenisse illius Cretensis (nam complures fuisse memorantur) quem Vergilius idem alibi narrat, Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq; Mille uijs habuisse dolum, qua signa sequendi Frangeret, indeprentus & irremeabilis error. Verum non est cur ego iam uerear istam legentium (si qui modo hunc libellum legent) desperationem. Namq; omnem, quæ antea erat, difficultatē ut illis demerem, ipse suscepi, uniuersaq; ferē scrutatus cæcæ domus ambages, de labyrintho, ut amphitheatrū facere, elaborauī, quale in media urbe uisitur, à Vespasiano extructum, aut quale Puteolanū, Campanū uē, aut Veronense (nam eiusdem exempla sunt plurima) mille uias illud quidem habens, sed sine cecitate, sine dolo, sine errore, aut (quod magis è uicino similitudinē sumam) quale summū pontificis palatium, quod proximē Nicolaus Quintus ex confuso & labyrintheos anfractus habente augustissimum reddidit, non tamen aboletis eorum titulis, qui illud ædificarant, exornarantq; sed reparatis, atq; magnificentius restitutis, ut non immerito ueteres summū pontifices (si quis illis harum rerum sensus est) huic plus, quantum ad ædificationem pertinet, quàm sibi ipsis debere fateantur, à quo ædificante plus ornamenti acceperunt. Factum haud dubie omnium palatiorum magnificentia præclarius. Cui nonnihil nostrum fortasse conferri poterit, qui priscorum auctorum (quantū in nobis est) restituiumus reparauimusq; dignitatem. Sed quid demens ego, qui mecum cum illius opere coner-

ulla

PERORATIO.

493

ulla ratione comparare? casam cum regia, tophum cum maremore, æs cum auro, literulas cum excellenti uirtute, ac singulari sapientia: præsertim quum opusculum hoc non ausim edere, nisi prius ab eo comprobatum, optimo literarum censore, non solum literarum præside ac principe? Est enim ille, ut semper antea doctrinarum omnium cultor censorq; ita nunc non modò Romani pontificatus, ac Romani imperij, uerumetiam Romani eloquij moderator, & princeps. Quæ tria cuiusnam post homines natos affuisse dicemus? id est, ad duo priora, hoc tertium acceperunt. In primis curam gerendi, ut cum omnis doctrina, tum uerò lingua Romana (quæ usitatius Latina dicitur) cunctarum doctrinarum seminarium coleretur, & cresceret: res profectò (si uerè astinemus) maioris laudis, quàm cætera. Siquidem illa ad nos aliorum iudicio, & interdū inuitos, deferuntur, hoc nō nisi iudicio nostro studioq; contingit. Illa nonnunquam parum recte administrantur, hoc non uideo quemadmodum non recte queat administrari. Illa huius operam atq; opem desiderat, hoc etiam ut illa non assint, per se potest esse contentum. Itaq; ego Nicolaum Quintum, tum propter illa summum hominem iudico, tum uerò propter id, quod non tantum cultor est sapientiæ, sed plurimos etiam cultores efficit, haud iniuria comparandum cenfeo choro Musarum (si quæ unquā Musæ extiterūt) quæ & sapere ipse omnia, & nobis ad capeffendam omnem sapientiam autores esse creduntur. Ab hoc igitur Ioannes, cuius tu intimus es (ut ad nos reuertar) oraculū posces, nunquid hic liber tibi dedicatus editione sit dignus.

FINIS.



INDEX EORVM QVAE

HOC IN LIBRO SCITV DI-

gna uidebantur, multis dictionibus ac sen-
tentijs, postremo locupletatus: cu-
ius primus numerus librũ, al-
ter libri caput indicat.

A

A	3.66	Accessio, Accessus	4.2
Ab & abs quibus cum literis		Acinus	4.28
iungantur	2.29	Accipio ignominia, &c.	3.75
Abaculi	6.33	Accipio	6.7
Abactores	6.16	Accipio excusationem	5.67
Abdico	5.104	Accipio iniuriam	6.3
Abfore	1.26	Accipio conditione	4.67. &
Abhorreo	5.101		5.67
Abiegnus	1.4	Accipio fidem	5.16
Abigo	6.16	Accola	4.54
Abigeatus, Abigeus	ibidem	Accusator	4.12
Ablatiuus	2.6	Accuso	6.13
Ablatiui & genitiui affinitas		Accusationis uerba	3.32
	3.17	Accusatiuus cũ infinitiuo	2.14
Abstinencia	4.41	Accusatiuus temporis	3.17
Abus habentia nomina in dati		Accusatiuus p noatiuo	3.23
uo & ablatiuo	1.1	Aceruus	4.49
Ac	2.38	Acus, Acicula	1.5
Accedit	3.45	Acta, Actiones	4.9
Accedo	4.2	Actio, Actus	4.2. & 32
Acceptus in conuiuium	5.7	Actio noxalis	6.35
Acceptilatio	5.100	Actiui i passiui resolutio	3.39
Accerso	1.23	Actiui uerbi nitidior usus	3.49
		Actor	

I N D E X.

Actor	4.32	Adultus	1.30
Actum est	5.102	Aduocatus	4.12
Ad, cum uerbis	3.37	Ad uotum	5.70
Adamo	5.37	Aedes cum deriuatis	3.7. &
Addico, Addictus morti	5.28		6.40
Adduco in inuidiam	1.21	Aedificare	3.7
Adeo	2.44	Aedificium	6.40
Ad hoc	2.5	Aediles	4.84. & 3.7
Adiectiua in bundus	1.12	Aedilitius	4.84
Adiectiuũ ubi collocadũ	3.25	Aeditui	3.7
Adicio	3.45	Aegresco	1.22
Aditum munire, Aditus	5.26	Aequalis, Aequabilis	4.102.
Ad me spectat	3.96		& 6.26
Admoueo manum	5.90	Aerarium	1.6
Adolescentia lubrica	4.101	Aes alienum conflare	5.94
Adoro	5.11	Aestimo	5.20
Ad summã, Ad summum	6.20	Aetas praematura	4.107
Adsum	55.1	Affatim	6.20
Ad tempus	4.112	Affectatio, Affectio	4.78
Aduento	5.10	Affecto, Affectus	ibidem
Aduerbia quaedã in im exeun-		Affectus sum	5.35
tia	6.20	Afficio te iniuria	3.94
Aduerbia quaedam comparati		Affinitas genitiui et abla.	3.17
ua & superlatiua, seruiunt		Affore	1.26
accusatiuo	2.12	Africa, Afri	4.85
Aduerbum disiunctiuum quid		Agẽ, Agitẽ, Agedum	2.16
momenti ex situ habeat	3.26	Age uerò	2.24
Aduersor	5.80	Ager	4.55. & 6.42
Aduersus, Aduerto	5.90	Agere delectum	5.60
Adulatio, Adulor	5.66	Agere	6.52
Adulterium	6.45	Ager meus & mei	2.1
		Ager	



I N D E X.

Ager restibulus	6.42	Amor	4.68
Aggrego	3.45	Amorem conciliare	5.53
Ago gratias	5.41	Amoueo manum	5.90
Ago tibi gratum	3.75	An, An ne	2.17
Albani, Albenses	4.85	Anacreon poeta	1.11
Aleator, Aleare, Alea ludere		Andromeda	5.6
1.6		Anguilla lubrica	4.101
Aliquantisper	2.48	Animaduerto	3.69
Aliquantò	1.16	Animosus	1.21
Aliquis	3.6. & 3.16	Anniuersarius	4.108
Alius	1.16. & 3.59	Anniculus	1.5.
Aliter	1.16	Annona	4.35
Alleuo	5.81	Annuatim	6.60
Allocutio prematura	4.107	Antè uim habet comparatiui	
Alludere	4.16	1.16	
Alo	5.46	Antecedētis à relatiuo discor-	
Alter alterum accusat	3.30	dantia uenusta	3.19
Alter	3.59	Ante diē uenire, adesse	4.80
Altilis	1.8	Antehac, ante illud	2.56
Aluearium	1.6	Antiqui	4.5
Alumnus	6.1	Aper	4.42
Amamus nos inuicem, mutuò,		Apertum, Apertile	1.8
& pariter	3.74	Apes non apis dicendum	1.5
Amator	5.37	Apparatus belli	5.64
Amatorium	1.6	Apparo	ibidem
Ambitio, Ambitus	4.19	Appellationis uerba	3.92
Ambitiosus	ibidem	Appendo	5.82
Ambulo	5.79	Appetitus, Appeto	5.7
Amicus, Amica	5.37	Apud te	6.54
Amiculum	1.5	Aquatilis	1.8
Amo	5.37	Aratio	4.2
		Arbor	

I N D E X.

Arbor	4.27	At uerò	2.24
Arceo	6.16	Auctio, Auctionari	4.32
Arcesso, & Accerso	1.23	Auctus	ibidem
Architriclinus	4.34	Audiens sum tibi	3.42
Arcta mulier	6.38	Audio te, & tibi	5.29
Area	4.55. & 6.41.	Audiui à patre, de patre, &	
Argentarius	4.42. & 44	ex patre	3.66
Argutus	1.30	Audire habeo	5.98
Armamentarium, Armarium		Auditorium	1.6
1.6		Autor	4.32. & 5.30
Armenta, Armentarius	4.42	Autoramentum, Autorare	
Armiger	6.1	4.32	
Arra, Arrabo	6.57	Autoritas	3.88. & 4.32
Artificia	4.44	Auersor	5.80
Aruum	4.55. & 6.41	Auersus, Auerto	5.90
Ascisco	5.86	Aue	6.30
Ascribo	3.45	Auis	4.45
Ascriptitius	1.11	Aula	4.34
Affectari	5.77	Auricula, Auris	1.15
Affentor	6.66	Auscullo	3.42
Affucro	5.87	Auspiciari, Auspex, Auspicium	
Afideo, Afido	5.6	6.1	
Afinus	4.42	Aut	2.17
Afylum	6.19	Autem, Autem non	2.24
Ast	2.15	Auxilium do, & fero	3.65
Aster, Astrum	6.22	B	
Assumo	6.3	Bacca	2.28
Assurgo	5.12	Barba, Barba	6.14
At, Attamen	2.27	Beatitudo, Beatus	4.14
Atq;	2.58	Bellum	4.64
Atramentarium	1.6	Bene	2.52. & 3.87
		I	Bene



I N D E X.

Bene censeo, Bene precor, Bene mereor	3.87	Calumniator, Calunior	6.49
Bene agi cum aliquo	5.102	Calumniā	6.50
Benedico, Benedicus	1.10	Camelus	4.42
Beneficentia	4.100	Campania	4.85
Bene habeo, Bene habet	3.74	Campus	4.55
Benevolentiam conciliare	5.33	Candeo	6.11
Bergomensis, Bergomū	5.85	Caper, Capra	4.42
Biduo	2.33	Capeſſo	1.23
Binus	1.5	Capio ſpem de te	3.81
Binoctium	2.33	Capio, Capior oculis	6.3
Binus, Bini codicilli	3.5	Capitalis	4.109
Bis centum, Bis mille	3.4	Captus	6.3
Blandior	5.66	Cardo	6.61
Bombarda	2.34	Careo	5.85
Bona corporalia, & incorporealia	4.98	Caritas, Charitas	4.42
Bonitas, Bonum	4.100	Carnarium	1.6
Bos	4.42	Carnofus, Caro	4.73
Bractea	4.74	Carpō	6.6
Breuitas	6.20	Carptim	6.20
Bubalus	4.42	Cartilago	1.5
Bucca, buccā	4.52	Caſtellum, Caſtrum	4.20
Bundus finita nomina	1.9	Caſtrenſe peculium	6.40
Burdo	4.42	Caſus ſeptimus	2.6
		Catellus, Catulus	4.71
		Cateruatim	6.20
		Catamiti	4.110
		Caſtellari, Caſillatio	6.49
		Caupona	4.44
		Cauſa mea, & mei	2.1
		Cauſari	5.67
			Caſſ

C

Caſtellum	4.42
Calamarium, Calcearium	1.6
Calculi	6.53

I N D E X.

Cautus	1.30	Ciuis, Ciuitas	4.83
Cedo, Cedo	3.45	Clarus	4.91
Cafim	6.20	Cliens	4.12
Cœlebs, Cœlibatus	4.106	Clinus	4.43
Celebris, Celebritas	4.96	Cœpit eum poenitere	3.46
Cœnaculum, Cœnatio	4.22	Cogito	5.20
Cenſor, Cenſorius	1.6	Colybiſtæ	4.44
	4.84	Colliberti, Collibertæ	4.1
Centum & uiginti quinque annos natus	3.14	Collis	4.43
Centeni	3.5	Colloco te in ſpem	3.81
Centurio	6.32	Collum	4.36
Ceraſum	4.28	Comenſes	4.85
Cerebroſus	1.21	Comes, Comis	4.38
Cernere eſt	3.83	Comicus, Comoedus	4.32
Certamen	4.64	Comitari	5.77
Certe	2.27	Comitatus	4.38
Certum eſt	5.27	Commeatus	3.10
Ceruix, Ceruicis duræ	4.36		4.36
Ceu	2.36	Commendo	3.45
Cicurare, Cicuris	4.42	Commentarium, Commentum	4.21
Cicur, Cicum	ibidem	Commigro	5.95
Cilium	4.52	Commilitones	4.83
Cimbri	5.10	Committo	3.56
Circiter	2.7	Committo ut	2.38
Circuſcriptio	6.10	Commune, Comparo	3.45
Circuſiſto, Circunſto	5.49	Comparatio inæqualium	3.72
Circuſpectus	1.30	Comparatiua aduerbia ſeruiunt accuſatio	2.12
Citare	6.2	Comparatiui & ſuperlatiui differentia	1.13
Citra	2.49		
Citro	2.57		



INDEX

Comparatiui natura	1.12	Conciuis	4.83
Comparatiui proprietates	1.19.	Conclauē	4.34
Comparatiui resolutio	1.12	Conclusio	1.30
Compareo	5.51	Condictio, Conditio	4.64
Compendium participij	1.32	Condiscipuli	4.83
Comperendinare	2.33	Conducibile est	3.49
Comperi	5.24	Conducit	3.41
Compertum est mihi	ibidem	Conductitius	1.11
Complacitus	1.30	Confero	3.45
Complodo	5.9	Confector, Conficio	6.52
Complura	4.90	Confido	5.47
Compos	3.34	Conflare as alienum	5.94
Componere sarcinas	4.49	Confluens	1.33
Composita ab ac, q, &	2.5	Confore	1.26
Composita ab en, & ecce	2.15	Congrus lubricus	4.101
Composita ab olim & diu	2.35	Coniecturæ uerba	3.79
Composita à dudum, nuper, &	2.43	Coniuratio, Coniuuro	5.21
pridem	2.43	Coniunctio quid momenti ha-	
Composita à leuo	5.81	beat ex collocatione	3.26
Composita à quis, uel qui	3.16	Coniunctiui modi præteritum	
Composita à re	5.63	à futuro eiusdem quomodo	
Composita quedā à præ, per,	5.67	differat	4.28
uel re	5.31	Conniueo	4.52
Compositorum ab esse & fore	1.26	Conscisco	5.86
differentia	1.26	Confessus	4.2
Con præpositio	6.52	Consideratus	1.30
Concilio	5.54	Consolatio, Consolor	4.77
Concipio spem de illo	3.81	Conspiciuus	1.30
Concio	4.47	Conspiro, Conspiratio	5.21
		Constat ratio	5.18
		Conster	

INDEX

Consternari, Cōsternere	5.91	Crepitaculū, Crepitus	4.29
Constitui, Constitutū est	5.24	Crimen	4.58. & 5.8
Consuetudo	5.5	Crudus	4.116
Consularis, Consul	4.84	Cubiculum, non à cubili, Cubi-	
Consulo te & tibi	5.40	liculum	1.5
Consulto, Consultor, Consul-		Cuias	2.3
tus	ibidem	Cuius, Cuiā	3.2
Contendo, Contentio	6.4	Cuiusq;	2.1
Contentus	1.30. & 6.4	Culcitra	6.46
Conterraneus	4.83	Culpa	4.6
Continens	1.33	Cum præpositio	2.6
Continentia	4.41	22. & 39	
Continuū cū non & ne	2.30	Cumani	4.85
Contraxi as alienum	5.94	Cum pace tua	4.18
Contraxi tedium	6.3	Cum primum	1.17
Conuenio	3.76	Cupido uolucer	4.45
Conuenire habeo	5.98	Curo	1.27
Conuenit	3.76	Curia, Curiosus	1.21
Conuentus	4.2	Cursim	5.20
Conuersatio	5.5	Cursus	6.5
Conuitium	6.52	Custodia	4.76
Coopto	5.60		
Copia mea & mei	2.1	D	
Copia, Copiæ, arum	4.65	Amnādi uerba quibus ea	
Cordi est	5.22	sibus cōstruātur	3.32
Corporalis, Corporeus	4.98	Dapes	4.23
Corpulentus, Corpus	4.73	Dare facultatem	4.65
Coxa	4.57	Dare operam	4.70
Crapulari, Crapula	5.55	Dare potestatem	4.18
Cras, Crastinus	2.33	Dare ueniam	ibidem
Crebresco	1.22	De	3.66
		Debello	5.62



INDEX.

Decedo	3.95	Deliberatum est mihi	ibidem
Decet	3.41	Deligo, Delectum agere	3.60
Declamator	4.81	Dementia	3.36
Declaro	3.38	Demereor	3.99
Decretum est mihi	3.24	Demigro	3.95
Δεσφλ	6.32	Demum cū compositis	6.21
Decoro, Decor	4.15	Deniq;	ibidem
Decreui, Decretum est	2.54	Deorsum	2.57
Decuria	6.32	Depectus	6.63
Decurio, Decurio municipa-		Depeculo	6.40
lis, Decurio Romanus ibidē		Depositarus, Depositorius	
Decus, Decoro	4.15		1.6
Dedecus, Dedecoro	ibidem	Deprecor	6.24
Ded're noxae	6.35	De repetundis pecunijs	1.24
Dedititius	1.11	Descendo	3.36
Dedisco, Dedoceo	3.1	Descisco	3.86
Deduco	3.77	Deses, Desideo	3.65
Defatigatus, Defatigor	4.99	Desideratiua uerba	3.23
Defectio, Deficere	4.6	Desinet me tēdere	3.46
Defectus	1.30. & 4.6	Desipio, Desipisco	3.3
Defendo	6.24	Despicio	3.56
Defero	3.44	Detulit	3.44
Defessus	4.99	Deturbo	3.89
Deficio	4.6	Deuenio, Deuoluo	3.56
Defore	1.26	Dicax, Dicacitas	3.10
Defungor, Defunctus	3.5.	Dicere oportet	3.20
& 44		Dicere, Dicta, Dictio	3.10
Dehisco	3.15	Dico sententiam	3.48
Deinceps	2.56	Dictio	3.10. & 30
Delabor	3.59	Dicto, Dictum	3.10
Deliberaui	3.24	Die, Dies, Diecula	4.80
		Diem	

INDEX.

Diem obijt	3.44	Do tibi literas, & ad te	3.38
Differentia comparatiui à su-		Do auxilium	3.65
perlatiuo	1.13	Do optionem	4.67
Differentia infinitiuorum esse		Do fidem	3.16
& fore, & compositorum		Docibilis, Docilis	6.26
1.26		Docilimus	ibidem
Differentia, & numerus offi-		Doleo	3.17
ciorū apud Romanos	1.12	Dolor meus, & mei	2.2
Diligo	3.37	Domesticatim	6.20
Diluculum	4.80	Domus, Domus	3.15
Diminutiua in ulus, a, um	1.5	Donarium	1.6
Dimitto	3.45	Donec	2.48
Discedo	3.95	Dono tibi, & te	3.43
Disco	3.1	Donum	6.39
Discordia elegās relatiui cum		Dormitorium	1.6
antecedente	3.19	Duceni	3.5
Discretus, Disertus	1.30	Ductilis	1.8
Dispicio	3.56	Ducor in spem huius negotij	
Displiceo mihi	3.92	3.81	
Displicentia	3.56	Dudum	2.34
Disimulatim	6.20	Dum	2.48
Dissoluo	3.94	Duntaxat	2.41
Distributiua	3.5		
Disturbo	3.89		
Dissuadere	3.30		
Diu	2.35		
Diuersa, & similis uerborū si-			
gnificatio, & regimē	3.45		
Diuersorum	4.82		
Diurnum spatium	4.108		
Diutinus, Diurnus	4.107		

E

Adem persona tanquam	
alia	3.64
Eatenus	2.42
E' & Ex, E' regione	3.19
E' re mea, E' republica	ibidē
Ecce	2.15
Εκκλησία Ecclesia	4.47
Eccos, Eccas, Eccum	2.15
I 4	Edico

I N D E X.

Edico, Edictum	5.68	Esse cum casibus	3.23
Edisco	5.1	Esse & fore cum compositis	
Effigies, Effingo	5.43	1.26	
Efflagito	5.58	Essendi	1.27
Eheu	2.11	Esse parem	5.74
Etulo	5.52	Est maturus rei militari	4.107
Elabor	5.59	Esurio	1.24
Elephantus, Elephas	4.42	Et	2.58
Eleuo	5.81	Et alius	4.38
Eligere	5.60	Et geminatum	3.92
Ellum, Ellam, Ellos, &c.	2.15	Et certe, Et sane	2.27
Elogium	4.66	Etiam	2.50
Emereor, Emerita	5.99	Esse	2.21
Emeriti senes, & boues	ibidem	Et hoc, & id	2.58
Emigro	5.95	Et hoc non sine, &c.	ibidem
En	2.15	Euentus	1.7
Enectus fame, & siti	6.28	Euidens passiuè sumptu	1.30
Enimvero	2.24	Euoluo librum	6.43
Eò magis	1.16	Ex	1.13
Eò, & quò cū cōparatio	1.15	& 3.66	
Epistola	3.6	Exanimatus	6.28
Epulum	4.23	Exaudio	5.29
Epule	ibidem	Exauto	6.62
Eques	6.32	Excandesco	6.11
E renibus	5.19	Excedo	5.95
Ergo	2.43	Excogito	5.20 & 2.0
Ergo ne	2.17	Excretus	1.30
Eripio	5.83	Excubie	4.69
Errabundus	1.9	Excuso	5.67
Esca	4.53	Exemplar, Exemplum	6.33
Esse cordi, & in animo	5.22	Exemplarium	ibidem
		Exequor	

I N D E X.

Exequor iussa	5.68	Ex usu, utilitate	ibidem
Ex aequo	5.19	F	
Exharedo	5.104	Fabrica	4.44
Exhibeo negocium	5.88	Faceffo	1.23, & 5.88
Exhorreo	5.101	Facies	4.13
Exigo	5.24	Facile	1.18
Eximius	5.35	Facio certiozem iacturā &c.	
Existimo	5.20	3.65	
Existimatio	3.86	Facio delectum	5.60
Existit, Exito	5.53	Facio gradum	5.25
Exitialis, Exitiabilis	6.28	Facio gratum	5.76
Exoletus	1.30	Facio copiam	4.65
Exsomnia	1.20	Facio potestatem	ibidem
Ex, & inter cum interroga-		Facio inuidiam	1.21
tione	1.12	Facio paria	5.74
Exoro	5.29	Facio tibi iniuriam	3.94
Expedit	3.49	Facio iter, & uiam	5.71
Expendo	5.82	Facio negocium	5.88
Expeto	5.7	Facio potestatem	4.18
Explicit	3.41	Facio sermonem	5.97
Explodo	5.9	Facio stipendia	4.110
Exploratum est mihi, Explo-		Facio ut	2.27
raui	5.24	Factio	4.63
Exploratores	ibidem	Factor	4.32
Expostulo	5.58	Falsus	1.30
Expugno	6.44	Fallit me	3.80
Expugno	5.62	Fama	4.7
Ex sententia habere	5.70	Fama mea, & mei	2.1
Ex tempore, Extemporalis	5.19	Famosus, Famosa mulier	1.21
Exturbo	5.89	Fasces	4.84
Ex uinculis	5.19	Fastidiosus	1.21
		I 5	Fasti

I N D E X.

Fastidium meum, & mei	2.1	Factus, Foctura, Foctificare	
Fatigatus	4.99	4.71	
Fatuus	4.113	Fictitius, Fictilis	1.8
Febris annua, & quotidiana	4.108	Ficus, Ficulnus	1.4
Felix	4.87. & 114	Fides pro tormentis	1.5
Felicitas	4.114	Fides	3.30
Femen, Femina, Femora	4.57	Fides non fdis, Fidicula	1.5
Femoralia, Feminalia	ibidem	Fiens non dicitur	1.22
Fex	6.61	Filiaster	1.5
Fœneratitius	1.11	Filius	3.70
Fœnero, Fœneror	5.25	Finis, et præpositi uerba	3.83
Fœnus	4.59	Finitionis uerba	3.78
Foetificare, Foctura	4.71	Fingo	5.43
Fere	4.42	Fio	1.22
Ferè	2.49	Fio tibi obuius	3.77
Fero, Fero tibi acceptum	5.100	Fissilis	1.8
Fero conditionem	4.67	Flagella, Flagellare	6.47
Fero auxilium, & opem	3.65	Flagitium	4.58
Ferox, Ferus	4.97	Flagito	5.58
Ferre sententiam, & legem	5.48	Fleo	5.52
Ferri	6.51	Fluuiatilis	1.8
Ferruminatio, Ferrumino	6.58	Fluxus	1.30
Ferrumen	ibidem	Folia	4.68
Fessus	4.99	Fore, et Esse cū cōpositis	1.26
Festa Septimontalia	4.43	Formidolosus	1.22
Festiuus, Festus	4.92	Frāgo nauim, & similia	3.75
Foetus	1.21	Fremitus	4.29
		Frequens, Frequentia	4.96
		Frondes	4.68
		Fruges	4.25
		Fruor	5.5
		Frumenta	

I N D E X.

Frumenta præmatura	4.107	Gesta	4.9
Frumenti copia	4.75	Gestus, Gestio	4.2
Frutex, Fruticari	4.27	Glans	4.28
Fuga	6.5	Gladiatorium munus	4.16
Fundus, Fundum	6.41	Gloriosus	1.42
Fundare, Fundamētum ibidem		Gradum facio & iacio	5.26
Fungor	5.5	Grammatici audaces & su-	
Fustigare	6.47	perciliofi	2.2
Futiles	1.8	Gratiam ago, reféro, habeo,	
Futurum coniunctiui, quo di-		& reddo	5.42
stet à præterito eiusdem mo-		Gratiam inco non dici	5.51
di	3.28	Gratificor	5.76
Futurum participij	1.33	Grator, Gratulor	5.42
G		Gratum facio	5.76
Galli	5.6	Gratus	4.89
Gaudeo, Gaudium	6.12	Grauis, Grauidus	6.80
Gemma	6.64	Gregatim	6.20
Gemo	5.42	Greges	4.42
Gena	4.52	Gremium	4.37
Generatim, Generaliter	6.20	Grūd	6.38
Genitiuorum significatio	2.1	H	
Genitiui & ablatiui affinitas	3.17	Habeo ad uotum	5.70
Genitor, Genitrix	3.70	Habeo à patre manda-	
Genuinus dens	4.52	tum	1.25
Genuino rodere	ibidem	Habeo cum gerundijs	1.26
Gerundiorum significatio &	4.65	Habeo copias omnium rerum	
usus	1.25	Habeo audire	5.98
& 27		Habeo conuenire	ibidem
Germiculum	1.5	Habeo delectum	5.60
		Habeo	

INDEX.

Habeo fidem	3.60	Homo mansuetæ & bonæ con-	
Habeo gratiam	3.41	ditionis	4.67
Habeo in animo	1.25	Homo maturus, & præmatu-	
Habeo iter	3.71	rus militiæ	4.107
Habeo orationem	3.97	Hortus	1.6. & 3.9
Habeo rationem	3.18	Hospes, Hospitium	4.82
Habeo polliceri	3.98	Hospitales	ibidem
Habeo sermonem	3.97	Huc	2.57
Habeo te excusatum	3.67	Huc ades, pro adfis	3.51
Habeo te loco patris, & simi-		Hypotheca	6.57
lia	3.88	I	
Haud auspicato	6.1	Accre fundamenta	6.41
Hci	2.11	Iacere gradum	3.25
Hem	2.15	Iaculati, Iaculum	6.5
Heri, Hesternus	2.33	Iam, Iamiam	2.47
Herba	4.27	Iamdiu	2.35
Hesterno die	4.81	Iamdudum	ibidem
Hen	2.11	Iamvero	2.24. & 47
Hic	2.5	Iamolim	2.35
Hic mihi gloriatur, &c.	3.52	Iampridem	1.34
Hic non est cum illo compa-		Iam ueniet, & iam præsens	
randus	3.72	erit	3.51
Hinnulus	4.42. & 71	Ianua	4.8
Hio, Hisco	3.15	Icus finita nomina	1.10
Histrion	4.31	Idem	2.5. &
Hoc nomine	2.49		6.20
Hoc magis	1.16	Identidem	2.50
Holitor	1.6.	Id ætatis	3.17
Holus	1.6. & 3.9	Idq;	2.58
Homo celebris	4.96	Id quod, cum alio antecedente	
Homo capitalis	4.109		3.62
		Igitur	

INDEX.

Igitur	2.43	rantiam	ibidem
Ignominiosa missio	6.62	Impugno	3.62
Ignorans, Ignoranter	4.94	Imputo	6.44
Ignotus	1.30	In, cum uerbis	3.37
Illis terminata nomina	1.8	In agendo, In cœna	3.91
Illaboratum	3.59	In animo est	3.22
Ille	2.4	In annos	6.60
Illuc	2.57	In auro, In æs	3.18
Imago mea & mei	2.1	Incedo	3.79
Immigro	3.95	Incesso	3.45
Immunitas	6.39	Incessus	6.45
Impendens, Impendeo	3.42	Inchoatiua uerba	1.22
Impendo	3.45. &	Incido in æs, uel in are	3.18
Imperiosus	1.21	Incisim	6.10
Impero	3.48	Incola	4.54
Imperatiuo deest prima per-		Inconsideratus	1.30
sona	3.28	Inconsultus	3.40
Impersonalium quorūdam re-		Incorporeus	4.98
gimen nouum	3.46	Increpare	4.29
Impertio	3.33	Incumbo	3.44
Impertior passiuum & depo-		Incuria	1.21
nens	ibidem	Incuso	6.13
Impleo	3.33	Indico, Indictum	3.68
Imploro	3.52	In diem	3.68
Impono, Impositor	3.95	Indoles	4.46
Imprecor	3.96. &	Indulgens passiuæ sumptum	
Improbare	6.44		1.30
Imprudens	4.94	Indulgentia, Indulgeo	4.18
Imprudenter non dici, sed per		Industrius	1.21
imprudētiam, siue per igno-		Inelaboratum	3.59
		Inco	



I N D E X.

In eo gratiam	5.54	Insciens, Inscienter feci	4.94
Inest rei & in re	3.45	Insignis	5.35
Inensus, Infestus	4.111	Insomnis	1.20
Infestare	ibidem	Instar	6.18
Inficialis status	6.9	Instituta, Institutiones	4.11
Inficias ire, Inficiator	ibidem	Instratum	6.46
Infidus	4.103	Instructæ naues	5.64
Infinitiuorum esse & fore dif-		Instruo	5.1
ferentia	1.26	In summa	6.20
Infinitiuum interiectum, uel		Intendo, Intentio	6.4
postpositum	3.21	Inter	1.13
Infinitiuo ubi utendum	1.25	Inter actionem	3.91
Infinitiuus loco suppositi ibid.		Inter agendum, Inter coenans	ibidem
Infra	2.53	Intercedit	3.73
Ingenium præcox	4.107	Intercludo	5.69
Ingenuus	4.1	Interdico	3.39
Ingredior	5.39	Interim	2.49
Ingredior in spem	3.81	Interest cum supposito	2.1
Ingurgito	5.55	Interrogatio & responsio in	
Inhibeo	5.4	diuersis casibus	2.50
In horam, In horas	3.68	Interrogo	5.61
Initium, Iniens	5.54	Intersepio	5.69
In loco, In locum	3.88	Interuerto	5.23
In manibus	5.34	Intimus	1.17
In mentem uenit	3.82	Intra	2.53
In morem	4.11	Introcludo	5.69
Innocuus, Innoxius	6.17	Intucor te, & in te	3.59
In primis	3.71	Inuenio	5.2
Inquilinus	4.54	Inuerto	5.25
In rem præsentem	4.112	Anue	

I N D E X.

Inuestigo	5.45	Iurisconsultus	ibidem
Inueteratus	1.30	Iurisperitus nemo nisi litera-	
Inuicem	2.59. & 3.74	rum peritus	3. in præf.
Inuidia, Inuidiosus	1.21	Iurisconsultus	5.40
Iocus, locari, locularia	4.16	Iurisperitus	4.48
Ipse	2.1	Ius naturale, Ius ciuile	ibidem
Is	2.5	Iussus	1.7
Is demum	6.21	Iustitium	5.6
Iste cum aduerb. Istic & alijs	2.4	Iuuat	3.41
Ita comparatum seu constitu-		Iuuenta, Iuuentus	4.40
tum est	3.89	L	
Ita cum superlatiuo	1.15	Labasco, Labo	5.59
Ita responsiuum	2.50	Labor, eris, Labor, oris	
Ita pro ualde	2.54	ibidem	
Itaque	2.17	Lacertosus	1.21
Iter facere, & habere	2.54	Lacesso	2.23. & 5.14
Item, Itidem	5.71	Lalifio	4.42
Iterum	2.50	Lamentor	5.52
Iterum consul	2.56	Lamina	4.74
Iubeo	3.59	Lanista	4.16
Iubendi uerba	5.68	Lapidare	5.6
Iucundus	3.28	Lapillus	6.64
Iudicij uerba	4.89	Lapsus	4.99. & 5.59
Iugerum	3.92	Lassus	4.99
Iugulus, Iugulum petere	1.7	Latebræ, Latibula	4.79
Iugum	4.36	Laus, eiusq; deriuatiua	1.2
Iuratus	4.43	Laxus	4.99
Iura, Iuris naturalis species	1.30	Legatio præmatura	4.107
	4.48	Leges	4.48
		Legibus comparatum seu con-	
		stitutum est	3.89
		Lego	



I N D E X.

Lego, & perlego	3.30	Lucrum	3.12
Lenticula	1.6	Luſtuofus	1.21
Latabundus	1.9	Luſtus	4.60
Lator, Latus	6.12	Lucus	4.56
Lues	6.8	Ludere	4.16
Leno	3.81	Ludibundus	1.9
Liber, bri	6.43	Ludicrum	1.3
Liberè loqui	4.17	Ludus	4.16
Liberi	3.8	Lues	4.72
Liberi ingenui	4.110	Lupus	4.42
Liberta	4.1	Lufio, Luſus	4.16
Libertas	4.17		M
Libertinitas	4.1	Acellum	4.35
Libertinus, Libertus	ibidem	Maceror, Maceſ.	1.22
Libra pro pondo	3.13	Magis	1.12
Licentia	4.17. & 18	Magiſter, Magiſtra	4.38
Liceor, Licitor	5.28	Magiſtratus officium	4.30
Licet	2.21	Magna autoritate uir	3.17
Lictor, Lictorius, Lintearius	1.6	Magnificens	1.30
		Magni intereſt	3.3
Litera, Literæ, arum	3.6	Magniloquens, & ſua compa	
Loco patris	3.88	ratiua, & ſuperlatiua	1.10
Locorum quorundam nomina	4.85	Maior, Maius	1.13
Locus celebris et frequēs	4.96	Minor, Maximus	ibidem
Lombardia	4.85	Maiores	6.55
Longè	1.17. & 18	Mala	4.52
Lotium	1.2	Malè	2.42. & 3.87
Lubricus	4.101	Maledictum	6.52
Luculentus	4.91	Maledicentiſſimus	1.10
Luce, Luci	4.80	Malleolus	4.26
		Malum	6.41
		Mando	

I N D E X.

Mando	5.68	Menſarius	4.14
Maneo te	5.93	Mentula	1.5
Mango	4.110. & 6.59	Meo dormientis	2.1
Manipulatum	6.20	Meo iure	6.3
Marinus, Maritimus	4.95	Meo nomine	2.49
Margarita	6.64	Me occupato, & ſimilia	3.64
Mater	3.70. & 4.38	Mercor	4.110.
Materia	4.38. & 6.52		& 5.99
Materies	4.38	Merere	4.110
Matuta dea	4.107	Meritorius puer, Meretrix ib.	
Maturè & Prematurè ibidè		Meſſis	3.24
Matureſco, Maturo ibidem		Metuo	3.27
Maturrinus, Maturus ibidem		Meum & mei differunt	2.1
Maxilla	4.52	Meum ſolius	ibidem
Mea	2.1. & 3.2	Migro	5.95
Me cum infinitiuo & accuſa-		Mibi	3.52
tio	2.14	Miles	1.14. & 6.32
Meditatiua uerba	1.24	Miles frequens ſpectator præ-	
Mei, tui, ſui, pronomina	2.1	liorum	4.96
Membrum	6.10	Miles munificus	6.39
Membratim	6.10. & 20	Millia, Mille	3.4
Membrana Pergamena	4.85	Minus	4.13
Meme	2.2	Minimum, Minimè	1.18
Memini	3.58	Minifteria, Miniſteriũ	4.50
Memoria mea & mei	2.1	Minor	1.13
Memoria, Memoriter	3.93	Minores	6.55
Menda	4.6	Minoris emi	3.1
Mœnia	4.8	Minus	1.12
Meno, Mentio	3.58	Mirari ſe	5.92
Mens, Mentum, Mentior,		Mirificiſſimus	1.10
Menta	ibidem	Mis, tis, ſis	2.1
		K	
		Miſcrere	

I N D E X.

Miserere potest, Misertum est	3.46	Munimenta	4.75
Modestia	6.41	Murus	2.8
Modi tres quibus actuum in passuum resolvitur	3.39	Musculus	1.5
Molestia afficere, Molestare	4.111	Mutuo adverbium	2.59
Molestia	6.8	Mutuo amare	3.74
Mollis	4.115	Mutuo, as, Mutuor	3.25
Momenta	4.41	Mysterium	4.50
Momentum	6.41		
Monumenta	4.75	N	
Morbus capitalis	4.109	Nactus sum	5.2
Moratus, Morigeratus	4.104	Nam, Nanq;	2.55
More maiorum comparatum est	3.89	Nam quod	ibidem
Morigeror, Morigerus	4.104	Nascor	3.45
Morosus	1.21	Natales, Natalia	4.10
Moror te	5.93	Natalis, Natalitius	ibidem
Mos	4.11	Natus	3.70
Mulier famosa	6.38	Natura constitutum, comparatum, & prescriptum est	3.29
Mulus	4.41	Natura comparativi	1.12
Multò	1.16. & 1.18	Natura superlativi	1.14
Munus	6.39	Naves instructæ & ornatae	5.64
Munerarius	1.6. & 4.16	Næ	6.39
Municeps	4.83. & 6.39	Ne	6.29. & 2.14. & 17.
Munificus	ibidem		3.28
Municipatim	6.20	Nec, Nec enim ibidē. &	2.58
Munire uiam	5.71	Necesse est	3.49
		Necubi	3.27
		Nec uerò	2.58
		Necatus, Nectus	6.28
		Ne dicam	3.20
		Nedum	2.18
		Negat	4.75

I N D E X.

Negationis usus	3.27	Nomina in io	3.86. &
Nego	6.9		4.2
Negocium	4.61. &	Nomina in orius, & in orium	1.6
	5.88	Nomina in osus	1.21
Nemo nostrum, nō nostri	2.1	Nomina in rium	1.6
Nempe	2.27	Nomina adiectiua in tilis, filis & xilis	1.8
Neq; autem	2.24	Nomina quorundam locorum	4.65
Neq; id sine, Neq; enim	2.58	Nominatim	6.20
Neq; hoc, Neq; illud ibidem	3.27	Nominatiuus pro accusatiuo	3.23
Nequaquā, Neutiquam	3.30	Nominatiuus pro uocatiuo	3.22
Neuter neutrum accusat	3.30	Nominum criminaliū, & poe-	3.31
Nē ue	2.17	naliū regimen	2.50. &
Nihil ad te	3.90	Non	3.28
Nihil ad Persium	ibidem	Non autem	2.24
Nihil, & Nisi	3.54	Non continuò, protinus, statim	2.30
Nimirum	2.27	Non, & nisi, cum alijs uerbis	3.29
Ningit	3.40	Non placeo mihi	5.92
Nisi	2.19. & 3.	Non pridem, Non ita pridem	2.34
	29.54	Non quia, Non quo, Non ut, Non quòd	2.37
Nobilis	5.35	Non me fugit, & similia	3.80
Nocentes	6.17		
Nocte	4.80		
Nomina diminutiua	1.5		
Nomina in bundus	1.12		
Nomina in arius	1.6. &		
	2.1		
Nomina in aster	1.5		
Nomina in ceus, eus, itius	1.11		
Nomina in er, uel in ellus	1.5		
Nomina in icus	1.10		



INDEX.

Non modo	2.18. & 31.	Nutus	6.27
& 3.27		Nux	4.28
Non scio, & non uolo barba-			
ra	6.39	O	2.13
Non solum, Non tantum	2.18.	Obeo	5.44
& 31. & 3.27		Obiter	2.49
Nostras	2.3	Obruo	5.55
Notabilis	5.35	Obseruantia	4.3
Nonacula	1.5	Obseruatio, Obseruo	ibidem
Nonalis	6.42	Obses	6.31
Noni copias tuas	4.65	Obuius	3.77. & 5.107
Nonissimè	2.50	Obuius tibi fio, Obuius sum tibi	3.77
Nonitiis	6.59	Occupatio, Occupatus	5.57
Noxa, Noxales actiones	6.35	Occupo	ibidem
Nudiustertius, Nudiustertius	2.33	Occurrit mihi	3.82
Num	2.50	Ocium	4.61
Numen, Nutus	6.27	Oculi lubrici	4.101
Numeralia	1.14. & 3.5	Odiosus	1.21
Numeralium usus, & ordo		Odor	3.9
3.5. & 14		Odium	1.21
Numerorum ordo	3.14	Odium capitale	4.109
Nummularij	4.44	Offendo	5.2
Nunc	2.51	Offero electionem	4.67
Nunquando	2.50	Officia	4.30. & 50
Nuncium, Nuncius	6.15	Officina	4.44
Nuper	2.34	Officium	4.30. & 6.39
Nusquam, Nusquam	2.28	Olim, Olimiam	2.35
Nutrio, Nutrix	5.46	Olus	3.9
Nuto	5.84	Omn	

INDEX.

Omnium rerum copias habeo	Ouis	4.42	
4.65			
Onager	4.42	P	
Opem fero	3.65	Abulum	4.53
Opera, re, Operæ precium	4.76	Pacatus sum, Pacificatus	
Operosus	1.21	sum	5.73
Oportet legere libros	3.49	Pædor	6.25
Opinio	3.86	Pallium	6.46
Opifices	4.44	Pallace, Παλλαξ	6.48
Oppetere	5.44	Pampinarium	1.6
Oppidatim	6.20	Pannosus	1.21
Oppidum	4.20	Par	5.74
Oppidum frequens	4.96	Parasitaster	1.5
Oppignero	6.57	Parasitus	4.51
Opprobrium	6.44	Parenthesis	3.11. & 84
Oppugno	5.62	Parens	3.70
Opus	4.76	Parentalia, Parentare	4.23
Opus agere	5.99	Parem esse	5.74
Oratio	6.36	Paria facere	ibidem
Orationis copia	4.65	Paries	4.8
Orator	4.81	Pariter	2.32
Orbitas, Orbus	4.106	Parit mulier filium	5.13
Ordo	4.14	Pars mea, & mei	2.1
Ordo numerorum	3.14	Partio	5.33
Oriundus	3.57	Partior	5.33. & 3.45
Ornatus nauium	5.64	Particeps	3.45
Orphanus	4.33	Parturio	1.24
Oro	5.29	Participia perbellè infinitiuo	
Os	4.52	adiuncta	1.25
Ostendo cum alijs uerbis	5.72	Participij compendium	1.32
		Participia in ens in substantiuu	
		K 3	tran

INDEX.

transcuntia	1.33	Pellex	6.48
Participiorum copulatio cum		Pello	6.47
infinitivo fore	1.26	Pellucidum	5.31
Participium futuri tēporis in		Penarium	1.6. & 4.35
nomen transiens	1.33	Pendo, & inde cōposita	5.82
Participium präteriti actionē,		Penes	6.54
præsents passionem signifi-		Penetrabilis, Penetralis	6.26
cat	1.30	Penetro	6.57
Participium præsents tempo-		Penarium	1.6
ris, pro präterito poni	1.31	Pensilis	1.8
Parui interest	3.3	Penuria	4.62
Parumper	2.48	Penus	4.35. & 6.56
Pasco, Pascor	4.53	Per	2.48. & 3.64
Pasim	6.19	Per, & quā cū gradibus	1.17
Pasui usus elegans	3.49	Per, cum compositis	5.30
Pastio, Pastus	4.53	Peragere reum	5.30
Pater	3.70. & 4.38	Perago iussa	5.68
Patres	6.55	Perceptibilis	6.26
Patrocinari	4.12	Percontor	5.61
Patrocinium, Patronus ibidem		Perditus	5.31
Paucis diebus	3.53	Peregrinus	4.82
Paulisper	2.48	Perendie, Perēdinus dies	2.33
Paulo	1.16	Perfero	5.30
Peccatum capitale	4.109	Perfidus	4.103
Pecora, Pecudes	4.42	Perfluo, Perfuga	5.31
Peculatus, Pecunia	6.40	Perfunctus	5.44
Peculiaris, Peculium	ibidem	Pergamenū, Pergamū	4.85
Pecuniarum copia	4.65	Περγὰμνα	4.23
Pediculus, uel Pedunculus	1.5	Perinde	2.50
Peius	2.52	Periodus	6.10
		Perira	

INDEX.

Pertratus, Periurus	5.31	Philosophaster	2.3
Perlego	5.30	Pigere	3.46
Perlucidum	5.31	Pignero, Pignus pigneris	6.57
Permissus, Permissu	1.7	Pigneratitius	1.12
Permanco	5.30	Piscis, Pisciculus	1.5
Per meipsum, teipsum	3.64	Placatus sum	5.73
Permitto	5.68	Placco mihi	5.92
Pernocto, Pernox	5.30	Plango	5.52
Peroratio, Peroro	ibidem	Plantarium, Plantæ	1.6
Perpendo	5.82	Platea frequens	4.96
Perpeffus	5.31	Plenus	3.33
Perpluo	ibidem	Pleriq; Plerunq;	4.90
Perquam	1.17	Plicatilis	1.8
Perscribo	5.30	Ploro	5.52
Persequor	5.32	Pluit	3.40
Persona	6.34	Plumbatura	6.58
Perpicuum	5.31	Pluralis pro singulari abusio	
Persuadere, Persuasio	5.30	3.11	
Pertinax	5.31	Plura	4.90
Peruenio	5.56	Pluris	3.1
Peruersus	5.31	Plusculus	1.5
Peruigil, Peruigilo	5.30	Pluuiatilis	1.8
Peruestigo	5.45	Poëta	4.32
Pessimè	2.52	Pœnitet	3.46. & 4.18
Pestilentia, Pestis	4.72	Polliceri habeo	5.98
Petere iugulum	4.36	Poma cruda	4.116
Peto	5.58	Poma præcocia, præmatura,	
Petulans	4.105	& serotina	4.107
Petulantia	ibidem	Pomarium	1.6
Φαρυγγίς	4.4	Pomeridianum	ibidem
Philomela	6.20	Pomum	4.28
		K 4	Pompa



I N D E X.

Pompa	4.39	Præuuum	6.40
Pondo	3.13	Præ,in compositione	3.31
Pono conditionem	4.67	Præcepta,Præceptiones	4.11
Populandus	1.9	Præcipio	5.68
Populus	1.4	Præclarus,Præclare	4.91
Populus frequens	4.96	Præcoquus	5.11
Porcus	4.42	Præcox	4.107. & 5.31
Porro	2.24	Præditus	5.15
Porta	4.8	Prædium	6.40
Portari	6.51	Prægnans	1.33
Portitor,Portorium	1.6	Prælium	4.64
Posco	5.58	Præmaturus	4.107
Possessio	6.41	Præ me fero	5.17
Possit te pigere	3.46	Præparo	5.64
Possessioa nominum quorundā		Præpositiones accusatiuo, &	
locorum	4.85	ablatiui iunctæ	1.27
Post, uim habet comparatiui		Præripio	5.68
1.16		Præscribit ratio	8.89
Posteri	6.55	Præ se fert,Præ se ducit	5.17
Posteriorēs	ibidem	Præfert,Præ se gerit	ibidem
Postremus	3.31	Præsens	1.33. & 4.112
Posthac,Post illud	2.56	Præsentaneum	4.112
Postridie	2.10. & 33	Præses,Præsideo	5.65
Postulatio præmatura	4.107	Præsides hoies,Præsidiū	5.66
Postulo	5.58	Præstans	4.121
Potestas mea & mei	2.1	Præstare	6.16
Potio,Potus	4.4	Præsio sum	5.51
Potiri,Potitus	3.34	Præsul,Præsum,Præsidi.	5.65
Potissimū,non potissime	6.29	Præterquā	3.54
Poto,eiusq; deriuata	1.2	Prætor,Prætorius	1.6.et 4.84
Potorium	1.6	Præteriti distantia inter futu-	
		rum	

I N D E X.

rum coniunctiui modi	3.28	Pronomina mei,tui,sui	2.1
Præteritum pro futuro	3.48	Pronuba	6.1
Præuaricatio, Præuaricari		Pronuncio memoriter nō me-	
6.50		moria	3.93
Præuaricator	ibidem	Proœmum	5.54
Præcor	5.96. & 6.24	Proœmum apparatus	5.64
Pridem	2.34	Propediem,Propemodū	3.68
Pridie aduerbium	2.10. & 33	Propius urbem	2.12
Pridianus	2.33	Properatim	6.20
Prima luce, Primis tenebris		Propono cū alijs uerbis	5.72
4.80		Propositiones, & rationes in-	
Prima die, ac nocte	ibidem	terdum confundi	3.50
Primipilaris,Primipilus	4.84	Proprator,Proquaestor	4.84
Prior,Primus	1.13. & 3.31	Proprietas comparatiui	1.19
Princeps	1.18	Prosequor	5.32
Primis tenebris, prima nocte		Prosper	4.87
4.80		Proteruia,Proteruus	4.105
Priscus,Prislinus	4.86	Protinus cū particula nō	2.30
Prinuatim & Priuatē	6.20	Prouinciatim	6.20
Probrum	6.44	Prouoco	5.14
Procacitas,Procax	4.105	Proxime hostem	2.12
Proconsul	4.84	Proximus	1.17
Procul	2.11	Prudens feci	4.94
Proculdubio	2.49	Pudor	4.105
Profecto	2.27	Pueri catamiti	4.110
Profluens	1.33	Pueri meritorij	ibidem
Profore	1.26	Pugillares	5.8
Profusus	1.30	Pugna	4.64
Prohibeo	5.4	Pullastra	1.5
Proinde	2.50	Pullus	4.71
Promontorium	4.43	Pulsare,Pulsatio	5.47
		K 5	Pun



I N D E X.

Punctum	6.41	Quanti interest	3.3
Punctum	6.20	Quantum & tantum indiffe-	
Punio	3.69	renter iunguntur cum tan-	
Pupillus	4.33	to & quanto	1.16
Q		Quare, Quapropter	2.43
Q		Quartum consul	3.59
Vadringeni, Quadrin-		Quasi	2.36
genti, Quadragesi-		Quatenus	2.42
ma	3.5	Quaternus	3.5
Quadrinus	1.5	Quatriduo	3.53
Quadrinoctio	2.33	Que, coniunctio enclitica	
Qualitas	6.34		2.58
Quam pro quantum	1.17	Quemadmodum	2.54
Quam, ubi deceat	3.54	Quasitum est	3.24
Quam pridem, Quam dudum		Quasiui te ab ostio, ex ostio,	
	2.34	de ostio	3.66
Quam cum gradibus	1.17.	Quæstus, Quæstibus	3.12
& 18		Quæstus, Quæstibus ibidem	
Quamuis sub dictione, tamen,	2.40	Quæstor, Quæstorius	1.6.
subintelligi			& 4.84
Quam ut, quam qui, quam		Quæstuosus	1.28
pro	1.17	Quia	2.31
Quamobrem	3.43	Quicquid, Quicumque	3.16
Quamuis	2.21	Quid	1.13. & 3.16
Quando, Quandoquidem		Quid ad te	3.90
	2.42	Quid est nisi	3.54
Quando utimur nominatiuo	3.22	Quid interest inter præteri-	
pro uocatiuo		tam & futurum coniuncti-	
Qua pietate es	3.74	ui modi	3.28
Quanquam	2.21	Quidq;	1.15
Quanti, Quanticunq;	3.1	Qui	

I N D E X.

Quidam	3.16. & 63	Quorundam locorum nomi-	
Quidem	2.23	na	4.85
Quin, Quinetiam	2.45	Quotannis	6.60
Quippe	2.27	Quotidiana febris	4.108
Quippiam	3.16	Quotidianus	ibidem
Quis	1.13	Quoties	2.49
Quis & is in parenthesi		Quot modis iubemus	3.28
	3.84	Quotus	1.14
Quis cui præponendum	3.30	Quum	1.39
Quisquis, Quicumq;	3.16	R	
Quispiam, Quisquam	3.63	R	
Quisq;	1.14	Apio	5.83
Quisque cum uerbo, aut par-		Raptim	6.20
ticipio	3.60	Rafilis	1.8
Quod, pro quæ res	3.61	Ratio	6.36
Quò, & eò	1.15. & 2.37	Rationem habere, Ratio con-	
Quod autem, Quod uerò		stat, Rationem ducere	5.18
	2.55	Rationum, & propositionum	
Quòd cõiunctio	2.20. & 39	inculcatio	3.50
Quòd scribis gaudeo, et quòd		Re	5.31
scribas gaudeo	2.20	Re composita	5.63
Quodcunq;	3.16	Recaluafter	1.5
Quodq;	1.15	Recedo	5.95
Quò minus, Quò secius	1.12	Receptor	4.82
Quomodo	2.54	Reciprocatio	fo. 471. cap. 3
Quoniam	2.27	Recludo	5.63
Quoquo	3.16	Reconcilio	5.54
Quoquo uersus	2.8	Recordationis uerba	3.82
Quòq; ablatiuus	1.14	Recrudesco	4.116
Quòq;	2.58	Reddo, pro do	2.56
		Reddo gratias	5.48
		Redeo	



I N D E X.

Redeo	2.56	Reputo	6.44
Reditus parenthesis	3.11	Resciso	6.23
Reduco	5.77	Respondeo	3.45
Refro ad Senatum	5.100	Respondeo subauditum	3.47
Refro gratias	5.41	Reses, Resideo	5.65
Refro tibi, & ad te	3.38	Resipisco	5.3
Refert cum supposito	2.1	Resigno, retego, retexo	5.63
Refertio, Refirtus	3.33	Reuertor	2.56
Refigo	5.63	Rheginenses, Rhegini	4.85
Refragor	4.70	Rhetor	4.81
Regimen nominum criminum, & poenaliu	3.32	Ridiculus	1.5
Regimen uerboru cum diuersa eorum significatione	3.45	Rixa	6.61
Regionatim	6.20	Rogationes	4.48
Relatiui cum antecedente discordia elegans	3.19	Rogatos uelim	1.27
Religiosus	1.21	Roma urbs Septicollis	4.43
Remaneo	5.63	Rosarium, Rosetum	1.6
Remugro	5.95	Rumor	4.7
Reperio	5.2	Ruri	4.80
Repeto	5.63	Rursus	2.56
Repetundarum, Repetundis	1.34	S	
Repignero	6.57		
Repo, Repto	6.5	Acellus, la, lum	1.5
Reporto	6.51	Sacrarium	1.6
Reposco	5.63	Sacrilegium	6.4
Repono in te spem	3.91	Salij	5.65
Repositorium	1.6	Salio, Saltatio, Saltus, Salto	5.103
Repurgo	5.31	Saluus	ibidem. & 4.56
		Saluber, bris	4.83
		Salue, Saluebis	6.30
		Salueto, Salueo, Salutare	ibide
		Salutifer	4.88
		Saltem	

I N D E X.

Saltem, Sanè	2.27	Sedacula	1.5
Sanus	4.98	Seditio	4.63
Sarcina, Sarcinam componere, uel colligere	4.49	Seges	4.25
Sarmentum	4.26	Segetes prematura	4.107
Satio uerbum, Saturo	5.78	Semel	6.20
Saxatilis	1.8	Sementis	4.24
Scala	3.13	Seminarium	1.6
Scaturio	1.24	Semifomnus	1.20
Sciens feci	4.94	Senator	4.84
Scilicet	2.60	Senatorius	1.5. &
Scribo	5.30	Senatus frequens	4.96
Sciscitor	5.61	Senatusconsultum	5.100
Scitus	1.30	Senectus, Senectus	4.40
Scomma	5.10	Senes	4.5
Sculptile	1.8	Senilis etas matura	4.107
Scurra	4.51	Senium	4.40
Secunda uice consul	3.59	Sensibilis, Sensilis	6.26
Secius	1.12	Sentina	6.61
Seclile	1.8	Separatim	6.20
Sector	1.2	Sepulchra	4.75
Secundum prepositio	2.46	Septicollis urbs Roma	4.43
Secundus	1.18	Septingeni, Septingenti	3.5
Secus uim habet comparatiui	1.16	Septimontalia festa	4.43
Sed cum relatiuo	3.27.	Series	4.14
& 37		Serio	4.16
Sed saltem, Sed certè, Sed uel	3.27	Sero, Serotinus	4.107
Sed cui	3.61	Seruitium, Seruitus, Seruitia	4.50
Sedeo	5.6	Sese	2.2
		Sesilis	1.8
		Sexce	



INDEX.

Sexceni	3.5	Solueno esse	1.27
Si subauditur	3.48	Solummodo	2.41
Sic, Sicq;	2.50. & 54	Solutilis	1.8
Sicut, Sicuti	2.36. & 54	Somnus, & eius cōposita	1.20
Sicubi, Sicunde	3.27	Sordes	6.61
Sido	5.6	Sortior	5.33
Sidus	6.22	Spargo humū floribus	4.101
Signa pro operibus sculptili-		Spatium annuum, & diurnum	
bus	4.115		4.108
Significatio, & regimen uer-		Species generi preponitur	
borum uarium	3.45		6.22
Siliqua, Siliquastrum	1.5	Spectacula	4.69. & 16
Similis tui, uel tibi	3.45	Spectat	3.96
Simonia	4.19	Spei uerba	3.31
Simul	2.32	Spero	5.47
Sin, & cōposita	1.12. & 2.26	Spem, metumq; ostēdere	5.72
Sinus	4.37	Sponte	2.57
Si non, cum uerbo	3.29	Statim, cū particula non	2.30
Singularis	1.14. & 5.35	Stator, Statum	5.6
Siquidem	2.25	Status inficialis	6.9
Sis	2.1	Stella	6.22
Sis frequens	4.96	Sterno	6.46
Sisto	5.6. & 6.31	Sterno lectum pallio	4.101
Situs	6.25	Stipendia facere	4.110
Siue	2.17	Stipendiarius	1.6
Soboles	4.27	Sto	1.6
Socius, Sodalit, Sodalitas	4.37	Stolidus	4.113
Solamen, Solatiū, Solor	4.77	Stomachosus	1.21
Sollicito	5.75	Strages	4.49
Solus	3.67	Stragula	6.46
Solstitium	5.6	Stramentitius	1.12
		Strepi	

INDEX.

Streptus, Stridor	4.26	Super cœnam	3.91
Strictim	6.20	Superioribus diebus	3.53
Struētilis	1.8	Superficies	4.31
Strues	4.49	Superlatio	1.3
Studiosus	1.21	Superlatiui aduerbia seruiunt	
Stultē, Stultus	4.113	accusatio	2.12
Stuprare, Stuprum	6.45	Superlatiui resolutio	1.12
Sua	3.2	Superlatiui noīs natura	1.14
Suadeo, Suasor	5.30	Supersum	5.53
Subijt mihi, & me	3.82	Supini	3.44
Subinde	2.50	Supinum in tum	1.28
Subleuo	5.81	Supinum in tu	1.29
Subsido	5.6	Suppetias uenire, suppetie	6.9
Subsidium	5.65	Supplico	5.11
Subter	2.53	Supplicium capitale	4.109
Suburbana	4.20	Supplicium sumo	6.3
Succurrit mihi	4.82	Supplodo	5.9
Suffragia, Suffragor	4.70	Supra	2.53
Sui	2.1	Surdaster	1.5
Sulphuraria	1.6	Sursum, & Deorsum	2.57
Summatim	6.20	Suspicio	5.56
Sum maturus audiendæ philo-		Suscipio curas & similia	6.3
sophiæ	4.107	Sustulit pater filium	5.13
Sumo	6.3	Sutilis	1.8
Sum positus in hac conditione		Sutrina	4.44
	4.67	Suus	2.1
Sū prematurus militiæ	4.107	Suum quisq;	3.60
Sumptuosus	1.21	Sylua	4.56
Sum tibi audiens	3.42	Syncerum	6.37
Sum tibi obuius	3.77	Synecdoche	3.17
Super	2.53	Tabernaculum	4.36
		Taber	

I N D E X.

T			
T Aberna, Tabernarij	4.	Tenebrae	4.80
44		Teneo memoria	6.3
Taberna meritoria	4.110	Tentorium	1.6
Tabellarium	1.6	Tenus	2.8. & 9
Tabule	4.115	Tergiuersator, Tergiuersari	6.30
Tacitus	1.30	Ternus	3.5
Tam	1.16. & 18	Ter cōsul, Tertiū cōsul	3.59
Tamē, qua de causa ab oratio=		Terra, Territorium	4.83
ne quādoq; abijciatur	2.40	Terrae gremium	4.37
Tamen cum relatiuo	5.61	Tertia uice consul	5.59
Tametsi	2.21	Testamentum	6.36
Tandem	6.21	Tete & tutu	2.2
Tandiu	2.35	Textilis	1.8
Tanquam	2.36	Tharsis	5.6
Tanti, Quāti, cū cōpositis	3.1	Thebani, Thebai	4.85
Tanti interest	3.3	Theca	1.6
Tantisper	2.48	Θήκη	6.38
Tantum	2.44	Tibi uacans	3.53
Tantū abest, Tantū non	2.31	Timeo	1.25
Tantum & tantō quibus iun=		Timeo tibi, Timeo te	3.45
gantur gradibus	1.16	Tinctilis	1.8
Tantundem, Tantidem	3.1	Titubo	5.84
Tedere	3.46	Toga, Togati	6.46
Tectorium	1.6	Tollo	5.13
Temere	2.49	Tornatilis, Tortilis, Tonsi=	6.20
Temperantia	4.41	lis	1.8
Tempus pro tempore posi=		Tractim	6.20
tum	3.48	Traijcio	3.36
Tēpus cōtinuū per accusatiuū		Tragœdus, Tragicus	4.32
significari falsum esse	3.53	Transfero	3.35
		Trans	

I N D E X.

Translucens	5.31	Tuus	2.1
Transmarinus	495	V	
Transmaritimum	ibidem	Vacillo	5.84
Transnigro	5.95	Vaco, Vacat	5.85
Trapeza, Trapezita	4.44	Vadatus, Vas	6.31
Treceni, Triceni	3.5	Vadimonium	ibidem
Tribunus, Tributinus	4.84	Valde	1.18
Tributarius, Tributarius	1.6	Vale, Valco, Valeant	5.30
Triclinium	4.34	Valetudo	6.18. & 6.30
Triduo	2.33. & 3.53	Valetudinarij	6.30
Trimus	3.5. & 1.5	Væ	2.11
Trinoctio	2.33	Venalis	4.93
Trinus, Trinitas	3.5	Venalitarij	6.59
Trinum nundinum	ibidem	Vbera lacte gravida	6.7
Tripudium	5.103	Vbertim	6.20
Triumphalis	4.84	Vbi collocandum adiectiuum	
Triumphator	ibidem	3.25	
Triuialis scientia	4.16	Vbi primum	1.17
Tua, Tua interest	3.2	Vbiq;	6.19
Tui	2.1	Vc	2.17
Tum	2.22	Vectatio, Vector	3.86
Tum uero	2.24	Vectigal	4.59
Tuo ipsius	2.1	Vel	2.17
Tuo nomine	2.49	Velut, Veluti	2.36
Tuos qui	2.1	Vendibilis	4.93
Turba	6.61	Vendico	5.8
Turbo, binis	ibidem	Veni, Venito	3.28
Turchia, Teucra	4.8	Venia	4.18
Turmatim	6.20	Veni in opinionem, suspicio=	
Tutu, & tete	2.2	nem, obliuionem, &c.	3.86
Tutus	1.30	Venire in mentē	1.25. & 3.82
		L	Venti

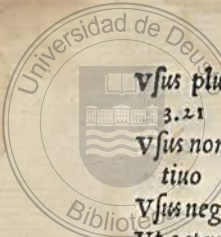


I N D E X.

Ventito	3.10	Verba indefinita	1.28
Venuste discordat relatiuum		Verba pretij cum casu	3.1
cum antecedente	3.19	Verba prateriti, pro futuro	
Verba ad auctoritatem perti-	3.48		
nentia	3.89	Verbera, Verberatio	6.47
Verba ad finem operis perti-		Verberare	ibidem
nentia	3.85	Verbo passiuo, ubi nitidius uti-	
Verba ad finitionem pertinen-		mur, ubi adiuo	3.49
tia	3.78	Verborum uarium regime, &	
Verba ad coniecturam perti-		significatio	3.45
nentia	3.79	Verbum cui personæ, generi,	
Verba ad notitiam pertinen-		& numero respondere de-	
tia	3.80	beat	3.24
Verba ad spem pertinentia		Vereor ut, & ne	3.27
3.81		Verna, Vernaculus	1.5
Verba ad recordationem perti-		Vero	2.24
nentia	3.82	Versicolor	6.55
Verba ad uisionem pertinen-		Versicoloria, riæ	ibidem
tia	3.83	Versilis	1.8
Verba desideratiua	1.23	Versus	2.8
Verba quādo uenuste in ordi-		Vertex	6.11
natione aut desunt, aut redun-		Vescor	4.53
dant	3.47	Vesper	4.80
Verba motus	1.27	Vespertilio	4.45
Verbalia in atio	1.2	Vestiarium	1.6
Verba in fio	1.22	Vestigo	5.45
Verba in rio meditatiua	1.24	Vestras, & nostras	2.3
Verba prateriti temporis, pro		Vetatio non uetatio	1.2
futuri	3.48	Veterator	6.59
Verba inchoatiua	1.22	Veto	6.9
Verba motus ad quem	1.25	Veteres	4.5
		Via	

I N D E X.

Via	3.66	Vmbratilis	1.8
Viam facere	5.71	Vna	2.32
Viam munire	ibidem	Vnio	6.64
Vicatin	6.20	Vnus	3.67
Vicina, Vicinitas	4.20	Vnus aut alter	4.59
Vicissim	2.59	Vnusquisque	1.14
Vicus	4.20	Vocatiui in nominatiuum mu-	
Vicito	5.10	tatio	3.22
Victus	6.56	Vocare in inuidiam	1.21
Videlicet	2.60	Vocauit te a uia, e uia, de uia	
Videor uenuste usurpatum	3.66		
3.51		Vociferor	5.52
Video te accusatum, & c.	1.28	Vocor in spem	3.81
Videre licet, Videas	3.83	Volatilis	1.8
Vigilia	4.69	Volitare, Volatus	6.5
Villa	6.41	Volo	3.49
Vindico, Vindicta	5.8	Volucris	4.45
Vir	3.70	Volumen	6.43
Vir magna, parua, mediocris		Voluptuosus	1.21
conditionis	4.67	Vrbani uici	4.20
Virgo	6.38	Vrbs Roma	ibidem
Virginitas	6.20	Vrbs frequens	4.96
Virtuosus non dicitur	1.21	Vrbs Septicollis Roma	4.43
Virtutis, & uitij indoles	4.46	Vsquam	6.19
Viso	1.23	Vsq;	2.8. & 4.112
Vitabundus	1.9	Vsq; adeo	2.44
Vitium	4.6. & 5.8	Vsq; eo	ibidem
Vitium capitale	4.109	Vsurpo	5.50
Viuarium	1.6	Vsus	5.5
Vltro citroq;	2.57	Vsus nominatiui, pro uocati-	
Vllus	3.63	uo, & contra	3.21
		L 2	Vsus



I N D E X.

Vsus pluralis, pro singulari	3.21	Vt primum	1.17
Vsus nominatiui, pro accusa-		Vt, pro quàm, uel quantum	
tiuo	3.23	ibidem	
Vsus negationis	3.27	Vt, pro quippe, seu utpote	2.
Vt ceteros	3.21	28.36. & 34	
Vt ceteri	ibidem	Vt quia	2.37
Vt, cum facio, & committo		Vt quod	ibidem
2.38		Vtroq; uersus	2.8
Vter, & Quis, cum interroga		Vtrum	1.13
tione	1.13	Vt, superlatiuo iunctum	1.15
Vter utrum accusat	1.30	Vt tamen, abijcitur ab oratio-	
Vterque cum uerbo, uel parti-		ne	2.40
cipio	3.60	Vuaceus	1.11
Vt, & Ita, cū superlatiuo	1.15	Vuæ præcoces, & serotinae	
Vti	2.36	4.107	
Vtile est	3.49	Vultus	4.13
Vtiq;	2.27	Z	
Vtpote	ibidem	Zeugma	3.24
Vtor	3.5		

F I N I S.

SEBASTIANVS
GRYPHVS GER
MANVS EXCV
DEBET LV
GDVNI,

ANN. M. D. XXXVIII.

Ans de mil quinientos Treinta y ocho.



LIBRARY

DEUSTO

UNIVERSITY

DEUSTO

AT 11.11.11

Donde se encuentra el libro

[Signature]



Este libro, es de José Antonio de Etrana.

en Etranzara.



Es de José Antonio Alfaro

